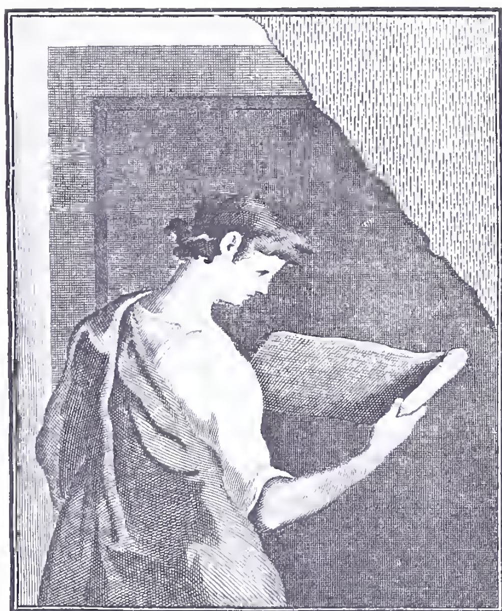

8ste Jaargang Aflevering V

Elsevier's geïllustreerd Maandschrift

Amsterdam
Uitgevers Maatschappy Elsevier
n.Z. Voorburgwal 64

ELSEVIER'S GEILLUSTREERD MAANDSCHRIFT.

ELSEVIER'S
GEÏLLUSTREERD MAANDSCHRIFT

ONDER HOOFD-REDACTIE VAN

H. J. SCHIMMEL, MR. L. J. PLEMP VAN DUIVELAND,
F. LAPIDOTH EN PH. ZILCKEN.

VERZAMELING VAN

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDIGE KUNSTWERKEN,

GEÏLLUSTREERD DOOR

NEDERLANDSCHE KUNSTENAARS.

DEEL XVI.

JULI-DECEMBER 1898.

AMSTERDAM. — UITGEVERS-MAATSCHAPPY „ELSEVIER".
1898.

Typ. Amst. Boek- en Steendrukkerij, v/h. Ellerman, Harms & C°.

Inhoud van deel XVI.

GEDICHTEN.

Nieuwmarkt. Naar een studie.

GEO POGGENBEEK.

DOOR

PH. ZILCKEN.

Mijne meening, — en deze wordt door velen gedeeld, — is dat onze schildersschool van deze eeuw zijn hoogste punt heeft bereikt, dat artiesten als Israëls, de Marissen, Mauve, Bosboom en enkele anderen bovenaan staan en zullen blijven staan, dat nà en naast hen nog een aantal knappe, gevoelige of interessante artiesten komen, allen zeer opmerkenswaardig, maar die niet een zoo persoonlijke sterkafgebakende originaliteit vertoonen als deze meesters.

Na de meestal ziel- en kunstlooze uitingen op het gebied der plastische kunsten, die na het verval van onze groote school de jaren vóor 1860 kenschetsen, komen deze machtige schilders een gezonde ommekeer in de kunst tot stand brengen, doen zij een voortreffelijke „renaissance" in onze eeuw ontstaan.

Nu de meesten hunner wel ongeveer de volle maat van hun talent hebben

gegeven, kan men den invloed nagaan die zij op onze tegenwoordige jongere schilders hebben gehad, en deze invloed is niet direkt zeer groot.

Heeft Israëls gedaan wat de Franschen noemen „faire école"? Neen. Direkte leerlingen of navolgers heeft hij niet gehad. Wel hebben schilders als Artz, Neuhuys, Blommers e. a. zijn genre van onderwerpen geschilderd, maar toch deed dit elk hunner geheel anders dan hij, met een eigene, individuëele visie der menschen en „milieu's", zonder eenige imitatie van zijn werk.

Even weinig, of zelfs minder, hebben de Marissen en Mauve bepaalde volgelingen gehad. Zeer enkele slaafsche navolgers, of beter „namakers" uitgezonderd, kan men een rechtstreekschen invloed van deze schilders niet vinden in onze kunst.

Ik spreek van hun direkten invloed, zooals die in vorige eeuwen merkbaar was, toen een schilder een soms vrij groot aantal leerlingen vormde, die op

Laren (krijtschets).

zijn atelier, onder zijn onmiddellijke leiding werkten, en zoodoende in de meeste gevallen vrij slaafsche volgelingen van zijn factuur werden.

Indirekt daarentegen is de invloed van deze groep machtige artiesten groot geweest. Zij openden een nieuwen weg voor een geheel geslacht van jongere schilders, die niet onmiddellijk door hun wijze van schilderen geïnspireerd werden, maar wel degelijk den invloed van hun respectieve opvattingen ondervonden, welke invloed nooit verderfelijk zijn kan wanneer die van een grooten meester komt.

Bijna al de besten van dit nieuwe geslacht hebben veel te danken aan de Marissen, Mauve, Israëls of Bosboom. Indirekt, wanneer men scherp ontleedt, vindt men sporen van hun genie in het werk der meeste jongeren van aanzien. Evenals men altijd het kind is van zijn vader, is een schilder altijd eenigszins de leerling van een schilder.

Nu is de groote quaestie deze: is de leerling zwak en gaat hij slaafsch op in de factuur, in de *uiterlijke* qualiteiten van zijn meester, zonder een eigen

individualiteit te behouden, dan is 't met hem gedaan. Hij wordt een zwak decadent, een somtijds handig exécutant, alléén in staat min of meer kunstige plagiaten te leveren, en onze tentoonstellingen hebben meermalen treurige voorbeelden van dit soort van werk laten zien.

Poggenbeek nu, die mij door de Redactie van dit maandschrift werd opgedragen te bespreken, werd indien hij van al deze meesters geleerd heeft, of door hunne opvatting er toe kwam zijne persoonlijkheid te ontwikkelen, wellicht het meest aangetrokken door Mauve's bizonder doordringende, fijngevoelige, intieme liefde voor zijn onderwerpen, hetzij deze koeien of schapen, oude schuren, weilanden of heide schilderde.

Terwijl de Marissen in machtige harmonieën in de eerste plaats den massalen indruk van een stuk landschap, met ongeëvenaarde kracht van effekt weergeven in vóór hen nog nooit zoo juist uitgedrukte eenheid van

Laren (krijtschets).

toon, dan zijn in Mauve's werken deze factoren ook wel gedeeltelijk aanwezig, maar is bij dezen schilder praedomineerend zijn gevoeligheid voor de stof die hij uit te drukken heeft. Al is bij Mauve de toon uiterst fijn, — meestal den voorrang nemend boven de kleur, — toch is bij hem nog treffender een intieme liefde voor het uitdrukken van het latente leven der doode dingen. Een plank, een boomstam, een kluit zwarte aarde of blond duinzand worden hoogst belangrijk door de hartstochtelijke aandacht waarmede hij ze bestudeerde, door de liefdevolle zorg waarmee hij ze schilderde.

Ik dring aan op dit woord liefde, omdat deze eigenschap, zoo geheel modern, van den grootsten invloed is geweest op de ontwikkeling der hedendaagsche kunst.

Hoe hemelsbreed is de moderne kunst in dit opzicht van de oude verschillend. Vroeger kwamen in letterkunde zoowel als in de schilderkunst geheel andere eigenschappen dan liefde in de eerste plaats in aanmerking.

Houthakker. Naar een aquarel in het bezit van den heer N. Bastert.

Wanneer ik dit zeg denk ik niet aan de Primitieven van alle landen, in 't algemeen minder bekend, en eerst sedert de laatste jaren weer in aanzien komend, maar aan geheel de Europeesche kunst van de 17de eeuw af, en in de eerste plaats aan het landschapschilderen, dat in den beginne niet als een apart genre werd beoefend, en nooit die volmaaktheid bereikte die het in onze eeuw zou verkrijgen.

In de litteratuur, zooals ik boven zeide, kwam, evenals in de schilderkunst, in de eerste plaats de vorm, het uitwendige, de taal, de stijl, de woordenkeus in aanmerking.

Radboud te Medemblik. Naar een schilderij.

Het breken met vaste, conventioneele formules en regels dagteekent van het einde van de vorige eeuw. Het fijngevoelige sentiment dat Sterne en Rétif de la Bretonne bijna tegelijk, in hun werken openbaarden, dit sentiment, — zoo verre van de sentimentaliteit die het begin van deze eeuw kenschetste, ondanks of als tegenwicht van de epische oorlogen van het eerste keizerrijk, — bereikte in de tweede helft der 19de eeuw een ongekende innigheid en doordringendheid.

Nooit is de liefde voor het behandelde onderwerp zoo innig geweest als b. v. in de studies van De Goncourts. Buiten kwestie was bij deze laatsten

van den grootsten invloed dat zij van natura schilders waren en met een ware schildersobservatie schreven, maar toch hebben zij in litterairen vorm gegoten wat b. v. Mauve in sommige zijner studies gaf: — het ritselen van waaiend riet langs een rivier of plas, de glanzende of rimpelige oppervlakte van een watervlak, het zich tegen de ondergaande zon afteekenen van een massa boomen, het spelen van het licht op zachtgolvende grashalmen, — enz.

In het begin van 1800 was geheel de kunst, onder den invloed van den knappen, maar ijskouden, stalen David, akademisch in den hoogsten graad.

Zoowel het figuur- als het landschapschilderen was onderhevig aan strenge, kunstmatige wetten, die elke persoonlijke ontwikkeling, elke individueele poging aan strakke banden legde.

Koe. Naar een studie.

Vooral in het landschapschilderen was dit kenschetsend, alleen bepaalde composities werden getolereerd, met een bepaald aantal plannen. Klassieke gebouwen, ruïnes van tempels, enz., mochten alleen geschilderd worden; eenvoudige boerenwoningen waren onaesthetisch en moesten vermeden worden — evenals later nog zelfs onze Kruseman aan Jozef Israels eens verbood „leelijke" menschen te schilderen, „omdat dit den smaak bedierf."

Sommige boomen waren niet statig of edel genoeg van vorm, de knoestige appelboom of de knotwilg, zoo heerlijk van vorm en kleur, moesten met zorg geschuwd worden; nog meer, de blinkende kleurenpracht der natuur zelve was te sterk, de heldere, frissche tinten moesten vervangen worden door „warme" tonen, verkregen door bitumeuse sausen, die alle krachten zuiverheid van kleur deden verdwijnen.

Niets dan theatrale, ziel- en gevoellooze doeken werden zoodoende voortgebracht, meer tooneel-décor-achtig dan verwant aan de kunst van Ruysdael, Hobbema of Vermeer.

Maar toen kwam de invloed van Constable, Bonington, Crome, en de groote fransche schilders, Corot de eerste, begonnen buiten te schilderen, de vunze atelier-lucht te ontvluchten, en te genieten te midden der natuur zelve.

Lang duurde het voordat deze ommekeer in de tradities ingang vond. Zoowel bij de schilders als bij het publiek.

Corot die omtreeks 1825 zijne eerste studies buiten maakte zoowel in

Varkenshok. Naar een schilderij.

Frankrijk als in Italië, had toen reeds in deze al het fijne gevoel, geheel de intieme liefde die zijn latere werken karakteriseeren, uitgesproken ; toch duurde het nog een veertig jaren voordat hij naar waarde beoordeeld werd. Zijn invloed met die van zijn groote tijdgenooten, de grootste artiesten van Frankrijk in de schilderkunst, deed zich ten onzent veel later nog gevoelen, maar de weg was gebaand, en schilders als de onzen wisten waarheen hun schreden te richten.

Nu was de tijd gekomen dat elk geboren artist, elk fijn georganiseerd schilder zich zou kunnen uiten in zijn werk, geheel vrij van elke traditie, — zou mogen schilderen zooals hij wou, en wat hij wilde, mits het maar mooi gedaan zij, machtig of teer van opvatting, grootsch of intiem, mits schoon,

Avond. Naar een aquarel in het bezit van den heer C. A. Oyens.

niet volgens sommige kunstmatige regels, maar volgens zijn eigene, — kracht van wet hebbende, — artiesten-begrip.

Zoo ontwikkelden zich talrijke schilders, op verschillend gebied in onze dagen. Het landschap werd veel beoefend, omdat het schijnbaar — maar schijnbaar alleen — gemakkelijker was dan een ander genre. Gaat men een catalogus van een onzer tegenwoordige tentoonstellingen na, — bijna drie vierde der tentoongestelde werken zijn landschappen.

Ponte dell' Ospedale, Venetië. Naar een schilderij.

Maar — daargelaten onze groote meesters, wier karakter overweldigend is, — zullen er velen van al deze landschappen blijven bestaan? De toekomst zal het leeren.

Zeker is 't dat niet velen dezer schilders een sterk omlijnde persoonlijkheid vertoonen, maar zooals ik in den aanvang van dit opstel zeide, zonder verschillende invloeden, met min of meer kracht hun weg zoeken, — mits zij zoeken en zich niet laten meeslepen door het gemakkelijk te behalen succes, door een reeds ontgonnen veld te exploiteeren.

Tot de meest individueelen op het gebied van landschap-schilders die men in onze hedendaagsche kunst ontwaart, behooren zeker o. m. de Bock, Karsen, Bastert, Poggenbeek, elk een bepaald persoonlijk streven.

Poggenbeek en Karsen hebben van dezen wel de meest sterk uitgesproken intimiteit in hun werk gelegd; Karsen in zijn Noordhollandsche huisjes, met zooveel innigheid en liefde geobserveerd te midden van hunne stille, sobere boomgaarden, Poggenbeek in zijn rustige, sappige slootkantjes met eendjes, of in zijn hoekjes blankblond weiland, met enkele rood- wit- en zwartbonte koeien,

rustig herkauwend in een fijn blond licht, uitgesproken door een zeer gevoelige en juiste observatie van toon.

Kenschetsend voor zijn werk is de groote, innige liefde voor hetgeen hij behandelt; geen hoekje van een zijner schilderijen of aquarellen is ooit losgelaten; alles is steeds met dezelfde gevoelige zorg aangekeken en weêrgegeven.

Poggenbeek's werk geeft een uiterst sympathieken indruk van het mooie van het hollandsche landschap, van zijn rustige landelijkheid, van zijn frissche sappigheid, van zijn zacht-malsche, teer- of sterk-groen gras, van de blinkende waterplassen, waarin een lichtgrijze, steeds afwisselende lucht zich weêrspiegelt, of dat in transparante harmonieën van doorschijnend groen en

Herfst. Naar een aquarel in 't bezit van den heer J. S. H. Kever.

blauw, zoo geheel anders is dan het landschap van andere landen. Poggenbeek houdt dan ook bizonder veel van zijn hollandsche weiden en slootkantjes, en geen pracht van Indisch of Oostersch landschap zou hem zoo in verrukking kunnen brengen als een vergeten, schijnbaar onaanzienlijk hoekje aan Vecht- of Amstelstreek. Ik haalde, naar aanleiding van Maris, eens een passage aan van Gustave Geoffroy, den zeer verdienstelijken parijschen criticus, waarin hij onder anderen zeide dat het tot de grootste moeielijkheden behoort op een doek te trachten weêr te geven de voorstelling van een moment, van een seizoen, van het altijd veranderende licht. Dat men, om dit te kunnen doen, geboren moet zijn met een eigenaardig begrip en een bijzondere liefde der

natuur, waarbij men nog de gaaf moet bezitten, zijn geest uit te spreken onder het vertolken van wat men ziet.

Dit kan met de grootste juistheid ook op Poggenbeek worden toegepast, die deze gave bezit, zijn gevoel en opvatting te kunnen uitspreken in het werk dat hij schildert.

Poggenbeek is een en al gevoeligheid. Zoo dit reeds uit zijn werkt spreekt, niet minder bemerkt men het wanneer men hem ontmoet. Uiterst bescheiden, vriendelijk en innemend, is Poggenbeek zeker een ongemeene figuur onder onze schilders.

Zijn atelier, gelegen aan het Oosterpark te Amsterdam, is een flinke en heldere ruimte, eenigszins in oud hollandschen stijl gebouwd: eikenhouten

Gezicht op Dinan (Bretagne). Naar een schilderij in het bezit van den heer C. D. Reich.

beschotten en deuren, waarboven witgepleisterde muren.

Hier zijn niet veel bibelots aanwezig die de aandacht trekken; alleen een aantal perzische tapijten, wier machtige kleuren zoo mooi harmonieeren met den donkeren toon van het houtwerk.

Op de ezels staan eenige schilderijen; op tafels een aantal waterverf-teekeningen, motieven van zijne jongste reizen meegebracht, of hollandsche weilanden met vee.

Hier brengt de sympathieke schilder een groot gedeelte van het jaar door, rustig zoekend zijne buiten gemaakte studies tot schilderijen te verwerken.

Hier zag ik onlangs weêr, met hernieuwd genoegen, vroeger tentoongestelde studies op zijn reizen gemaakt, waaronder zelfs voorkomt een brugje te Venetië,

een blond-rose paneeltje, vol warm licht en zachten gloed, dat bizonder juist de kleur en het aspect van de Lagunenstad weergeeft, zooals ze is, gezien door een schilder die ze zonder vooroordeel aanziet.

Want Poggenbeek, indien hij vroeger uitsluitend, en thans nog dikwijls bij voorkeur hollandsche landschappen gestoffeerd met vee schildert, — heeft toch in de laatste jaren zich niet meer uitsluitend toegelegd deze onderwerpen te behandelen, niet meer uitsluitend traditioneele „Poggenbeek-schilderijen" te

Kalf. Naar een studie in het bezit van den heer J. H. van Eeghen.

maken, en om deze schijnbaie eentonigheid in zijn werk te verbreken ging hij het buitenland in, tot drie malen toe geruimen tijd in Frankrijk verblijvend, in 1893, '95 en '97, van waar hij zeer mooi geschilderde en juiste indrukken meêbracht.

Voor een schilder levert het eigenaardige moeielijkheden op om te gaan werken in een land dat het zijne niet is, waarin hij niet een groot gedeelte van zijn leven heeft doorgebracht; door het land waar hij tijdelijk vertoeft niet grondig te kennen blijft hij in de meeste gevallen genoodzaakt zich te beperken tot

studies of schetsen naar de natuur, die hij later in zijn atelier moeielijk of niet kan uitwerken.

Wanneer echter die schilder zeer gevoelig van aard is, en zijn indruk kan weêrgeven, zóóals dit met Poggenbeek het geval is, dan kan hij, een aspect in zich opnemend, bijna als een instantané-toestel, met treffende juistheid dat aspect uitdrukken, juister natuurlijk omdat de indruk des te heviger is geweest door het nieuwe en het ongewone dat hem trof. Hieraan hebben wij die knappe en aantrekkelijke fransche landschappen van hem te danken, die meer dan het werk van vele fransche schilders een zuiver en juist beeld van dat land geven.

* * *

Biografisch is er weinig van dezen schilder te vermelden:

Geo Poggenbeek werd den 20sten Juli 1853 te Amsterdam geboren en bracht zijn jongelingsjaren door op een kantoor. Eerst toen hij 19 jaar oud was begon hij zich aan zijn lievelingswerk te wijden.

Reeds jong had hij veel kunst gezien en had hij op zich zelf gezocht hoe hij toch zou kunnen teeken en schilderen: zijne vriendschap met Klinkhamer had veel hiertoe bijgedragen, maar van den grootsten invloed was op zijn negentiende jaar zijne kennismaking met den jong gestorven Hanrath, met wien Poggenbeek weldra zeer bevriend raakte. Gedeeltelijk door zijn invloed ging hij in die dagen met hem schilderen onder leiding van J. H. Veldhuizen, een schilder die als vakman weinig van zich heeft laten hooren, maar die daarentegen als meester vele leerlingen vormde.

Bij Veldhuizen schilderden zij twee jaar lang samen, stillevens en studies.

Daarna kennis gemaakt hebbende met Mar. Heijl en Bastert ging Poggenbeek naar buiten, en bracht hij geruimen tijd door in Gelderland en Drenthe waar hij in de eerste plaats veel teekende.

Maar voornamelijk pakte hem het landschap in de provincie Utrecht aan. Hier werkte hij aldoor met het meeste pleizier. Zeven jaren lang woonde en werkte hij o. a. te Breukelen, met zijn vriend Bastert, met wien hij ook verschillende studiereizen maakte.

Mauve, wiens geestelijke invloed zich op Poggenbeek heeft doen gelden, heeft hij betrekkelijk weinig gekend.

Eerst in de laatste levensjaren van Mauve ging hij meer met hem om. Dit was in Laren, waar Poggenbeek eens drie maanden doorbracht, toen Mauve daar woonde met zijn gezin.

Te 's Gravenhage had hij hem wel eens ontmoet, maar het was te Laren dat hij, groote wandelingen met hem makend, hem grondig leerde kennen. Zeker zal zijn invloed van eenige beteekenis op Poggenbeek geweest zijn, maar toch had deze reeds van nature aangeboren eigenschappen die zijne opvatting dicht bij die van Mauve plaatsten, wat echter niet uitsluit dat Poggenbeek

Halles aux Vins, Parijs. Naar een schilderij.

onder de zoogenaamde jongeren een zelfstandige plaats inneemt, en zijn werken, naast die van anderen eene hem eigene, zeer bekoorlijke houding hebben.

Dit moet erkend worden zoowel van zijne Hollandsche of Utrechtsche onderwerpen als van zijn stadsgezichten van Parijs of Amsterdam of van zijn studies in Normandië en Bretagne.

* * *

Medailles behaalde Poggenbeek te Amsterdam, Parijs (1894), Chicago (1895), Berlijn (1895).

„ALS MAN VAN EER."

Haagsch-Indische novelle

VAN

KARAMATI

(schrijver van „Clara van Merenstein," „Toewijding" enz.).

I.

„Ziezoo" mompelde Piet Lingemans bij zichzelven. „Dat's in orde..." En hij vervolgde zijn gedachten verder zwijgend, lui neerliggend op zijn stoel, in de voorgalerij der kleine opzichterswoning. Naast hem, in een opening in een der armleuningen van zijn rotan-stoel, stond of hing, wat wil men, zijn „tumbler" met „brandy-soda"; in zijn linkerhand, half overbengelend, zond zijn juist ontstoken manila fijne rookwolkjes naar boven.

Piet peinsde. Zijn gepeins was blijkbaar aangenaam. Hoe kon hij anders zoo dood op zijn gemak roerloos neerliggen, met die intevreden uitdrukking op zijn rood verbrand gezicht? Hij was er de man niet naar, om onder den druk van benauwende gedachten apathisch te wezen. Benauwende gedachten, muizenissen en wat dies meer zij, waren trouwens een zeldzaam verschijnsel in Piets geestesleven. En — als hij ze al 's had, 't was een paar maal voorgekomen — wel, dan sprong hij op zijn paard, zette er een flinken galop in, en maakte een extra-tournée in „de tuinen." De „estate" was er groot genoeg voor. Of ook — dat werkte al even goed — nam hij zijn jachtgeweer van 't wapenrek bij zijn bed, en ging 't bosch in. Zoo dreven de donderbuien en zware luchten wel over.

Nu was Piet bizonder goed gehumd.

Hij meende er reden voor te hebben, te over. Eindelijk, na zes jaren van hard werken op de „estate" — plantage, zeggen ze hier in Holland — had hij kortelings de zekerheid gekregen administrateur te worden. Als onder-administrateur moest hij 't eerst in aanmerking komen, als de „baas" wegging. dat wist hij al lang. Jawel, maar hoe dikwijls valt zoo iets niet tegen in een planters-loopbaan! Wat had hij dikwijls kunnen opmerken, dat gunst en kruiwagens meer hadden uitgewerkt dan de beste aanspraken. Maanden lang had hij dan ook in spanning verkeerd. Maar 't lot was hem gunstig geweest — God had hem geholpen, zooals Piet zelf 't uitdrukte, als hij alleen was; want bij al de ruwheid van zijn lang verblijf in Noord-Borneo, ondanks spotzucht, banaliteit en losheid om hem heen, had hij zijn geloof ongeschonden bewaard. 't Was een rare, zeiden zijn collega's, de andere opzichters. Maar toch mochten

ze hem gaarne. Hij was de gulheid en rondborstigheid in persoon, en een hartelijk, trouwe kerel ook. En hij was zeer gezien bij „de baas”, een Hollander, vroeger planter in Java's Oosthoek en nu hoofd van een der mooiste „estates” in het gebied der North-Borneo-Company.

Lieve Hemel, hij kon 't zich bijna niet voorstellen, hij, Piet Lingemans, acht en twintig jaar oud, niet alleen een flinke stevige kerel van vijf voet vijf, gezond en frisch — nooit ziek, ondanks alle vermoeienissen — maar ook bezitter van een aardig spaarduitje; zeven duizend bij de Javasche Bank en vijf honderd in zijn kast, en nu binnenkort administrateur van Batoe Melintang, de mooiste koffie-onderneming — ja, ja, *de* mooiste volgens Piet — in heel Noord-Borneo, in heel Borneo, in heel Indië misschien! Mijnheer Van der Mulen had hem gisteren voor de zooveelste maal verteld, dat hij met een gerust hart het beheer der zaken aan zijn handen zou toevertrouwen, dat hij, Piet „wat voelde” voor de onderneming. Van der Mulen ging over eenige weken naar Singapoer en verder naar patria. Hij was een goede veertiger, had in Indië „in 't landelijke” zijn carrière redelijk wel gemaakt, en daar hij voor zijn vrouw en drie kinderen sterk naar 't moederland terug verlangde, had hij na lang overleg de bijl bij 't werk neergelegd. Hij zou wel zijn overige leven „in Holland” doorbrengen. Hij kon 't immers doen. Hij had Piet gisteren verteld, dat hij 't dan maar met een vijfhonderd in de maand moest zien te stellen in 't polderland. „'t Was wel niet veel, maar — nou ja, soedah, 't was toch wel uit te houden,” had hij met een quasi-ernstig gezicht tot Pieter gezegd.

„Uithouden! dacht Piet. Zoo'n boffer! Dat noemt-i uithouden. Als ik 't had, was ik de wereld te rijk, daar in Holland.” Hij dacht aan zijn eigen vooruitzichten: zou hij over tien jaar misschien even ver zijn? Wie weet... o neen, zeker, zonder eenige kwestie. Hij zou er voor werken, asjeblieft: 't zou aan hem niet liggen. Dan, over tien jaar!... wel dan had hij misschien ook drie kinderen... Van Lientje...

Piet draaide zich even in zijn luien stoel om, die gedachte maakte hem een beetje onrustig. 't Was ook zoo'n vreemde gewaarwording. Vreemd, ja, maar verre van onaangenaam. Die Lientje! Hij had wat over haar gedacht in de laatste maanden. Op een zekeren dag in oude papieren en brieven rommelende — sommige menschen vinden dat zoo nu en dan een heel aardige bezigheid — had hij haar portret gevonden. 't Was eigenlijk niet zooals 't hoorde, dacht Piet, toen hij 't oude conterfeitsel opnam en bekeek, 't was een aandenken geweest en 't dan zóo te verslingeren en te vergeten! Op eens had hij zich het meisje weer levendig voorgesteld, zooals hij haar gekend had: een „robbedoes” van een meid van elf jaar, die heel wat keeren met hem gespeeld, gewandeld, gestoeid had, toen hij zelf niet veel meer dan zij was: een opgeschoten lummel van zestien. Wat hadden ze samen een pret gehad op dat kleine plaatsje in Drente, och, och! De ouders van Piet en haar moeder, de weduwe van een gepensioneerd kapitein bij 't Hollandsche leger, waren in 't stadje — niet veel meer dan een dorp — vrij wel de eenigen, die niet tot de neringdoende of landbouwende klasse behoorden. Mevrouw Driest,

Lientje's moeder, was er later komen wonen dan de Lingemansen en vijf jaar lang woonden beide families stil en vergeten in de schier landelijke omgeving. Schoon er bij de wederzijdsche ouders eigenlijk nooit een hartelijke vriendschap bestaan had, gingen de kinderen druk met elkaar om, en Lientje en de kleine Trui Driest waren voor en na de „vrijstertjes" van Piet en zijn jongeren broer Kees.

Piet dacht bij 't vinden van Lientje's portret aan dien genotvollen tijd, en voor 't eerst doemde toen in zijn geest de gedachte op, dat die zelfde kleine Lien misschien nu een geschikte vrouw voor hem zou kunnen wezen. Als ze niet al lang getrouwd was? Nu, dat was mogelijk, maar erg waarschijnlijk niet, redeneerde Piet. In Holland is de trouwkans voor arme meisjes als zij, die „in hun stand" willen blijven, niet groot. In allen geval kon hij zich daarvan spoedig op de hoogte stellen. Bleek zijn vermoeden juist, wel, dan zou 't lieve kind misschien gaarne haar ouden speelkameraad, haar officieelen vrijer uit de kinderjaren tot man willen nemen, en overkomen om zijn eenzaamheid te deelen. „'t Is een lief vrouwtje, dat moet zoo wezen," dacht Piet met overtuiging, en 't duurde niet lang, of hij was ook overtuigd, dat hij haar altijd had mogen lijden, nee, dat hij eigenlijk steeds dol veel van haar gehouden had. Ze zou nog wel vrij zijn .... maar dàt was toch niet zoo'n vaste overtuiging bij hem. Hij moest schrijven, hoe eer hoe beter. Dat hij die menschen zoo had kunnen verwaarloozen! In al dien tijd, dat hij nu in Indië was, had hij nooit taal of teeken van zich laten hooren. Dat was toch niet „netjes" geweest .... Ja maar, hij had die Driesten ook al zóó lang uit 't oog verloren: Sinds zijn vertrek uit Zuiderveen, nu negen jaar geleden, toen Piet naar Delft ging, had hij maar eens in een brief van zijn vader iets van die luitjes vernomen. Kort daarop was zijn vader gestorven, en zijn moeder was arm achter gebleven, zoodat Piet zijn studies voor Indisch ambtenaar moest opgeven, toen hij nauwelijks bekomen was van den roes der eerste io-vivat klanken. Hij was toen vrij spoedig naar Indië getogen, vast besloten er zijn carrière te maken, al was 't dan ook niet bij 't Binnenlandsch Bestuur. 't Was jammer, maar Piet treurde er niet om — daar was hij te praktisch voor. Door eenige voorspraak, die hij zoo gelukkig was te vinden, gelukte het hem een plaatsing te krijgen in Deli. Daar bleef hij twee jaar. Toen nam hij zijn ontslag als opzichter, omdat hij zijn fortuin in Noord-Borneo wilde beproeven. Men had daar flinke jongelui noodig, had hij vernomen. 't Was een nieuw land, dat was een kolfje naar zijn hand. Hij nam een prachtig getuigschrift mee van zijn vorigen baas, en zoo kreeg hij een opzichtersplaats te Batoe-Melintang. En zoo .... werd hij nu administrateur, misschien een paar jaar eerder dan anders.

Was het op die wijze wonder, dat onze Piet weinig vrouwelijken omgang gehad had sinds zijn jongensjaren? Hij besefte, dat dat zoo niet voort kon duren. Te drommel, hij liep naar de dertig, verlangde naar huiselijke gezelligheid om er raar van te worden, en zou binnenkort best in staat zijn een vrouwtje naar behooren te onderhouden. En ze zou 't goed bij hem hebben, daar was Piet zeker van. Dat moest dan ook in zoo'n eenzaamheid. En dan

nog, 't was wel wat gek, dat hij, ondanks zichzelven, den schijn op zich nam van een vrouwenhater te wezen. Zijn collega's op de onderneming hadden allen een Japansche huishoudster, en lachten hem meer dan eens uit om zijn „eenzelvigheid". Neen, hij had daar nooit veel om gegeven, hij had hun spotternijen dikwijls met een schouderophalen beantwoord, maar toch.... 't werd nu tijd eens dat jonggezellenleven vaarwel te zeggen, en 't hoorde zoo bij de waardigheid van een administrateur, dat hij getrouwd man was, meende Piet.

Zoo schreef hij dan een brief aan 't adres van Mevrouw Driest in den Haag. Hij herinnerde zich flauw, dat, indertijd te Zuiderveen nog, Lientje's moeder haar voornemen te kennen gegeven had, om zich metterwoon in de hofstad te vestigen, omdat daar een oom en tante uit Indië zouden komen wonen, als die oom zijn pensioen verdiend zou hebben. De man was hoofdambtenaar in Indië of zoo iets. Met die onzekere gegevens waagde Piet het zijn brief maar naar den Haag te richten. En, zoo waar, hij kreeg binnen drie maanden een langen brief van mevrouw Driest terug, overvloeiende van hartelijkheid. Dat viel mee. Piet was in de wolken; want bij dat antwoord was een portret van zijn oude vriendin, zoaals zij er als twintigjarig meisje uitzag, 't laatste dat van haar gemaakt was, drie jaar geleden. Ze liet hem haar hartelijke groeten doen; maar schreef zelf niets. Nu, dat was zoo erg niet. 't Voornaamste was, dat Lientje „nog vrij" was en — er allerliefst uitzag. Zoo vond Piet haar althans. Nu was de teerling geworpen: hij zou haar vragen, kort en goed.

En hij deed het. Nog nooit had Piet zooveel welsprekendheid op schrift gebracht, nog nooit had hij zoo'n langen brief geschreven als dien avond.

Hij was voldaan over zijn werk. Zijn brief was weg. Juist een kwartier geleden had hij een specialen koeli ermee weggezonden. Als er spoed gemaakt werd, kon hij over twee en een halve maand weten, of hij over zijn lieve Lientje, 't zwartkopje met de guitige kijkers, mocht denken als zijn aanstaande levensgezellin.

En Piet was nog zelden zoo goed gestemd geweest als dien gedenkwaardigen Augustus-avond. Nog zelden was zijn manila zoo geurig geweest, nog zelden zijn brandy-soda zoo frisch en opwekkend. Nog zelden ook leek hem het landschap dáar vóor hem, gedompeld als 't was in 't heerlijk zilverlicht eener tropische maan, zoo behoorlijk als thans.

Daar klonk door de stilte een flauw gerucht van stemmen, heel in de verte. 't Waren de jongelui in de opzichterswoning aan de noordzijde der onderneming. Ze vierden feest bij een jarigen collega. Piet had zich geëxcuseerd.

Hij zat daar eenzaam.

„Arme stakkers!" dacht Piet, „Zij met hun allen, hebben niet zooveel pret als ik hier alleen. Ze moeten hun pret met geweld uit de champagne halen. Ik heb daar mijn éene sodaatje niet eens voor noodig; want.... ik heb wel wat anders.... Arme kerels!"

Hij had gelijk: zijn pret kwam van binnen.

En hij blies met zelfvoldoening de wolkjes tabaksrook in de koele nachtlucht,

sipte met kalme majesteit aan zijn glas, en streek zijn borsteligen rooden snor op.

Hè, wat had die brief hem een moeite gekost, en hoe zalig was 't bewustzijn, dat die zaak nu „in orde" was!

II.

„Moeder, 't is onmogelijk," zegt Lientje.

De moeder, een oude vrouw met bleek en ingevallen gezicht, ziet haar kind mat aan. Ze ziet er deerniswaardig uit, armzalig en ellendig. Armzalig en ellendig is ook de kleine kamer met het versleten huisraad. Toch ligt over bewoners en woning een waas van netheid en eerzaamheid.

„Mijn kind, zeg dat toch niet...." De oogen der oude dame kijken zoo droevig mismoedig op, de klank van haar stem is zoo zwak en lijdend, dat de toon van protest, die er door trilt, nauw verneembaar is.

„U kan dat niet van me eischen.... Ik kan u niet alleen laten.... om u misschien nooit meer terug te zien."

„Och, Lientjelief, 't is je geluk. Heusch, kind, laat die eene kans niet voorbijgaan.... Ik heb immers Truida nog. Die kan me oppassen.... als 't noodig is. En.... 't is immers nu niet meer zóo noodig.... Ik ben nu immers weer gezond.... al ben ik niet sterk." De trillende stem klinkt weinig overtuigend, dat voelt de spreekster zelf, en zij verzet zich met jammerlijk pogen.

Lientje volgt met medelijdenden blik het naïeve bedrog harer moeder. Ze heeft moeite haar tranen te bedwingen. Wat had die goede ziel haar lief, dat ze eigen leed en lijden achter liet staan bij wat ze 't geluk van haar kind achtte!

„Maar, moeder, luister dan toch naar rede" valt de dochter in, haar aandoening verbergende onder een toon van ongeduld. „Hoe kan ik zoo'n aanzoek aannemen? Ik heb den man jaren en jaren geleden gekend, toen ik nog een kind was. En hij immers ook. — Hoe kan ik weten, dat die man goed is. Na tien jaar: er kan zooveel gebeurd zijn, en — zooveel veranderd.... Nu ja, goed, moeder, dat laat ik nog daar." Moeder had opgekeken met een blik vol overtuigde tegenspraak. „'t Kan best wezen, dat hij een braaf mensch is, een uitstekend mensch zelfs; maar ik weet immers niet, hoe zijn karakter is, hoe zijn eigenaardigheden zijn.... Wie zegt u, dat we ooit zamen gelukkig zullen zijn?"

Lientje wendt het gelaat af. Dan herstelt ze zich met een driftig gebaar. Als ze haar moeder naast haar op de canapé weer aanziet, staat het kleine mondje met de dunne lipjes en 't schijntje dons weer met dezelfde besliste uitdrukking als te voren, en in den blik dier donkere oogen is niets dan kordaatheid te lezen.

„O, je zult gelukkig zijn, dat weet ik vast," gaat Mevrouw Driest klagend voort. „'t Is dezelfde gulle, hartelijke jongen van vroeger. Je weet, dat ik

altijd veel van hem gehouden heb, indertijd te Zuiderveen. Je hebt immers zijn brieven gelezen. Hij is niet veranderd, niets, niets. Dezelfde gulle, hartelijke jongen ....”

Een oogenblik zwijgt de klagende stem. De oude vrouw denkt aan betere jaren, toen ze met haar kinderen ten minste geen gebrek had geleden, hoe eenvoudig ze ook moesten leven. En toen ze gezond en sterk was. Dat maakte zooveel goed in haar weduwschap .... Nu hadden ouderdom en ziekte haar krachten schier gesloopt, en er was armoê ..., 't Was een onhoudbare toestand zoo. Er moest verandering komen, en die brief van Piet Lingemans was een uitredding, 't was Gods vinger. Daar lag de weg tot verbetering in hun lot: Lientje moest het aanzoek van haar ouden speelkameraad aannemen. Zij zelve zou 't niet lang meer maken, dat begreep ze wel, maar haar kind mocht niet langer in armoê en ellende leven, en ze zou gerust kunnen sterven, als ze de overtuiging mee in 't graf kon dragen, dat haar beide meisjes „bezorgd” waren. Piet had het goed en zou zijn schoonzuster wel steunen. Als de oude vrouw kwam te sterven, zou hij wel voor haar opkomen, o zeker.

't Was 't beste, 't eenige. Mevrouw Driest was vroeg oud, en leed en zorgen hadden haar geestvermogens zwaar beproefd. 't Denkbeeld van Lientje's huwelijk met Piet Lingemans vervulde haar geheel. 't Opende haar 't uitzicht op een rustig sterfbed, de eenige illusie, die haar restte, en zij klampte er zich aan vast met schier onredelijke hardnekkigheid.

„Nu, kind, wat zeg je?” hervat de moeder weer, als 't meisje blijft zwijgen.

„Ik heb 't u gezegd, Ik kàn niet, ik kan dat aanzoek niet aannemen. Ik heb u .... mijn redenen gezegd: ik kan u en Truitje niet zoo achter laten, en bovendien weet ik niets van Mijnheer Lingemans af. Kom, moeder, praat daar niet meer over. Schrijf hem, dat ik zijn aanzoek niet kan aannemen. Of wil u, dat ik dat doe? Dat gaat immers niet. Ik ken de' man niet. Voor u is 't wat anders. Ik vind 't heele geval zoo vreemd, moeder. U schrijft nu terug, dat ik niet wil en om welke reden, niet waar?”

De oude dame ziet haar dochter met vochtige oogen aan, lang en sterk. 't Is een harde strijd voor Lientje om kalm te blijven.

„Kind, wees niet roekeloos.... Je meent niet wat je daar zegt. Ik zal Piet schrijven, dat je zijn aanzoek in overweging zal nemen, omdat 't zoo plotseling komt. Is dàt dan goed?”

„Nee, ik wil er niet over denken zelfs. Ik vind 't al heel naar, dat u dat portret gezonden heeft. Hoe komt u dat te doen? En zonder mij er iets van te zeggen. Wat moet de man wel gedacht hebben....”

„Niets dan goeds natuurlijk.... Je bent dwaas, Lien: een oud vriend uit je kinderjaren....”

„Uit de kinderjaren, juist, maar begrijpt u dan niet, dat nu onze verhouding totaal veranderd is! Hoe eerder u die zaak afdoet, hoe beter. Kom, ik zal u dicteeren, als u dat wenscht. U moet hem niet in onzekerheid laten. Ik zal pen en papier halen.”

Het jonge meisje richt zich op, en neemt 't schrijfgereedschap van een plankje in een hoek van 't vertrek. De oude vrouw laat haar stil begaan. 't Papier ligt op tafel uitgespreid op een stukje grauw papier, en Lientje heeft de pen al in de inkt gedoopt. Dan kijkt ze op, en haar blik ontmoet dien harer moeder. De innige uitdrukking van droefenis daarin doet haar zeer.

„Wat wil u dan toch?" roept 't meisje onaangenaam te moede, meer nog dan ze reeds was. En dat zegt veel. Ziet u dan niet in, dat ik gelijk heb?"

„Ach, Lientje-lief, je weet niet wat je wil."

„Dat weet ik volkomen goed, moeder. Ik kàn niet, nog eens." De moeder schudt weemoedig 't hoofd. Een nieuw denkbeeld breekt, flauw en langzaam doordringend, den mist harer afgetobde zinnen. Zou Lientje haar hart al weggeschonken hebben? Maar aan wie dan? Welken man zou ze ooit in de afzondering, waarin ze sinds jaren leefden, gekend, laat staan liefgekregen kunnen hebben?

„Lientje, je vertelt me niet alles," zegt mevrouw Driest op eens, op anderen toon, zonder eenigen overgang.

Lientje bloost. Een prachtig donkerrood overtijgt haar donzige wangen, en ze slaat den blik even neer. „God, zou moeder iets weten?" denkt ze in hevige ontroering. „Maar dat's niet denkbaar...." Ze vindt het ellendig, onoprecht te moeten wezen, maar nog vreeselijker grijnst haar de waarheid tegen. Neen, dan liever het spel voortgezet, dat ze nu reeds drie jaar met zooveel zelfverloochening en inspanning speelt, het bedrog bestendigd.... Och, ze moet immers wel: 't is om moeder zelf, die 't zich zoo vreeselijk zou aantrekken, als ze de waarheid vernam. Het tumult harer gemoedsaandoening is weer bedwongen, en schijnbaar volkomen kalm, zegt ze met de oude vastheid in stem en blik:

„Wat bedoelt u, moeder? Dat ik met opzet iets verzwegen heb?"

„Je houdt van iemand?"

„Van u, moeder." God wist, dat haar liefde voor de arme lijdende ziel daar ineengedoken in een hoek van de canapé, hier, naar ze vast geloofde, de eenige drijfveer van haar handelen was.

„Nee, dat bedoel ik niet!" klinkt het kinderachtig ongeduldig.

„Je bent niet meer vrij.... Je bent verliefd. Je hebt hoop hier te trouwen en daarom wil je niet.... Zeg 't maar ronduit."

„Moeder, wat een dwaasheid! Op wie zou ik....?"

„Je wilt 't me niet zeggen. Dat vind ik leelijk, Lientje...." De oude vrouw begint zacht te schreien. 't Is een jammerlijk schouwspel.

Lientje staat van de tafel op, en gaat bij haar staan; ze kan 't nauwelijks aanzien, en vindt geen woord van tegenspraak.

„'t Is niet omdat je bij mij wilt blijven! Ik heb 't wel gemerkt aan je kleur van zooeven. En ik die zooveel van je hou!.... O, als je goeie vader dat wist, die goeie lieve man.... Kind, hij ziet je op dit oogenblik. Durf je voor God en de ziel van je vader te vèrklaren, dat je een gehoorzaam kind bent?" De stem klinkt wonderlijk in haar pogen om plechtig te wezen.

„Bij God, moeder, 't is voor u alleen, dat.... ik zoo handelen moet, en niet anders,” stamelt het jonge meisje met afgewend gelaat. „Gelooft u me nu?”

„Ik moet wel, ik moet wel.... Dus je wilt dat aanzoek afslaan?”

„Ja, moeder,” zegt 't meisje beslist, maar vriendelijk.

Lientje zet zich weer naast haar moeder, en neemt haar eene hand streelend in de hare.

„Nu van avond maar niet meer daarover spreken, hoor,” zegt ze paaiend, als sprak ze tot een kind.

De oude vrouw zwijgt, en kijkt strak vóór zich op de grauwe bloemen van het versleten karpet, als wezenloos.

„Morgen hebben we weer een dag,” gaat Lientje voort. „Zoo'n haast heeft 't niet.... Wil u niet wat drinken, moe? Wacht, zal ik u nog een kop thee inschenken? Er is nog wat in 't potje.”

Geen antwoord, zelfs niet met een oogopslag.

't Jonge meisje komt een oogenblik later met een kop halfkoude thee binnen, uit het kleine keukentje daarnaast in de gang.

Ze vindt haar moeder nog in dezelfde houding, voorover leunende, den eenen arm gesteund op de leuning der canapé.

Zwijgend reikt Lientje de kop over.

„Och, nee, Lien, ik heb geen trek.” Dan vervalt de oude weer in haar dof gemijmer.

„Wil u niet naar bed? Dat is misschien beter voor u. 't Is al laat.” 't Is nauwelijks negen uur, en Truida, die als kamenier bij een rijke dame op de Koninginnegracht dient, is nog niet thuis. 't Is een heele afstand, en gewoonlijk is ze pas om tien uur thuis.

„Kom, moeder,” gaat Lientje met zachten drang voort. En de oude vrouw laat zich meetroonen, gedwee als een kind.

Lientje helpt haar zich uit te kleeden.

Tien minuten later heeft ze de gordijnen van het ledikant in de belendende alkoof dicht getrokken.

Moeder rust, Goddank.

En op dezelfde plaats, waar even te voren een schreiende neergezeten had, worden weder tranen geplengd, bitterder dan te voren.

Want 't leed was grooter, en God en de schreiende alleen kenden het.

. . . .

Op Sint Nikolaas-avond bracht de post-koelie bij eenige pakjes ook een brief uit Holland aan den nieuwen administrateur van Batoe Melintang.

„Bl....!” mompelde Piet Lingemans, toen hij de eerste regels gelezen had, „ze wil tòch niet!” En met een betrokken gezicht zet Piet de lectuur voort.

III.

Piet Lingemans las den brief van de oude Mevrouw Driest driemaal over, eerst vlug — alle vier kantjes in éen adem — daarop wat langzamer, hier

en daar verwijlende en afbrekende, ten slotte zóo langzaam, dat hij zeker tweemaal zooveel tusschen de regels als op de regels van 't schriftuur gelezen had.

„Ze wil niet" zeî Piet nog eens; maar ditmaal niet zoo ontmoedigd als de eerste maal; want hij liet volgen:

„En ik weet wel waarom."

Dat „waarom" gaf hem een troost: er was misschien wat op te vinden. Natuurlijk had hij dadelijk wel begrepen wat als reden werd opgegeven voor Lientje's weigering. Maar nu meende Piet, dat de te berde gebrachte bezwaren verre van onoverkomelijk waren.

Piet was voor geen klein geruchtje vervaard. Te drommel, hij had wel andere moeilijkheden gekend in zijn leven, en hij was er glansrijk doorheen gekomen! Hij dacht aan de aanvechtingen van heimwee, waartegen hij manmoedig gestreden had in 't eerste jaar van zijn verblijf ter Oostkust van Sumatra, in 't lage muskietenland, bij zwaren arbeid en gering loon, met een enkelen Europeaan en een troep vieze Chineesche koeli's als eenig gezelschap! Hij dacht ook aan den nachtelijken aanval van Bataks, die op de onderneming kwamen om te rooven en brand te stichten, toen hij, Piet, door zijn beleidvol en moedig optreden feitelijk de onderneming voor een groot onheil behoed had. En dan dien eenen keer, dat Piet alleen, slechts gewapend met zijn revolver, een bende muitende koeli's tegemoet liep, en ze door zijn vastberadenheid en flinkheid weer tot orde en gehoorzaamheid wist te krijgen. Lieve tijd, dat was een dingetje!

Piet liet zich dus nu evenmin uit 't veld slaan. Dat zijn goed humeur — echt Sint-Nikolaas-avond-humeur — onder den invloed der lectuur van bewusten brief op eens veel kreeg van dat, waarmee hij 's morgens uit zijn bed stapte — onverschillig met welk been — is waarlijk geen wonder. Maar evenals die stemming spoedig opklaarde onder de inwerking van een kop koffie, zoo verdween ook de neveligheid van Piets humeur door de opwekkende gedachte, waartoe hij kwam na de derde lezing van 't hoogst belangrijk epistel.

Hij leî den brief vóor zich op tafel neer, en wierp zich achterover op zijn wipstoel. 't Was ongeveer zeven uur. Hij zat gekleed voor den avond, waarop hij een paar gasten aan zijn disch verwachtte. Die zouden om acht uur of iets te voren wel verschijnen. Hij had gedacht dat uur rookende en lezende door te brengen, toen de rustverstorende brief kwam. Nu lag het stapeltje couranten van de afgeloopen week, juist dien morgen ontvangen, nauwelijks aangeroerd, vergeten op een „knaapje" in de voorgalerij, waar hij zat.

Piet dacht aan heel wat anders dan Atjeh-polemiek, koffiebladziekte of wat dies meer zij. Als op dat gewichtig oogenblik in zijn leven een bediende hem was komen meedeelen, dat zijn „bijgebouwen" achter in brand stonden, zou hij misschien een afwijzend, droomerig gebaar gemaakt en gezegd hebben:

„Och, straks, asjeblieft. Laat me nu met rust!"

„Ik schrijf nu dadelijk terug," bromde Piet in zijn zwaren rooden snor.

Vanavond nog gaat er een post terug. Ik zal een extra koeli sturen, dan gaat mijn brief misschien nog met de boot mee."

De postverbinding was niet best daar in dat oerland, maar, als dat lukte, zou zijn brief in een maand of iets langer het moederland kunnen bereiken.

Piet fronsde even zijn rossige wenkbrauwen, keek erg streng, draaide aan de eene punt van zijn snor met zooveel kracht, dat de heele symmetrie van 't lipsieraad verloren ging, verzamelde zijn gedachten, en sprong op.

Een minuut later kraste zijn pen over een vel postpapier, groot formaat, en Piet schreef, schreef, schreef, zoo vlug en zoo vloeiend, dat hij na de onderteekening eenigszins beteuterd opkeek als iemand, die „zijn beenen uit zijn lijf" geloopen heeft om een trein te halen, en dan merkt, dat hij zelf tien minuten eerder aan 't station is dan de verwachte stoomkarossen.

't Was pas half acht, en Piet had zijn brief klaar.

Gauw een jongen geroepen.

Sariman, Piet's Bataviasche huisjongen, een oude getrouwe, verscheen onmiddellijk op 's meesters roepstem:

„Zoek een koeli om dezen brief weg te brengen. Kom, als een haas!" „Als een konijn" zeî Piet eigenlijk. Hij wist 't woord voor haas niet in 't Maleisch. Is dat me een taal: ze weten niet eens wat een haas is! Vandaar zeker die duvelsche laksheid, dacht Piet.

Wat de jonge man met de roode snor en de stoere schouders geschreven had, kwam ongeveer op 't volgende neer.

Hij begreep heel goed wat Lientje's beweegredenen waren om zijn aanzoek af te wijzen, o, uitstekend, en hij kon niet anders dan woorden van lof uitspreken voor haar kinderlijke toewijding. 't Was hem daardoor duidelijk geworden, hoe 'n braaf meisje ze was. Maar, nu hij wist, dat zij nog altijd met veel vriendschap aan hem dacht, en het denkbeeld om zijn vrouw te worden blijkbaar niets verschrikkends voor haar had, vleide hij zich met de hoop, dat „er nog wel een mouw aan te passen was." Moeder mocht niet zonder goede verzorging leven, goed; daar wist Piet raad op. Hij kon 't wel missen, en hij was een oud vriend — èn had veel verplichting aan de oude vrouw, dat zeî hij er uitdrukkelijk bij — wat zou er dan voor kwaad in steken, als hij Mevrouw Driest een lijfrente verschafte en haar een som in eens toezond, om zich dadelijk van al 't noodige in haar hulpbehoevenden toestand te voorzien? Immers niets. Als oud vriend mocht hij dat immers doen, ja, had hij recht om van haar te *eischen*, dat zij zijn hulpbieding aannam. Ook Piet kon oogenblikken van wonderlijke logica hebben, en zoo'n oogenblik beleefde hij thans, nu hij verliefd was of 't zich verbeeldde, wat op 't zelfde neerkomt. Als dus haar bekrompen omstandigheden, ouderdom en hulpbehoevendheid de eenige beletselen waren, schreef Piet, dan konden die gemakkelijk uit den weg geruimd worden. Bleef derhalve alleen de kwestie, of Lientje genegen was over te komen om Piets vrouw te worden, en wat dat betrof, deed hij een beroep op haar oude genegenheid uit de zonnige kinderjaren. En al hield ze dan niet van hem op de poëtische manier, zooals dat in de romans beschreven wordt,

ze kon toch in allen geval nog vriendschap voor hem voelen. En achting ook immers; want ze kon weten, hoe flink hij gewerkt had, en hoe algemeen gezien hij was. — Hoe Lientje dàt kon weten, wist Piet eigenlijk niet recht, maar hij schreef het. — De slotsom waartoe hij dan kwam, was, dat Lientje zich nog maar eens bedenken moest. Wie weet, of ze haar hartje nog wel overtuigen kon, dat ze beter deed haar ouden „vrijer" gelukktg te maken dan hem zoo bitter teleur te stellen. Voor haar moeder en Truida zou immers *in allen geval* zorg gedragen worden.

Piet was kiesch genoeg er dit *in allen geval* bij te zetten, Hoe Lientje ook ten slotte te zijnen opzichte beslissen mocht, de toegezegde hulp wilde hij verleenen: hij stond daarop. Dàt geluk mocht zijn moederlijke vriendin hem ten minste niet ontzeggen, al moest het andere hem door haar dochter niet gegund worden. Hij ging zelfs zoover, dat hij zich er over beklaagde, nooit te voren vernomen te hebben, hoezeer de familie tot armoede vervallen was. Waarom hèm niet om hulp gevraagd? vroeg hij, alsof 't de natuurlijkste zaak ter wereld ware. 't Zou nooit zoover gekomen zijn, als hij, Piet Lingemans, er van geweten had! Hij drukte eindelijk de hoop uit, dat hem zijn vrijmoedigheid niet kwalijk genomen zou worden: hij sprak als oud vriend, daar legde hij vooral den nadruk op. Uit het weinige, dat er in den brief der oude dame over haar omstandigheden gestaan had, had hij wel duidelijk kunnen zien, hoe hoog de nood gestegen was! Wat had Piet daar vooral tusschen de regels gelezen!

Nauw was de brief weg, of 't gedruisch van een naderend rijtuig klonk in de verte. 't Waren de verwachte gasten: de administrateur van een naburige estate — een Hollander — en een jongmensch, zekere Van Dordt. De laatste was nog niet lang in Indië, en pas opzichter geworden op *Batoe-Melintang*. Piet had hem aangenomen op aanbeveling van een zijner kennissen. Bovendien was het een oude studiegenoot uit Delft: Piet had hem daar in zijn eerste jaar gekend. Sedert waren er heel wat jaren verloopen, en in dien tusschentijd was ook Paul Van Dordt verloopen, d.w.z. na veel student-zijn en weinig studeeren, was onze jongeling door „de pipa" naar Indië gedirigeerd, alias gesjeesd. Piet had medelijden met den gezelligen, vroolijken, opgewonden, „uiigen" Paul, met wien hij zoo menigmaal in „de Bor" in den Haag gezeten had, op wiens „kast" hij zoo vaak allergenoegelijkst „gedaasd" had. Paul zou nu op proef eenige maanden onder Piets bevelen werkzaam zijn. Nu hij zoo kersversch uit al die gezelligheid in de wildernisachtige eenzaamheid van *Batoe-Melintang* was overgeplaatst, wilde Piet hem ten minste een gezelligen Sint Nikolaas-avond bezorgen, en had hij hem dus met den beheerder van 't verder liggende *Soengai-Boeroeng* ten eten gevraagd.

„Zoo, Lingemans, hoe heb jij 't?" riep de laatstgenoemde vroolijk, uit zijn karretje springende. „Goed? Komaan, dat doet me genoegen. Ik heb hier Mijnheer Van Dordt maar meegebracht. Ik moest toch zoowat langs zijn huis komen."

„Wel, Mijnheer Lingemans, hoe maakt u 't?" zei Paul, die moeilijk zijn in-

gewortelden lossen toon geheel kon opgeven. Hij had zich op 't laatste oogenblik te binnen gebracht, dat hij hier tegenover zijn „nieuwe baas" stond; en een begroeting met „ zoo, slingeraap, ouwe jongen, hoe staat 't leven?" hier minder gepast zou wezen. Onwillekeurig glimlachte hij even, toen hij aan Piets bijnaam onder de „eerstejaarsmenschen" dacht: Piet kon zoo eigenaardig met zijn handen slingeren, vooral als hij kwaad was. En Paul's „Mijnheer" klonk haast ironisch.

„Kom, Paul, dat meneer kan je gerust weglaten, hoor," zeî de gastheer goedig. „Je collega's zijn er hier niet bij."

Paul Van Dordt glimlachte, en voelde zich dadelijk weer op zijn gemak.

„Dat 's afgesproken, kerel!" riep hij vroolijk.

Er werd „bitter" gepresenteerd, de gewone inleiding van een maaltijd in Indië, tweemaal daags. Velen schijnen daar dien prikkel noodig te hebben, of verbeelden zich dat — Piet Lingemans beweerde maar altijd het laatste. In aanmerking genomen, dat men in 't zelfde land minstens eens per dag een uitgebreide verzameling sterk gekruide spijzen gebruikt, heeft zoo'n menschelijke maag daar zeker driemaal zooveel aanmoediging tot werken als hier te lande. Velen verwonderen zich, dat het orgaan ondanks al die aansporing dan nòg hardnekkig lui is!

Piet had nooit begrepen, hoe „een sterveling dat goed slikken kon."

„Prosit! zei hij niettemin, toen beide gasten met het gele vocht vóor zich rondom de tafel in de voorgalerij gezeten waren.

„'t Is hier veranderd, Lingemans," merkte de administrateur van Soengai-Boeroeng op. Hij keek naar 't nieuwe Palembangsche ameublement — broos en popperig voor 't oog, met zijn glanzend zwart, waarop losse lijnen, sterretjes en bloempjes van verguldsel als gesprenkeld lagen — en hij liet den blik gaan langs de rijke collectie sierlijke potten met orchideeën, varens, palmen en palmpjes, waarmee de nieuwe bewoner der administrateurs-bungalow deze een nieuw aanzien gegeven had.

„'t Is hier gezelliger, vind je niet?" antwoordde Piet. „Die Van Burens waren heele beste menschen, maar ze hadden er geen slag van hun huis gezellig te maken. Ik heb dat Palembangsche stelletje uit Singapoer gekregen, dat weet je. En die planten, ja, waarde heer, daar heb ik heel wat moeite mee gehad: de meeste zijn van jaren her. Vreemd, dat je ze vroeger in mijn opzichtershuis niet opgemerkt hebt. Maar ik heb er een paar mooie bij gekregen, dat is zoo. Die eene" — Piet wees op een schitterend schoone orchidee — teeder, luchtig, bevallig en kleurenrijk als niets ter wereld — heb ik laten opsnorren door een Dajak die hier wel eens op de onderneming komt. Ik had er de' man wel tien keer naar gevraagd. Je weet, 't is die zeldzame soort, waar in Europa zooveel voor betaald wordt — ik weet waarlijk de naam niet — maar ik wist hoe de bloem er uitzag, en — jawel, eindelijk nu eenige dagen geleden had de vent er een mee gebracht. Hij was heel lekker met zijn tien dollar, die ik 'm ervoor gegeven heb. Ik vind, dat ik er nog goedkoop aan gekomen ben . . . ." Piet dacht aan Lientje. Als die de bloem bewonderen

zou — en hij wist dat ze als jong meisje dol op bloemen was — dan was zijn geld zeker wel besteed.

„Tien dollar voor een plant!" riep Paul Van Dordt. „Dat is dus zoowat zestien gulden van ons geld. Wel, daar heb je drie flesschen van de beste cognac „fine champagne" voor. Dat goed is hier toch allemenschelijk duur, vin' je niet.... Piet?"

't Laatste kwam er eenigszins aarzelend uit. Hij zag, dat de drager van dien naam hem voor een oogenblik doordringend aankeek. Piet bespeurde de uitwerking van zijn strakken blik, en glimlachte, als om den indruk weg te nemen. „Zoo, zoo," dacht hij „ben jij van die kracht?" En al 't onaangename der eerste ontmoeting na hun scheiding als jonge studenten, kwam hem weer te binnen. Hij had zich geweld aangedaan, om zich daar over heen te zetten. Oude herinneringen uit den vroolijken studententijd, en vooral ook medelijden met den „baar", die zich weinig op zijn gemak kon gevoelen in zijn nieuw begonnen leven — Piet wist daar alles van — hadden spoedig de opkomende antipathie onderdrukt. Nu kwam ze boven met alle kracht: „Wat een kerel, jasses!" bromde ze in hem. „Waarom toch?" vroeg Piets goede hart onmiddellijk „omdat hij niet van bloemen houdt en liever fijne... och, dwaasheid! Of misschien, omdat hij er wat verloopen uitziet... Dat doet-i, lieve hemel, 't is niet meer de frischwangige jolige Paul. Maar wat zou dat? Wat voorbij is, is voorbij... en de arme vent boet nu zwaar genoeg, en zal nu wel verstandig worden."

Piet dacht in zijn goedhartige onredelijkheid er niet aan, dat hij zelf acht jaar geleden in Paul's omstandigheden was, zonder dat er sprake kon zijn van eenige boete. Piet's logica lag dikwijls met zijn hart „overhoop", en dan won 't laatste het.

Men praatte nog een kwartiertje in de voorgalerij, en Piet deed zijn best om echt kameraadschappelijk tegenover Van Dordt te wezen. Zijn opwelling van antipathie voor 't jonge mensch hinderde hem, en hij deed al 't mogelijke om den ander goed aan 't praten te krijgen. Wie weet hoe dan de oude genegenheid voor zijn „contub" — Piet woonde te Delft op een achterkamer en Paul vóor aan straat op dezelfde verdieping en in 't zelfde huis — weer terug zou komen.

Daarop ging het drietal, na de aanzegging van de huisjongen, dat het eten klaar was, naar de achtergalerij.

IV.

De administrateurs-woning te *Batoe-Melintang* had, ondanks de benaming „bungalow", waarmee men zulk soort huizen in 't Engelsche oosten placht te noemen, zeer veel overeenkomt met een gewoon Europeesch huis in de binnenlanden van Java. Alleen had hier hout in plaats van steen als bouwmateriaal gediend. 't Prachtige, harde en duurzame „bélian"-hout wordt op heel Borneo veel voor huizenbouw gebruikt.

Piet was niet weinig trotsch op zijn huis. Hoe weinig architektonische schoonheid het lage gebouw zonder verdieping, met zijn wit gekalkte planken omwanding en laag afloopend zwartgrijs dak van blaren, ook had, 't geheel maakte een aangenamen indruk: 't leek frisch, nieuw en ruim. Voor- en achtergalerij waren zeker zes bij twaalf meter, en aan weerskanten stonden de rijen slanke bloempotten met een pracht van de heerlijkste gewassen, terwijl de luchtige pilaartjes voor en achter begroeid waren met weelderig klimop. Ook op de blanke wanden waren kleine klim- en slingerplanten aangebracht, in de grillig gevormde Japansche bloemhouders van bruin porselein aardig uitkomend tegen haar witte omgeving. De scherpe hoeken waren gemaskeerd door hooge wit- en blauwporseleinen Japansche potten met als kant uitgewerkte voeten, waarin de „penawar-djambi" en andere fijne varen- en palmsoorten het donkere loof in weelderige bogen of pluimen bijna tot de zoldering opwuifden. Overal op de vloeren lagen fijne Dajaksche matten, afgewisseld met vellen van tijgers of tijgerkatten, die de heer des huizes bij verschillende gelegenheden, 'tzij door aankoop of van zelf op de jacht gevelde dieren, had bijeengekregen. In de ruime „middenkamer", waartoe vóor éen en achter twee deuren met uitslaande jaloezie-bladen toegang verleenden, lag over de mat een effen frisch gekleurd karpet — iets zeldzaams in een Indische woning! — aan de wanden hingen vier groote staalgravuren, wel wat oud maar uitstekend geconserveerd, ten spijt van menigen schok en menigen stoot op de reizen, die ze met den eigenaar uit het verre Holland reeds hadden meegemaakt. 't Waren erfstukjes uit den tijd, toen Piets vader nog leefde. Zijn moeder had er op gestaan, dat hij ze mee zou nemen toen hij vertrok, en iedere blik, dien Piet erop wierp, bracht hem dierbare herinneringen te binnen. Hij zag dan weer hun geriefelijk groot huis op de Heerengracht te Amsterdam, waar vader woonde, toen „alles nog goed ging". En 't beeld van den braven ouden man rees weer vóor zijn geest, zooals hij hem gezien had den dag vóordat de slag viel, die hem later, na jaren van zelfkwelling en leed, eindelijk ten grave gesleept had. 't Waren dezelfde „schilderijen" uit de huiskamer in de ouderlijke woning. Piet was een kleine jongen, toen de groote ramp plaats had, waarvan heel Amsterdam vol was — het verdwijnen van notaris Van Verre, compagnon van Piets vader — maar de gebeurtenis had een onvergetelijken indruk op zijn jong gemoed gemaakt. Wat was toen alles op eens als bij tooverslag veranderd! Vader had al 't zijne eraan gegeven, om te redden wat er te redden viel. Schier straatarm was hij eraf gekomen, maar hij had de zekerheid, dat geen enkele der velen, die vertrouwen getoond hadden in „Lingemans en Van Verre, notarissen" er schade bij geleden had. Hij was berooid — zijn huis, zijn kostbare inboedel, schier alles was verdwenen, maar geen schamele weduwe was door de roekelooze daad van zijn jongeren associé in 't ongeluk gestort. De eer was gered, maar 't hart van den integren man had een onherstelbaren slag gekregen. Hij schaamde zich nog langer in de stad zijner vaderen te wonen — een vreeselijke toestand voor een man als hij, met al de ingewortelde en overgeërfde vooroordeelen

van een oud-Amsterdamsch patriciërschap, fier op zijn oudhollandsche „deftigheid", op de onafgebroken traditie, sinds eeuwen, van onkreukbare eerlijkheid en trouw. Zijn vader was notaris geweest als hij, en zijn grootvader, en zijn overgrootvader en zoo voort. Allen hadden een onbeperkt vertrouwen genoten, schatten en schatten waren hun in bewaring gegeven, en de familie-geheimen van menig Amsterdamsch geslacht wist „notaris Lingemans", ze waren er veilig als in 't graf. Wie had kunnen vermoeden, dat „de jonge Van Verre", een neef van zijn vrouw, van hetzelfde deftige geslacht als zij, die gulden keten van integriteit zou verbreken, liefst om er met een actrice van door te gaan met medeneming van een ton! Van Verre was getrouwd, had drie kinderen, liep naar de veertig en was acht jaar associé geweest van notaris Lingemans. Zoo iets bij zoo'n man! 't Was ongehoord!

En de oude Lingemans verweet zich tot zijn dood, dat hij onvoorzichtig geweest was zich met Van Verre te associeeren, en hij schaamde zich met hartverterende schaamte. Hij ging zich verbergen ergens in Drente, en leefde er met vrouw en kinderen van een lijfrente, gekocht van 't weinige, dat hij uit de schipbreuk van zijn fortuin had kunnen behouden. Zijn hoop, dat God hem kracht zou geven, om nog zoo lang te leven, dat hij Piet en Kees als ambtenaren in Indischen staatsdienst naar de Oost kon zien vertrekken, werd niet vervuld. Piet ging weinige maanden na zijn vaders dood op goed geluk naar 't land, waar de Lingemansen „een nieuwen naam moesten maken", zooals de oude heer het uitgedrukt had, en Kees trad in militairen dienst.

Op 't tijdstip waarop dit verhaal begint, was de laatste sinds een paar jaar luitenant der infanterie. En beide jonge mannen meenden als laatste vertegenwoordigers van hun geslacht daaraan geen oneer te doen: de schuld huns vaders bestond voor hen niet, had in hun oogen nooit bestaan — integendeel vereerden zij zijn nagedachtenis als die van een heilige, en beiden hadden 't „adel legt plichten op" nimmer uit 't oog verloren. Mevrouw Lingemans was na een klein halfjaar haar echtgenoot in 't graf gevolgd, dus kort nadat Piet in Deli zijn plantersloopbaan begonnen was.

„Waar heb jij die prenten .... vandaan gekregen?" zei Paul van Dordt, toen de drie heeren door de middenkamer gingen, om achter aan tafel te gaan. Hij had weer een van zijn *slang*-uitdrukkingen willen gebruiken, een krachtige, lang niet welluidenden term uit het studenten bargoensch, en vond 't nogal typisch, dat hij zich tegenover zijn ouden contub moest inhouden. Zijn toon had iets geringschattends, onwillekeurig. Hij was er sinds jaren zoo aan ontwend belangstelling of waardeering te toonen voor iets anders dan wat binnen den engen kring zijner vermaken viel! Een „fijne flesch" jawel, en ....

Piet keek hem even aan. „Die platen?" zei hij op de staalgravuren wijzende, en vrij droogjes „Die zijn nog van mijn ouders."

Paul antwoordde niet, maar er vloog een ironisch trekje om zijn mond. „Zou de kerel sentimenteel geworden zijn? Dat zou ik nooit van hem gedacht hebben."

Men zette zich aan tafel. 't Duurde niet lang, of Paul Van Dordt begon zich meer „op zijn dreef" te voelen. 't Eene glas vóor, 't andere na werd „verschalkt", zooals Paul zich zou uitdrukken, en alle schroom week uit zijn binnenste, waar zoo moeilijk plaats voor dien dwars-in-den-weg te vinden was. Na 't vierde glas wijn had de „student" zijn rechten hernomen, en „daasde" Paul met „lui", in plaats van met zijn chef en diens anderen collega. Deze beiden wisselden nu en dan een blik van verstandhouding, en bepaalden zich tot een enkele opmerking, een uitroep of lach.

Paul's woordenvloed liep over studenten-ervaringen, en vooral over 't laatst doorleefde: zijn reis naar Indië en zijn eerste ondervindingen in 't land der zonne. Hij was welsprekend, in zoover als men levendigheid van voorstelling en rijke afwisseling van kleurige beelden en uitdrukkingen zoo noemen mag. 't Was voor zijn beide toehoorders zóo nieuw, niet alleen voor den anderen gast, die nooit student geweest was, maar ook voor Piet, wiens korte tijd van jeugdige dwaasheid, reeds zoolang achter den rug lag! Er viel zoo weinig voor in hun Borneosche eenzaamheid, en Paul's verhaal klonk hun als een „alleenspraak" van Coquelin. Ze luisterden dus, het vuurwerk van Paul's welsprekendheid gadeslaande als kinderen, die nog nooit zoo iets beleefd hebben.

De zwaarlijvige „Seigneur de Saint-Bruno", zooals Paul hem noemde naar de onderneming, die hij administreerde en welker naam voor den baar onuitspreekbaar was, verslikte zich driemaal, en bulderde telkens van 't lachen, terwijl de gastheer eveneens onder de bekoring raakte. Maar toch — vreemd — Piet Lingemans wist vaak niet, of hij lachen moest of niet: de man was koddig, jawel, maar van tijd tot tijd... onhebbelijk? nee, een beetje grof, erg grof zelfs. Piet liet hem praten, kalm waarnemend.

Buiten op 't donkere erf, in de schaduw van 't huis, waren Piet's Chineesche kok en zijn Javaansche „paardenjongen" ook aan 't waarnemen, op hun manier, en telkens als Sariman, die met zijn slobberige, roode *badjoe-toro* aan, ver over de knie reikend, heen en weer liep om te bedienen, in hun nabijheid kwam, zonden zijn schelmsche zwarte kijkers uit het beenige verknepen gezicht blikken vol beteekenis naar die verborgen critici. De aanrechttafel stond namelijk in een overdekte overloop die het hoofdgebouw met de bijgebouwen verbond, en vlak daar bij hurkten Sariman's vrienden.

„Sariman, een nieuwe flesch voor mijnheer!" riep de gastheer, toen hij zag dat de dorstige Paul tweemaal aan een leeg glas gesipt had. „En breng de vruchten maar dadelijk," beval hij onmiddellijk daarop: hij voorzag, dat lang tafelen noodlottig voor Paul's evenwicht zou kunnen worden en was dankbaar dat de maaltijd al haast tot het dessert gevorderd was.

„Kom, mijnheer Van Dordt, hoe ging 't nu verder met dat aardige „kevertje" zooals u haar noemt?" vroeg de vleezige collega van den gastheer.

„O, dat „handschoentje?" zeî Paul, die een oogenblik zijn aandacht geheel door den wijn had laten in beslag nemen. Hij had verteld van een „jonge" dame bij hem aan boord, toen hij de reis deed, die „uitkwam" om haar man,

met wien zij bij volmacht getrouwd was, te Batavia te ontmoeten. 't Verhaal had vooral den dikken Seigneur de Saint-Bruno vermaakt. „'t Was me een meiske wel, hoor. Stel je voor: dat kind liep geblanket, gepoederd en *gekurketrekkerd* — 'r haren, bedoel ik — maar steeds om je heen. Ze zocht wat, dat was duidelijk. Ze liep gewoon waarloos rond als een kip, die niet weet waar ze leggen moet. Ik begreep 't onmiddellijk, en ik dacht: daar zal ik m'n draai hebben. Ze wil met alle geweld, dat ik 'r t hof maak. En ik deed 't, stierlijk. Ik zal 's zeggen hoe. Ik reisde tweede klas en zij eerste. Ik mocht dus niet op 't achterdek komen — zoo'n hondsche bôel op die Hollandsche booten, nietwaar? — maar daar wist ik wel raad op. Ik moest er trouwens wel wat op vinden, want 't was gewoon hartverscheurend, dat lieve maagdekijn van even vijf en dertig zoo smachtend naar me te zien kijken, als ik toevallig mijn snor boven de trap vertoonde. 't Was reine menschelijkheid, afgezien nog van 't genoegen, dat ik me zelf op die manier verschafte. Op zoo'n boot, tweede klas, tusschen al die peeën — o, excuseer me, ik bedoel die mindere lui — gaat je hart dubbel verlangen naar wat afleiding. Ik verleidde den kaptein, en ik vond afleiding. Die ouwe heer was dol op „smousjassen." Nu zeggen een massa ploerten, dat het een onfatsoenlijk spel is: de ouwe dorst het dus niet met een eerste-klasser te spelen. Ik kwam er toevallig achter door een van de scheepsofficieren, die 't me vertelde. Ik praaide den ouwe 's op een morgen akelig beleefd, zoo boven aan de trap, en zei hem, dat ik gewoon stierf van verlangen om 's een partijtje smousjassen te spelen, en of hij soms iemand wist, die dat spel speelde, een van zijn matrozen of zoo. Ik zeî hem, dat ik eenigszins timide was uitgevallen, en 't niet zelf dorst te vragen..."

„'t Timide" gezicht van Paul, met de korte borstelige, witte haren, waartusschen een onbepaald verlengd voorhoofd glansde, met de kleine, half toegeknepen grijze oogjes, zijn propneus en de links en rechts opstaande, schier witte katersnor, geflankeerd door zakkerige wangkwabben, alles rood en wit, maakte op hen die naar hem luisterden en keken een onweerstaanbaar komischen indruk. Beiden schaterden, Piet ditmaal ook volkomen gewonnen.

„Nu," ging de verteller voort, „ik had dadelijk 't hart van dat goedige dier gestolen. We smousjasten een paar maal, 's avonds laat, in de hut van de' kaptein zelf en als de meeste passagiers al naar bed waren. Ik kreeg dus natuurlijk in een minimum van tijd van 'm gedaan, dat ik op 't achterdek mocht komen vóór en na een bepaald uur. En sedert die tijd ontmoette ik iederen morgen, heel vroeg, het handschoentje, heel toevallig natuurlijk. „Zoo, Mevrouw — hè, dat Mevrouw: ze zeggen dat hier tegen menschen, die in patria nooit anders dan Keetje of Mietje betiteld zijn geworden! — „Zoo Mevrouw," zei ik dan de eerste maal hoffelijk, „houdt u ook van de morgenkoelte?" „He, ja, Mijnheer, 't is in de hut executabel warm" — execrabel, wou de arme ziel zeggen. „Zeker, zeker, Mevrouw. Zoo'n wandeling op 't dek bij 't ochtendgloren is een délice, vooral hier in de Rooie Zee." Mevrouw stond op van de bank tegen de verschansing, waar ze had zitten kijken naar de opkomende zon, in een wit mouselinen morgenjapon met korte mouwtjes.

De opkomende zon was ik, die de trap opkwam uit de tweede klas, cela va sans dire. „Ik wandel graag, Mijnheer, maar u moet geen Engelsch tegen me spreken. Ik spreek geen Engelsch, wel Fransch. Zoo'n lieve taal, vindt u niet?" „Snoezig, Mevrouw, vooral als u 't spreekt." Zoo ging 't door van half zes tot zeven uur. Toen ik afscheid nam, had ik haar volle vertrouwen, en wist ik allerlei hoogst interessante bijzonderheden van haar verleden, heden, toekomst, familiegeheimen, en meer zulk fraais. Na die morgenwandelingen wist ik ook, dat haar huwelijk eigenlijk maar een „mariage de rançon" was, zooals zij 't uitdrukte. Ik begreep, dat dat iets vreeselijks moest wezen, en ik troostte haar. De' vierde' keer schreide ze tranen met tuiten, aan m'n borst geklemd — ik kon er heusch niets aan doen — ze vond 't verschrikkkelijk, dat we scheiden moesten, als de boot over enkele dagen aankwam.... Na die sentimenteele bui zag ik haar een uur lang niet boven komen; terwijl ze anders altijd vóór 't ontbijt in de buurt van de trap bij de tweede klas bleef rond zwerven, totdat de bel voor 't ontbijt luidde...."

„Arm schepsel!" riep de gastheer zonder te lachen.

„En wat gebeurde verder? Hoe kwam je van die geschiedenis af?" vroeg gretig de lijvige administrateur, die in zijn jonge jaren tot het schuchtere soort behoord had, dat nooit „hof maakt". Hij zag alleen 't grappige en nieuwe in 't verhaal van den praatgragen losbol.

„O, dat zal ik je vertellen" riep Van Dordt met zelfingenomenheid. „We zouden vluchten, als de boot Padang aandeed. Ik zou eerst aan wal gaan, daar voor een schuit zorgen en haar komen afhalen, in den nacht. Ik ging aan wal, maar had idee daar een boot over te blijven — dat gaat, zooals de Heeren weten — en natuurlijk geen schuit te sturen. Jawel, hoor. Ik zat 's avonds rustig in mijn hotel mijn bitter te drinken, toen verscheen, te voet en in haar wit mousseliene' baljaponnetje Mevrouw Kokkelman, mijn teer bemind handschoentje. Ik praatte als Cicero buiten op 't erf nog, om haar te overtuigen, dat we finaal scheiden moesten, hoe wreed 't ook was. Ik sprak van plicht en harde wet der noodzakelijkheid. 't Hielp niets, Meneeren. Ik schaamde me gewoon voor de lui in 't hotel — er waren een paar passagiers van de boot bij — maar wat kon ik er aan doen? Ze wou blijven, met alle geweld. Nu goed, zij bleef. Maar ik niet. Denzelfden avond — 't was al pik donker kneep ik stil weer uit, naar boord. De boot vertrok een half uur later en ik was „lekker als kip" — zeggen ze dat hier niet? — dat ik van m'n „kokkel'vrouwtje" af was. 't Had me 'n moeite gekost hoor!"

Piet Lingemans keek een oogenblik stroef. De toon van luchthartige, roekelooze spotternij in Paul's gansche verhaal beviel hem niet. Die Paul was toch geen nette kerel, nee'...

Toen de koffie en de sigaren verschenen, stelde de gastheer dan ook voor, weer naar de voorgalerij te gaan. Wellicht, dat zoo 't gesprek een andere wending nam.

„En was je tòen van 'r af?" vroeg de administrateur van Soengai-Boeroeng weer, opstaande. De gastheer en Paul volgden zijn voorbeeld, de laatste met

zijn eigenaardigen rustigen zwier, waaraan de wijn blijkbaar geen afbreuk had gedaan. Met zijn eenigszins lobbesachtige linkschheid in gang en gebaren, de soort van linkschheid die in menschen als Lingemans voor velen even beminnelijk is als de aangeleerde losheid en geblazeerdheid van leeghoofden als de ander onuitstaanbaar, ging Lingemans achter de beide andere mannen aan, en zweeg, terwijl hij Paul gadesloeg. Ook hij vond 't „air" van zijn jongeren gast onuitstaanbaar; maar zijn antipathie worstelde nog met zijn goedigheid, schoon meer en meer veld winnende. Tevergeefs deed hij zich weer gewetensvragen: was dat wel de wàre Paul, die kwabbig vleezige jonge „mooidoener" met zijn doorzakkenden kameelen gang — eenigszins wijdbeens - met krommen rug en 't hoofd bij iederen stap opwippend, als kliefde hij met moeite de lucht? Kom, zijn „contub" was immers een beste kerel bij al zijn dolle vroolijkheid. Wat aanstellerig, nog uit oude gewoonte . . . nou ja, hij was zoolang student geweest! Geen maand meer van hard werken in de tuinen op tachtig dollar, of al die rijke-lanterfant-manieren zouden wel van zelf verdwijnen. Maar waarom sprak de man dan zoo inploertig over die vrouw? . . . Och, misschien is 't niet eens waar: zulke lui liegen soms alleen om met avonturen te kunnen geuren! Hij heeft immers een naam genoemd, die best verzonnen kan wezen. Een onschuldig genoegen, als 't zoo is. Arme duivel, ik zal 't hem niet misgunnen . . .

„Bl . . . !" riep 't voorwerp van Piet's overdenkingen op eens. Hij stond stil vlak vóor de laatste groote staalgravure bij de deur, die naar de voorgalerij leidde. Zijn dikke medgezel keek hem verwonderd vragend aan. „Die meid heeft wel wat van Lientje!"

Piet, die ook onwillekeurig was blijven stilstaan, was in zijn gedachten gestoord. Hij had 't gesprek tusschen de twee mannen, die vóor hem uitgingen, niet gevolgd.

De ruwe uitval van zijn beschermeling klonk schrijnend, kwetsend. De gravure, waarheen Paul met zijn sigaar wees, stelde een knielende en biddende meisjesfiguur voor. De fijne handen waren gevouwen, het hoofd met lang afhangende zwarte lokken eenigszins achterovergebogen, en de oogen, waaruit een traan parelde, waren groot en zielvol ten hemel geslagen. 't Ruime witte nachtkleed viel als een mantel van onschuld om de ranke maagdelijke gestalte.

Piet hield van die plaat. Hij herinnerde zich, dat zijn moeder hem de beteekenis van de woorden, die eronder stonden, menig keer had uitgelegd, als hij als kleine jongen 's avonds in zijn nachtponnetje Papa nog eens goeden nacht kwam kussen. *O Lord, teach me thy ways, show me thy paths* was het onderschrift. Hij had de verklaring toen nooit goed begrepen, en zich de „paden des Heeren" flauw voorgesteld als de paden achter in hun tuin, waar zulke mooie stokrozen stonden — „maar dan mooier, o veel mooier, ziet u," en dan de glimlach van zijn moeder, de lieve trek op 't volle, blozende gelaat met de zachte ingoedige blauwe oogen, Piets oogen, en het rossige, dikke haar. Zijn moeder was toen nog een bloeiende jonge vrouw,

gelukkig en dankbaar voor 't geluk haar in echtgenoot, kinderen, huis en wat niet al geschonken. Ze was vroom en goed...

En dan... Lientje!... wie zou hij bedoelen?...

„Wat wil je daarmee zeggen?" riep Piet zichtbaar ontstemd. Zijn rechterhand jeukte, en in gedachten had het opkijkende domlachende gezicht van Paul, nog steeds naar de plaat gekeerd, al een gevoelige terechtwijzing beet. In werkelijkheid bepaalde Piet's driftuiting zich tot iets strengs en hards in zijn toon, en het ballen van zijn vuist in zijn rechter broekzak.

„Och, een meisje, dat ik in 't Haagje gekend heb. Kan 't je wat schelen, Piet?"

In den Haag! Nu Piet nog eens naar de gravure keek, bemerkte hij, dat de trekken van het biddende meisje eenige gelijkenis vertoonden met die van Lientje, zijn Lientje, zooals ze eruit zag op 't portret, dat hij nu ongeveer drie maanden geleden van haar moeder gekregen had. Dat hem dat te voren nooit opgevallen was! Dus zou 't meisje, waarvan die ellendeling sprak — een ellendeling is 't, dacht Piet nu met volle overtuiging — dezelfde wezen? Kom, onzin...

„Je weet heel goed, dat ik erg op die platen gesteld ben. Ik heb je dat zooeven nog gezegd. Doe me 't genoegen..."

„O, zeker, zeker. Neem me niet kwalijk, hoor. 't Spijt me heusch" zei de ander half spottend. Hij vond zijn ouden contub lang geen „lollige kerel" meer, en zijn blik en toon eenvoudig zot, na zoo'n onbeteekenende opmerking.

Piet antwoordde niets, en 't drietal trad de voorgalerij binnen; 't kookte en bruiste in hem. Maar hij was gastheer, en bedwong zich. Hij vond 't al onaangenaam, dat hij zijn ontstemdheid had laten merken: hij kon best later 's iets gezegd hebben over die opmerking van Paul, en hem meteen 's uithooren. Als dat ging... Och, hij wilde er voorloopig niet meer aan denken! Waarom zou nu juist toevallig dat meisje Lientje Driest wezen? Op elke tien meisjes heette er éen Lien, en die gelijkenis kon best verbeelding wezen. Maar Piet wist niet, waarom hij dan nu dien Paul gedecideerd een ploert vond....

Hij dwong zich tot een gesprek over Sint-Nikolaas-avond in Holland. De pakjes op tafel, nog onaangeroerd, boden een geschikt aanknoopingspunt.

„Wil je mijn Sinterklaas-verrassingen 's zien, Van Twello?" zeî de gastheer met een geforceerden lach tot zijn dikken gast, wiens eenigszins bedremmeld gezicht hem hinderde.

De pakjes bleken een bezending postpapier en enveloppen te bevatten. De kapitein van de Singapoer-boot had ze op Piets verzoek meegebracht en hem toegezonden. Van wie zou hij trouwens in dien uithoek der aarde Sint-Nikolaas-geschenken kunnen ontvangen!

In weerwil van des gastheers inspanning, de „whiskey-soda", die weldra gepresenteerd werd, en Paul's onverstoorbare praatlust, kwijnde verder 't gesprek. Piet voelde, dat het een mislukte avond was. Dat speet 'm, maar hij voelde zich toch erg opgelucht toen 't rijtuigje wegreed, waarin Van Twello en Paul Van Dordt naar huis gingen.

Maar op dat gevoel van opluchting volgde onmiddellijk de herleving van zijn onderdrukten wrevel, van zijn ergernis en razendmakende vermoedens.

En driftig stapte Piet een paar minuten in zijn voorgalerij op en neer, de handen op den rug, kauwend op zijn snor, den blik strak vóor zich op den grond, met gefronste wenkbrauwen.

„Sariman!" riep hij opeens; maar onmiddellijk daarop klonk het tegenbevel: „Blijf maar." Hij wierp zich op een schommelstoel, en bleef er tien minuten zitten, zijn horloge in de hand. Toen liep hij haastig naar achteren, stapte 't erf op in de richting van den stal en 't huisje, waar zijn „tuin-buggy" stond, en riep luid:

„Pakoe!"

De slaperige staljongen kwam voor den dag. 't Was twaalf uur: hij begreep er niets van.

„Inspannen!"

Eenige oogenblikken later zaten heer en knecht in 't kleine voertuig, dat in snelle vaart de richting opging, waar een kwartier te voren Van Twello's rijtuig tusschen de donkere koffie-aanplantingen verdwenen was.

(Wordt vervolgd.)

DE MARKIES VAN TOMBELAINE.

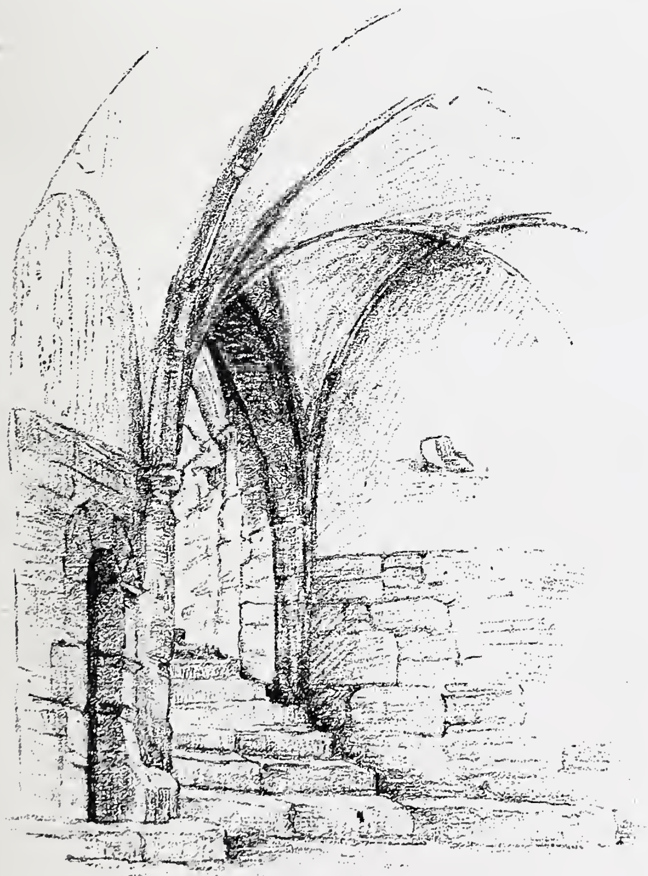
Normandische schets

DOOR

MARIE PHILBERT.

I.

„Meêgaan! Waarheen?" en 's meiskens oogen vestigden zich half vragend, half angstig op 't gelaat van den jongen gids.

Ingang klooster St. Michel.

Ze stonden in de schaduw van den St. Michelsburcht, dat wondervolle granieten gewrocht, dat zich reeds eeuwen en eeuwen lang tusschen Bretagne en Normandië in verheft. Is het getij hoog, dan ligt de burcht als een eiland te midden der golven. — Met laag water dwaalt het oog mijlen in 't rond, over uitgestrekte, hier en daar met rivieren doorsneden zandvelden.

De zee had zich sedert een paar uur teruggetrokken, de breede waterplas was een blauwe streep aan den horizon geworden en de gidsen hadden zich, volgens gewoonte en in afwachting dat men hunne diensten zou begeeren, aan den voet van den burcht verzameld.

Een van hen, een stoere, breedgeschouderde jonge man, had zich tot Reine gewend.

Deze was de kleindochter van den wachter daarboven, van den overleden lichtwachter, dien men dienzelfden morgen grafwaarts had gebracht. 't Meisken

was wees en met haar grootvader had zij alles verloren wat zij bezat, zelfs een dak om haar te beschutten. Want het de gemeente behoorend houten gebouwtje, dat den lichtwachters tot woning diende, was natuurlijk terstond door den opvolger van den ouden man betrokken geworden.

Reine was geen gewoon kind. De grootvader had het onpractische denkbeeld gehad haar lezen en schrijven te laten leeren. Hierin was zij knap, naar 't scheen. „Ongelukkig genoeg," zooals de jonge gids dacht, want het kwam hem voor dat het op dergelijke wijze grootgebrachte schepseltje nimmer in staat zou zijn haar bestaan in de omgeving van den St. Michelsburcht te vinden.

Hij was op haar toegetreden toen zij, in gezelschap van een paar visschersvrouwen, die op het dagelijksche werk uittrokken, naar beneden was gekomen. Niet dat hij nu juist zoo heel veel belangstelling voor Reine gevoelde, maar hij was nogal goed bekend geweest met haar grootvader, die zich anders niet veel met vriendschap afgaf, en buitendien, de stille bedruktheid van het arme kind, dien morgen gedurende de begrafenis, had hem toch getroffen.

„Ik had haar net zoo lief zien schreien," dacht hij weer, terwijl hij Reine van ter zijde aanzag. Vervolgens had hij haar gevraagd, hoe zij 't zou aanleggen om aan den kost te komen.

„Met de anderen schelpvischjes in 't zand zoeken," had zij geantwoord. En daarop had hij haar het voorstel gedaan om met hem mede te gaan.

„Ja, maar waarheen!" herhaalde Reine niet zonder angst, want zij vreesde, dat ook hij het weeshuis voor haar op het oog had.

„Luister," zeide de jonge man, „mijne moeder wordt zoo langzamerhand een dagje ouder. Zij is oud voor haren leeftijd," merkte hij hoofdschuddend aan, „en beweert dat zij behoefte krijgt aan hulp in huis ...."

Een glimlach vertoonde zich om de lippen van den jongen man en veranderde eensklaps zijn geheele wezen. Twee rijen stevige, blanke tanden werden zichtbaar, de ietwat stroeve trekken ontspanden zich en een paar scherpe, blauwe oogen, van die oogen, die gewend zijn immer naar den gezichtseinder te staren, verkregen een eigenaardige zachte uitdrukking.

Reine wachtte in spanning af, wat de jonge man verder zeggen zou. Deze hernam: „Ja, zij krijgt behoefte aan hulp ...." en hij glimlachte nogmaals bij de gedachte, hoe zijne moeder, sedert eenigen tijd, hem gedurig over trouwen sprak.

„Trouwen," peinsde hij, „heel goed, doch met wie?" Maar zich daarop weer ernstig tot het jonge meisje wendende zeide hij.

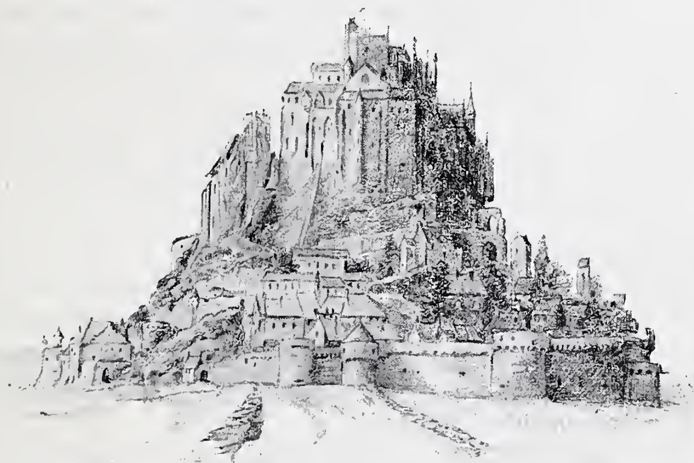
„Zie, ge waart een goed kind voor uwen grootvader, daarom denk ik, dat ge mijne moeder van nut zult kunnen zijn. Wees vriendelijk en bereidwillig voor haar, zooals ge voor den ouden man waart en ge zult een thuis bij ons vinden."

Er viel Reine een pak van 't hart. Er had een voorloopig trouwens van allen grond ontbloot gerucht geloopen, dat zij naar 't weeshuis zou gaan, naar 't weeshuis van een der omliggende steden altijd, want de St. Michelsburcht bezit een dergelijke inrichting niet. 't Zou moeilijk te zeggen zijn, wie dit

gerucht in omloop had gebracht; dezelfde goede ziel wellicht, die, met den ingewortelden volksafkeer voor alles wat een goedgeordende instelling is, zulk een zwart tafereel had opgehangen van 't assylleven, dat de arme Reine reeds huiverde bij 't hooren van den naam alleen. Erkentelijk zag zij dus naar den jongen gids op. Hij scheen zelfs niet aan 't bestaan van zoo iets als een weeshuis te denken en dit was haar voldoende.

„Waarom zou ik niet vriendelijk en goed voor uwe moeder zijn, Guy Benoist," zeide zij levendig, „neem mij mede naar Avranches, beproef het met mij, ge zult zien hoezeer ik mijn best zal doen het u allen naar den zin te maken!"

De jonge man knikte en gaf, bij wijze van antwoord, Reine den raad zich terstond reisvaardig te maken, opdat er straks bij 't vertrek niet op haar gewacht zou behoeven te worden. Maar hier bestond geen gevaar voor en zoo schreed, een wijle later, het meisje voort naast de lieden, die door Guy Benoist

Maar de kroon op dit alles zette de aloude St. Michelsburcht.

over de Grèves, zooals men de zandvelden om den St. Michelsburcht noemt, naar de goede stad Avranches begeleid werden. *)

Op eenigen afstand van den St. Michelsburcht gekomen hield Guy eensklaps stil. De jonge gids verzocht de vreemdelingen zich om te wenden.

Reine deed als de anderen. 't Was een mooie warme namiddag in het begin van den zomer. Over de Grèves hing een lichte doorschijnende nevel, een gazen sluier zou men gezegd hebben, opzettelijk over het grootsche tafereel geworpen om de scherpe omtrekken te verzachten. — Heel in de verte, daar waar de zandvelden een einde nemen, bespeurde men de zee, bezaaid met blanke zeilen, de visschersvloot van Cancale. Ter rechter zijde verhieven zich zwarte, dreigende rotsen, Granville en Carolles; links dwaalde het oog over 't Bretagneland. Maar de kroon op dit alles zette de aloude St. Michelsburcht.

*) Deze Grèves leveren, zoowel wegens het drijfzand als wegens de snel opkomende getijden, verschillende gevaren op en maken voor den vreemdeling de diensten van een gids onontbeerlijk.

Een meesterstuk van bouwkunst is de St. Michelsburcht. Nauwe middeleeuwsche straatjes, een opeenvolging van boogpoorten en vooruitspringende gevels, kronkelen zich, evenwijdig met de stevige vestingwallen, langs de rots naar boven, naar de parochiekerk. Boven deze bevindt zich de abdij, boven de abdij verheft zich „het Wonder", zooals men den wachttoren der abdij noemt, en hooger nog dan „het Wonder" eindelijk, smelten tinnen en spitsen van de abdijkerk met de lucht samen.

Reine hoorde de uitroepen van bewondering der vreemdelingen. Zelve zag zij met verstrooid oog naar 't machtige, maar haar welbekende schouwspel. Hare gedachten vlogen naar boven, naar het kleine, rustige, in de rots uitgehouwen kerkhof, waar grootvader nu lag. Een paar tranen gleden haar over de wangen. Inmiddels gevóelde zij den blik van Guy Benoist op zich gevestigd.

Haastig bracht zij den rug van hare hand aan de oogen en wischte ze af. Een afscheidsgroet aan den door de avondzon met gulden stralen overgoten burcht en men ging verder.

II.

„Wat brengt ge mij daar in huis?"

Guy Benoist stond voor zijne moeder. Naast hem bevond zich Reine.

De oude vrouw zag nieuwsgierig, maar niet heel vriendelijk naar het meisje. Guy vertelde met een paar woorden aan zijne moeder hoe en waarom Reine met hem meegekomen was.

Weduwe Benoist schudde het hoofd.

„Als ge nu denkt dat het zulk soort van hulp is, die ik begeer! . . . ." begon zij.

Zij verlangde er naar Guy gevestigd te zien en daarom sprak zij dagelijks over de diensten, die eene schoondochter haar zou kunnen bewijzen, maar de jongen scheen haar niet begregen te hebben. Zij haalde de schouders op, ietwat teleurgesteld over haar naïeven zoon.

Guy verzocht Reine te gaan zitten. Deze had haren voet bezeerd, verstuikt of zoo iets. Guy kreeg bedaard een flesch uit het welvoorziene buffet zijner moeder en begon den gehavenden voet met brandewijn te wrijven. De arme Reine drukte vast de lippen opeen, zoolang deze behandeling duurde. De harde sterke hand van den jongen man deed haar geweldige pijn, maar toen nu ook Guy genoeg gewreven had, was in hem krachtig dat eigenaardige gevoel van belangstelling, dat ons allen is aangeboren voor het schepsel dat wij goeddoen, ontwaakt.

Hij bepleitte de zaak van het meisje en zijne moeder eindigde met er in te bewilligen, dat Reine blijven zou om haar te dienen, „in afwachting van de dingen die komen zouden", zooals de oude vrouw aanmerkte.

Weduwe Benoist was een klein, uitgemergeld vrouwtje, hard voor zichzelve

en voor anderen, niet altijd aangenaam in den omgang, maar met een rechtschapen hart. Zij was er niet lichtvaardig toe overgegaan Reine in huis te houden, doch nadat zij zich eenmaal bij het geval had neergelegd, deed zij ook in allen deele haren plicht. Zij voedde en kleedde de wees, toonde deze hoe zij het huiswerk moest doen en leerde haar eigenhandig kant maken. „Op deze manier zult ge altijd uw brood kunnen verdienen," placht zij te zeggen. In den grond echter hield zij niet van Reine.

Gedurende de eerste tijden ging alles tamelijk goed. Reine was handig en deed inderdaad haar best. Verder verdroeg haar blijmoedig, ietwat luchthartig karakter wonderwel de booze buien der oude vrouw. Langzamerhand echter, naar gelang Reine de kinderschoenen begon te ontwassen, kwam weduwe Benoist tot ontdekkingen, die haar alles behalve in het jonge meisje aanstonden.

„Dat kind is ijdel," merkte zij eens op een avond aan, terwijl zij en Guy nog aan tafel zaten. Reine was een oogenblik te voren de straat opgeloopen om een of andere boodschap te doen.

De jonge man wendde zijne oogen van de deur af, waardoor zijne beschermelinge was verdwenen. „Hoedat?" vroeg hij half werktuigelijk.

Zijne moeder antwoordde: „Reine wordt een bekwame kantwerkster. Onlangs stond ik haar toe de door haar gemaakte kanten ten eigen voordeele te verkoopen. Raad nu eens, waaraan dit eerst verdiende geld werd besteed?..." En daar Guy het antwoord schuldig bleef:

De weduwe Benoist.

„Ge hebt Reine hedenavond in een nieuw kleedje gezien, nietwaar? Ziedaar waar dat zuur verdiende geld toe diende..."

Guy mijmerde en dacht in den eenvoud van zijn hart dat Reine, goed gekleed, er nog knapper had uitgezien dan gewoonlijk. Al peinzende vergat hij zijne moeder antwoord te geven, iets wat deze al niet in betere stemming bracht.

Een andermaal beschuldigde de weduwe Reine van lichtzinnigheid. De Benoist's woonden in de nabijheid van den gendarmenpost en 't kon niet anders of het jonge manvolk begon erg te krijgen in het zoo knap opgroeiend buurtje. Deze was thans bijna achttien jaar, flink en rijzig van gestalte, donkerblond met een frisch regelmatig gelaat en in het bezit van een paar levenslustige blauwe oogen. — Weduwe Benoist, ten rechte of ten onrechte, vond dat Reine zich niet voldoende op afstand hield van de jonge lieden.

Toen zij Guy hierover onderhield vloog den jongen man 't bloed naar het hoofd.

„Dwaasheid moeder," zeide hij eenigszins ruw, „'t ligt in den aard van Reine vriendelijk jegens een ieder te zijn." Maar ondanks deze verschoonende woorden voelde de jonge man zich toch onaangenaam aangedaan. Zich recht rekenschap van zijne stemming geven kon hij niet. Hij was rusteloos, dwaalde om Reine heen en betrapte er zich zelven op, dat hij het jonge meisje bespiedde.

Zijn beroep van gids stond hem eensklaps tegen. Hij dacht er over, voorgoed het houtdraaien, zijn winterwerk, bij de hand te nemen en thuis te blijven. Een gevoel van schaamte weerhield hem.

„Een mooi baantje den geheelen dag bij twee vrouwen opgesloten te zitten, terwijl het van vreemdelingen wemelt en Gods lieve zon over de Grèves schijnt!" En Guy haalde eens diep adem en ontliep het huis, zijn best doende zich Reine uit het hoofd te zetten en er zich niet over te bekommeren of zij al of niet schertste met de jongelieden uit de buurt.

„Guy Benoist," zeide eens op een avond Reine vroolijk tot den pas van een tocht teruggekeerden jongen man, „kom met mij mede naar den tuin, als ge wilt! 't Is morgen uw verjaardag en mij dunkt dat wij wel een bouquet op tafel mogen hebben."

De jonge man lachte en zag naar zijne moeder. Deze haalde volgens gewoonte de schouders op. „Een welgemeende wensch is meer waard dan alle bloemen ter wereld," mompelde de oude vrouw. Zij had nog niet uitgesproken of Guy was het jonge meisje reeds in den tuin gevolgd.

't Plekje gronds, dat tuin genoemd en door Reine verzorgd werd, was een lustoord in 't klein. Reseda, rozen en anjelieren betwistten elkaar de plaats; een oude notenboom zorgde voor schaduw en huisvestte tal van vogels, die op 't oogenblik zachtkens hun avondlied kweelden.

Reine boog zich reeds over de bloemen. Guy trad haar op zijde. Zijn oog verslond de slanke, bevallige gestalte, die zich aanhoudend bukte en oprichtte.

Het jonge meisje koos met zorg hare bouquet. „Daar," zeide zij ten laatste, toen zij voldoende bloemen naar haren zin had, „nu behoeven wij den ruiker nog maar bij elkaar te binden."

Wie zal zeggen hoe het geschiedde. Plotseling, terwijl Reine daar zoo jong en bloeiend voor hem stond, deed Guy Benoist eene ontdekking — de ontdekking dat hij het jonge meisje liefhad, onbeschrijfelijk lief. Kwam het van het geuren der bloemen, van 't zingen der vogels? Hij verloor het hoofd, sloeg zijne sterke armen om hare leest, trok haar naar zich toe en overdekte het frissche gelaat met kussen.

Reine liet hem niet lang begaan. Blozende maakte zij zich uit zijne omarming los en vluchtte in hare verwarring naar binnen. Maar zij gevoelde zich innig gelukkig. Zij had altijd wel gedacht dat Guy veel van haar hield, doch nu had zij zekerheid.

De verdere avond ging genoeglijk voorbij, ten minste voor de jongelieden, want het gelaat van wêduwe Benoist stond stroef als immer. Guy was spraak-

zamer dan hij ooit in zijn leven geweest was. Reine zei niet veel. Hare gelukkige oogen echter spraken voor haar.

Toen 't jonge meisje dien avond het hoofd op 't kussen legde, stelde zij zich niet anders voor of zij zou de vrouw van Guy Benoist worden.

III.

Den volgenden morgen kwam het tot een uitbarsting tusschen Reine en weduwe Benoist. Laatstgenoemde had immer gewild dat het jonge meisje de stijve Normandische huif droeg. Zoolang Reine niet anders kon doen, had zij zich naar de eischen der weduwe geschikt. Thans evenwel verdiende zij eenig zakgeld en — was het de geest van onafhankelijkheid of was het pronkzucht? — Zij kleedde zich zooals 't haar goeddacht.

Van neteldoek en fraaie, zelf gemaakte kant had zij zich een van die sierlijke Bretonsche mutsen vervaardigd, die een regelmatig, ovaal gelaat op zijn best doen uitkomen. Waarschijnlijk was het ter eere van Guy's verjaardag dat de arme Reine heden voor 't eerst haar nieuw kapsel droeg. — „Mijne moeder was eene Bretonsche, waarom zou ik hare dracht niet navolgen?" antwoordde zij op de stekelige aanmerkingen der weduwe betreffende de kanten muts

Weduwe Benoist werd boos. „Gebruik den naam uwer moeder niet als verontschuldiging voor uwe dwaze ijdelheid, meisje," zeide zij gestreng. En daar Reine bij dit gezegde het hoofd wat al te fier naar haren zin ophief, werd zij van boos driftig en las het jonge meisje op harde wijze de les.

Zucht naar opschik, loszinnigheid, gebrek aan eerbied voor hare meerderen in jaren, alles werd in een adem opgenoemd.

Het was niet voor de eerste maal dat Reine deze en dergelijke verwijten hoorde. Heden evenwel maakte de tegenwoordigheid van Guy, die met bleeke lippen den twist bijwoonde, de onaangename woorden der weduwe moeilijk te verduren. Onwillekeurig zag Reine naar den jongen man, als om zijne voorspraak in te roepen. Maar Guy wendde het hoofd af; de ouderlijke eerbied is het Fransche volk aangeboren. In geen geval zou de jonge gids openlijk partij voor 't meisje getrokken hebben.

Reine streed tegen hare tranen. Zij verliet het vertrek en begaf zich met haar werk in den tuin, na het gebeurde van den vorigen avond half hopende en half verwachtende, dat Guy zich bij haar zou komen voegen.

„Hij zal zelf wel begrijpen," dacht zij eenigszins opgewonden, „dat het toch zoo erg niet met mij is gesteld als zijne moeder belieft te zeggen. Als ik er gaarne zoo goed mogelijk uitzie, dan is dit om Guy's wil, om zijnentwil alleen. Nooit kocht ik mij iets, zonder daarbij aan hem te denken.

Verder vond zij moeder Benoist uiterst onrechtvaardig. Deze beschuldigde haar van lichtzinnigheid, maar was het hare, Reine's schuld, dat die jonge

brigadier misschien wel tienmaal per dag voorbij kwam en immer iets te vertellen had. „Hij zei mij nooit een onbehoorlijk woord, waarom zou ik dus onvriendelijk tegen hem zijn? Of," zoo zette zij hare gedachtenloop voort, „of 't moest zijn om Guy genoegen te doen. In dat geval wil ik gaarne van 't raam gaan als die jonge man de straat doorwandelt?" En 't meisje lachte haars ondanks bij dit denkbeeld.

Moeder en zoon voerden inmiddels een ernstig gesprek met elkaar.

„Valt ge Reine niet te hard, moeder?" had Guy gevraagd, nadat het jonge meisje het vertrek verlaten had.

„'t Is mijn plicht, Guy, heur op hare feilen te wijzen."

„Moeder," hernam de jonge man, niet gewoon zich met omwegen af te geven, „ik houd zielsveel van dat kind, zooveel, dat ik haar tot mijne vrouw verlang te maken."

Weduwe Benoist toonde niet de minste verwondering. „Ik heb dit aan zien komen," zeide zij. Zij ging met ietwat trillende stem voort: „Ik had altijd gehoopt, dat ge een behoorlijk huwelijk zoudt doen, Guy. Ge zijt oppassend, ik bezit eenig geld, menig meisje, rijker dan wij, zou zich gelukkig geacht hebben uwe vrouw te worden. Dit mocht niet zijn, en zie, toen nu Reine hier in huis was gekomen en ge er minder dan ooit aan scheent te denken u te vestigen, kwam het denkbeeld bij mij op, dat dit alles een soort beschikking was. Ik besloot iets degelijks van Reine te maken. Deze bezit niets, maar liever dan u, Guy, bij mijnen dood geheel alleen op de wereld te zien, had ik haar mijn dochter genoemd."

Weduwe Benoist zweeg een oogenblik alvorens zij, koel en met een onwrikbare uitdrukking op het gelaat vervolgde: „Na verloop van tijd intusschen moest ik wel bemerken, met welke soort natuur ik te doen had .... Mijne toestemming tot een huwelijk met Reine krijgt ge nooit, Guy!"

Deze laatste zag somber voor zich. „'k Dacht dat aan meisjes van Reine's leeftijd eenige opschik veroorloofd was," zeide hij op zijne eenvoudige wijze.

„Aan jonge meisjes van Reine's leeftijd, misschien — aan meisjes in Reine's omstandigheden, neen! Hoe, iemand die genadebrood eet! Neen, neen, Guy. 't Is niet te verwachten, dat Reine ooit de ernstige, trouwe gezellin zou zijn, die u voegt ... pronk en behaagzucht brachten maar al te dikwijls ten val."

De trekken van den jongen man teekenden zooveel zieleleed bij deze meedoogenlooze woorden, dat de weduwe driftig hernam:

„Ik heb dit alles zien aankomen, ik heb dit alles zien aankomen en 't zou mijn liefste wensch geweest zijn, Reine uit onze omgeving te verwijderen, zoo ..."

Guy hief snel het hoofd op. Hij viel zijne moeder in de rede: „... Reine verwijderen?" vroeg hij.

„Er zou u leed bespaard zijn geworden," antwoordde zijne moeder, „had Reine ons verlaten. Ge zoudt haar vergeten of misschien nimmer aan haar gedacht hebben. Maar zie, 't streed, of liever ik meende dat het tegen mijn geweten streed, het meisje de wijde wereld in te stooten en zoo aarzelde ik

tot op heden. Ik had ongelijk, bij God, ik had ongelijk, of is het niet mijn eerste plicht aan u, Guy, te denken?"

Voor het oogenblik bleef het hierbij. 't Gesprek werd afgebroken. Iemand kwam Guy een boodschap voor den St. Michelsburcht brengen.

Een wijle later zocht de jonge man eenige bagage bij elkaar en pakte deze tot een bundeltje. Reine was nog steeds in den tuin. Weduwe Benoist zag zwijgend toe. Guy was voornemens geweest dien dag thuis door te brengen, maar hij scheen van gedachte te zijn veranderd.

De jonge man was al spoedig reisvaardig. Hij trad op zijne moeder toe om afscheid te nemen. Voor haar staande en haar vast in het gelaat ziende, zeide hij:

„Moeder, wilt ge mij beloven Reine nimmer onder vreemden te laten gaan?"

Weduwe Benoist fronste de wenkbrauwen.

„Ik zal steeds naar mijn beste weten trachten te handelen," mompelde zij.

Guy hield vol. „Beloof Reine bij u te houden . . . altijd . . . zoolang zij zelve wil. Beloof mij dit, moeder, en ik geef u mijn woord, dat ik zal doen wat in mijn macht is om niet meer aan haar te denken.

Weduwe Benoist gaf de verlangde belofte. Guy verliet het huis, zonder Reine zelfs maar een enkel afscheidswoord toe te roepen.

IV,

In den loop van het daarop volgend jaar trad Reine in 't huwelijk. Zij werd de vrouw van den jongen brigadier, die meermalen per dag placht voorbij te komen.

Deze jonge man, Paul Ménard geheeten, had, deels uit tijdverdrijf, deels omdat het meisje hem werkelijk aanstond, al sedert geruimen tijd om Reine heengezworven. In den aanvang had hij zich eenigszins in acht moeten nemen. De zoon van weduwe Benoist toch scheen hem met geen goed oog te beschouwen en brigadier Ménard vond het de moeite niet waard om een aardig meisjesgezicht in moeilijkheden te geraken.

Daar ergens achter den St. Michelsburcht, meer zeewaarts, ligt Tombelaine, een eenzame, sombere rots, de voormalige grondvesten van een kasteel in den bouwtrant van den St. Michelsburcht, zooals eenige schaarsche bouwvallen aanduiden. Tombelaine, eenmaal van staatkundige beteekenis, is thans particulier eigendom en wordt door een opziener bewaakt. — Op zekeren dag liep het gerucht dat Guy Benoist zich voor den opengevallen post van opzichter op Tombelaine had aangeboden en aangenomen was geworden.

De buren der Benoits twijfelden aan de gegrondheid van dit gerucht. Van iemand als Guy, die het beter kon hebben, was het niet te verwachten, dat hij zich op die rots als 't ware van het menschdom zou afsluiten.

Met dat al men kreeg Guy bijna heelemaal niet meer te zien. Slechts bij lange tusschenpoozen bezocht de jonge gids zijne moeder en bleef dan altijd

maar kort. Men won narichten in bij Reine. Deze antwoordde, dat Guy inderdaad wachter op Tombelaine was geworden en nu herinnerde men zich eensklaps, hoe de jonge Benoist altijd een ietwat zonderlinge knaap was geweest, weinig spraakzaam, in zichzelven gekeerd, ja, met zijne voorliefde voor de Grèves, als geknipt voor zijn tegenwoordig baantje.

Brigadier Ménard had volkomen vrede met dezen staat van zaken. Hij maakte niet de minste omwegen meer met zijne attenties voor Reine, die er intusschen bleek en betrokken uitzag.

„Ik wed dat ge treurt om de afwezigheid van Guy Benoist,'' zeide eens de brigadier, die de verandering in 't voorkomen van 't jonge meisje had opgemerkt.

't Was Reine als werd haar een mes in 't hart gestoken. Zij dwong zich echter tot lachen en maakte er zich met een schertsend antwoord af.

Paul Ménard.

Op zekeren avond, dat men gezamenlijk uit de kerk kwam, juffrouw Benoist zich even ophield om met iemand te spreken en Reine en Paul Ménard samen een paar schreden voortliepen, scheen deze laatste iets te zeggen dat het jonge meisje niet aanstond. Hoe het zij, een donkere blos overtoog haar gelaat, terwijl zij Paul den rug toekeerde en geen oogenblik meer de zijde van weduwe Benoist verliet.

De brigadier beet zich op de lippen. Blijkbaar had hij eene onhandigheid begaan, die hij thans betreurde, want hij was werkelijk op Reine verliefd en hare spijtige oogen hinderden hem.

Den volgenden dag kwam hij in volle uniform op bezoek bij weduwe Benoist. Hij had zijne aanstelling naar elders ontvangen, zeide hij, had eene positie waarbij hij aan trouwen kon denken en gevoelde geen lust alleen naar de vreemde stad te vertrekken. Derhalve hoopte hij, dat Reine hem wel zou willen volgen. Kortom, hij vroeg het jonge meisje ten huwelijk, waarschijnlijk hopende aldus voldoening te geven voor de lichtzinnige woorden haar den vorigen avond toegevoegd.

Weduwe Benoist was uiterst ingenomen met het aanzoek. Reine insgelijks. Deze tenminste gaf terstond hare toestemming, tot groote verontwaardiging van de weduwe, die Reine opnieuw haar gebrek aan ernst verweet.

„Een jong meisje spreekt nimmer zoo grif het jawoord uit,'' zeide zij, zoo spoedig men zich onder vier oogen bevond. „Men vraagt bedenktijd. Of

meent ge, dat ik u dien jongen man zal laten trouwen zonder eenige narichten in te winnen?"

Reine's oogen glinsterden koortsachtig. „Zou het niet behoorlijk zijn, Guy kennis van mijne verloving te geven?" vroeg zij. En weduwe Benoist antwoordde dat zij zelve zich hiermede belasten zou.

Er werd haast gemaakt met het huwelijk. Het vertrek van Paul Ménard was ophanden en natuurlijk moest de trouwplechtigheid vooraf plaats vinden. Weduwe Benoist betoonde zich mild jegens Reine. Zij schonk deze een groot deel van het uitzet, gaf het jonge meisje menigen goeden raad en deed tot het einde haren plicht. De inlichtingen betreffende Paul Ménard vielen niet al te best uit. In de drukte der toebereidselen was dit punt trouwens een weinig verwaarloosd geworden. 't Had weduwe Benoist ook moeite gekost iemand te vinden die spreken wilde, maar ten laatste vernam men toch een en ander en nu bleek het, dat brigadier Ménard het leven niet altijd van den ernstigen kant opnam, ook speelde hij wel eens.

Weduwe Benoist hoorde deze bijzonderheden slechts een paar dagen voor het huwelijk. Eigenlijk was het toen reeds te laat. De weduwe niettemin vertelde Reine wat zij vernomen had en hield het meisje voor, dat er toch nog gebroken kon worden, indien men wilde . . .

Reine schudde het hoofd. Zij zeide flauw, dat zij de zaak wel aandurfde . . . dat het niet aanging zoo op het uiterste oogenblik nog terug te treden. Vervolgens nam zij de wijk naar haar stil slaapkamertje, zooals zij tegenwoordig wel meer deed. Zij zette zich op den rand van haar bed, de oogen naar den grond geslagen, de handen op haar schoot gevouwen. Guy Benoist was op de bruiloft genoodigd geworden. Zijn antwoord had zich laten wachten. Heden morgen evenwel had hij het toekomstig echtpaar doen weten, dat hij bedankte.

„Waarom komt hij niet?" zeide Reine, met een bitteren trek om den mond, bij zich zelve in stede van aan haar verloofde te denken. »Waarom komt Guy niet! Zijn gedrag jegens mij was meer dan zonderling en ik begrijp, dat hij mij meed. Doch het beste bewijs, dat ik mij zijne handelwijze niet aantrok, was, dunkt mij, wel mijne verloving met Paul Ménard. Waarom zette Guy dan juist sedert mijne verloving geen voet meer hier in huis?"

Reine was zeer zeker geen vroolijke bruid. Zij zag er op haren trouwdag uit, alsof zij heel den voorgaanden nacht geschreid had. Gedurende het trouwmaal was zij heel stil en sprak nauwelijks eenige woorden. Verder zette haar huwelijksleven zich met bedenkelijke voorteekens in, daar Paul Ménard, ten laatste geërgerd over het zoo weinig opgewekte voorkomen zijner jonge vrouw en misschien meer wijn gedronken hebbende dan hem dienstig was, haar, ten overstaan der bruiloftsgasten, verwijten begon te doen. — „Denkt ge", zeide hij kwaad, „denkt ge, dat ik een doodarm meisje genomen heb, opdat zij de bedroefde bruid zal uithangen!"

't Jonge paar vertrok naar de vreemde stad. Weduwe Benoist bleef eenzaam achter, niet anders verwachtende, of Guy zou thans weer met haar

komen samenwonen. Maar hierin bedroog zij zich. De jonge man scheen behagen te scheppen in het leven op Tombelaine en weigerde volstandig de eenzame rots te verlaten.

Hij was goed en hartelijk voor zijne moeder als immer, verzekerde zich, dat de buren haar allerlei kleine diensten bewezen en bracht haar regelmatige, doch korte bezoeken. — Soms, wanneer hij was opgestaan, om naar de Grèves terug te keeren, volgde de oude vrouw hem een paar schreden. Hare krachten begonnen echter te verminderen en 't gaan viel haar moeilijk. Bij den voormaligen stadstoren op het einde der straat gekomen, hield zij dan ook stil. Guy liet haar op een omgekeerde mand neerzitten en hield haar gezelschap tot zij zou zijn uitgerust. Wanneer zij evenwel, telkens opnieuw, bij hem aanhield, toch met haar terug te keeren, haar niet aan hare eenzaamheid over te laten, schudde hij het hoofd, zei dat het stadsleven hem onverdraaglijk was en ging zijns weegs.

Aldus ging het leven gedurende een paar jaar voort. Ten laatste echter werd Guy's moeder ziek.

Toen 't bleek dat er zoo goed als geen hoop op herstel bestond, zocht en vond de jonge gids, die zijne moeder onmiddellijk was komen opzoeken, iemand die hem voor korten tijd aan 't ziekbed wilde vervangen. Vervolgens begaf hij zich naar Tombelaine, sloot zorgvuldig zijn primitieve houten hut af, stelde een paar konijnen en een getemde zeemeeuw, zijn eenige gezellen op de rots, in vrijheid, ving haastig den terugtocht naar de stad aan en week daarop niet meer van de sponde zijner moeder.

De ziekte had een zeer kort verloop en reeds een paar dagen later drukte Guy eerbiedig en oprecht bedroefd de oude vrouw de oogen toe. De begrafenis vond plaats en juist was Guy weer naar zijn eenzame rots teruggekeerd, toen eindelijk Reine verscheen. Men had haar geschreven om haar van de ziekte der weduwe te verwittigen, met bijvoeging dat deze haar verlangde te zien. — Ongelukkig kwam Reine te laat. Zij was vertrokken zoo spoedig dit haar doenlijk was geweest en had dag en nacht doorgereisd. Maar de nauwe, haar welbekende straat intredende, waar zij met de Benoits had gewoond, zag zij reeds van verre hoe het huis gesloten was en geheel verlaten scheen.

Reine zuchtte en schreed met looden schoenen voort. Plotseling hoorde zij een stem die zeide: „Is dat Reine?" En 't hoofd opheffende herkende zij in een, rustig voor haar open venster gezeten oude vrouw, een voormalige geburin der Benoits.

„Waarlijk, zijt ge Reine?" vroeg opnieuw deze oude vrouw en een pijnlijke blos vloog Reine naar het gelaat, daar zij zich maar al te goed bewust was, hoe bleek en vervallen zij er thans uitzag en hoe hare kleeding bijna van armoede getuigde. Hare lippen beefden, terwijl moeder Brigitte voortging: „Ja, ge zijt Reine en ge zijt een braaf kind, dat ge de reis ondernomen hebt, al zijt ge nu te laat gekomen, maar dit was waarschijnlijk uwe schuld niet. Kom binnen, want weduwe Benoist droeg mij een boodschap aan u op, voor 't geval dat zij u niet meer voor haren dood zou zien..."

Reine trad haastig het huis binnen en de oude vronw hernam:

„Zie, Guy Benoist paste zijne moeder op, zooals het een goed zoon betaamt en duldde geen vreemde aan haar bed, maar op zekeren dag toch begaf hij zich naar Tombelaine om orde op zijne zaken te stellen en zoo nam ik voor een wijle zijn plaats in bij de zieke.

„En zie, nauwelijks was ik met deze alleen, of zij sprak mij over u, Reine. Zij wilde dat ik u van haar toestand zou doen verwittigen, „ „want,” ” zeide zij, „ „ik gevoel mij zeer ziek. Ik sta op den rand van 't graf en 't beste bewijs dat ik mij niet bedrieg is dat Guy schroomt mij te verlaten. Alles komt mij thans geheel anders voor dan nog maar slechts een paar dagen geleden. De schillen zijn mij als 't ware van de oogen gevallen: ik onderscheid het ware van het onware en daarom zou het mij een groote troost zijn kon ik Reine nog eenmaal zien. Ik misdeed jegens dat kind, Brigitte. Ik was immer zeer voldaan over mijn gedrag jegens haar, hoogvaardig voldaan, omdat ik het haar aan niets liet ontbreken en haar steeds de deugd voorpreekte ....”

Moeder Brigitte zweeg en wierp steelswijze een blik op Reine. Deze luisterde bleek en zwijgend toe.

De oude vrouw hervatte: „Dit waren de eigene woorden der zieke die hier nog bijvoegde: „ „Maar ik koesterde geen zweem ware vriendschap voor Reine. Ik zag niets dan gebreken daar waar toch heel veel goeds aanwezig was en ijverde, in mijn verlangen mij van het jonge meisje te ontslaan, voor een huwelijk dat, volgens de loopende geruchten, haar niets dan hartzeer aanbracht.” ”

Opnieuw zweeg moeder Brigitte want bij deze laatste woorden sloeg Reine de handen voor 't gelaat en schreide zacht, zoodat Brigitte met een nieuwen blik op het geknakte voorkomen der jonge vrouw, tot de gevolgtrekking kwam dat de geruchten, waarvan weduwe Benoist gesproken had, maar al te gegrond waren.

Met meewarig hoofdschudden vervolgde zij dan ook hare mededeeling: „Ja,” zeide zij, „de zieke verlangde u te zien om u dit alles uit te leggen en te zien wat ge zeggen zoudt. Mij droeg zij op uwe vergiffenis af te smeeken bijaldien zij werkelijk schuld had gehad aan uw ongeluk zooals zij ook, door hare vooringenomenheid jegens u, het geluk van haren zoon Guy verwoest scheen te hebben.

. . . .

Guy Benoist kwam nimmer rechtstreeks te weten hoe en waarom Reine te Avranches was gekomen. Zelve schuwde de jonge gids de stad thans meer dan ooit en de enkele keeren dat men hem er zag, vermeed hij een woord te wisselen met wien dan ook. Wat Reine aanging deze was, na een paar uur bij moeder Brigitte uitgerust te hebben, denzelfden dag van haar aankomst weer vertrokken. Hare aanwezigheid was zoo hoog noodig in haar gezin, zeide zij.

Intusschen, alvorens de terugreis te aanvaarden was zij afgedaald naar het

kerkhof, aan den voet der stad. Zij had zich van frissche bloemen voorzien en bracht dezen op het graf van weduwe Benoist.

Den volgenden dag zag Guy die bloemen.

Onmiddellijk herkende hij Reine's lievelingsbloemen en ook de wijze waarop zij geschikt waren.

„Reine is hier geweest," dacht hij. Maar zijn hart klopte niet sneller want hij gevoelde zich reeds als iemand die met het leven afgerekend heeft.

BESLUIT.

Nieuwe jaren gingen voorbij. Dagen en weken waren maanden, maanden waren jaren geworden. Reine was thans weduwe. Losbandigheid, uitspattingen van allerlei aard hadden Paul Ménard ten grave gesleept. Ook had Reine haar eenig kindje verloren en thans geheel alleen op de wereld staande trok het hart der jonge vrouw naar het bevallige Avranches, waar zij hare meisjesjaren gesleten had. En inderdaad, Reine was nog steeds de bekwame kantwerkster van vroeger en evengoed als elders zou zij te Avranches haar dagelijksch brood kunnen verdienen. Voor het oogenblik evenwel hield haar geest zich al heel weinig met stoffelijke belangen bezig. Zij was steeds een toonbeeld van trouw en zorg voor haren nietswaardigen echtgenoot geweest. Zij had oneindig veel leed, ja mishandelingen verdragen zonder dat zij zich, gedurende heel haar huwelijksleven, den troost van zelfs maar een enkele gedachte aan Guy vergund had. Maar op heden was zij vrij, als opzettelijk van alle banden ontslagen daar God haar arm jongsken tot zich nam en, haars ondanks, peinsde Reine nu onophoudelijk aan de woorden van de oude Brigitte: „Zooals weduwe Benoist ook, door hare vooringenomenheid jegens u Reine, het geluk van haren zoon scheen verwoest te hebben...."

Derhalve meende Guy's moeder het geluk van haren zoon verstoord te hebben! — „Hoedat?" vroeg Reine zich af. Langzamerhand begon zij de waarheid te vermoeden en hartstochtelijk maakte de wensch zich van haar meester Guy te zien, eene verklaring met hem te hebben, opdat alle misverstand nu tusschen hen mocht ophouden.

Zelve was zij, Reine, niet zonder schuld geweest. Dit wist zij. Gekrenkte eigenliefde, gebrek aan vertrouwen in Guy hadden haar de vrouw van Paul Ménard doen worden. En deze stap had zoowel haar eigen levensgeluk als misschien dat van Guy gekost. Maar zie, het zonderlinge gedrag van Guy was in den grond oorzaak van alles geweest. Na ondubbelzinnige blijken van liefde gegeven te hebben had de jonge man zich op bijna vernederende wijze teruggetrokken. Arme Reine, het bloed stroomde naar hare bleeke wangen nu de hoop bij haar was ontwaakt dat Guy zijn voormalig gedrag zou kunnen verontschuldigen.

„Hij onderging den invloed zijner moeder die mij hem niet waardig keurde!"

En de jonge vrouw maakte zich op en reisde heen naar Normandië, vast besloten de waarheid uit Guy's mond te vernemen.

't Was een fraaie zomermorgen toen zij langs den landelijken weg die van 't hoogliggende Avranches naar de Grèves geleidt, afdaalde om zich naar Tombelaine te begeven. Aan den gezichteinder doemden een paar wolken op, maar dit had niets te beduiden en kondigde slechts het getij aan dat achter den St. Michelsburcht kwam opzetten.

Reine haastte zich want zij was te goed met de Grèves bekend om niet te weten hoe, over eenige uren, deze zandvlakten door de zee overdekt zouden zijn. De jonge vrouw had zoo goed mogelijk haren afstand berekend en hoopte, nog, voor de vloed Tombelaine omringd zou hebben, de rots te kunnen bereiken.

Daar waar de landweg eindigt en de Grèves een aanvang nemen, verheft zich een eenvoudig zwart houten kruis, een herinnering waarschijnlijk aan een der menigvuldige ongelukken die jaarlijks in deze zandvelden plaats vinden Het kruis voorbijgaande aarzelde Reine. De tijd drong maar zij kon zich niet weerhouden, een kort gebed uit te spreken opdat, zooals zij thans met heel haar wezen hoopte, alles zich nu verder ten beste zou mogen schikken tusschen Guy en haar.

Daar waar de landweg eindigt en de Grèves een aanvang nemen, verheft zich een eenvoudig zwart houten kruis.

Dit korte oponthoud was reeds te lang. Reine versnelde nog hare schreden maar eindelijk den St. Michelsburcht naderende, zag zij duidelijk hoe ginds Tombelaine reeds van schuimende golven omgeven was.

De jonge vrouw koos zich, tegen een der vestingwallen, een stil plekje uit. Zij gevoelde geen lust zich op den burcht bekend te maken. Niemand behoefde te weten hoe zij Guy in zijne eenzaamheid wenschte te gaan opzoeken Verder wilde zij ook niet opnieuw vernemen, zooals reeds in de stad geschied was, hoe menschenschuw en woest het leven op de ellendige rots Guy Benoist gemaakt had.

„Ik heb hem lief, ik zal hem steeds liefhebben, hij moge dan nog zoo veranderd zijn," dacht de jonge vrouw, verstrooid naar de zee starende, die geweldig en ruischend kwam aanzetten, terwijl donkere wolken een sluier over den zomerhemel wierpen en zeevogels krijschend rondfladderden.

Plotseling huiverde Reine van 't hoofd tot de voeten. Een naargeestig geluid, een soort kort afgebroken kleppen verhief zich in de lucht... de doodenklok... een klok die op den St. Michelsburcht geluid wordt, wanneer er op de Grèves, 't zij wegens de zee, 't zij in het drijfzand, iemand in levensgevaar verkeert.

Reine kende dit kleppen van haar kinderjaren. Zij vouwde de handen saâm en beproefde te ontdekken, hoe en waar er doodsgevaar bestond. — Reeds echter was de zee tot den burcht genaderd. Kokend en met doffe slagen braken de golven aan den voet van den burcht, rolden op de keien, massa's glimmend zeewier en schuim achterlatende.

Reine hield het niet uit op haar eenzaam plekje. De gedachte, dat er op dat oogenblik iemand was, die tegen den dood worstelde, bracht haar 't koude zweet op het voorhoofd. Zij voegde zich, een weinig verder, onder een groep visschers en burchtbewoners, die met ontstelde gezichten allen een en dezelfde richting uitstaarden.

Reine volgde de blikken der anderen, maar zag niets — niets dan de zee. die woelde en bruiste.

„Waar?" vraagt zij, en verschillende armen tegelijk strekken zich uit en wijzen in de richting van Tombelaine.

„Wij zagen hem daar, daar vlak voor ons... En de zee, die achter hem kwam aanzetten. Hij tartte haar reeds menigen keer op deze wijze tot zij hem nu verslond!"

„Waar, wie?..."

Een der mannen antwoordt met een grof woord: „Wie? Wel, wie anders dan de Markies van Tombelaine zou roekeloos genoeg zijn, de Grèves te willen doorkruisen, op den voet door de golven gevolgd..."

En ziende dat Reine hem niet begrijpt en niet wetende wie zij wezen mag: „'t Is waar, ge zijt een vreemdelinge en kunt niet weten... Wie de ongelukkige is, voor wien de doodsklok geklept wordt? Wel, de wachter van gindsche rots, Guy Benoist, de markies van Tombelaine, zooals wij hem noemen.

DE HOLLANDSCHE MEESTERS

in de National Gallery te Londen.

DOOR

MAX ROOSES.

Aalbert Cuyp.

RIVIERZICHT MET HORENVEE.

Aalbert Cuyp: een naam van goeden klank in de geschiedenis der Nederlandsche schilderschool, gedragen door een kunstenaar van ongemeene verdiensten. Hij schilderde zoo wat van alles: rivier- en zeegezichten, landschappen met vee, ruiters, maanlichten, onderwerpen uit de geschiedenis, kerkgezichten, portretten, vechtende vogels en meer andere dingen. Hij onderscheidde zich in verscheiden dezer vakken, niet zoo zeer omdat hij anders schilderde dan zijn tijd- en landgenooten, als omdat hij het beter deed. Men kan niet zeggen, dat hij een voorlooper, een baanbreker, maar wel, dat hij een verbeteraar en volmaker in zijn kunst was. Hij werd geboren in 1620 en trad nagenoeg terzelfder tijd op als de beste der Hollandsche dierenschilders. Isaac van Ostade is van 1617, Philips Wouwerman van 1619, Niklaas Berchem van 1620, Karel Dujardin van 1622, Paul Potter van 1625; Jan van Goyen de rivierschilder is van 1596; Aart van der Neer, de maanlichtschilder, van 1603. Hij stond dus midden in de gulden eeuw; hij was de bevoorrechte, die de talenten van een heel geslacht samenvatte en ze tot een hooger punt, tot het toppunt voerde; men vindt de gaven en eigenaardigheden van meer dan een zijner kunstmakkers bij hem weder, maar gelouterd dan en verhoogd.

Dit zeggende denken wij meer bepaald aan de koeschilders van zijnen tijd. Er waren er in Holland velen en van de besten geweest, die de vaderlandsche voedstermoeder tot het geliefkoosd onderwerp hunner schilderijen hadden gekozen. Het was hun opgevallen welk een heerlijk plekje kleur en licht zij in het zonnige grasland maakte en nu gingen zij beproeven den gekregen indruk op hun doeken te doen herleven. Zij deden het ieder op zijne wijze, de eene wat nuchterder en fletscher, de anderen wat fijner en kostelijker; de oudsten onder hen bereikten niet de hooge glanzende tonen hunner modellen, de later komenden overdreven de schittering der bonte huiden en vervielen in een maniërismus, dat de goedige melkgeefster omschiep in een kleinood stralende met allerlei zeldzame tinten en schijnen, die de virtuozen van het penseel wel konden gedroomd maar niet gezien hebben.

Paul Potter en Aalbert Cuyp hielden de gulden middenmaat of liever be-

Aalbert Cuyp. — Rivierzicht met horenvee.

reikten het ideaal. Zij voelden wat zij uit de natuur konden nemen en wat zij er van het hunne mochten bijvoegen om zoo schoon mogelijk te worden, zonder op te houden waar te zijn. Geen van beiden was een realist. Paul Potter was het het meest in zijn jongen Stier. Of hij nog wel een kunstenaar was in dit hooggeroemde werk, is een andere vraag. Aalbert Cuyp had in de werken van zijnen besten tijd de zeer uitzonderlijke gave van scherper te zien en fijner weer te geven dan wie ook: hij was wat alle ware kunstenaars zijn, een vertolker der natuur. Ik geloof dat er geen groot schilder is, die de buitenwereld afbeeldde in allen eenvoud des gemoeds, nauwgezet en vrij van elke andere bedoeling dan die van trouw haar na te bootsen. Jan van Eyck, noch Memling, Rubens noch Rembrandt, Rafaël noch Michel-Angelo, geen Venetiaan, geen Spanjaard deed het, allen maakten een keus in vorm en toon en allen verwerkten naar eigen hartelust het gekozene.

Zoo deden ook de Hollanders der zeventiende eeuw. Zij vonden in de natuur meer thema's om te behandelen dan modellen om werktuigelijk weer te geven. Hunne landschappen, hunne boertjes en huizen en huisgerief, hun koetjes en paardjes waren onderwerpen, waarop zij varieerden; de eene een grooter deel aan de waarheid latende, de andere meer naar de fantasie luisterende; de eene levendiger voelende, handiger uitdrukkende, de andere meer uit de school meebrengende, oppervlakkiger ziende en zoekende te behagen door kunstmiddeltjes.

Aalbert Cuyp stond klaarblijkelijk in verrukking voor de bevalligheid van den stevigen en lichten omtrek, dien een koetje teekent tegen den hemel, voor het doordringen der zonnigheid in haren gladden pels, voor den sierlijken bouw van haren fijnen kop, het geglim harer kleine horens; hij was opgetogen bij het opmerken hoe de witte vlekken zoo rein, zoo vol en warm uitkomen tegen het rosse daarnevens, hoe fluweelig het bruin kan glimmen en hoe ros en wit en zwart in den zachten gloed van daar binnen en de speling van het licht daar buiten een schakeering van kleuren maken zoo harmonisch als er nergens een te vinden is. Hij zag dit niet met het nuchtere oog en het kalme gemoed van den alledaagschen mensch, hij was er door aangetrokken, hij was er door ingenomen met heel zijn hart en hij wilde die bewondering, dien geestdrift uitdrukken, getuigenis afleggen van dien eerbied, die haast een eeredienst was, voor het schoone in de schepping. En het oog vol van die glanzen en het hart vol van die liefde ging hij aan het vertolken van wat hij zag en voelde. Hij schilderde met volle overtuiging; hij hadde gegruwd zijn penseel te doen liegen, evenals van het koel te laten blijven, waar het moest verhalen van de heerlijkheden, die hij ontdekte en van de vreugde, die hem vervulde. En wondervol gelukte hij er in; hij had eene juistheid van toets, een rijkdom van kleur, die in zijne beste stukken ongeëvenaard zijn. Al het opgemerkte drukt zijn penseel uit zonder eenige aarzeling, zonder zoeken, zonder horten of stooten, alsof het weergeven van de fijnste tinten en tonen het natuurlijkste werk der wereld was.

Hij moet een gelukkig mensch geweest zijn, niet alleen door de hooge

voldoening uit zijne kunst geput, maar ook in zijn stoffelijk bestaan. Het doet waarlijk goed aan het hart dit ook eens te mogen getuigen van een der beroemde schilders van Holland.

Hij was zoon en kleinzoon van kunstenaars. Zijn grootvader Gerrit Gerritsz. Cuyp was glasschilder; hij was uit Venlo zich te Dordrecht komen neerzetten en overleed daar in 1644. Zijn vader Jacob Gerritsz. Cuyp was in die laatste stad geboren in 1594 en was daar in 1651 of 1652 gestorven. Deze was een verdienstelijk portretschilder, van wien vele werken bewaard zijn; hij schilderde ook Bijbelsche onderwerpen en etste een reeks van twaalf dierenstukken. Een halve broeder van Jacob Gerritsz. was Benjamin Cuyp, geboren in 1612, gestorven in 1652, die tal van vluchtig geborstelde tafereelen, meestal Bijbelstukken, vervaardigde.

Aalbert Cuyp werd in October 1620 te Dordrecht geboren. Overlevering en waarschijnlijkheid zijn het eens om hem voor een leerling van zijn vader te doen houden. Hij onderging, in zijn eerste werken althans, den invloed van Jan van Goyen. In het Museum van Brussel bevindt zich een gezicht op Dordrecht, waarin van Goyen het landschap en Aalbert Cuyp de figuren schilderde; de eerste dagteekende zijn aandeel in het werk van 1644, de andere van 1653. Over de jongelingsjaren van onzen meester weten wij niets; hij was reeds lang de 37 jaar voorbij toen hij den 19den Juli 1658 in den echt trad met Cornelia Boschman, eene weduwe, die eenige jaren ouder was dan hij en hem eene dochter, zijn eenig kind, schonk. Zijne vrouw was verwant met aanzienlijke familiën. Haar grootvader van moeders zijde was de vermaarde Leidsche theologant Franciscus Gomarus; haar eerste echtgenoot, Mr. Johan van den Corput, was raad der Admiraliteit van Zeeland.

Aalbert Cuyp's vader was niet onbemiddeld, en door zijn huwelijk en zijn persoonlijk vermogen werd onze schilder dus een gegoed man. Onder zijne medeburgers stond hij om deze reden en wellicht ook om de achting, die men hem als mensch toedroeg, in hoog aanzien. Verscheiden eervolle ambten, die men enkel aan de voornaamste burgers aanbood, werden hem beurtelings toevertrouwd. Zoo werd hij in December 1659 voor de twee volgende jaren tot diaken der Hervormde Gemeente gekozen; op 11 December 1672 werd hij voor de jaren 1673—1674 tot ouderling uitgeroepen in de vergadering van den kerkeraad; in 1672 ook werd hij op bevel van Prins Willem III opgegeven als een van de honderd mannen, waaruit de dekens van Gilden en Neringen het ambtgenootschap der mannen van Veertigen zouden kiezen; in 1675—1676 was hij Heiligen-Geest-meester in het Pesthuis der groote kerk; in 1680, 81 en 82 werd hem het aanzienlijk ambt van Welgeboren of Mans-Man van den Hove en Hooge Vierschaar van Zuid-Holland opgedragen. Voegen wij er nog bij dat de rekeningen der Hervormde Gemeente vermelden, dat de voorschotten door hem als diaken gedaan in 1660 tot *f* 685—4 en in 1661 tot *f* 893—10 beliepen, en dat hij in de rekeningen van den 200sten penning herhaaldelijk voorkomt als aangeslagen voor 210 gulden, wat een vermogen van *f* 42000 laat veronderstellen. Dit alles duidt voldoende aan

dat hij onder de gegoede en aanzienlijke burgers zijner geboortestad telde.

Verder weten wij, helaas! niets meer van hem. Wat hij verrichtte in de hooger opgenoemde ambten, zal gewis niet veel beteekend hebben; of van hem iets meldenswaardigs als burger of als kunstenaar te melden valt, vond men niet aangeteekend. De veronderstelling is geuit dat hij vóór zijn huwelijk zou gereisd hebben en gezichten van uitheemsche streken hebben meegebracht, een gissing berustende op de bergachtige landschappen, die in menigeen zijner stukken voorkomen; maar in elk geval een loutere gissing. De registers van kerken en openbare instellingen, waaruit de heer P. H. Veth de eenige en al te schaarsche inlichtingen over hem putte *), behelzen nog eenige aanteekeningen over zijn laatste jaren. In November 1689 verloor hij zijn echtgenoote; in November 1690 huwde hij zijne dochter Arendina uit aan Pieter Onderwater, brouwer in de Leliën; in November 1691 stierf hij en den 15[en] dier maand werd „d' Heer Aelbert Cuyp" uit de brouwerij van de Leliën, waar hij toen bij zijn schoonzoon inwoonde, gedragen naar de Augustijnenkerk, waar hij werd begraven.

Hij had, zooals wij zegden, allerlei onderwerpen behandeld, zijn meest geliefkoosde waren koeien in de weide, ruiters op jacht of voor de deur eener afspanning, en riviergezichten. Dit alles en wat hij verder maakte was door en door Hollandsch, gevonden en genoten op den eigen grond, behandeld met de kennis, die men van eigen omgeving heeft en, met de eigenaardige kenmerken, die de Nederlandsche kunst onderscheidt en die Aalbert Cuyp op zoo uitstekende wijze bezat. In zijn veestukken voert hij altijd zijn hoogsten triomf. In zijn rivierzichten kan hij natuurlijk zijn glanzend koloriet niet een zoo belangrijke rol laten spelen, daarin trekt ons de zachte warme wazigheid aan van het vergezicht, waartegen de zeilen in hunne kleurvastheid uitkomen; het is in zijn werk de dichterlijke snaar, die weerklinkt, de zucht en de vlucht naar het wijdere, het onbestemde en onbegrensde. Minder gelukkig is hij in zijn ruiters, de mannen te schel van toon, te massief van vorm, de paarden niet de lenigheid en de malsche zonnigheid zijner koeien hebbende.

Als mensch was hij geacht, zagen wij, of hij het als kunstenaar ook was blijkt niet even duidelijk. De eerste, die over hem spreekt, een kwart eeuw na Cuyp's overlijden, Arnold Houbraken, zegt van hem, dat hij alles „even fraai en natuurlijk schilderde" en dat hij de tijdstonden, waarin hij de voorwerpen verbeeldde, wel in acht heeft genomen „zoodat men den benevelden morgenstond van den klaren middag en dezen weer van den saffraan-kleurigen avondstond in zijne tafereelen kan onderscheiden." Een magere lof voorwaar! Ook bij de liefhebbers schijnen zijn werken in het begin niet veel bijval genoten te hebben. Eerst in de tweede helft der achttiende eeuw gaat men hem hoogschatten en duur betalen, en sedert dien groeide van lieverlede zijn naam. Op dit oogenblik vormen zijne werken de pronkstukken van openbare en bijzondere verzamelingen.

---

*) Zie Oud-Holland 1884 en 1888.

De Engelschen waren de eersten om de hooge waarde van Aalbert Cuyp te herkennen en in hun land vindt men dan ook de meeste en de beste zijner stukken. De National Gallery van Londen bezit er negen. Een avondlandschap met een herder en zijne kudde en een ruiter: deze laatste draagt het roode kleed dat de schilder zijne mannen te paard zoo gaarne geeft en dat hier als elders een sterk sprekende kleurenvlek maakt; een mansportret, zeer vast van vleesch en met groote zorg uitgewerkt, zoodat de baard haartje voor haartje geschilderd schijnt; een landschap met vee en herders, bijzonder hoog van glans en aan Berchem herinnerend, maar meer fonkelend van licht; koeien in de weide en een man te paard, stiller van toon; een derde stuk koeien in de weide met herders, waarin men tegen een licht neveligen hemel vier groote koeien ziet, in gulden tinten gehuld door de avondzon, een recht heerlijk werk; een ongemeen groot stuk, koeien die men aan het melken is, met een landschap in warm licht, in den trant van Both en met het zicht van Dordrecht in de verte; een oud kasteel in puin door de avondzon beschenen, prachtig in zijn stille gouden glorie; nog een groot stuk met een stad, op welker vesten drie windmolens staan, met een man te paard, melkende boeren, en een riviergezicht, en eindelijk het stuk, waarvan de gravuur hier bij gaat.

In dit laatste ziet men op den boord eener rivier vijf koeien staan, waarbij de herder neerzit; rechts stijgt een heuvel met vaal groen bedekt, links strekt zich een breede rivier uit, waarop, in den voorgrond, twee mannen in een bootje gezeten met de hengelroede aan het visschen zijn; verder door schuitjes op het water, in den achtergrond het rivierstrand: alles zoo echt Hollandsch mogelijk, de heuvel alleen uitgezonderd.

De lust van Aalbert Cuyp, hier en elders, is den zonneschijn op menschen en dieren, op het land, op het water en in de lucht te laten vallen en glijden. In zijn grootere stukken is die werking wel eens wat verwaterd, hier in dit kleine tafereeltje is zij samengetrokken en zoo sterk verhoogd als mogelijk was zonder onwaar te worden. Het warme licht vervult en verblijdt heel het tooneel, het doordringt de schaduw, die ligt op den heuvel, het breekt door de wolken in de hooge lucht, het hult het verre verschiet in stillen gloed, het toetst het water en de schuitjes, de visschers in de boot en de koetjes op het strand.

Deze vooral zijn heerlijk. De eerste, die een weinig van de andere afgezonderd in het midden van het paneel staat, is een licht bruine met witte vlekken op den kop; zij is geheel langs voren genomen, verkort en ineengedrongen; de tweede is langs de achterzijde weergegeven; de derde, eene zwarte, is schuins gezien; de vierde weer langs voren; de vijfde van ter zijde. De twee eerste staan in volle licht; de andere in halve schaduw. Lief om te zien is het hoe de schilder ze daar plaatste, stevig op hare fijne pooten, gemakkelijk, natuurlijk in hare eenvoudige runderen-schoonheid; hoe hij ze plooit en keert en juist waarneemt in haar leven, in haar geheel en onderdeelen. Liefelijker om te zien is het nog hoe hij ze laat toetsen door het

licht. De eerste krijgt het op de zwarte gepunte horens, die glimmen als juweelen in hun harde gepolijstheid; het valt op de witte vlek van den kop en van de halskwabbe; het glijdt langs het dikke lijf, dat er haast heel wit door wordt. De tweede krijgt het op de bulten, die het achterlijf vormt; bij de andere wordt de schemerschaduw doordrongen van de warme klaarheid, die hier en daar een puntje laat uitkomen en zachtjes aan dan afneemt, zonder ergens geheel uit te dooven.

De koetjes staan in het water en daar waar de pooten het nat raken sprinkelt het licht als blinkend zilver op de scherpe glanspunten. Al die glansen, dit vonkelen, die schijnen en weerschijnen steken af als edelsteenen op het matte metaal, waarin het overige van het stuk gedreven schijnt en zijn gelegd met de zekerheid en de fijnheid, die Cuyp eigen is en hem verheft tot den grootsten herschepper van licht en kleur onder de Hollandsche veeschilders.

GEMEENTE-INSTELLINGEN TE AMSTERDAM.

DOOR

E. W. DE JONG.

III.

De Reinigingsdienst.

Een vreemdeling — 's mans nationaliteit is mij ontgaan — die voor eenigen tijd Amsterdam met zijn bezoek vereerde, gaf over die stad naderhand eenige reisindrukken ten beste, die gedeeltelijk in enkele Nederlandsche bladen de ronde deden. In een zijner verhalen las ik o. a.: „Amsterdam is een mooie stad, behalve 's morgens voor twaalven. Dan zijn de straten en grachten er bijkans onbegaanbaar, omdat de inwoners de gewoonte hebben alsdan hun vuilnis op straat te zetten in bakken, of het eenvoudig bij de boomen neer te gooien. Waar het later blijft, ben ik niet te weten gekomen." Wij zullen deze mededeeling van den vreemdeling hier laten voor wat zij is, doch alleen ingaan op zijne laatste zinsnede, de vraag beantwoorden, waar de vuilnis te Amsterdam blijft. Hij schreef het niet te weten, wat zeer wel mogelijk is, want ik meen te kunnen zeggen dat het grootste deel der Amsterdamsche burgers het evenmin weet.

Zeker, zij zullen u weten te vertellen, dat de dienstbode elken dag de vuilnisbak op straat brengt, wanneer de ratel van den adsistent-vuilnisman gewaarschuwd heeft dat de bekende groote wagen, waarin al dat vuil verzameld wordt, in aantocht is; zij weten even goed dat het vuil dan terecht komt op de vuilnisbelt, die daar ergens moet liggen aan de Kostverloren Vaart; zij weten misschien ook, althans zoo zij eenige elementaire studie van gemeentezaken maakten, dat jaarlijks op de begrooting der gemeente Amsterdam eenige duizenden guldens worden gebracht voor den reinigingsdienst, maar daarmede is niet de vraag beantwoord: waar blijft al het vuil, waar blijven al die faecaliën, die in eene stad van meer dan een half millioen zielen dagelijks bijeenkomen; hoe werkt die reinigingsdienst? Toch is, een ieder zal het toestemmen, het antwoord op deze vraag van het grootste gewicht, omdat voor een zóó groote stad vooral, een goede gezondheidstoestand voor een groot, zoo niet voor het grootste gedeelte afhankelijk is van een goed georganiseerden reinigingsdienst.

Zooals die dienst thans is ingericht, bestaat hij nog niet eens zoo heel lang, nog geen kwart eeuw. Eerst in 1877 nam de gemeente de reiniging in eigen beheer; de Raad regelde den dienst echter eerst in zijne vergadering van 2 September 1884 en herzag deze verordening op 13 Juli 1892; zooals zij op laatstgenoemden datum gewijzigd werd werkt zij nog.

Hoe de toestand dan was vóór 1877? Vrij ingewikkeld; er bestond geen eenheid, de reinigingsdienst was grootendeels overgelaten aan particuliere ondernemingen.

Op den 6en Augustus 1847 was aan Dr. Sarphati eene concessie verleend, die later overging op de *Maatschappij ter bevordering van Landbouw en Landontginning in Nederland.* Deze concessie omvatte het inzamelen van asch en vuilnis aan de woningen der ingezetenen, aan de markten en schepen, in havens en dokken, en het reinigen van urinoirs en openbare privaten, terwijl tevens was bepaald, dat de concessionaris alle stoffen, door zijne bemoeiing opgehaald en voor meststof geschikt, vodden en lompen daaronder begrepen, als zijn eigendom mocht beschouwen.

Met het reinigen van den openbaren weg liet de concessionaris zich niet in; volgens de toen geldende politie-verordening was dit werk overgelaten aan de ingezetenen; alleen werden bruggen, pleinen en markten geveegd van gemeentewege, waartoe de gemeente in den regel contracten sloot met de *Maatschappij voor den Werkenden Stand.* Voor zoover het scheppen van zinkputten en reinigen van straatgoten niet aan de ingezetenen was overgelaten, geschiedde dit mede van gemeentewege, de afdeeling Publieke Werken zorgde voor de gemeente-rioleering, eveneens voor de straatbesproeiing, die zich echter meestal slechts bepaalde tot het besproeien van pas aangelegde of vernieuwde bestrating; het ruimen van beerkuilen en particuliere riolen was geheel overgelaten aan particulieren, waardoor zich vele maatschappijen vormden, die aan geen enkel voorschrift gehouden, elk op hare wijze uit dit bedrijf voordeel trachtten te halen. Het uitbaggeren van grachten geschiedde van gemeentewege en werd, zooals thans trouwens nog het geval is, aanbesteed. Men ziet, ruime verdeeling van den arbeid, maar waaronder de reiniging dikwerf leed en de eerste eischen der hygiëne maar al te dikwerf verwaarloosd werden. Geen wonder dan ook dat de Raad te Amsterdam op 29 September 1875 besloot den reinigingsdienst tot gemeentezaak te maken en op 14 Juni 1876 besliste dat de bovengenoemde concessie op 1 October 1877 zou eindigen.

Zoo kon men derhalve komen tot een gezonden toestand en den reinigingsdienst bij verordening regelen.

Aan het hoofd van den geheelen dienst werd geplaatst een directeur, sedert 1885 de heer *P. J. te Winkel,* die op zijn hoofdbureau, dat zich in een deel van het stadhuis aan den O.-Z. Voorburgwal bevindt, wordt ter zijde gestaan door een boekhouder en vier klerken voor den administratieven dienst, alsmede door een eersten hoofdopzichter en drie hoofdopzichters voor den algemeenen dienst.

In hoofdzaak kan men den werkkring van den gemeente-reinigingsdienst verdeelen in twee hoofddeelen, n.l. de reiniging van straten en alles wat daarmede in verband staat en den afvoer van de faecaliën. Gaan wij thans na hoe beide afdeelingen werken.

De ratel klinkt door de straat; alle Kaatjes, Betjes en hoe de gedienstigen verder heeten mogen, spoeden zich met vuilnisbakken en aschketels naar buiten en zetten ze neder, of hebben ze reeds een paar uur te voren neergezet,

waardoor honden gelegenheid hadden uit het vuil nog een been of graat op op te duiken, daarbij den bak omsmijtende, of straatbengels anders de voldoening hadden aan hun speelschheid bot te vieren en een en ander omver te werpen, zoodoende een toestand scheppende, zooals de vreemdeling, die die ik u in den aanvang van dit opstel voorstelde, dien hier en daar gezien kan hebben en dadelijk toepasselijk maakte op gansch Amsterdam vóór het middaguur.

Daar nadert de groote vuilniswagen door een flink paard getrokken, en door zijn helper, den jongen met den ratel, geholpen, ledigt de voerman achtereenvolgens de bakken en emmers en ketels in zijn schijnbaar onverzadelijken wagen. Voor deze reiniging is de stad verdeeld in 6 sectiën, die elk weder onder-verdeeld zijn in twee kringen, welke op hun beurt weder verdeeld zijn in wijken, 67 in getal. Aan het hoofd van elke sectie staat een opzichter, bijgestaan door drie commandeurs, waarvan twee belast zijn met het toezicht op een kring, terwijl de derde toezicht houdt op het vegen bij nacht. Dagelijks — Zon- en feestdagen uitgesloten — rukken de vuilniswagens, 70 in getal uit, des zomers 's morgens om 7 uur, in de wintermaanden een half uur later, en elken dag zijn 62 voerlieden en 62 bijjongens voor dit werk noodig. In die straten, stegen en sloppen, waar de groote vierwielige wagens niet komen kunnen, geschiedt het ophalen van vuilnis in bakken, die op z. g. steekwagentjes worden voortgeduwd; zijn die bakken vol dan worden zij gebracht naar een in de nabijheid liggende schuit, waar zoo noodig een ledige bak op het steekwagentje kan worden geplaatst. Voor het scheppen van zinkputten het wegruimen van verstoppingen, opvisschen van drijvend vuil uit de Stads wateren, enz. zijn dagelijks nog 65 mannen noodig, terwijl bovendien nog een groot aantal schuitenvoerders, schippers, werklieden en machinisten op sleepbooten noodig zijn om het vuilnis naar de belt te brengen: de reiniging beschikt voor een en ander over 113 paarden, 245 diverse vaartuigen en 3 sleepstoombootjes. Het reinigen van de straten bij dag eischt de werkkracht van 46 werklieden, terwijl des nachts daarvoor bezig zijn 55 mannen en desnoodig

Vuilniswagens op de belt.

12 veegmachines en 6 sproeiwagens in werking gesteld kunnen worden. Men begrijpt dat des winters, wanneer er veel sneeuw is gevallen, de vaste werkkrachten door losse mannen moeten versterkt worden, naar mate van de behoefte. Het komt dikwijls voor dat de directeur 's winters voor de sneeuwruiming gedurende vele dagen 500 tot 1000 werkeloozen aan den arbeid zet. Deze mannen worden allereerst gekozen uit degenen, die een verklaring van den burgerlijken stand kunnen overleggen, dat zij reeds twee jaren te Amsterdam woonachtig zijn, terwijl van hen alleen de meest behoeftige gehuwden in aanmerking komen. Zij worden dan voor de reiniging over de zes sectiën verdeeld en vangen hun arbeid aan met het reinigen van ruim 300 bruggen en overgangen van pleinen, waarna de hoofdverkeerswegen, enz. aan de beurt komen.

Al dit vuil, sneeuw, die in de grachten wordt gestort uitgezonderd, moet gebracht worden naar de centrale belt, die zich bevindt aan den westelijken oever van de Kostverloren Vaart, tegenover de 2e Hugo de Grootstraat. Dit terrein, groot 7000 M^2., wordt doorsneden door twee grachten, die op de Vaart uitloopen, waardoor de aan- en afvoer van vuil te water gemakkelijk is, terwijl een spoorlijn het verbindt met de lijnen der Holl. IJzeren Spoorwegmij. Op het beltterrein bevinden zich verschillende gebouwen en inrichtingen, nl. een administratie-gebouw; loodsen voor lompen en papier, voor compost, voor tonnen; een overdekte beerput; beltbazen-woningen; brandovens en het Centraal-pomp-station van het Liernurstelsel met de ammoniakfabriek — op een en ander zal ik gelegenheid hebben nader terug te komen.

Vuilnisschuiten in de Kostverloren Vaart.

Deze afwijking heeft onzen voerman gelegenheid gegeven zijn vuilniswagen geheel te vullen, er kan met den besten wil ter wereld niet meer bij. Bevindt hij zich nu op betrekkelijk korten afstand van de belt, dan rijdt hij daar met zijn zwaar bevrachten wagen heen. Doch uit den aard der zaak zijn vele wagens dikwerf vol geraakt op punten der stad, op verren afstand van de belt gelegen. In dat geval worden die wagens door de voerlieden gebracht naar een der z. g. storthuisjes, die zich bevinden in de Lijnbaansgracht b/d Spiegelgracht; Nieuwe Lijnbaansgracht b/d Roeterstraat; Nieuwe Vaart; Ooster-

doksdijk en Oudeschans. Deze huisjes zijn over het water gebouwd; de vuilniswagens kunnen er achterwaarts in worden geduwd en dan worden leeggestort in onder de huisjes liggende schuiten, die ieder ongeveer den inhoud van 16 à 17 wagens kunnen bevatten; deze en andere schuiten met drijvend vuil of bevracht met tonnen en bakken vol vuilnis, worden dan door sleepbootjes naar de belt gesleept.

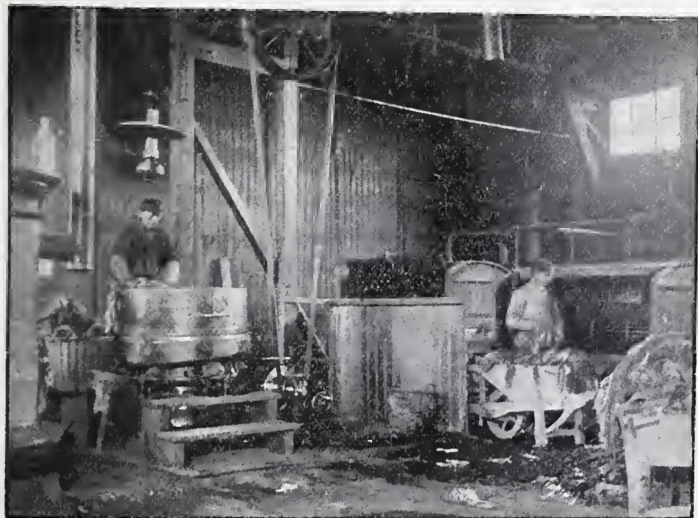
Sorteeren van vuilnis aan de Vaart.

Zoo is dus het vuil aan de Centrale belt gekomen en daar ondergaat het eene groote bewerking, want men verbeelde zich niet dat alles doodeenvoudig als waardeloos wordt verbrand; in dat vuilnis zit meer waarde dan men denken zou. Het vuilnis wordt behoorlijk gesorteerd, de lompen gereinigd en zooveel mogelijk voor den verkoop gereed gemaakt. Het grootste deel moet gekocht worden door den landbouwer om als meststof te dienen, en daar dit bedrijf de laatste jaren niet in bloeienden toestand verkeerde, werden geen hooge prijzen gemaakt, doch het gebeurt zelden dat Amsterdam niet alles afzet, wat in den loop des jaars aan de belt wordt gebracht. Van het jaar 1897 bleef niets over en al waren de bedongen prijzen niet hoog te noemen, in vergelijking met andere gemeenten was er geen reden tot klagen.

Lompen sorteeren in de loods.

Gemiddeld worden jaarlijks aan de belt uit het bijeengebrachte vuilnis ten verkoop gesorteerd: 81000 M³. asch en vuilnis (gemengde stoffen); 14000 M³. compost; 4500 M³. slecht goed; 400 M³. puin; 18000 M³. beerstoffen; 1.000.000 Kg. papier; 70.000 Kg. leder en oude schoenen; 7500 Kg. zink, lood, koper, tin; 140.000 Kg. oud blik; 100.000 Kg. ijzer; 420.000 Kg. zwart, groen en wit glas; 35.000 Kg. beenderen; 6000 H.L. cokes; 400,000 Kg. lompen in niet minder dan 28 soorten, t. w. gemeen tapijt; blank schuur, gewasschen en gedroogd; blauw, gewasschen en gedroogd; blank schuur; mousseline; grove gonje; fijne gonje; gebreide wol; blank grof, dweilen; vetschuur en vetlappen; bont; zeildoek en linnen; touw; Smirna tapijt; merinos; doornik tapijt; thibet; blauw; baai; laken; dekenwol; Engelsch laken; paardenhaar; watten; nieuw laken.... zie zoo, wie nu nog durft beweren dat handelaar in lompen een vak is, waartoe geen kennis en studie noodig is, weet er naar mijn bescheiden meening niëts van!

Reinigen der lompen.

Als waardeloos wordt jaarlijks gemiddeld aan de belt verbrand 30.000 M³. drijfvuil uit de grachten en afval uit de aangevoerde asch en vuilnis.

Na het bovenstaande hoop ik dat de lezer, althans eenigszins weet wat er gebeurt met de vuilnis, die dagelijks in onze goede stad wordt bijeengebracht — hij zegge het voort, misschien dat het ook onzen „vreemdeling" ter oore komt.

Maar nog oneindig belangrijker dan de vraag: waar het vuilnis in eene zoo groote stad blijft, is die, waar faecaliën en huiswater blijven; hoe die verwijderd worden, opdat zooveel mogelijk voldaan worde aan de eischen, die de hygiëne in onze dagen stellen mag. De vraag is lang niet gemakkelijk te beantwoorden. Onze voorvaderen hebben Amsterdam nu eenmaal gebouwd op een moeras; op een terrein van slappen bodem, doorsneden door kanalen en slooten; op een bodem, waarin niet veel te doen valt; waarin een Londensche ondergrond-spoorweg, of een Parijsch rioolstelsel een onmogelijkheid zijn. Het was dan ook geen gemakkelijke zaak om in dergelijke omstandigheden een goed afvoerstelsel voor faecaliën te vinden en bewonderd

moet worden hetgeen men tot stand bracht. En toch is de toestand nog verre van volmaakt, nog wordt door deskundigen getwist over de vraag, hoe men tot een goede oplossing van het gewichtige, doch moeilijke vraagstuk kan komen.

Gaan wij nu in de eerste plaats na, hoe de toestand thans is. De afvoer van faecaliën te Amsterdam geschiedt op zesderlei wijze: 1° door het Liernurstelsel; 2° door middel van het tonnenstelsel met pneumatische lediging, ook wel genoemd „het tijdelijk stelsel"; 3° door middel van het wisseltonnenstelsel; 4° door middel van beerkuilen met of zonder overstorting op het gemeenteriool, waarbij de beerkuilen van tijd tot tijd worden geledigd. Hieronder zij ook begrepen de beerkuilen, volgens het stelsel-Mounier, waarbij overstorting op het gemeente-riool òf in het openbaar vaarwater is voorgeschreven. Waar bij een beerkuil overstorting bestaat, is die wijze van afvoer dus eene samenstelling van beerkuilafvoer en spoelstelsel; 5° door middel van beerwagens uit die perceelen, welke geen doorloopende privaten hebben; 6° door rechtstreeksche loozing in het openbaar vaarwater (spoelstelsel) door middel van een riool als anderszins.

Magazijn van gezuiverde lompen.

Het Liernurstelsel is van alle deze stelsels van afvoer zeker het voornaamste, tot dusverre het meest doeltreffende gebleken, en eene nadere beschouwing overwaard. Het bevindt zich grootendeels in de nieuwere stadsgedeelten. De inrichting binnenshuis bestaat uit een ijzeren standpijp ter wijdte van 12 c.M., bestemd om daarin alle faecaliën uit het perceel op te nemen. Deze pijp is aan de bovenzijde open, aan den onderkant voorzien van een syphon, waardoor, is die syphon gevuld, de gassen uit de overige, bij het stelsel behoorende buizen, niet naar binnen kunnen dringen. In de standpijp komen alle privaat-trechters uit, die in het gebouw zijn aangebracht, terwijl wederom elke privaat-trechter door een syphon van de hoofdbuis is gescheiden. Aan elken privaat-trechter is, voor het ontwijken der gassen, eene buis aangebracht, en al deze buizen worden tot boven het dak van het perceel geleid, om daar in een Wolpertschen luchtzuiger te eindigen.

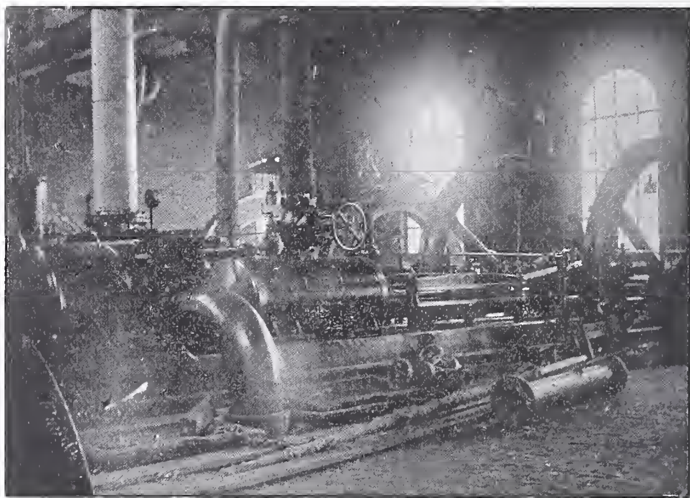
Uit de standpijp gaan de faecaliën door een aangesloten buis van gelijke afmeting naar een handafsluiter met straatkast, vóór het perceel op den openbaren weg aangebracht, terwijl van deze plaats een verbindingsbuis gaat naar de hoofdbuis, die uitloopt in een z. g. straatreservoir. In dat straatreservoir komen, geheel onafhankelijk van bovengenoemde buizen, uit: een centraal-luchtbuis, ter wijdte van 30—12 cM. en een centraal-transportbuis, ter wijdte van 20—15 cM. Deze beide buizen zijn aan het Centraal-Pompstation verbonden; eerstgenoemde dient om in het straatreservoir een zekere mate van luchtledigheid te brengen, de andere, om door die buis de faecaliën uit het straatreservoir naar het Centraal-Pompstation te doen vloeien.

Ten einde nu de perceelen van faecaliën te ontlasten, wordt in het straatreservoir de gemeenschap met de centraal-transportbuis en de hoofdbuis afgesloten en de verbinding van het reservoir met de centraal-vacuümbuis geopend. Wanneer daarna in het reservoir voldoende de luchtledigheid is verkregen en de centraal-vacuümbuis wederom is afgesloten, wordt de verbinding van het reservoir met de hoofdbuis geopend, waardoor de faecaliën uit de perceelen door de hoofdbuis in het reservoir zullen komen. Eindelijk wordt in het reservoir de gemeenschap met de hoofdbuis en die met de centraal-vacuümbuis afgesloten en die met de centraal-transportbuis geopend. Door de luchtledigheid der laatstgenoemde buis aan de eene zijde en den atmospherischen druk aan den anderen kant, worden dan de faecaliën naar het pompstation gebracht. Nog zij aangeteekend dat nabij de syphon aan de standpijp een spanningsklepbuis is aangebracht om het ontstaan van luchtkussens, waardoor de vrije afvoer van faecaliën uit de perceelen zou kunnen worden belet, te voorkomen. Ziedaar in hoofdtrekken de inrichting van het voor Amsterdam zoo belangrijke Liernurstelstel geschetst; wat er aan het pompstation met de faecaliën geschiedt; welke bezwaren tegen het Liërnurstelsel worden ingebracht en hoe men trachten wil die te ondervangen, stel ik mij voor straks nader uiteen te zetten. Hier zij, alvorens wij in korte trekken de andere stelsels even nagaan, nog het volgende opgemerkt.

Centraal-Pompstation.

In het begin van 1897 waren bij het Liernurstelsel aangesloten 5038 perceelen met 83225 bewoners. De bestaande hoofdbuizen hebben eene lengte van 25795 M., het aantal straatreservoirs, elk met een inhoud van 4—7 M^3., bedraagt 36; de grootste afstand van het pompstation tot de plaats, waar tot heden het stelsel in toepassing is, bedraagt 4230 M.; de ledigingsdienst heeft zonder stoornis geregeld zes maal 's weeks plaats, terwijl afwisselend sommige reservoirs zevenmaal 's weeks worden bediend. Het stelsel wordt toegepast in de volgende stadsgedeelten: in de perceelen gelegen tusschen Amsteldijk, Stadhouderskade, Ruysdaelkade en de vroegere grens der gemeente; in die aan de Focke Simonszstraat, gedeeltelijk in die in de N. Looijerstraat en aan de N. Lijnbaansgracht, zoomede in eenige perceelen van Vijzel- en Reguliersgrachten; in die tusschen Ruysdaelkade, Stadhouderskade, Vossiusstraat en Van Baerlestraat tot aan de vroegere grens der gemeente; in die aan Vondelstraat en Vondelkade en aangrenzende wegen: Stadhouderskade, Constantijn Huygenstraat, Tesselschadestraat en Roemer Visscherstraat; in die gelegen tusschen Raampoort en Brouwersgracht, aan de Marnixkade, Marnixstraat en Westerkade; in eenige perceelen van Willemstraat en N. Lijnbaansgracht; in die tusschen Jacob van Lennepkanaal, Nassaukade, Van Oldenbarneveldtkade en de vroegere grens der gemeente; in de perceelen aan de Sarphatistraat tusschen Weesperplein en Pancraskade, Spinozastraat en Andrieszkade; men ziet dus dat het stelsel hoofdzakelijk werkt in de nieuwe wijken. Toch niet in alle, want het tonnenstelsel met pneumatische lediging, het z.g.n. tijdelijke stelsel, wordt toegepast op die nieuwe stadsgedeelten, welke gelegen zijn tusschen Weesperzijde, Pontanusstraat, Singelgracht en de grens der gemeente; het bij de gemeente getrokken gedeelte van N.-Amstel, gelegen tusschen Overtoom en Potgieterstraat en tusschen de Oldenbarneveldtsgracht, Singelgracht, Westerkanaal en Houthaven.

Machine in het Centraal-Pompstation.

Dit stelsel is te beschouwen als een half afgewerkt Liernurstelsel. Immers, binnenshuis is de inrichting aan die van het Liernurstelsel gelijk, doch buitenshuis ontbreken de bij dit stelsel behoorende inrichtingen; maar vloeien

de faecaliën eenvoudig in een bak, die minstens driemalen 's weeks op pneumatische wijze in een vóór het perceel staanden wagen wordt geledigd. Om dit tijdelijke stelsel in een Liernurstelsel te veranderen is dus alleen noodig in de straat de daarvoor noodige inrichtingen aan te brengen en deze bij de huisleidingen aan te sluiten. Waarom men daarmede talmt, zullen wij straks zien. Hier zij nog aangeteekend, dat die pneumatische lediging de laatste jaren per hoofd en per dag gemiddeld heeft bedragen *f* 1.09 en daarvoor elken nacht 14 pneumatische wagens in beweging zijn.

Verder heeft men te Amsterdam nog 7537 perceelen, waarvan de bewoners gedwongen zijn de faecaliën in emmers te bewaren en die 's avonds te ledigen in de beerwagens, die daartoe rondrijden. Treurig verschijnsel, voorwaar, voor een stad als Amsterdam; ook voor degenen, die avond aan avond deze wagens zien gaan! Elken avond rukken 16 van die wagens uit, om de perceelen, over de geheele oude stad verspreid, doch het meest voorkomende in de Jordaan, de Israëlietische wijken en de Eilanden, ter hulpe te wezen Niet de stadsreiniging mag men daarvan een verwijt maken. Zoolang er nog huizen bestaan, die geen behoorlijk stelsel tot afvoer van faecaliën hebben, moet men den stadsreinigingsdienst dankbaar zijn, dat hij voor dit doel wagens heeft weten te vinden, waarin men de faecaliën kan overstorten, waarbij door vlugge bediening zooveel mogelijk het verspreiden van stank wordt tegengegaan; het feit dat Amsterdam nog op dergelijke huizen moet wijzen, is bedroevend; de stadsreinigingsdienst heeft tot plicht de menschen, die in dergelijke huizen moeten wonen, te helpen, en dit wordt gedaan zoo goed en doelmatig als mogelijk is.

Even bedroevend is het feit dat nog 9913 perceelen de faecaliën loozen op de grachten en dus den toestand der openbare wateren niet verbeteren, en zoo oppervlakkig zou men dan ook zeggen: alleen het Liernurstelsel is het best voor een stad als Amsterdam, breidt dat zooveel mogelijk uit, begin met het tijdelijk stelsel daarin om te zetten. Waarom doet men dat niet? Waarom aarzelt men daartoe over te gaan? En het antwoord op al die vragen luidt: omdat in den laatsten tijd stemmen tegen het Liernurstelsel zijn opgegaan; hygiënisten en ingenieurs zijn daarover in het krijt getreden en de tegenwoordige directeur van Publieke Werken meent, dat het ongeraden is het Liernurstelsel uit te breiden, omdat het wel is waar de faecaliën maar niet het huiswater afvoert. Dit huiswater vloeit gewoon af in de grachten of in den bodem, en het kwalijk rieken van de grachten zou in hoofdzaak een gevolg zijn van het daarin uitstorten van het huiswater. Men moet een stelsel maken — en de directeur beveelt daarvoor aan dat van den bekenden Amerikaanschen ingenieur Geo Waring — dat zoowel faecaliën als huiswater afvoert, en beiden doen brengen op de Zuiderzee, en gaat dit niet dan desnoods naar de Noordzee. Het laatste woord in deze zaak is nog lang niet gesproken en tot tijd en wijle dat een beslissing zal zijn genomen, maakt men in nieuwe stadswijken het tijdelijke stelsel.

Deze tegen het Liernurstelsel ingebrachte bezwaren, hangen ten nauwste

zamen met de verwerking der faecaliën. Immers de faecaliën, zooals zij door het stelsel naar het centraal-pompstation worden gebracht, zijn voor de gemeente een bron van inkomsten, die niet te versmaden is. De stoffen laat men, als ze in het station gekomen zijn, bezinken, waarna het bovengedeelte, het vloeibare deel, voor de ammoniakbereiding wordt gebruikt. Dit dunne gedeelte wordt in een roerketel, ter bevordering van het bezinken met kalk vermengd; dan laat men het weder bezinken en brengt het bovendeel in een faecaliënbak. Na een eersten en tweeden voorwarmer te hebben doorloopen, worden de stoffen in een distilleertoestel van Feldmann, door den heer D. J. Sanches, ingenieur van het centraal-pompstation gewijzigd, gebracht, uit welk toestel de faecaliën, na een zeer langen weg te hebben afgelegd en na door voortdurende aanraking met stoom, die aan de andere zijde van het toestel wordt ingelaten, geruimen tijd tot 110° te zijn verwarmd, naar de onderzijde afloopen als kiemvrij of bacteriënvrij afgewerkt water. Door de aanraking der faecaliën met stoom, ontwijken in het distilleertoestel de ammoniakgassen, die in zwavelzuur worden geleid en op die wijze zwavelzure ammoniak vormen, een kristal, voornamelijk voor den landbouw gezocht. Op die wijze worden dagelijks aan het centraal-pompstation 370 M^3. faecaliën bewerkt.

Het maken dier zwavelzure ammoniak is door de gemeente bij een concessie voor tien jaren opgedragen aan den heer L. Ketjen en dank zij diens werkzaamheid en kennis, gevoegd bij dien van den heer Sanches, is het succes der ammoniak-fabriek groot te noemen; de voordeelen komen voor de helft ten bate der gemeente, voor de andere helft ten bate van den concessionaris. De concessie is nu half geëindigd; de brutowinsten bedroegen in de jaren 1892, '93, '94, '95 en '96 respectievelijk *f* 7044; *f* 30095; *f* 40046; *f* 33770 en *f* 20618. In drie jaren tijds waren de oprichtingskosten der fabriek terug ontvangen — van welke industriëele onderneming kan dit in den regel worden gezegd? En de kosten van den ledigingsdienst van het Liernurstelsel bedroegen de laatste jaren per hoofd en per jaar gemiddeld *f* 0.84.

Deze voordeelen nu zou de gemeente missen, bijaldien zij met het Liernurstelsel ging breken, als zij ook daarmede wilde afvoeren het huiswater en wilde tegemoet komen aan het andere bezwaar tegen het stelsel aangevoerd: de beperking van het waterverbruik op de privaten. Voorstanders van het Liernurstelsel zeggen dat men te Amsterdam nooit anders heeft bedoeld dan afvoer der faecaliën en benutting daarvan en dat dit doel is bereikt, terwijl het weinige water, dat bij het door de gemeente vastgestelde water-closet slechts in de Liernurprivaten mag worden gebracht, feitelijk geen bezwaar tegen het stelsel mag heeten, want de gemeente gaat als exploitant der faecaliën het overmatig gebruik van water tegen, omdat anders de kosten der verwerking te veel zouden stijgen. Willen de belastingbetalenden die hooge exploitatiekosten dragen, dan is het Liernurstelsel op zich zelf geen bezwaar om meer water in de privaten toe te laten, mits de inrichting zóó worde gemaakt, dat het waterverbruik behoorlijk kan worden gecontroleerd. Tot zooverre, zeggen zij, het economisch bezwaar. En wat betreft het tweede, het hygiënisch bezwaar,

het afvoeren van het huiswater, de voorstanders beweren dat het Liernurstelsel ook het huiswater zou kunnen afvoeren, mits het van meet af aan daarop ware aangelegd. Een open vraag zou echter zijn waar de uitgaven zouden moeten worden gevonden om het alsdan verzamelde te bewerken, zóó, dat niets schadelijks in het openbaar water zou behoeven te worden teruggebracht. Op die vraag is steeds geantwoord: dat is doenlijk en voor den afvoer van het huiswater wordt het spoelstelsel, in welken vorm dan ook, in een rivier of in open zee, als eenige oplossing erkend.

Maar, zoo spreken de hygiënisten: waar het Liernurstelsel het huiswater niet afvoert, daar is het stelsel een onding en van geen waarde. Want, zeggen zij verder, het zijn niet de faecaliën, die in de grachten komen, die het water bederven en dikwerf den ondragelijken stank te Amsterdam veroorzaken, doch het is juist het huiswater dat den stank verspreidt, dat bodem en grachtwater verontreinigt.

De voorstanders van het stelsel voeren daartegen aan dat het op hygiënische wijze de faecaliën uit de huizen verwijdert, zonder dat daarbij bodemverontreiniging plaats vindt, noch eenige onaesthetische bewerking wordt vereischt en de omzetting in zwavelzure ammoniak aan het stelsel een volmaking als afvoermiddel heeft gegeven, die niet kan worden betwist en door de ondervinding wordt bewezen. Mag men nu al die hygiènische en economische voordeelen prijs geven en met het stelsel breken, alleen omdat het het huiswater niet medevoert? Mag men de Amsterdamsche burgerij gaan ontnemen wat met zooveel moeite en kosten is tot stand gebracht, zonder de zekerheid te geven dat iets beters zal worden in de plaats gesteld? En is niet, ook al voert het Liernurstelsel dan het huiswater niet mede, zonder die zekerheid hier niet van toepassing: beter een half ei dan een ledige dop?

Bovendien, dus voeren de voorstanders van het stelsel aan: gesteld gij maakt een stelsel dat faecaliën en huiswater tegelijkertijd afvoert, waarheen zult gij het brengen? Naar de Zuiderzee, doch bedenkt dan wel, heeren hygiënisten, dat men dat ook te Hoorn deed en dat dikwerf, door de ophooping van vuil in die binnenzee, een verpestende wind over de stad strijkt; bedenkt ook dat de Zuiderzee eens grootendeels kan worden drooggelegd en uw stelsel van afvoer daarheen, dus onmogelijk is. Dan naar de Noordzee .... maar waarheen: naar Zandvoort soms, dat ge als badplaats daarmede onmogelijk zoudt maken; Noordelijker op misschien, maar hoeveel tonnen gouds zou u dat kosten?

Zoo wordt op dit gebied de strijd tusschen voorstanders van het Liërnurstelsel en de hygiënisten gestreden, en dat ik bij deze zaak eenigszins uitvoerig stilstond, zal ieder billijken, die zich bewust is van hoe groot belang deze zaak is voor Amsterdam, met zijn groote bevolking en eigenaardige ligging in de eerste plaats, doch feitelijk voor elke groote gemeente in ons land. Het laatste woord in deze quaestie tusschen de mannen der praktijk en de mannen der wetenschap in deze voor den gezondheidstoestand van stad en land zoo door en door gewichtige quaestie is bij lange nog niet gesproken. In den

Raad van Amsterdam zal er ontegenzeggelijk, misschien reeds binnen niet te lang tijdsverloop, heel wat over gepraat moeten worden en het is te hopen dat men zal komen tot een stelsel, dat zonder dat de niet te verwerpen voordeelen van het Liernurstelsel behoeven te worden prijs gegeven, ook het schadelijk huiswater zal mede nemen, dat nu nog grootendeels in de grachten komt.

En zoo komen wij nog tot een ander gedeelte van de taak van den gemeentelijken reinigingsdienst te Amsterdam, nl. het schoonhouden der grachten.

Wij hebben er reeds op gewezen dat dagelijks gezorgd wordt voor het ophalen van het drijvend vuil uit de stadsgrachten, doch bovendien zijn dagelijks negen baggerlieden werkzaam om de storthoopen langs de boorden der grachten, die zich daar vormen voor dwarsstraten en waaigaten, of door de ophooping van vuilnis, door de ingezetenen in het water geworpen, te verwijderen. Dit werpen van vuilnis in grachten is voor den stadsreinigingsdienst een bron van voortdurende zorg en last. Wanneer zullen de burgers toch leeren begrijpen, dat het ieders individueele plicht is voor den algemeenen gezondheidstoestand mede te werken en dat men dien waarlijk niet bevordert door het vuilnis eenvoudig in de gracht te werpen, die toevallig voor de deur is?

Voor het op behoorlijke diepte houden der grachten wordt jaarlijks ongeveer 50,000 à 60,000 M^3. specie uitgebaggerd. Dit werk wordt jaarlijks aanbesteed en geschiedt door den aannemer er van met twee stoombaggermolens en een veertigtal baggerbakken, die in eigendom aan de gemeente behooren. Tenzij de aannemer zich, waartoe hij volgens de bestekvoorwaarden bevoegd is, heeft voorbehouden de gebaggerde specie als zijn eigendom te vervoeren, wordt deze òf gelost op de gemeentelijke bergplaatsen, òf gebezigd tot het dempen van gemeente-water. Soms ook wordt die specie buiten de gemeente op particuliere terreinen gelost, ook wel op de belt, om daar, door vermenging met droge vuilnis, dienst te doen voor mestbereiding.

Feitelijk is met het bovenstaande de taak van den gemeentelijken reinigingsdienst uiteengezet. Toch meen ik, dat het hier tevens de plaats is nog een en ander mede te deelen over een tak van gemeentelijken dienst, die wel is waar niet aan den reinigingsdienst is toevertrouwd, doch aan de afdeeling Publieke Werken, maar niettemin met de reiniging der stadswateren in het nauwste verband staat: ik bedoel de waterverversching.

De waterverversching te Amsterdam geschiedt van het Oosten der stad naar het Westen: men laat nl. Zuiderzee-water binnen en voert het vuile water weder op het Noorzee-kanaal af. Dit is de meest rationeele wijze van ververschen, omdat de gemiddelde Zuiderzee-stand is 0.30 M. — A. P. tot 0.86 M. + A. P. terwijl de gemiddelde waterstand van het Noordzee-kanaal bedraagt 0.50 M. — A. P.

Bij het graven van het Merwede-kanaal heeft het Rijk een negental syphons moeten aanleggen, waardoor men in staat is het Zuiderzee-water onder het Merwede-kanaal door in de stad te laten stroomen. De capaciteit van elken syphon (oppervlak doorsnede) bedraagt 3 M^2., zijnde rechthoeken van 2 M. hoog en 1.50 M. breed.

Ten behoeve dier waterververversching, die elken nacht plaats heeft, zoolang mogelijk, tusschen een half uur nà boom-sluiten tot een uur vóór boom-openen en des Zondags van des voormiddags 8½ tot des namiddags 1 uur — behalve bij waterstanden van het Noordzee-kanaal van 0.30 M. — A. P. en daar boven of bij lagen waterstand of bij lage Zuiderzee-waterstanden — worden, terwijl de deuren en schuiven van den syphon te Zeeburg geopend zijn, de deuren gesloten der volgende sluizen en waterkeeringen: Zeeburger-schutsluis; waterkeering in het Ooster-kanaal; Oosterdokssluis; waterkeering in de Oosterdokskade; West-Indische of Kalkmarkt-waterkeering; St.-Anthonie-schutsluis; duikersluis onder de Nieuwmarkt; Oudezijds-kolksluis; schuiven aan de Prins Hendrikkade van de riolen in den N.-Z. Voorburgwal; Nieuwe Haarlemmer schutsluis; waterkeering onder de brug voor de Singelgracht vóór het Leidsche Plein; Wetering-schutsluis; Amstelschutsluis; waterkeering onder de brug van de Singelgracht voor de Zeeburgerstraat.

Het Zuiderzee-water stroomt dus van het Oosten naar het Westen door de stad en verlaat die weder door de Keersluis aan het Wester-kanaal en zoo noodig door de andere sluizen aan het Noordzee-kanaal, om in laatstgenoemd water weg te loopen. Aangezien de stadswateroppervlakte bedraagt 250 H. A., wordt bij een gemiddelde verhooging van 0.115 M. aan den waterstand, bij elke waterververversching ongeveer 290.000 M^3 versch water in de stad gevoerd.

Op die wijze heeft eene reiniging der grachten plaats, die alleszins voldoende mag heeten en waardoor Amsterdam in deze in een toestand verkeert, die hoogst gunstig afsteekt bij toestanden elders, met name te 's Gravenhage en Delft. *Alleszins voldoende*, schreef ik, want volmaakt is de toestand nog lang niet en de waterververversching maakt bij Publieke Werken nog steeds een onderwerp van studie uit. Immers, nog een groot deel der stad valt buiten de waterververversching, want aangezien op den Amstel geen Zuiderzee-water kan worden gebracht, vallen het gedeelte Amstel binnen de stad en de Singelgracht buiten de ververschinig. Op de Stadhouderskade hebben de bewoners dan ook, voornamelijk in den zomer, veel van het kwalijk riekende water te lijden. Het moet gezegd dat de toestand den laatsten tijd verbeterd is omdat men van wege Publieke Werken èn door het wegruimen van den dam in dien Singel voor de Ruysdaelkade, èn door het spuien met de sluis aan het Leidsche Plein veel gewonnen heeft, doch volmaakt is de toestand nog bij lange niet. Afdoende verbetering zou alleen dan te krijgen zijn, wanneer men de schutsluizen in den Binnen-Amstel kon laten vervallen en verplaatsen naar Schollenbrug. Jaren lang zijn daaromtrent met Amstelland onderhandelingen gevoerd, doch tot een voor Amsterdam bevredigend resultaat kwam het niet. In den laatsten tijd is weder vernomen van plannen om de ververschiug van den Singel te laten plaats hebben door sluisdeuren te brengen voor den Singel aan de Sarphatiekade eenerzijds en voor de brug aan de Weesperzijde bij het Amstelhôtel anderzijds, en alsdan een syphon te leggen onder den Amstel door, om daardoor versch water te kunnen brengen, doch ook omtrent deze plannen ontbreekt nog alle zekerheid.

Een ander gebrek in de waterverversching is dat door het verwijderen van het vuile water bij het Westerkanaal, aldaar dikwijls een ondragelijke lucht wordt verspreid in dat deel der gemeente; ook die toestand eischt dringend verbetering. Er valt dus op dit gebied voor de afdeeling Publieke Werken nog heel wat te doen.

De gemeente Amsterdam bezit bovendien te Zeeburg een stoomgemaal, bestaande uit acht stuwraderen, elk met 32 schoepen. Die machine verplaatst 1600 M^3 in de minuut tot op een hoogte van 1.2 ± A. P. Het stoomgemaal werd oorspronkelijk gemaakt om den waterstand in de stad te kunnen ververminderen wanneer het Noordzee-kanaal een hoogeren waterstand heeft dan 0.20 ÷ A. P. en dus de waterverversching van West naar Oost, in omgekeerde richting alzoo, moet plaats hebben. Het water wordt alsdan uit het Noordzeekanaal in en door de stad gevoerd en in de Zuiderzee afgevoerd: het stoomgemaal wordt dus alleen in werking gesteld bij hooge Noord-zee-kanaal-waterstanden.

Mochten de Zuiderzee en het Noordzee-kanaal beiden een te lagen waterstand hebben om water in te laten, dan kan het Loozings-kanaal met de Zuiderzee gemeen worden gelegd, om zoodoende Zuiderzee-water door de Nieuwe Vaart in de stad te brengen.

Zoo ziet men dat de waterverversching der stad en de reinigingsdienst met elkander ten nauwste verband houden en beiden voor eene, wat de natuurlijke gesteldheid betreft, zeer ongunstig gelegen groote stad, èn voor technici, èn voor hygiënisten steeds een bron van nauwgezette studie uitmaken. Beiden zijn voor de ingezetenen van de hoofdstad des Rijks van zóó overwegend belang, dat zij alles wat op dit gebied in aller belang plaats heeft, steeds belangstellend hebben gade te slaan. En al moge men mopperen over hooge belastingen, dit beseffe men steeds: dat alles wat uitgevoerd wordt tot verbetering van waterververversching en reinigingsdienst welbesteed moet heeten, want van een goede inrichting van beide takken van dienst hangt voor een groot deel af Amsterdam's wel en wee, wat in zich sluit het wel en wee van geheel het lieve vaderland. —

SONNETTEN.

DOOR

HÉLÈNE LAPIDOTH—SWARTH.

I.

Middagdaemon.

Uit zomerloom aroom van roode rozen
En zoetzoele' adem van heliotropen,
Zweeft, moe van honigzwelgen, stil door 't open
Gelaten venster, in de cel gekozen

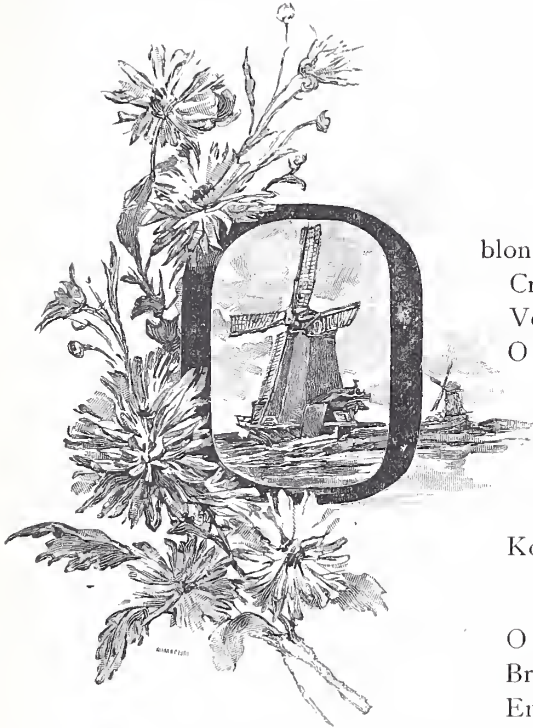
Door de eedle Godgewijde maagd, die koopen
Gods vrede wil met werelds banden loozen,
De Middagdaemon, listigste aller boozen,
Op vlindervleuglen 't klooster ingeslopen.

Hij streelt haar reuk met teedre weeldegeuren,
Hij strookt haar wang met wulpsche bloemenluchten,
Verleidt haar oog met beeldenschoon en kleuren.

Hij vleit haar mond met smaak van vreemde vruchten,
Bekoort haar oor met zangrig liefdetreuren....
O Middagdaemon! waar zal de arme u vluchten?

II.

Larven.

O blonde Zonnemorgen met uw haren
Crocus-omkroond en geel als korengarven,
Verjaag de Donkren die mijn sponde omwaren,
O Dag! verlos mij van de zwarte Larven!

Uit vunzen nevel zwevende op moerassen,
Gluiperig sluipend door mijn ruitenspleten,
Mijn lucht verdervend als venijngewassen,
Komen ze in drommen om mijn vreugd te vreten.

O welke heks, die 'k hoonde in oude tijden,
Brouwde me een drank uit booze tooverkruiden
En zweept tot waanzin wild mijn dichterlijden,
Getergd door vreemde vormen en geluiden?

O geef mij, Dag, één crocusje uit uw lokken:
't Zal, rond mijn peluw, goede geesten lokken.

III.

Lichtgestalten.

Zachtblanke lichtgestalten in uw kleederen
Van teederbleeke weefslen op satijnen
Gewadensleep, omwaasd van opalijnen
En paerelglansen, hóe zal 'k u verteederen?

Ik zag u komen, wijken en verdwijnen....
Vond ik geen lelie en geen vreemde vederen,
Zou niet uw vlucht mij tot den waan vernederen
Dat in mijn cel ik nooit uw gloor zag schijnen?

O leeg en kil nu ligt dezelfde kamer
Waar 'k u zag wandlen, wijzende op mijn boeken,
Of, vroom, mij makende in mijn kunst bekwamer.

Zwaar stapelt nu de schaduw in de hoeken
Tot grijnzende gedrochten zich.... O kwame er
Een van u allen veed'r of lelie zoeken!

VISIOEN

DOOR

MARIE BODDAERT.

(Uit een Bundel eerlangs te verschijnen bij den
Uitgever H. Honig te Utrecht.)

Over de stille landen, die in luister
Van Meiemaannacht lagen, zag ik dagen
Statige stoet als nooit mijn oogen zagen:
Plechtig, van ver, groette hun stemgefluister.

Hooge gestalten die als helden waren,
Het glinstrend zilverpantser om de leden;
En teedre maagden die als feeën gleden
In slepend kleed met leeljen in de haren.

En kindren, blank en blozende, die liepen
Op moll'gen maatval van hun bloote voetjes
Naast slanke vrouwen. Door den nacht ging zoetjes
Hun lief geluid, of jonge vogels riepen.

Ouden van dagen op de bleeke konen
Nog wederschijn van hart dat niet veroudde;
Hun witte haren, tusschen bruine en goude',
Oplichtend fijn, of straalkrans hen wou kronen.

In stil verbazen vlogen mijn droev' oogen
Te moet de glansgestalten, die daar traden
In blank geglans der eigen lichtgewaden:
Maanluister bleekte waar zij voortbewogen.

Tot lofzang klom 't gemurmel uit hun monden,
't Was alsof zaalgen zachtkens lieten glanzen
Op licht gedein van toovrige cadanzen
Paarlen van klank, als menschen nimmer konden.

En toen zij bij mij waren zonden klare
Heel vriendlijke oogen streelzacht tot de mijne
Zoo zoete groete, dat ik voelde kleinen
Mijn vrees voor dood, ja, alle vrees liet varen.

„Ween niet," zeiden die oogen, vol ontloken
Of eerst na 't sterven hunne windslen vielen.
Teer door de lichaamskelk zag ik der zielen
Sneeuwreinen schijn, als maan door wolk gebroken.

Zacht roemden zij het leven, ziel gegeven
In velerlei gestalte', en oord, en tijden,
Noemende Dood „Geboorte", wijl Hij leidde
Telkens tot reiner staat en hooger streven.

Verklaard gelaat van mijne zielsbeminden
Tusschen hun aangezichten zag ik lichten.
Mij wijdden open zilvren vergezichten —
Oogsten van troost die haast mijn oogen blindden.

O, ziel van liefde! in donker graf gedreven;
O, strenglende armen! machtloos saâmgebroken;
O, kinderoogen! vroeg en droef geloken,
Me in nooit aanschouwde schoonheid weergegeven,

Hebt gij gehoord mijn roepen in de nachten
Als, hard en zwart, mij wanhoop overheerde,
En ik me in wreede, felle smarte keerde
Tot zwarter nacht, waar 'k niets meer kon verwachten?

Warm, als liefkozende armen, vol erbarmen
Voelde ik hun liefde loutrend om mij neigen....
O, mijn Geliefden! waar Ge ook zijt, mijn eigen'
Voert Dood me eens weer ten leven in uw armen?

BUITENLANDSCH OVERZICHT.

Het eerste wat de nieuwe Fransche Kamer van 1898 aan de Republiek gebracht heeft, is een ministeriëele crisis. En het ziet er wel naar uit, alsof Frankrijk thans opnieuw een tijdvak is ingetreden als de vorige Kamer inwijdde en eerst in 1896 verliet: een tijdvak, waarin geen ministerie zijn bestaan langer dan bij maanden telt.

De verkiezingen van Mei hadden, gelijk ik de vorige maand reeds schreef, de Kamer nagenoeg onveranderd gelaten. Een republikeinsche meerderheid bezat het kabinet Méline ook daarna nog niet. Maar het kon tevreden zijn over de volgzaamheid, waarmee de Kamer den regeerings-candidaat tot haar voorzitter koos. Zij had van voorzitter niet behoeven te veranderen; immers haar voorgangster had den radicaal Brisson gekozen en herkozen, hoewel zij slechts eenmaal aan een radicaal ministerie (het kabinet Bourgeois) het leven schonk en dit na nauwelijks een half jaar omverwierp.

Dat Deschanel voor Brisson in de plaats gesteld werd, had twee oorzaken. De eerste, direct, maar eigenlijk meer een gezochte aanleiding dan een geldig motief, was dat Brisson zich in den verkiezingsstrijd te veel geroerd had door een manifest ten bate van den radicalen kemphaan, den oud-minister Goblet, te onderteekenen en dus een échec geleden had, toen de Parijsche kiezers dezen lieten tuimelen. De tweede, de ware, was dat het kabinet reeds dadelijk wou toonen, dat het iets meer durfde dan onder de oude Kamer. Het kon dit gemakkelijk beproeven; de herkiezing van Brisson ware geen nederlaag voor Méline geweest, maar de benoeming van Deschanel was een overwinning.

Reeds daarbij echter bleek, hoe zwak de ware meerderheid was. Bij een zeer volledige stemming en met den steun der rechterzijde *au grand complet* haalde Deschanel eerst één, toen vier, eindelijk bij uiterste krachtsinspanning tien stemmen meer dan Brisson. Hadde het ministerie in den uitslag der algemeene verkiezingen aanleiding gevonden om uit eigen beweging af te treden, Brisson zou stellig herkozen zijn.

Nu volgde — nog vóór het onderzoek van de geloofsbrieven was beëindigd; maar de leden der Fransche Kamer hebben ook dan reeds recht van medestemmen — het groote debat over de „algemeene politiek", dat eigenlijk niet meer is dan een gelegenheid om elkanders krachten te meten, welke van beide zijden begeerd wordt. De socialist Millerand, de welsprekendste redenaar der uiterste linkerzijde, sinds Jaurès uit het Parlement verdween, en de oud-premier Bourgeois traden tegen de regeering in het perk. De redevoering van dezen laatste bevatte wel de uiteenzetting van het radicale program, maar, hoewel het door Méline bestreden en weder door Bourgeois verdedigd werd, de beteekenis van de rede lag toch minder in het veldtochtsplan dan in den stormaanval, dien zij bevatte. Beide sprekers — en zij waren de eenigen niet —

verweten het kabinet Méline, dat het leefde bij de gratie der rechterzijde, steun zocht bij de rechterzijde, regeeren wilde tegen socialisten en radicalen met de rechterzijde.

Zoozeer pakte dit, trouwens reeds minstens een jaar oude, verwijt, dat zelfs een deel van de Kamer, dat niets liever wenschte dan Méline en de zijnen te behouden, niettemin meende de rechterzijde te moeten helpen afstooten, toen daartoe een poging gedaan werd. Zoo kreeg men een zonderlinge stemming, waaraan Méline voor een groot deel schuld droeg door een motie (van vijandige zijde komend, maar duidelijk en zuiver) tot goedkeuring van de politiek van het kabinet gedurende de twee laatste jaren, niet aan te durven. Er werd dus een bevriende motie ingediend door Ribot met de gewone formule: goedkeuring van de verklaringen der regeering en vastbeslotenheid tot het volgen van een politiek van democratische hervormingen. Méline beet toe, de Kamer nam aan, het ministerie scheen gezegevierd te hebben. Doch daar kwam een radicaal met een toevoeging aandragen, die Méline niet aanvaarden kon: de Kamer zou steunen op een *uitsluitend* republikeinsche meerderheid. Niet inconsequent nam de Kamer die toevoeging aan en een luid gejuch van *Démission! A la porte!* barstte aan de uiterste linkerzijde los. Maar nog trachtte Méline zich te redden door de motie in haar geheel te aanvaarden en toen deze (tegen de stemmen der tegenstanders van het kabinet in) weder aangenomen werd, eindigde de vergadering toch in een overwinning voor het kabinet. Een overwinning echter die tengevolge had, dat het twee dagen later ontslag vroeg.

De heele motie deugde niet. Dat Méline genoegen nam met de zinsnede die „democratische hervormingen" beloofde, laat ik daar; zij bevatte een leugen, maar een die veel ouder is dan het kabinet Méline, want van 1893 af hebben de gematigden, die zich thans „progressisten" noemen, een politiek van behoud gedreven, gepaard met democratische verklaringen. Maar de eigenlijke *droite*, hetzij men haar dan de partij der *conservateurs* of der monarchisten wil noemen, begeert zeer stellig niet, nu niet en nooit, democratische hervormingen. En zij stemde, bijna als één man, vóór! Vervolgens ziet men Méline de motie in haar geheel, dus met inbegrip van het toevoegsel waardoor de rechterzijde afgestooten werd, aanvaarden. Ook dit zou desnoods als een laatste, wanhopige, en onhandige poging kunnen gelden om aan het roer te blijven. Maar — weer stemt de rechterzijde voor! Wie dit kalm overdenkt, moet tot de slotsom komen òf dat hij van politiek niets meer begrijpt òf dat er maar over eenige woorden werd gestemd, die hun verschillende beteekenis enkel ontleenen aan het feit dat de regeering, zoo ze op de eene wijze zijn samengevoegd, er zich wèl, op de andere wijze niet, mee verklaart te vereenigen.

In het debat heeft Méline herhaaldelijk tegengesproken, dat hij met de rechterzijde een verbond had aangegaan en het doen voorkomen of hier slechts sprake was van een belangeloozen steun, door die groep verleend aan een ministerie dat altijd en overal het collectivisme bestreed. Noemt voorbeelden van concessies, die de regeering aan de rechterzijde gedaan heeft, riep de

premier. Men had de Dreyfus-zaak kunnen aanhalen, als die niet in de Kamer zoo bij uitstek impopulair geweest was. Maar ook al zijn die voorbeelden schaarsch, of al zijn ze voor het oogenblik niet te vinden, het is zeker een onnatuurlijke en ongewenschte toestand dat een republikeinsch ministerie niet leven kan zonder de stemmen van een partij die, ze moge zich eenvoudig conservatief noemen, bestaat deels uit trouwe trawanten van een pretendent-koning, deels uit menschen die ten allen tijde bereid zijn eenigszins belovende monarchale aanslagen op de republiek met hun geld of hun invloed te schragen.

Hiermede wil ik allerminst zeggen, dat uit de jongste crisis een voor de Republiek of het land gewenschte toestand zal of zelfs kán geboren worden. De Kamer van 1898, die het evenbeeld schijnt te zijn van die van 1893, biedt bij uitstek weinig kans op goede regeeringen. Zij laat de keus tusschen een homogeen ministerie en een ministerie van concentratie. Het eerste moet wel leven bij de gratie van een buitenstaande groep, die er aldus vanzelf allengs te veel invloed op gaat oefenen; maar het biedt dan althans kans op zekere stabiliteit en deze eigenschap is de groote verdienste van het kabinet Méline, het langste onder de derde Republiek, geweest. Concentratie daarentegen leidt schier onvermijdelijk tot werkeloosheid; de „saâmgetrokken" partijen moeten, om vereenigd te blijven, hun voornaamste wenschen laten rusten, en zoo verdwijnt alle fut uit hun politiek. Concentratie brengt bovendien altijd mede, dat de beide uiterste partijen zich vijandig tegenover de regeering stellen en gezamenlijk met een deel der „vlottende" députés, wier doel het in de eerste plaats is hun kiezers welgevallig te zijn en hun herkiezing te verzekeren, te eeniger tijd deze ten val te brengen.

Een nieuw ministerie is er op dit oogenblik nog niet. Ribot heeft het geprobeerd; Sarrien heeft het geprobeerd; maar het is hun niet gelukt te „concentreeren".

Zooals in 1896, heeft Italië tegelijk met Frankrijk zijn ministeriëele crisis. De politieke toestand is daar zeker niet beter dan in de Republiek. Nadat Di Rudinì, steeds genoodzaakt zijn steun bij verschillende groepen te zoeken, zijn kabinet met den radicaal Zanardelli had aangevuld, zijn de troebelen in het Noorden ontstaan en met geweld, maar niet zonder beleid, onderdrukt. Nu volgde reactie van boven. Di Rudinì scheen zijn liberale aspiraties eraan te geven en vond daarmee instemming bij het conservatieve element in zijn ministerie, den markies Visconti-Venosta. Zanardelli wilde liever oeconomische maatregelen, het bedwingen van de ontevredenheid door de oorzaken weg te nemen. Vandaar ruzie tusschen deze heterogene elementen en beiden verdwenen. Nu was Di Rudinì alleen de baas en trad voor het Parlement met een geheel stelsel van reactionaire wetgeving: perswetten, wetten tot beperking van het recht van vereeniging en vergadering, aanvulling der militie-wetten, ten einde het socialistische spoorwegpersoneel in geval van nood gemakkelijk onder den duim te kunnen houden, uitstel van gemeentelijke verkiezingen,

voortduring van den staat van beleg, enzoovoorts. Daartegenover slechts weinige maatregelen om de onlusten van de andere zijde te bekampen: verlaging van accijnzen, subsidiëering van gemeenten en bevordering van den aanleg van spoorwegen.

De aanvraag om machtiging ten einde een vervolging in te stellen tegen acht *deputati* maakte de Kamer boos. De minister van oorlog deed het verzoek en de staat van beleg was nog niet eens goedgekeurd; waarom vroeg de minister van justitie het dan niet? Deze liep de tribune op om een verklaring te geven; wie is die meneer? riep men hem toe, het gereconstrueerde kabinet was nog niet aan de Kamer voorgesteld. Di Rudinì trachtte het verzuim goed te maken, maar men bleef mopperen. Waarom was het parlement thuis gelaten gedurende de troebelen van Milaan? Vertrouwde men de koningsgezindheid der Kamer niet? Waarom waren afgevaardigden gevangen genomen en gehouden? Waar wilde het kabinet heen met zijn voorstellen tot repressie, die berekend schenen op een tijdperk van ettelijke jaren?

Er werden dertig moties voorgesteld en toegelicht. Niemand kon er meer wijs uit worden. Toen deelde de markies mede dat hij van het bewind afzag en de Kamer ging onder rumoer uiteen.

Ook hier is op dit oogenblik nog geen nieuw ministerie. De Koning schijnt van een politiek van de harde hand niet afkeerig; dit mag men afleiden uit het feit, dat hij Visconti-Venosta de opdracht wilde verleenen, die deze wijselijk afwees, en dat er zelfs sprake was van een kabinet van generaals. Alsof die er Italie bovenop zouden helpen! Men weet het: bajonetten zijn voor veel dingen goed, maar niet om er op te gaan zitten.

Over de verkiezingen voor den Duitschen Rijksdag valt nog niet veel te zeggen, omdat eerst de herstemmingen den doorslag zullen geven. Kenmerkend is echter reeds nu het groote voordeel, door de sociaal-democraten behaald. Terwijl hun partij in den ouden Rijksdag uit 44 man bestond, hebben zij thans bij eerste stemming 31 plaatsen veroverd en komen hun candidaten voor niet minder dan 101 plaatsen in herstemming. De mogelijkheid zou dus bestaan dat zij de talrijkste partij in den nieuwen Rijksdag gingen vormen; immers het Centrum, tot nu toe het grootst in aantal, bleef altijd nog even beneden de 100 stemmen van de 397 die de Rijksdag telt. Waarschijnlijk is echter zulk een geweldige zegepraal van de sociaal-democratie niet en van de 101 herstemmingen zullen zij zeker lang de helft niet halen. Er bestaat uitzicht op een monster-*Kartell* van alle partijen tegen hen; dit zou den Keizer welgevallig zijn en slechts weinige groepen zullen deze keus om de hoogste macht in den staat zoo goedkoop — immers de keus is overal slechts tot twee candidaten beperkt — een dienst te bewijzen, willen laten voorbijgaan. Niettemin blijft de zedelijke indruk van dit succes. En men mag vragen of keizer Wilhelm in deze tijdsomstandigheden wijs doet met zijn voorkeur voor het leger als gansch afzonderlijke, hoog-bevoorrechte en begenadigde klasse zóó sterk aan den dag te leggen, als hij weer onlangs deed bij zijn toespraak

tot het garde-regiment in den tuin van Potsdam, waar het »de eer geniet voor den koning en zijn huis schildwachts te leveren" ....

De oorlog tusschen Spanje en de Vereenigde Staten vermag steeds niet meer dan een matige belangstelling te wekken. Een Engelsch blad, de *Standard*, maakte niet lang geleden ironisch excuus dat zij haar lezers nog met zoo onbelangrijk nieuws bezig hield als ... de oorlog. Maar geen wonder is het dat deze krijg de menschen begint te vervelen. Men kan zich den afloop wel zoowat denken: Spanje zal zijn koloniën verliezen, aan de Amerikanen of op een andere wijze. Intusschen draalt men aan beide kanten; groote wapenfeiten blijven uit en daar het publiek aan beide zijden behoefte heeft aan oorlogsnieuws, worden de onbeduidendste gevechtjes tot veldslagen opgehemeld en de geringste succesjes tot beslissende zegepralen. Evenwel — het is met de communicatiemiddelen van onzen tijd niet mogelijk publieke leugens langer dan vier-en-twintig uur vol te houden en zoo is het minder direct geïnteresseerde publiek reeds gewoon geraakt aan zeker soort van sensatieberichten die in hetzelfde nummer der courant, waarin zij verschijnen, of althans in het volgende worden tegengesproken.

Ook is de aandacht van het publiek tusschen Oost- en West-Indië verdeeld en wordt daardoor verzwakt.

Dit meen ik echter wel als de conclusie uit den stroom van tegenstrijdige, leugenachtige en betrouwbare, berichten te mogen aannemen: het geloof in Spanje is verzwakt, ja bijna verdwenen. Het kan haast niet anders. De vernieling van de vloot van Montojo bij Cavite kon een onheil zijn, dat zich tot de Filippijnen beperkte en slechts de superioriteit van nieuwe boven oude oorlogsschepen, niet van de Amerikaansche boven de Spaansche zeemacht bewees. Zoo werd het in Spanje zelf voorgesteld en Europa begon het te gelooven, toen het eskader van admiraal Cervera de Kaap-Verdische eilanden verliet en het „*escadre fantôme*" werd, onvindbaar voor al de zoekende Amerikaansche commodores. De minister van marine en Sagasta deden zeer geheimzinnig: men zal eens zien, waar het op uitloopt, schenen zij te zeggen; wacht maar, later zal men ons dankbaar zijn. Het was wat men in 1871 zeide, toen Parijs door de Duitschers was ingesloten: *Patience, Trochu a son plan!*

Op den goeden dag liep het eskader van Cervera de baai van Santiago de Cuba, de hoofdplaats der Zuidoostkust van het eiland, binnen. Elk sloeg de handen ineen. Het was meesterlijk, onvergelijkelijk, zooals de Spanjaard de Amerikanen had weten te verschalken. Santiago illumineerde, de Spaansche Regentes feliciteerde, de Spaansche fondsen hausseerden. Maar de vlootvoogden Sampson en Schley stoomden met hun eskaders naar Santiago, gingen voor den uitgang van de baai liggen en sloten den heer Cervera op. Nog verwachtte men dat er iets buitengemeen listigs door de Spanjaarden zou gedaan worden; zoo onaannemelijk was dit einde van hun Odyssee. Maar neen, het eskader zit al veel meer dan een maand in de stevig gekurkte flesch; er gebeurt niets, de hoofdmacht der Spaansche vloot heeft zichzelf tot werke-

loosheid gedoemd. Zij heeft gedaan als een muis die, na aan drie katten en een kater met de grootste slimheid ontkomen te zijn, doodbedaard den muizenval binnenstapt.

Men zou natuurlijk veel meer van de beweegredenen die admiraal Cervera tot zijn zonderlinge actie gedreven hebben, moeten weten, om dezen deswege te veroordeelen. Allerlei gissingen zijn te maken: de schepen kunnen op zee tegengevallen zijn, er kunnen politieke motieven bestaan, enz. Maar de wereld ziet, dat de Spaansche vloot niets beters weet te doen dan zich in een ontoegankelijke haven op te sluiten. Het is de Spaansche taktiek van vóór den slag bij Duins en al moge de Amerikaan voor Santiago het voorbeeld van Maarten Harpertszoon Tromp niet volgen en den vijand niet van kruit en lood voorzien, opdat deze den kamp zal wagen, het is te betwijfelen of Cervera's eskader er beter af zal komen dan dat van den grooten admiraal d'Oquendo in 1639.

De Spanjaarden zelf hebben nu de Amerikanen een vaste taktiek aan de hand gedaan. Alle versterkte punten om Santiago en mijlen ver langs de kust worden platgeschoten; dan hier en daar kleine landingen beproefd en het verkeer met de opstandelingen onderhouden. Die landingen mislukken wel eens en de Spaansche troepen verdrijven de Amerikanen van enkele punten; maar het succes bij deze taktiek moet toch ten langen leste aan de zijde van den aanvaller zijn, al was het alleen omdat hij op zijn gemak de kust over een zekere uitgestrektheid onverdedigbaar kan maken en voorbereiden tot de landing van het groote expeditie-leger.

Ik waag het niet uit al de berichten omtrent dit leger, dat het nièt zou landen, dat het wèl zou landen, dat het nù zou landen, dat het in den herfst zou landen, dat de autoriteiten het er niet over eens waren, dat de een kans had zijn zin te krijgen, dat de ander zijn wil zou weten door te drijven — ik waag het niet, zeg ik, uit dezen chaos op te maken, wanneer het landingsplan zal worden ten uitvoer gelegd en krachtig doorgezet. Dit is zeker, dat een groot aantal transportschepen het vrij aanzienlijke leger van generaal Shafter veilig en ongehinderd van Tampa naar Santiago hebben overgebracht en dat, in afwachting van *hèt* groote leger — men spreekt van honderdduizend man, die na het regenseizoen zouden worden aangebracht — er reeds een aardig aantal mannetjes op Cubaanschen bodem kunnen ontscheept worden. Het is zooals ik boven schreef, Cervera heeft den Amerikanen hun taktiek aangewezen. Er was een treurige besluiteloosheid te Washington, toen hij nog rondzwierf door de West-Indische wateren. San Juan de Portorico is geheel onnoodig gebombardeerd; thans verklaart men dat die stad en het eiland, waarop zij ligt, niet de minst strategische waarde hebben. Doelloos zwierven vlootafdeelingen langs de Noord- en de Zuidkust van Cuba en leverden, waar 't toeval wilde, dure schietgevechten met forten en fortjes op het land; thans bestrijken de Amerikaansche kanonnen een klein deel der Zuidoostkust en beheerschen dit welhaast, terwijl de blokkade van Havana gestreng wordt volgehouden.

De Spaansche regeering tracht het succes dat zij met het geheimzinnig eskader van Cervera behaald heeft, te hernieuwen met het reserve-eskader, kort geleden onder admiraal Camara van Cadix vertrokken. Weer laat zij het publiek in onzekerheid aangaande het eigenlijke doel van die vloot: Oost of West. Maar tweemaal lukt het kunstje niet. Over het Cadix-eskader maken de Amerikanen zich niet beangst. Het is Gibraltar gepasseerd en heeft te Cartagena geankerd; men acht de mogelijkheid niet uitgesloten, dat het 's nachts weer stilletjes de straat van Gibraltar is doorgevaren en het zou sommigen niet verbazen, als het binnenkort te Cadix terugkeerde. In voortreffelijke conditie zijn de schepen blijkbaar niet. Hier komen de nadeelige gevolgen van Spanje's chronisch geldgebrek aan het licht; de schepen zijn slecht onderhouden, de manschappen onbekwaam, het schieten is zoo duur en dus werd er weinig geoefend.

Officieel heet het, dat het Camara-eskader op weg is naar de Filippijnen. Dat het daar iets zou uitrichten tegen Dewey's schepen, die allen tijd gehad hebben om zich van de geringe geleden schade te herstellen, is niet waarschijnlijk. Trouwens, het zou de Spaansche macht over de Filippijnen niet veel baten, al leed daar het eskader van Dewey een late nederlaag. De strijd wordt te land uitgevochten. Eerstdaags zullen wij hooren, dat de Amerikaansche transportschepen die van San Francisco vertrokken zijn, hun duizenden manschappen op Luzon aan wal hebben gezet en dan zal het er voorgoed uit zijn met de Spaansche heerschappij. De opstandelingen zijn nagenoeg overal meester; zij hebben de Spaansche troepen in versterkte plaatsen saamgedreven en opgesloten en het laatste telegram van den kapitein-generaal van Manila meldt, dat hij zich straks in de citadel van de hoofdstad zal moeten terugtrekken en dan van alle gemeenschap met het moederland en met de buitenwereld zal zijn afgesloten.

Dit gaat regelrecht op een capitulatie aan. Aguinaldo en de rebellen hebben, toen maarschalk Primo de Rivera gouverneur van den Archipel was en er nog geen uitzicht bestond op hulp van buiten, den vrede aanvaard en, tegen goede betaling, de onderwerping geteekend. Maar sedert zijn de zaken veranderd en de opstandelingen blijken een geweldige macht tegen de gedemoraliseerde en ontmoedigde bezettingstroepen.

In Spanje kibbelt en kriewelt men voort. De *Cortes* houden dagelijks debatten over koloniaal en financieel beleid, over het beheer van de Filippijnen waarvoor elke mede-verantwoordelijke de aansprakelijkheid van zich af en op een ander tracht te schuiven; over de autonomie van Cuba en de conservatieve in vergelijking met de liberale politiek. Nadat eenige van de beste krachten uit het ministerie verwijderd zijn, mat men dit verder af door eindeloos politiek geharrewar en, den oorlog tot het uiterste predikend, zien de politiekers tevergeefs uit naar Europeesche interventie.

Tevergeefs. Geen Europeesche mogendheid zal er om Spanje den vrede aan wagen; zelfs niet, zou ik denken, indien de Regentes haar voornemen om afstand van de regeering te doen, ten uitvoer bracht. De oud-president der

kortstondige Spaansche republiek, Emilio Castelar, heeft den noodlottigen invloed der hofkliek in een tijdschrift-artikel aan de kaak gesteld. Weder wankelt de troon der Bourbons. Don Carlos ligt op de loer. Hij wacht, — tot het vaderland hem noodig zal hebben of tot hij zijn kans schoon ziet. Een omwenteling die Spanje tot een republiek zou maken, zou aan zijn optreden, heet het, moeten voorafgaan. En dan zou het herstel der legitimiteit volgen, onder een man van wien men niet veel meer weet dan dat hij niet constitutioneel regeeren wil. Zijn oud-oom, Carlos V, wiens opvolger en vereerder hij is, benoemde in 1836 de „Heilige Maagd der Smarten" plechtig tot generalissime der koninklijke legers!

Het vertrek van dr. Leyds, onzen landgenoot, die zijn veertien jaar met trouw en bekwaamheid vervuld staatssecretariaat voor dat van gezant der Zuid-Afrikaansche Republiek in Europa gaat verruilen, moge ten slotte niet onvermeld voorbijgaan. Als afscheid zond hij aan Chamberlain zijn nota over Engeland's suzereiniteit toe, die als afdoener tegenover diens arrogante aanspraken kan gelden.

Engeland heeft verdere teleurstellingen in Oost-Azië, waar Rusland tegen de belofte het ingepalmde Port Arthur wel definitief voor het verkeer van alle mogendheden afsluit. Een kleine vergoeding in den vorm van land-concessies rondom Hongkong schijnt Rusland zijn verslagen tegenstander zelfs niet onbetwist te willen laten. Deze heeft het geschil met Frankrijk door de Niger-conventie uit den weg geruimd. Maar dit verdrag wordt aan het gestorven ministerie Méline als een laatste diplomatieke *overwinning* toegerekend, — wat voor den mede-contractant ook bezwaarlijk aangenaam kan zijn om te hooren.

23 Juni. P. v. D.

VAN DE REDACTIE.

Hendrik Jan Schimmel's jubileum:
30 Juni 1823—30 Juni 1898.

Den dag, vóórdat deze aflevering verschijnt, zal Hendrik Jan Schimmel zijn vijf-en-zeventigsten verjaardag hebben gevierd.

Moesten wij daarover zwijgen, omdat de door geheel Nederland gevierde schrijver een der redacteurs van *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* is en den lezer, die in dagblad en periodiek wat vindt over Schimmel, hier geen enkel woord doen hooren over den man aan wien ook de vrienden van ons tijdschrift verplichting hebben?

Zou 't in iemand kunnen opkomen te veronderstellen dat de jubilaris, aan wiens huiselijk feest tal van artikelen zullen worden gewijd, hier maar wordt gehuldigd uit kameraadschap?

Neen, daarvoor staat Schimmel te hoog. Ons woord van waardeering kan geen weldenkende verdacht klinken.

Wij willen dus niet zwijgen; maar voor dit geval doen alsof hij geen mede-lid der redactie ware. Dàn, toch, zou ongetwijfeld deze rubriek uitsluitend aan hem gewijd zijn. Zoo moet het ook nu wezen.

De zoo bescheiden mederedacteur moge ons vergeven, dat wij aldus handelen buiten hem om en hem op zijn vijf-en-zeventigsten verjaardag misschien doen ontstellen door een *coup d'état*, ditmaal gericht tegen den Buonoparte van het directoire: tegen den verreweg meest beteekenende van ons.

Het jongere deel der Redactie wil hier geen oordeel uitspreken over den veteraan. Maar we mogen wel zeggen wat Schimmel voor ons geweest is en nog lang moge blijven.

I.

De jonge Schimmel was veroordeeld door het Lot om, na korten tijd gestudeerd te hebben, voor zijn brood te gaan cijferen op verschillende kantoren. Hij begon bij zijn vader, den burgemeester-notaris van 's-Gravenland, en bracht het tot directeur der Amsterdamsche Credietvereeniging. Zijn administratieve loopbaan is dus een belangrijke geweest. Schimmel moet hebben gewerkt op zijn verschillende kantoren en daar blijken gegeven hebben van grooten aanleg voor den handel. Of hij echter met hart en ziel bij zijn werk was, mogen we betwijfelen. Zóo vaak hij kon, vluchtte hij met zijn verbeelding heel ver weg van het kantoor: zoo ver mogelijk. Hij is achteruit geweken voor de Werkelijkheid tot een eind over de grenzen van het heden. Om het alledaagsche te ontvluchten, verdiepte hij zich in het romantische van de geschiedenis.

Reeds op negentienjarigen leeftijd zag hij zijn eerste romantische drama

opvoeren. *De Twee Tudors* werden in 1847 met eenig succes vertoond en dit feit zal wel van zeer grooten invloed zijn geweest op zijn latere werkzaamheid. In elk geval, hij bleef getrouw aan het historische genre in drama, roman en novelle.

In December 1847, volgde reeds dadelijk een groot succes: *Joan Wouters,* welk drama den naam van Schimmel voor goed vestigde.

Ter wille van de duidelijkheid, blijven wij nu onze aandacht eerst bepalen tot den dramatischen arbeid en dan zien wij den jongen auteur met buitengewonen ijver het eene historische stuk voor en het andere na ter opvoering aanbieden. Hij heeft den tijd gevonden zich in te werken in meer dan één geschiedkundig tijdvak en in de historie van meer dan één land. Men lette maar eens op de hier zoo veelzeggende data:

Goudebald 1848; *Giovanni di Procida* (Siciliaansche verper) 1849; *Napoleon Bonaparte* 1851; *Schuld en Boete* 1851; *Juffrouw Serklaes* 1857; *Het kind van Staat* 1859; *Struensee* 1868; *Het slot van Abcou* 1869; *Zege na Strijd* 1873; *Juffrouw Bos* 1878; *De kat van den Tower* 1880.

Dat, en nog eenige gelegenheidsstukken, is al heel veel voor iemand, die een groot gedeelte van zijn tijd op het kantoor moest doorbrengen en heel wat van zijn denkkracht moest geven aan de zaken. En toch is dit alles nog maar het allerkleinste gedeelte van Schimmels gezamenlijke werken.

Op uitnoodiging van Potgieter — zoo verhaalt prof. dr. Jan ten Brink — werd hij lid der *Gids*-redactie en in *de Gids* zou hij zich het eerst doen kennen als historisch novellist. Het tijdschrift bevatte van hem in 1851 „*Een avond bij de baronesse de Staël* en *Het Directoire*, in 1852 *Achttien Brumaire.* Toen kwamen die groote romans, waarvan ik mij nog den buitengewonen indruk herinner, dien zij maakten in ons gezin van leesgragen. Zij verschenen, herdrukt, in afleveringen met gelen omslag en twee kolommige bladzijden, stuk gelezen eer ze in handen kwamen van ons, de kinderen, die ze verslonden, haastig, koortsachtig, niet altijd den auteur begrijpend, maar toch ten volle onder de bekoring.

Ik weet wel dat Schimmel nog andere dan historische romans heeft geschreven en dat ook die werken getuigen van groot talent, maar voor verreweg de meeste Nederlanders is hij toch in de eerste plaats de schepper van *Mary Hollis. Mylady Carlisle, Sinjeur Semeyns, Een Haagsche Joffer, De eerste dag eens nieuwen levens* (verschenen in 1860; 1864; 1875; 1856; 1855).

Waarom in de eerste plaats?

Als letterkundig beoordeelaar zou ik geen keus willen doen, maar dit artikel is geen beoordeeling. Het is niet meer dan de uiting van eerbied en erkentelijkheid. Ik ben Schimmel zeer veel verschuldigd en ik weet hoe velen met mij dat zijn.

In ons klein gezin, levend eenzaam, heel stilletjes, in een dorpje, kwamen de boeken van Schimmel, Bosboom-Toussaint, Van Lennep in hun groot formaat bij gedeelten binnen. Hoe oud ik toen was, zou ik niet kunnen zeggen. Nog héél jong, naar de toenmalige kinder-taxatie veel te jong om die

boeken te lezen. Maar er is geen vaste leeftijd, waarop de verbeelding meerderjarig wordt. Achter de stoute, dichterlijke verbeelding van Schimmel moet mijn jongentjes-fantasie onbeholpen aangefladderd hebben en het spoor meermalen bijster geworden zijn. Wat ik toen dacht van de hoofdpersonen uit al die romans kan ik mij niet meer herinneren. Maar nooit vergeet ik de mij bewezen weldaad. Schimmel heeft in mij gewekt de zucht naar wat meer dan verhaaltjes, het verlangen naar letterkundige kunstvoortbrengselen. Door hem is in mij wakker geworden dien onleschbaren dorst naar lektuur, waaraan het mijmerende buitenjongentje zulke heerlijke dagen te danken heeft. Wat voerde deze meester mij ver weg van het platte leven om mij heen, in den polder! Al die groote dames en heeren, al die eenvoudiger helden, waren, in hun leven voor mijn verbeelding, als vertegenwoordigers uit een andere wereld. De historie is voor een kind gelijk aan het sprookje en ze wordt er weêr aan gelijk, als de rijpe man meer van historische critiek heeft genoten dan voor zijn liefhebberij in geschiedenis dienstig is.

Men mag zeggen wat men wil van den historischen roman, ik moet mij nog altijd afvragen of ons geslacht wel van geschiedenis houden zou, indien er ons geen liefde voor ware ingeboezemd door die stoute inlevers in een vervlogen tijdvak, die het verleden maakten tot nieuwe werkelijkheid en uit stoffige paperassen levende menschen schiepen.

Schimmel is romantisch van aanleg.

Schimmel is door en door gevoelsmensch, daarenboven.

Geen koud-verstandige reconstructie, samengesteld uit waarschijnlijkheden, heeft hij ons gegeven; want, zoo hij dit alleen maar gedaan had, zou ik, als jongentje, zijn werken ongelezen hebben gelaten en nu niet méér kunnen schrijven dan een woord van kalme hulde, zooals men er een schrijft op verzoek of omdat het pas geeft, een woord van waardeering tusschen titels en jaartallen, dat men kan overnemen in een biografisch woordenboek of.... dat er uit overgenomen is.

Neen, nadat hij zich volkomen op de hoogte had gesteld van een tijdvak en van alle bijzonderheden uit het leven zijner hoofdpersonen, kon Schimmel dat alles en die allen zien, gelijk onze moderne auteurs de werkelijkheid zien en voelen trillen in hun zielediepte. Zag hij zijn personen even juist als de moderne auteur het zijn levende modellen doet? Ik geloof het zeker. Het waar of onwaar van den historischen roman behoeft niet anders, niet nuchterder precies te wezen dan het waar of onwaar van een realistische studie. De documenten, waarnaar een Emile Zola werkt, zijn niet veel deugdelijker dan de documenten, die een archivaris kan vinden. Alle artistieke waarheid is een door het temperament van den schrijver gekleurde feitenreeks. Van welken aard het document ook zij, het komt aan op de visie en niet op het hulpmiddel.

Een realistisch romanschrijver mag wel uit verschillende dorpen wat nemen om er zijn dorp van te maken. Als we dat dorp maar volkomen waar gevoelen. Niet anders doet een auteur van historische romans. Hij laat ons historisch voelen. De ambtenaar der historie-registratie doet weêr anders; de

groote geschiedschrijver handelt nog weêr verschillend. Er zijn evenveel historische waarheden als er schrijvers met historischen blik zijn. Waar ze ophouden nuchtere feiten meê te deelen, geven ze een visie en dàn alleen rekent men hen tot de letterkunstenaars.

Natuurlijk, heeft men ons verteld dat Schimmel's figuren anders zijn dan die de geleerde meneer Z. of Q. heeft meenen te ontwaren in het verre verschiet der eeuwen. Maar men beweert hetzelfde van de, door meneer Z. of Q. geziene persoonlijkheden. Indien men de vraag stelt wie meer gedaan heeft om liefde te wekken voor de studie van het verleden, de dichter Schimmel of de archivaris, die hem op de vingers kan tikken, dan, geloof ik, zal niemand de partij van den archivaris kiezen, ook al heeft hij, zooals de schrijver van dit stukje, allen eerbied voor de historische *wetenschap*.

II.

Ook als vrienden van het nationaal tooneel hebben honderden met mij de grootste verplichting aan den onvermoeiden man, wiens hand en hoofd geen rust kennen en die, in zijn tegenwoordig ambteloos leven, meer doet dan menig officieel druk bezig mensch.

Wie aan ons tooneel een *Napoleon Bonaparte* en een *Struensee* heeft geschonken, behoort tot de weinige oorspronkelijke dramaturgen, die onze tooneellitteratuur inderdaad hebben verrijkt. En wanneer men nu bedenkt, dat deze werken werden opgevoerd in eèn tijdperk van zoo groot verval, dat het ergste voor onze dramatische letterkunde was te vreezen, kan geen uiting van hulde, hoe hooggestemd ook, overdreven klinken.

Toch was dit alles gedaan te hebben Schimmel niet genoeg.

In 1851 nam hij zitting in de commissie, door Z. M. Koning Willem III benoemd, om een onderzoek in te stellen naar den toestand van het nationaal tooneel en middelen ter verbetering te beramen. Hij was daarin werkzaam naast Burlage en Van Lennep. De conclusie luidde dat er geld moest wezen. Maar de Staat gaf geen geld en het publiek evenmin, zoodat er van wege de commissie niets gedaan kon worden. Een kwart eeuw moest Schimmel geduld oefenen. Toen kon hij, met eenige leden van het, in 1869 opgerichte *Tooneelverbond*, de Koninklijke Vereeniging *Het Nederlandsch Tooneel* stichten, die reeds groote diensten heeft bewezen en waarvan de natie nog zeer veel verwacht.

Bovendien redigeerde hij eenigen tijd het orgaan van het Nederlandsch Tooneelverbond *Het Tooneel*.

III.

Behalve als buitengewoon begaafd romanschrijver en dramaturg, heeft Schimmel zich ook naam verworven als dichter, criticus en redacteur van meer dan één invloedrijk tijdschrift.

Zijn verzen, vriendelijk naar den inhoud, zijn zangerig en pittig. Meermalen

getuigen ook zij van het lieflijk fijn gevoel, dat den gevierden schrijver kenmerkt. Men leest ze minder, tegenwoordig, dan men nog van zijn grootere werken geniet en daarom acht ik het niet overbodig een enkel voorbeeld aan te halen van die door en door vriendelijke poëzie. Men vindt het geheele versje in *Hersftloover*, een bundeltje, verschenen bij J. C. Loman Jr te Amsterdam.

Het gedichtje heet:

Zij zagen.

. . . Oud-grootjen zat bij 't klein-kind graag;
Blond-kopjen ook graag op dat schootjen.
Zij houdt het lokkig hoofdjen omlaag,
De hand om den hals van oud-grootjen.

Oud-grootjen leest, Blond-kopjen mee,
Al kan zij, de speelsche, nauw' spellen.
Het boek met de prenten behoort allen twee
En Grootjen kan aardig vertellen.

Oud-grootjen leest, op de oude kniên
Het Bijbelboek opengeslagen:
„De reinen van harte, ze zullen God zien!"
En wij, wij gelooven: *Zij zagen!*

In hoeverre deze man, die zelf zoo veel en zoo nauwgezet heeft gearbeid, een bepaald critisch temperament bezat, kan ik niet zeggen. Maar zeer zeker zal hij er zich op hebben toegelegd het goede te vinden in elk te beoordeelen werk; want Schimmel, hoe scherpzinnig ook, tot den huidigen oogenblik toe, moet nooit scherp hebben kunnen zijn en groot genoeg is zijn liefde voor de kunst geweest om hem daarvan te doen afstralen op ieder die, op eigen wijs, de kunst wilde dienen.

En nu zou ik moeten zeggen wat hij, voor anderen eerst, en later voor ons geweest is als mede-redacteur . . . Maar, ziet, nu aarzel ik neêr te schrijven wat er in mij omgaat.

Over enkele dagen, hopen wij hem weder te zien plaats nemen aan de redactie-tafel. En, indien ik nu zoo guluit zei de hartelijke bewondering, den diepen eerbied dien wij, zijn zóó veel jongeren, voor hem koesteren, als ik nu alles vertelde van onze blijdschap hem in ons midden te hebben en van onze hoop den roemrijken grijsaard nog jaren en jaren in ons midden te mogen houden, och, dan zou er allicht iets on-intiems komen in onze verhouding tot hem. Hij zou in staat zijn, de geestige opmerker, mij een beetje ironiek te danken voor mijn „toast" aan het slot.

Er zijn gevoelens, waarover men in 't publiek liever niet moet uitwijden. Maar ik ben zeer zeker de tolk van onze lezers, nu ik hem hier hulde breng en dank zeg voor het vele, dat alle vrienden van *Elsevier's geïllustreerd Maandschrift* verschuldigd zijn aan den oudsten redacteur, aan Hendrik Jan Schimmel. F. L.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

Een immortellenkrans, laatste novellen van Emile Seipgens, Amsterdam P. N. van Kampen en Zoon, (zonder jaartal.)

Er ontbreekt aan dit bundeltje novellen iets, dat ieder lezer noode mist, maar uit zich zelf en van ganscher harte daaraan toevoegt: een vriendelijk woord ter inleiding. Emile Seipgens was een onzer beminlijkste vertellers, een veteraan van een nog maar klein legertje. Men maakt stukjes over het leven buiten en in kleine stadjes, waarin met de taal meer wordt gedaan dan Seipgens vermocht. Maar er zijn er niet velen, die zoo goed als deze auteur kunnen zeggen, in vollen, sympathieken eenvoud, wat zij te zeggen hebben. Het mooie der schilderende volzinnen doet bij meer sommige woordkunstenaren nog al eens afbreuk aan het beoogde effekt. Aandoening is heel teer en wordt zoo licht doodgedrukt onder de vracht van gekoppelde woordenreeksen en zware infinitieven.

Het is hier de plaats niet om een karakterschets van Seipgens' eigenaardig talent te geven en, hoewel wij vermoeden dat de lezer denkt aan Cremer, dat hij wel eens zou willen weten, misschien, tot waar de letterkundige figuur van Seipgens naar onze meening die van Cremer reikt, we zullen hier geen parallel gaan trekken tusschen die twee uitnemende novellisten, maar dankbaar erkennen dat ook Seipgens' letterkundige nalatenschap met trots door ons mag worden aanvaard.

De titel van dit bundeltje met een heilig aantal van zeven novellen stemt weemoedig. Immortellen zijn er nu eenmaal om graven te versieren. Maar ze zijn ook lang-levend en wij willen, bij het lezen der zeven stukjes, alleen denken aan de laatstgenoemde eigenschap. Ook deze kleinigheden van den Limburgschen verteller zullen lang leven, zeker, en menigeen, spijt den somberen titel waaronder zij vereenigd werden, nog vermaken daarbij. Zóó de twee als voor nutslezers geschreven stukjes *De zûpers van Bliëënbèèk* en *De dassenjacht* gevoelig is, vooral het eerste novelletje, *Mlle Louise,* waarin de humor teeder en het tragische week genoeg is.

De uitgever zorgde voor een mooien druk en goed papier.

* * *

Een dierenkolonie in een groote stad door M. J. Brusse met teekeningen van Vaarzon Morel en een voorwoord van Dr. J. Büttikofer, 's-Gravenhage, Loman en Funke.

Dit boekje bevat eenige feuilletons uit de *Nieuwe Rotterdamsche Courant,* waarin de heer Brusse op zeer onderhoudende wijze het een en ander vertelde uit den dierentuin en daarbij allervermakelijkste schetsjes gaf, die een niet te versmaden waarde hebben. Wat wetenswaardigs in zeer populairen vorm, wat aardige opmerkingen, keurig gestyleerd en heel wat geestige prentjes van een onzer beste teekenaars vormen een geheel, dat jong en oud met dank zullen aanvaarden. De uitgave is keurig en wij twijfelen er niet aan of de firma Loman en Funke zullen veel genoegen beleven van haar ondernemen.

* * *

Brechtje Spieghels, eene novelle uit de geschiedenis der Nederlandsche Letteren door Dr. Jan ten Brink, Amsterdam, P. N. van Kampen en Zoon (zonder jaartal.)

„Zij, die over het leven van Pieter Cornelisz. Hooft hebben gehandeld, zwegen over het tijdvak van 1601 tot 1606, omdat ze er geen weg mee wisten. Meestal maakte men er zich af, met de bewering, dat de jonge Hooft na zijne terugkomst uit Italië naar Leiden trok om

in de rechten te studeeren. Wat er met Hooft voorviel in de jaren 1601, 1602, 1603, 1604, 1605 en 1606 liet hen geheel onverschillig. De oorzaak zal wel moeten gezocht worden bij den eersten levensbeschrijver van Hooft, bij Geeraerdt Brandt.

Deze beweerde zelfs, dat Hooft vóór zijne reis naar Frankrijk, Italië en Duitschland te Leiden gestudeerd had. De waarheid bleek veel later. Hooft studeerde te Leiden in 1606 en 1607, nadat hij in 1601 uit Italië was teruggekomen. Wat kan er geschied zijn in de vijf jaren vóór 1606? Een antwoord op deze vraag vinden mijne lezers in deze novelle: *Brechtje Spieghels*. Mocht — en hier zeg ik met Hooft — „daar bidde ik *serio* voor!" — de episch-dramatische vorm niemand verhinderen aan de historische trouw mijner voorstelling te gelooven."

Aldus de hoogleeraar Dr. Jan ten Brink, aan het slot van zijn historische novelle, die, zoo wij goed lezen, een antwoord geeft op de vraag: „wat *kan* er geschied zijn in de vijf jaren vóór 1606?"

Wij hebben natuurlijk gedaan wat menig lezer van de historische novelle zeer zeker óók doen zal: we hebben opgeslagen de welbekende *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde* van denzelfden schrijver om te zien of wij, zooal niet in „episch-dramatischen vorm," dan toch in dien van den ernstigen historicus op diezelfde vraag een antwoord konden vinden, opdat wij zouden weten wàt geschiedenis en wàt versiering mocht wezen.

Dr. Jan ten Brink laat ons niet in den steek: want wij lezen op blz. 343:

„Bij zijne terugkomst kwam het denkbeeld van te gaan studeeren nog volstrekt niet in de familie (?) Hooft op. Van Mei 1601 tot September 1606 blijft Hooft te Amsterdam en brengt vijf volle jaren door met een *ons onbekenden* arbeid. Het spreekt uit den aard der zaak, dat een zoo bekwaam jongmensch als Hooft, na zoo lange afwezigheid, geene vijf jaren in ledigheid heeft gesleten. *Waarschijnlijk* is het dus, dat hij dien tijd op het comptoir van den Burgemeester werkzaam was, totdat het hem eindelijk bleek, dat de Italiaansche reis geenszins den koopman, maar den kunstenaar in hem had wakker geroepen."

Op bladzijden 346 lezen we, verder:

„In hetzelfde tijdvak (1601—1607) openbaarde Hooft het allereerst onder de jonge Hollandsche kunstenaars een lyrisch talent van den eersten rang.... *Verschillende* Amsterdamsche aanzienlijke jonge meisjes ontvangen zijne dichterlijke hulde. De poëet schreef haar initialen onder ieder vers in zijn handschrift. Het meest van alles heeft hij het hof gemaakt aan Brechtje Jansd. Spieghel, die zoo jong zou sterven. *Het is moeilijk te bepalen*, of achter deze Italiaansche *cortesie* een ernstiger gevoel verscholen was. *Alles pleit er voor, om dit aan te nemen* in het geval van Brechie Spieghel...." (Wij hebben gecursiveerd.)

Tot op zekere hoogte, maar meer dan ook niet, klopt dit alles met de plechtig klinkende verzekering aan het slot der novelle, waarin ons voor zeker wordt gegeven, wat in het geschiedenisboek als waarschijnlijk geboekstaafd werd. Wij zouden gaarne, bij gelegenheid, vernemen of dr. Jan ten Brink, een ijverig en schrander onderzoeker, misschien, na het schrijven van zijn *geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, nog het een en ander heeft ontdekt, dat hem volstrekte zekerheid verschaft. Maar, ook al ware dit niet het geval, de schrijver van een historische novelle heeft ongetwijfeld het recht een groote waarschijnlijkheid voor te stellen als waarheid. Alleen zou dan het slot iemand van de wijs kunnen brengen.

Prof. ten Brink heeft zich waarschijnlijk niet eens veel moeite behoeven te geven om wat *couleur locale* in zijn schets ten toon te spreiden en hij geeft ons menig staaltje van de lang niet zuivere spreektaal en het gebrek aan krachtige kortheid

van de gesprekken dier dagen. De auteur heeft van zijn groote kennis een ruim en verstandig gebruik gemaakt. Niet velen zouden hem zoo iets nadoen.

Het boekje werd keurig uitgegeven.

* * *

Twee Zeemans-zoons, door Joh. H. Been, 's-Gravenhage, Loman en Funke.

Dit boek bevat twee verhalen, bestemd voor de jeugd, maar te genieten door iedereen. Het zijn van die eenvoudige, natuurlijk vertelde, wezenlijk pakkende stukjes proza, die je kunt voorlezen aan de theetafel voor de kinderen, maar niet zonder nu en dan eens erg verkouden te worden en dan met geweld je neus te snuiten of ineens last te krijgen van je oogen — wat dan wel van 't felle licht zal moeten komen! Maar de voorlezer weet wel beter. Het is geen verkoudheid en het is niet het felle licht, dat z'n keel droog maakt en z'n oogen zoo vochtig. Daar zit wat in die eenvoudige vertellingen, dat je zoo maar pardoes in je ziel pakt en de waterlanders voor den dag doet komen, of je wilt of niet. „Ben ik nou mal geworden of wat scheelt me?" zeg je dan zoo tegen jezelf. Och, den lezer scheelt niemendal anders dan dat de heer Been hem eventjes heeft laten voelen dat hij het recht niet heeft zich verheven te achten boven de aandoeningen, die onze jongens en meisjes genieten bij de lektuur van een echt mooi verhaal.

't Eerste „is wel een simpele historie van Beet en zijn duif," maar, ondertusschen. Je leest haar heelemaal meê, van 't begin tot het verre eind en er is geen sprake van dat je één oogenblik de belangstelling in die „simpele historie" voelt verflauwen.

En 't verhaal van *Witkop* laat je óók niet koud! Maar het is toch niet zóó pakkend als het eerste, misschien wel omdat het gegeven wat meer behandeld is.

Ziet ge, van zulke boeken, daar hebben we nu nooit genoeg van. Er komt wel veel uit, tegenwoordig. Onze leestafels liggen vol. Maar voor onze jonge vriendjes en vriendinnetjes krijgen we niet te veel. Zij mogen den heer Been dankbaar zijn; maar wij niet minder, al vinden we ons achteraf wel wat flauw dat we ons over die onnoozele *Koeri* zoo akelig hebben gemaakt....

* * *

Verzamelde romantische werken van M. T. H. Perelaer, nieuwe goedkoope, naar tijdsorde gerangschikte uitgave, bezorgd door den schrijver. Amsterdam, Uitgeversmaatschappij *Elsevier*. Aflevering 20 en 21.

De verteller Perelaer heeft eer van zijn werk. Wie dan ook vertellen kan en zooveel te vertellen heeft als een gepensionneerd hoofdofficier van het Nederlandsch-Indische Leger, die *een kwart eeuw tusschen de keerkringen* heeft doorgebracht, boeit honderden en honderden. Het tweede deel van genoemd verhaal brengt ons in de wereld der jonge militairen en we leeren daaruit o.a. „hoe de beeren in de wereld komen." Onze studenten weten daar ook van meê te praten, maar loopen er doorgaans minder onschuldig in dan Herman Riethoven, wiens wedervaren ons met humor wordt geschetst. F. L.

Het Vlaswieden in Vlaanderen, naar het schilderij in olieverf uit het muzeum te Antwerpen.

EMIEL CLAUS

DOOR

POL DE MONT.

Emiel Claus, de schilder van Leieland, naar een fotografie.

I.

Het mag, dunkt mij, wel bevreemdend heeten, hoe, in een tijd als deze, waarin de verkeersmiddelen, vooral wat het binnenland betreft, toch al even talrijk als gemakkelijk zijn, zekere aardige plekjes, ja, soms geheele

gewesten, even goed voor den toeriest als voor den beoefenaar van kunst en letteren onbekend, bijna onontdekt blijven. Men zou zeggen, dat de lieden, — om het even nu, of zij reizen voor hun plezier alleen dan wel om land en menschen plastiek of letterkundig te herscheppen, — zich bij voorkeur naar *die* plaatsen begeven, welke, door hetgeen honderd anderen er van vertelden, reeds vóor lang tot gezochte verzamelpunten zijn geworden; dat zij — onvatbaar voor of onbekend met het zeldzame genot, dat er in ligt, zijn eigen wegen te gaan, en ja, ze *zelf* en *voor zich zelf alleen* te banen, — er tegen opzien, in deze of gene nog eenzame woudstreek, in een of ander nog door geen *rastaquouères* onveilig gemaakt visschersdorp, *de eersten*, de allereersten te gaan verblijven.

Zoo teerde de Zuidnederlandsche roman- en novellenlitteratuur van 1840 tot 1870 bijna uitsluitend op de Antwerpsche Kempen en op volksbuurten als het schipperskwartier in de Scheldestad zelf, hoofdzakelijk omdat Conscience en Sleeckx met de eenvoudige zedeverhalen, welke zij aldaar lieten spelen, den grootsten bijval bekomen hadden. Oost-Vlaanderen werd eerst veel later een studieveld voor onze vertellers, nadat Rozalie en Virginie Loveling haar eerste, meest op haar geboortedorp, Nevele, spelende novelletjes hadden uitgegeven. En zonder veel tegenspraak te duchten durf ik er bij voegen, dat, tot heden toe, Vlaamsch Brabant, Limburg en West-Vlaanderen voor onze romanschrijvers zoo goed als maagdelijk braak liggen. Wel schreef, veertig jaar geleden, Eccrevisse enkele Limburgsche verhalen, die echter al biezonder weinig artistieke waarde hebben, en gaf de jonge Sabbe, pas enkele maanden geleden, in de studentenalmanakken van 't *Zal wel gaan* eenige verdienstelijke Brugsche zedeschetsen uit; van een Limburgsche, een Belgisch-Limburgsche en een West-Vlaandersche *regionale* literatuur kan er nog in geen geval spraak zijn.

Een heele Vracht,
naar een schilderij in olieverf uit 1876—1877.

II.

Ik moet zeggen, dat onze landschapschilders heel wat stoutere landontdekkers zijn dan onze vertellers. Ook zij bleven wel al te lang, namelijk, zoolang Antwerpen onverdeeld den voorrang in onze Zuidnederlandsche kunstbeweging wist te behouden, d. w. z. tot rond 1865—1870, de Kempen en nòg eens en

àltijd weer de Kempen bezoeken. Nauwelijks echter hadden Brussel, en weldra Gent, zich tot werkelijke kunststeden weten te ontwikkelen, of zie — daar vormden zich, op verscheidene plaatsen, nieuwe kolonies van artiesten, o. a. die van Tervueren, met Coosemans, die van Genck, met Asselberghs, die uit het Gentsche, met den Duyts en de Cock, die van Knocke, met Alfried Verwee.

Ik zou durven zeggen, dat al wat onze Vlaamsche landschapschildering van 1830 tot 1885 ongeveer ons te zien gaf, zich op enkele, zeldzame uitzonderingen na, beperkt binnen de grenzen van de *studievelden*, door de zooeven bedoelde groepen van kunstenaars uitgekozen.

Mijn Muilezeldrijver te Grenada, naar een schets in olieverf.

Zoo werden dan ook verscheidene gewesten, die toch evenzeer, ja, wellicht méér dan de genoemde, het epitheton *schilderachtig* verdienen, jaren en jaren volkomen of grootendeels verwaarloosd. Zoo *ontdekte* Leo Frederic, dien ik destijds in dit Maandschrift uitvoerig behandelde, eerst rond 1885 de Luxemburgsche Ardennen; Farazijn de ruige duinen van Coxyde; Claus de groene Leieboorden, en — tot nu toe — geen mensch ter wereld de heerlijkste, aan afwisseling rijkste streek van geheel Vlaamsch-België, die namelijk welke zich uitstrekt tusschen de Zenne ten Oosten en den Dender ten Westen, het weelderig vruchtbare, heerlijk geschakeerde, zachtgegolfde Payottenland.

III.

Toen Emiel Claus, nu zoo wat een kleine vijf en twintig jaar geleden, te Antwerpen als schilder debuteerde, was het Leiedal aan de overgroote meerderheid van ons Publiek al evenzeer onbekend als b.v. Salzkammergut of de *Sächsische Schweiz*. Zeker wel had de oude, te Kortrijk op de Leie geboren Robbe wel een enkelen keer een schilderij voltooid, waarvoor hij, — onwaarschijnlijk komt het mij tenminste niet voor, — in deze of gene vette veeweide uit de omstreken van zijn vaderstad *studies* had genomen. Deze biezonderheid was echter voor het publiek een geheim gebleven, en het *vol-*

tooide tafereel vertoonde, in kleur en lijn beide, niets, dat meer bepaald aan de Leieboorden dan aan eenige andere, wáar dan ook gelegen weide, kon doen denken.

Terecht of ten onrechte — dit wil ik voor het oogenblik in het midden laten — schilderde men in die tijden een *weide met vee*, of een *heidegezicht*, of een *kijkje in een bosch*, zonder daarbij evenmin den tijd van den dag of de ligging maar eenigszins nader aan te duiden, of er zich ook, *pikturaal*, maar eenigszins om te bekommeren. De verlichting, overigens, was dikwijls, men weet het, en bij Robbe was dit zeker het geval, zoo neutraal en onverschillig, dat de toeschouwer zich naar willekeur een morgen, een middag of een vooravond kon voorstellen.

Heden is Leieland, — en dit is het alleen aan Claus verschuldigd — niet alleen tot in zijn geringste eigenaardigheid van kleur, bodemvorming, plantengroei, akkerbouw, bevolking, jaargetijden, enz., even volledig bekend als b.v. de Brasschaatsche heide van Verstraete, de omstreken van Wechel-ter Zande van Rosseels en Crabeels, Tervueren en zijn bosschen van Coosemans en anderen, maar daarenboven een van nu af door talrijke jongeren, en niet alleen door Vlamingen, — ook Duitschers, Franschen, Amerikanen zelfs ontmoette ik er reeds, — druk bezocht studieveld.

IV.

Ik ken weinig schilders, die in hun werk zoo geheel en al, zoo zonder eenige terughouding opgaan, wier werk — zeker wel juist dáárom, zoo getrouw met hun aangeboren aard overeenkomt, als Emiel Claus.

Kennen moet men hem zooals ik hem beweer te kennen; *verkeerd* moet men hebben met hem, zooals het mij gedurende de jaren 1878 tot 1884 gegeven was, weken lang soms iederen avond en, ook in den allerslechtsten, allerongunstigsten tijd, drie vier maal elke week; *gehoord* moet men hem hebben, wanneer hij, veilig voor spotlustige filisters of onbekend-onbeminden, ophaalde, uren lang, uit het nooit ten einde vertelde boek van zijn kwâjongensavonturen op zijn dorpje of van zijn heldendaden op de Antwerpsche Kunst-Akademie, om zich rekenschap te geven van den waren schat van humor en geestigheid, beide even gezond als eerlijk en natuurlijk, welke zijn weinig in het oog springende uiterlijke verschijning verbergt.

Zoon van heusche plattelandbewoners, — zijn vader was landbouwer en koopman in vlas te St. Elooi's Vijve, bij Kortrijk; — meegeleefd hebbende tot in zijn minste biezonderheden het wel nederige, somstijds zelfs sobere, maar toch lang niet banale leven van de Vlaamsche boeren tot ongeveer wel zijn achttiende of twintigste jaar, heeft Claus, in wiens houding en uiterlijk er al lang geen spoor meer overbleef van dat „boer-geboren-zijn," in zijn innerlijk wezen, benevens een groote, allesbeheerschende liefde voor de poëzie van het buitenleven, behouden het meest wezenlijke, het meest kenmerkende van wat juist zulk een opvallende karaktertrek is van den West-Vlaamschen boer —

namelijk een soort geestigheid, die, ofschoon niets gemeen hebbende met het klassieke *esprit* van de Franschen, toch ook geheel en al vrij blijft van het ietwat nuchtere van den Hollandschen humor, een geestigheid, die, oolijk zonder eenige boosaardige scherpte, vroolijk zonder grofheid, in werkelijkheid een aangeboren aanleg verraadt voor het satirieke.

Boodschapper van vertrouwen,
naar een akwarel uit de jaren 1881—1882.

Zie even, zoo gij wilt, Claus' portret, zoo als hij zelf het enkele jaren geleden voor een van mijn opstellen over hem teekende. *Ressemblance garantie*, ik durf het verzekeren!

Scherp, ongemeen scherp en juist, heeft het oog *gezien*, heeft de hand *weergegeven*, zóó juist en scherp, dat zeker geen ander een met de werkelijkheid, met het leven meer overeenkomend „*Konterfei*" zou gegeven hebben. En nu bid ik u — bekijk een enkel oogenblik, met eenige aandacht, dien leuken kop. Is de indruk, welken die wel een klein weinigje veraf staande, levendige, grijze oogen; die, boven het éene, het rechter oog, schalksch opgetrokken wenkbrauw; die wel wat zware, maar tevens wat uitvorschende, wat onbeschaamde neus; en dan die mond, welken men onder de breede snor als het ware meent te zien trillen, op u maken, niet ongeveer deze: „Zie, dit is er nog eens eentje, dien men niet moet probeeren in het ootje te nemen, maar die, als hie 't maar even wil, al heel spoedig bij anderen *genoeg* gezien en het overige er bij geraden heeft, om elke tegen hem gewaagde scherts met woeker betaald te zetten."

Kijk nu nog eens wat beter, als ik u bidden mag. Ziet gij ze lachen, de schalkheid, de uilenspiegelsgeestigheid, diep, heel diep, maar — voor wie zien kàn — zoo duidelijk overtuigend, uit dat heldere paar kijkers? En kunt gij u nu voorstellen, dat niet die oogen meer alleen, maar dat geheele, prettige gelaat, met neus en mond en kin en al gaat lachen, lachen, niet grof of gemeen, maar sober en met zeker leuk *sans en avoir l'air*, lachen, niet als Scapin of de nar uit een middeleeuwsche klucht, ook vooral niet als Mephistopheles of Figaro, maar als een beschaafd, goedgehumeurd man, die den splinter wél ziet in het oog van zijn evenmensch, maar zonder er zich om te verheugen of zonder er behoefte aan te gevoelen, dien tot een heelen balk te vergrooten, — dan kent gij Claus zoo als hij *is* in zijn meest gewone uitwendige verschijning.

Dat Claus, zoo als ik hem ken, van natuurwege al de eigenschappen heeft ontvangen, die den geboren satirieker kenmerken — alle, wel te verstaan: min één enkele, die ik dadelik wil noemen, — is zeker. Waarom hij danevenwel nergens in zijn werken dien satirischen aanleg verraadt? Omdat zijn sanguinisch, alles behalve galachtig temperament dien aanleg zoozeer temperde, dat hij bij hem *moest* leiden tot een geheel andere uitkomst dan degene, waartoe hij bij een werkelijk bilieuze zou gebracht hebben; namelijk — tot een eenvoudig scherper waarnemen van niet eens meer de karikaturale, maar eenvoudig de kenmerkende trekken van menschen en dingen.

De beeldhouwer van der Stappen,
naar oorspronkelijke potloodkrabbels van E. Claus.

Dit nu bezit Claus in ongewonen graad. Ik ontmoette, buiten den ongeëvenaarden Vlaamschen tooneelspeler, Huibrecht Laroche, geen mensch, die met zulke treffende juistheid, met zooveel soberheid tevens, houdingen, gebaren, geluiden van mensch, dier, plant of onbezield voorwerp, zelf weet *na te bootsen*, als Claus.

Deze gaaf nu — men vindt ze, in een andere gedaante, zoo men wil, maar toch zonder eenige ontaarding van wezen terug in de zekerheid, waarmede hij, met kool, krijt of penseel in de hand tegenover zijn model gezeten, de typische werkelijkheid weet op te merken en vast te houden. Zijn eigen portret, en verder de in deze studie opgenomen losse krabbels naar den beeldhouwer van der Stappen, dien oolijken „boodschapper van goed-vertrouwen", die, na

te diep in de pint gekeken te hebben, zoo wonder leuk te filozofeeren zit, bewijzen het evengoed als de menigvuldige, in hun meest karakteristieken *stand* of *gang* betrapte dieren, — koeien, schapen, eenden, — die hij geschilderd heeft.

V.

Claus' loopbaan als landschapschilder is ongemeen belangwekkend.

Emiel Claus, naar zijn eigen oorspronkelijke teekening.

Van het onderricht, door hem een tijdje aan de Antwerpsche Akademie genoten, — een onderricht, dat in die jaren erbarmelijk slecht was, — droeg hij weinig of niets mede. Bij zijn *allereerste* debuut stond hij veeleer wat onder den invloed van den toen in België zeer gevierden Lamorinière, doch alleen wat de kleur betreft, terwijl hij zich, al heel, heel spoedig overigens, door het voorbeeld van Bastien Lepage en andere jongere Franschen er toe liet verleiden, om van alle min of meer glorieuze modellen weg meer en meer naar de natuur te zien, en van deze niet alleen vorm en gedaante, maar ook kleur en verlichting af te leeren.

Van 1877 tot nu toe doorliep, naar het mij zoo voorkomt, Claus' talent een drietal voorname stadiën.

Van 1877 tot ongeveer 1885 worstelt hij zich los uit wat ik zou willen noemen de banden van de Antwerpsche school en haar atelier-overleveringen, zuivert hij zijn palet van het daarop nog al te overvloedig aanwezige *bruin*, den zoogenaamden *jodenlijm* of *sirop d'Anvers*, en verdiept hij zich in de studie

van het leven van de buitenlieden uit Leieland. Eén groot en voortreffelijk schilderij vat al het beste, dat hij in deze periode voltooide, uitnemend te samen: „*Het Vlaswieden in Vlaanderen*," nu in het muzeum te Antwerpen.

Rond 1885 begint hij zich toe te leggen op de onmiddellijkst mogelijke wedergeving van het licht op de dingen. Een poösje beoefent hij — meer uit zucht om zich te oefenen dan uit eigenlijke bewondering voor dit procédé — de door Seurat, Signac en Sisley in de mode gebrachte stippelmethode, zonder zich erg veel te bekommeren om het weergeven van het eigenlijke luchtbad, waarin de dingen ons verschijnen, — de *enveloppe*.

Dit tweede tijdvak was slechts van korten duur. Vergis ik mij niet, dan wordt het besloten in 1890 door het kolossale tafereel, *De Beetenoogst in Vlaanderen*, een stuk, dat juist door de voortreffelijke athmosfeer, waarin de handeling wordt voorgesteld, wonderwel afsteekt bij een drietal zoek-proeven als zijn *Paaschdag* van een jaar of wat te voren.

Was nu Claus' werk onvolledig, *noodzakelijk* onvolledig gedurende elk van deze beide eerste tijdvakken, — wat niet wegneemt, dat ik mij uit beide, vooral uit het eerste, meer dan één welgeslaagd stuk herinner, waarvan ik mij het recht voorbehoud nog verder een woordje te zeggen, — met den aanvang van de derde is de kunstenaar blijkbaar in het bezit van een volledig meesterschap over de uitwendige middelen van zijn kunst, en hoeft hij nog alleen zijn scheppingslust bot te vieren, zich maar alleen *te laten gaan*, om, in minder dan vijf of zes jaren, een van de meest gevierde meesters te worden van de geheele moderne richting.

VI.

Moet ik zeggen, dat de afstand, die Claus' in 1897 voltooide werken scheidt van de door hem in 1876 of '77 onderteekende, verbazend groot is? Dat zijn laatste werken evenzeer in het opzicht van de opvatting als in dat van de kleurbehandeling van de eerste verschillen?

In den aanvang — als zoovelen in Zuid-Nederland — geneigd tot voorvalletjes en anekdootjes, schilderde hij, o! altijd zoo plezierig en geestig, buitenkindertjes, die, tijdens het schooluur, zich verlustigen in een lommerig hoekje van het veld; een koewachtertje, die uit een roode teil met vollen lepel hartelijk-gulzig gort eet, terwijl kat of hond met gretige oogen zit toe te kijken; of ook — op grooter schaal dan, met meer toeleg op iets grootsch, — een hanengevecht in ergens een kleine boerenkroeg, — al de voornamen van het dorp, al naar gelang van stand en karakter ernstig, waardig, nurksch of volzalig toekijkend bij het pluimen-opstuivend gevecht.

Tot de allermooiste dingen uit die eerste faze reken ik zonder aarzelen deze twee stukken uit 1883, beide, *Het schip vaart voorbij* *) en *De Onweerswolk*, †) merkwaardig reeds hierdoor, dat de schilder er naar gestreefd had, eenvoudig

---

*) Eigendom van den Hertog van Camposelice te Parijs.

†) Eigendom van den Heer P. te Antwerpen.

met de oude en gewone middelen, waarover hij toen beschikte, lichteffekten weer te geven: in 't een de logge afschaduwing over het land van een heendrijvend wolkgevaarte, in 't ander de zachtschemerende goudglans van een Septemberavond. Vooral het laatste was een bladzijde vol diepe poëzie, een stuk natuur, behandeld met volle meesterschap, verhoogd met al den adel van een dichterlijk *zien*.

Dichterlijk *zien* — op dit woord wil ik even nadruk leggen. Het geeft met alle wenschelijke juistheid de eigenschap, de blijvende, onveranderde eigenschap aan, waardoor de werken uit Claus' bovengemelde drie tijdperken met elkander innerlijk verwant, „vogels van eender veeren," uitingen van éénzelfden geest blijven.

De Beetenoogst, naar een schilderij in olieverf.

Van eerst af, — ook toen hij, probeerend, aarzelend, nog onzeker over zijn kracht, anekdootjes maalde, wist hij de natuur, het buitenleven, te zien met het oog van een poëet; niet als een, die zijn eigen schoonheidsopvattingen in het hem verschijnende nederlegt, overdraagt, de werkelijkheid wijzigt, de kleur tempert en de lijnen breekt, tot ze zijn persoonlijken smaak volkomen bevredigen; maar als een die, zonder vooraf pasklaar gemaakt oordeel, zonder eenig meedoen aan conventie, in de dingen, objektief alleen, streng objektief, de schoone norm weet te ontdekken, die het gemeen voorbijziet, en die daarenboven weet, wàt hij nu uit het aanschouwde geheel zal *overnemen* en wàt *weglaten*, om die schoone norm voor anderen duidelijk te maken.

In geen stuk uit dien eersten tijd komt dit beter uit dan in *Het Vlaswieden in Vlaanderen*. Geschilderd in een tijd, toen, in Zuid-Nederland, haast nog

iedereen dweepte met het toen triomfeerende naturalisme; toen de schilder zelf nog geen betere omschrijving kende van de kunst dan die van Zola: „*la nature, vue à travers un tempérament,*" is dit tafereel, uitgevoerd op vrij aanzienlijke schaal, toch heel wat anders en beter dan enkel natuur, ruwe, bloote, stoffelijke werkelijkheid.

Zeker zijn de houdingen van al die vrouwen en mannen treffend juist; zeker werden zij afgezien op en geschetst naar het leven zelf, evenals het geheele landschap naar een heuschen Vlaamschen vlasakker in April, in „den uitkomen", zeggen de boeren, geschilderd is; doch het geheel ligt daar vóor

Novembermorgen, naar een schilderij in olieverf, eigendom van den Heer X. te Dresden.

ons in de sereene rust van een „gezicht", waaruit al het niet essentiëele eenvoudig is weggevallen.

VII.

Het was geen loutere willekeur, geen opzet of *parti pris*, dat er Claus toe bracht, zich bij de néo-impressionisten in 1885 aan te sluiten, maar integendeel innerlijke aandrang en welbewuste behoefte van zijn temperament.

Van eerst af — en vooral in de tientallen kleinere schilderijtjes in water- en olieverf, welke uit de jaren 1880—1887 dagteekenen, zijn er de bewijzen

van voorhanden — legde hij er zich op toe, het licht van dag en nacht, morgen, middag en avond, in alle mogelijke schakeringen te schilderen.

Tot dan toe echter had hij — zonderling in zekeren zin — zijn toevlucht genomen tot geen enkele van de toen reeds gekende methoden. Hij was noch

Het Veer te Afsneé, naar het schilderij in olieverf uit het Kon. Muzeum te Dresden.

grijsschilder als Crabeels, Rosseels, Meijers, noch *tachist* als Hijmans en Coosemans; hij was *impressionist* zonder meer.

De beschouwing van de in ieder ander opzicht dan dat van de stoffelijke uitvoering nog zoo middelmatige studies van Seurat en Signac was voor hem een veropenbaring.

Het was dus mogelijk, bepaald en feitelijk mogelijk, de meest uiteenloopende lichteffekten, — de allervlugste evengoed als de krachtigste, de allerallerfijnste evengoed als de brutaalste, — te achterhalen met wat verf!

Het was dus mogelijk, bij middel van het ontleden van de samenstellende tinten van elken toon, zekere fenomeenen weer te geven, welke men tot nu toe maar het liefst vermeden had, b.v. het schijnen van de zon door de neerslaande speren van een regenbui, het geschemel van een aprilgroen boomtakje in een lach van morgenzon, het gewemel van menschen en dieren in een volle straat achter neerdwarrelende sneeuwvlokken, en wat dies meer.

En hij had geen rust meer, of ook hij zou zich de nieuwe methode eigen maken, en zonder het *middel* ooit tot een *doel* te verheffen, er alles uit halen, wat zij geven kon voor heuschgemeende, poëzie blijvende kunst.

VIII.

In die jaren, — de magere jaren voor Claus' talent, — jaren van loutering en strijd, ja, — ik weet het nog wel, en hoorde het zoo vaak, in een enkel woord, nog eer hij zelf het wist, aan zijn mond ontvallen, — jaren van twijfel en angst beide, verrastte de kunstenaar zijn oude vrienden en bewonderaars maar schaars op werken, waarin zij hoedanigheden van rijpheid en voldragenheid herkenden, veel meer op proeven van ernstig, angstvallig zoeken en vergedreven stelselmatige studie.

Zulke proeven waren o.a. *De Processie gaat komen* (1888) en — wat later — de reeds vermelde *Paaschmorgen*. Het eerste toch wel aardig in zijn verrassende frischheid van kleur, — dat stoute, van licht doortintelde hemelblauw rustend op het brutale, in de zomerzon opjuichende vermiljoen van de roode pannendaken, en de zachtpaarsche afschaduwing van de boerenhuizen op den gelen zandweg; het andere, ook wel heel licht en waar, doch te zichtbaar nog een werk van studie, de belangwekkende proefneming van een achtingswaardig navorscher, meer de oplossing van een problema dan een uiting van fantazie en gevoel, *minder* een kunstwerk dus.

Toch was die tijd van „*Gährung*" bepaald voor Claus een van welkome, volop noodwendige „*Klärung*", en dit in een dubbel opzicht.

Het stippelschilderen leerde hem zien, zooals zij in werkelijkheid zijn, zekere verschijnselen van licht en kleur, die hij tot dan toe gezien had zooals ze van Ruysdaal en Hobbema af werden weergegeven door allen zonder onderscheid, bij uitzondering wellicht van dezen eersten en grootsten van alle modernen, den hem wellicht nog heden onbekenden Turner, en het deed hem, wat meer is, het middel aan de hand, om eerlang alle te groote materialiteit zelfs bij het meest nauwgezette nastreven van het geziene te vermijden.

In 1890 — in minder dan vijf jaren tijds aldus, — was het pleit voldongen, — en het *pointillisme* nu ook voor Claus een „*ueberwundener Punkt.*"

IX.

Ik herinner mij nog, hoe blijde het mij verraste, toen ik, in de eerste maand van 1891, in de zalen van den *Kunstkring* te Brussel (*Waux Hall*, in de Warande), voor 't eerst kennis maakte met het zestiental grootere en kleinere werken, welke de meester er had opgehangen.

Dit vooral viel al dadelijk op: in geen enkel van deze tafereelen was nog eenig spoor zichtbaar van het eigenlijk, stelselmatig pointilleeren, en toch straalde van alle zonder onderscheid een licht uit, zoo reëel, zoo rein en helder, zoo heusch en eerlijk *licht* als het heusch en eerlijk zonlicht zelf.

Daar neuriede, in het koninklijke weemoedspurper van de langzaam stervende

Septembermorgen,
naar het schilderij in olieverf, eigendom van den Heer Jean Worth te Parijs.

najaarsbosschen, de klacht van het heengaande licht onzer rijke, Noorsche Herfsten; daar bazuinde, schel en stout opfanfarend uit de goudvacht van de welige, Vlaamsche oogsten, het zegelied van het triomfeerende zomerlicht; daar weende en snerpte, met trots ingehouden smart, de bleeke, teringachtige sterfklaarte van treurige winterdagen, een klaarte, op- en aftonend in grauw van mist en regen tot het windvoor pellend rood, heenglijdend, sluipend, met de bewegingen van een slang, over velden van sneeuw en ijs.

Daar waren ze, de mooie stukken *Overstrooming* *), *Oktoberzon*, *Oktobermorgen*.

---

*) Eigendom van den Heer Marlier te Brussel.

Wind en Zon, IJsvogels *), *Bij de Bijt, Winterzon, Het Sluis te Astene* †), *Winter in Leieland* §).

Ziehier, hoe ik destijds, nog geheel onder den indruk van het geziene, twee van deze stukken in *De Nederlandsche Spectator* poogde in woorden weer te geven.

„Heerlijk, dat kleine tafereeltje, *Des Morgens* getiteld, geheel in zachte, gedempte tonen uitgevoerd: een boomgaardeken, deels in zonne-, deels nog in morgenschemer gehuld, waarin een heel klein meisje een aantal witgevederde eendjes voedt.... Heerlijk vooral die andere boomgaard, met die fraaie hoeve op den achtergrond, prijkend in rijkuitkomende kleuren in de wondere lichtweelde van een najaarsdag, vol zon en wind.

Meesterlijk die *IJsvogels*: drie boerenkinderen met ijsstoeltjes op het ijs der Leie, onder een windrooden met geel doorspeelden, koudvriezenden hemel, en — nog meesterlijker wellicht die *Winterzon*, schijnend van haar middaghoogte op twee schrale, verwrongen boomstammen, wier schaduw zich spookachtig uitstrekt over het besneeuwde veld.... De wijze, waarop die fijne, ietwat blauwachtige, op halfdooiende plekken zelfs wat slijkzwartachtige tint van de sneeuw, de in ijzel smeltende boomtakken, de in gedempten purpertoon zich afteekenende heestergewassen zijn weergegeven, verdient wel ieders bewondering...."

En zonder aarzelen, — mij steunend, overigens, op deze uitspraak van een gezaghebbend beoordeelaar, den heer Sulzberger, die van Emiel Claus toen reeds getuigd had:

„M. Claus étonne, charme et ravit. A force d'études constantes et longues, en s'acharnant à sa tâche, en s'interdisant tout subterfuge, il a réussi à peindre, à la lettre, avec du soleil."

besloot ik aldus:

„Al deze schilderijen, — voortbrengselen van een volkomen gerijpt, en door ernstige, jarenlange studie in volkomen evenwicht gebracht talent, zetten, met den in September 1890 te Brussel tentoongestelden, enkel op te groote schaal uitgevoerden *Beetenoogst in Vlaanderen*, op waardige wijs de kroon op een streven van verscheiden jaren."

X.

Ik zei hooger, dat Claus' *Beetenoogst* het eerste stuk was, waarin men, naast de volledige vertolking van het licht, ook de wedergeving van den dampkring kon waarnemen.

Het valt mij — ik wil het gaarne toegeven — eenigszins moeilijk, de woorden te vinden, die — wat ik nu zeggen wilde — volkomen duidelijk en juist zouden weergeven.

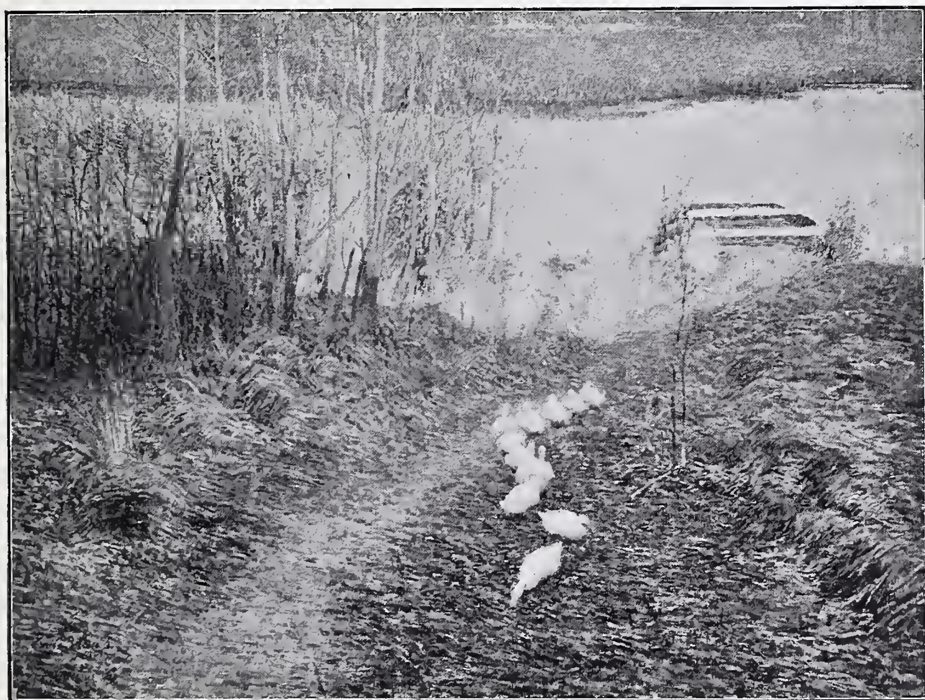
*) Muzeum te Gent.

†) Eigendom van den Heer Marlier te Brussel.

§) Ministerie van Binnenlandsche Zaken te Brussel.

Niet de zoogezegde luchtperspektief, — hoe gewichtig ook, — maar iets, dat daarmeê in zeer nauw verband staat, heb ik op het oog, met name de athmosferische omgeving, met andere woorden, het geheele bad van lucht, waarin wij, op dit of dat oogenblik, de dingen waarnemen, en dat — met en naast het eigenlijke licht van zon of sterren — aan die dingen wel niet hun karakter, — daartoe draagt veel meer de omtrek, het spel van de lijnen bij, — maar veel meer hun *gemoedstoestand*, hun *état d'âme*, als ik het zoo durf zeggen, hun *zoo of zoo uitzien*, verleent.

En nu meen ik mij niet te vergissen, als ik zeg, dat hetgeen het landschap van dit laatste kwart-eeuw voor altijd van alle vroegere landschapvertolkingen

Februari, naar een schilderij in olieverf, eigendom van den heer X. te Dresden.

onderscheidt, juist in dit dubbele weergeven, — van licht en athmosfeer beide, — gelegen is, en dat degenen, in wier werken wij deze beide hoedanigheden getrouw vereenigd vinden, juist zijn de werkelijk grooten onder onze tijdgenooten.

Zal ik namen noemen? Maris, Verstraete, Thaulow, Macaulay Stevenson, Baertsoen, Claus.....

Meer en meer, in wat hij na 1890 voltooide, komt deze tweevoudige hoedanigheid tot haar recht, eerst — zooals van zelf spreekt, meer bepaaldelijk in werken met gedempt licht zooals *Winter in Leieland*, *Het Ophalen van de Netten*, *Bij opkomende Maan*, *Gezicht op Heyst-aan-Zee* *), *Het Lichten*

*) Eigendom van den Heer Edm. Huyberechts te Antwerpen.

van de Aalkorven *), *Bij Valavond* †), — straks evenzeer in tafereelen, waar u het licht als het ware in stralen uit tegengutst, zoo *Het Veer te Afsneé, Najaarszon, In de Dreef* §), *Overstrooming, Avondgloeien* **).

Van enkele dezer schilderijen, — misschien wel van de allermooiste, — kon dit opstel geen grafische vertolking bevatten: zoo b.v. niet van *In de Dreef*, koeien, aanhobbelend onder het halfdichte bladerdak van den breeden steenweg op Deinze, gewikkeld als het ware in een web van dartelende lichtvlekken, een stuk, waarin de artistieke schijn al de kracht verkrijgt van de werkelijkheid. Wel echter van *Het Veer*, onlangs aangekocht voor het muzeum te Dresden, de Leie, weerspiegelend, in haar hoogstaande water, een onrustig zwoegend onweerszwerk, broedend, stil dreigend boven de loome slaaprust van wat boerenhuizen in de zomerhette. Zoo weer niet van *Het Lichten*, een visschersbak, liggend, roerloos, onder de naakte wilgen, op het diepe, doorschijnende slaapwater in de bijna hoorbare stilte van den laten najaarsavond. Maar wel van *Februari*, de Leie, heel blauw, heel blauw tusschen haar met hoog lisch en riet bewassen oevers, met een enkel paar eendjes, spierwit, midden op het water, en, op den voorgrond aanwaggelend, — zie maar hoe typisch juist van houding en gang! — twaalf eendjes, juist twaalf, aan-bibapotend achter de woerd, heel zoet, heel mak, één voor één, *à la queue leu leu*.

Maar mooier, veel mooier nog dan deze, zijn de hier niet gereproduceerde meesterstukjes *Winter in Leieland, Najaarszon, Overstrooming, Avondgloeien*.

Van dit voorlaatste stuk — een, dat, te bezitten, elk uur te kunnen genieten met oog en hart, elk man van smaak een onwaardeerbaar geluk moet achten, — is ten minste de hier meegedeelde *Najaarsmorgen* een tegenhanger. Claus vermeit zich gaarne in het schilderen van water, en hij schildert het met een rijkdom en een teerheid van tinten, welke de beste zeeschilders hem terecht mogen benijden.

Boordevol staat — het is November — de Leie. Reeds is zij buiten haar oevers getreden.... In schuinsche richting snijdt de lijn van de nog niet overstroomde beemden het landschap doormidden; onder hooge, rechtstammige boomen staan wat huisjes; in de verte zwelt er mist.

Weinig, zeer weinig zaaks is zulk een onderwerp.... voor liefhebbers van anekdoten en geschiedenisjes, zeker! Degene echter, die weet, dat ook in enkel licht en enkel kleur poëzie kan schuilen — een poëzie voor de oogen, het zij dan zoo, veel meer dan voor het gemoed, — die zal hier met hoog genieten bewonderen, welke weergaloos subtiele overgangen van half- en kwarttint tot half- en kwarttint de schilder hier in fijnheid en doorschijnendheid van lucht en water heeft weten te vertolken.

---

*) Muzeum te Elsene — Brussel.

†) Muzeum te Bergen.

§) Staatsmuzeum te Brussel.

**) Eigendom van den Heer Max Everaert te Parijs.

XI.

Ik wil Claus niets toedichten, wat in hem niet werkelijk leeft en spreekt, hem niet voorstellen als toegerust met hoedanigheden, die hij niet of althans niet in zulke maat als anderen bezit en waar hij zelf dan ook hoegenaamd geen aanspraak op maakt.

Ik weet zoo goed als iemand, dat hij, niet is, als Verstraete, de gevoelsmensch, die aangedaan door der anderen leed, er van zingt als was 't uit de volheid van zijn eigen hart; dat hij ook niet is, — als wijlen Gustaaf den Duyts en zijn jongere vriend Baertson, — de stemmingslyricus, die uit de hem lieve plekjes in den buiten doet juichen en vooral treuren zijn eigen intiemste ziel.

Om mij nog eens te bedienen van een paar eigen regelen, waarvan ik weet, dat de meester zelf ze destijds als zeer juist kenmerkte, ,,Claus zoekt de poëzie niet in het onderwerp, niet in de verhoudingen van zijn personages tot elkander, maar in de kleur van de dingen, in de verhouding tusschen toon en toon, in de schakeeringen van het mooie licht. Hij spreekt het leven uit veel meer door de vibratie van kleur en licht dan door actie, gebaar of beweging. En denk nu niet, dat zulk een hoofdzakelijk en koloristisch gevoel niet bestaat of dat het den toeschouwer koud laat! Wel mag het minder luid spreken en vooral minder sterk aangrijpen dan een gevoel van zedelijke orde; doch dat het zich mededeelt aan ons en werkt op dezelfde wijs als een stille avond of een helblije morgen zich gevoelbaar maakt, is zeker."

XII.

Claus is de dichter mét enkel kleur, de dichter ván enkel kleur.

Gezond naar ziel en lichaam, opgewekt van aard en vroolijk tot guitigheid toe, voelt hij zich bij voorkeur aangetrokken door kleuren van blijheid en jeugd, — die, welke neuren in de Lente, die, welke schateren en trompetten in middaggloed of zomerpracht.

Vlaming, niet door het toeval van afkomst en geboorte alleen, maar — wat beter is — door overtuiging en gevoel, behield hij, in zijn beide geestige, levendige oogen, de oude aangeboren vatbaarheid en de lust voor bonte, rijke schakeeringen, voor die weelde en muziek van rood en blauw en paars en groen en geel en bruin, die ons toezingt evengoed uit de schilderijen van alle Vlaamsche gotieken als uit de landschappen van het tegenwoordige Vlaanderen.

Nog éen karaktertrek van Claus wil ik toelichten: — zijn kinderlijk naiëve gehechtheid aan —, zijn algeheel opgaan in zijn kleine vaderland, de Leie. Van 1882 af tot 1897 schilderde hij geen andere meerschen of akkers dan die, welke haar wateren besproeien; geen andere menschen dan die, welke op haar oevers geboren zijn.

Vóor eerstgemeld jaar, zoowat in 1878 of 1879, werd hij z'n Leie een eerste maal ontrouw, om, naar het voorbeeld van Verlat, de gebroeders de Vriendt

en anderen, een reis in het Oosten, juister, door Spanje en Marokko te ondernemen. Daarna bracht hij, maar alleen na lange tusschenpoozen, nog eenige weken door in Westfalen eerst, namelijk na 1880, in Zeeland en voornamelijk te Veere, na 1897.

Te Astene, een onaanzienlijk boerendorpje tusschen Deinze en Thielt, bewoont hij, sedert jaren nu al, een eenvoudige maar geheel „naar zijn hand" ingerichte villa, gescheiden van den steenweg van Gent op Kortrijk door een uitgestrekten tuin, vol hooge boomen en weelderig, bijna wild door elkaar groeiend gebloemte van alle soort, een soort van *Paradou*!.... Aan de andere zijde van zijn huisje vloeit de Leie, heenschurend met zacht gemurmel langs den hoogen boord van een weidelandschap, waardoor heinde en ver slanke olmen en kreupele wilgen in lange rijen opmarcheeren en waar vette, dasvette koeien loom grazend zich weerspiegelen in het heldere nat. En stille vrede hangt in de middagpracht van den Zomer en in de morgenfrischte van den Winter om het aardige huisje, nu en dan verstoord door het „ariouw" van den koewachter of het „ho" van den beurtschipper, wiens lange boot, loom, met gereven zeil, voorbijdobbert.

En op den gevel van het lieve, gastvrije huis prijkt in grote letters de naam, *Zonneschijn*, — zooals ik zelf, nu al een zestal jaren geleden, het, tijdens een verblijf bij den meester, gedoopt heb....

En met nóg iets meer dan nieuwsgierigheid, met de warme sympathie van dank en bewondering kijken, uit menig voorbijraderend rijtuig en van menige voorbijsuizende fiets op den breeden steenweg ouden en jongen even het tuintje in, of maken elkaar attent en zeggen: „Kijk even! Daar woont Emiel Claus, de schilder van Leieland."

„ALS MAN VAN EER."

Haagsch-Indische novelle

VAN

KARAMATI

(schrijver van „Clara van Merenstein," „Toewijding" enz.).

(*Vervolg*).

V.

„Moeder is al een half uur naar bed," zei Lientje lusteloos op Truida's vraag. Ze zat kleumerig bij 't kleine potkacheltje in de woonkamer. Haar zuster stond met den rug naar haar toe vlak bij haar, vóor den spiegel bezig haar verwarde krullen in orde te brengen. Zoo goed als dat ging, want in den gebarsten en verweerden spiegel werd slechts een onduidelijk beeld waargenomen. 't Voorwerp dateerde uit de eerste huwelijksjaren van Mevrouw Driest, en maakte met zijn opzichtige, eenmaal rijk vergulde lijst een vreemd effect in die armelijke omgeving.

Truida's vilten hoedje lag op een stoel naast haar, nog met de sporen van de sneeuwbui, die er buiten tegen gewoed had.

„Hondeweer buiten!" riep de jongste der meisjes gemelijk, zich tot haar zuster keerende.

„Zoo?" Lientje had niet veel lust tot praten. De beide handen op de knieën zat ze vóor zich te kijken.

„'t Kan je weinig schelen!" gaat de ander voort. „Als je rustig bij de kachel zit, dan geef je wat om sneeuw en wind en modder...."

„Rustig!" zegt de oudste zacht, maar met innige bitterheid.

„Nou ja, rustiger dan ik, die een half uur ver door de koû moet komen, terwijl jij je warmen kunt. Dan klaag je nog!"

De twee zusters begrepen elkaar niet, wat trouwens heel wat meer voorkwam. De nuchtere, kalme Truida vond Lientjes inzichten „overdreven", Lientje vond de hare „laag bij de' grond". „Je bent een kind, een volslagen kind", zeî de jongste telkens tot haar drie jaar oudere zuster, in 't volle besef harer verstandelijke meerderheid. Ze was te meer gesteld op die meerderheid, omdat ze zich tegenover Lientje de mindere voelde in uiterlijke aantrekkelijkheden — o, verreweg! Haar kleine ineengedrongen gestalte, het roode, bolle gezichtje met het stompe, ietwat breede neusje, de eenigszins uitpuilende oogen zonder veel uitdrukking, waarboven de dunne

witte wenkbrauwen nauw zichtbaar waren, het smalle voorhoofd en de vrij grove vaalblonde krullen „en garçon" gaven het persoontje iets boerinachtigs. Men besefte bij den eersten aanblik, dat zoo'n uiterlijk weinig strookte met kniezen of pruilen. In dat gezonde lichaam was ook de geest gezond; maar die eigenschap trad bij beide te veel op den voorgrond, drong zich te veel op aan de waarneming. In haar geheele voorkomen, dat niet bepaald onaangenaam kon genoemd worden had ze veel van een dahlia. De meeste bloemenliefhebbers vinden die bloem zeer correct. Jawel, en zeer regelmatig gekleurd, degelijk ook, en toch... houden ze meer van de Parma-viool. Sommige menschen echter beweren hoofdpijn te krijgen van den geur dezer laatste en zoo vond ook Truida de hartstochtelijkheid en 't gebrek aan zelfbeheersching bij haar zuster niet „gezond." Zij zat even stevig vast aan wat ze gaarne haar „beginselen" noemde als haar evenbeeld onder de bloemen aan den stengel: geen onbeteekenend windrukje of regenvlaagje zou dien breken, geen gril van 't lot zou Truida ontrouw maken aan haar „beginselen."

„En jij lijkt wel veertig met je ouwelijke verstanderigheid!" zeî Lientje als Truida haar een kind noemde. „Ik ben liever jong," liet ze dan niet zonder hatelijke bijbedoeling volgen.

De zusters mochten elkaar niet, en staken hun gebrek aan zusterlijke genegenheid niet onder stoelen of banken. Lientje haatte „de beginselen" van Truida met hartgrondigen haat. Ze zeide dat menigmaal met fijnen spot of scherpe geestigheid. Truida beantwoordde dat dan met tartende, minachtende kalmte. „Kinderpraat!" zeî ze, schouderophalend. Met dat al besefte ze dan tevens, dat ook in geestigheid en welbespraaktheid Lientje haar vooruit was. Maar, och, ze stelde geen prijs op die eigenschappen: ze vond ze „ondegelijk". „Een „knap" uiterlijk, nou ja, dat laat ik daar, dat heeft wel iets voor," dacht Truida, maar ze troostte zich niettemin met de overtuiging, dat ook dat niet noodzakelijk was voor een degelijke vrouw. Ja zelfs... zoù 't wel wènschelijk wezen?

't Was hier weer 't eeuwig antagonisme tusschen verstand en hart. Lientje was te veel hart, Truida te veel verstand. Toen ze klein waren, noemden de menschen de jongste „een flinke meid," de oudste „een snoes van een kind."

In al het getob en de voortdurende zorgen van hun armelijk bestaan, bij al 't leed dat deze drie eenzame schipbreukelingen op de zee des levens reeds drukte, kwam nog deze telkens terugkeerende oneenigheid als een booze geest, om 't weinigje geluk te weren, dat eendracht en liefdevolle omgang anders zouden kunnen geschonken hebben.

En de moeder, die beide kinderen innig liefhad, leed onder de machteloosheid harer vermaningen. De beide meisjes zouden in haar bijzijn niet licht tot hevige tooneelen overgaan — ze eerbiedigden de arme oude te veel daarvoor — maar de bedekte toespelingen, de spijtige schermutselingen tusschen die twee hernieuwden zich telkens weer. „Maar zwijg dan toch, Lientje, en jij, Truida, wees niet zoo bedilziek. Bedenk toch: Waar liefde woont, gebiedt

de Heer Zijn zegen. Jelui hebt niets buiten elkaar en mij op de wereld. Wees eensgezind. Doe 't om mij!" Dan was er wapenstilstand, zoolang als 't duurde....

Dien avond, dat Truida van haar dagwerk thuis kwam, lag de laatste woordenwisseling nog versch in beider herinnering: ze hadden 's morgens in de vroegte — op gedempten toon, om moeder, die nog sliep, niet te storen — een gesprek gehad, en waren 't natuurlijk oneens geweest. De beide zusters, die bij elkaar in éen bedsteê sliepen — de oude vrouw gebruikte het eenige ledikant in de alkoof — hadden nu en dan op die wijze een gedachtenruil. Gewoonlijk eindigde die dan daarmee, dat de oudste driftig opstond, of, als 't nog wat erg vroeg was, zoo dicht mogelijk naar den kant drong en Truida den rug toekeerde.

Lientje antwoordde niet op 't verwijt van haar zuster. Dat ze „klaagde", was waarlijk niet om materieele zorgen. Die waren er genoeg, zeker; maar datgene, waarom ze klaagde in de diepte van haar gemoed, wat sinds drie jaren daar verborgen lag en haar benauwde tot stikkens toe, was van heel anderen aard. 't Liet haar vrij koud, dat als een enkele galm dier zielsklacht onwillekeurig doordrong in den klank van een woord of in een zucht, Truida daaraan een verkeerde uitlegging gaf. Ze was ook zoo „verstanderig". Al kon en al wilde zij verklaren, de andere zou er immers toch niets van begrijpen.

Ze zweeg dus, en bleef somber vóor zich kijken.

„Waar suf je nou toch weer over?" riep Truida meer en meer gemelijk, terwijl ze bij de kachel ging staan, om haar verkleumde vingers te warmen. Ze dacht aan al 't geharrewar over Piet Lingemans' hernieuwd aanzoek. Bij Lientje was daardoor in de laatste maanden „'t oude" in hevigheid van zelfkwelling en strijd toegenomen. Ze had ook dien dag in 't weinig spraakzame verkeer met moeder al de bitterheid daarvan beselft.

„Dat gaat je niet aan!" antwoordt ze verstoord, maar zonder op te kijken.

„Dat gaat me wel aan. Ik weet heel goed, waaraan je weer denkt. Ik wenschte wel, dat je eindelijk al die dwaasheid liet varen, en deedt wat ieder verstandig meisje in jou omstandigheden doen zou."

Geen antwoord.

„Je denkt weer aan die ‚misselijke' vent, aan die Paul...." Ze weet wel, dat dat „pakt"; Lientje zal daarop 't antwoord niet schuldig blijven.

„Ik verzoek je die beleedigende taal voor je te houden. Je kent die' man niet.... Je hebt hem net éens gezien. Je weet niet wie hij is. Je weet niets kwaads van hem...." Lientje's oogen vlammen, als ze haar zuster aankijkt.

„Niets kwaads? Lieve tijd" — Truida vermeed alle heiligschennis in haar uitroepen — „als je dat geen kwaad noemt, dat hij je heeft laten zitten, en nu na drie jaar naar Indië gaat, zonder taal of teeken van zich te laten hooren! Noem je dat geen kwaad, dat jij je nu al die' tijd zit dood te kniezen om die' vent, je eigen leven vergalt? En 't onze.... En dat je blind bent voor je eigenbelang?..."

„Eigenbelang? Jou belang, bedoel je. Maak mij niet wijs, dat je me dat

huwelijk aanraadt uit zusterlijke liefde. 't Is omdat je begrijpt, dat onze omstandigheden dan beter worden, jij geen kameniertje meer hoeft te spelen en hier thuis 't rijk alleen hebt. . . ."

Truida haalt minachtend de schouders op.

„Je weet zeer goed, dat Piet Lingemans moeder in allen geval hulp beloofd heeft, en dat hij dat zeker doen zal, of jij met hem trouwt of niet."

„Daar blijkt nu weer je verstanderigheid uit," zegt de ander schamper. „Alsof wij zoo'n hulp zouden kunnen aannemen, als ik zijn aanzoek afsla."

„Waarom niet?" antwoordt Truida vol moederlijk meerderheidsbesef.

„Wel, omdat 't niet kan, dood eenvoudig. 't Is heel wat anders geldelijke hulp van een schoonzoon of zwager aan te nemen dan van een wild vreemde."

„Wild vreemde!"

„Goed, geen wild vreemde dan; maar iemand, die we in zooveel jaren niet gezien hebben, dat hij vrijwel een onbekende voor ons is. Ik ken moeder genoeg: die zou in geen geval die hulp aannemen, als 't niet tot een huwelijk tusschen ons kwam. En ik zou 't haar ook afraden, als dat noodig was. Maar laten we zwijgen over die zaak. . . . Jij begrijpt me toch nooit." En Lientje staat op, en geeft duidelijk te kennen, dat ze naar bed wil.

Truida doet alsof ze niets merkt. Ze wil nog eens haar „dwaze" zuster de les lezen. En de aanhouder wint, denkt ze in haar „verstanderigheid".

„Ik wil, dat je mij begrijpt," zegt Truida met sarrende kalmte — haar kalmte was altijd zoo sarrend voor de levendige Lientje — „'t is jou belang in allen geval ook, al wil ik wel bekennen, dat het moeder en mezelf beter zou gaan, als jij eindelijk je over je denkbeeldige bezwaren heenzette. Ik zie ook wel in, dat we die hulp niet zouden kunnen aannemen, als jij Piet bedankte — ik bedoel nu nòg 's, na zijn laatste' brief." Een van Truida's beginselen is, dat men wat toegevend moet zijn jegens „kinderen". Ze gaf dus gedeeltelijk toe. Misschien, dat zoo haar kansen om het pleit te winnen vermeerderden.

„Je zult me aanhooren," gaat de jongste der zusters voort met het minimum verheffing in haar schelle, onwelluidende stem, dat ze met „vrouwelijke waardigheid" vereenigbaar acht.

Lientje gaat druk voort met uitkleeden, schijnbaar zonder acht te slaan op 't geen de ander zegt.

„Ik vind 't meer dan erg, dat je je eigen geluk en ons welzijn opoffert, alleen maar omdat je nog hoop hebt op . . . die' Paul "

Truida zal nu alles zeggen, haar laatste troeven uitspelen. Nu vanavond zal ze dat koppige kind wel tot rede brengen.

„De man denkt niet meer aan je. Hij heeft waarschijnlijk wel tien liefjes gehad na jou . . ." Ze wacht even, om na te gaan hoe de uitwerking harer woorden op Lientje is. Maar deze blijft zich volmaakt onverschillig toonen, hoe ze ook inwendig kookt.

„Je zegt, dat ik hem niet ken," gaat Truida onverstoorbaar voort. „Ik ken hem voldoende uit zijn daden. Een fraai heerschap, dat een meisje zoo

behandelt! Ik begon al met wat tegen hem te hebben, toen je me in 't geheim nam. Ik heb je eenmaal beloofd te zullen zwijgen, en dat zal ik blijven doen. Maar ik heb spijt, dat ik ooit toegegeven heb, toen je me de' man voorstelde die' eene' avond — dat weet je wel — en ik beloven moest moeder buiten de zaak te laten. 't Kwam me toen voor, dat hij eerlijke bedoelingen had, hij leek me een fatsoenlijk man, al beviel hij me overigens niet... Fatsoenlijk! Wat was ik toen jong en onervaren, dat ik zoo onverstandig kon zijn die geheime vrijage van jelui te bevorderen. Och, ik meende er goed aan te doen. 't Spijt me nu, dat kan ik je met de hand op 't hart verzekeren." Menschen, waar 't hart erg kalm is, schijnen gemakkelijk daartoe over te gaan. Ze schijnen althans gaarne de uitdrukking te gebruiken. „En juist omdat me dat zoo spijt" vervolgt de beginselvaste Truida met waardigheid, „juist daarom wil ik nu alles doen wat in mijn macht is, om alles goed te maken. Ik was toen wat dom, maar nu ben ik verstandig, Goddank. Ik dacht toen, dat je een goed huwelijk zou doen: die Paul had wat geld, was van een goede familie en je hield van hem. Als ik nu nog denk aan je dwaze, dolle verliefdheid in die' tijd! Krankzinnig gewoon! Hè, ik huiver er van."

Een schouderbeweging der kuische zedemeesteres moest deze laatste oratorische overdrijving aanschouwelijk maken. Lientje dacht aan de jaloerschheid van Truida in dien tijd: die vond zij „krankzinnig", en ze vond nu haar zedepreekerij belachelijk. Maar ze zeî niets.

„Als ik geweten had, dat al die malligheid zoo'n verloop zou nemen!" hervat Truida. „Dat je juist van een goed huwelijk afgehouden zou worden door aan die' kerel te denken! Je weet in welke omstandigheden we toen waren. Nog erger dan nu, en dat zegt wat. Als je toen een goed huwelijk gedaan hadt, zouden we nu niet in armoê zijn — ten minste niet zoo. En nu heb je gelegenheid, om werkelijk ons en jezelf vooruit te helpen. Piet Lingemans is alles wat je wenschen kunt...."

„Bah!" zegt de oudste der zusters bij zichzelve, „voor mij is trouwen geen zaak van berekening. Vroeger je kansje gemist, neem nu je kansje waar! Wat een stuitende raadgeving!"

Lientje is vol bitterheid tegen haar zuster. Die ongevoeligheid en ruwe manier van spreken grieven haar. En ze heeft al zooveel ellende doorleefd dîen dag, zooveel gedacht, getobd, zich afgebeuld met vragen, die ze reeds lang voor beantwoord en beslist hield. Truida was onaangenaam, maar had ze in hoofdzaak misschien geen gelijk met hetgeen ze beweerde? Was 't niet Lientje's plicht dat aanzoek aan te nemen, terwijl ze kort te voren juist meende haar plicht te doen door 't af te slaan?

Ze vindt het verschrikkelijk nu weer te weifelen, want erger dan een harde plicht te vervullen, is het haar als een ieder, die plichtbesef voelt, niet te weten waarheen zich te richten. Ze is ontevreden over zichzelve, en wijt alles aan Truida.

Ze is inmiddels uitgekleed, en staat in haar lange witte nachtjapon gereed om de bedstede in te stappen. Als ze daar even toeft bij den opengeschoven

voorhang, die de eenige afscheiding vormt tusschen de alkoof en de kamer, met de golvende zwarte haren om nek en schouders vallend, werpt ze een blik vol stil verwijt op Truida, die nog steeds op haar plaats bij de kachel zit, en zegt dan op onverschilligen toon, alsof de ander over niets bijzonders gesproken had:

„Goeie' nacht. Zorg er voor, dat je de kachel laat uitgaan, als je straks ook naar bed gaat."

Truida wordt, ondanks haar principes, thans zichtbaar wrevelig. Ook zij is ontevreden over zichzelve. Ze heeft daareven waarlijk een opwelling van bewondering gehad voor de mooie oogen en de gestalte van dat domme kind!

„Een ding wil ik je nog zeggen", bijt ze Lientje toe. „Denk aan je verantwoordelijkheid. Moeder kan met haar zwakke gezondheid niet langer in deze armoê blijven voortleven. Ze zal weer ziek worden. En wat moeten we dan beginnen, als we dokter en apotheker niet betalen kunnen? Of als ze sterft, wat dan? Blijf jij maar denken aan die' ellendeling van 'n Paul. 's Kijken wat er over drie maanden gebeurt! Dan staan we op straat, sentimenteele zus. Ik wensch je een goede nacht."

Verder zwijgen beiden. Het lichte snurken der oude vrouw in 't groote bed houdt even op.

Angstig kijkt Lientje naar haar, zich in bed oprichtend. Neen, Goddank, moeder slaapt door. Ze hebben wel zacht gesproken zooeven, maar toch.... O, als moeder 's iets gehoord had....

Lientje's zielestrijd wordt voortgestreden, O, als dat lieve lijdende schepsel, die moeder die ze zoo zielslief heeft, mocht bezwijken onder den last der ellende, wat dan?

De gordijnen der bedstede zijn toegetrokken. Lientje ligt op haar knieën te bidden. Het krampachtige trekje om haar mond van zooeven, toen ze vóor haar zuster stond, is heen. 't Fijne donzige gelaat met de opgeslagen donkere oogen, de volle lelieblanke hals, waarlangs de gitten lokken stroomen, de heerlijke slankheid der gestalte in 't eenvoudige witte kleed beschenen door 't licht van 't nachtlampje, dat door de dunne gordijntjes dringt, lijnen doezelend en verzachtend, dat lieflijk geheel biedt een treffende overeenkomst aan met de afbeelding der biddende, waarheen zoo menigmaal een kloek manneoog met teederheid opgekeken had, ginds, ver weg aan 't ander eind der aarde.

Ook hier vloeien tranen van innige roering over 't gelaat eener smeekende; want ook hier wordt gebeden: „Heer, leer mij Uwe wegen, wijs mij Uwe paden."

VI.

De troost en de voorlichting zijn niet gekomen, en Lientje voelt zich teleurgesteld. Naief vraagt ze zich af, of Onze Lieve Heer niet boos zou wezen, omdat ze Hem alleen aanroept, als haar arm hoofd haar geen goeden

raad meer kan geven. 't Is waar, Lientje denkt niet zooveel aan God als ze behoorde te doen — nee', lang niet, vooral in den laatsten tijd! — maar ze had ook zooveel naars om aan te denken. Zooveel naars, dat ze schuchter terugweek met haar gedachten, als een arme slavin, die te veel van haar meester te verduren heeft, en in ongenade is. Was zij in ongenade gevallen?... O, God had haar niet lief, dat kon niet, dat kon niet. Sedert...

Lientje onderdrukt met moeite een snik. Naast haar ligt Truida, wellicht nog in haar eersten dommel: ze mocht eens ontwaken en haar ondragelijk gepreek weer beginnen... Wat was die Truida beleedigend in haar uitdrukkingen geweest! Die ellendeling van een Paul... Hij is geen ellendeling, neen, honderdmaal neen! Ze gelooft 't niet, ondanks alles. En toch... houdt ze dan nòg van hem, zooals toen? Ook dat niet — o neen, dat màg niet — maar ze haat hem niet, ze kàn hem niet haten. Waarom dan toch niet? Waarom weigert dat slechte hart te haten, en vermeit het zich zelfs in dwaas terugdenken en verlangen naar wat eenmaal verloren is, voor goed verloren? „'t Is slecht hem nog lief te hebben" — zegt Lientje's geweten. En ze paait en sust 't als altijd: ik hou' ook niet meer van hem, ik wil niet meer aan hem denken zooals tòen. En als een kind, dat door haar moeder valsch beschuldigd wordt, en op al haar verzekeringen maar geen geloof vindt, roept ze wanhopig haar geweten toe: 't is niet daarom, 't is niet daarom — niet omdat ik nog van hem hou', dat ik niet doen wil wat moeder en Truida van mij wenschen!

En de korte droeve roman van haar leven komt weer vóor haar geest, duidelijk en klaar in al de bitterzoete bizonderheden, als waren de gebeurtenissen van gisteren.

Drie jaar geleden studeerde Lientje voor onderwijzeres. Ze zou in October examen doen, den eindpaal bereiken, waarheen zij met zoovele lotgenootjes van haar stand zoolang gehunkerd had. Ze zou dan „klaar zijn", en haar eigen brood kunnen verdienen. Dat zou ze inderdaad, want haar traktement dat haar in haar toekomstigen werkkring tegenlachte, was juist voldoende daarvoor — zonder boter... Lientje was gelukkig in 't vooruitzicht. O, wat een weelde, als ze die vijf honderd gulden kon storten in de schamele huishoudkas van moeder thuis! 't Was hun zoo weinig voor den wind gegaan sedert den dood van oom Frederik uit „de Oost." Dat die man ook zoo spoedig was komen te sterven, juist toen hij eenige maanden te voren moeder zoo hartelijk en zoo royaal was begonnen te steunen! Ach, die goede oom was blijkbaar zijn heele leven zoo royaal geweest, en had nooit overgelegd van zijn mooie traktement, dat hij in Indië zooveel jaren genoten had; want na zijn dood bleek er niets nagelaten te wezen dan tante's inboedel! Tante kon van het pensioen met haar drie kinderen net leven, beweerde ze. Ze scheen steeds in stilte gemord te hebben tegen manliefs mildheid en gebrek aan spaarzaamheid. En moeder wilde haar nu niet lastig vallen. Op een onbezorgden tijd van nauw drie maanden waren dus bange zorgen gevolgd. Moeder wilde niet verhuizen: ze werd al oud, en verhuizen kost zooveel. Ze

bleef in den Haag in haar kleine bovenhuisje bij het station van het Hollandsche spoor. Zoo scharrelden ze rond, de drie luitjes, van zes honderd gulden, 't pensioentje, waarvan ze vroeger in 't Drentsche dorp hadden moeten leven. Truida, toen bijna zeventien jaar oud, was van school genomen en zorgde voor 't huishouden, terwijl Lientje haar plan om onderwijzeres te worden met verdubbelden ijver doorzette. Truida was als „geknipt" voor 't huishouden, en zij bezat de echte kleinburgerlijke zuinigheid — „krenterigheid" zei Lientje, als ze uit haar humeur was — een eigenschap, die de oudste der zusters totaal miste. Truida had het wonder verricht: ze was toegekomen niet alleen, maar had kans gezien om Zondags een extra schoteltje en een terrien soep klaar te zetten... En er was tevredenheid in de kleine woning; want Truida was tevreden over haar beheer, Lientje over haar studiën — ze zou over een half jaar examen doen, verbeeld je! — en mama Driest over haar flinke dochtertjes. Omgang hadden ze bijna niet. De menschen in de buurt waren meest winkeliers, en in heel den Haag hadden ze geen andere familie dan de oude mevrouw Driest, bewuste tante, en haar drie kinderen. Deze tante woonde aan 't andere einde der stad, ergens in de „Indische buurt," en had daar een macht kennissen onder de al- of niet bestorven weduwen van Indische officieren, ambtenaren of industriëelen, menschen als zij: fel op „roedjak" — onrijpe vruchten met Spaansche peper — en op Chineesche kaartjes, met een verborgen hekel tegen een „echte' Hollander," veel verhuizend en graag verguizend — 't eene zeggend en 't andere bedoelend — erg hartelijk, zelden hatelijk, erg zindelijk en zinnelijk. De oude dame voelde zich in dien kring op haar gemak — zoo, lekker, ja? — en kwam dus weinig bij haar arme nicht. Deze trouwens was weinig op de bezoeken van haar of haar dochter gesteld; 't hinderde haar in zulk een armelijke omgeving tante's welgemeende, maar onkiesche opmerkingen te moeten hooren over de inrichting van 't huis, de meubels en vooral 't leven der meisjes. Die moesten meer uitgaan, beweerde ze altijd. Haar dochter „Blanche" — een mooi meisje met groote donkere oogen, matgele tint en prachtig zwart haar — ging altijd „goed" gekleed, en vertoonde zich. Dat moesten Lientje en Truida ook doen. „Kom," zei tante met spontane hartelijkheid „jij stuur jou dochters maar, ja? Wach maar" — dit dan tot de meisjes — als julli ook dans in de Koergaus, krijg julli éen goeie man! wach maar. Jij zul zien, Mri — mevrouw Driest heette Marie — kijk maar mijn dochter Blans, ja? Eén vinger éen man, als zij wil, maar zij *wil* niet. Ha, ha! Zij wach' liever. Zij weet ook wel wat zij doet." Nu, Lientje en Truida wisten ook wel wat zij deden. Ze dachten niet aan trouwen. Beiden waren overtuigd, dat de pretendent wel „van zelf" komen zou, als hij ooit kwam; dat een meisje gezocht moet worden en niet zelf aan 't zoeken moet gaan. Truida's ideaal — zoover ze er een hebben kon — was: deftig, geacht en rijk, Lientje's droomen stelden haar toekomstigen levensgezel voor als: jong, mooi en ridderlijk — blond natuurlijk, met edele blauwe oogen en een puntpaard, zooals 't eeuwige type, dat Marchetti in de romans der Illustration van den „jeune homme" geeft. Lientje had daaruit wel eens een roman van Ohnet gelezen in

een ouden jaargang van een schoolvriendin geleend. Ja, zoo moest haar aanstaande wezen... en als hij dan ook eens Gaston heette! Zeker, Lientje dacht 't, en zei 't: „Ik wil uit liefde trouwen." En Truida zeî: „Ik trouw niet," maar meende het anders.

Zoo leefden ze voort in werkzaamheid en verwachting, totdat een gast hun huis bezocht, onwelkom voor rijken en armen, die als bode van den Huisheer onzer aardsche woning ons allen nu en dan er aan herinnert, dat we die woning slechts tijdelijk betrokken hebben: ziekte, die smart brengt aan allen, leering aan enkelen en nood in 't huis van den arme.

In 't eerst liet de ziekte van de oude dame zich niet ernstig aanzien en Lientje ging door met geregeld haar lessen te volgen: 't was zoo gewaagd te verzuimen nu ze zoo na aan 't doel was!

Zoo wandelde het jonge meisje trouw naar de school: 's morgens om half negen van huis, om niet vóor half vijf terug te wezen. De school was zoo ver, ze kon moeilijk tusschen twaalf en één thuis komen koffie drinken. Het was daarom haar gewoonte, met een kennisje in een melkinrichting dicht bij de school haar broodje te gaan opeten, met een glas warme melk, dat ze daar voor enkele centen krijgen kon. Het schoolgebouw kon soms zoo bedompt zijn, en 't levendige kind verlangde naar een „klein verzetje" tusschen de lesuren. De beide meisjes zaten daar in die zindelijke, nette melkinrichting zoo „knus," en konden er ongestoord een gezellig praatje maken — nee, 't was heel wat aangenamer zóo dan in dat muffe schoollokaal op een bank of onder 't oog der „juffrouw" haar kale boterham te verorberen!

Ze zaten daar dan weer op een mooien middag druk, maar op gedempten toon keuvelend, zooals jonge meisjes dat doen, toen de deur ruw opengestooten werd, en een viertal Delftsche studenten binnen kwamen stuiven. Rumoerig lachend en pratend zetten ze zich aan een tafeltje vlak bij dat, waaraan de meisjes zaten. Dezen zwegen schuchter stil, en keken elkaar aan. De broodjes en de warme melk verdwenen veel spoediger dan anders, want de vrijpostige taal en de onverholen kritische blikken van de jonge lieden maakten een onaangenamen indruk op Lientje en haar vriendin, en zij vreesden erger. Hoezeer echter hun houding ongegeneerd was en ze lieten merken, dat vooral Lientje hun aandacht trok, toch waren ze niet onhebbelijk genoeg, om tot een van beiden rechtstreeks 't woord te richten.

De meisjes stonden weldra op, betaalden en gingen heen, sterk nageoogd door één der vier studenten, iemand van circa vier en twintig jaar, met een knap voorkomen en een zekeren onverschilligen zwier, vooral eigen aan Minerva's zonen als ze tot de „oudjes" beginnen te behooren. Zijn gezicht had de matbleeke tint van den nachtbraker. Dien dag was dat nogal opvallend, evenals trouwens bij de drie vrienden. Ze hadden dan ook den vorigen nacht niet geslapen, maar „gefoven," dat het daverde, en nu was één van hen op den inval gekomen, om met een glas melk de fuifdampen weg te spoelen, die hen nog min of meer vervulden. Dat sobere voorstel klonk hun zoo bizar, zoo buitengewoon in de ooren, dat het dadelijk bijval vond.

Nauw waren de meisjes weg, of de oudste van 't viertal, zekere Paul Van Dordt, dezelfde, die Lientje zoo nageoogd had, riep:

„Wat zeg je van zoo'n lief bekje! Een beeld van een meid, he?" Hij vroeg 't aan zijn overbuur aan 't tafeltje. Deze had zich een paar ruwe opmerkingen veroorloofd, toen de meisjes er nog waren. Paul Van Dordt had zich tot kijken bepaald.

„Je bedoelt die donkere? Ja, 't viel me dadelijk op", zei de toegesprokene.

„ Dat schijnt wel, want je was vrij onhebbelijk met je opmerkingen zooeven. Dat doet men niet." 't Laatste quasi-ernstig.

„Nou ja, jij bent ook een fijne", antwoordde de ander. Hij liet een leelijken vloek volgen, en schaterde. „Je zou die eene liever niet zoenen, geloof ik, uit zuiver respect, en de ander liever ook niet, omdat je haar niet leelijk genoeg vindt." Met de laatste bedoelde de man Lientje.

„Een zoen geven is heel wat anders dan onhebbelijkheden debiteeren, zooals jij, Kees."

„Je zou niet ver komen, al woû je nog zoo graag", viel de derde der melkdrinkers in. Hij was bezig geweest met aandacht zijn grooten zwarten knevel, die in eenigszins verwilderden toestand geraakt was, in orde te brengen. De spiegel aan de wand vlak boven het tafeltje gaf hem daartoe gelegenheid. Hij had daarbij kunnen constateeren, dat zijn gelaatstrekken er min of meer „gekookt" uitzagen, terwijl zijn oogen — vreemd! — hem onwillekeurig Vondel's „Constantijntje 't zalig kijndje" te binnen brachten „dat d'ijdelheden hier beneden aanziet met een lodderoog." Hij had dus van 't juist gesprokene alleen 't laatste opgevangen.

„Ik ken haar," liet hij met een meerderheids-air volgen.

„Hoe zoo?" vroegen Paul en Kees tegelijk.

„Dat wil zeggen, ik heb 'r meer gezien. 't Is een aanstaand onderwijzeresje. Een heel net meisje van goeie familie."

De laatste spreker hield er als meer jongelui van zijn slag een bijzondere vrouwen-filosofie op na. De eerbaarheid stond bij hem in rechte evenredigheid tot den stand. Hij behoorde met zijn drie kornuiten tot het soort studenten, dat men met een Fransch woord „épaves" zou kunnen noemen, het nablijfsel uit den steeds wisselenden stroom der studentenwereld, fragmenten van clubs, die uiteengegaan zijn, doordat de meeste leden na volbrachten studietijd de wereld zijn ingegaan. En evenals wrakhout, spieren en kroost, dobberend op het water, bijeendrijft, zoo voegen zich deze verspreide elementen bij elkaar, om eindelijk gezamenlijk „aan lager wal" te komen of later weer uiteen te spatten. De eenige band, die hen samenhoudt, is een zeker gevoel van eenzaamheid, dat allen om 't hardst onder den schijn van verheven onverschilligheid voor alles wat buiten hun kringetje omgaat, trachten te maskeeren. Ze vormen een wereldje op zichzelf, half buiten de studentenwereld, waarin ze vooral door „eerstejaarsmenschen" als wonderen van studentikoze wijsheid schuw vereerd worden, en geheel buiten het overig menschdom, waarop ze met des te grooter minachting neerzien naar mate het oogenblik

nadert, dat ze daaronder terug zullen moeten keeren, om er tot de mislukkelingen gerekend te worden. Als koeien bang voor dreigend onweer steken ze de koppen bijeen, en loeien luid, elkaar wijsmakend dat ze nog pleizier in hun leven hebben.

Onder zoo'n zootje was ook Paul van Dordt beland. Eenig kind van rijke, zwakke en toegevende ouders, deed hij al dadelijk na zijn aankomst te Delft, waar hij voor ingenieur zou studeeren, precies wat hij verkoos. Van een goedigen, vroolijken en gullen jongen, die hij was, wèrd hij na eenige jaren van luieren, lollen en „uitgaan” een cynische doordraaier met een minimum eergevoel en een maximum „aanstellerij”. Hoe minder inwendig karakter, des te meer uitwendig karakter, dat is vertoon. Zoo gaat het meer. Zijn ouders zagen veel door de vingers — ze waren van 't „jeugd-moet-uitrazen”-systeem, als vele ouders met studeerende telgen — en Paul beloofde telkens examen te zullen doen. Ondertusschen bezocht hij geen enkel college... Wat zou dat? Hij had een „repetitor”, zeî zijn vader in de soos te Uithoekerwold, hij kon 't betalen: men moet leven en laten leven. Papa Van Dordt was burgemeester, en had gelijk. Als Paul in de vacanties soms overkwam — 't kostte wel eens moeite dit gedaan te krijgen — was 't vaderlijk hart vol milde toegevendheid voor Paul's dwaasheden — en Paul was onbetaalbaar met zijn grappen („studentengrappen” zei papa) op de soos, bij de muziekuitvoeringen, op 't „casino” — waar ieder jong meisje 't uitgierde van de pret, als Paul maar even zijn mond open deed. De mama's zagen beschermend en aanmoedigend Paul's hofmakerijen aan. Ze vònden hem „toch wel een aardige jongen... wel wat vrij, zie je, maar... nou ja, een student, wat wil je er meer van zeggen?” En dan... een goede partij, maar dit zeiden de mama's slechts *sotto voce*, als ze met de papa's alleen waren. Paul kwam netjes voor den dag — in zijn kleêren, bedoelden ze. Dat was ook een voorname zaak. En Paul had vrij zijn keuze kunnen doen onder de maagden van Uithoekerwold: kuische moeders zouden haar kuische dochters zonder aarzelen aan dezen netten lichtmis tot vrouw gegeven hebben. Maar Paul spotte en lachte met alles en allen, steeds gevleid en toegejuicht, niet het minst door zijn vader, „den ouwe”, die nog tevreden grijnsde, als Paultje hem in de soos „in 't ootje nam”. Evenals wijlen don Juan Tenorio spotte ook hij met de liefde, en hij rekende 't zich een eer aan nog nooit verliefd geweest te zijn. „J'ai des amourettes, mais pas d'amour”, placht Paul met zijn prototype uit het Fransche studenteliedje te zeggen. Sommigen onder zijn vroegere kennissen zeiden wel eens hoofdschuddend, „dat het jammer van de' vent was, werkelijk jammer, dat -i zich zoo versjouwde,” want „er zat wel wat in.” Inderdaad had Paul iets oorspronkelijks, iets los geniaals, dat wellicht in andere omstandigheden tot iets goeds ontwikkeld zou zijn. Maar de sierlijkste, edelste planten kunnen verwoekeren, als de tuinman zijn wakend oog er niet over laat gaan... Zijn levendige en opgeruimde aard, gevoegd bij welbespraaktheid en bewuste moeilijk te definieeren losheid in toon en gebaar, maakten hem aantrekkelijk

voor tal van lichthoofdjes onder de zwakkere sekse: hij had 't aantrekkelijke, dat men „gevaarlijk" acht. Eerbied voor de vrouw, dat essentieele in 't zedelijk gehalte van een fatsoenlijk man, bezat hij niet. In zijn moreele bagage, van huis meegebracht, kwam dat artikel niet voor — men sprak daar niet over zulke zaken, als van »te kieschen" aard. Bandeloosheid en slechte omgang konden later in de studentenwereld, dien eerbied kwalijk kweeken. Dat de meesten onzer Nederlandsche jongelieden dien echt mannelijken karaktertrek, Goddank, nog bezitten, zijn zij waarlijk niet aan hun opvoeding verschuldigd; maar aan ingeboren rasdegelijkheid en soberheid. Ze moeten in 't labyrinth der moraal maar hun eigen weg zoeken: de meesten vinden dien, sommigen niet zonder schrammen of builen van wege de duisternis, terwijl de zwakke elementen vaak te gronde gaan. Tot deze zwakken behoorde de vroolijke Paul. Zou een weinig ernstige voorlichting en leiding niet hem en menig ander verdolende terecht hebben kunnen brengen?

Onder de zaken, waaraan het jonge mensch zichzelven gaarne wijsmaakte niet, of — nog liever — niet meer te gelooven, behoorde vrouwelijke deugd. Hij kon als een Fransch romanschrijver van den zooveelsten rang erg neuswijs over „de vrouw" — „la femme" — redeneeren, zonder ooit vertrouwelijken omgang met één deugdzame vrouw of eerbaar meisje gehad te hebben. Zijn moeder toch had hem wel verwend, maar meer uit gemakzucht en karakterloosheid dan uit te ver gedreven teederheid, en zusters had hij niet. Niettemin hield ons baasje zich voor een volleerd vrouwenkenner — 't gaat meer zoo — en was hij ijdel op zijn aantrekkelijkheid. Als axioma gold voor hem, dat geen meisje of vrouw daartegen bestand was. Hij kon ze allen dol verliefd op hem maken: als hij maar woû, zie je.

De opmerking van den man met de eigenaardige uitdrukking in zijn oogen hinderde Paul daarom. Hij geen zoen kunnen krijgen van dat brunetje?

„Kom!" riep hij ongeloovig glimlachend, en met een groot interval in zijn stem: „Net als de rest, hoor. Wat wed je, dat ik een zoen van haar krijg, en wel binnen veertien dagen?"

Alle drie overigen keken hem aan.

De eene, die nog niet veel gezegd had — hij was erg heesch, en had zich bepaald tot brommen en vloeken — barstte los:

„Ik ken dat!" Een vloek. „Een zoen *nemen*, zooals en „groen" op bevel."

Op zijn groemelig verlept gezichtje had zeker nog nooit een meisje vrijwillig een kus gedrukt.

„Nee', een *krijgen*, zonder dwang!" antwoordde Paul, opgewonden en met een minachtenden blik op 't nietig ventje; daarna keek hij tartend rond.

„Paul snijdt weer op!" riep Kees.

„Wat een nonsense!" piepte „Cog," een Hagenaar met een Fransch accent, wiens knevel eindelijk weer correct zat. Hij noemde tal van zaken „nonsense", en de rest vond hij „typisch." Zelf was hij een gelukkig gekozen voorbeeld van beide.

„Natuurlijk" . . . gromde het groemelig heertje, weer met een „knoop" — dit laatste was bij hem een natuurlijke punctuatie geworden.

„Om een anker Chambertin, dat ik 't gedaan krijg!" kreet Paul. De juffrouw vóor aan de toonbank keek om naar het achterdeel van 't vertrek, waar 't viertal bijeen zat, en begon haar ooren te spitsen.

„Aangenomen!"

„Goed!"

„Accoord!"

Er was algemeene belangstelling en zelfs de „lodderoogen" van „Cog" hadden een vonkje leven gekregen.

Paul kon 't missen: zijn vader zond hem iedere maand drie „bankjes" van honderd, en hij maakte er evenveel schuld bij. Bovendien behoorde 't geen hij verwedde tot het „berenrijk." 't Zou dadelijk geleverd worden, en Papa kreeg de rekening wel.

Zoo werden de voorwaarden bepaald, en de laffe weddenschap, die de rust van een arm meisje belaagde, was gesloten: Paul zou over een week „verslag" doen, en dag en uur opgeven, waarop hij toonen zou, dat hij niet gepocht had. Het groemelige vloekertje, de ongeloovigste der drie, zou als getuige optreden: hij zou zich ergens ongemerkt opstellen.

Den volgenden dag ontmoette Lientje 's morgens, toen ze naar school wandelde, een netgekleed, bleek jongmensch. Ze herkende hem als dezelfde knappe student, die haar in de melkinrichting zoo gefixeerd had, en kleurde. 's Middags bij 't binnenstappen in de melkinrichting zag ze tot haar verwondering weer 't zelfde jongemensch zitten. Lientje en haar vriendinnetje vonden 't dwaas om dadelijk weer heen te gaan. Waarom ook trouwens? Ze zetten zich met den rug naar de plaats toe, waar de jonge man zat, en haastten zich. Toen ze de deur uitgingen, keek hij ze na, meenende, dat ze in de richting van Lientje's huis zouden wandelen. 't Viel tegen, ze gingen weer schoolwaarts.

„Nu, in allen geval zal ze nu wel weten, dat ik op haar let", dacht Paul, zich troostend. En om vier uur zorgde hij in de buurt der school te wezen, waar het jonge meisje vandaan moest komen.

Weer liep het vriendinnetje naast haar, dat Paul in de melkinrichting bij haar had gezien, en Paul ergerde zich. De meisjes volgden haar gewonen weg, zonder hem in 't eerst op te merken. Hij ging op een afstand van circa twintig pas achter haar aan. Aan 't Tournooi-veld gekomen, dus halverwege, namen de meisjes afscheid van elkaar, en Lientje keek onwillekeurig den kant uit, waar Paul vandaan kwam. Weer bloosde ze. Wrevelig op zichzelf en ongerust over 't zonderling vervolgen van dien jongen man, versnelde zij haar gang, en wellicht zou ze thuis gekomen zijn, zonder dat het den ander gelukte haar in te halen — ze liep zoo haastig, dat Paul op dat uur van den dag 't zot vond gelijken tred met haar te houden — als niet toevallig iets bijzonders gebeurd was. Op den Vijverberg gekomen, bij den schilderachtigen

vijver met de zwaantjes en 't eilandje, tegenover de rij statige zwijgende huizen met de stijve voorgevels, snelde een eenzaam wielrijder Lientje tegemoet. De wielrijdende scholier scheen niet veel stuur te hebben, het jonge meisje ging zenuwachtig en gejaagd voort, en er zou zeker een gevoelige aanrijding hebben plaats gehad, als niet Paul, op eens zijn kans schoon ziende, geroepen had:

„Juffrouw, juffrouw, pas op!"

Lientje was hevig ontsteld. De schooljongen op zijn stalen ros snorde heen, met een schaterlach. Paul stond bij 't jonge meisje.

Ze zag er allerbekoorlijkst uit, het snelle gaan en de schrik van 't oogenblik hadden den blos harer wangen verhoogd, en haar oogen — donkere geheimenissen van smeulende passie — waren schooner dan ooit.

Paul stond een oogenblik verbluft. Lientje keek hem aan, en hij sloeg de oogen neer. Een straal van 't goddelijk vrouwelijke doorlichtte één oogwenk het matglas zijner ziel. Toen hij opkeek, was de oude vrijmoedigheid weer terug.

„Mag ik u thuis brengen?" vroeg hij dringend, „u is zeker erg geschrokken? Mag ik u niet een glas water bezorgen, daar op de Plaats kunnen we even een boekwinkel binnengaan?"

„O nee, dank u," antwoordde het jonge meisje nog bevend en zenuwachtig. „Ik dank u ook voor... uw waarschuwing... Ik zal wel... alleen naar huis gaan."

Meteen stapte ze weer haastig voort, na een vluchtig groetje.

Paul nam zijn hoed af. Hij had willen vragen, of hij haar meer mocht zien. Aan voorstellen of 't noemen van zijn naam dacht hij niet.

„Dat's een wanbof", mompelde Paul. Hij dorst het meisje niet verder lastig vallen: 't zou de aandacht van voorbijgangers kunnen trekken. Gretig volgde hij dus slechts met den blik de heensnellende gestalte. Wat was haar gang bevallig en natuurlijk tevens, hoe anders dan die bestudeerde bevalligheid, die verloren gaat zoodra een aandoening, een schrik of klein ongeval de zenuwen in beroering brengt! Daar verdwijnt haar beeld uit zijn oog, als Lientje links de Gevangenpoort doorgaat. Maar nog een poos blijft Paul in die richting staren, droomerig voortslenterend langs de kleurige winkels der Plaats.

Paul is verliefd, heusch verliefd. Weddenschap en laffe pocherij zijn vergeten...

Als hij op den afgesproken dag 's avonds vrij laat aan zijn belofte denkt, dat hij »verslag" zal uitbrengen van zijn wedervaren, heeft hij „'t land" aan zichzelven: een vreemd verschijnsel inderdaad bij den zelfgenoegzamen, ingebeelden mooidoener. En hij zendt een kort briefje met de mededeeling, dat hij erkent de weddenschap verloren te hebben, een week vóor den bepaalden tijd. Zijn „vrinden" zaten sinds een uur bij Linke in de Venestraat op hem te wachten. Toen ze een kwartier na de ontvangst van Paul's briefje bij hem naar boven wilden stormen, verklaarde zijn hospita uitdrukkelijk „dat meneer uit was." Paul woonde met het oog op de bijzondere omstandigheden

tijdelijk in de Wagenstraat; hij had daar voor een paar weken een kamer gehuurd, wetende dat Lientje daar steeds voorbij kwam. Denzelfden avond huurde hij voor een maand langer in.

Paul vermeed zijn fuifgenooten stelselmatig. Wat gaf hij eigenlijk om die lui? En zijn wijnhandelaar had een anker Chambertain aan 't adres van 't groemelige vloekersbaasje bezorgd. „Laten ze zich er meê amuzeeren," dacht hij. Hij zou er geen droppel van meedrinken. Bah, hij walgde van de „heele kliek"... Hij wilde aan niets anders denken dan de lieve brunette: hij moest en zou haar vertrouwen winnen. En dan? Hij wist het niet.

En Paul won Lientje's vertrouwen.

Op een avond, tien dagen na hun eerste ontmoeting, na herhaald uitkijken, opwachten en volgen, zag hij haar uitgaan — ze moest noodzakelijk naar den apotheker, want moeder was verergerd. En, vreemd te moede, half willig, half schuchter, liet ze toe, dat hij haar een eind weegs vergezelde. Paul stelde zich voor, was beminnelijk, vertrouwelijk, oprecht... Toen ze scheidden, vlak bij haar woning, was alle argwaan uit Lientje's hartje geweken. En een nieuw machtig gevoel vatte daar post, het vervullend en bezwarend ondanks haarzelve en de stille verwijten, die ze zich deed, dat ze alleen aan moeder moest denken en aan haar studieplichten...

Ze had dadelijk Paul laten beloven, dat hij een bezoek moest komen brengen bij moeder en Truida thuis, „zoodra moeder beter was." Zij zelve kon niets beloven van verdere ontmoetingen vóor dien tijd: 't was immers niet goed, niet passend voor een fatsoenlijk jong meisje hem nog te zien en te spreken, voordat moeder er in gekend was. Paul vond dat ook. Toch zag hij haar nu en dan, met groote tusschenpoozen — zes, tien dagen soms — en steeds zwakker werd haar protest als hij haar aansprak en meêliep.

„Paul," zei ze lief vleiend en dringend bij zoo'n gelegenheid, en haar groote donkere oogen keken vol vertrouwen in de zijne „dat gaat zoo niet langer. Moeder is beter. Truida is in 't geheim, maar Moeder moet ook alles weten. Je moet je bezoek niet langer uitstellen... of ik wil je niet meer zien." „Goed, goed," zeî Paul „ik zal komen. Ik vind 't zelf ellendig, dat we onze liefde zoo geheim moeten houden." Hij vond 't ook ellendig, dat hij haar nog geen enkelen kus had mogen geven, niets anders dan een handdruk bij ontmoeten en scheiden. Paul was oprecht. Hij voelde zich een ander mensch. Hij woû breken met het verleden, hij verachtte nu zijn vroeger nietswaardig ik met hartstochtelijke hevigheid. Zeker, hij zou Lientje's moeder spreken, alles zeggen, ronduit, en Lientje vragen. Maar nauwelijks dacht hij hierop door, of een schaamachtig gevoel hield hem terug: wat zou de oude dame wel zeggen van hun vreemde kennismaking, zou ze hem met zijn verleden van losbandigheid niet wantrouwen en misschien smadelijk afwijzen? Ze zou gaan informeeren, natuurlijk, en dan... En Paul stelde uit van dag tot dag, oneens met zich zelven. 't Groote kind, dat hij was, hij die zich zoo wereldwijs gewaand had!

Op een prachtigen avond in 't laatst van April stond Lientje even aan de

deur van de bovenwoning, die een afzonderlijken opgang had. Moeder was juist met Truida gaan wandelen. De oude vrouw had de lust niet kunnen weerstaan. De dokter had haar juist dien morgen voor 't eerst verlof gegeven om uit te gaan. 't Had den heelen dag geregend, en 's avonds was 't zoo heerlijk zacht weer. Ze moest en zou gaan, even, maar een half uur. De meisjes wisten, dat 't wel meer dan een uur zou worden; want de oude dame wilde de winkels zoo graag zien — ze had een schier kinderachtig verlangen om weer de bedrijvigheid en het leven der straten te zien, en ze liep zoo voetje voor voetje. Maar ze was immers weer sterk. Wat was er tegen? De praktische Truida deed dan meteen een paar noodzakelijke boodschappen. Lientje zou thuisblijven voor haar werk — och, dat nare examen; men liet haar haast geen oogenblik vrijen tijd! En dan nog vlotte dat werk zoo slecht tegenwoordig.

Paul dwaalde in den omtrek rond, en kwam naar 't meisje toe, juist toen ze, na even moeder en Truida nageoogd te hebben, de trap weer op wilde gaan.

„Paul!" riep ze zacht, maar ietwat ontsteld op den groet van 't jonge mensch. Ze begreep later niet, waarom ze toen besluiteloos bleef staan in plaats van weg te snellen.

„Dag, mijn lieve kindje," zei hij innig, en lachend liet hij volgen: „Kom, je schrikt toch niet van me? Mag ik een oogenblikje blijven praten?"

„Och Paul, liever niet... 't Is zoo vreemd hier aan de deur, en Moe en Truida zijn uit... Dag Paul, ik ga naar binnen, hoor."

„Luister nog even, toe, éen oogenblik."

En Lientje bleef weer staan, met de deurknop in de hand.

Paul waagde met kloppend hart haar te vragen, om even binnen te mogen komen. Hij vleide en drong met welsprekende hartstocht. Lientje weigerde zenuwachtig — o, voor niets ter wereld! Waar dacht hij aan! En hij, vol oprechtheid in blik en woord, verzekerde, dat hij smachtte naar een oogenblik alleen zijn met haar, zoo dat niemand hen bespieden kon, hij had haar nooit anders kunnen zien en spreken dan als een onverschillige kennis, een vreemdeling, zoo in die hatelijke straten. En hij verlangde eens de woning te zien, waar zij leefde, waar zij dacht, waar zij droomde, zij, 't eenige vrouwelijke wezen, dat hij ooit liefgehad had, de engel waaraan hij zijn wedergeboorte dankte, zijn lieve lieve beschermengel...

En 't warrelde in Lientje's hoofdje, 't altijd jonge lied der liefde doorjuichte haar gansche wezen, alles overstemmend...

* * *

Twee dagen later, weder in den avond, lag ze zacht snikkend in Paul's armen tegen zijn borst gedrukt. 't Was een stille buurt, en niemand lette op hen. Toch spraken ze fluisterend. Paul troostte, verzekerde, beloofde, zwoer dure eeden, vol innige overtuiging. Lientje geloofde hem. Maar, „haar rust was heen, haar hart was zwaar..."

't Was de laatste maal, dat de jongelieden elkaar spraken. Paul kwam weer in aanraking met zijn „vrienden”, en liet zich overhalen om „mee te fuiven.” Hij had „'t land,” „stierlijk 't land,” beweerde hij. Hij bedronk zich, en in zijn roes bezoedelde hij 't heiligste, dat hij in zijn hart had omgedragen, door er over te spreken. De fuifgenooten hadden er „lol” over, en brachten hem van kwaad tot erger.

Toen Paul den volgenden dag laat in den middag op zijn kamer uit den slaap ontwaakte — de drie ellendelingen hadden hem, na een ganschen nacht van schier waanzinnige buitensporigheid bewusteloos te bed gelegd — was zijn eerste aandrift bij het besef van zijn terugval zich voor 't hoofd te schieten. Hij voelde zich onwaardig nog een uur langer te leven. Met een brandend hoofd kleedde hij zich aan. Hij zou naar den geweermaker op de Groenmarkt gaan, dadelijk, en zich een revolver aanschaffen. De „vrienden” kwamen, en 't heroiek voornemen werd uitgesteld. Roes op roes verdreven berouw en schaamte. Paul rolde terug in den maalstroom van modder, waaruit een argloos, rein wezen hem had willen redden. Met echtvrouwelijke opoffering, vol vertrouwen in eigen kracht om een edel doel te bereiken, had ze haar leven willen wijden aan de zedelijke opheffing van dien jongen man, in wien ze met innige deernis zooveel goeds — hartegaven en talenten — bedreigd had gezien. Hij had haar alles verteld in een aandrift van boetvaardigheid en berouw, zich zelf beschuldigend en haar verheffend als de reine Godsgezante, wier opdracht het was hem uit de slavernij der zonde te verlossen. 't Had niet mogen zijn...

O, de weken, de maanden, die volgden, waren voor Lientje een hel. Neen, wellicht erger dan dit beeld kan uitdrukken; want in een hel moge geleden worden met wroegingskwellingen of lichaamspijnen — om 't even, men *uit* er zijn smart vrij of kan gelaten zijn in het besef eener eeuwigdurende boete.

Voor Lientje noch 't een, noch 't ander. Voor haar brandend zelfverwijt, angst en 't vreeselijk besef der onherstelbaarheid van haar misstap, en dat alles weggehuicheld onder den schijn van opgeruimdheid tegenover haar moeder en onverschilligheid tegenover Truida. Ze vertelde aan deze, dat het „uit was” tusschen haar en Paul, met een enkel woord, meer niet. Truida kreeg verder niets uit haar. Och, ze hield niet van haar zuster... Die was koud en beredeneerd als altijd.

En 't spook harer schande rees 's nachts vóor haar op, als alles stil was om haar heen en niets haar gedachten afleidde, tartend, spottend, honend, den slaap werend van haar matte oogleden. Er waren oogenblikken, dat ze op wilde springen uit haar bed, om haar alles te zeggen, voor wie ze nog nooit een geheim gehad had, nooit vóor die noodlottige kennismaking met Paul. 't Was of er nu een muur verrees tusschen dat lieve moederhart en 't hare: 't hatelijke, leelijke geheim, dat moeder rampzalig zou maken, als ze 't wist.

Ze had dus een geheim, en alleen slechte menschen hebben geheimen, had

ze moeder wel eens hooren zeggen. Ze was dus wel slecht... En toch, ze kòn 't niet wegrukken uit de diepte van haar hart, waar 't zich vastgezogen had als een poliep, benauwend en haar arme zinnen omstrengelend en verwarrend, zonder daar een wonde achter te laten, de ontzettende wonde harer schaamte. Ze zou 't besterven.

En dan de folterende, telkens terugkeerende gedachte, dat Paul misschien onder kameraden.....! Neen, 't was te laag. Hij was niet zoo diep gezonken. Lientje had hem eens op een morgen met een troepje jongelui luid schreeuwend en met zijn stok zwaaiend naar 't station zien strompelen — ze zag 't toevallig uit haar raam, dat schuin op 't station uitzicht gaf. Toen had ze meer dan ooit de overtuiging gekregen, dat hij slecht was. Maar zóo... neen, dat woû ze niet, dat kon ze niet gelooven. 't Was die nare Truida, die haar met haar koelen spot soms voor een oogenblik deed twijfelen.

Zoo gingen vijf maanden in onzeggelijke ellende voor Lientje voorbij. 't Examen, eenmaal een levensdoel voor haar, was haar onverschillig geworden. Als zooveel trouwens.. Ze deed geen examen. Ze zag 't op 't laatst in — al haar werken had haar immers niets gegeven: haar hoofd weigerde te begrijpen en te onthouden.

De rollen werden verwisseld tusschen Lientje en haar zuster. Deze verklaarde te willen werken, als „Lien dan niet verkoos." Zij moest dan maar 't dametje uithangen, Truida was niet te trotsch of te lui om haar handen uit de mouw te steken. Ze nam dienst als kamenier, ergens bij een rijke dame op recommandatie van een vroegere schoolkennis van Lientje. Lientje bleef thuis en zorgde voor moeder, terwijl deze met Truida's hulp de huishoudelijke zaken regelde: Truida zou „voor geen geld" die zaken aan „dat roekelooze kind" overlaten.

Nu kon ze alleen zijn, Lientje, met moeder stil thuis, en ten minste van 's morgens acht tot 's avonds tien had ze haar zusters vervelende opmerkingen en zedepreeken niet te verduren. Ze wijdde zich met hart en ziel aan de verzorging en bediening van de oude vrouw, zoover dat haar aanging. Ze ging met haar wandelen, las haar voor, luisterde naar de eindelooze verhalen, als de oude op haar praatstoel was, van „die goeie Papa" en 't geluk harer eerste huwelijksjaren, voordat „de drankduivel" hem bezeten had, en hem ongelukkig gemaakt had. Lientje huiverde dan, en dacht aan Paul, en moeder vroeg wel eens, waarom haar oogen vochtig werden. „Je denkt aan die' goeie' lieve' Pa, nie'waar kind?" antwoordde de oude vrouw dan zelf, en trok Lientje naar zich toe.

Lientje was veel stiller geworden dan vroeger, maar de wanhopige verstikte schreibuien kwamen niet meer voor. Ze leerde gelaten zijn en leed kalm. Ware alles maar zoo gebleven, dan zou ze zich nog hebben kunnen schikken.

Maar nu?

De zorgen waren weer in huis geslopen. Moeder's ziekte had veel kosten meegebracht, en, ondanks al de waakzaamheid en voorzichtigheid der verstandige Truida, kwamen er schulden. En de oude vrouw werd weer ziek,

en tobde en tobde over de ellende hunner omstandigheden. Ze kon 't niet aanzien, dat haar kinderen schier gebrek leden, om haar eenige weelde te verschaffen.

De nood steeg hooger en hooger. Men vreesde den deurwaarder, dien schrik der berooiden . . .

In die crisis kwam de brief met het aanzoek uit Indië. En Lientje's zielelijden was teruggekomen met verdubbelde hevigheid.

Moest ze zichzelve opofferen en moeder redden uit de ellende? Voor de honderdste maal vroeg ze dit dien nacht, toen ze weer gebeden had tot God.

Nee; ze mocht niet, ze kon niet. 't Was eeuwig 't zelfde — God had haar niet lief en strafte haar . , .

En haar afgetobde geest bewoog zich rusteloos tusschen 't een en 't ander: kon ze, moest ze? . . Ze kon niet, moest niet, mocht niet, totdat ze de beteekenis niet meer vatte . . .

Neen, ze kon niet . . Of? . . en Lientje sliep eindelijk in.

Wordt vervolgd.

BLADEN UIT CLARA'S DAGBOEK.

DOOR

ERNA.

---

15 Mei 18.

Vandaag is onze goede oude dokter gestorven. Wie had dat verleden week kunnen denken, toen hij mij op mijnen verjaardag zoo hartelijk toesprak omdat hij mij nu twintig jaar gekend had! Het was ook gewaagd van hem, in dat gure weer op zijne open tilbury te rijden, maar hij scheen te denken, dat hij geen kou kon vatten.

Wat zullen wij hem missen!

Tante is half wanhopig; zij was zoo aan den dokter gewend; hij wist dadelijk raad voor al hare kwalen, en wat kon ze gezellig met hem praten over Mama, die hij ook zoo goed gekend heeft.

Hij was altijd even hartelijk voor iedereen; bij hem behoefde niemand vergeefs raad te vragen: het is wel hard, dat zulke goede menschen niet kunnen blijven voortleven.

18 Mei 18.

Van morgen is de dokter begraven.

Tante was aan het sterfhuis genoodigd, maar Jeanne Greter en ik zijn naar het kerkhof gewandeld. Wij kwamen er vóor den stoet aan; er waren al vele menschen; bijna het geheele dorp. En toch was het er vredig, de zon scheen helder en warm op het jonge lichtgroene gras tusschen de graven, en gaf warmte aan de koude steenen. De seringen en de ribes langs de paden bloeiden en geurden en overal in het rond zongen vogels, even vroolijk hier te midden der dooden als op elke andere plaats.

Toen wij bij het open graf kwamen, kreeg ik zulk een vreemd gevoel, dat ik bijna mijne tranen niet kon inhouden, maar Jeanne praatte onophoudelijk over de andere menschen, die er waren en over de buitenpartij, die haar Papa zal geven, als hij vijf en twintig jaar notaris is.

Ik moest haar wel antwoorden, totdat eindelijk de lijkkoets het hek inreed, en zij vanzelf zweeg.

Ik had nooit eene begrafenis bijgewoond, en vond het een vreeselijk treurig gezicht toen de kist in den kuil werd neergelaten en men begon er zand op te werpen.

Wat moet dit een oneindig smartelijk gevoel geven, wanneer de begravene een dierbare bloedverwant is!

De dominé hield eene toespraak, waarin hij veel zeide van den hemel, maar ik geloof niet, dat zijne woorden veel indruk maakten; het is ook moeilijk aan den hemel te denken, terwijl men in een graf naar omlaag ziet.

Daarna sprak de ontvanger, de beste vriend van den dokter; uit ieder zijner woorden sprak innige hartelijkheid en droefheid; hij moet veel van onzen goeden dokter gehouden hebben.

Ten slotte bedankte de schoonzoon, en toen gingen allen huiswaarts.

Op den terugweg hoorde ik er druk over spreken welke nieuwe dokter er zou komen. „Le roi est mort! Vive le roi!"

28 Mei.

Gisteren hebben de Greters de buitenpartij aan de Overbrug gegeven; het was gelukkig prachtig weer, en wij hadden een heerlijken dag.

Er waren verscheidene jongelui, maar Van Hemmen nam mij telkens in beslag; hij was weer even dwaas als altijd, en gaf mij een vers, dat hij op mij gemaakt had; ik heb alleen onthouden, dat er veel inkwam van „hemelsblauwe oogen" en „gouden lokken". 'k Weet niet of mijne oogen en haren aanspraak op die betiteling maken, maar ik had moeite, hem niet in zijn gezicht uit te lachen.

Later, toen wij van ons roeitochtje terugkwamen, kwam hij naast me loopen, en vertelde, dat hij gauw notaris dacht te worden, en dat hij dan hoopte eene koningin zijn huis binnen te kunnen leiden. Toen hij dit zei, keek hij nog veel smachtender dan gewoonlijk.

Ik deed alsof ik hem niet begreep en merkte op, dat hij groote plannen had: de koningin bij zich te willen noodigen!

„O Clara," fluisterde hij, zoover zijne scherpe stem daartoe in staat is, „je spot met mij, je weet wel op welke koningin ik doel."

Gelukkig kwam op dit oogenblik Van Sellers bij ons loopen en ik heb wel gezorgd, dat Van Hemmen mij niet meer alleen te spreken kon krijgen. Jeanne plaagde mij later een beetje en vroeg, of ik het jawoord had gegeven.

„Dat kan je begrijpen," antwoordde ik, „hij is te leelijk en zijne woorden zijn te verheven naar mijn zin."

„Nu ja, je moet wat door de vingers zien, hij heeft veel geld dat is ook niet te verwerpen."

„Ik zal nooit een man om zijn geld nemen, al was hij zoo rijk als.... als.... als Croesus, dáár!" antwoordde ik driftig „en wat Van Hemmen betreft, ik gevoel altijd neiging hem uit te lachen; bewijs genoeg, dat hij mij niet aanstaat."

Het scheen wel, dat Jeanne mij geloofde, althans zij plaagde mij niet meer. Ik ben misschien wat scherp tegen haar geweest, maar ik kan niet dulden, dat zij zoo iets veronderstelt, al is het maar in scherts.

Ik zou mijzelf immers moeten minachten als ik Van Hemmen aannam om zijn geld; Bah!

1 Juli.

Tante is ziek geworden; eergisteren avond kwam de koorts op, en wil niet wijken, hoeveel moeite de dokter uit E. zich ook geeft. Tante klaagt

onophoudelijk, dat hij haar gestel niet kent, en dat zij onzen ouden dokter zoo mist.

Het is ook erg lastig, dat deze altijd van zoover moet komen, iedereen zal blij zijn, als de nieuwe dokter er is.

Hij is ongetrouwd, heb ik gehoord; dus kan hij eene aanwinst voor ons kringetje wezen.

1 Augustus.

Vandaag is Dokter van Duren in het dorp gekomen; ik zag hem voorbijgaan; hij schijnt mij bijzonder knap toe: groot en forsch gebouwd, en ik geloof, dat hij donkere oogen en zwart haar heeft.

Ik zal hem wel spoedig van naderbij leeren kennen, want tante voelt zich weer niet wel, en wil hem dus laten roepen.

2 Augustus.

Wij hebben kennis gemaakt met den nieuwen dokter; tante had hem laten roepen voor haren hoofdpijn. Hij kwam om twee uur, en wij waren spoedig met hem op ons gemak; hij heeft iets over zich, dat dadelijk alle stijfheid op zij zet. Hij toonde veel belangstelling in tantes verhaal van hare ongesteldheden en sprak haar moed in.

Ik had goed gezien, dat hij zwart haar en donkere oogen heeft; die oogen hebben eene prettige opgewekte uitdrukking, iets dat iedereen aan moet trekken en vertrouwen geven. Tante is ook zeer met hem ingenomen, en denkt, dat hij haar wel gauw beter zal maken. Nu, die overtuiging op zich zelve is al een stap op den weg van beterschap.

8 Augustus.

Tante is weer geheel beter, en in de wolken over de knapheid van Van Duren. Hij bezocht haar van de week elken dag, en zijne visites waren altijd even gezellig, al duurden ze soms kort.

Van middag kwam hij voor het laatst en bleef toen bijna een uur zitten praten; hij vertelde van zijn ouders, die beiden dood zijn, en van zijn studententijd, zoodat ik telkens moest lachen om al de grappen.

Eindelijk sprong hij met schrik op, en nam haastig afschied met excuus dat hij zoo lang gebleven was.

„In zulk prettig gezelschap zou ik mijne patienten vergeten" zei hij, mij aanziende.

Meende hij dat, of was het eene beleefdheidsfrase?

Dit kan ik bijna niet denken, want hij vroeg aan tante of hij ook eens eene visite mocht komen maken „als gewoon mensch." Tante antwoordde natuurlijk, dat het haar genoegen zou doen, ik ben benieuwd wanneer hij komen zal.

26 Augustus.

Wat is het vandaag heerlijk weer geweest! ik heb de zon nog nooit zoo mooi op de rozen zien schijnen als van morgen, toen ik om zes uur in den tuin kwam. Ik sta ook bijna nooit zoo vroeg op, maar ik was wakker en kon niet meer in slaap komen, dus kleedde ik mij maar aan en ging naar buiten. Ik ging zitten lezen in het prieëel, maar Robert Elsmere boeide mij niet meer zóó als in het begin, mijne gedachten dwaalden telkens af naar gisterenavond en alles waarover wij met Van Duren gesproken hebben.

.... mijne gedachten dwaalden telkens af naar gisterenavond.

Jeanne en haar broer waren juist bij ons, toen hij eene visite kwam maken; (hij komt gewoonlijk 's avonds, om dat hij overdag geen tijd heeft), en wij hebben heel gezellig gepraat.

Jeanne mag Van Duren ook wel, maar ze zegt, dat ik overdreven ben als ik over hem spreek, dus doe ik het niet veel meer.

Hij was gisterenavond weer zoo vroolijk en zoo lief.... neen, dat is het goede woord niet, ik kan er geen naam aan geven, maar ik zou hem altijd en altijd willen hooren spreken over muziek en over de natuur en vooral over zijn eigen leven.

Eigenlijk heeft hij niets bijzonders tegen mij gezegd, maar hij praatte bijna uitsluitend met me; ik kan er niets aan doen: hij scheen niet veel op Jeanne te letten.

En toch is zij veel vroolijker dan ik, en weet altijd iets grappigs te vertellen.

Van middag kwamen tante en ik hem tegen, hij zat in de tilbury en ik zag, dat hij het paard een weinig inhield, toen hij bij ons kwam, zoodat wij elkaar behoorlijk konden groeten.

Het is haast onbegrijpelijk, dat wij elkaar pas zoo kort kennen; me dunkt, wij weten al zoo veel van elkaar.

1 September.

Van morgen kwam hij tweemaal voorbij, van middag ééns. Morgen heb ik kans hem te spreken bij Mevrouw Heerenberg, als ik er niet te laat heenga. Om één uur .... zou dat kunnen? Neen, dat is te vroeg, het gaat niet, twee uur, vroeger kan het niet. Misschien rekent hij er ook op, en richt er zijne praktijk een weinig naar in ....

Och! wat praat ik toch; ben ik er dan zeker van, dat hij aan mij denkt, of er naar verlangt mij te ontmoeten?

O! wat zou ik niet willen geven om dat te weten!

6 September.

Gisterenavond op eene muziekpartij bij Van Haren heb ik hem gevraagd mij Clara te noemen. Ik wilde hem Van Duren noemen, maar hij vroeg mij om Henri te zeggen, en het was mij niets vreemd; het is mij nu alsof ik hem altijd zoo genoemd heb.

Toen Louise van Rijsen zong: „Freudvoll ünd leidvoll" kwam hij naast mij zitten en vroeg of ik het eens was met den laatsten regel: Glücklich allein ist die Seele, die liebt."

„Ik vind het zulk een waar woord" zeide hij, en zag mij zoo ernstig aan, dat ik niet wist wat te antwoorden, ik voelde dat ik eene kleur kreeg.

Wij worden geplaagd door alle kennissen, omdat we bijna altijd samen zijn, ik geloof ook niet, dat er iemand is, met wien ik zoo prettig kan praten en naar wien ik zoo graag luister. Zijne stem .... ik weet niet of het verbeelding is, maar me dunkt, ik kan aan den klank hooren, wanneer hij tegen mij spreekt; er komt dan zoo iets vertrouwelijks in, zou ik bijna zeggen.

Ja, laat ik het maar neerschrijven, hier in dit boek, dat door niemand gezien wordt: „ik heb hem lief, hij neemt al mijne gedachten in, ik leef eigenlijk niet, als ik hem niet zie, alles wat buiten hem omgaat, laat mij onverschillig."

O! zoo hij hetzelfde voor mij gevoelde! Er zijn oogenblikken dat ik het vast geloof en dan komt weer de twijfel, en maakt mij angstig en ongerust; dan ben ik koel en onaardig tegen hem zonder het te willen; het is ook zoo moeielijk den middenweg te houden, terwijl het in mijn binnenste zoo onstuimig en onrustig is.

11 September.

Hoe zal ik woorden vinden om te zeggen, hoe gelukkig ik ben? Ik zou het wel onophoudelijk willen uitroepen of neerschrijven, als alle woorden niet zoo koud, zoo klankloos bleven.

Mijne twijfelingen zijn voorbij; Henri heeft mij gezegd, dat hij me lief heeft, mij gevraagd, zijn vrouwtje te worden, en ik heb het eenige antwoord gegeven, dat ik geven kon. Vanmiddag kwam hij, terwijl tante naar de kerk was; ik zat in het prieëel en hij kwam naast me zitten „op zijn gewone plaatsje" zooals hij zeide. Wij praatten een oogenblik over onverschillige onderwerpen, maar ik merkte dat hij bijzonder ernstig was.

Ik vertelde haar alles.

Hij zag mij bijna angstig aan, toen hij mij vroeg of ik van hem zou kunnen houden, maar o! hoe straalden zijne oogen, toen ik hem antwoordde en hem kuste; zouden wij wel ooit een gelukkiger oogenblik beleven?

Hoe lang wij daar gezeten hebben, weet ik niet; de herinnering is alleen een gevoel van oneindig geluk, dat nooit meer wijken zal.

Tante kwam thuis en ik vertelde haar alles toen Henri weg was; zij kuste mij hartelijk en wij konden geen van beiden onze tranen inhouden; het was voor het eerst van mijn leven, dat ik schreide van geluk.

Oom Willem moet natuurlijk als voogd ons zijne toestemming geven.

Ik hoop maar, dat hij er niet lang mee zal wachten; ik kan geen dag missen van mijn geluk.

23 September.

De dagen van wachten zijn voorbij: vanmiddag heeft oom ons zijne toestemming gegeven.

Hoe heerlijk was de dag verder! Wat een genot om naast hem te zitten met mijn hoofd tegen hem aangeleund, en hem te hooren spreken over onze liefde en ons geluk.

Ja, zijn geluk, dat moet voortaan het doel zijn van mijn leven, ik ben er verantwoordelijk voor; als hij niet gelukkig wordt, moet het mijne schuld zijn.

Tante verheugt zich over ons engagement, maar vermaant mij telkens wat kalmer te zijn: Alsof dat mogelijk is!

Jeanne toont zich niet zoo verheugd als ik gedacht had; zij verbeeldt zich, dat ik nu niet langer hare vriendin kan blijven, ik begrijp niet, waarom. Natuurlijk neemt Henri de eerste plaats in mijne gedachten in, maar daarom behoef ik tegenover haar niet te veranderen. Integendeel; moeten al mijne gevoelens nu niet beter worden?

2 November.

Henri heeft het erg druk de laatste weken door roodvonk-epidemie; ik zie hem overdag dikwijls in het geheel niet, maar 's avonds kan hij bijna altijd een paar uurtjes komen. Hij spreekt graag over zijne praktijk en ik doe mijn best er alles van te begrijpen; ik begin bijna evenveel belang te stellen in zijne patiënten als hij zelf.

Hoe innig gelukkig ben ik toch! Ik voel, dat er een goede, louterende invloed over mij is gekomen, sinds ik hem liefheb; ik voel, dat ik trachten moet, geheel te worden, zooals hij mij gelooft te zijn, dat hij alles in mij vinden moet, wat hij verwacht.

En hij zelf is zoo goed, dat ondervind ik dagelijks, en dat ondervindt ieder in het dorp, die zijne hulp inroept; hoe heerlijk is het, de lofspraken te hooren, die de dorpelingen op den nieuwen dokter houden; ik ben er trotsch op, zijne vrouw te worden en wil mij dat geluk waardig maken door hem lief te hebben, altijd, zonder afwijken of wankelen; dan moet ik hem gelukkig maken, daar vertrouw ik vast op.

20 November.

Henri was vanavond wat somber gestemd, omdat een patient van hem, aan wien hij buitengewoon veel zorg had besteed, gestorven is. Hij had gisteren nog zooveel hoop hem te behouden, dus was het eene groote teleurstelling voor hem; ik geloof wel, dat een dokter er zóó vele moet ondervinden, maar mijn Han is nog niet lang genoeg in de praktijk om er aan gewend te zijn.

Ik was er bijna even verdrietig over als hij, maar deed mijn best hem op te vroolijken, en het gelukte mij werkelijk.

Vanmiddag had ik een kleinen woordenstrijd met tante, die mij verweet, dat ik voor niets oogen en ooren heb dan voor Henri. Maar is dat dan niet natuurlijk? Heeft hij geen recht op mijn geheele zijn, op al mijne gedachten? Dikwijls verlang ik onstuimig getrouwd te zijn, mij geheel aan hem te kunnen wijden, zonder met iemand anders rekening te houden.

Tante zag mij een weinig verbaasd aan, toen ik haar dit zeide; zij kan mij niet begrijpen, want zij heeft nooit die heerlijke, ons geheel vervullende liefde gekend.

Arme tante!

4 December.

Ik ben boos op mijzelf omdat ik weer zoo weinig heb beantwoord aan mijne mooie voornemens.

Han was van middag om drie uur klaar met zijne praktijk en kwam mij toen halen om schaatsen te rijden, hij is er een groot liefhebber van, en rijdt prachtig.

Ik had nu echter juist plan gemaakt naar de schilderijententoonstelling in de stad te gaan. Han houdt niet van schilderijen, of liever, hij heeft er geen verstand van, zooals hij zegt, en tentoonstellingen vindt hij over het geheel vervelend. Dat wist ik, en toch liet ik hem blijken, dat ik veel liever daarheen ging. Natuurlijk zeide hij dadelijk: „Goed lieveling, dan zullen we naar de tentoonstelling gaan,” maar ik weet zeker, dat hij erg teleurgesteld was. Toen ik dit bedacht, wilde ik wel weer van plan veranderen, maar hiertoe was hij niet te bewegen, en dus gingen wij naar de tentoonstelling.

O wat speet het mij! ik had hem wel vergiffenis willen vragen, maar dat hielp toch niet meer; ik kan alleen voortaan beter op mijzelve passen. Daarom is het goed, dat ik dit voorval in mijn dagboek schrijf, als eene waarschuwing.

Misschien zou dit alles aan anderen eene kleinigheid toeschijnen, maar voor mij is het een bewijs, hoever ik nog af ben van mijn doel om niet egoïstisch te zijn tegenover Henri, en hoe noodig voortdurende waakzaamheid voor mij is.

2 Januari.

Die nieuwjaarsvisites zijn eene ware plaag! Han had er in het geheel geen lust in, en kon eene verontschuldiging vinden in zijne praktijk, maar ik moest er verscheidene maken, en later maakten wij er samen nog een paar.

O! het is zoo iets vervelend. Bij iedereen ontmoet men dezelfde menschen en hoort men over hetzelfde praten, slechts met eenige variaties, die gewoonlijk het gevolg zijn van het karakter of de fantasie van den verteller.

Henri heeft een afkeer van al die praatjes en ergerde er zich weer zóó aan, dat hij er 's avonds niet over kon denken, zonder uit zijn humeur te geraken. Wij dachten er dus niet meer aan, maar spraken over onze bruiloft,

want als de praktijk zoo goed blijft gaan, kunnen we van den zomer trouwen.

Wat een heerlijk vooruitzicht! ik ben benieuwd in welk huis we zullen wonen. Met Februari komt dat van de Herstels leeg; misschien is dat wel geschikt voor ons: er zijn ten minste gezellige kamers in.

Ik mag wel voortmaken met mijn uitzet; tante moet maar eene naaister nemen.

Jeanne vertelde mij van middag, dat zij eene logée krijgt: Lucie van Overen, met wie zij verleden jaar in Groningen kennis heeft gemaakt. Misschien kent Henri haar ook wel, ik moet het hem toch eens vragen, van avond heb ik het heelemaal vergeten.

De verhouding tusschen Jeanne en mij is toch niet zoo prettig meer als vroeger; ik begrijp niet hoe het komt. Wij zijn altijd zoo intiem geweest, en ik doe mijn best dezelfde voor haar te blijven, maar zij is veel stijver geworden.

Ik zal haar vragen mijn bruidsmeisje te zijn; ze zal er wel lust in hebben er komen ook verscheidene jongelui, vrienden van Henri uit Groningen, en hoe aardig zou het zijn als één van hen Jeanne lief kreeg, zoodat van onze bruiloft de hare een gevolg was.

Over onze huwelijksreis kunnen wij het nog niet eens worden, wij maken telkens een ander plan, dat altijd opnieuw wordt afgekeurd, waar het nog op uit zal loopen weet ik niet.

10 Januari.

Het was vandaag een verdrietige sombere dag. Tante had vanmorgen zwaren hoofdpijn en rheumatiek in den arm, dus stuurden wij een boodschap of Henri vóór twaalven wilde komen.

Maar zijne hospita schijnt de boodschap vergeten te hebben, ten minste hij kwam niet.

Ik ging dus om twaalf uur zelf even naar hem toe; hij was niet thuis maar de juffrouw zei dat zij hem zooeven de boodschap had gezegd. Ik liep gauw naar huis, maar hij kwam pas om twee uur. Toen tante vroeg waarom hij niet vroeger was gekomen, werd hij boos en antwoordde, dat wij dan de boodschap maar vroeger hadden moeten sturen.

„Ik heb de meid vanmorgen gestuurd Han" zei ik „maar je juffrouw heeft het zeker vergeten."

„Och wat" viel hij driftig uit „de juffrouw zegt me altijd de boodschappen; jij hebt het zeker vergeten of de meid, en dan krijg ik de schuld."

Ik had hem nog nooit zoo tegen mij hooren spreken, en zag hem zeker verdrietig aan, want hij trok mij naar zich toe, gaf mij een zoen en zei zacht met een glimlach:

„Kom Claartje, kijk maar niet zoo ongelukkig; ik meende het zoo niet, maar ik vind het vervelend als de boodschappen zoo laat komen."

„Ja maar Han, eene boodschap van ons is toch iets anders dan van een ander."

„Dàt is maar betrekkelijk, als het eene boodschap is voor mij als dokter, is het mij hetzelfde van wien ze komt."

Nu begreep ik hem; voor alles wat zijn vak betrof, was hij alleen de geneesheer, en ik keek dus weer vroolijker. Hij scheen echter nog spijt te hebben van zijn uitval, want hij kuste mij telkens weer, en scheen niet weg te kunnen komen.

Tante, die op het rustbed lag, sprak geen woord, maar toen hij weg was, begon ze:

„Nu, kind, Henri was vandaag alles behalve in zijn humeur."

„Och tante, het was maar een oogenblik, omdat hij het zoo druk heeft, en dacht, dat ik de boodschap vergeten had."

„Maar het komt in het geheel niet te pas je zoo af te snauwen. Als hij zoo doet als jullie getrouwd zijn, zal je je plezier wel aan kunnen."

Ik werd boos en antwoordde dus driftiger dan ik eigenlijk bedoelde:

„U ziet natuurlijk weer honderdduizend ongelukken in de toekomst! Wat komt het er op aan, hoe hij is, als ik het maar met hem vinden kan?"

„Het komt er heel veel op aan, want op deze manier zal je het juist niet met hem kunnen vinden."

„Zoo, denkt u dat?" vroeg ik scherp, „ik ben er dan in het geheel niet bang voor. Hij is altijd goed en lief voor mij, maar een mensch kan toch wel eens een enkelen keer uit zijn humeur zijn; dat bent u zoo dikwijls."

Het speet mij dadelijk, dat ik dit gezegd had, want het is eene onwaarheid, en ik deed er tante blijkbaar verdriet mede.

Zij zeide alleen: „zoo kind? dat wist ik niet, maar het klonk zoo treurig, dat ik mijne armen om haren hals sloeg en in snikken uitbarstte. Het was erg kinderachtig, maar ik kan er niets aan doen. Tante liet mij maar uitschreien en gaf mij toen eene kus.

„Kom, Claartje, maak je niet zoo zenuwachtig; de heele zaak is het niet waard."

Dat vond ik eigenlijk ook en droogde gauw mijne tranen, omdat Tante anders zou denken, dat ik mij Hans boosheid nog aantrok.

Vanavond kwam hij theedrinken, maar hij was stiller dan gewoonlijk, ik deed mijn best hem op te vroolijken, maar het lukte niet; hij gaf me bijna geen antwoord, zoodat ik op het laatst ook stil werd; ik had wel weer willen gaan schreien, maar ik deed het niet, want dat zou hem verdriet hebben gedaan.

Ik vertelde hem, dat ik Jeanne vanmiddag had zien wandelen met hare logée, juffrouw Van Overen en vroeg of hij haar kende.

„Jawel; ik heb haar wel eens gezien."

„Ze schijnt een mooi meisje te zijn, vindt je ook niet?"

„Mooi? och, wat zal ik je zeggen; zij is mij misschien te mooi."

Hij zei het op knorrigen toon, waarom begrijp ik niet.

Misschien dacht hij, dat ik iets bijzonders met die vraag meende, of dat ik vischte naar een complimentje, maar daar dacht ik in het geheel niet aan.

Ik zal blij zijn als het morgen is en wij elkaar weer spreken, dan zal hij wel weer vroolijker zijn, en anders zal ik vragen, wat hem hindert.

17 Januari.

Ik vrees, dat Han ziek zal worden; hij ziet de laatste dagen bleek en is lang zoo opgewekt niet als anders; hij zit dikwijls met de hand onder het hoofd, maar als ik vraag of hij hoofdpijn heeft, zegt hij altijd neen. Ook is er niets wat hem hindert, naar hij zegt, maar gewoon is hij toch niet.

Soms is hij erg knorrig, zoodat ik moeite heb, het tante niet te laten merken, maar ze zegt er nooit meer iets van na dien éénen keer.

Op andere oogenblikken is hij weer lief als altijd, maar kust mij zoo onstuimig als hij vroeger nooit deed; hij heeft geen lust om quatre-mains te spelen en gaat soms in eens weg, om nog een paar visites te maken. Hij schijnt het erg druk te hebben, misschien ligt het dááraan.

Toen hij vanavond kwam, was ik juist bezig theedoeken te knippen; ik liet ze hem zien, en vertelde dat ze voor ons huishouden bestemd waren.

„Wat doe je met die lappen?" vroeg hij op echte heerenmanier.

„Van alles omwasschen, voornamelijk onze kopjes," antwoordde ik lachend.

„Mijn kop mocht wel eens gewasschen worden," zei hij.

„Zoo? dan zal ik maar meteen beginnen;" ik ging vroolijk met den doek naar hem toe.

„Nee, van binnen, zie je, van binnen," hernam hij, mijne hand terugduwend.

„Heb je dan hoofdpijn, vent?"

„Nee, dat niet; och kom, het is dwaasheid," en in één adem vervolgend: „heeft u nog pijn gehad, tante?"

„Niet veel; als dokter kan ik je gelukkig weer je congé geven."

„Maar anders niet graag," voegde ik er bij.

Hij drukte mijn hoofd tegen zich aan en fluisterde: „Wil je je knorrigen man dus wel dulden?"

Toen kuste hij mij en was verder als van ouds, zoodat wij een' heerlijken avond hadden.

Ik doe mijn best, hem te begrijpen, maar het is soms moeielijk, omdat hij niet wil zeggen wat hem hindert. Als wij getrouwd waren, zou het zeker gemakkelijker zijn. Maar ik wil me geen muizenissen in mijn hoofd halen, ik kan immers niet verwachten, dat ik een volmaakten man zal krijgen, die nooit uit zijn humeur is.

Ik begrijp niet, waarom Jeanne mij niet eens komt halen om te wandelen; vanmiddag heb ik getracht hare logée eene visite te maken, maar trof niemand thuis.

22 Januari.

O God! wat een dag is het geweest! Henri is in het geheel niet gekomen; dat is nog nooit gebeurd.

Als hij, wanneer hij gaan wilde, uitgehaald werd, kwam hij het altijd even zeggen, en nu niets; zelfs geen boodschap. Vanmorgen kwam hij voorbij, dus ziek is hij niet, of hij moest het vanavond geworden zijn, maar ook dan zou hij eene boodschap hebben gezonden.

Wat kan de reden zijn? ik kan er geen antwoord op vinden, mijn hoofd bonst als ik er over wil denken.

Gisteravond was hij juist weer zoo opgewekt, zoo gewoon.... O, ik weet zelf niet, wat ik denk; toch doet het mij goed, mijne gedachten alle neer te schrijven, omdat ik ze aan niemand openbaren kan. Vooral tante mag er niets van weten; ik heb zelfs gezegd, dat ik wist, dat hij misschien niet zou komen, ofschoon ik van uur tot uur meer verlangde. Zou hij minder....? neen, neen, dat wil ik niet denken, ik wil niets meer denken; morgen zal alles opgelost zijn.

23 Januari.

Alles is niet opgelost; het komt mij zelfs onoplosbaarder voor dan gisteren.

Vanmorgen kwam Han voorbij; ik tikte tegen het raam en wenkte hem om binnen te komen.

Tante was niet in de kamer, dus kon ik hem vragen waarom hij gisterenavond niet gekomen was.

„Ik had geen tijd" antwoordde hij kortaf.

„Werd je dan onverwachts uitgeroepen?"

„Ja."

„Had dan eene boodschap gestuurd, vent; ik heb zoo op je zitten wachten."

Ik zei het in het geheel niet knorrig, dat weet ik zeker, maar zijn antwoord klonk ongeduldig.

„Ja, dat was misschien beter geweest, maar ik heb 't vergeten."

Het deed mij pijn, want hoe kan hij het vergeten? is dit niet een bewijs, dat hij minder aan mij denkt, dan vroeger?

Ik wilde juist antwoorden toen tante binnenkwam, en ik nam 't eerste 't beste wat ik bedenken kon om over te spreken, te baat, de ziekte van de werkvrouw geloof ik.

Toen ik hem uitliet, vroeg ik zacht:

„Kan je van avond komen?"

„Ik denk het wel, maar maak je niet ongerust als ik niet kom."

Hoe ongerust maakte ik mij den geheelen dag over die mogelijkheid, zonder het echter aan tante te laten blijken; ik vertelde haar, dat hij gisterenavond onverwachts uitgeroepen was en het meisje de boodschap vergeten had: ik kon den leugen kalm zeggen, om zijnentwil. Maar wat zou ik de tweede maal kunnen bedenken?

Om acht uur, daar klonk zijn schel; hoe goed herken ik die altijd, mijn hart klopte onstuimig alsof hij voor het eerst kwam, maar ik trachtte zoo kalm mogelijk te schijnen Hij begroette mij hartelijk, maar toch was er iets niet als gewoonlijk.

Tante vroeg of wij al bepaald hadden, waar onze huwelijksreis heen zou zijn.

„O neen" antwoordde ik „wij kunnen het maar niet eens worden, hè Han? Heb je alweer een nieuw plan bedacht?"

„Neen nog niet," zeide hij langzaam, en toen zag hij mij langen tijd zoo vreemd aan, droevig, medelijdend, zou ik bijna zeggen.

Ik gevoelde een machtig verlangen, hem om den hals te vallen en te vragen, wat hij daarmede bedoelde, maar ik durfde niet omdat wij niet alleen waren. Toch was het mij niet mogelijk, opgewekt door te praten, we waren beiden stil.

Als hij verdriet heeft, waarom zegt hij het mij dan niet? Het moet iets zijn, dat hij voor mij verbergen wil, en telkens opnieuw komt die éene, vreeselijke gedachte bij mij op: hij heeft mij niet meer zoo lief, hij voelt zich niet meer gelukkig met mij.

Maar wat kan de reden zijn? ben ik misschien ook veranderd?

Ik weet het niet, maar ik voel, dat er iets niet goed is; er moet iets vreeselijks gebeuren, ik zie het aankomen, zonder de macht te hebben, het te ontvluchten.

29 Januari.

Ik moet weer eens schrijven in mijn dagboek, mijne gedachten onder woorden brengen, anders zullen ze mij krankzinnig maken; ik weet nu zeker, dat het ontzettende nadert, met iederen dag, met ieder uur.

Elke dag kom ik meer tot de overtuiging, dat Henri niet meer van mij houdt, hij wordt steeds onverschilliger; ik voel zijne liefde mij ontglippen, zonder haar te kunnen vasthouden.

Maar naar de reden tast ik in het duister rond. Ik heb hem er voorzichtig naar gevraagd, maar hij schijnt mij niet te begrijpen, misschien is het vanzelf in hem opgekomen, langzamerhand, zonder bepaalde reden.

Ik kan hem niet meer gelukkig maken; die overtuiging maakt mij vreemd en stil en doet mij nog meer verliezen.

Toch doe ik nog mijn best, mijn verdriet voor tante te verbergen; ik naai aan mijn uitzet, dat ik misschien nooit noodig zal hebben, want ik zal hem zijn woord moeten teruggeven; dit zal noodig zijn, om hem niet nog ongelukkiger te maken, en ik kan ook niet zijne liefde afbedelen. En dan?.... wat moet mijn leven dan worden? zonder zijne liefde, zonder het doel waaraan ik het gewijd heb?

Zwart ligt het voor mij als eene oneindige duisternis zonder hoop op licht.

Maar neen, het kan niet, het mag niet! ik wil zijne liefde niet verliezen, ik kan immers zonder hem niet leven. Ik kan niet meer schrijven; mijne tranen bevochtigen het papier, en mijne handen beven; toch doet het mij goed, te kunnen schreien.

30 Januari.

Tante heeft vandaag tegen mij eenige opmerkingen gemaakt over Henri's gedrag; ik heb hem verdedigd zoo goed ik kon, maar een tweeden keer zal ik er zeker de kracht toe missen. Waartoe zou het ook dienen, als toch iedereen het zal moeten weten? Want zoo kan het niet lang duren; ik voel het duidelijk. Vanmiddag ging ik, om den schijn te bewaren, eene visite bij

Jeanne maken. Ik heb druk gepraat, voortdurend; waarover weet ik niet meer; alleen hoor ik telkens weer Lucie van Overen zeggen: „Ik heb uw aanstaande heel goed gekend in Groningen, we hebben dikwijls samen gedanst."

En Henri zeide, dat hij haar wel eens gezien had. Zou hier de sleutel van het raadsel zijn? Dan is de redding geheel onmogelijk, want zij is mooi, en zeker geestig, want me dunkt, allen lachten om wat zij zeide.

O Ja, Jeanne voegde er bij:

„Nu, over een paar weken kan je weer met hem dansen, want jelui gaat toch zeker ook naar het bal in Concordia?"

Ik geloof, dat ik ja antwoordde en Lucie zeide: „Als juffrouw Hemmer het toestaat."

Meer weet ik niet; deze enkele zinnen schijnen in een carucel in mijn hoofd rond te loopen met harde stappen, die door mijne slapen dreunen.

O God! wat is de nacht nog lang! Kon ik maar slapen, maar droomen van mijn geluk, maar ik zal weer wakker liggen van uur tot uur, om morgenochtend tegen tante te beweren, dat ik goed geslapen heb.

Vanmorgen vroeg tante: „Kind, kind, heb je heusch goed geslapen? je ziet zoo bleek."

Ik poogde te glimlachen, maar het ging moeielijk, tante trok mij naar zich toe, en kuste mij zacht.

„Arme Claartje" fluisterde zij, „ik vrees, dat je hem zijn woord zult moeten teruggeven."

„Waarom?" vroeg ik snel, maar liep, voordat tante antwoord gaf, de kamer uit.

Ja, ik zie bleek; ik word leelijk en stil en Lucie is zoo vroolijk en zoo mooi; hij moet haar meer liefhebben dan mij. Maar waarom heeft hij haar dan vroeger niet gevraagd, vóórdat hij mij kende? Ach! misschien heeft hij dat wel gedaan. O! ik kan niet meer....

2 Februari.

Nog twee dagen en alles zal uit zijn, want ik heb besloten er overmorgen een einde aan te maken, tenzij er morgen iets bijzonders gebeurt. Maar wat zou er dan moeten gebeuren? elke dag is gelijk aan de vorige, behalve dat ik elken dag meer van zijne liefde verlies.

En wat ik verlies, wint die andere, dat weet ik nu: ik heb Henri nauwkeuriger gevraagd naar Lucie en zijne verwarring was duidelijk; hij moet vroeger verliefd op haar zijn geweest, en nu komt dat gevoel met kracht weer boven.

O! ik krijg soms eene aanvechting als zou ik haar kunnen vermoorden; maar is het eigenlijk wel haar schuld? Is het wonder, dat zij hem lief heeft?

En hij? ik weet niet, of hij schuld heeft, maar hij denkt zeker, gelukkiger met haar te zullen worden dan met mij.

Wat kan ik doen? niets, niets, hem zijne vrijheid geven, en dan.... o, als ik maar niet behoefde te denken, als ik maar kon verdwijnen voor altijd! als ik niets meer voor hem kan zijn is het leven waardeloos.

Me dunkt, ik zal niet meer kunnen voelen, ik voel nu al niets meer dan die éene stekende pijn .... hier in mijne borst .... hier aan mijne slapen, overal, overal! ....

3 Februari.

Er is iets gebeurd; er is verandering gekomen; ik moet weer leven, weer strijden.

Vanavond kwam Henri niet; ik had het wel gedacht en was juist van plan tante mijn moeielijk besluit te zeggen, toen er gebeld werd.

„Henri,” zei tante.

Ik hoorde, dat het zijne bel niet was, maar toch hoopte ik 't. De meid liet Jeanne binnen, zij kwam theedrinken.

Hare logée had mee willen komen, maar was ongesteld geworden.

Jeanne was bijzonder hartelijk en fluisterde mij in: „wat zie je bleek Claartje; ben je niet goed in orde? daar moet je dokter voor zorgen.”

Ik schudde het hoofd, maar kon bijna mijne tranen niet inhouden.

„Mag ik je nieuwe photo's eens zien?” vroeg Jeanne een oogenblik later. „Je hebt ze toch zeker opgehangen? laten wij dan even naar je kamer gaan.”

Toen wij samen op mijne kamer waren, begon Jeanne:

„Hoor eens Claar, ik moet je wat zeggen; ik kan het niet laten.”

Ik bleef haar vragend aanstaan.

„Henri is vanavond bij ons.”

Ik wilde iets zeggen, maar het was me onmogelijk geluid uit te brengen.

Jeanne trok mij op de canapé en met haar arm door den mijne gestoken, zooals wij vroeger zoo dikwijls zaten, vervolgde ze:

„Je moet er niet zoo van schrikken; misschien is het nog niets, maar het is niet goed, dat Henri Lucie van Overen ontmoet .... Ik wist niet, dat zij elkaar vroeger gekend hadden, maar toen Lucie pas hier was, vertelde zij mij al, dat Henri haar vroeger het hof had gemaakt. Zij had echter maar een beetje met hem geflirt, ofschoon zij hem wel mocht lijden. Dat is nu geloof ik, drie of vier jaar geleden, ze hebben elkaar in dien tijd niet gezien, maar zoodra zij hem hier ontmoette, heeft ze haar best gedaan hem weer tot zich te trekken, en ik vrees .... dat het haar gelukken zal .... Kind, kind, kijk niet zóó!”

„Ga alsjeblieft voort,” fluisterde ik.

„Ja, ik.... zie je....” zij aarzelde, „ik was eigenlijk een beetje jaloersch op je, omdat je zoo gauw geëngageerd was, dus ik waarschuwde je niet; ik dacht ook niet, dat het ernst zou worden, maar gisteren vertelde Lucie mij, dat zij van plan is, er ernst van te maken; zij wil er hem toe brengen zijn engagement te verbreken en haar te vragen.”

„En....?”

„En zij had alle hoop te zullen slagen, zei zij. O, ik begrijp zelf niet hoe ik je dit alles kan vertellen, maar het is noodig, dat voel ik; vergeef mij dus, als ik je verdriet doe.”

„Ja, ja; ga maar voort."

„Lucie zou graag getrouwd zijn; Henri heeft eene goede praktijk, en zij denkt hem gemakkelijk naar hare hand te kunnen zetten."

„Heeft ze dat gezegd?" vroeg ik levendig.

„Het waren hare eigene woorden."

.... zooals wij vroeger zoo dikwijls zaten.

„Dus zou zij hem niet gelukkig maken?"

„Maar waarom vraag je dat?"

„Dat doet er niets toe; antwoord in Godsnaam, als je me waarlijk helpen wilt."

„Neen, eerlijk gesproken, zou ik niet graag in de plaats van haren toekomstigen man zijn: zij zal weinig onbaatzuchtige gedachten aan hem wijden."

Toen ik dat hoorde, voelde ik eene wonderbare kracht mijne slapheid en

gedruktheid vervangen, eene kracht, die mij nu nog bezielt. Hij zou dus niet gelukkig met die andere worden, dan moet ik strijden voor zijn geluk, dan moet ik hem behouden, heroveren, al zou het nog zooveel moeite kosten. Weg met elke andere gedachte, weg met mijn' trots, ik moet den strijd met die andere beginnen, nu de prijs zijn geluk is, het doel van mijn leven.

Ik stond dadelijk op en gaf Jeanne eene kus.

Zij zag mij verwonderd aan, maar ik zei: „Vraag mij niets; ik dank je voor je waarschuwing, maar ik vertrouw Henri volkomen; geloof dat en zeg het ook gerust aan Lucie. Blijft ze nog lang?"

„Ik denk nog eene week of drie; maar waarom doe je zoo vreemd? ik dacht, dat je mij dankbaar zoudt zijn."

„Dat ben ik ook, heusch. Och vergeef mij, als ik wat vreemd doe; later zal ik je alles vertellen. Ik ben toch blij, dat je nog eene even goede vriendin voor mij bent gebleven."

Ik ging naar beneden; Jeanne volgde zonder te spreken.

Zij kon natuurlijk niet weten, wat er in mij is omgegaan, maar ik voel mij nu heel anders dan vanmorgen; ik heb moed, den strijd te aanvaarden. Ik had vanavond wel dadelijk mee willen gaan met Jeanne, maar dat zou verkeerd geweest zijn, ik moet met beleid te werk gaan.

Kom, ik ga slapen, ik wil slapen, om er morgen wat beter uit te zien. Er moet weer glans in mijne oogen komen, en kleur op mijne wangen; ik moet Henri den strijd gemakkelijk maken, want ook hij strijdt, dat begrijp ik nu, er gaat veel in hem om.

Moge de nacht mij raad brengen. Het eerste vereischte is geloof in de mogelijkheid der overwinning, en dat heb ik; ik zal overwinnen: liefde zegepraalt immers over alle hinderpalen.

4 Februari.

Ik heb den strijd aanvaard; ik voel weer kracht in me, zelfs om opgewekt te schijnen, al voel ik mij angstig gestemd.

Vanmiddag ben ik naar Jeanne gegaan, en heb Mevrouw er ongemerkt toe weten te brengen Han en mij voor vanavond uit te noodigen. Ik wilde hem met haar samen zien.

Vanmiddag was Lucie volgens haar zeggen weer beter; zij was erg vroolijk en overmoedig, docht mij. Mevrouw Greter merkte ook al op, dat ik bleek zag.

„Je dokter moet je eens opknappen, kind."

„O Mevrouw," antwoordde ik lachend, „ik ben zoo wel als het maar kan; het is erg koud buiten, misschien ben ik daardoor een beetje bleeker dan gewoonlijk."

„Van Duren heeft mij gauw weer opgeknapt, vindt u niet?" vroeg Lucie. „Ik voelde mij gisteren avond zoo ziek van hoofdpijn, dat ik hem moest laten roepen."

Zij had hem dus laten roepen; dit gaf mij verademing. Jeanne had dat misschien ook niet geweten.

„Hij is bijna den heelen avond blijven praten," vervolgde Lucie, „u heeft hem zeker wel gemist?"

„Neen, want ik was vroeg naar bed gegaan, omdat ik ook hoofdpijn had."

Het was gewaagd, dit te zeggen; Lucie scheen niet te weten, dat ik onwaarheid sprak, al vermoedde zij het misschien.

Ze zag mij onderzoekend aan, maar ik vertrok geen spier van mijn gezicht.

„Ik ben blij," ging ik voort, „dat hij zoodoende toch een gezelligen avond heeft gehad, u heeft zeker veel met hem over Groningen gesproken en de gezamenlijke kennissen daar?"

„Och ja, dat komt zoo van zelf."

Jeanne viel haar in de rede, door mij hare nieuwe schaatsen te laten zien en wij spraken niet meer over Henri.

Toen ik thuis kwam, zond ik een briefje aan Han om te zeggen, dat wij voor vanavond bij de Greters gevraagd waren. Hij kwam dus na het eten; ik zat hem op te wachten, en deed mijn best niet te laten merken, hoe zijne koele begroeting mij hinderde. Ik praatte voortdurend, en vroeg naar eenige zaken in het dorp.

„Hoe vindt je het om bij de Greters te gaan theedrinken, Han?"

„O best; gaat tante ook mee?"

„Neen, zij durft niet door de avondlucht. Mevrouw vroeg ons vanmiddag, toen ik er eene visitie maakte. Wij zouden wat muziek maken; Lucie van Overen moet goed zingen, dat zal je trouwens wel weten."

„Ja, ik heb haar een' enkele maal gehoord."

Hij zei het op onverschilligen toon, maar het klonk niet natuurlijk.

„Ze schijnt wel een aardig meisje te zijn," zei ik weer; „in Groningen viel zij zeker erg in den smaak?"

Hij trommelde, zonder te antwoorden, met zijne vingers op tafel.

„Willen wij quatre-mains meenemen?" vroeg ik, Beethovens symphonieën te voorschijn halend.

„Och waarom?"

„Wel, omdat wij muziek zouden maken, en ik speel veel liever quatre-mains dan een solo."

„Maar wij hebben ze in zoo langen tijd niet gespeeld."

„Dat hindert niet; we zullen er nog wel wat van kennen, en al maken wij een paar fouten, wij zijn bij goede kennissen. Het is toch aardiger om iets mee te brengen."

„Nu goed; neem ze dan maar mee."

Tante kwam binnen, en zag mij, naar het mij toescheen, eenigszins verwonderd aan; ik was blij, dat ik niet de kamer uit behoefde te gaan, om mijn hoed en mantel te halen, zoodat tante geen gelegenheid had om Henri iets onaangenaams te zeggen, want dat mocht in geen geval.

Toen ik in den spiegel keek om mijn' hoed op te zetten, begreep ik waarom tante mij zoo verbaasd had aangezien; het was een ander gezicht dan dat, wat ik de laatste dagen in den spiegel had gezien. Ik zag, dat mijne wangen gloeiden, en mijne oogen opgewekt glansden. „Zóó moet het den geheelen

.... als ik zag, hoe zij samen druk praatten.

avond blijven," dacht ik, mijne koude handen boven de kachel houdend.

„Ziezoo, ik ben klaar; dag Han."

Schertsend gaf ik hem een zoen, toen tante, en ging vooruit den gang in.

Toen wij het huis van de familie Greter naderden, voelde ik mijne knieën

knikken, maar ik dwong mijzelf kalm te zijn, ook toen ik zag, hoe hartelijk hij en Lucie elkaâr begroetten. O! ik heb geleden vanavond, als ik zag, hoe zij samen druk praatten en mij schenen te vergeten, maar toch heb ik moed, dat ik hem zal kunnen behouden; zij mag hem niet ongelukkig maken, ik moet overwinnen, en dan zal het voor goed zijn; ik zal hem òf voor altijd behouden, òf voor altijd verliezen.

„Wat hebben die twee het druk," hoorde ik mijnheer Greter tot Jeanne zeggen.

„Ja, mijnheer, Henri's Groninger bloed doet zich gelden, nietwaar man?" zeide ik.

„Wat zeg je?" vroeg Henri verstrooid.

„Dat je Groninger bloed zich doet gelden," herhaalde ik; „zóó kan ik met Gerard en Jeanne over de oude tijden hier in 't dorp praten, toen wij met ons drieën in den bokkenwagen reden. Weet je nog wel, Gerard, dat jij altijd wou mennen?"

„Zeker, dat is ook mannenwerk," antwoordde Gerard, nog lachend bij de herinnering.

„In een' bokkenwagen hebben wij nooit samen gezeten," zei Lucie, „wel eens samen geard; weet je nog, Van Duren, met dien fakkeltocht?"

„Dat is te zeggen... wij zaten niet in één ar." Henri zei het aarzelend, mij ter sluiks aanziende.

„Neen, dat is waar," antwoordde zij, „ik weet niet eens meer wie mijn koetsier was, maar jij was er toch bij."

„O ja."

Zooals ik over het geheel opmerkte, kwam de intimiteit meer van haar kant dan van den zijnen, en dat geeft mij moed; ten minste als hij het niet zoo deed voorkomen omdat ik er bij was.

We hebben afgesproken, om, als het doorvriest, Zondag een tocht op schaatsen naar Amsterdam te maken; het ijs zal dan zeker sterk genoeg zijn, en Henri zal zijne praktijk er naar inrichten.

Ik stelde voor, om Van Hemmen ook mee te vragen.

„Waarom?" vroeg Henri.

„Wel, een heer meer is altijd eene aanwinst, dunkt mij, het is een heele tocht."

„O, Claartje, wil jij je laten trekken?" plaagde Jeanne.

„Neen, dat niet; ik zie niet tegen den tocht op, maar me dunkt, hoe meer ziel, hoe meer vreugd."

„Van Hemmen zal dus van de partij zijn, als hij lust heeft," besliste Gerard. „Zeg, Lucie, ik heb jou nog nooit zien rijden. Ben je nogal een matador?"

„Ik geloof zoo tamelijk; ik heb ten minste nooit gebrek aan cavaliers, niet waar, Van Duren?"

Ik voelde mijn bloed koken, en had moeite niets scherps te zeggen. Henri gaf weer niet veel antwoord.

Wij speelden wat piano en ik deed mijn best de vijfde symphonie er met Henri goed af te brengen; ik speelde juist buitengewoon gemakkelijk, maar

Henri was niet op dreef, en greep telkens valsche noten, zonder het zelfs te bemerken.

Het was erg glad toen wij naar huis gingen. „Wat ben ik toch blij, dat ik jou heb om veilig op te steunen," zei ik.

„Als die steun maar vertrouwbaar is." Het klonk ernstig; ik begreep zijne geheime bedoeling en hernam:

„O! dat is hij zeker. Op wien zou ik beter kunnen steunen dan op mijn man?"

Hij zag mij even aan, maar ik kon de uitdrukking van zijn gezicht niet onderscheiden.

Wij spraken geen van beiden meer, totdat wij op de stoep stonden.

Hij kwam even binnen zooals gewoonlijk wanneer wij 's avonds uit zijn geweest.

Ik vertelde tante, dat wij een gezelligen avond gehad hadden.

„Wij moeten Jeanne en hare logée ook eens vragen," voegde ik er bij.

„Goed, kind," antwoordde tante, naar ik geloof nog steeds verbaasd over mij.

„Nu vent, tot morgenavond," zei ik, toen ik hem uitliet, „zullen wij dan de vijfde symphonie nog eens goed studeeren? het andante ging niet schitterend hè?"

„Neen, wij mogen het nog wel eens studeeren; we kunnen het morgenavond wel doen."

„Zou je Zondag mee kunnen gaan, denk je?"

„Ik hoop het, als er tenminste niets bijzonders in den weg komt."

„Dat zou erg jammer zijn; ik heb er zooveel lust in."

„Nu maar, jij kunt toch in ieder geval gaan."

„Zonder jou? daar zou ik niets geen zin in hebben, dat weet je wel."

„Laten wij in ieder geval geen bezwaren vóór den tijd maken. Goedennacht!"

Goedennacht .... zou ik waarlijk kunnen slapen? Ik voel mij zoo levendig, zoo opgewonden, zou alles weer goed kunnen worden?

10 Februari.

Wij hebben gisteren met heerlijk weer de schaatsentocht volbracht, en ik geloof nu waarlijk, dat ik iets gewonnen heb. Henri is bepaald minder koel tegen mij dan eene week geleden, en eens noemde hij mij weer „lieveling" als van ouds. Misschien zeide hij het zonder er eigenlijk bij te denken, maar het klonk mij zoo heerlijk.

Wij reden in het begin met ons allen achter elkaar, maar ik viel al spoedig en bleef dus even achter met van Hemmen, die achter mij aan had gereden. Henri, die doorreed, merkte het pas een eindje verder, maar zoodra hij zag, dat ik nog niet was opgestaan, keerde hij terug.

Van Hemmen met wien ik tegenwoordig op vriendschappelijken voet omga, deed met het ongelukkigste gezicht van de wereld wanhopige pogingen om mij op te helpen, maar het gelukte niet, doordat de punt van mijne schaats in mijn japon gehaakt was.

Ik was juist bezig van Hemmen te beduiden, dat hij, in plaats van aan mijne armen te trekken, dat los moest maken, toen Henri aankwam.

„Wees maar gerust" riep ik lachend, „de dokter behoeft er niet bij te komen."

„Heb je je niet bezeerd?" Er was iets van de oude teederheid in zijn toon.

Meteen trok ik mij aan zijne hand op; van Hemmen begon dadelijk het ijsschraapsel van mijn japon te kloppen en toen ging het met ons drieën, vlug als de wind de anderen na.

Lucie reed wild en beproefde allerlei kunstjes op hare schaatsen uit te voeren, maar ik geloof niet, dat dit Han beviel.

Later reed ik met haar een eindje vooruit; ze vertelde mij van Groningen en hare kennissen dáár op hare gewone luchthartige, oppervlakkige wijze.

„Ik kan dáár altijd aan iederen vinger een aanbidder krijgen. Op een dorp kan men zich dat natuurlijk niet begrijpen, en daarom engageert men zich dáár spoedig, als de gelegenheid zich voordoet."

Ik voelde, dat het bloed mij naar de wangen steeg.

„Zoo, zou je dan denken, dat wij maar den eersten den besten, die zich opdoet, aannemen?"

„Nu, nu, vat maar geen vuur; zoo erg is het niet bedoeld, ik meen alleen, dat wij meer de gewoonte aannemen, bij ieder aanzoek te overwegen of er misschien een beter kan komen. Natuurlijk valt het wel eens tegen, en dan komen wij er soms toe, later iemand aan te nemen, dien wij eerst bedankten."

„Welk eene heerlijke, verheven opvatting van huwelijksliefde," zei ik spottend, scherp zeker, want ik voelde eene verontwaardiging in mij opbruisen, mij geheel doortrillen en overheerschen.

„O! als wij eenmaal getrouwd zijn...."

Lucie zweeg plotseling en ik hoorde Henri zeggen:

„Wat zijn jelui druk in discours; willen wij nu weer met ons allen rijden? Kom Claartje, leg op, wil je?"

Ik deed het, er aan denkend, of hij ons gesprek gehoord zou hebben. O, ik hoop het: hij zou dan weten, wie Lucie is. Ik wil hem er niet naar vragen, veel minder het hem vertellen; hij mag mij niet van kwaadsprekendheid beschuldigen: maar vaster dan ooit staat mijn besluit, hem te behouden. Zou hij overgeleverd moeten worden aan eene vrouw met zulke opvattingen? Nooit! nooit! zoo lang ik nog levenskracht in mij heb, zoolang liefde nog iets waard is.

Misschien heeft hij toch wel iets van ons gesprek verstaan, want hij was later onverschilliger voor Lucie. Ten minste, ik geloof, dat ik het opgemerkt heb, maar hoe kan ik zeker weten of ik goed gezien heb?

Jeanne en Gerard vroegen, toen wij om vijf uur thuiskwamen, of wij na het eten nog eens aan kwamen loopen. Han moest eerst een paar patiënten bezoeken; ik was doodmoe en zou niets liever gedaan hebben, dan in zijn arm uitrusten, maar hij had lust te gaan, dus liet ik het niet blijken.

Wij maakten eerst muziek en whistten daarna; er gebeurde niets bijzonders, maar toch vertrouw ik op de overwinning. Henri wankelt nog, maar hij zal tot mij terugkeeren.

15 Februari.

Ach neen, ik voel mij weer moedeloos, somber gestemd; ik meende de laatste dagen op den goeden weg te zijn, maar nu schijnt alles weer teruggebracht tot den ouden toestand; ik schijn alles weer verloren te hebben, wat ik veroverd had.

Tante gaf vanavond een soireetje ter eere van haar verjaardag, en natuurlijk was de familie Greter ook uitgenoodigd.

Henri en Lucie waren bijna onophoudelijk samen; ik deed mijn best vroolijk te blijven, maar ieder oogenblik had ik een gevoel, alsof ik in tranen uit zou barsten, in heftige onstuimige snikken.

Maar ik heb ze bedwongen met een lach, met vroolijkheid, en nu ik zou mogen schreien, schijnen mijne tranen opgedroogd te zijn, en als een prop mijne keel dicht te sluiten. Zou liefde zóó onmachtig zijn?

Is dan mijne kracht niets?

Neen, neen, ik wil toch den strijd niet opgeven; ik laat zijn geluk, mijn schat, mijn doel mij niet ontrooven; ik wil het bewaken, verdedigen; al wordt ik honderdmaal teruggedreven, honderdmaal voorwaarts dringen totdat ik overwin.

Men vroeg vanavond naar onze trouwplannen. „Blijven ze nog bepaald op van den zomer?"

„Zeker, Mevrouw; wij hebben ze ten minste niet veranderd."

Met welk gevoel bracht ik er deze woorden uit.

„Zoo, en hebt jelui al een huis op zicht?"

„Nog niet; dat van Mevrouw Heuvelinck staat pas leeg, dat konden wij wel eens gaan zien, nietwaar Han?" Hij antwoordde alleen: „Ja misschien," en ging toen voort photografieën met Lucie te bekijken.

O! hoe moet zóó het einde worden?

16 Februari.

Han was vandaag weer lief voor mij; als ik over gisteren avond sprak zocht hij een ander onderwerp van gesprek; het moet hem hinderen, dat hij zich weer door haren invloed heeft laten beheerschen. Mijne hoop herleeft.

20 Februari.

Ik win! Goddank, ik win! hij was de laatste dagen weer vroolijk en zoo gewoon, als ik hem in langen tijd niet heb gezien. Vanavond sprak ik er van om naar de Greters te gaan, maar hij zei: „Neen, daar heb ik geen lust in; als jij er bijzonder op gesteld bent, wil ik wel gaan, maar laat ons anders maar gezellig hier blijven. Lees mij nog eens wat voor als je zin hebt. Ik deed het, en wij waren bijna weer zoo gelukkig samen als in het oude jaar.

Zou dat alles geheel terug kunnen keeren?

Lucie vertrekt de volgende week; vóór dien tijd moet mijne overwinning zeker zijn.

25 Februari.

Hoe is het mogelijk, dat hetzelfde voorval, dat den eenen mensch groote smart veroorzaakt voor een ander eene oorzaak kan zijn van zulk eene zalige blijdschap als mij nu doorstroomt. Hoe zal ik het neer kunnen schrijven? maar toch, ik wil; want het is heerlijk het weer nauwkeurig te overdenken.

Vanmiddag scheen de zon prachtig; er was iets voorjaarsachtig in de lucht, eene aankondiging van geuren, van zangen. Ik had lust te gaan wandelen, maar plukte eerst een paar sneeuwklokjes in den tuin; juist had ik ze in mijn japon gestoken, toen Jeanne en Lucie mij kwamen halen voor eene wandeling. Lucie's gezelschap staat mij tegen, maar ik wil het niet toonen, dus ging ik mee.

Wij wandelden een eind den straatweg op; daar klonk plotseling achter ons een snijdende gil en een vloek, wagengeratel, dat plotseling ophield.

Een jongen van misschien veertien jaar was overreden door een groote kar, waarachter hij gehangen had. Een tweede kar kwam dicht achter den eersten aan, en hij had zeker een slag van het paard van dezen gehad; het was vreeselijk hem aan te zien, met bloed bedekt, bewusteloos of dood misschien.

Een oogenblik stonden wij sprakeloos, ontzet, toen keerde Lucie zich met een gil af; Jeanne volgde haar voorbeeld, en ik had grooten lust het ook te doen, want mijne knieën knikten; maar op eens voelde ik een aandrang in mij om de mannen te helpen, den jongen op den wagen te leggen en zelf mede te rijden; zijn hoofd, haastig met mijn zakdoek omwikkeld, op mijn schoot ondersteunend.

„Wilt u langzaam oprijden?" vroeg ik den man, die zelf ontsteld was.

„Die jongens zijn altijd zoo wild," zei hij hoofdschuddend; „het is de zoon van vrouw Reis, willen wij hem naar huis brengen, juffrouw?"

„Ja; maar vooral langzaam."

Onder het rijden begon het bloed door den zakdoek heen te sijpelen en ook uit zijne mouw zag ik het druppelen op mijn' japon. Een paar warme druppels voelend op mijne hand, rilde ik, maar ik wilde niet laf zijn.

Jeanne en Lucie liepen naast den wagen mede; de man met den tweeden wagen was vooruit gereden om Han te roepen.

De rit duurde niet lang; het uittillen ging moeielijk maar het gelukte toch met behulp van een' anderen jongen hem op bed te leggen; zijne moeder klagend en jammerend, zonder iets te kunnen doen.

Jeanne zocht haar te troosten; ik begreep, dat Han misschien lang weg zou blijven, dus waschtte ik de wonden en verbond ze zoo goed mogelijk met eenige lappen, die de vrouw mij na veel vragen aanwees. Ook zocht ik den jongen bij te brengen; hoe het kwam weet ik niet, maar ik herinnerde mij alles, wat ik daarvan gelezen of gehoord had, en ik was er in geslaagd voordat Henri kwam.

Waar Lucie gebleven was, weet ik niet; er kwamen wel verscheidene buur-

Help mij dan ook verder nog even.

vrouwen een kijkje nemen, allen door elkaar pratend, zonder eene hand uit te steken. Eindelijk kwam Han; hij zag verwonderd naar het bloed aan mijne handen en mijn japon.

„Wie heeft hem verbonden?" vroeg hij.

„Ik."

„Jij?" hij zag mij verwonderd aan.

„Help mij dan ook verder nog even; met die vrouw is niets te beginnen, en verder verzoek ik allen heen te gaan."

En ik hielp hem, stipt doende, wat hij zeide; mijne hand beefde niet. Maar toen hij klaar was en mij meetrok, de kamer uit, kreeg ik een zonderling wee gevoel. Het geheele voorval, de teederheid waarmee hij zijn arm om mij heensloeg, de zachte toon waarop hij zeide: „Arm kind; je ziet er bleek van," maakten mij duizelig, verwarden mijne gedachten en ik zag noch hoorde iets meer.

Toen ik weer opkeek, zat ik op een stoel in het voorkamertje van vrouw Reis, mijn hoofd tegen Han aangeleund. Jeanne en Lucie waren er ook.

„Zoo lieveling, ben je weer beter?"

„Ja, het was niets" antwoordde ik hem aanziend, maar zonder mijn hoofd op te lichten.

„Ik begrijp ook niet, hoe je het doen kunt," zei Lucie, „ik vond het vreeselijk het maar te zien, en ik geloof niet, dat ik iets aan hem had kunnen doen, al had ik zijn leven er mede kunnen redden. Dat is ook geen vrouwenwerk; of men moet verpleegster van beroep zijn, ik ben er ten minste te gevoelig voor."

„Gelukkig, dat er nog menschen zijn, die wat minder gevoel hebben." Henri zei het spottend, sarkastisch. „Mijn vrouwtje heeft zich moedig gehouden; ik geloof niet kind, dat vele meisjes het je na zouden doen."

„O, maar eene doktersvrouw moet bloed kunnen zien," hernam ik.

„Daarom ben ik blij geen doktersvrouw te zijn en het nooit te worden, naar ik hoop," viel Lucie uit.

„Mijne lieveling is er voor geboren," en toen fluisterde hij mij nog meer in, mij telkens kussend.

In Jeanne's oogen zag ik vreugde.

Ik kon vanmiddag niet eten van opgewondenheid; Han wilde, dat ik vroeg naar bed zou gaan, maar hoe kan ik slapen met dat geluk in het hart? met de herinnering aan dezen avond, nu ik mijn man weer terug had?

Morgenavond gaan wij naar het bal; ik met meer vreugde, dan ik mij had kunnen voorstellen, het zal de laatste beslissing zijn.

26 Februari.

Het is vier uur in den nacht, maar toch moet ik nog even mijne gedachten uitspreken op het geduldige papier; dit boek bevat het verhaal mijner droefheid, laat het ook dat van mijn herkregen geluk bevatten. Ja, de strijd is beslist; ik heb het van avond gezien op het bal, waar ik met niemand dan

Han dansen mocht. Hij zeide, dat hij jaloersch zou worden als een ander zijn vrouwtje in zijn arm had.

Lucie vertrekt overmorgen, maar het zou mij onverschillig zijn, al bleef ze voor goed hier; ik vrees haar invloed niet meer.

Op den terugweg in het rijtuig, terwijl tante indommelde, fluisterde hij mij in:

„Mijn lieveling, kan je mij vergeven?"

„Wat?" vroeg ik op verwonderden toon.

„Alles van den laatsten tijd; ik wil het je uitleggen, zoodat ...."

Maar ik sloot met mijne lippen de zijne. Hij behoefde mij niets uit te leggen; ik begreep hem geheel.

„Neen man" zei ik, „ik wil niets hooren; je houdt immers van mij, dat is genoeg."

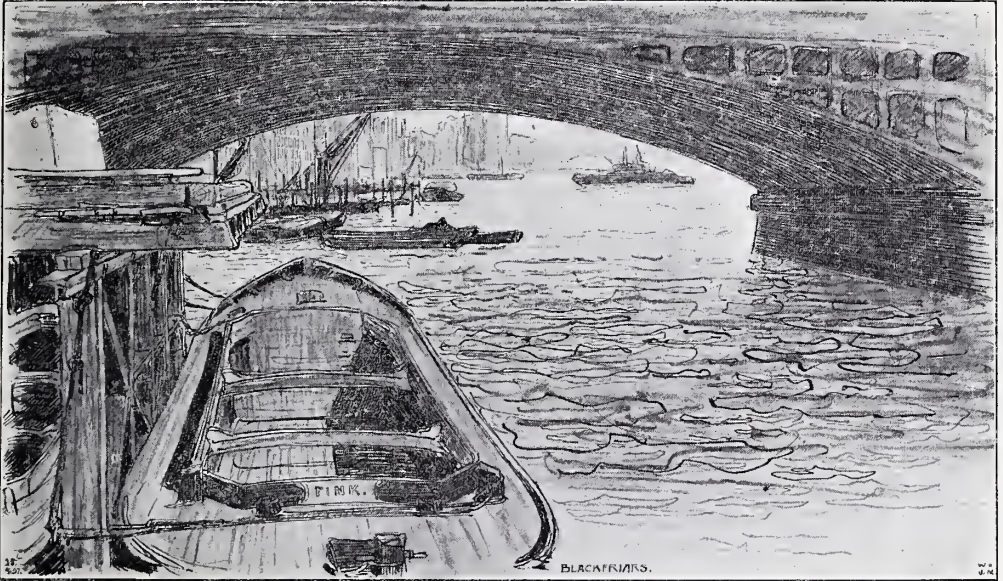
„Mijn eenige lieveling, mijn schat, mijn gelukszonnetje!"

Dat zijn de woorden, die voortklinken in mijn hart, ik zou ze jubelend willen herhalen, telkens weer, en ze dan weer van hem hooren. Zijn gelukszonnetje, ja, dat wil ik zijn, dat blijven, ons leven lang.

LONDEN.

DOOR

L. SIMONS.

Onder Blackfriars-bridge.

Londen beschrijven; — Een indruk geven van de stad!

Er is niet éen Londen, zooals er, in zekeren zin, éen Parijs, éen Amsterdam is. Londen is niet éen ding om te grijpen, éen massa die onze verbeelding omvangen, daar ze mee spelen kan, en haar reproduceeren.

Betrekkelijk ben ik een oud-Londenaar. Ik heb er zes jaar werkens achter mij liggen. Een periode lang genoeg om, als „zaken" u er heen en weer van West naar Oost drijven, de vatbaarheid voor indrukken te verstompen. Ik kan dag na dag in Londen zijn, en de stad zegt mij niets, in mijn ge-pre-occupeerdheid met andere dingen. Maar ik kan ook dag na dag door de stad gaan, denzelfden bekenden over-gedanen weg, en de stad pakt me weer aan, stormt op me in, maakt me onrustig. 't Is geen stad die men beheerscht.

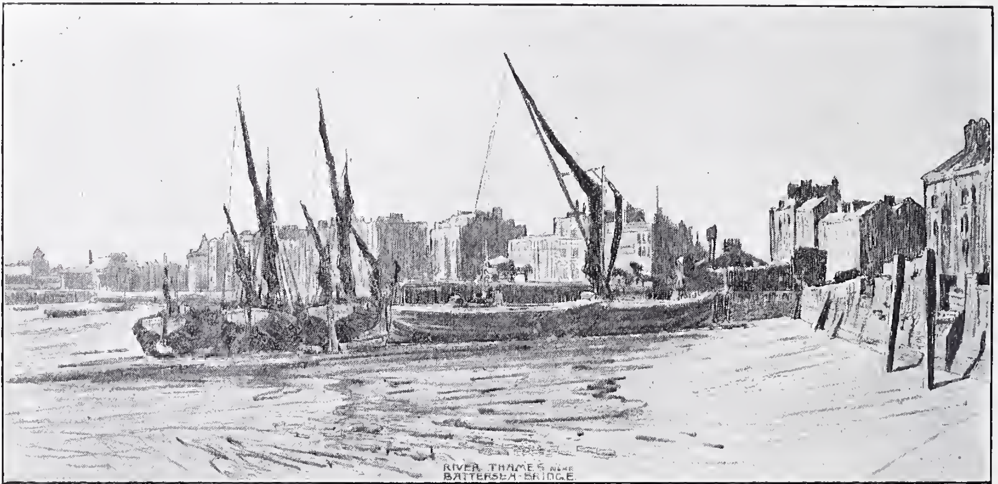
De heer Nieuwenkamp is, als ik mij niet vergis, in 't vóorjaar voor het eerst in Londen geweest en zijn indrukken zijn dus frisscher, nieuwer, directer dan de mijne. Zijn teekeningen toonen dadelijk, welken kant van Londen hij gezien heeft, in welken tijd van het jaar. Zijn indrukken zijn die van een heldere,

lichte, opwekkende stad, met glunder water; klaar en scherp van lijn; de menschen: de dames en kinderen vooral, op hun keurigst; *smart* „aangedaan" rondgaand door het park. De Thames is een klare stroom; de vaartuigjes voor de vischmarkt zijn hollandsch zindelijk; Kew lijkt een rustplaats, vèraf van woelige menschen.

Dit alles.... is zoo te zien.

Maar ik schrijf in November, en de stad is donker, vies, groezig, vuil; een angstige kolk van geheimzinnig wègzinkend leven. 't Is niet doenlijk, me zoo dadelijk het Londen te verbeelden, dat de heer Nieuwenkamp in Juni gezien heeft. Ik kan geen bijschrift maken bij zijn platen. Ik moet mijn eigen gang wel gaan.

* * *

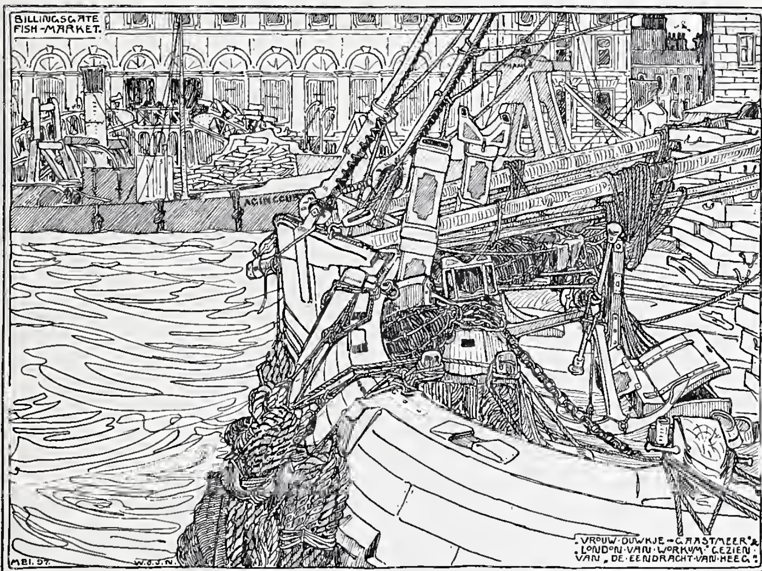
De Theems bij Battersea.

Er zijn van die eigenheden van Londen, die iederéen wel kent, al is hij er nooit geweest. Andere, die ook het meest oppervlakkig bezoek dadelijk doet kennen. En niet over Londensche grootheid en drukte behoef ik dus zelfs het minste te zeggen.

Maar 't wel heel eigene van Londen is dat de stad is geworden, niet gemaakt. Er zijn straten en pleinen aan te wijzen, die, ook al weten we 't niet, hun beredeneerden aanleg verraden. Doch één stap buiten hen brengt ons weer dadelijk in het gegroeide Londen. Het vérgroeide. 't Is of geheel de binnenstad saamgedrukt staat onder de zwaarte van de aan alle kanten uitgebouwde voorsteden, soms uitreksels van de uit-haar-evenwicht-Gegroeide; dikwijls inslurpsels van oude zelfstandige plaatsen, nu gevangen in haar vele armen. En altijd gaat het door, dat samenpersen van de middenstad onder den uitwas van haar voorsteden, en den terugduw uit dat midden naar buiten.

't Is niet op de groote verkeerswegen allereerst dat ge die pressie voelt

in de eindeloosheid van het voortbeweeg der nooit ophoudende voertuigenreeksen, die zich telkens in elkaar verwarren, dooréen raken en weer loskomen, om hun eigen sliert te volgen. Dit in en uit elkaar gaan teekent leven, teekent vrijheid van bewegen. 't Mag overweldigen, 't is altijd òpwekkend, en in opgewektheid voelt ge de pressie niet. Maar ge komt er onder als ge, uit de groote lijnen, u in de tusschenliggende straatverwarringen waagt: nauwe doorgangen, met hooge muren aan beide zijden, huizen die tegen elkaar aanvallen; Amsterdamsche stegen, maar van een uitgetrokkken lengte en een dooréengewriemel, die het effect der hoog opgestegen muren, vlak-tegen-elkaar aan, verdiepen. Dit is de benauwdheid der saamgeperste binnenstad. En dan opeens, tusschen al die licht- en luchtwegvretende domperigheid, tusschen die angstige gejaagdheid, en die vunzige armoe, — heel statig-onverstoord die

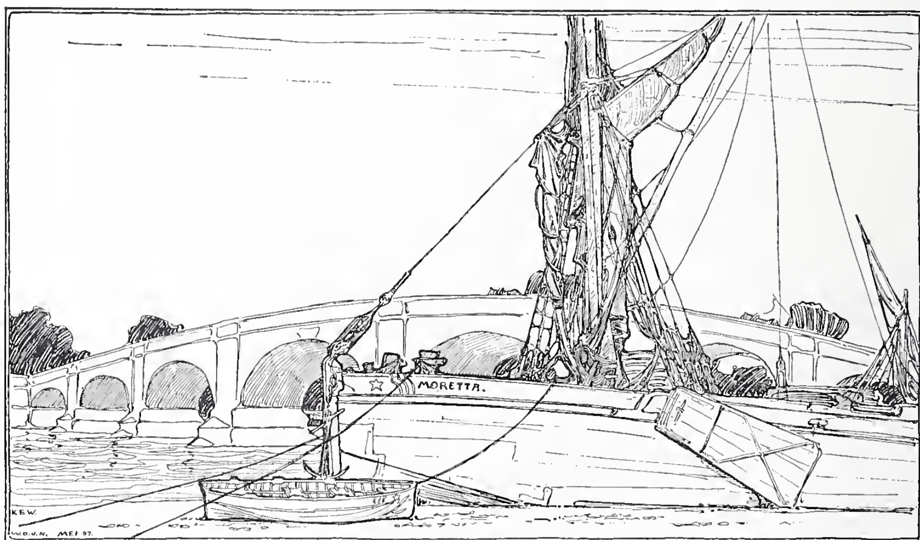

Achter de Vischmarkt. — Hollandsche booten.

overblijfsels van oude kalmte: stille, afgesloten pleinen, brokken oude muren, hoekige binnenplaatsen en lekker groene grasvelden; een oudwereldsheid, die van Holborn uit, door Staple-Inn, dan zich windend om Chancery Lane, daar zich uitbreidend ten Westen, bij de Law Courts den woeligen Strand overspringt, om, door de Temples, met uitgestrekte armen weg te vluchten in de rivier. Ik weet niet wat een Oase is voor den woestijnreiziger, maar 't moet wel dàt zijn: vrij te voelen van gejaagdheid, van moeë inspanning en nu te bekomen in het kalme zelf-wezen. En dat geeft deze buurt; zelfs nu nog, na de verrijzenis der grijze rechtsgebouwen, die zelf nog vol zijn van een geur van oudwereldsheid, met gepruikte rechters en gepruikte advocaten, en de rondwarende schimmen van schimmelige wetten en gebruiken.

* * *

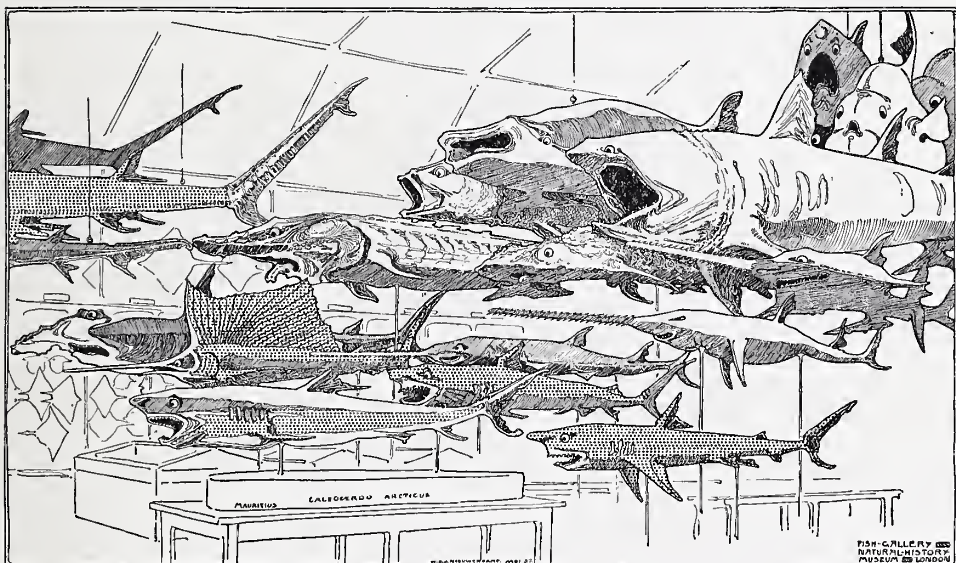
Kom niet naar Londen om mooie architectuur. Er zijn imposante gebouwen, en Christopher Wren's arbeid leeft na in andere kerken dan St. Paul's. Maar Amsterdam heeft mooier torens, en het geestig silhouet van gracht en straten, dat onze eigen hoofdstad genieten doet, is in Londen niet te vinden. Straten die door ruime wijdte van vergezicht grootheid verbeelden, ken ik maar één: Piccadilly langs Green Park; en het ruimste plein is niet geëvenredigd aan de uitdijing der stad. Een indruk van Londen, die iets van de grootschheid en geweldigheid heeft, daar de verbeelding zich mee gevleid had, moet ge komen zoeken aan de Thames, op de bruggen: Waterloo en London Bridge vooral, maar ook Charing Cross en Black Friars. — Hier krijgt ge den wijden zwiep der lange lijn, de opeenhooping en verdieping der groote massa's: zwaar ineengedrongen, luchtig in rangorde gesteld, statig in het gelid gerezen. Machtige gebouwen doen zich gelden, geestige silhouetten scherpen zich uit, torens spitsen op, daken en koepels komen uitgeklommen in hun saamgepaktheid. Hier doet de Reuzenstad verrijzenis, staat haar macht strak geserreerd, opent zij wijd haar lange armen, kalmt zich haar woeligheid tot een loom gegons. En van Londen Bridge gaat dan de tocht naar zee: wijd water, nog maar éenmaal overspannen in de strak gestrekte Towerbrug; gewoel van mast en stoompijp, van allerlei vaartuig vrij door éen. Wijd gaat het water voort, met happen toe en af in den opgehoogden kant; lasten draagt het van alle wateren en zeeën; en lasten brengt het, zwaren arbeid verzet het, donkere ellende wascht het niet af éer het een goed eind weegs naar zee is. Het gaat langs en benadert de East-end; langs Billingsgate en d'ouden Tower; langs geheimzinnige trapjes —Wapping old-Stairs — daar romantische ver-

De Theems bij Kew-brug.

halen van oud Londensche historie, van Jack Shephard en zijn nevelridders, om spelen; het spoelt over treinen- en voetgangerstunnels; het wurmt zich in kromme lijnen — maar wij zien het niet meer. Vèr, vèr, in het ongekende eener vreemdblijvende wereld liggen de dokken en het Dogs-eiland en Deptford, en Poplar en Greenwich, daar de andere Londenaars alleen de schoorsteenen van kennen als zij er door heen sporen.

De East-End (nu wij er éenmaal zijn laten wij er even blijven) dat is, in de voorstelling van de meeste menschen, wel Londen's droevigste stadsdeel. En als zij zich er heen wagen, naar Jack de Ripper's berucht en bebloed Whitechapel, dan zijn zij teleurgesteld. De Whitechapel-road, die naar *The People's Palace* — het Mekka der sociaal-medelijdenden — brengt, is een wijde straat, oneindig lang, maar niet somber of triesterig. Er is diepe ellende

Visch-geraamten in het Natuurlijke Historie-Museum.

in de East-End, maar de East-End leeft, trilt en zwoegt van passie. Londen's triesterigheid, zwaarneervallende, niet af te schudden melancholie komt eerst over u in die lange, grauwe straten, Noord en Zuid, kil van een huiverige desolaatheid, van een Zorg, die nooit aflaat en nooit lacht; een altijd-durend angsten aan den kant van het Genoeg, dat plotseling kan omslaan in het Tekort; een fatsoen, dat moet worden opgehouden met vaal geworden rolgordijnen, met dofgeronselde overgordijnen, met vensters, wee van verveloosheid, met vazen van een poverigen valschen opschik — straten van huis aan huis, huis over huis, diezelfde éene viezige groezige mistbedekking, die spreekt van geldgebrek tot vernieuwen en van levens gesleten in de nooit rustende, nooit geruste, zucht om te bedekken wat uit alle poriën loert: 't „Even Genoeg."

* * *

Londen zou absoluut chaos wezen als niet in sterke mate het bijéenhoorende ook bijeen lag. Iedere buurt — en dikwijls is zoo'n buurt grooter dan een paar straten — heeft haar eigen bestemming; elke handel en elk bedrijf, meer nog elk beroep en elke nationaliteiten-groep is er gelocaliseerd. In de

Bank-Holiday-viering in een der Parken.

East-End vindt ge al de venters, de Poolsche en Russische joden, de min gefortuneerde Nederlanders; *Soho*, de buurt in de middenstad tusschen Oxford Street en Strand, is de streek der Saltimbanques, der omhangers rond de theaters en music-halls, der orgeldraaiers, der anarchistische vluchtelingen en der minder gegoede Franschen. 't Is een mysterieuse bijenkorf, een opeen-

hooping van de meest incongruente onderdeelen; een warboel van straten en straatjes, op zich zelf weer ingedeeld in groepen; een kweekplaats van meer ellende en misdaad dan de meer beruchte *East-end*. Hier, hoewel doorgekerfd door nieuw aangelegde straten, kunnen we de *Seven-dials* nog zien, die stèr-vormig uitloopende nauwe stegen, daar de dievenbenden zich plachten te formeeren. Hier ook komen we in aanraking met de Londensche bohémiens; want hier, in de vele Fransche restaurants, verzamelen zich de nog worstelende schrijvers en artiesten; vindt ge nacht-clubs, toevluchtsoord der nachtpitten; zien we den overgang gebeuren tot *Londen qui s'amuse*, dat aanvangt in den Strand met zijn tusschen andere huizen ingeplakte theaters en zijn vele restaurants, meest door Italianen gehouden. — — Langzaam nu raken we binnen den kring van Londen-dat-geld-verteert; winkels en restaurants worden rijker, straten wijder, music-halls chieker en talrijker. En nu gaat het Westen open, en Londen wordt deftiger, „fatsoenlijker," gefortuneerder; met allerlei fijne nuancen van deftigheid, altemaal beheerscht door de meerdere of mindere nabijheid tot *het* Park; door het Zuidelijk of Noordelijk ervan gelegen zijn, met den eere-palm aan het Zuiden. En *het* Park komt zich uitstrekken tusschen dien eentonigen stratenaanleg van huis aan huis gelijk — alleen de verfkleur verschillend — als de grootste long van de reuzenstad; als de verzamelplek der elkaar-begluren-willende deftigen; als de draaimolen van *fashionable* Londen, dat er, in het seizoen, plichtmatig in eigen rijtuig een toertje-rond moet komen maken. 't Is het Eldorado der gepoederde koetsiers en lakeien, de eerzucht der parvenue's, de tentoonstellingsplaats der modes en der vrouwelijke bevalligheid — te paard, op 't rijwiel, in het rijtuig, en (des Zondags) te voet; — 't is de orakelplek der volksredenaars, preekers, hervormers; het forum der volksvrijheid, waarheen, in uitgerekte stoeten met banier en muziek, de betoogers samentrekken tot het verklaren van hun wil; 't is de luchtplaats van de velen, die hun stokpaardjes niet meer op stal kunnen houden — 't is de plek waar frissche lucht komen ademen wie in Londen zich benauwd voelen, en waar uitgestrekte grasvelden, door voetpaden alleen doorsneden, en boomen, eenzaam neergezet, den wandelaar kunnen doen vergeten dat de grenzen van dit schijn-bare buitenveld zoo nauw om hem heen liggen.

* * *

En met het Park als middenlijf Londen verder ziende in verbeelding, kunt ge een voorstelling droomen van een reus-achtig dier met wijden zwiep van zware, breede vleugels, die over Noord en Zuid liggen, en van langen kop met vèrgestrekte voelhorens, die naar het Westen voortdringen. De Noordvleugel reikt, in het Oosten, het bosch van Epping, nu ook al weer uitgedund en omgebouwd, maar nog met plekjes alleen-natuur; en in het Westen ligt zij ook over Hampstead heen, met zijn hooge hei, nog ruig en wild gelaten, van waar ge op Londen's midden nêer kunt zien. En de Zuidervleugel heeft pennen, die het Kristal Paleis raken; heeft Herne-Hill en Dulwich, daar

Ruskin's jeugd nog „buiten" leefde, met stads-dompigheid overspreid. En de kop met de voelhorens strekken zich uit langs de Theems, maken zich meester van een hei — Barnes-Common, — raken Kew, en hebben Acton en Ealing al in hun macht. En Richmond staat bedreigd. Groot-London's einde ten Westen staat éen-en-twintig Engelsche mijlen, of 35 kilometer, van zijn Oostelijk uiteinde af, en Noord en Zuid liggen elf à twaalf mijlen, of 20 K.M., van éen; meer dan 400 publieke authoriteiten beheeren de Londensche aangelegenheden en de kosten van dit beheer overschrijden 150 millioen gulden: — 25 millioen vergt het gewoon Lager Onderwijs en ongeveer 18 millioen de politie, 36 millioen de gemeente-armenzorg, 1½ millioen de openbare badinrichtingen, 7 ton de openbare bibliotheken. De totale publieke schuld bedraagt bijkans 500 millioen gulden, verdeeld over allerlei authoriteiten.

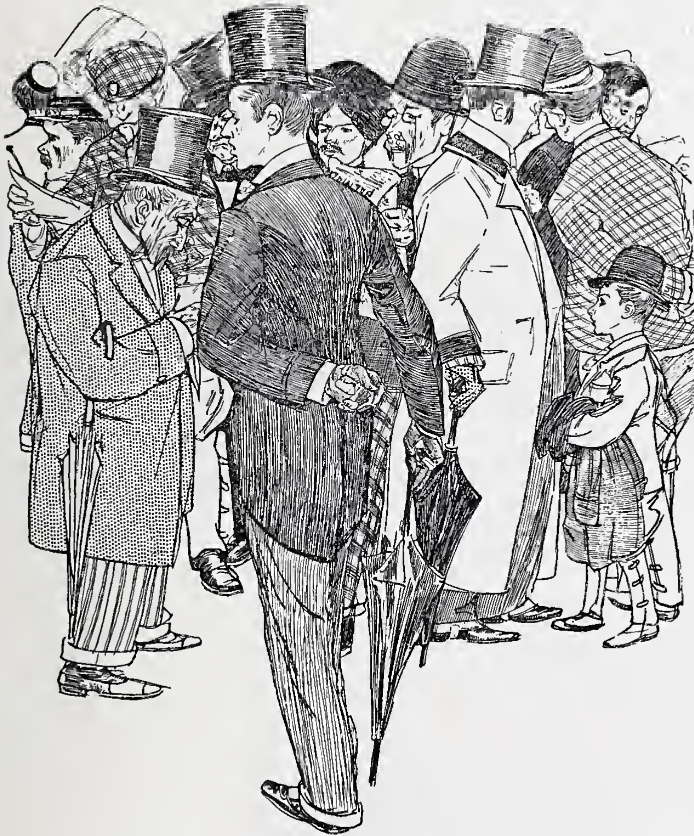

Kindermeisjes en kinderen in het Park.

En zoo ben ik aan de cijfers geraakt, om de verbeelding wat te helpen, voor wie dat noodig heeft. En ook, om zelf tot een rustpunt te komen. Want zich in Londen verdiepen is in een wervelwind zich verliezen, ronddraaien gaan in een kolk. Het materiaal is te overweldigend, en ik heb nog alleen maar iets van de stad, en weinig van het leven gezegd.

* * *

Om ook hier nog te beproeven met een paar vegen een impressie neer te zetten: Londen, met al zijn drukte, is niet lawaaiig. Het plaveisel is zacht: asphalt, macadam, hout of kurk: steenen alleen in het onvermijdelijke. De menschen spreken niet luid, de koetsiers schreeuwen en zweepklappen niet, als in Parijs; elk gaat er zijn gang, zoekt zijn bus, fluit zijn cab, en de politie houdt er de orde in, met een enkele beweging van de hand. Londen, als 't niet in mist of regen staat, is dronkenmakend vroolijk, schaterend van kleur in de volle straten, waar alle waren tegen de ruiten aangeplakt staan naar buiten te gluren, waar de omnibussen elk zijn eigen heldere kleur in werpen, waar aanplakborden, in allerlei tint, doorheen wandelen. Levendig, als de elegante hamsons vlug over de gladde wegen glijen; levendig, door het stil gewoel van voetgangers. Want er wordt in Londen veel gewandeld en nog meer geslenterd; met ál hun zaken-gepreoccupeerdheid zijn de Engelschen de laatsten om zich te overwerken, en telkens verwonderen zij ons door hun diepe aandacht aan winkel-uitstallingen gegeven. Leven-makend alleen zijn de schreeuwende krantenjongens, met hun avondbladen, die om half elf 's morgens beginnen uit te komen, en hun veelkleurige affiches, die in hun keuze van onderwerpen alleen al een karakteristiek geven van het blad dat zij vertegenwoordigen. Leven-makend zijn ook de klokkespelen der kerken die in kletterende gejaagdheid zenuwachtige drellingen slaan, en de roepende busconducteurs, de orgeldraaiers en veelvuldige muzikanten; de uittrekkende brandweermannen, brullend in koor, sedert zij de schel, als te zwak, verzaakt hebben om ruim baan te vegen tusschen de opeenhooping van voertuigen.

Wachtende op een trein.

En wie Londen's leven aanziet — aan eenig spoorstation bij voorkeur — hoe daar trein op trein aankomt, zich leegt, zich weer vult, weer voorttrekt; wie Londen 's morgens zich ziet vullen en 's avonds leeg-loopen; wie al dit gewurm van die duizenden en duizenden menschen ziet, en ieder gaat zijn weg, naar zijn doel, en de een let op den ander niet; die gaat stil apart staan en geeft elke gedachte aan een pogen op, de geheime draden van dit machtige levensspel ooit te onderkennen.

Laat ik niet verder beproeven 't te beschrijven.

Bromley (Kent).

DE HOLLANDSCHE MEESTERS

in de National Gallery van Londen.

DOOR

MAX ROOSES.

Jan van de Cappelle.

EEN RIVIERZICHT.

Sprekende van Ludolf Bakhuijzen maakten wij kennis met de Vlaamsche en Hollandsche zee- en rivierschilders. Wij stipten aan, dat voor de vroegste dier kunstenaars de uiterlijke vormen van water, kust en schepen het aantrekkelijkste deel was der tooneelen, die zij afbeeldden: zij gaven weer wat zij zagen, meer dan wat zij daarbij voelden. Onder de lateren waren er sommigen, zooals Bakhuijzen, die zich lieten verleiden door het vreeselijke drama, dat er gespeeld wordt op de zee, wanneer de storm het broze vaartuig voortjaagt over de opgezweepte golven, de donderwolken in zware massa's aan den hemel samenpakken en al de elementen samenzweren tegen de menschen, die over kolken en bergen van water worden voortgeslingerd.

Tusschen beide groepen, belust op uiterlijke verschijnsels en zich inspannende om ze nauwkeurig weer te geven, staat er een derde, die de zee en de rivier liefheeft om zich zelve en om wat zij gevoelen bij haar zicht, ook dan wanneer zij vroolijk ligt te deinen in het zonnelicht of vreedzaam ligt te slapen bij maneschijn, onverschillig of zij dan statige driemasters of bescheiden beurtschuiten draagt, of zij zich uitstrekt eindeloos ver of op beperkten afstand ingesloten ligt tusschen hare oevers.

Deze laatsten zijn de ware, de hooge kunstenaars; niet enkel de fijnschilders, zooals ons volk ze roemt, maar ook de fijnvoelers. Zeker, zij blijven niet onverschillig bij het zien hoe de speelsche golfjes dartelen en hobbelen en hunne kruintjes laten sprankelen in de zonnestralen; zij bewonderen wel hoe rank en licht mast en touw zich afteekenen tegen den hemel, hoe liefelijk het kleurige wimpeltje wappert bij het minste windje en zij zoeken dit alles keurig en kleurig af te beelden. Maar er is iets dat meer hun oog bekoort en hun dieper in het gemoed grijpt, namelijk het gezamenlijke van het tooneel; schepen en strand en menschen zijn voor hen niets dan stoffeering, het ware onderwerp is het hoekje van het heelal, zooals het zich daar ontvouwt voor hun oog; de groote held is het licht, dat leven, rijk afgewisseld, fijn bewerktuigd leven, geeft aan het schouwspel.

Waar die toovenaar optreedt maakt hij het zicht doodsch of juichend,

Jan van de Cappelle. — Rivierzicht.

droomerig of opgewekt, naar of vreugdevol, somber of glorierijk volgens zijn goeddunken. Hij herschept in zijn dagen van goeden luim een hoekje water en lucht in een tempel zoo grootsch, dat hij tot zwijgend bewonderen dwingt of tot ingetogen bidden stemt.

Kunstenaar is hij, die den indruk van het geziene levendig ontvangt en treffend weergeeft. In zijn ontvankelijk gemoed mengt het bestaan der natuur zich met het zijne, haar wel en wee baart zijne stemming, den polsslag van het algemeen leven voelt hij in zich zelven en wordt hij gewaar daar buiten. En geeft hij dan weer wat hij gezien heeft dan spreekt hij ook uit wat hij daarbij voelde, zijn vormen worden levend, welsprekend, zij krijgen eene hoogere waarheid dan de stoffelijke nauwkeurigheid.

Jan van de Cappelle was in dien edelen zin een groot kunstenaar. Wat er op het water omging, wat er daar te zien was, schip en boot en schuit trokken hem aan; hij had er pret in na te gaan hoe de mast zoo hoog en slank boven den blok oprees; hoe de zeilboom schuins in de hoogte ging, met een gebaar zoo zwierig als dat van den arm eener antieke kannedraagster; hoe de zeilen half gereefd als van zelf de bevalligste plooien aannamen of hoe zij geheschen in volle staatsie zich ontplooiden; hoe wimpel en vlag flodderig lobberden daarboven of losjes om de steng waren gedraaid en hoe die dingen altijd en van nature bekoorlijk waren. Hij wist daarbij dit alles weer te geven met malschen borstel en met een juistheid die verried, dat die vormen in zijn geest waren vastgegroeid en hij op zijn doek slechts liet weerspiegelen de beelden, die hij in zich omdroeg.

Maar er was voor hem nog heel wat anders op het water te zien dan de booten en hun tuig; er waren de wolken, daarboven, het dichterlijkste en schoonste dat er op de wereld bestaat, het altijd veranderende en rustelooze, het luchtige en vluchtige dat een schilder duizend vormen voor één biedt en in alle duizend even moeilijk te vatten is; er was het water even bewegelijk en alhoewel eentoniger van vorm, in zijn speling en spiegeling even moeilijk in een beeld vast te zetten. En boven alles was er voor hem het licht, de ziel en het leven van al het overige, zoo oneindig afwisselend: nu eens losbarstende op een punt als een slagregen van stralen, dan verblindend van schittering, of in luwe verdooving hemel en aarde omglorende als de moeder, die haar kind met een donzig deken omzwachtelt. Ook die werking en die uitzichten van het onstoffelijke en rustelooze gaf hij in hunne fijnste tinten met lichte en vaste hand weer.

Men zie slechts zijn rivierzicht op de gravuur, die hierbij gaat. Op een breeden stroom, een zeebocht gelijkende, liggen een menigte schepen en schuiten; in het midden een dichte groep, die in kruimige tinten zijn slanke want en zijn donkere en lichte zeilen rustig en fier tegen den hemel afteekent. Links en rechts van dien kern een doorzicht op den eindeloozen waterplas en aan beide buitenkanten eenige zeilende vaartuigen. Vóór elke opening in het verschiet ziet men op het voorplan een lage boot, waarvan de eene, rechts, geroeid wordt en eenige voorname personages wegvoert. In het kalme water

weerspiegelen de fijne vormen der schepen; in de verte wordt alles onvaster, wolliger; in den hoogen hemel hangen warm verlichte wolken, het wazig gewelf van het onmetelijk tooneel. Kleur is er bijna niet te vinden: een wimpeltje of een vlag hier en daar, voorts niets anders dan de tinten van grijs en wit en donker. Alles is vol beweging, vol tinteling, vol zachte doorschijnendheid: niets is er hard, noch gezocht, noch poseerend: het is de beweging op het water op heeterdaad betrapt, het is het hooggetij van het licht, alles doordringend, alles bezielend, en van de kunst, die zich verheugt in die algemeene blijdschap. Jan van de Capelle is de schilder der levende zee, der minnekozerij van water en licht. Voor hem was het daar altijd feest en altijd zomer; was de zon altijd mild met hare stralen, en strooide zij goud en weelde in matelooze stroomen uit. Hij genoot op zijn geliefkoosd element de volheid van het leven; het schouwspel dat het hem bood, was er eén van warmte en pracht; alles was er schoon en ieder gelukkig.

Hij zelf was dan ook een gelukkig mensch: zijn geschiedenis getuigt ervan, in zooverre stoffelijk welzijn bijdragen kan tot tevredenheid; zijne werken bevestigen het, indien het waar is, dat zij de weerspiegeling zijn van des kunstenaars gemoedstoestand.

Tot voor weinige jaren was zijne geschiedenis geheel onbekend. In 1892 deelde Dr. A. Bredius in *Oud-Holland* tal van wetenswaardige bijzonderheden over hem mede. Zijn ouders waren Franchoys van de Capelle, karmozijnverwer van beroep, en Anneken Mariën. Hij moet geboren zijn in 1624 of 1625, want den 19den November 1666, bij het afleggen eener getuigenis, verklaart hij omtrent 42 jaar oud te zijn. Hij oefende evenals zijn vader en heel zijn leven door het beroep van karmozijnverwer, en waarschijnlijk ook van koopman in zijden stoffen, uit. Den 12den September 1653 was hij reeds gehuwd met Annetje Jansdochter van Serhuijsen ook Anna Grotingh genaamd; hij won bij haar vier zonen en drie dochters. Hij maakte zijn testament den 3den September 1679 en werd den 22sten December daaropvolgende begraven; den 4den Januari 1680 maakte men den inventaris van zijne nalatenschap.

Uit dien inventaris en uit zijn testament blijkt het dat Jan van de Capelle een schatrijk man was. Hij bezat 13 huizen in Amsterdam, een buitengoed te Nieuwersluis, aan de Oostzijde van de Vecht, en eigendommen te Loenen, een speeljacht en een roeischuit. Hij liet in klinkende munt de fabelachtige som na van 27.720 gulden in 44 zakjes met ducatons en dan nog 13 000 gulden in contanten. Daarbij kwamen nog wel 52.000 gulden in obligatiën en een partij zijden stoffen. Hij bezat een verzameling schilderijen, schetsen en teekeningen, die een heel museum zouden gevuld hebben: in één woord, hij was een echte millionair.

De inventaris zijner bezittingen somt de schilderijen zijner verzameling op; zij zijn 192 in getal; daaronder telt men 7 stukken van Rembrandt, een ervan zijnde Jan van de Capelle's portret, 8 van Frans Hals, 4 van Rubens, 9 van Simon de Vlieger, 17 van Jan Porcellis, 10 van Jan van Goyen, 5 van Her-

cules Seghers, 7 van hemzelven en onder dezen een stuk naar Porcellis en een naar Simon de Vlieger. Ook was er een portret van den overledene door Gerbrand van den Eeckhout voorhanden.

Zijne verzameling schetsen en teekeningen telde 7081 stuks en onder deze 883 teekeningen en 381 schetsen van Simon de Vlieger, waarbij nog komen een portefeuille met 97 schetsen van Simon de Vlieger en anderen en een tweede met 48 schetsen van Simon de Vlieger en Willem van de Velde. Van Jan van Goyen bezat hij 417 teekeningen; van Rembrandt zijn er aan teekeningen 56 „historien," 89 „landschappen," 135 „teekeningen sijnde het vrouwenleven met kinderen" en 188 „schetsen van landschappen," waarbij nog komen 48 „schetsen van Rembrandt en Pinas." Van hem zelven liet hij 1157 teekeningen na. Verder heele bundels teekeningen van Peter Molijn, Esaïas van de Velde, Willem Buytewech, Peeter van Laer, Elsheimer, Hendrik Gout, van Avercamp, van Everdingen en van veel andere, genoemde en ongenoemde uitheemsche schilders.

Hij had geen meester gehad. Gerbrandt van den Eeckhout schreef bij eene inktteekening door van de Cappelle in het album Amicorum van Jan Heyblocq geplaatst, het volgende vierregelig versje „Op de schilderconst van Johannes van de Cappelle, bij hem selffs uijt eygen lust geleert:"

Off schoon int choor van dees Capelle
Geen Tyberlesse oyt wiert gelesen
Noch schijnt in dees de Const verresen
Des overconstigen Apell.
A°. 1654, 29 Junius.

Hij had dus geen lessen in zijne kunst ontvangen, noch in Italië noch elders, maar de talrijke schilderijen, schetsen en teekeningen van Simon de Vlieger, Jan van Goyen, Porcellis en Rembrandt in zijn nalatenschap aanwezig, maken het duidelijk genoeg wie hij zich tot voorbeeld koos en naar wie hij „uijt eygen lust bij hem selffs" studeerde.

Er ligt een zonderlinge overeenstemming in de geschiedenis van Jan van de Cappelle en die van den grooten Hollandschen zeeschilder onzer dagen, die ook begon met koopman te zijn, die ook geen school bezocht, die ook een schatrijke verzameling van kunstwerken bezit; alleen ving Jan van de Cappelle vroeger aan te schilderen. Toen Gerbrand van den Eeckhout zijn albumvers schreef was onze kunstenaar slechts dertig jaar oud en het meesterstuk der National Gallery dat wij lieten graveeren, is gedagteekend van 1650, toen de vervaardiger slechts 25 of 26 jaar oud was. Hij onderscheidt zich nog van W. H. Mesdag doordien hij veel minder voortbracht; zijn stukken toch zijn betrekkelijk weinig in getal. Het kan best zijn dat hij in later jaren het grootste deel van zijnen tijd aan zijn handel en nijverheid besteedde en enkel de kunst als een bijzaak beoefende. Dat hij nochtans een vlijtig student in zijn vak was bewijzen de dikke pakken teekeningen en schetsen

die hij naliet. Wij verbeelden hem ons in zijn speeljacht op de Vecht en op de Zuiderzee varende, rivier en zee opnemende, ijverig teekenende en schetsende en zijn studiën tot schilderijen verwerkende, wanneer hij er den noodigen rustigen tijd toe vond; niet liefhebberende als rijke heeren wel eens plegen te doen uit tijdverdrijf, maar werkende als een ware, zijn vak liefhebbende kunstenaar.

Buiten zijn rivier- en zeegezichten, die het overgroote deel van zijn stukken uitmaken, schilderde hij nog wintergezichten, waarvan er ons een half dozijn bekend zijn en die zich onderscheiden door de fijne paarlemoerachtige tinten, waarmede de sneeuw weergegeven is.

Ook aan Jan van de Cappelle's werken is de National Gallery bijzonder rijk. Behalve het groote stuk, dat wij hierboven bespraken, bezit zij er nog twee groote en twee kleine van hem, allen om het merkwaardigst. Geen museum der wereld kan roemen op zooveel werken van Nederlands grootsten zeeschilder.

BUITENLANDSCH OVERZICHT.

Het eskader van admiraal Cervera is totaal vernietigd. Santiago heeft zich overgegeven, generaal Toral en 23,000 man hebben de wapens neergelegd. Het uiterste Zuidoosten van Cuba is in de macht der Amerikanen en reeds onder geregeld Amerikaansch bestuur.

Generaal Shafter was geland en had zonder versterkingstroepen af te wachten een begin met den aanval op de Spanjaarden rondom Santiago gemaakt. Er is daar in Zuidoostelijk Cuba wel nooit een bepaalde veldslag geleverd, maar geducht gevochten is er wel. Bijna tweeduizend Amerikanen zijn bij het terugdringen van den vijand naar de ingesloten stad gedood of gewond en van „*Roosevelt's rough riders*" beet menige New-Yorksche millionair in het zand, daarmee bewijzende dat hij nog iets meer kon dan *social successes* behalen in de salons der hoofdstad. De infanterie werd aan het vuur der Spanjaarden roekeloos blootgesteld, deels uit gemis van ervaring en krijgsbeleid bij de hoogere officieren, deels wegens ontstentenis van zwaar geschut, dat langs de slechte wegen en over de gevaarlijke versperringen niet kon worden vervoerd. Niettemin verloren de Spanjaarden de eene positie na de andere en eindelijk was, al had het heel wat offers gekost, Santiago ingesloten.

Terwijl de vloot op de kust bezig was nu hier dan daar Spaansche versterkingen plat te schieten, of zooals de geijkte term luidt, „tot zwijgen te brengen," brak admiraal Cervera met zijn vier groote oorlogsschepen en twee torpedojagers, langs het wrak van de *Merrimac* dat luitenant Hobson in den nauwen toegang der baai had laten zinken, plotseling naar buiten. Het was een wanhoopsdaad, waarvan de ware motieven nog aan het licht moeten komen. Ik wilde liever in open zee vechtende ondergaan dan in een muizenval — moet admiraal Cervera, gewond en gevangen genomen, gezegd hebben. Dit verklaart echter niet genoeg. Vooreerst toch bleek nog altijd niet, waarom de admiraal zich in dien muizenval had opgesloten. Dan, is het in een oorlog vooral te doen, niet om zelf min of meer „mooi" te sterven, maar om, als men nu toch eenmaal ondergaan moet, den vijand daarbij zooveel mogelijk afbreuk te doen. En ik zou wel durven zeggen, dat als Cervera in den muizenval gebleven was, hij hetzij den Amerikaanschen troepen in Santiago, hetzij der Amerikaansche vloot in de baai, meer schade zou berokkend hebben dan nu aan die zijde geleden werd — het sneuvelen van één man! Neen, waarom Cervera naar buiten is gekomen, wordt geenszins verklaard door het bravoure-woord dat men hem toeschrijft. Men heeft van dringende bevelen uit Madrid en uit Havana, van maarschalk Blanco, gesproken, waaraan Cevera met de wanhoop in het hart te gehoorzamen had. Anderen hebben verondersteld dat de admiraal met zijn snelle schepen de Amerikanen hoopte te ontstoomen. Wat het motief ook geweest zij, het is

zoo slecht afgeloopen als het maar eenigszins kon, en hoeveel heldenmoed ook aan den Spaanschen kant betoond is, het is geen heldenstrijd waarin *al* het verlies geleden wordt aan ééne zijde.

In het voorbijgaan eenige opmerkingen. Men zegt ons, dat het nog te vroeg is om practische lessen voor de marine uit dezen zee-oorlog te trekken, lessen als waaraan de Chineesch-Japansche oorlog zoo rijk geweest is. Ik neem het aan, maar twee dingen springen toch, dunkt mij, reeds nu in het oog. Het eene is, dat zware pantsering in de meeste gevallen wel opweegt tegen groote snelheid. Cervera's eskader heeft van zijn snelheid profijt gehad, toen het erop aankwam van Spanje uit, zonder een Amerikaan te ontmoeten, Cuba te bereiken. Maar toen het gold in een dollen wedstrijd de tragere gevaarten *Texas, Iowa, Indiana,* te ontkomen, hebben de paar mijlen per uur meer welke de Spanjaarden bij machte waren te loopen, de *Cristobal Colon, Vizcaya, Maria Teresa,* niet van volslagen vernietiging kunnen redden. Van redding door grootere snelheid is zelfs geen oogenblik sprake geweest.

De tweede opmerking is deze, dat er in den geheelen oorlog bijna geen gebruik gemaakt is van de dure torpedo's, ter welker lanceering afzonderlijke vlootjes van torpedo-booten en -jagers plegen te worden gebouwd. Indien ze afgeschoten zijn, hebben ze doel gemist. Men zou dus geneigd zijn te vragen of aan deze strijdmiddelen niet algemeen teveel waarde gehecht wordt. Ik wil hier echter niet verzwijgen wat ik uit zeer gezaghebbenden mond vernam, nl. dat het met name den Spanjaarden ontbroken heeft aan geschikte torpedo-commandanten. De bevelvoerder van een torpedoboot (zeide mijn zegsman, een oud-vice-admiraal) moet een duivel van een kerel zijn, even bekwaam zeeman als onverschrokken soldaat. Hij moet aan zijn leven en aan dat van zijn manschappen, als hij de kans schoon ziet, weinig waarde hechten. Zooveel mogelijk in den nacht moet hij de vijandelijke zeekasteelen zeer dicht naderen om zijn torpedo's met groote trefkans af te zenden en dan bliksemsnel den boeg te wenden. Hij moet dus telkens het gevaar trotseeren van door een zoeklicht ontdekt en door een projectiel in den grond geboord te worden. Hij heeft maar twee of drie torpedo's aan boord; hij moet dus groote zekerheid hebben, dat ze ter bestemder plaatse terecht komen. Welnu, zulke bekwame en onverschrokken torpedo-commandanten hebben de Spanjaarden niet gehad; hun *Furor* en hun *Pluton* zijn de baai van Santiago niet uit geweest en toen zij eindelijk Cervera volgden, bij klaarlichten dag, werden ze bij het uitvaren dadelijk kapot geschoten. De Amerikanen hebben hunnerzijds geen torpedo's behoeven te gebruiken; zij konden het met hun kanonnen af. De Spaansch-Amerikaansche oorlog bewijst dus niets tegen de waarde eener goede torpedo-flottielje.

Ik keer tot Santiago terug. Nadat Cervera's vloot vernietigd was en Amerikanen en Cubanen een gesloten, maar niet zeer stevigen gordel rondom de stad getrokken hadden, zijn de onderhandelingen over de capitulatie begonnen. Uit Washington kwam steeds het bevel aan Shafter om onvoorwaardelijke overgave te eischen en zoo ten slotte niet geheel aan dien eisch is voldaan,

is er toch een schikking getroffen, waarbij schier al het voordeel aan den Amerikaanschen kant is. De Spaansche soldaten — het bleken er achteraf meer te zijn dan de geheele belegeringsmacht — zullen met hun wapens naar Spanje teruggezonden worden. Dat bespaart de Unie vele duizenden dure en lastige gevangenen, die haar, als zij de vrijheid herkregen hebben, toch geen schade meer zullen doen. De overgave, waarover zoolang onderhandeld is, heeft in volmaakte orde plaats gehad en met zekere tooneelmatige plechtigheid, waarvan ook het practische volk aan de overzijde van den Oceaan niet afkeerig is. Honger schijnt wel voornamelijk generaal Toral gedwongen te hebben, ofschoon ook omtrent deze capitulatie niet alles duidelijk is en men in het bijzonder mag vragen hoe de mededeelingen van den generaal omtrent de toestemming van maarschalk Blanco, te rijmen zijn met de woede van dien hardnekkigen gouverneur te Havana, die gaarne van oorlog tot het uiterste spreekt en van de „honderdduizend" man troepen welke hij in het Westen heeft gelaten, toen Santiago al meer en meer in benauwdheid raakte; en die Toral thans met den krijgsraad dreigt.

Het werd tijd voor het kleine en dappere leger van generaal Shafter. De gele koorts maakte reeds slachtoffers in zijn gelederen; het seizoen werd slechter; niet altijd kon de leeftocht, waarop veel hongerige Cubanen en Spaansche uitgewekenen mede teerden, voldoende worden verdeeld. En met die Cubanen liep het spaak. De mannen uit het Noorden hadden al spoedig ondervonden, hoe weinig zij op dat volkje van negers en creolen aan konden, die bijna niet met hen samenwerkten, niet oorlogvoerden als beschaafde natiën doen, niet weten wilden van humane behandeling van gevangenen of van het sparen van 's vijands eigendommen. Onverholen legden de soldaten van Shafter hun minachting voor de rebellen aan den dag. Dezen wenschen, het is begrijpelijk, hun halve eeuw van opstanden en oorlogen niet te eindigen met de Spaansche voor de Amerikaansche heerschappij te verwisselen. Zij wantrouwen den bevrijder van het eerste oogenblik der inmenging af en dit is er niet beter op geworden, nu er, zoodra Santiago gevallen was, een complete bestuursregeling voor het overgeleverde gebied uit Washington werd gestuurd, waarin den Cubanen zelfs geen plaatsje werd ingeruimd. Met hun beschermelingen kunnen de Amerikanen nog last genoeg hebben.

Men moet den overwinnaars tot hun eer nageven, dat zij den oorlog met eere hebben gevoerd. Hun pers heeft zich van een zeer hatelijke zijde laten kennen, pochend en liegend, schaamtelooze dienares van een nieuwsbegeerig publiek, volkomen de belangen van den oorlogvoerenden staat verwaarloozend voor die van de onderneming, honderdduizenden ten koste leggend om den concurrent te overtroeven en het debiet te vermeerderen. Maar hun leger heeft den oorlog gevoerd zóó humaan als dat maar eenigszins mogelijk was en hun aanvoerders, hoewel misschien te zeer op persoonlijk succes belust, hebben zich beschaafde mannen betoond met een ruimen blik en een gezonde opvatting van den oorlog, welks gruwelen zij beperkten tot het onvermijdelijke. Hun vloot eindelijk is gebleken geducht te zijn, zelfs voor de machtigste zeemogend-

heden van Europa. Dat zij de Spaansche zeemacht vernield heeft, moge geen feit zijn om in de wereldhistorie groot op te gaan, men bedenke dat het geschiedde zonder noemenswaardig verlies. De vernietiging van de *Maine* is nog altijd het ergste nadeel dat zij geleden hebben en zij leden het vóór den oorlog. Het verleden jaar verschenen boek van een oud-president der Unie bleek geen grootspraak te bevatten, waar hij schreef:

„Feitelijk is de geheele reorganisatie van onze marine geschied binnen tien jaren en de staatssecretarissen voor marine die daarbij hebben voorgezeten en de leiders geweest zijn, de ingenieurs en officieren die op breeden voet de plannen hebben ontworpen, en de staalfabrikanten en scheepsbouwers die deze plannen hebben uitgevoerd, hebben aanspraak op den hoogsten lof. Wij hebben altijd een marine-personeel gehad om trotsch op te zijn en wij hebben nu een marine om trotsch op te zijn — geen voltooide marine, maar een die op weg is ..." 1)

Het kan niet anders of de eer die aan de gevangen Spaansche officieren en manschappen bewezen is, de hulp aan gewonde vijanden verleend, het in toom houden van de Cubanen, het voedsel verstrekken aan de noodlijdende Spaansche bevolking — dit alles moet bij de Spanjaarden in Europa goeden ingang gevonden hebben. Als zij zien willen, zullen zij niet alleen vrees, maar ook eerbied krijgen voor den tegenstander die, na in het eerste begin van den oorlog Montojo's vloot onder het duizendstemmig geroep van *Remember the Maine!* in brand geschoten te hebben, vervolgens aan generaal Toral den aangeboden degen teruggaf en admiraal Cervera in vrijheid stelde op eerewoord. Het Spaansche gemoed is voor zulk uiterlijk, maar beteekenisvol vertoon misschien nog gevoeliger dan voor de bewezen humaniteit. Dit vergemakkelijkt het de vernedering te dragen en maakt het aannemelijk dat zijn eer gered is, al zijn de koloniën verloren.

Zulke gevoelens te uiten wordt echter de Spaansche natie onmogelijk gemaakt door haar liberale regeering. Het volk moge tot den vrede geneigd zijn, het ministerie kondigt den staat van beleg af over het geheele land. Sagasta heeft het zeker niet gemakkelijk, de troon staat niet vast, de republikeinen stoken en Don Carlos is begonnen te manifesteeren. Maar het lijkt wel alsof Romero Robledo gelijk had, toen hij den premier verweet altijd zijn aandacht meer aan het binnenland dan aan het buitenland, meer aan de politieke partijen dan aan den vijand, meer aan den troon dan aan het land gewijd te hebben. Welk een bijna kinderachtige angst om de noodlottige waarheid te aanvaarden bracht het ministerie ertoe den uittocht — de uitvaart! — van Cervera eerst bekend te maken als een succes, toen als een halfgelukte poging, en pas toen het volk bedaard bleef, als een verpletterende ramp? Wat anders dan een alles overheerschende vrees voor verstoring der binnenlandsche rust, deed het dezelfde komedie spelen met het bericht van de overgave van Santiago? Waarom die pijnlijke grootspraak van oorlog tot

---

1) *The constitution and administration of the United States of America* — bij Benjamin Harrison, ex-President. London 1897.

het uiterste, terwijl in het geheim de mogendheden over vredesvoorwaarden werden gepolst? Waartoe dat nuttelooze uitzenden van het zwakke eskader van Camara, het Suez-kanaal door en weder doorvarend, quasi bestemd om Dewey voor Manila te gaan verslaan?

Naar vrede moet het nochtans heen. Een oogenblik kan de regeering nog iets van Duitschland gehoopt hebben, welks schepen zoo vreemd deden in het verre Oosten, maar de Duitsche en de Amerikaansche bevelhebbers in de Filippijnsche wateren hebben dat niet geheel bij ongeluk gerezen misverstand dra uit den weg geruimd. Van de mogendheden heeft Spanje niets te wachten dan een vriendelijke bemiddeling op verzoek. Het moet den moeielijken weg naar den triomfeerenden vijand zelf vinden — en hoe spoediger het dien opgaat, hoe beter.

De Fransche Republiek heeft weer eens een radicaal ministerie. Wie de bittere teleurstelling met het kabinet Bourgeois, dat een uitkomst leek na al de beginsellooze, schipperende en zwalkende Ribot's en Dupuy's, heeft meegemaakt, kan, afgescheiden van zijn eigen meening over radicalisme, over dit feit bezwaarlijk eenige geestdrift gevoelen. Mocht hij het nochtans gedaan hebben, de sympathie ware hem ras vergaan bij de kennisneming van de eerste woorden en daden van het nieuwe kabinet.

Er zijn twee eischen, die de hoofdpunten van het radicale program in Frankrijk uitmaken en die als zoodanig bijna met uitsluiting van alle andere bij de jongste algemeene verkiezingen dienst hebben gedaan. Het zijn: invoering van een inkomstenbelasting, progessief en globaal (d. i. zonder onderscheiding te maken tusschen de verschillende bronnen van inkomsten) en herziening der Constitutioneele Wet van 1875, voornamelijk ter beperking van de bevoegdheden van den Senaat. Den tweeden eisch, dien zij deelen met de socialisten, heeft Bourgeois dadelijk en hebben de andere leiders allengs weggemoffeld, toen er spraks was van een heengaan van het ministerie Méline. En de eerste is zoo verwaterd, dat een ministerie van het linker-centrum er zonder blozen mee voor den dag zou kunnen komen. Het „globale", een nachtmerrie van de regeeringsrepublikeinen, omdat het een onderzoek naar de bronnen der inkomsten van elken belastingschuldige insluit, is uit het door Brisson aangekondigde ontwerp verdwenen. Het „progressieve" heeft plaats gemaakt voor het woordje „degressief", hetgeen niet duidelijk is, omdat het zoowel een vermomde progressiviteit als een democratisch verlichten van de belasting op inkomens beneden zekere algemeene grens kan beteekenen.

Inderdaad, een kabinet Dupuy had hetzelfde program in de Kamer kunnen voorlezen als Brisson deed. Het centrum heeft Méline tot het voorwerp van een algemeene en geestdriftige betooging gemaakt — door opgewonden journalisten zeer ten onrechte vergeleken met de historische ovatie, die het Parlement eens bracht aan Thiers, door Gambetta aangewezen als *le libérateur de la patrie* — toen het regeerings-program het plan tot instelling van Kamers van arbeid vermeldde, waarvan de afgetreden premier de geestelijke vader was.

Behalve een paar onaangename dingen aan het adres van de rechterzijde, bevatte het inaugureele woord van Brisson niets, wat niet bijna elke „progressist" had kunnen onderteekenen.

Het kon moeilijk anders, wilde het nieuwe ministerie leven. Ribot's pogingen waren eerst mislukt; daarna die van Sarrien en Peytral, die van den President der Republiek een beperkte opdracht hadden gekregen, d. w. z. een opdracht tot het vormen van een kabinet van concentratie. Toen moest er dus iemand met de vorming van een homogeen ministerie belast worden. Waarom een radicaal? De Kamer, Méline's verklaringen goedkeurend, maar er een tegen de rechterzijde gericht aanhangsel aan toevoegend, dat hem tot heengaan noopte, had daarmee zeer stellig niet te kennen gegeven, dat zij hem voor een radicaal wenschte plaats te zien maken. De eenige verklaring voor president Faure's keus is dan ook, dat hij, na vier échecs, meende het maar weer eens met de radicalen te moeten probeeren, zooals een paar jaar geleden met Bourgeois.

Brisson, de gevallen Kamer-voorzitter, werd, vreemd genoeg, de kabinetsformeerder. Drie van de mislukte premiers: Bourgeois, Sarrien en de senator Peytral, werden in het kabinet opgenomen. En nu was het natuurlijk, dat er een regeerings-program moest saamgeflanst worden, waarmee de niet-radicale meerderheid van de Kamer zich voorloopig kon vereenigen. Bourgeois nam wijselijk de niet-politieke portefeuille van openbaar onderwijs, zich dus niet compromitteerend voor later. Peytral kwam aan het hoofd van financiën en was daar op zijn plaats als de vroegere ontwerper van een voorstel van inkomstenbelasting, belangrijk gematigder dan de radicale verkiezingsprofeten gewoon waren aan te prijzen. Aan oorlog kreeg men Cavaignac, zoon van een beroemd generaal en oud-minister van oorlog, een man bij wiens ministerschap de militairen zich konden neerleggen. Zoo kreeg het nieuwe kabinet bij de eerste gelegenheid al 86 stemmen meerderheid. De vacantie volgde en... *qui vivra verra.*

Te voren was het echter noodig, dat het kabinet ten opzichte van de Dreyfus-zaak kleur bekende. Bij de kabinets-formatie had die aangelegenheid ongetwijfeld een punt van beraadslaging uitgemaakt, al was daarvan dan ook niets uitgelekt. Brisson en Sarrien golden voor verkapte *dreyfusards;* Cavaignac heette tegen elke poging tot revisie van het vonnis gekant en werd daarom reeds bij het begin van de crisis door Rochefort, Drumont en hun bende als de onmisbare voorgesteld. Een interpellatie bleef niet uit en het kabinet bekende kleur, zóó zelfs, dat de Kamer met een zucht van verlichting de motie ter zijde liet en met bijna algemeene stemmen de aanplakking van Cavaignac's rede in alle gemeenten van Frankrijk gelastte.

Cavaignac heeft de kunst verstaan voor een wijle — doch hoe kort! — de bezwaarde gemoederen, waarvan het aantal ook in de Kamer, naar men zegt, zoo aanzienlijk is, te sussen en van hen de stem te verkrijgen, die zij zoo gaarne uitbrengen. *Il faut que ça cesse* — en zie, hier is een nieuwe minister, die zonder blinden eerbied voor het gewijsde het dossier nog eens

geheel doorgesnuffeld en er de heilige overtuiging uit geput heeft, dat de balling van het Duivelseiland zoo niet wettig, dan toch terecht veroordeeld is. Waarom zouden wij, die *niet* weten, wijzer zijn? Ongelukkig echter wordt al wat er aan bewijzen zoo langzamerhand bekend raakt in deze treurige zaak, dadelijk de gemakkelijke prooi van de onvervaarde voorstanders der revisie van het vonnis. De briefjes, die Cavaignac thans weer als de verpletterendste bewijsstukken uit de massa's documenten van het dossier had opgevischt en die, in een verbijsterende logica ingevlochten, den indruk gaven als moest dit wel het laatste en afdoende woord van regeeringswege zijn, vlogen als snippers in den wind voor de meedoogenlooze critiek van *Siècle*, *Aurore*, *Droits de l'homme*, *Rappel* en voor het eenvoudig woord van overste Picquart, die zich in een kort briefje aan den premier bereid verklaarde te bewijzen, voor elken bevoegden rechter, dat de twee eerste door Cavaignac gelezen stukken (van den Duitschen militairen attaché afkomstig) niet op Dreyfus sloegen en dat het derde klaarblijkelijk vervalscht was. De revisionisten riepen luide, dat het dan toch nu in in elk geval vaststond dat Dreyfus onwettig gevonnist was, daar immers de geopenbaarde stukken naar de schriftelijke verklaring van mr. Demange zelf, noch aan den beklaagde, noch aan diens verdediger waren overgelegd. De *Siècle* opende een inschrijving om den brief van Picquart en de verklaring van Demange benevens eenige andere bescheiden in alle Fransche gemeenten naast de rede van Cavaignac aan te plakken; de inschrijving was een groot succes. De deftige *Temps* zelfs bepleitte het recht van elken Franschman om de stukken, die den minister van oorlog overtuigd hadden, aan zijn persoonlijke critiek te onderwerpen en een harer leiders, de Pressensé, ontbreekt bij geen manifestatie voor de revisie.

De vergrijsde republikein, Brisson *l'austère*, de bruikbare Sarrien met zijn roep van rechtschapenheid — waarlijk, ook zij schijnen plotseling door het Dreyfus-spook gebiologeerd. Zij stonden roerloos, toen de minister van oorlog een nieuwe huiszoeking bij Picquart wist door te drijven; zij gaven zelfs een bevel tot gevangenneming van den held, die zijn carrière, de achting van zijn kameraden, zijn standsbegrippen, zijn maatschappelijke eer, prijs gaf voor de idee van recht en waarheid. Wel werden tegelijkertijd Esterhazy en zijn maitresse gearresteerd, maar dit was op initiatief van den rechter Bertulus, en de regeering haastte zich bekend te maken dat te dezen aanzien enkel aan de justitie de vrije hand was gelaten en dat deze hierin niet gehandeld had „op bevel."

Midden in den weder-opstekenden storm, begon het tweede proces Zola voor het assizenhof te Versailles. De klacht was ingediend door den krijgsraad die Esterhazy vrijsprak en de dagvaarding geschiedde op één enkel zinnetje, handig en perfide gelicht uit den langen brief van 13 Januari aan den President der Republiek. Alles moest van de zijde van Zola en zijn medestanders in het werk gesteld worden om dezen toeleg te verijdelen, waardoor wederom het debat tot een ondergeschikt punt zou beperkt worden en de president van het

hof elke poging om het bewijs van Dreyfus' onschuld te leveren zou afsnijden met het onverbiddelijke: *La question ne sera pas posée.* Vandaar dat Mr. Labori aanstonds weer met het stellen van conclusiën begon, cassatie-materiaal; vandaar dat hij zich met zijn cliënten uit de rechtzaal terugtrok en dezen bij verstek liet veroordeelen (ditmaal tot het maximum der straf), toen het hof had uitgemaakt dat eerst na de loting voor de jury over de vraag zou worden beslist, of het den beklaagden vrijstond zich buiten de door de dagvaarding getrokken enge grens te begeven en hun daarmee dus belet werd tegen deze beschikking anders dan tegelijk met het eindvonnis op te komen.

Zola en Perrenx hebben zich thans onvindbaar gemaakt. Waar zij zijn, is onbekend. Het is geschied niet om de gevangenis te ontloopen (die, als zij zich tegen het verstekvonnis verzetten, toch niet toegepast kan worden) maar om de beteekening van het vonnis te ontgaan, welke tengevolge zou hebben dat het proces na twee weken te Versailles zou worden voortgezet, zonder dat het hoogste rechtscollege eerst op het beroep in cassatie tegen de andere beschikkingen van het hof uitspraak zou hebben gedaan. In October zal dit zeker geschied zijn en dan verschijnt Zola voor zijn rechters, want hij wil zijn doel bereiken. Te betreuren is dat zijn schuilhouden van thans zich zoo bij uitnemendheid leent tot exploitatie door de hem vijandige pers, die het goedgeloovige publiek wijsmaakt dat hij lafhartig de vlucht neemt, nu het geldt de gevolgen van zijn daad te dragen.

Een drama — een onwaarschijnlijk drama. Rotsvast is het geloof van den man, die een jaar van zijn studie, van zijn leven en meer dan dat offert aan het leven en de eer van een vertrapte. Hem kan, naar het woord van den ouden dichter, „geen woede van burgers, wandaad bevelend, geen dreigend tirannengelaat, den sterken geest schokken; noch de storm, beheerscher der zeeën, noch de geduchte hand van den bliksemenden Jupiter."

22 Juli. P. v. D.

VAN DE REDACTIE.

Inleiding tot de Poëzie, schets van een moderne poëtiek, door POL DE MONT. Groningen. J. B. Wolters. 1898.

Maar zeer weinigen zouden in staat geweest zijn ons het boek te geven, dat Pol de Mont dezer dagen deed verschijnen; want het kon niet goed worden geschreven dan door iemand, die èn kennis en kunstvaardigheid èn liefde voor zijn onderwerp bezat. Het ontbreekt ons geenszins aan taalgeleerden, voldoende op de hoogte der prosodie en genoegzaam bekend met de moderne kunstletterkunde. Het ontbreekt ons nog veel minder aan kunstrechters, gereed hun zeer subjectief oordeel uit te spreken over de werken van onze dichters en proza-schrijvers. Het publiek, dat wil weten hoe „de critiek" denkt over een pas verschenen boek, verkeert in dezelfde omstandigheid als de reiziger, die per mailboot aangekomen in een vreemde, verre stad, daar omringd wordt door sjouwerlui, gidsen, huurkoetsiers en agenten van groote hôtels. De een wil hem naar rechts hebben, de ander sjort hem naar links. Luide roepen velen dat hij zùs moet gaan, maar anderen zeggen hem, op bevelenden toon, dat hij zóó moet. Indien hij dan ook niet volstrekt zeker weet wat hij wil, zal de stoutmoedigste den man bereid vinden hem blindelings te volgen.

Gelukkig hij, die in 't bezit is van een betrouwbaar reisboek en zich met behulp daarvan weet te oriënteeren.

Reisboeken, nu, voor het groote gebied der kunstletterkunde zijn uiterst zeldzaam.

Over onze taal hebben we aardig wat. Over zinsontleding niet veel minder. Over schoolsche stijl-leer bestaat menig werk. Doch een „inleiding tot de poëzie," gelijk Pol de Mont er nu een geeft, ken ik niet onder de nieuwe boeken. Wat er van dien aard te raadplegen viel was verouderd in meer dan één opzicht. Ontbrak enkelen de kennis niet, velen moet het aan liefde voor het onderwerp ontbroken hebben om ons wat nieuws aan te bieden.

En nu komt daar een zeer gelukkig begaafd dichter, een omtrent wiens technische bekwaamheid geen verschil van meening mogelijk is, die ontegenzeggelijk een meester is in het vak. Hij zal ons leeren wat poëzie is en in welk opzicht de verschillende soorten zich van elkander onderscheiden. Hij zal meer geven dan omschrijvingen. Tot het wezen der zaak doordringend, zal hij, naast uitwendige eigenschappen, ook inwendige hoedanigheden kenschetsen. En dat kan hij niet anders doen dan met de grootst denkbare liefde voor zijn onderwerp.

Pol de Mont is geleerde, kunstkenner, criticus.... Maar, boven alles, moet men in hem den dichter eeren. Dichter is hij van nature. Zijn liefde voor de poëzie is een buitengewoon vruchtbare geweest en dit heeft men den onvermoeibaren zanger wel heel dikwijls verweten, want zijn smaak verschilt van

dien der meesten onzer beoordeelaars en veel van wat hij liet drukken, zou menig ander hebben weggelaten. Doch nog meer van hetgeen hij deed verschijnen zou geen der gepatenteerde fijnproevers ooit hebben voortgebracht. Zijn dichterlijke arbeid is te vergelijken bij den weelderigen tuin, dien Emile Zola ons beschreef in *La faute de l'abbé Mouret.* Wat hij gaf aan een veel te onverschillig publiek is een *Paradou* vol weelderige rozen, vol wild opschietende struiken, waar, nu eens, het onkruid de schoone bloemen verstikt, dan weer een bosch van schoone planten zegeviert over het onkruid. 't Is enkel weelde bij hem en overdaad. De verbijsterende rijkdom van zijn taal en de bewonderingwekkende lenigheid van zijn stijl maken alles wat hij schiep, ook het minder smaakvolle, tot evenzoovele, uit een technisch oogpunt ernstig te bestudeeren, modellen voor hem, die zich wijden wil aan de beoefening der Nederlandsche verskunst.

Ik zeg dit hier, in deze beoordeeling, want het is geen *hors d'oeuvre.* Het moet dienen als bewijs dat Pol de Mont misschien beter dan iemand anders het wagen kon zich aan te bieden als raadsman en leider. Hij kent het vers, hij kent de prosodie, niet alleen theoretisch, maar ook praktisch wellicht het best van ons allen en geen weet beter dan deze dichter wat er is te behalen met een maat en wat er te doen is met het rijm.

Men voege daarbij zijn buitengemeene belezenheid en zijn benijdenswaardig geheugen voor verzen. Hier en daar, zal de lezer vinden dat hij wat veel namen noemt en er op hopen dat een speciaal voor de gebruikers van deze „inleiding'' samengesteld leesboek moge verschijnen, waarin voor elken naam een of meer specimens worden gegeven. Doch, nu reeds, geeft dat noemen van namen een gevoel van zekerheid. Het gaat ons allen niet anders aan de hand van een gids. Veel van zijn wijsheid baat ons weinig en boezemt ons geen belang in, maar, wat ons wèl interesseert, is dat hij het dan toch maar weet en dus volmaakt betrouwbaar wezen moet. Een andere vraag is of er niet wat veel namen zijn opgenoemd van woordkunstenaars, wier werken òf verre van navolgingswaardig, òf verre van oorspronkelijk zijn. Pol de Mont bewondert gaarne en de lust om anderer werk te waardeeren en goede vrienden aan te moedigen is bij hem zóó veel grooter dan bij de meesten onzer beoordeelaars dat wij, vreemd staande tegenover zulk een karaktertrek, er niet op verdacht zijn te maken *la part du feu* en wel *du feu sacré de l'enthousiasme.*

* * *

Met de grootst mogelijke instemming lezen wij het boek tot pagina 152. Een enkele kleine aanmerking mag hier, billijkheidshalve, niet worden genoteerd. Tegen het einde, vinden wij het werk minder magistraal. Pol de Mont zegt nog wel zeer behartigenswaardige woorden over den roman en de novelle, over dramatische poëzie, over tragoedie, komoedie, blijspel en zangspel, doch hij geeft ons minder positieve gedachten. De beoefenaars van die genres kunnen veel minder van hem leeren dan de gelukkiger en door hem ruimer bedeelde jonge dichters. Hij brengt ons veel minder nabij de kern van zijn

onderwerp en geeft onvergelijkelijk minder practische wenken. Het was dan ook niet mogelijk even compleet te blijven als hij begonnen was.

Ter nauwernood, geven wij het bovenstaande als een critiek. Een „schets" werd ons beloofd en in een schets mag het eene gedeelte veel meer uitgewerkt zijn dan het andere. Ook is de tweede helft van het werk als „schets" zeer voldoende. Maar men vergunne ons uitsluitend bij de eerste hoofdstukken nog even stil te staan.

Pol de Mont schreef zijn boek niet als handleiding voor woordknutselaars. Hij wilde, integendeel, dat zijn lezers eerbied genoeg voor de poëzie zouden hebben om ze *niet* te beoefenen, indien zij er zich niet onwederstaanbaar toe aangetrokken gevoelden. Misschien zal zijn boek ook nog enkelen overtuigen van de lang niet algemeen erkende waarheid dat men maar geen verzen „uit zijn mouw schudt," gelijk door menigeen nog altijd wordt verondersteld en met welke veronderstelling men groote dichters meent te eeren. Iedereen weet wel dat men moet leeren componeeren. Maar dat niet minder voorstudie wordt vereischt om goede verzen te schrijven, dat vermoeden zelfs lang niet alle dichters. Pol de Mont geeft beiderlei soort van lezers eenig inzicht in de vers-techniek en, waar hij dit doet, is hij het allerminst beknopt.

„Het vers — beweert Pol de Mont — is uit zijn aard zelf, zoo niet iets absoluut, volmaakt, dan toch iets volmaakter, duurzamer, artistieker dan een zelfs heel mooie prozaregel. Het duurzame van het vers komt vooral dan uit, wanneer men zich de moeite getroost het te beproeven, om aan een als goed erkend vers eenige verandering toe te brengen. Altijd geschiedt zulks tot nadeel van het vers zelf.

Het grondbeginsel van het vers is geen ander dan datgene, hetwelk zich openbaart in de afwisseling van dag en nacht, eb en vloed, volle en nieuwe maan.... dus in den tijd in het algemeen: de rhytmus. Deze is het die tot in het minste onderdeel van elk waar gedicht weerklinkt.... De rhytmus van het vers ontstaat inderdaad uit deze twee samenwerkende elementen:

het plaatsen van klemtonen of accenten;

het op elkander volgen van de klanken in de eigenaardige schikking van de gebruikte woorden."

Maar, vooraf heeft de schrijver allen nadruk gelegd op deze waarheid, dat de welluidendheid van een vers nog meer ligt in de klank-expressie dan in het rijm.

Deze uitspraak dient de lezer wèl te onthouden. Zij bevat de rechtvaardiging van menig modern gedicht, dat in de oogen van hen, die aan een verouderde prosodie vasthouden, onmogelijk genade zou kunnen vinden. Wanneer wij nu nog constateeren wat Pol de Mont als voorbeeld aanhaalt of naar welke verzen hij verwijst, dan mogen wij wellicht aannemen dat hij ook den strengen rhytmus minder waard acht dan de mooie klank-expressie en hij den dichter zeer vele vrijheden gunt, die vroeger niet konden worden toegestaan. Hij is er in geslaagd een poëtiek te ontwerpen, binnen welker regels ook de allermodernste gedichten vallen. Misschien zou hij, door het

aanhalen van wat meer voorbeelden, nòg duidelijker hebben kunnen maken in hoeverre hij de klankexpressie stelt boven het streng vasthouden aan het eigen accent der woorden; maar wij mogen wel aannemen dat hij de ondergeschiktheid van den rhytmus aan de klanken erkent en anderen een vrijheid gunt, waarvan hij zelf geen of een hoogst zeldzaam gebruik maakt. (Zie het voorbeeld op pag. 32.)

Op het vele, dat schrijver van „Het Lied" zegt, mogen wij hier met een enkel woord wijzen. In hoofdzaak herhaalt hij, kort en duidelijk, wat anderen voor hem reeds hebben geconstateerd. Een enkele vraag, nochtans.

Zou het waar wezen dat „de strofenbouw wordt gewettigd door de bestemming van het lied" — n.l. om gezongen te worden? „en dat de strofenbouw zijn oorsprong vindt in de omstandigheid, dat de liederen bestemd zijn voor de groote menigte, en dat het zeker boven de kracht van deze zou gaan, voor ieder vers een nieuwe muzikale frase te onthouden?" Het komt ons hoogst onwaarschijnlijk voor dat de moderne dichter eenvoudig aan den strofenvorm trouw blijft uit sleur en nog onwaarschijnlijker dat hij dicht om zijn liederen gezongen (dus eerst gecomponeerd) te krijgen. Naar onze meening, is het lied zelf reeds muziek. De Mont zegt zelf: nog eer de toondichter het komponeert moet het klinken als muziek. Maar de toondichter behoeft er niets aan toe te voegen. Zeer veel verzen met heerlijke klankexpressie zijn, bovendien, niet zóó op muziek te zetten dat één strofe muziek voldoet om er telkens herhaald, het geheele lied op te kunnen zingen. Wie dit gevoelt, begrijpt dat dus de strofenvorm onmogelijk door onze dichters kan zijn gebezigd ter wille van een muzikale compositie, waarop weinigen kunnen hopen en die velen veeleer vreezen. Het lied heeft een eigen bestaan gekregen en heeft zijn eigen muziekale wetten, die door menig componist worden overtreden. De strofe van het lied staat misschien in even nauw verband tot de dichterlijke gedachte als tot de klankexpressie.

* * *

Zoo wekt de schrijver met zijn denkbeeldenschat hier en daar op tot nadenken en vriendschappelijke bestrijding. Het is een groote verdienste van zijn boek, dat het ons telkens en telkens weêr dwingt tot het een en uitnoodigt tot het ander. Allerminst is het een banaal handboek. Hoe streng naar den vorm, hoe grijs van stijl meestal, en ofschoon de persoonlijkheid van den schrijver nooit op den voorgrond treedt, het is subjectief genoeg om den lezer telkens voorzichtig te doen zijn en dus wakker te houden.

Pol de Mont heeft met zijn *Inleiding tot de Poëzie* aan zeer, zeer velen i Nederland een grooten schat vereerd, een schat om zorgvuldig te bewaren en herhaaldelijk weder ter hand te nemen. Veel dichters, die er nu „zijn," zullen het betreuren dat ze, bij hun eerste pogingen, dezen gids niet naast zich hadden. Zij, die met veel moeite en niet zonder gevaar hebben geleerd wat Pol de Mont resumeerde, moeten hem bewonderen. Zij, die nog zoeken, mogen hem wel hartelijk dankbaar zijn.

F. L.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

Het Jongetje, door Henri Borel. Amsterdam, bij P. N. van Kampen en Zoon. (Zonder jaartal.)

Er is, in dit boek, iets heel bijzonder moois, dat ik uitsluitend zou willen zien om er van te genieten, telkens en telkens weêr, in zekere oogenblikken van herinneren, wanneer het Verleden mij vriendelijk toeschijnt als een mooi landschap, ver achter den wandelaar, die zich omkeert, turend op den weg, dien hij heeft betreden, en die uit het gezicht zal gaan — weldra, misschien.

Er moet zoo iets wezen in de jonge jeugd der menschen, dat ze later nog eenigen tijd kunnen begrijpen en herkennen als mogelijk iets van zichzelf, doch waarvan zij vervreemdden; de een spoediger dan de ander. Het is wat van uiterste teêrheid, dat men, in een zekere periode van zijn leven, voelt wegschemeren in het vage en toch zoo gaarne zou willen vasthouden.

Voor den een is het kindergeloof, voor den ander is het kinderlijke vereering van een ouder mensch, voor nog anderen is het jonge liefde, voor enkelen is het dit èn dat èn het laatste.

Borel heeft willen uitbeelden zijn jonge liefde en hij heeft, inderdaad, teedere woordjes gevonden, die zoo broos gelijken als de voorwerpjes, waarvan ons wordt verhaald: de handschoentjes en jurkjes van het Meisje.

„... voorzichtig, voorzichtig, en met brooze, teêre woorden heb ik het in dit boek gezet van het Jongetje," zegt de auteur zelf. Hij mag dat zeggen. Voorzichtig, voorzichtig — als iemand, die wat heel breekbaars en voor hem van hooge waarde wikkelt in watten en nog eens watten, zoo heeft Borel gedaan met dat „iets" uit zijn verleden, dat hij voelde heengaan en dat hij heeft willen vastleggen in een teer foedraaltje van zachte woordekens.

Wat nu, in zijn boek, zuiver geeft dat mooie van die jongensliefde en tevens dat doodelijk bange van den rijpen man om het teêre, vergaande, vervluchtigende al te forsch te behandelen, vind ik bewonderenswaardig en sympathiek.

Doch het is niet onvermengd gebleven. Ware dit zoo, dan roemde ik *Het Jongetje* als het meesterstuk van fijnheid in onze —, in de moderne Letterkunde.

Het is niet onvermengd gebleven. Ik moet dit zoo schrijven, maar het drukt bij benadering slechts mijn bedoeling uit. Het gevoel toch is misschien wèl door en door echt. Maar de uitdrukking niet overal, omdat Borel bang geweest is niet te kunnen laten meeleven wat hij zelf in uiterst fijne nuanceering herleefde. Hij moet te veel hebben gedacht aan zijn publiek en den lezer niet hoog hebben gesteld. Hij is bang geweest, meer dan voor het te forsche van eigen behandeling, voor de ruwheid van die vreemden, die zijn liefde verkeerd zouden beoordeelen en twijfelen aan de volstrekte reinheid ervan. Dit is zijn groote pre-occupatie. En aan die pre-occupatie is het voor een groot deel te wijten dat Borel's boek niet het volmaakt rustig-reine heeft, dat Borel's jongensliefde moet hebben gehad.

De fout is maar klein, doch de gevolgen daarvan zijn noodlottig voor het boek, dat zoo mooi begon, en waarin een onderwerp grondig is behandeld door een stoutmoedig teêrhartige, die alles aandurft.

We krijgen namelijk veel beschrijvingen van Het Meisje en van den indruk, dien zij maakt op Het Jongetje. Nu wil Borel hebben dat wij geen oogenblik in den waan verkeeren dat zekere zinnelijke begeerte was ontwaakt bij haar of bij hem. De afwezigheid van zulk een ontwakende

begeerte noemt hij Reinheid. Nu en dan, spreekt hij, met betrekking tot die kinderliefde, ook van heiligheid.

Ik laat nu daar of het gevoel, dat hen samen hield, er iets minder mooi om zou geweest zijn, al had vroegtijdig de Natuur gesproken in die kleine menschen. Of het er iets toe zou gedaan hebben, dat zij totaal onbewust gehoorzaamden aan de groote wet, die het manlijk en vrouwelijk geslacht tot elkander brengt en tracht te dwingen tot verbinding in de volle beteekenis van het woord, waag ik te betwijfelen. Maar, nu de auteur niet wilde dat wij zulks vermoeden zouden, had hij er niet telkens aan moeten herinneren.

In *Paul et Virginie*, dat meesterstuk van verfijnd sensualisme, wordt het omgekeerde beoogd van hetgeen Borel wilde en toch maakt Borel's boek een soortgelijken indruk. Er is, in al die beschrijvingen van het mooie meisje met haar mooie haarvlecht, haar zich immer meer welvenden boezem, haar bloot beentje etc. etc., precies alles wat iemand, die *Paul et Virginie* zou willen moderniseeren, ook en juist gelijk Borel zou willen beschrijven. In verband met deze volmaakt juiste waarneming strijdt, hinderlijk, ongeduldig makend, tergend dat monotoon herhalen van de verzekering: hij was toch zoo rein en zijn liefde was toch zoo onschuldig en ze was toch zoo heilig voor hem, al speelden zijn vingers ook met haar bloote handje in haar mof en al zoende hij ook haar naakte voetje en al maakte hij ook haar vlecht los om de mooie haren te kussen en al rilde hij ook bij 't aanraken van haar zachte kleêrtjes en al zag hij ook hoe haar boezem zich ontwikkelde.

Deze combinatie is onwaar en dàt is de kapitale fout van het boek.

Niets hindert meer dan geveinsde onschuld.

En dat veinzen is hier zoo overbodig. Het *onbewuste* is het mooie; niet het meer of minder waarschijnlijk ontbreken van phyzieke aandoeningen. Wat het jongentje niet zag en gevoelde, had zijn biograaf niet naar den voorgrond moeten trekken om er effect meê te maken.

Het ware woord zegt oom Cateur:

„*Alleen als er Liefde is, mijn jongen, dan is er niets slechts, dan wordt alles wat vuil en leelijk schijnt, verreind, en dan is alles heilig.*"

Deze uitspraak veroordeelt de kleine voorzorgen van den auteur.

Hinderlijk in den stijl is het Couperusachtige, zijn de herhalingen, waarvan Borel misbruik maakt. Jammer vind ik ook dat eind. Waarom moest Corrie verloofd worden aan een „afgesjouwden" officier van het Indische leger? Niets in haar zijn deed dit vermoeden. Had die kinderlijke liefde niet banaal kunnen verloopen in het droge zand der saaie werkelijkheid? Hij was veel te jong voor haar. Van een engagement kon toch niets komen.

Ik ben den lezer een enkel citaat verschuldigd om mijn critiek te verduidelijken en te rechtvaardigen. De cursiveering is van mij.

„O! heerlijk! heerlijk!... daar voelde hij haar weer... daar was weer dat *zachte, warme, weldadige dat bevend in hem vervloeide*... en hier is weer haar *zachte borst nòg zachter dan vroeger*... (pag. 142).

„Wat ben je toch een *verliefde* jongen... wat ben je weer *zoenerig*", zei ze plagend en trok *coquet* haar handje terug, (143). En dan zoenen zij elkaâr en Borel schrijft (pag. 144) vlak na het bovenstaande:

„De jonge, teedere *zielen*, zij raken elkaâr aan... de zuivere, de onbevlekte, de puur-maagdelijke, *vêr van 't Leven*... de ziel van het Meisje komt zacht-bevend neer naar de ziel van het Jongetje en die twee ongerepte heiligheden droomen éven..."

„Toen Paul dien avond naar bed was voelde hij zich moê, moê van geluk... nu het Meisje zoo op eens weer voor

hem gestaan had in het intense licht van haar *mooi-zijn, nu hij zich had durven aanvleien tegen haar heerlijk lichaam*, nu voelde hij zich moê, moê van al dat geluk, en voelde zich *loom van lieven.*

Ze hadden elkander dan ook buitensporig, alhoewel in alle heiligheid, gekust bij den olifant in Artis, bij de parkietjes, in 't aquarium enz. enz. enz. Maar toch gaat Borel heel rustig voort:

„En hij voelde hoe het Meisje heel dicht bij hem kwam, en daar was haar lieve, lieve gezichtje en o! daar kreeg hij een kus, daar *voelde hij haar zoete, warme lippen* ..."

Daar bot op: „Nog even raakte de *maagdelijke ziel* van het Meisje zacht de zijne in *allerheiligsten, onbevlekten staat* ... even beeft nog het onbewuste, reine geluk van *kuische zielen*mengeling ... Dan is het *hoog moment* voorbij."

O, als Borel eens heusch, waarachtig naïef de waarheid, de heel eenvoudige, natuurlijke waarheid zoo mooi had willen zeggen als hij 't misschien wel kan, zonder die heilig-, kuisch- en maagdelijkheids-vertooning, maar met zoo echt dat *onbewuste,* dat *nieuwe* er in van de onvergetelijke Inwijding in de Liefde. Wat waren daar veel minder groote woorden en hoofdletters en puntjes; doch wat was daar nòg veel meer kunst voor noodig geweest!

* * *

Van Rome naar Jerusalem, door Maurits Wagenvoort, 's Gravenhage, Loman en Funke.

De heer Maurits Wagenvoort heeft de heerlijke gave altijd wat oorspronkelijks en belangwekkends te kunnen geven. Elk nieuw boek van dezen schrijver is een verrassing en houdt nog verrassingen in. Hij heeft zich niet verspecialiseerd in een bepaald soort van letterkundig werk, zoodat zijn naam of pseudoniem op den omslag van een boek al zegt wat we er ongeveer in zullen vinden. Er gaat veel om in zijn leven en veel gaat er om in zijn hoofd. Hij werkt zeer vlijtig; altijd maar door is hij bezig. En Wagenvoort kan dat gerust doen omdat hij veel te zeggen heeft.

Ditmaal krijgen we artikelen over zijn reis van „Rome naar Jerusalem."

„..... gezond, sterk, blijmoedig en verheugd te leven in een bij uitstek belangwekkenden tijd," heeft hij de volken gadegeslagen met een vriendelijk oog. Hij ziet de dingen des levens meestal van twee tegenover elkaar liggende zijden, maar zijn blijmoedigheid doet hem meer beteekenis hechten aan den lichten dan aan den donkeren kant. Ook eischt hij van de volken niet meer dan zij geven kunnen. Dit alles getuigt hij zelf (pag. 211).

Deze bijzonder gelukkige omstandigheid moet voor een deel te danken zijn aan het reizen zelf, dat voor hem een behoefte is. Wat er voor andere naturen griezeligs moet wezen in dat trekken van land naar land, bevredigt juist den zwerflust van dezen buitengewoon begaafden *globetrotter*. Waar het menig auteur zwaar zou vallen te zien, te denken, te oordeelen, te schrijven vooral, daar is Wagenvoort volkomen op zijn gemak. 't Is alsof niet hij naar de volken is toegegaan, doch alsof Italianen, Grieken, Turken en bewoners van Jerusalem met geheel hun omgeving voor den waarnemer hebben geposeerd, ergens waar hij rustig kon zien en oordeelen en vergelijken.

Ongelooflijk juist neemt hij waar wat kenschetsend is en wat niet. Verbazend handig moet hij kunnen vragen, de antwoorden contrôleeren, gevolgtrekkingen maken uit het gehoorde, combineeren tot een gegeven, de stukjes waarheid onder veel onjuistheden, hier en daar en elders opgevangen. Alles in zijn boek ziet er zoo soliede, zoo helder, zoo van 't allerbest allooi uit.

Hij geeft het met groote bescheidenheid, misschien wel omdat hij bescheiden is van aard, misschien ook wel omdat hij zelf twijfelt aan de juistheid tot in bijzon-

derheden van hetgeen hij meent te hebben waargenomen in korten tijd, als vreemdeling, als toerist — dus als iemand, die niet, door relaties van eenigen duur, in de gelegenheid is geweest gemakkelijker door te dringen onder het oppervlakkige dan een Nederlander, die te Rome, Athene, Jerusalem bijvoorbeeld lang zaken gedaan — of als consul werkzaam geweest is. Doch, daartegenover staat dat Wagenvoort in allerlei kringen kon komen, vrij van elk vooroordeel. Hij kwam om te leeren en niet om geld te verdienen.

Het resultaat is, in elk geval, een bijzonder prettig geschreven, onderhoudend boek.

Het reizen en werken heeft Wagenvoort blijmoedig gemaakt of gehouden. Hij voelt zich niet, in deze tijden van ideeëngisting, als levend in een atmosfeer onder samendringende wolken, waaruit elk oogenblik een donderbui dreigt los te barsten, die toch niet komt. Het geweldige voorbereidingswerk voor een nieuwen tijd vermoeit hem niet, beangstigt hem niet. Hij gaat van volk tot volk en maakt kennis met zoovelerlei idealen en zoovelerlei angsten, dat hij het leven alleen maar belangwekkend vindt: niet afmartelend, noch benauwend. Zijn blij optimisme laat hij uitschallen, in dit boek, alsof het niet moderne ketterij mocht heeten anno 1898 volzinnen neêr te schrijven in dezen trant:

„. . . . .eenige Beschaving, die over het heden is aangebroken en van de volken één Menschheid maakt met één doel, één verlangen, één arbeid: vrijheid, gerechtigheid en schoonheid vereenigd!

Voor deze beslissende beschaving, nog vermengd, 't is waar, met veel van wat de barbaarschheid der eeuwen achterliet, is zelfs geen onderscheidende naam. Zij is de beschaving bij uitnemendheid, de allen- en alles-omvattende. . . . .

„Niets, of het is vermeerderd; niets, of het is grooter; niets, of het is schooner geworden. . . . . ."

Is deze conclusie ook al niet een verrassing, zooals ik u zei dat Wagenvoort er ons altijd geeft in zijn werken?

F. L.

Hare Majesteit Koningin Wilhelmina, naar de schilderij van Willy Martens.

VAN EENE KONINGINNE.

DOOR

H. J. SCHIMMEL.

Ziet...

Een breede schare, golvende over de vlakte, als in twee kampen gescheiden door een bruisenden stroom, vroeger breed en diep, maar in de laatste tijden versmald en doorwaadbaar!

Allen, starend naar één punt: den heuvel in de verte, waar het purper van een koningstroon gloeit.

Een liefelijke gestalte is daar verschenen in al de aanminnigheid der jeugd.

Wit als versch gevallen sneeuw is het golvend gewaad, en een gouden band houdt de lokken omvat.

Haar omgeven ætherische gestalten — Hare Voorzaten!

En het licht dat zij uitstralen, hecht zich aan haar slapen als een krans van gloriën!

Zij plaatst zich voor den troonstoel...!

En het klinkt goed hoorbaar, niet als het ruischen veler wateren, maar teeder en helder, als het vlieten eener beke over fijn oeverzand:

„In teedere moederarmen ben ik gedragen van der jeugd af, en klonk het leerend mij toe:

„Wees blijde, want gij hebt steeds des daags het licht der zonne genoten en dat der starren des nachts;

„Wees needrig, want uw „weten" is even als uw „gaan" de vrucht van struiklen en opstaan;

„Heb een goed woord voor allen: rijken en armen, maar gun den laatsten daarbij een zachten druk uwer hand;

„Minacht de kleinheid — niet het kleine, want dit heeft vaak zeën bevloerd en beschuttende kusten gevormd;

„Wees vergevensgezind; want bedenk: wie u misdeed werd reeds dáárdoor uw mindere;

„Wees rechtvaardig: straf de schuld, maar gun uw mededoogen den schuldige;

„Bewaar de idealen der jeugd, want ze zijn vaak het licht van den ouderdom."

„En al wat de wijze moeder mij zeide, borg ik weg in mijn hart!"

Zij breidde de armen uit en haar aangezicht schitterde.

„O, mijn Volk, 'k heb u lief, want gij hebt me in mijn wieg reeds gezegend!

„Trouw zal ik u zijn: 't is een plicht, zoo leerden de Voorzaten mij!
„Dankbaar was ik reeds lang! Mij de taak het ú te doen worden!

. . . .

Vrede over ú....! over mij...!"

. . . .

Een jubel ruischt op, en de winden, ze wiegen de woorden:

„Aan Uw voet zij de liefde en de trouw van drie eeuwen gelegd!"

Bussum, Sept. '98.

DE INDISCHE KAMPONG OP DE TENTOONSTELLING VAN VROUWENARBEID.

DOOR

G. B. HOOIJER.

Ik dweep met Indië; minder om wat het was en is dan om wat het worden kan, en ik dweep met de vrouw in onze maatschappij, minder om wat zij worden wil dan om wat zij was en is.

Als ik mijn oogen sluit en terug denk aan long long ago, toen ik in een blauw geruit kieltje met korte mouwen en mijn pet in de hand, om mijn opgestreken kuif niet te bederven, opwandelde naar de bewaarschool, dan zie ik weder die inrichting, waar ik bij gebrek aan een betere gelegenheid tot mijn achtste jaar verwijlde, bevolkt met donswangige kinderkopjes, die ik nu nog even gaarne zou willen zoenen als toen. En uit een wat latere periode rijzen, in plaats van Fransche thema's en meetkunstige vraagstukken, lelieblanke meisjes-gezichtjes, schuil gaande onder een wolk van blonde kroesharen, of fluweel zachte donkere oogen in een krans van lange bruine krullen, voor mijn verbeelding op.

Als ik naga wat mijn moeder was, hoe edel en ontwikkeld, hoe verstandig en zorgzaam, hoe rein en goed en lieftallig, dan verwondert het mij nog steeds, dat ik geen groot man ben geworden, want alle heroën schijnen zulke moeders gehad te hebben, en als ik bedenk hoe ik steeds mijn tijd verdeed met de meisjes achterna te loopen, met haar te wandelen, te roeien, te picnicken en te stoeien, dan sta ik verstomd, dat er nog iets van me terecht kwam.

Deze plus één en min één vernietigden elkander waarschijnlijk in het sommetje van de invloeden, waaronder ik werd opgevoed, en als de eindsom toch iets meer dan nul gegeven heeft, wat ik maar aanneem, omdat men

zich zelf niet zoo geheel en al moet weggooien, dan heb ik dat resultaat al weder aan vrouwelijken invloed op mijn leven en mijn doen en laten te danken.

Wat is dan natuurlijker dan dat ik dweep met de vrouw van af die hemelsopenbaring, het jonge kindje, „blank lijfje zonder smet, blank zieltje zonder zonde," tot het eerbiedwaardigste en het meest sympathieke wat ter wereld te aanschouwen en te bewonderen valt, de oude dame, met „tristesse et sourire" op haar aanminnig gezicht, met wijsheid en liefde, door ondervinding gelouterd, sprekend uit haar helder oog.

Ja, als ik kiezen moest tusschen een dochtertje in mijn armen, haar wonderzachte lipjes uitstekende voor een kus, en een oude moeder, haar rimpelige hand zegenend leggend op mijn hoofd, bij God, ik zou het niet weten.

En zoo dweep ik ook met Java, waarmede ik intiem was als met een zuster.

Rijstvelden.

Weder zie ik het in volle bedrijvigheid. Breede rijstvelden, het een achter het ander, als reuzenspiegels de zacht blauwe lucht weerkaatsend tot ver, heel ver in de diepe valleien, tot daar, waar een donkergroene zoom van kampongs ze scheiden van het wazig blauwe silhouet der golvende bergruggen, of wel getint met een kleurengamma, oploopend van het teederste en helderste geel tot donker groen en grijsbruin.

Honderde helle kleurenvlakjes, wit, geel, blauw, rood, der luchtige vrouwenkleeding zijn daarover uitgespat, nu eens dicht bijeen, waar goudgele oogst wordt gesneden, dan weder in lange rijen, waar het lichtgroene rijststekje in het ondiepe water wordt geplant, of her- en derwaarts voortbewegend langs de smalle dijkjes, waarlangs de huismoeders opgaan om hun heer en gemaal de blank gekookte rijst als middagmaal te brengen.

Weder hoor ik het tok.... tok tok van het weefgetouw, als de geheele natuur aanmechtig neerligt onder de verzengend heete stralen van de middagzon, die schaduwen wegvreet en kleuren opslurpt, totdat zij zal zijn afgedaald naar de purperen wolken, die haar wachten boven den zeehorizont. Met het goud en rood en groen van haar laatste schijnsel omlijst zij nog even de slanke vrouwenfiguren, die uit de diepe schaduw der in den avondwind wuivende palmen zich spoeden naar de rivier om verfrissching te zoeken na den zwaren arbeid van den dag.

De nacht in de tropen.

Dan doemt voor mij op die incarnatie van mystieke poesie, de nacht in de tropen, en zie ik, onder den diep blauwzwarten hemel, waarin het Zuider kruis zijn sterretjes doet pinken, de hooge gebergten in diepe rust als neergedrukt en weggezakt onder hun donkerkleurig woudkleed en de uitgestrekte vlakten sluimerend onder een half doorzichtigen nevel als onder een sluier van ragfijn zilverdraad.

En eindelijk, als in een droom, vang ik weder op dien diepen hollen klank van het rythmisch gestamp in de rijstblokken, lang voor den tijd, dat het oog van den dag zal opengaan en randen van gloeiend goud zich zullen afteekenen langs de roseroode toppen der hemelhooge vulkanen.

Zoo is het ook hier weder, als mij de keus gelaten werd tusschen het zachtkens wegdroomen van mijn bestaan in de binnenlanden van het in zonneschijn badende Java, of het medeleven, te midden van kunst en intellect,

van zorg en strijd onder den loodkleurigen hemel van ons vaderland, ik zou het niet weten.

Voorwaar, het zal velen met mij een vreugd geweest zijn, dat daar, waar de Nederlandsche vrouw in het strijdperk treedt en de maatschappij oproept te komen aanschouwen wat zij vermag en wat haar ontbreekt, zij ook haar Indische zuster niet vergeet en er ook de aandacht op vestigt hoe zij leeft en wat zij doet.

Danseres (tandak).

En dat zij dit trachtte te doen in den vorm van een Indische kampong, was juist gezien, want kampong en vrouwenarbeid, schijnbaar zoo vreemd naast elkaar staande in het opschrift van dit praatje, behooren bijeen. De kampong, het home der inlandsche vrouw, ontstond toch ter wille van haar en daarbinnen vindt zij bijna uitsluitend haar arbeidsveld.

Wij zien hier dan ook hoe zij haar eten bereidt, haar sarongs beschildert, haar kleederen weeft, haar rijst opbergt in de loemboengs, haar water optrekt uit de putten, haar muziek geniet, haar schouwspelen vertoont, haar dansen uitvoert, haar woning inricht, in 't kort, haar leven leeft. Inlandsche vrouwtjes, zoo wonderlijk klein in haar dunne, nauw sluitende kleeding te midden harer Europeesche zusteren met groote hoeden, overladen met linten en veeren en bloemen, wijd opgepofte mouwen en breedgolvende rokken, trippelen tusschen de gebouwtjes rond, bedienen in de warong, waar inlandsche spijzen ter verkoop gereed liggen, of zitten bijeen op de overdekte marktplaats achter haar manden met groenten en ooft. Inlanders met bruine tronie onder den strakgespannen hoofddoek, werken aan naaimachines, loopen rond in een verwarmend Europeesch jasje, spelen voor klonkong met een draagbare gaarkeuken of staan als bediende in Indisch liverei de bezoekers van de Javaansche restauratie ten dienste. En aan de ingangen zien wij zoowaar Nederlandsch-Indische soldaten in uniform, wier medailles en eereteekenen bewijzen, dat zij hebben medegestreden om Hollandsch gezag en recht, invloed en beschaving in te voeren en te steunen onder de onontwikkelde natuurvolken van Insulinde.

Danseres (tandak).

Maar, al kon het bezwaarlijk anders, toch zou een echt Indische kampong zichzelve nauwelijks herkennen in het vereuropeeschte beeld, dat op de tentoonstelling prijkt.

Haar bamboehuisjes staan verscholen onder het eeuwig groene loverdak van vruchtboomen en breedbladerige pisangboomen, die de brandende zonne-

stralen onderscheppen en een weldadig schemerdonker veroorzaken, en hier strijden enkele struikjes met manhaftigheid tegen kouden zeewind en kille

stortbuien; haar donkerkleurige slingerpaadjes tusschen de omheinde erven zijn vochtig en week, hier knarsen de Scheveningsche schelpjes onder den voet; buiten haar hoofdwegen en de aangeveegde open ruimten voor haar woningen, is het meestal een warnet van stammetjes en varens, die in de zwoele atmosfeer maar niet verhinderd kunnen worden uit den grond te schieten, als die niet met een laag aangestampte leem wordt overdekt, en hier kraakt alles van Hollandsche zindelijkheid en moet het gazon worden gekoesterd en vertroeteld om in het leven te blijven.

In plaats van de aloon-aloon, de min of meer groote vierkante ruimte, met kort gras bedekt en overschaduwd door de machtige kronen van eeuwenoude waringins, waaronder zich de lage afdaken der markten schikken, ingesloten tusschen de blinkend witte muren van de bedehuizen en de erven der hoofden, verrijst hier een treurige, verkleinde representatie van het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen, op een veldje van spichtig opgeschoten duingras.

Ingang van een Kampong.

Met het schamele sommetje, dat men voor deze voorstelling bijeen had, is met groot talent gewoekerd; de Indische kampong kan wezen de grootste aantrekkelijkheid voor het groote publiek, zoo zelfs dat de extra entreé daarvoor den zuinigen Hollander niet afschrikt, maar zelfs, al had men nog duizenden en duizenden aan dit gedeelte der tentoonstelling kunnen uitgeven, toch had men nimmer een getrouw beeld van een Indisch dorp kunnen verkrijgen.

Dáár treedt u, uit een donker prieel van sierlijk buigende bamboetakken,

een dichte groep bruine vrouwen te gemoet, verhit, vermoeid, met modderspatten op de schamele kleeding, zwoegende onder een overlading van bundels rijpe aren, die zij sneden op de zonnige rijstvelden en nu weg brengen naar de pakhuisjes, waarin ieder huisgezin zijn provisie bewaart, terwijl hier sierlijk uitgedoste vrouwen en meisjes met een opgewekten, zelfgenoegzamen trek op het blanke gelaat rondwandelen en zich amuseeren met alles wat haar te kijk gegeven wordt.

Dit ontbreken van het waarachtige leven, van de inheemsche kleur, van

De passar op de Aloon-aloon.

de temperatuur, van de stemming geboren uit het vallen van het licht, het samensmelten van de eigenaardige geluiden en nog zoo vele, vele dingen meer, dit ontbreken van de ziel, wat niet te verhelpen is, noch in musea noch op tentoonstellingen, spreekt hier al bijzonder sterk, en heel wat meer dan op de Parijsche tentoonstelling in 1889, waar levende boomen niet door namaak palmen behoefden te worden voorgesteld.

De barre zandvlakte, waarop de tentoonstelling van vrouwenarbeid werd opgetrokken is daaraan voor een gedeelte schuld, dit weten wij wel, maar nu is het resultaat dan ook, dat het om de tent opdringende publiek niet in de

stemming kan komen om de weemoedige tonen van de gamelang en de sierlijke wendingen der danseressen naar waarde te genieten.

Standbeeld van J. Pzn. Koen en 't huis van den Wajang-Orang.

Die behooren bij de ongeëvenaarde kalmte en stilte van een indische nacht, als alles diep donker is om u heen, als er geen blaadje beweegt van den overvloed van loof, waaronder men als bedolven is, als alle gedierte zwijgt behalve de muskiet, gonzende om uw hoofd, en de eeuwige krekel snerpend in de twijgen; als slechts in de verte, aan de overzijde van de aloon aloon, enkele kleine lichtjes gloren en daar omheen donkere schimmen zweven, met heel eventjes, nu en dan een glimmering op gouden franjes of zilveren buikband, en steeds met langzame elegante bewegingen deinende op de gedempte, sonore klanken der koperen vaten, of plotseling met korte, wilde actie instemmende met hartstochtelijk krijschend vrouwengezang en hoog trillende fluit- en snaargeluiden.

Een kijkje in den Kampong („Insulinde").

Het verwonderde mij daarom in een der couranten te lezen, dat een troep

Vrouwen terugkomend van de rijstvelden.

inlanders, die sedert eenige maanden door Europa zwierf, zoo opgetogen was bij het zien van deze voorstelling van hun eigen home uit het land der zonne. Ik vrees die uitlating dan ook grootendeels te moeten toeschrijven aan de hereditaire beleefdheid, die nog zit in hun bloed uit den tijd vóór Gijsbrecht van Amstel, toen hun voorouders tempels bouwden als de Boeroeboedoer, en huizen bewoonden als Tjandisari, welke beleefdheid nog maar altijd niet afdoende is kunnen worden gecorrigeerd door onze hedendaagsche plebëische ongemanierdheid.

De Wajang-Orang (Indische tooneelvertooning).

Doch hoe het ook zij, er is voor hen, die Indië niet kennen uit eigen aanschouwen, hier heel wat bijeengebracht, dat een opgang naar deze afdeeling der tentoonstelling loont.

Het is toch wat anders en wat beters, die vreemdsoortige, en soms zoo sierlijk opgetrokken huisjes te zien in werkelijkheid, dan er zich een voorstelling van te moeten maken naar teekeningen en foto's.

Het Sumatra-huis, waaraan voor iedere dochter die trouwt, een stuk kan worden bijgebouwd, zoodat het kan worden uitgerekt als een harmonica en al meer en meer in sierlijkheid toeneemt door steeds nieuwe puntgevels, dikwijls overrijk ver-

Rijsthuis enz. op Insulinde.

sierd met kunstig snijwerk en schitterende kleuren, de vreemdsoortige graftombe uit Borneo, een reusachtig naaikistje op staken gelijkend, de hut der Papoea's, veel overeenkomst hebbend met de paalwoningen, waarin onze voorvaders gehuisd moeten hebben boven de moerassen van ons dierbaar vaderland, de loemboeng met zijn in punten uitloopend dak en zijn helder witte wanden, zoo schilderachtig uitkomend tegen de Hollandsche lucht, de warong, het wachthuisje, enz., enz., zij allen maken dit stukje terrein tot een gezellig plekje, waar het allerpleizierigst zitten is te midden van een troepje vroolijke kennissen, van heinde en verre toegestroomd, terwijl de gamelang klinkt, de bajadères zingen en de stoet van dames, die voortslingert langs de paden, getuigt van de belangstelling, die de tentoonstelling vermag te wekken.

Eere zij haar, wie geen moeite te veel was, op deze wijze de werkzaamheid der Indische vrouw in beeld te brengen. Ook Indië is nog een veld, waarop veel gearbeid moet worden en ook bij dien arbeid is de hulp en de steun van de Nederlandsche vrouw onmisbaar.

„ALS MAN VAN EER."

Haagsch-Indische novelle

VAN

KARAMATI

(schrijver van „Clara van Merenstein," „Toewijding," enz.).

(*Slot*).

VII.

Paul van Dordt zat of liever lag in zijn langen rotandekstoel in zijn voorgalerijtje. Hij had zich uitgekleed en 't Indische nachtgewaad aangetrokken: broek en kabaai. Lusteloos dampte hij er op los, de muskieten ver houdend die om zijn hoofd gonsden. „Die beroerde muggen!" mompelde hij „ze zouden een mensch gewoon aan de drank brengen!" Hij dronk een teug van zijn whiskey-soda: hij was nog niet in de „stemming", die hij noodig vond om met eenige kans van slagen den strijd van den slaap tegen zijn nijdige rustverstoorders te wagen. Die „lamme" Chineesche boy met zijn „piggy"-Engelsch, zooals Paul het noemde, waarvan hij niet de helft begreep, scheen maar de kunst van 't muskieten verjagen niet te verstaan: er bleven er altijd eenige in zijn bedgordijn zitten. „Take away, take away!" had Paul herhaalde malen met heftige handgebaren gezegd. Hij maakte zich woedend, dat hij niet op 't Engelsche woord voor „wegjagen" kon komen, en een Engelsch woordenboek bezat hij sinds lang niet meer; hij had 't indertijd met een hoop andere studie-boeken aan een Jood verkocht, „de heele pan voor 'n pop." En verbeeld je ook, dat hij bevelen moest geven aan zoo'n idioot met een dictionnaire in zijn hand! De boy had eindelijk het heele muskieten-gordijn weggenomen, ten slotte overtuigd 't bevel van zijn heer goed begrepen te hebben. En Paul had hem aan zijn staart getrokken, en hem getracteerd op een keurlezing van Hollandsche vloeken en scheldwoorden. „Me take away no good, no take away no good!" jammerde de boy. „Take away yourself, idioot!" bromde Paul, en gaf hem een duidelijke voetwijzing. Den volgenden nacht hing 't gordijn weer, maar die rakkers van muggen waren er weer in.

Paul keek somber naar 't nachtelijk landschap vóor hem. Achter de kleine kale plek vóor 't huisje begonnen dadelijk de uitgestrekte koffietuinen, schier oneindige zwarte vlekken, waarachter wazige bosschen, zoover 't oog reikte. De maan was juist opgekomen. In haar licht — kil en koud als de blik eener trotsche schoone — leek alles één mengelmoes van zwart, grauw, wit

en nog eens wit, grauw en zwart, waarboven zich de groote donkerblauwe strakke hemel, onvriendelijk majestatisch welfde.

„Brr!" zei Paul naar de lichte nevelen kijkende, die boven tuinen en bosschen hingen. „Malaria! .... onder de pekel houden...." En hij nam nog een teug uit zijn glas.

„Ho!" riep hij op eens, en sprong op. Een klein voertuig kwam den weg op rechts van zijn woning. Zijn baas! Bl.... wat kwam die uitvoeren? Hij was waarlijk niet in een gemoedstoestand om bezoek te ontvangen: het besef zijner verlatenheid en de ontevredenheid over zijn nieuwe levensomstandigheden waren met nieuwe kracht teruggekomen. Paul voelde zich „gedemoralizeerd"; maar hij bedoelde 't in anderen zin dan wellicht een beoordeelaar van zijn persoon dat woord zou gebruiken.

„Ik moet je even spreken," begon Piet Lingemans dadelijk, toen hij uit zijn buggy gesprongen en de zestredige trap opgegaan was, die naar de voorgalerij der opzichterswoning leidde.

„Zoo, met genoegen," antwoordde de huisheer met een beleefdheidsleugentje. „Hier, neem dezen stoel," liet hij er op volgen, en hij kwam aandragen met den eenigen stoel, die nog in dat deel van 't huis beschikbaar was. „Ook een whiskey-soda? Een sigaar?"

„Nee, dank je," zei Piet een beetje gejaagd, en ging zitten.

„Zeg 's, Paul," ging hij onmiddellijk daarop voort, „we zijn oude clubgenooten. We hebben elkaar indertijd graag mogen lijden, dat weet je. En ik zou niets liever willen dan dat de oude verstandhouding weer tusschen ons kon bestaan.... Hoe ook onze maatschappelijke relatie veranderd is...." De spreker pauseerde, en zocht naar zijn woorden.

„Dat belooft een heele speech," zeî Paul bij zichzelf.

„Maar .... ik ben bang, dat dat niet zal gaan," vervolgde Piet.

Paul keek op, verwondering in zijn fletse oogen.

't Deed den ander onaangenaam aan, hij wist niet waarom. In 't maanlicht — er was geen ander licht in 't voorhuis — kon hij nog duidelijk het bleeke gezicht van zijn opzichter waarnemen. 't Leek zoo nog fletser en pappiger dan ooit te voren. Ook zijn ineengezakte houding, half opzittend in zijn luien stoel — nu met de beenen omlaag uit deferentie voor zijn chef — met het kwabbige van zijn lichaam, sterk uitkomende in de wanstaltige Indische nachtkleeding, maakte alles behalve een sympatieken indruk op den laten gast.

„Ik bedoel," zei deze, „dat ik reden meen te hebben.... voor die vrees. Méen te hebben, zeg ik, let wel. Ik wil er 't ware van weten. Daarom kom ik...."

„'t Ware?" vroeg Paul, heelemaal de kluts kwijt.

„Ja. Ik heb van avond.... een paar zaken opgemerkt.... uit je spreken, bedoel ik, die.... die me hinderden. Ik wijzig niet graag mijn opinie omtrent menschen, die.... ik eenmaal goed gekend heb. Omtrent jou zal ik 't moeten doen, als mijn vermoedens juist zijn. Maar...."

„Ga voort," zei Paul half vriendelijk, „ook al gedemoralizeerd door 't klimaat," dacht hij „Wat een zeur! Waar wil hij toch heen?"

Maar dat 's tot daaraan toe. Ik had je daar ook wel morgen of een anderen dag over kunnen spreken. 't Eene, dat ik bedoel, is een zaak, die mij persoonlijk.... ik wil zeggen, die mij veel meer aangaat dan de kwestie, welke meening ik van.... je tegenwoordige persoon, moet vormen....”

„Doe mij 't genoegen en spreek ronduit,” viel Paul in.

Piet was werkelijk geen redenaar, vooral niet als hij zich wrevelig maakte over iets. Maar hij was evenmin de man ernaar, om veel omwegen te gebruiken, als hij iets te zeggen had. Hier echter vond hij de zaak zoo kiesch, zóo moeilijk aan te vatten....

„Goed, dit dan. Je liet je bij mij zijnde over die schilderij uit ”

„Heere, bewaar me!” riep Paul een beetje driftig, maar uiterlijk bedaard. „Begin je daar weer over?”

„De vent is zot,” liet hij in gedachten volgen.

„Ja, in verband met de vergelijking, die je daarbij maakte. Je sprak van een meisje in den Haag, dat op die plaat leek,... zooals je zeî, en ... dat je gekend had... zekere Lientje. Dat zeî je immers?” Piet was bepaald zenuwachtig. De kalmte van den ander werkte als stimulans. Hij stond van zijn stoel op, en ging weer zitten.

„Ja. Interesseert je dat zoo bijzonder?”

Waarom klonk Paul's stem Piet zoo onbeschaamd in de ooren, en waarom greep hem opeens een bang voorgevoel aan, dat zijn vermoedens juist waren?

„Zeker, bizonder” ging Piet voort, met moeite zijn aandoening bedwingend. „Ik heb diezelfde gelijkenis opgemerkt met een meisje... waar ik veel vriendschap voor voel... een oude vriendin uit mijn kindsche jaren... Mag ik weten, hoe 't meisje heet, dat jij bedoelde?” Zijn vraag klonk angstig, veel meer dan hij zelf wist. Piet kon niet huichelen, en zijn hart lag op zijn tong.

„Wel zeker”, antwoordde de ander als iemand, die toegeeft aan een vervelend vrager. En op onverschilligen toon, na een oogenblik wachtens, als had hij genoegen in 't ongeduld van Piet Lingemans, sprak hij den naam uit. Hij zei Lientje Driest.

Die enkele klanken vielen in Piet's verbijsterde ooren als donderslagen. 't Was of ze de lucht vervulden, daverend en terugrollend door de blauwwitgrauwe oneindigheid daarbuiten, als 't bulderend hoongelach van een reuzen-demon.

Piet duizelde. Voor een oogenblik zat hij onbewegelijk, zonder een woord uit te brengen, als vastgenageld aan zijn stoel.

Op schrik volgde onmiddellijk woede. 't Bloed gudste hem naar 't gelaat. Krampachtig klemde hij zijn tanden op elkaar, en greep zich vast aan de leuning van zijn stoel. De denkende mensch in hem won het echter van het dier. Maar 't kostte de inspanning van al zijn wilskracht; want zooals bij veel physiek sterken had bij hem de wil vaak moeite om meester te blijven over de daad. De onverschillig gemeenzame, ja oneerbiedige wijze, waarop Paul Lientje's naam uitgesproken had, was in verband met den

ongunstigen dunk, dien hij van 's mans zedelijkheid gekregen had, ondragelijk. Hij zou hem neergeslagen hebben met één mokerslag van zijn geweldige vuist, als hij zich niet bedwongen had. Hij moest zich bedwingen, dat begreep hij, wat een zot figuur zou hij anders slaan! En dan, hij wou den man uithooren, alles weten, als hij dat gedaan kon krijgen. Op een uitbarsting van woede zou Paul misschien verder geen woord willen zeggen. Neen, hij moest zich bedaard houden tot elken prijs. Gelukkig, dat hij eenigszins in 't donker zat. De scherp geteekende lichtplek van 't maanlicht viel juist rakelings langs de pooten van zijn stoel naar den kant waar Paul zat.

„Nu?" vroeg deze met een zweem van spot in zijn toon.

„'t Is dezelfde, die ik bedoel," antwoordde Piet. Een onstuimige vraag drong naar zijn keel. Maar neen, dat ging niet aan. En toch . . . 't moest maar! 't Was al te dol om nu doodleuk door te gaan, en kalmpjes met dien vent over dat meisje te gaan praten. Was hij daarvoor na een avond van gezellig samenzijn — nu ja, met de bedoeling van gezelligheid toch altijd! — nu halsoverkop hierheen komen rijden? De ander zou alle reden hebben hem voor een zot aan te zien, of een geval van plotselinge hersenaandoening te veronderstellen. Piet aarzelde nog een oogenblik. Dan plompverloren:

„Heb je die juffrouw Driest *goed* gekend?" 't kwam er vreemd uit.

Paul begreep, dat zijn baas bijzonder veel belang in het meisje stelde. Van diens trouwplannen had hij natuurlijk niets vernomen; Piet had er begrijpelijkerwijs nog met niemand over gesproken. Nu werd het hem duidelijk, dat zijn chef, òf haar reeds gevraagd had, òf in allen geval er aan dacht haar te vragen. Hij dacht aan zijn „positie", waarlijk nog een gelukje voor hem, die berooid en zonder aanbevelingen „maar naar Indië" was gezonden. Van den ouwe had hij niets meer te hopen, die had eindelijk de overtuiging gekregen, dat Paultje's jeugd uitgeraasd had; hij geloofde niet meer aan 't verplichtende van dat uitrazen, toen 't hem bleek, dat zoontjelief hem een halve ton gekost had „uitrazen en uitrazen is twee" zei hij nu. Bij Paul was 't drie: hij had zijn klein fortuintje, zijn gezondheid en 't beetje karakter, dat hij had, er vrijwel uitgeraasd. Nu beving hem de vrees in onmin te raken met zijn baas, den eenige, die zich nog zijner aangetrokken had. Wat moest hij dàn beginnen? 't Vreeselijke idee een „schooier" te worden, als hij zijn „baantje" verloor, hoe „beroerd" 't ook was, maakte Paul omzichtig.

„Neem me niet kwalijk," zei hij na een oogenblik. „Ik begrijp je niet best. Wou je weten, of ik veel bij de menschen in huis kwam? Nee, ik heb ze gekend, zoo oppervlakkig. Op studentenbals maakt men zooveel kennissen onder de jonge dames . . . Zij zag er bijzonder goed uit. Zoo iets onthou' je natuurlijk. Maar 't is al een heele tijd geleden, dat ik 'r 't laatst gesproken heb."

Paul voelde iets als 't openrijten van een oude wond, even. Heel diep lag nog een spoor van herinnering, nog niet geheel uitgeroeid. En dan: waar bemoeide die Lingemans zich mee? Hij had 't land aan hem: nu gedecideerd. 't Was zijn baas, meer niet.

„Ik wou . . ." zei Piet aarzelend. Daarop, zich vermannend, stond hij op:

„Zeg 's, doe me pleizier even mee te gaan. Naar buiten... dan kunnen we wat opwandelen. Daar, die' weg op.... Ik heb niet graag, dat die jongen" — hij wees op zijn staljongen, die gehurkt in den maneschijn naast zijn paard zat, terwijl dit laatste, steeds vóor het wagentje gespannen, kalm knabbelde aan enkele grassprietjes — „ons zien en hooren kan.... en ik wil 'm niet wegzenden."

Piet kon 't niet langer uithouden op zijn stoel: hij moest zich bewegen en zoo zijn drift kunnen afleiden. Ook had hij een vaag besef, dat hij beleedigende woorden zou gaan zeggen, en daarvoor verlangde hij naar neutraal terrein, buiten.

Toch nam hij zich voor kalm te zijn.

„Goed" zei Paul, en stond ook op. „Permitteer me dan, dat ik even wat aandoe."

Een oogenblik later kwam hij terug met een flanellen jasje, over zijn kabaai heen, en een Engelsche reis-pet op 't hoofd.

„Tot je dienst", zei Paul. En beide mannen gingen de trap af. „Wacht daar op me!" riep Piet tot zijn staljongen. Zwijgend wandelden ze naast elkaar een paar honderd schreden voort.

Paul begon ongerust te worden. In zijn sufferig brein — vol alcoholdampen — drong 't nu als een lichtstraal door, dat als zijn baas trouwbedoelingen had en Lientje bestemd was zijn vrouw te worden, hij zijn positie als opzichter misschien niet zou kunnen houden. Misschîen? Nee, in geen geval! Hij had zich reeds te veel uitgelaten. Hij zou bij Piet aan huis moeten komen.... En dat vond hij toch een „beroerd" idee, afgezien nog van Piets argwaan. Maar zou zij willen?.... 't Was toch een goed kind.... Och, waarom niet? Kom, die zaak is achter den rug. Als zoo'n meisje kans ziet, om een goed huwelijk te doen.... Lieve herinneringen streden nog een zwakken strijd met Paul's plomp cynisme. Och, misschien was het nog niet zoo ver, dacht hij verder, hij moest zien te weten te komen, hoe dan eigenlijk Piet's verhouding tot die Lientje was. In allen geval moest hij Piet's argwaan trachten weg te praten. Als dan dat huwelijk niet doorging, had hij ten minste nog een kansje om te blijven. Een klein kansje, dat werd hem meer en meer duidelijk: Piet voelde zich blijkbaar zoo erg ongemakkelijk, omdat hij zijn aanzoek al gedaan had. Paul zag niet tegen een leugentje op, maar Lientje in een kwaad daglicht te stellen — nu, dat kòn hij toch niet. Bovendien, wat zou 't geven? Er zou toch een onhoudbare onaangename verhouding tusschen hem en zijn chef komen, ook al ging dan diens huwelijk niet door. Piet was er ook de man niet naar, om „terug te krabbelen" op mededeelingen van Paul, dat vermoedde deze wel uit het weinige, dat hij van hem wist. Piet wijs te maken, dat Lientje niet meer vrij was, in stilte verloofd met een derde of zoo iets, was al te naïef, om aan te denken. 't Was een „beroerde boel," hoe hij er ook over dacht!

Plotseling stond Piet stil. De ander stond eveneens stil. De beide mannen keken elkaar aan, Piet strak en streng, vol ingehouden dreiging, Paul met

een uitdrukking van kanalje-achtige onbeschaamdheid op zijn vaal witbleek gezicht, als onbewust tartend.

„Kan je me op je eerewoord verklaren, dat.... er niets tusschen jou en.... Juffrouw Driest bestaan heeft?" vroeg Piet.

't Was er uit. Piet verbeet zich: 't had hem een geweldige inspanning gekost die vraag te doen. Kalm zijn, kalm zijn, sprak hij zich zelf toe. Hij beefde. Weer die kanalje-blik van Paul.

„Ik heb je immers verzekerd, dat ik haar maar oppervlakkig gekend heb" zei Paul losweg. Wat gaf den ander het recht, hem zoo iets op zijn eerewoord af te vragen? 't Was mooi, dat hij erop in woû gaan! Hij slikte zoo iets alleen om der wille van zijn tachtig dollar in de maand, God betere 't! „Ik geef je mijn woord" ging hij voort na korte aarzeling „dat het zoo is."

„Je liegt!" barstte Piet los, met een driftige vuistbeweging.

Weg waren zijn voornemens om kalm te blijven! Zijn loeiende antipathie overstemde alle redelijkheid.

Paul besefte, dat voor hem alles verloren was. Zijne gewone onverschilligheid en onbeschaamdheid, reeds zoo moeilijk te verhelen, kwamen terug. Wat verbeeldde die kerel zich wel! Hij haatte hem, te meer omdat hij zich zedelijk zoo verreweg diens mindere voelde.

„Ik sta hier niet, om door jou beleedigd te worden" zei hij, „al ben ik maar je opzichter. Ik zal morgen heengaan, als je dat wenscht. Ik neem mijn ontslag. Ik heb de eer je te groeten."

Paul keerde zich om en wilde de richting van zijn huis opgaan.

„Blijf!" riep Piet, en greep hem bij zijn arm. 't Was onredelijk, goed, 't kon hem niets schelen: hij zòu alles van de zaak weten, hij twijfelde geen oogenblik, of de ander hield hem met opzet de waarheid verborgen. „Je ontslag zal je hebben, maar eerst zeg je me alles omtrent je verhouding tot juffrouw Driest, alles, versta je? Ik heb 't recht, om dat te vragen.... of ik *neem* dat recht."

Paul begon ook zijn physieke minderheid goed in te zien.

Daar stonden ze tegenover elkaar: de man van plicht en kracht, van willen en kunnen, en de nietige, verslapte wereldling, de een vlammend van mannelijken toorn, de ander, zijn lafheid onder spotachtig kalmzijn verbergend, een beeld van jammerlijke ontaarding.

Om hen heen was de levende stilte van den tropischen nacht; boven hen het strenge diepblauwe gewelf des hemels, links en rechts de oneindige rijen zwartgroene koffieboomen, manshoog, en daartusschen de smalle weg hard en wit in 't maanlicht.

„Zal je spreken?" zei Piet dreigend. Paul werd bang en zocht naar een antwoord.

„Ik heb je alles gezegd...." antwoordde hij na een oogenblik, ontwijkend,

„Je hebt dat meisje ongelukkig gemaakt, is 't niet? Zeg op!"

Piet's oogen schoten vonken. Paul schuifelde en draaide en sloeg den blik neer.

„Ongelukkig!" Dan met een schuinen blik en een grijns: „Dat's jou zaak zeker...."

„Zeg op, kerel, ja of nee? Je zult het zeggen!"

En vrees, verbijsterende, dierlijke vrees was 't eenige, dat dit menschelijk wrak nog vervulde.

De heele bekentenis kwam, bij stukken en brokken, in ruwe, niets ontziende taal. De laatste flikkering van heilige herrinnering aan 't geen hem eens zoo lief was geweest, stierf weg.

Piet luisterde ademloos. Hij leed de smart van een vrome, in wiens lichte ziel de nacht van den twijfel is gedrongen. Zijn ziel kromp ineen.

Dan overviel hem een machtige walg.

„Ga weg!" riep hij heesch en met vertrokken gezicht.

Paul verwijderde zich langzaam, met gebogen hoofd, in de richting van zijn huis.

Met over elkaar geslagen armen bleef Piet nog eenige oogenblikken onbewegelijk staan, als versuft. Een kreunend geluid steeg diep uit zijn borst op, en hij zuchte zwaar. Daarna liep hij met haastige schreden naar de administrateurs-woning. In de chaotische verwarring van zijn gedachten vergat hij, dat hij per as naar zijn opzichter was gegaan. Thuisgekomen wierp hij zich gekleed op een stoel in de middenkamer, en bracht zoo den nacht door.

. . . .

Toen hij den volgenden ochtend op een herhaald „Toewan, Toewan!" van zijn huisjongen eindelijk ontwaakte, stond deze aarzelend voor hem, met een briefje in de hand. 't Was acht uur. Wat had zijn heer toch!

„Geef hier", zeî Piet gemelijk, zijn oogen uitwrijvende.

„Van Meneer Thyssen, de' onder-administrateur" verklaarde de boy.

„Hij heeft er een koeli mee gezonden."

Vluchtig liep hij 't briefje door.

„God . . . ." mompelde Piet. Dan, zich bedwingend, tot zijn verwonderden boy:

„Zeg, dat ik dadelijk bij meneer kom."

De jongste opzichter van *Batoe Melintang* had zich in den afgeloopen nacht voor het hoofd geschoten. Niemand had 't schot gehoord, en 's morgens had men hem dood op zijn bed gevonden. In een opwelling van radelooze schaamte had hij gewaand zoo op mannelijke wijze te sterven. Zijn arme verdoolde ziel besefte niet de misdaad, die hij ging begaan. Integendeel: zij verscheidde in 't bewustzijn der eerste groote plichtsvervulling.

VIII.

't Was zooals in 't briefje van Thyssen stond. Paul had zich blijkbaar reeds eenige uren te voren van 't leven beroofd, toen de onder-administrateur naar hem kwam kijken. 't Was of de dood de oude trekken van Paul's gelaat weer hersteld had, zóo als Piet ze gekend had, jaren her, in den tijd van hun samenwonen als student.

Zwijgend stonden de beide mannen, de schrijver van 't briefje en zijn chef, bij de eenvoudige legerstede, waarop het lijk lag.

Bij 't staren op dat bleeke gelaat, nu kalm, en als verjongd, niet meer

terugstootend — als of de geest der zonde, die 't vervormd had, teruggeweken ware voor den machtigen Alvernieler — maakte diepe deernis zich van Piet meester. In zijn herinnering zag hij weer den gullen, hartelijken vroolijken Paul uit den Delftschen tijd, en zijn hart schreide bij de gedachte aan zijn treurig uiteinde, zijn jammerlijk vergaan. Hij verweet zich nu zijn hevigheid van den vorigen avond. Waarom had hij zich laten meeslepen! O, hij achtte zich niet verantwoordelijk voor Paul's wanhopige daad, maar toch.... Het tooneel tusschen hen afgespeeld had toch zeker deze ontknooping verhaast. Had hij hem, den rampzaligen verdoolde op 's levens weg, niet nog kunnen redden voor zulk een ondergang? Of was hier toch alle welwillendheid weggeworpen geweest, was Paul toch reeds reddeloos verloren? Hij was immers reeds te ver gedemoralizeerd, te zeer ontzenuwd.... En Piet dacht aan zijn moeder, de eenvoudig vrome, vol deernis voor zonde en ellende, die hem als kind zoo vaak ingeprent had, dat het voor den zondaar nooit te laat is, om een nieuw leven te beginnen. O die drift! Hij had zich moeten beheerschen.... Paul was misschien ongeschikt voor zijn werk.... Goed, hij had hem uit menschenliefde nog wel kunnen helpen, hem hier of daar een plaatsing op proef kunnen bezorgen.... Maar, wat had hij dan als reden moeten opgeven voor zoo'n spoedig ontslag? Paul was nog pas zoo kort op Batoe Melintang! En hem bij zich houden was onmogelijk na het voorgevallene. Na alles wat hij nu wist.... Groote God, daar kwam hem alles weer voor den geest. 't Was afschuwelijk! Hij had een engel moeten wezen om dat te verdragen, zulk een heiligschennis — want dat was 't voor Piet — aan te hooren, en dan nog kalm te blijven. 't Was immers al een overwinning op zichzelven geweest, dat hij Paul niet neergeslagen had, toen hij hem zoo roekeloos en berouwloos over het meisje hoorde spreken, dat hij in zijn hart zoo hoog vereerde, toen hij vernam of liever afleidde uit Paul's ruw verhaal, hoe laf en trouweloos hij haar verlaten had in haar smart en armoede! Neen, 't was misschien niet goed zoo te denken, maar.... was 't niet beter zoo? Was Paul niet beter dood?

„Een naar geval", viel Thijssen in, Piet's gedachtenloop verbrekende. „Maar toch is er niet veel aan hem verloren...."

Thijssen was een ruw man. Vroeger onderofficier had hij op Atjeh een mank been en een Willemsorde gekregen, was den dienst uitgegaan, en had door hard werken en volhouden op veertigjarigen leeftijd zijn tegenwoordige betrekking veroverd. Hij was er trotsch op, en haatte alle „heertjes, die lanterfanten en mooi doen." Dat had Paul gedaan, meende hij — Paul was lui geweest — en van „zulke lui" moest hij niets hebben, bij zulke menschen deugde eenvoudig niets in zijn oog.

„Hoe zoo?" vroeg Piet om iets te antwoorden.

„Wel, de man deugde nergens voor. Dat had ik al lang gemerkt," zei Thijssen. „'t Is waarachtig nog 't eenige, dat hem overbleef..."

Piet zweeg. Zou 't werkelijk zoo wezen? Er moesten dan wel uitzonderingen zijn op dien christelijken regel van zijn moeder.... Hij kòn dan niet meer goed maken wat hij in zooveel jaren met moedwil had bedorven: zijn zedelijke

en lichamelijke ontaarding waren als een algemeene verzwering, waar slechts amputatie — hier de dood — een einde aan maken kan.

Neen, Piet geloofde niet aan fatum, aan gedoemd wankelmoedigen en willoozen, aan zwakken en „eenzamen." De man, die niet kon willen, was in zijn oog geen achting waard. Als men hem tegengeworpen had: „Ja, maar er zijn nu eenmaal zulke menschen, zij zijn te beklagen, 't zijn slachtoffers," dan had Piet waarschijnlijk korzelig uitgeroepen: „Te beklagen! Zieken en krankzinnigen zijn ook te beklagen. Maar daarvoor heeft men ziekenhuizen en gestichten. Willooze menschen zijn gevaarlijk voor de samenleving. Als ze ziek zijn, zooals je beweert, weer ze dan uit de gewone maatschappij; maar zoodra ze zich daarin vrij bewegen, zijn ze ook verantwoordelijk voor hun daden." Och neen, Piet zou zóo niet geantwoord hebben — hij was er niet welsprekend genoeg voor. Hij zou zóo *gedacht* en zijn schouders opgehaald hebben. Piet was een eenvoudig man, recht en slecht van levensopvatting. Een beetje ten achter, zouden velen zeggen. Hij had nooit veel nagedacht, nooit veel gelezen. Zijn heele levensfilosofie was vervat in 't woord van zijn onvergetelijken vader: „doe je plicht en zeur niet," dat Piet verklaarde als: „doe wat je moet doen en filosopheer niet." Verder had hij eenige vooroordeelen of axioma's, als men wil, waarheden, waarover hij niet meer dacht Een daarvan was, dat in de zaken van gevoel en hart — in de verdolingen der liefde bijvoorbeeld — de vrouw soms van verantwoordelijkheid vrijgepleit mag worden, de man *nooit.* In 't geval van Lientje en Paul nam hij zulk een uitzondering voor haar aan, en vond hij geen enkele verzachtende omstandigheid voor zijn veroordeeling van hem, die haar zoo schandelijk behandeld had. Een enkel oogenblik had hij geaarzeld — hij schaamde er zich nu voor, — maar toen hij meende alles te weten, voelde hij niets dan smart en deernis voor haar, niets dan afschuw en minachting voor hem. Als het gebeurde tusschen die beiden nog kort geleden was, zou zou hij alles in 't werk gesteld hebben, om ze weer samen te brengen en een huwelijk te bevorderen — gesteld dat zoo iets op kiesche wijze mogelijk ware geweest. Hij had genoeg lieve herinneringen aan Lientje, om zich daartoe aangedrongen te voelen. Maar 't feit alleen, dat hij nu op zùlk een wijze achter de waarheid gekomen was, was voldoende om in te zien, hoe rampzalig zulk een huwelijk voor haar zou moeten wezen, aangenomen al dat beide partijen dat wenschten. Wat er ook gebeurd was, de man was te diep gezonken, om haar in de verste verte waardig te wezen.

En om *zijn* vrouw te worden? De vrouw van hem met het smetteloos verleden, in wiens herinnering geen vrouwelijk wezen ooit anders dan reine indrukken had achtergelaten? O, daarover dacht Piet niet! Zij was dezelfde lieve speelnoot zijner kinderjaren, en thans was zij hem nader door het machtig medelijden, dat hem voor haar vervulde, nu hij het fragmentarische bijeenbracht, dat hij uit Paul's mededeelingen en de brieven van Lientje's moeder had vernomen en opgemaakt. Nader ook door zijn deelgenootschap in haar droef geheim. Hij besefte nu ten volle, waarom zij had geweigerd zijn aanzoek aan

te nemen. Zeker, zeker, daar was geen twijfel aan: Lientje had dat aanzoek afgeslagen, omdat ze waande hem niet te mogen, niet te kunnen tegemoettreden met onbevangen blik, nu dat geheim tusschen hen lag....

Piet had een hoog idee van vrouwelijke deugd in den ruimsten zin. Alles werd hem klaar. Hij billijkte haar houding nu volkomen. En toch had hij geen spijt zijn aanzoek herhaald te hebben. Wie weet hoe hoog de nood bij Mevrouw Driest en haar dochters gestegen was! Piet's edel hart drong hem om zijn bescherming te verleenen, en als Lientje die bescherming voor haar en de haren slechts als zijn vrouw zou willen aanvaarden, zou ze wellicht ten slotte van haar besluit terugkomen. Als in den strijd harer eigenliefde met haar kinderlijke toewijding aan een oude zwakke moeder eindelijk deze laatste zegevierde, zou hij geen oogenblik aarzelen. Ze kon immers ook niet weten, dat er iets voorgevallen was, dat Piet's denkbeelden omtrent haar had kunnen schokken. Ze wist waarschijnlijk niet eens, dat die Paul naar Indië was, en dan.... Indië is zoo groot. Maar, hoe dan ook, zij zou Piet's aanzoek aannemen als een daad van opoffering, met tegenzin misschien. 't Deed hem pijnlijk aan, zeker; maar hij was er de man niet naar om terug te krabbelen. De teerling was geworpen.

Eén ding echter nam hij zich stellig voor: als Lientje zich bedacht, zou hij open met haar wezen. 't Zou moeilijk, uiterst moeilijk wezen haar in kiesche termen mede te deelen wat er gebeurd was; maar 't moest nu eenmaal, wilde hij haar en zijn geluk niet wellicht voor goed verwoesten. Eenmaal zijn vrouw, zou ze, op de onderneming gekomen, daar allicht van Paul's verkeer met Piet en zijn dood hooren, er zouden vermoedens rijzen, en 't leven der echtgenooten zou ondragelijk worden. Want als ze dan van hem, haar man, vermoedde dat hij haar alleen genomen had, om zijn woord gestand te doen, zou 't voor haar te laat wezen om dat offer af te slaan. Neen, dat nooit: hij zou open kaart met haar spelen, en haar evenmin 't denkbeeld geven, dat er van eenig offer van zijn kant sprake kon wezen. En hij zou haar dan de vrijheid laten, om haar woord terug te nemen. Als ze dan toch niet daartoe overging, wel, dan trouwde hij haar. Wat stoorde hij zich aan de opvatting van Farizeeachtige kwaadsprekers — mochten die er wezen — aan de praatjes van hen, die neerzien op elke gevallen vrouw, zonder 't hoe en waarom na te gaan, en — zonder zelf de zedelijke hoogte bereikt te hebben, waarop ze zich als rechters willen plaatsen! En dan, hij zat op Noord-Borneo, leefde sinds jaren in betrekkelijke afzondering, buiten contact met de Hollandsche samenleving, en in den Haag hadden de Driesten zeker ook weinig aanraking met de buitenwereld; wie kende hen, wie zou zich interesseeren voor hun huwelijk? Over een tiental jaren zou hij, naar Europa teruggekeerd, zich vrij kunnen vestigen waar hij verkoos — hij noch zij hadden in 't moederland bindende betrekkingen; want Lientje's moeder, als deze dan nog leefde, en haar zuster zouden bij hen op dezelfde plaats kunnen wonen, ergens in 't buitenland.

Piet zou dus wachten, in allen geval wachten totdat het antwoord van

Lientje op zijn tweede aanzoek kwam. Verder zou hij de zaak voorloopig laten rusten. He, dat was heel wat om af te denken geweest! Piet hield niet van lang tobben: 't was nu zoo'n buitengewoon, eenig geval in zijn leven geweest. En hij was optimist, goedhartig en zoo frisch naïef voor zijn acht en twintig jaren.

Nog drie maanden wachtens lagen voor hem. Hij zou ze „klein krijgen” met hard werken.

Paul werd begraven, een andere opzichter kwam in zijn plaats, en alles ging zijn ouden gang. Alleen werkte „de baas” met dubbele toewijding, als zoo iets mogelijk was. Een feit was 't echter, dat hij nu geregeld bekaf thuiskwam, zich nauwelijks tijd gunde om te eten, en 's avonds als een blok in zijn bed viel, om door te slapen totdat de zon hem weer aan zijn werk riep. Alles ging op de onderneming als „op rolletjes”, Piet's ijzersterk gestel weerstond alle vermoeienis, en hij was rustig en tevreden, in afwachting van 't geen komen zou.

Een oogenblik had hij erover gedacht Lientje's antwoord per draad te vragen; maar hij had er dadelijk van afgezien. Waartoe op eens die haast, en wat zou zij ervan denken? Neen, beter afwachten en in een brief kon men immers alles veel beter zeggen.... Mocht ze in haar weigering volharden, dan zou ze toch niet kunnen volstaan met een paar woorden.

IX.

De drie maanden waren om. Ze waren omgevlogen. Toen 't tegen de helft van Maart liep, begon Piet wat ongeduldig te worden: hij herinnerde zich, dat zijn laatste brief juist op Sint-Nikolaas-avond was verzonden — hij zou dien datum waarlijk nooit vergeten! Eindelijk, daar verscheen de welkome postlooper met een brief uit patria. Piet lag wat te soezen op zijn stoel, na het avondeten, moê van den arbeid des daags.

Weg was alle vermoeidheid en dommelzucht, toen zijn oog op het witte envelop met de welbekende bruine postzegel viel: die brief was uit Holland en natuurlijk van Lientje. Van zijn broeder ontving Piet zelden brieven, en diens groot en krachtig schrift herkende hij onmiddellijk. Hier was een onbekende hand: slanke zwierige letters, fijn en toch duidelijk, een echte dameshand.

De brief was vrij dik. Piet betastte het kleine document, waarvan zijn toekomst grootendeels afhing, draaide het om, en bekeek het van alle kanten, met gewilde aarzeling. 't Was of hij het beslissend oogenblik nog verschuiven wilde, als wilde hij nog een oogenblik achterom kijken naar de levensjaren, die voorafgingen tot op dit gewichtig tijdpunt, gelijk de man, die een verre reis gaat ondernemen en nog weifelend op de loopplank staat van 't schip, dat hem een nieuwe wereld tegemoet zal voeren. Ten slotte stond hij kalm op, ging naar 't buffet, nam daar een tafelmes uit, en begaf zich naar de middenkamer, waar hij zelf de lamp aanstak. Zijn huisjongen was achter

nog bezig de tafel af te nemen, en Piet wenschte alleen te zijn. Dan zette hij zich in een hoek op een canapé — bank, zegt men in Indië — vlak achter één der groote varens, die links en rechts van den uitgang naar voren stonden. Het prachtige licht uit de kolossale lamp in 't midden van 't vertrek drong ook daar helder door.

De man met de breede schouders, het roodverbrande gezicht met de rossige snor en de borstelige wenkbrauwen, oppervlakkig beschouwd zoo streng van uitdrukking, en toch zoo innemend bij al de onbewuste geduchtheid van zijn voorkomen, de stoere Piet Lingemans voelde zich zonderling te moede, schier angstig als een kind, toen de brief open vóor hem lag. Uit die zwijgende, zwarte teekentjes, als koud en ongevoelig in rijen geschaard, zou straks de eerste vrouw tot hem spreken, die, buiten zijn moeder, ooit een belangrijke plaats in Piet's gedachtenleven had ingenomen. Zijn uiterlijke kalmte was als een protest tegen de aandoeningen van zijn gemoed.

Piet begon, voorover gebogen, het papier met beide handen vasthoudend, met ingehouden adem.

De brief luidde:

„*Waarde Piet*,

„Was het den vorigen keer Moeder, die U schreef, thans kan ik dat moeilijk aan haar overlaten. 't Was toen geen onhartelijkheid van mijn kant, geloof me; maar 't viel mij moeilijk U een weigerend antwoord te zenden evenzeer als 't me nu onaangenaam, neen ondragelijk zou wezen, als Moeder U alles schrijven moest wat ik U te zeggen heb.

„Ik heb U veel te zeggen; want ik wil hebben, dat Gij volkomen begrijpt, waarom ik te voren uw aanzoek afsloeg en 't nu aanneem."

Piet houdt even op. Hij laat den brief met de eene hand los, verschuift zich even, trekt droomerig aan de linkerpunt van zijn snor, en leunt achterover, in de lucht starend met ontspannen wenkbrauwen. Dan brengt hij Lientje's brief met een ruk vóor zijn oogen, en hervat de lectuur:

„De redenen, die Moeder indertijd opgaf, om mijn weigering te motiveeren bestonden werkelijk. Moeder is erg aan mij gehecht. Ik ken al haar eigenaardigheden en weet, al zeg ik 't zelf, beter met haar om te gaan dan mijn zuster Truida. En Moeder was sukkelend. Ze kon niet buiten mij, of ten minste heel moeielijk. Nu is dat nog zoo, en Moeder zal mij erg missen, dat weet ik. Maar toen waren onze omstandigheden anders dan nu. We waren arm, maar konden ten minste leven. Het ontbrak Moeder niet aan 't noodige, hoe moeilijk 't ons ook viel haar dat te verschaffen. De verlichting van onze zorgen door mijn heengaan zou toen niet opgewogen hebben tegen Moeders gemis. Waarom zou ik toen Uw aanzoek aangenomen hebben? Moeder had het graag gewild: de lieve vrouw zag er mijn geluk in. Ze wist niet beter. Toch was dat zoo niet. Ik zou mijn eigen gevoel op zij hebben moeten zetten, en de omstandigheden waren er niet naar, om dat offer van mezelve te eischen. Moeder wist niet, dat ik nog een andere reden had buiten

mijn toewijding aan haar, een reden van geheel persoonlijken aard. Ik wilde U toen daarover niets laten schrijven: 't zou Moeder verdriet gedaan hebben, en Gij zoudt immers toch vrijwel een vreemde voor mij blijven. Bovendien, die andere reden was immers al genoeg.

„Nu ik op 't punt sta mijn levenslot aan 't Uwe te verbinden, als Gij blijft bij wat Gij gezegd hebt, acht ik mij verplicht U die reden te melden. Ik was niet meer vrij, of liever, ik hield mijzelve voor gebonden aan een man, dien ik liefgehad heb. Ik hoef U zijn naam niet te noemen, die doet er ook niets toe. We hadden elkaar ons woord gegeven. Ik weet wel, dat het slecht van ons was, er Moeder buiten te laten, heel slecht zelfs; maar we waren vast van plan Moeder op de hoogte te stellen. 't Heeft echter niet zoo mogen wezen. Hij heeft zijn woord gebroken, en we hebben elkaar nu sinds drie jaar niet meer gezien. Niettemin geloofde ik vast, dat een meisje in een geval als dit — waar een misstap begaan was — niet meer aan een anderen man mocht toebehooren. Ik heb sedert ingezien, dat er beweegredenen van anderen aard kunnen wezen dan die van eigen fierheid. 't Heeft mij moeite gekost daartoe te komen...."

„Ik wil 't gelooven," bromde Piet in zijn snor, en zijn wenkbrauwen fronsten zich weer.

„Maar nu ben ik er overheen. Ik weet nu, dat ik zwichten moet, hoe zwaar 't mij ook valt. De nood is bij ons zoo hoog gestegen, dat dit huwelijk ons eenige redmiddel is. Wij hebben hier niemand, die ons helpen kan of wil en Uw financiëele steun te aanvaarden, zonder Uw aanzoek aan te nemen, zou moeielijk gaan. Moeder zou 't naar vinden en mij steeds verwijten, dat ik roekeloos gehandeld had, afgezien nog van mijn bezwaren tegen Uw hulp in zoo'n geval.

„Dit zijn geen prettige zaken om U mede te deelen, dat weet ik. Ik bewillig er dus in Uw vrouw te worden, om Moeder voor armoede en ellende te vrijwaren.

„Ziedaar mijn ronde bekentenis.

„Meen daarom niet, dat ik droevig en met tegenzin tot U zal komen, of dat ik opzie tegen de taak, die mij wacht. Er is ook een vreugde in 't vervullen van een kinderlijke plicht. En dan weet ik, dat Gij goed zijt en dat Gij alles zult doen om mij gelukkig te maken. Uwe hartelijke gezindheid, die ons uit uwe brieven gebleken is, en Uwe edelmoedigheid waarborgen dat. En ik ook wil van mijn kant al mijn best doen om U gelukkig te maken. Wij hoeven ons geen illusies te maken. Wij beginnen ons huwelijksleven niet met wat de menschen gewoon zijn liefde te noemen, iets dat zoo vaak later blijkt een zinsbegoocheling te wezen. Ik heb ook tot de menschen behoord, die geloofden, dat die liefde noodzakelijk was voor een gelukkig huwelijk. Maar ik denk nu niet meer zoo. Ons geluk zal van wederzijdsche welwillendheid afhangen. En die bestaat immers. Waarom zouden wij dan ook niet nog tot geluk kunnen komen? Ik heb veel liefs om aan te denken in mijn herinneringen uit onze kinderjaren. Ge waart toen dikwijls mijn beschermer.

Menige plagerij van andere jongens ontliep ik door Uwe ridderlijke hulp. Om 't leed te ontgaan, dat mij nu dreigt, 't zooveel vreeselijkere van Moeder ongelukkig te zien, stel ik mij nu weer onder Uwe bescherming. En ik schaam mij niet dat te doen. Ik vertrouw op U als vroeger.

„Ik hoop, waarde vriend, dat gij mij niet te veel veranderd zult vinden. In Uwe voorstelling was ik wellicht een vroolijke onbezorgde en levenslustige spring-in-'t-veld. Ge begrijpt nu, dat die tijden voorbij zijn. Als ik nu maar niet te ernstig voor U ben! Mij komt het voor, dat ik zóo beter geschikt ben om Uwe eenzaamheid te deelen dan wanneer ik nog nooit zorgen of verdriet gekend had. Ik heb 't leven leeren opvatten als een plicht. Moge de toekomst bewijzen, dat ik die plicht naar behooren kan vervullen. Maar als goede wil en een heilig voornemen daartoe voldoende zijn, dan kunt Gij gerust zijn.

„Wilt Gij dus een vrouw hebben, die slechts toegerust met vriendschap, vertrouwen en goede voornemens tot U komt, dan wacht ik op Uwe verdere beschikkingen. Moeder spreekt van de noodige stukken. Gij zult dat wel het beste weten.

„Ontvang vele hartelijke groeten van ons allen en geloof mij,

Uwe vriendin LIEN."

Piet stond op met Lientje's brief in zijn hand, en ging een paar maal de kamer op en neer, 't hoofd gebogen, zijn gansche ziel vol deernis.

Eindelijk bleef hij stilstaan vóor de noodlottige plaat, die de aanleiding was geweest van zijn nachtelijke samenkomst met Paul van Dordt en 't was hem of hij Lientje droevig zag bidden om kracht voor 't leven van opoffering, dat ze ging aanvaarden, om haar moeder en hem gelukkig te maken.

„Die zaak moet uit zijn," mompelde Piet. Hij wilde dadelijk antwoorden: Lientje mocht niet lang in onzekerheid blijven. O die nare zaak met dien Paul! Als dat er niet was, zou hij dadelijk telegrafeeren. En Piet dacht aan de moeilijkheid, om er in een brief over te spreken. Nu hij ervoor stond, leek hem die moeilijkheid zooveel grooter dan ooit te voren! Toch moest het, toch moest het....

En weer stapte Piet op en neer, met dreunende schreden — weerklinkend door de holte onder het houten gebouw — de handen waarin nog steeds de brief, ditmaal op den rug, het voorhoofd parelend van zweetdroppels.

Hij was tot een besluit gekomen: dat duurde bij hem nooit lang.

„Ik doe 't *niet!*" riep hij halfluid, „'t Is te gek, 't kan niet." Dan, onmiddellijk volgend: „Hè, ik stik!" Hij had 't nog nooit zoo warm gehad, en er zich nooit te voren zoo over geërgerd. Met een driftig gebaar wilde hij zijn wit Atjeh-jasje, dat reeds open hing, uittrekken, toen hij zich scheen te bedenken. 't Was of hij zich verlegen voelde in hemdsmouwen een brief aan Lientje te gaan schrijven. Als onwillekeurig knoopte hij zijn jas weer toe, en het hoofd oprichtende, ging hij met beslisten stap naar een zijkamer, waar zijn schrijftafel stond.

Daar zette hij zich neder en schreef den volgenden brief:

„*Lieve Lientje,*

„Je brief ontving ik heden, en ik haast mij erop te antwoorden.

„De gevoelens, die je erin uitspreekt en je groote oprechtheid hebben op mij een diepen indruk gemaakt. Maar ik ben een eenvoudig man en kan niet alles zoo goed zeggen als ik wel wilde. Neem echter aan, dat ik ook met de beste bedoelingen bezield ben, en dat ik je komst met vreugde tegemoet zie. Voor de noodige stukken zal zorg gedragen worden. Echter stel ik éen voorwaarde, d. i. je definitieve toestemming te laten afhangen van hetgeen ik je nu ga meedeelen. *Ik* vind daarin absoluut geen bezwaar, en 't is ook niet daarom, dat ik je erover spreek; maar 't zou kunnen wezen, dat jij er anders over dacht. Je bent een en al opreehtheid tegenover mij geweest. Ik moet dus ook tegenover jou niets verborgen houden wat een schaduw zou kunnen werpen op ons toekomstig geluk. Er is, kort nadat ik voor den tweeden keer mijn aanzoek deed, iets op de onderneming gebeurd, dat ik je moet vertellen.

„Je spreekt me in je brief van iemand, van wien je veel gehouden hebt. Ik weet wie dat is. Door een toeval kwam ik daarachter. . . .

Piet beet op zijn snor, aarzelde even, en schreef door:

„Ik weet wel, dat dit pijnlijk voor je klinken moet: ik zou er ook niet over gesproken hebben, als er niets dan dit was. Ik zal je zeggen wat. Paul van Dordt was een oude club-genoot van mij uit Delft, waar ik, zooals je weet, ook een korte poos gestudeerd heb. Hij kwam kort geleden berooid en zonder steun in Indië. Ik heb me toen zijner aangetrokken, en hem een plaatsing op mijn onderneming bezorgd. Maar de man voelde zich blijkbaar ongelukkig. Met het werk wilde het niet vlotten, en het einde is geweest, dat hij een einde aan zijn leven gemaakt heeft. In zijn laatste oogenblikken. . . .

Piet maakte een vreemd keelgeluid, trok zijn kin naar achteren, en 't was of hij iets doorslikte. Dan schreef hij haastig:

„. . . . bekende hij mij, dat hij veel van je gehouden had, en dat hij innig berouw had je ontrouw geworden te zijn. Hij wist, dat ik je kende, en verzocht mij zijn laatste bekentenis aan je over te brengen. Op je vergiffenis dorst hij niet te hopen.”

Zie zoo, dat stond er! 't Was beter zoo: Piet was niet jaloersch op een doode. En hij voelde iets als verlichting van 't afdoen eener schuld. Laat Lientje goed over hem denken, waarom zou zij Paul's nagedachtenis moeten vloeken? Hij haatte hem niet, hij dacht slechts met medelijden aan hem terug. Arme bl. . . .

Piet was een rare, een vreemde kerel!

Hij schreef door:

„Verder heb ik weinig te zeggen. Blijf je in weerwil van 't medegedeelde bij je besluit, laat me dat dan dadelijk weten. Ik voeg hierbij vijf en twintig gulden voor een telegrafisch antwoord. Eindelijk nogmaals de verzekering

van mijn oprechte gevoelens, en, hoe ook je antwoord moge luiden, ik zal me altijd gaarne blijven noemen

Je vriend PIET LINGEMANS."

Toen een groote maand later de morgenpost Piet's brief bracht, was Lientje's verdriet maar kort. De tranen drongen haar naar de oogen, toen ze het treurig uiteinde en de laatste woorden van Paul uit Piet's schrijven vernam. Maar haar strijd was uitgestreden. Ze vermande zich weldra, en spoedde zich naar 't telegraafkantoor, haar moeder en Truida met verwonderde blikken en vragen op de lippen achterlatende.

Haar telegram bevatte, behalve adres en onderteekening, slechts éen woord: „Accept."

Toen ze 't afgegeven had, keerde ze zich om, en barstte in tranen uit. Er was gelukkig niemand anders op 't postkantoor op dien mooien April-morgen.

Nog voordat de zon op dien 17den April neerzonk achter de wazige wouden bewesten *Batoe-Melintang* had Piet Lingemans Lientje's jawoord.

Hij schreide niet, en hij heeft ook nooit reden gehad om dat te doen — gesteld, dat zoo iets bij den stoeren Piet mogelijk ware — want nooit heeft hij spijt gehad over zijn daad.

Acht jaren zijn sedert verloopen, Piet en Lientje wonen nu in een der voorsteden van Brussel, in een allerliefst huis met veel bloemen vóor en achter. Hij heeft zijn „schaapjes op 't droge", en leeft tevreden en gelukkig met zijn vrouwtje en zijn twee kinderen, een „beer" van een jongen en een „snoes van een meid." Zijn schoonmoeder en Truida — de laatste nog steeds een voorbeeld van een huisbestierster — wonen in een klein huisje in de buurt. Allen zijn in de beste verstandhouding. Lientje noemt haar jongere zuster nu „verstandig", en bedoelt het goed. Ze zegt nooit meer, dat ze „verstanderig" is als vroeger. Lientje is zelf gelukkig, en gunt haar ongehuwde zuster gaarne die onderscheiding. Ze vindt het zelfs met haar heel verstandig, dat ze ongetrouwd gebleven is.

Piet — als hij terugdenkt aan 't doorleefde kort vóor zijn huwelijk — is overtuigd gehandeld te hebben

ALS MAN VAN EER.

den Haag, 8 Dec. '96.

PARIJSCHE PARKEN

in 4 seizoenen.

DOOR

BULÉE.

I. Het Park Monceau.

(Zomer.)

Ter eene zijde gevat in een vijftal straten en avenues, die de namen dragen van groote schilders — drie uit het noorden, ons land, Rembrandt, van Dijk en Ruysdael, en twee uit het zuiden, Murillo en Velasquez — in zijn geheele lengte aan de noordzijde door den statigen boulevard De Courcelles gescheiden van het stadsgedeelte, dat de *plaine Monceau* wordt genoemd, links op korten afstand van het voorname *quartier de l'Etoile*, rechts nog dichter bij het rijke bourgeois-quartier *de l'Europe*, omsloten door een boog van huizen, die alleen door millionairs kunnen bewoond worden, is het park Monceau al reeds door zijn ligging aangewezen te zijn de elegantste wandeltuin van Parijs. Park is het om zijn breeden aanleg met boomgroepen en alleeën; tuin, om zijn bloemperken, grasvelden en paden; elegant, om zijn karakter en zijn bezoekers, en bijna zou ik kunnen zeggen, dat het in dit opzicht een verplichting heeft tegenover zijn historie, die ons het vroegere domein der baronny van Cluny vertoont als de verzamelplaats der aristocratie van het koningschap, toen het aan Philippe d'Orleans, en van het keizerrijk, toen het aan Napoleons kanselier Cambacérès behoorde. Was het tusschen die beide monarchale regimen tot nationaal eigendom verklaard, en kwam het door de restauratie weer aan de Orleansen terug, na 1848 behoort het de stad Parijs toe, en van toen af is het geworden wat het nu is: een van de grootste sieraden der hoofdstad.

Het ligt *aan* den genoemden boulevard De Courcelles, dáár geheel open en er in zijn volle lengte alleen van gescheiden door een hoog ijzeren hek, aan welks punten en ornamenten het goud niet gespaard is. In het midden van dat hek is ook de hoofdingang, als de drie zij-ingangen aan de avenues Van Dijk, Ruysdael en Velasquez groote dubbele ijzeren hekdeuren, monumentaal en overvloedig geornamenteerd en versierd met vergulde schilden, waarop het stedelijk wapen van Parijs. Vanwaar men dit park binnenkomt, men bemerkt dadelijk, dat het de bedoeling is het van buiten reeds een weelderig en voornaam aanzien te geven, in overeenstemming met de weelderige en voorname omgeving.

Twee breede lanen, met mac-adam rijwegen in het midden, doorsnijden, elkander kruisend onder rechten hoek, het park in de lengte en in de breedte.

Het zijn geen rechte lanen van welker begin uit men het einde ziet met wederom huizen aan de andere zijde; beide zijn zachtgebogen, zoodat zij schijnen afgesloten door de boomen en boschjes van het park en daardoor de illusie van buiten-zijn vergrooten.

Groote laan in het Park Monceau.

Het is daar, in den zomer vooral, aristokratisch gezellig, wanneer in het rustige morgenuur de kinderen uit de naburige huizen er frissche lucht en een veilige speelplaats vinden, onder het waakzaam oog van *bonnes* en gouvernantes; daar zijn ook de *nounous* in hare lange wijde mantels, met hare

helderwitte mutsen waarvan de breede kleurige linten over den rug afhangen, dat zij bijna den grond raken, die haar gezonde materiëele leven meedeelen aan kinderen wier armbloedige moeders geen tijd of geen lust of geen kracht hebben met haar eigen lichaam hare zonen en dochteren te voeden; dan de

Romeinsche poort in het Park Monceau.

stille wandelaars uit bescheidener nabijgelegen *quartiers*, kleine renteniers of gepensionneerden, die er hun pijp komen rooken en hun ochtendblad lezen. Op dat morgenuur is het vooral rustig om den grooten vijver, in sierlijke bocht omzoomd door een kolonnade van korintische zuilen, van welke sommige het bevallig slanke lichaam van donkergrijzen steen omkransd hebben,

enkelen tot aan het kapiteel, met glimmend groen eiloof, en tusschen welke door men zulk een verrassend uitzicht heeft op de pittoreske omgeving van dit mooie hoekje — zeker een der mooiste plekjes van modern Parijs. Die kolonnade, de ter zijde gelegen groote op vele plaatsen uitgesleten cirkelvormige steenen bank met twee verweerde pilasters ter zijden van den ingang, de iets verder alleenstaande mooie oude poort, als laatste overblijfsel van een romeinsch monument hierheen overgebracht, in dat kader van laag en hoog groen, vormen met elkaar een stemmig geheel, dat ons onwillekeurig een oogenblik wegvoert naar de eerwaardige oudheid, toen van uit Lutetia, onder keizer Julianus, de latijnsche beschaving zich over Noord-Gallië verspreidde en het paleis der Thermen op den linker Seine-oever het middenpunt was der latijnsche kunst.

Op het gladde vlak van den vijver glijden, statig kalm, de witte zwanen, hier langs den grazigen oever, waaruit een zwartstammige zuidelijke populier zijn zware lichaam hoog opsteekt en zijn donkergroene kruin boven breed uitstaande kastanjes en slanke ypen verheft; daaronder het laaghangende geelgroene loof van een treurwilg, een paar ijlbebladerde vlierboompjes, een met volle bloemtrossen beladen gouden regen; verder weer tusschen het lintbladerige riet, dat zwiepend buigt in de schaduw van een in grillige bochten breed getakten plataan; om de eilandjes met laag struikgewas beplant waaronder de kleine woningen der gevederde vijverbewoners half verborgen zijn. Daartusschen zien wij op den beschaduwden achtergrond, ten deele door heesters en neerhangende boomtakken aan ons oog onttrokken, een kleine kloekgebouwde brug van grauwig rooden steen met massieve grijze leuning, die de beide hoogoploopende, elkander naderende oevers verbindt en onder den halfcirkelvormigen boog door een daarachter liggend stukje water, waarop het zonlicht zacht trillend schittert.

Van die brug af hebben wij een voortreffelijk uitzicht op dat pittoreske gedeelte van het park, dat door zijn verscheidenheid aan licht en donker, zijn rijkdom aan diepe tinten en door die stukjes oude bouwkunst, met al dat groen er omheen en het water er beneden, een zeer mooi tafereel geeft in de stilte der morgenuren.

Aan de overzijde van de laan die het park in de lengte doorsnijdt, naast die andere waarmede zij kruist, is een lage heuvel aangelegd, gedeeltelijk uit rotsblokken gebouwd, die zich welven over een grot met nagebootste stalaktieten, waarin het heerllijk koel is. De naar het zuiden gekeerde zijde van dien heuvel is beplant met lage waaierpalmen en musa's, waartusschen bloemen van meidoorns, jasmijnen en oleanders witte en roode stippen zaaien.

Aan bloemen is het Parc Monceau rijk. Men vindt ze vooral in die gedeelten, waar de wijde grasvelden den golvenden bodem dekken, en de hooge boomen, ypen en kastanjes in partijen bij elkaar, hier en daar een groote volle esch, elders weer een groep linden met pyramidevormige kronen, of wel een alleenstaande treurwilg, een ruime plaats aan het zonlicht overlaten.

Een rijk zomertafereel biedt dit park, wanneer de volle middagzon er zijn

gloed over uitzendt. Met op korten afstand achter mij den ingang van de Avenue Van Dijk, heb ik recht voor mij, en zich in de diepte bijna ongemerkt naar rechts buigend om een groep laag geboomte, terwijl hoog er boven de groote boomkruinen van beide zijden uit zich welven en elkander raken, de breede wittig grijze baan der chaussée, waartegen de donkere figuren van rijtuigen, ruiters en wandelaars scherp uitkomen.

Rechts ter zijde, tot onder het hooge geboomte, de golvende grasbodem, welks heldergroene eentonigheid wordt afgebroken door groote plekken schaduw, en die ik omboord en doorsneden zie, alsof er lichtgrauwe linten over lagen uitgespreid, door de wandelpaden, hier begrensd door een

Brug in het Park Monceau.

haag van struikgewas, daar door een hek, dat de scheiding vormt tusschen het park en de tuinen er omheen, waarin ik dan groote glaswaranda's en pavilloenen der achterliggende huizen zie. Op die paden is schaduw, en in die schaduw zijn groepjes menschen, de vluchtig rustenden op de houten banken, de langer blijvenden — welk een keur van frissche zomerkleedjes — bijeengeschikt op de gele ijzeren tuinstoelen, en daaromheen dartelt en speelt de jeugd, wier vroolijk getier zich mengt met het getjilp en gekweel der vogels in de boomen, en met het gekoer der talrijke woudduiven, die als bewegelijke staalgrauwe stippen op het grasveld heen en weer trippelen, altijd in de nabijheid der jeugd, waaronder zij zeker hun vriendjes vinden.

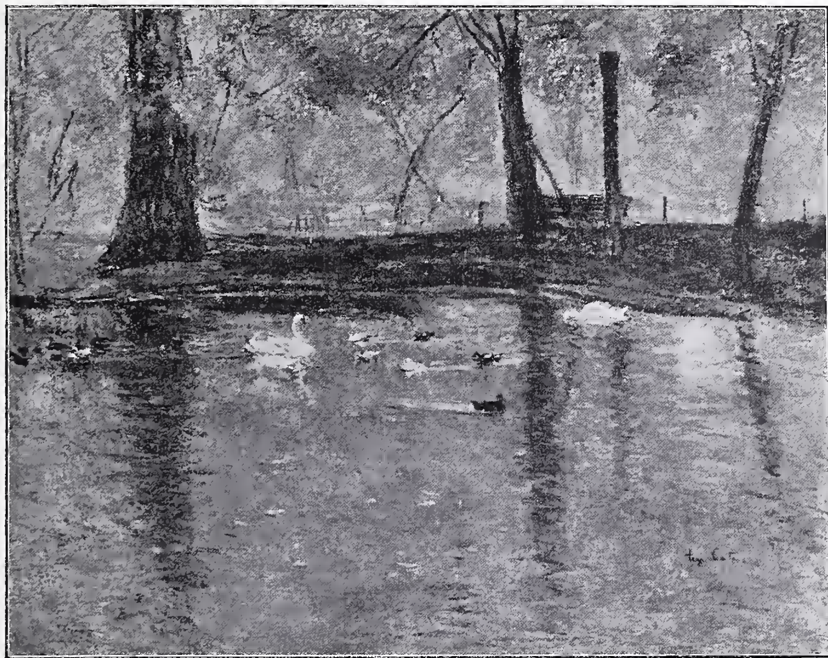
Aan de linkerzijde is het uitzicht nog veel ruimer; daar is de heerschappij der zon bijna onbeperkt, zij tint er met levendigen gloed de groote bloemperken, wier mozaïken in alle zomerkleuren pralen, in bruske mengelingen van hoog rood en zacht geel, van diep blauw en oranje, in zachte nuancen van mauve, violet en paarsch. Het groene grasdek, waarop die groote bedden vol kleurenspel afwisselen met vakken dicht op elkaar geplante heesters, het laagst de laurieren met donker groene, ook met wit gespikkelde bladeren, waartusschen weer hoogere uitsteken met lichter groen, seringen, jasmijnen en meidoorns, in bevallige wanorde gemengd, is nu eens begrensd door een dichte haag van roodbruine hazelaars, waaruit de zilverwit gevlekte stammen van berken slank oprijzen, gracieus de dun gebladerde kronen dragend. Dan weer strekt het zich tot dicht bij het ijzeren hek aan den boulevard de Courcelles, welks bovendeel is verborgen achter een breed massief van donker groene kastanjeboomen, dat zelfs de huizengevels der overzijde aan ons oog onttrekt, maar tusschen welks spijlen aan de onderzijde door wij het drijven van trams en rijtuigen over de hel verlichte straat als een stuk beweegbaar panorama in de verte zien.

* * *

In den avond is het park hier en daar verlicht door groote electrische booglampen, die hoog hangen en een fantastisch schijnsel werpen op de omgeving er onder. Behalve de elkander kruisende hoofdlanen is het park dan voor het publiek afgesloten; voor de toegangen van alle wandelpaden zijn hekjes gesteld en de wachters zien streng toe dat niemand die afsluitingen geweld aandoet.

Dikwijls ben ik dan daar voorbij gewandeld en altijd hield ik, nu hier, dan daar, even op, meermalen langer dan een oogenblik, om te genieten van de eigenaardige, geheimzinnige bekoring, die ik vond in die zachte, blauwig witte verlichting der grasvelden en bloemperken, van de waterpartij en de oude steenconstructie daar omheen als donkere massieve groepen van boomen en de groote zwarte schaduwen. Fantastisch tot bijna spookachtig, met eigenaardig gewijzigde kleuren en grillig scherpe omtrekken, zagen die wonderlijk beschenen gedeelten er uit. Het zou mij dan niets verwonderd hebben, onder het zich naar het water overbuigende gebladerte een nimf te voorschijn te zien komeu, wier blanke lijf langzaam was weggegleden in het zilverig trillende vlak; of tusschen de zuilen der kolonnade een sater te zien zitten, van wie ik verwachtte dat hij mij zou vergast hebben op de melancholieke tonen van zijn pansfluit — als een sater musiceert *moet* hij melancholiek worden —; de stilte was zoo aanlokkelijk voor den fantaseerenden droomer, die de lanen en grotten met figuren van zijn verbeelding bevolkte; en de strakke, blauwig witte verlichting deed het bijna betreuren, dat niet uit de zwarte schaduwen van het lage heestergewas paarsgewijze elfen te voorschijn

kwamen om op het grasveld onder het zacht neuriën eener ritournelle, rithmische rondedansen uit te voeren, en tusschen het hooge gras op het eilandje kabouters joelend stoeiden met de eenden en zwanen, terwijl de krekels zongen en de kikvorschen kwaakten, tot op eens allen zwegen, om te luisteren naar den nachtegaal, die zijn goddelijk lied in de stilte van den nacht opzond als een hymne aan de natuur.

Vijver in het Park Monceau.

II. Het Park des Buttes-Chaumont.

(H e r f s t).

Wilde ik de meest bewogen geschiedenis, vol heroïsme en vaderlandsliefde, van Frankrijks hoofdstad schrijven, dan had ik slechts het onopgesmukt verhaal te doen van de gebeurtenissen die, sedert Napoleons terugkeer van Elba tot in het eerste levensjaar der derde Republiek, zijn afgespeeld in dat uitgestrekte en volkrijke stadsdeel waarvan de *Buttes-Chaumont* het imposante middenpunt vormen.

Dat park is als een voortreffelijke ruwe steen, ongepolijst, met krachtige schitteringen en diepe schakeeringen, een superbe stuk natuur, gevat in een door reuzen geklonken ijzeren ring; Belleville, de stad van den harden dagelijkschen

arbeid, ter eene, La Villette, de stad waar ellende en verdorvenheid thuis zijn, ter andere zijde.

Het is een weldaad voor de honderdduizenden die dicht op elkaar wonen in het noordoosten van Parijs en daar, in de hun spaarzaam toegemeten uren van rust, het genot van buiten zijn en herleving door gezonde lucht vinden; het is een ontspanningsoord voor honderden die uit verafgelegen stadswijken er heen komen om er een Zondag door te brengen, zooals meer bevoorrechten de campagne, de zeekust, de bergen gaan opzoeken.

Dat park met zijn rotsen, zijn watervallen, zijn heuvels, zijn vijvers, zijn bosschen, waar, vooral op feest- en rustdagen, een opgewekte menigte menschen in dichte stroomen golft, waar de moegewerkten verpoozing zoeken, was veertig jaren geleden nog een van de onherbergzaamste, tevens meest onbekende, dus ongeachte, hoeken van, neen, buiten Parijs. Toen — want eerst sedert 1860 maken Belleville, La Villette, La Chapelle en al de kleine gemeenten, die dicht op elkaar gedrongen in een grooten boog van het noordoosten tot in het westen, met Passy en Auteuil, de hoofdstad omsloten, er deel van uit — waren hier, onder den naam van *Carrières d'Amérique* uitgestrekte gipsgroeven, waarin dagelijks tot over de achthonderd arbeiders werkten aan een harde slecht betaalde taak, met er om heen steenbakkerijen en kalkovens; over dag was er een groote maar eentonige bedrijvigheid en des nachts was het er verlaten, behalve in de vele schuilhoeken die het gevaarlijkste gespuis van Parijs er zich had ingericht.

De witte wanden en de witte bodem in de diepten waren hier omgeven door bruingrauwe hooge loodrechte rotsmuren, daar doorsneden door de zwarte spoorbaan der *Ceinture* die gedeeltelijk open, gedeeltelijk ondergronds de *buttes* doorsneed, en vormden door hun schijnbare reinheid een treffende tegenstelling met de andere gedeelten, die, broeinesten van vuilheid en ziekte, tot mestvaalt dienden aan de omliggende wijken.

Toen dacht niemand er aan voor zijn ontspanning Parijs aan de *Barrière du Combat* te verlaten; men vermeed dat oord, waar geen vreugde werd gevonden en welks oudste herinneringen alreeds zoo weinig opwekkend waren; daar was immers van af de middeneeuwen tot in de tweede helft der vorige eeuw de algemeene rechtplaats van Parijs, en was de galg van *Montfaucon* een historisch gedenkteeken.

Als had, kort na de inlijving der buitengemeenten, een goede fee haar tooverstaf gezwaaid over deze onherbergzame streek, zoo is daar het oude verdwenen om plaats te maken voor een park dat als geen ander in een breed uitgestrekt en volkrijk stadskwartier de illuzie geeft van buiten, ver buiten. Van hoogten en laagten, van begroeide hellingen en dorre rotsmassa's, die er waren, is partij getrokken om er door kunst en met goeden smaak van te maken wat er nu is. Maar wat is daar tevens niet aan toegevoegd ...... een reus heeft de fee moeten helpen in de uitvoering van haar plan, en ook zijn er kabouters aan te pas gekomen.

In het midden van het park verheft zich, aan drie zijden van haar breeden

voet door water omgeven, een hooge, spits toeloopende rots, in wier veelal naakte, hier en daar met steeneiken en dennen spaarzaam bezette wanden krommende, sterk stijgende paden zijn aangelegd, terwijl zij elders weer bijna loodrecht afdalen; op den top is een kleine aan alle zijden open kiosk in den vorm van een rond Grieksch tempeltje. Ter eene zijde, in de diepte

Rots in het Park der Buttes-Chaumont.

de vijver die in een breeden kring om den rotsvoet zich buigt en ingesloten is door het laagstgelegen gedeelte van het park, met wandelpaden, met een groote open ruimte in welks midden een muziektent, grasbedden met bloemperken, boschjes en boomen van verscheiden gebladert'. Van daar uit naar de andere zijde loopt de bodem, in groote golvingen en sterke stijgingen, hoog op, met op zijn hellingen groote grasvelden en dicht naast

elkaar geplante boomen. Van het hoogste gedeelte voert, rechtuit, naar de rots, een viaduct wier groote bogen van gemetselde steenen als een ernstig kunstwerk afsteken tegen de pittoreske natuurdecoratie er om heen. De hangbrug die, op een lager punt van de rots, deze over den vijver heen met den klimmenden bodem aan gene zijde verbindt, maakt ook zulk een indruk. Van het hoogste punt in het park, te midden van een rotspartij, stort, tusschen steenblokken, varens en allerlei wild groen, een waterval in breeden stroom naar beneden, woest bruischend in een kleine bedding achter in een hooge grot, waaruit hij in kleine beekjes zijn weg vindt naar den vijver.

Een weldaad voor de bevolking der omliggende stadswijken mag zeker dit park genoemd worden. Behalve de zuivere lucht die een ruim twee en twintig hektaren groote hooggelegen ruimte met een rijke vegetatie aan dit stadsdeel verzekert, is het voor hen, die er hunne vrije uren komen doorbrengen, een zichtbaar worden der beelden die zij zich van verafgelegen berglandschappen vormden; het is hun de openbaring eener andere gelukkiger wereld, eene van vrijheid en natuur, waarheen hunne fantasie hen voert als zij zich onttrekken aan hun harden afmattenden dagelijkschen arbeid; het is hun als hadden zij de verre reis volbracht waarvan zij droomden in oogenblikken van verlangen. Daar schijnt de zon op hun leven.

In de morgenuren der werkdagen is het in dit park zoo uiterst rustig en stil; wij zien er dan bijna niemand — allen, immers, die er om wonen zijn aan den arbeid — en de illuzie, vooral in de diepten waar wij niets bemerken van de groote stad die ons ook hier nog omsloten houdt, is het grootst; wij gelooven te leven ver van de wereld met haar drukten en haar eischen, wij gelooven vrij te zijn. Wanneer dan de bodem is bedekt met goudgele bladeren die op de paden kraken onder onzen voet, en op de groene grasperken allerlei grillige figuren in levendige tinten teekenen; wanneer dan overal tusschen de boomen door, langs de zwarte stammen en de kronkelende takken, dun bezet met wat er aan zomertooi nog schaarsch over is, wij verder liggende boomen, even ijl bebladerd, of de donker roodbruine rotswanden, of de schemerende diepte der grot kunnen zien; wanneer dan boven het watervlak de herfstnevel hangt, koel en zwaar, en langzaam en steeds dunnend opstijgt, de doorschietende zonnestralen een rooden goudgloed verleenend, en de vochtige zwarte boomschors flonkerende plekken vertoont als lange zilveren schubben; wanneer ver in de hoogte, heel op den achtergrond de dichte kronen van dennen en sparren in donkergroene omlijsting het vergezicht afsluiten, hier een stuk wandelpad als een grijze reep verschijnt, ginds een bed vol najaarsbloemen met een mengeling van diep gele en donkerroode stippen den ernst van het natuurtafereel, waarvan wij het kunstmatige vergeten, geestig afbreekt... dán is het park der *Buttes-Chaumont* op z'n mooist, dan is het in zijn feestkleed voor hen die de groote natuur in zijn volle glorie gezien hebben.

Zoover van de groote stad gevoelen wij ons, en toch zoo dicht er bij zijn wij.

Wij klimmen en klimmen langs kronkelende paden, onze voetstappen klinken dof op de planken van de hangbrug die zwiept onder onzen tred, en staan

wij in het midden er van stil, met het bovendeel van de rots voor ons, dan zien wij deze, zich losmakend van den aan groen in volle en diepe tinten zoo rijken achtergrond, als [rustend op den laaghangenden nevel, helder verlicht door het zonlicht, grijs grauw en met grillige kanten en punten, en naast haar, als een schildknaap |ter zijde van zijn ridderlijken meester, de fijnuitloopende *Dent du Chien,* spits en naakt.

Rotsgang in het Park der Buttes-Chaumont.

Wij klimmen weer, wij buigen rechtsom en linksaf, terwijl het pad steeds smaller wordt, en staan eindelijk in de steenen kiosk — hooger kunnen wij niet. Waarom zouden wij ook hooger willen. Ons uitzicht is hier voortreffelijk. Half Parijs in ééne richting, in een andere de dichtbevolkte buitenwijken van La Villette, daarachter de schoorsteenen van Aubervilliers, wat verder op het volgebouwde Pantin, dan, ruimer uit, le Pré Saint-Gervais, eindelijk de vlakte, „la plaine des Vertus", plotseling afgebroken door de met bosch dicht bezette heuveltong van Romainville; daarna neemt een groot gedeelte van het park zelve de plaats van het vergezicht in en keeren wij terug tot het op onzen cirkelgang eerstgeziene groote panorama van Parijs.

Dat panorama wordt aan de eene zijde door een massief huizenblok begrensd. Daarnaast heel in de verte schittert de vergulde dom van het Invaliden-hôtel, iets ter zijde steekt de Eiffeltoren haar slanke doorzichtige lichaam in de hoogte, verderop ligt, op zijn heuvel, het statige Trocadero-paleis, een Oostersch paleis

gelijk, dan op grooteren afstand de strenge rechthoekige massa van den Arc de Triomphe, eindelijk Montmartre, de fiere berg van Parijs, aan wier voeten de hoofdstad ligt als een oceaan van huizen door de Seine in tweeën gespleten.

Een oceaan van huizen, boven welks grens wij de genoemde monumenten ieder in zijn eigenaardigen vorm zich zien afteekenen tegen den achtergrond van nog groenende heuvelen, boven welks golven in lichte en donkere kleuren, in grijs van allerlei schakeeringen, van bijna-wit tot bijna-zwart, weer andere monumenten uitsteken met puntige torens, ronde koepels, daken in zachten of in scherpen hoek, gothische, byzantijnsche, grieksche, renaissance bouwwerken, strengstijlig of fantastisch, allen ons bekend, zoodat wij verre den weg kunnen volgen door dat schijnbare labyrinth. En over dat geheel ligt, als een dunne sluier, een blauwwazige damp die iets geheimzinnigs, iets als 't ware ingetogens aan dien huizenchaos verleent. De helle kleuren, de scherpe lijnen, de krachtige hoeken worden er door verzacht, het is de herfst — het jaargetijde waarin tot vrucht wordt wat in den zomer bloem was — die zweeft over de aarde en een halfdoorzichtig gordijn spant tusschen ons en de wereld daar in de diepte voor ons.

Strak en stil, in een woelig drijven, van hier uit niet gezien maar wel gevoeld, ligt de groote stad, met haar leed en haar vreugde uitgestrekt. Het is of zij op wil naar dien hoogen berg, recht tegenover ons, Montmartre met de bevallige lijnen van zijn zijden en breeden top; de huizen die tegen de hellingen staan gebouwd, met de groene plekken van boomgroepen en tuinen doormengd, zijn als de golven die opklotsen tegen een rots in het midden der zee, zelve haar krachtige silhouet afteekenend tegen het wittig blauw van den najaarshemel en overgoten met het volle gouden zonlicht dat aan de witheid van den massieven gevel en koepels der basiliek van het Heilig Hart, die op haar hoogste punt staat, een verblindenden glans verleent.

En in tegenovergestelde richting de banlieue, de campagne met zijn fabrieksschoorsteenen en groene heuvels die tot ver, tot aan den horizont, elkander afwisselen.

III. Het Park Montsouris.

(Winter).

Eindelijk is er sneeuw gevallen. Maanden zagen wij er naar uit, maanden verlangden wij naar het heldere witte kleed dat de avenues en boulevards, meer nog de nu kale velden der tuinen en parken zou dekken, maar zij kwamen niet die vroolijk neerfladderende vlokken, wier spel een lust der oogen is wanneer zij, bijna niet door den wind bewogen, een feestdans schijnen uit te voeren voor zij opeengepakt een beschutting vormen waaronder het sluimerende natuurleven veilig is tegen de komende vorst.

Wanneer dan onder dat mollige tapijt de breede wegen door de stad zich strekken recht voor ons uit, omboord met de naakte boomen, wier takken

krachtig in hoeken en bochten zich vertoonen, en het geruisch van het bedrijvige leven gedempt wordt, zoodat het als van verre tot ons komt, dan lijkt ons de winter zoo mooi, in zijn ernstige stilte. Maar de sneeuw leeft daar als een eendagsvlinder, en onder de onafgebroken beweging van duizende rijtuigwielen en duizende menschenvoeten verdwijnt de schoonheid van den winter als een vluchtig droombeeld. Sneeuw brengt modder.

Neen, niet in straten, in avenues en op boulevards kleedt zich de winter met zijn koninklijken mantel — plus blanche que la blanche hermine — maar buiten. En al had ook nu, na lang wachten, die pracht den duur van een visioen; dit zou krachtig zijn omdat het gegeven werd daar waar het door het drukke leven niet verstoord wordt.

Na maanden mist en nevel en regen — o, welk een treurige, winterlooze winter — dwarrelden de vlokken boven de groote stad. En zij smolten dra weg op het asphalt en het mac-adam, en zij droppelden spoedig neer van de takken der boomen tusschen de hooge huizen. Maar daar gindsch, in het groote park, waar in den winter de wandelaars schaars zijn, daar werd hun het langste leven toegezegd; daar zou het winterbeeld het krachtigst zijn.

Op weg dan, naar dat verre oord, in den ochtend die volgde op den nacht waarin de fladderende sneeuwlokken hun feestdans hadden uitgevoerd boven Parijs en nu rustten op de daken of wegteerden op het straatplaveisel. Op weg, naar dien verren uithoek in het Zuiden van de groote stad, zoo weinig bekend bij de Parijzenaars die niet in den omtrek er van wonen.

Welk een afstand! Tot aan de Place Denfert-Rochereau had ons de tram gebracht, heel den Boulevard Saint-Michel af en de Rue Denfert-Rochereau door. Wij stegen uit bij den bekenden „Leeuw van Belfort," copie van het in zijn soberheid zoo mooie monument van Bartholdy, opgericht ter gedachtenis aan de verdedigers van het vaderland in den oorlog van 1870 en '71, en namen door de Avenue Montsouris te voet onzen weg naar het park.

Dat is een stil stadskwartier, waar, vooral in de kille winterdagen, bij somber weer, bij heldere vorst of wanneer de sneeuw, niet bezoedeld door de beweging der menschenwereld, in stilte weg kan smelten of dagen lang haar reinheid kan bewaren, men zich ver kan denken van het drukke gewoel der groote stad. Recht voor ons uit, aan het einde van dien statigen weg, welks breed wandelpad in het midden aan iedere zijde door een dubbele rij boomen is omzoomd, zien wij van verre het park, dat het doel is van onzen tocht. Voor wij er aan komen treft ons, rechts van ons, de eentonig lange muur, als een vestingwal, van het waterbassin dat tweehonderd vijftigduizend kubieke meter drinkwater bevat, door een honderd-zes-en-vijftig kilometer lange leiding van uit de Vanne in Champagne naar de hoofdstad gevoerd.

Bescheiden is de ingang van het uitgestrekte lustoord voor ons; het is ook niet de hoofdentrée. Maar die bescheidenheid is in overeenstemming met den aanleg en met den aard van dit park, dat zich, ondanks zijn uitgestrektheid van zestien hektaren, van de vroeger bezochte parken van Monceau en der Buttes Chaumont onderscheidt door zijn eenvoud, die er zekere intimiteit aan geeft.

Voor hem die op eenigen afstand van dit stadskwartier woont, is en blijft dit park met zijn breede omgeving van stille straten en onbevolkte avenues, zich dringend, als 't ware, tegen de binnenzijde van den vestingmuur om de groote stad, een onbekende streek, nagenoeg buiten, gelijkstaand met de banlieue. Men zoekt het niet op, van verre komend, zooals men dit de Buttes Chaumont doet; men vermijdt het en men spoort het voorbij, er onverschillig het oog over dwalen latend. En men heeft ongelijk dit te doen, want die breed zich ombuigende wandelpaden, langzaam stijgend naar den heuvel waarop het observatorium staat, nu eens een boschje struikgewas of een groep hooge boomen insluitend, dan in scherpen hoek wijkend voor een kunstig opgebouwd rotswerk; die zacht glooiende grasvelden, nu strak en wit onder het sneeuwdek, maar in lente, zomer en herfst kleurig getapisseerd met bloemperken, zij geven zulk een gezelligheid aan het geheel, dat zeker zij die daar menigmaal komen, zich er thuis moeten gevoelen. Door den spoorlijn naar Sceaux wordt dit park in twee bijna even groote deelen gesneden. Zoodra men het Westelijke gedeelte tegenover de Avenue Montsouris betreedt wordt men vriendelijk verrast door het kleine smaakvolle monument ter herinnering aan het gedenkwaardige jaar 1789 daar opgericht. Er is in het minst geen pretensie in het beeld van die bevallige jonge vrouw, die veelzeggend, in de eene hand met vrijmoedig gebaar de verbroken keten der onderdrukking vertoont, en in de andere hoog geheven houdt de vlag der tot zelfbewustheid gekomen natie. Voor de jonge burgers der Fransche republiek, die hier spelen aan den voet van dit beeld, is het een leering, voor de ouderen die rusten van den dagelijkschen arbeid, is het een herinnering en een waarschuwing tevens.... geen ketens meer!

Daar staat ook verderop in een hoekje, op een kleinen heuvel, door struikgewas omgeven, een graniete gedenkzuil, die aan tijdgenooten en nakomelingen herinnert dat een troepje moedige Franschen, kolonel Flatters en zijn gezellen, in 1881 op de grenzen van den groote Noord-Afrikaansche woestijn door de Toearegs zijn vermoord, toen zij langs vreedzamen weg, als apostelen der humaniteit en pionniers der beschaving, het vaderland gingen dienen tot buiten de grenzen der schoone kolonie aan de Zuidkust der Middellandsche Zee.

Hier en daar verder een beeld, spaarzaam maar goed geplaatst; en op het hoogste punt, een breede plek, het *Bardo*, de in sierlijk arabische architectuur uitgevoerde copie van het paleis van den bey van Tunis, dat met zijn hoefijzervormige bogen, zijn breed-ronde koepels, zijn statige trap, zulk een waardig staaltje is van de weelderig oostersche bouworde, en zulk een goed beeld geeft van de paleizen in dat verre land van zonneschijn en natuurweelde, waarvan zij die dit park gewoonlijk bezoeken, gelezen hebben in de fantastische verhalen der duizend en één nachten. Nu komt ons dat morgenlandsch paleis wel wat misplaatst voor; want, hoe vriendelijk met die elegante vormen — en met onze herinneringen — anders ook stemmen die vlak witte zijmuren, vriendelijk onderbroken door roode en blauwe banden, bij de schitterende reinheid van het sneeuwveld er omheen, steekt dat massieve vierkante stuk bouwwerk af door de grauwig gele tint die er over ligt.

Het oostelijke gedeelte van het park, streng gescheiden van het eerste, draagt een geheel ander karakter. Een zeer groote vijver in langgestrekten ovaal, smal uitloopend naar een rotspartij waarover een reeks trapsgewijze aangelegde cascaden steeds versch water aanvoeren, vormt er, aan den voet van de helling, het middenpunt van. Die helling is met heesterboschjes bezet, zooals er ook in vriendelijke afwisseling om de rotspartij en den vijver zijn gegroepeerd, en met wandelpaden doorsneden; er boven in geheel haar uitgestrektheid troont een dikke wand van sparren en pijnboomen, die de illuzie van een dicht bosch geeft, en nu, van beneden gezien, met zijn donkergroen

In het Park Montsouris.

zoo mooi krachtig afsteekt tegen het wit van de sneeuw dat de groote gladde plekken van de helling bedekt. Daar beneden, wijduit om den vijver, aan de oostzijde er van, is de vlakke wandelplaats, nu ook wit gespannen en met enkele donkergrijze paden doorsneden. Ter zijde een muziek-kiosk, in het midden van den vijver een eilandje, hier en daar een nu gesloten kraampje, waar in het mildere jaargetijde melk, gebakjes, speelgoed en bloemen worden verkocht, en overal verspreid boomen die, als de zon haar gloed te sterk doet gevoelen, schaduw geven aan de spelende jeugd en den rustenden ouderdom.

Daar overal kan men vergeten in Parijs te zijn. Maar men mag niet de

herinnering aan de voortreffelijke stad verliezen en vooral niet, waar dit mogelijk is, zich het genot ontzeggen haar voor zich te zien.

Hoe hoog het gezichtspunt ook was van waar wij in het park des Buttes Chaumont dit genot hadden, dáár gevoelden wij ons, ondanks rotsen en berghellingen, in Parijs, door het uitzicht alleen. Hier is het als waren wij er buiten, wanneer wij van de brug over de spoorbaan, achter in het park, en van het wandelpad daarnaast, ons oog laten dwalen over het breede panorama ver voor ons.

Rechtuit in het midden de hooge koepel van het Panthéon zich welvend over den massief cilindervormigen onderbouw; iets verder naar links toe de halfbol van de vroegere kerk van Val de Grâce, waaraan de Sint-Pieter van Rome tot voorbeeld strekte; nog verder, daar waar ons uitzicht door de nabij liggende huizen wordt begrensd, de grauwe steenmassa van het *Observatoire*, hooge, rechte muren, onregelmatig gedekt met een drietal ongelijk groote koepels. Rechts van het Panthéon de stad, daar achter de stad, huizen naast en tegen huizen, waarover ver en verder van ons af de wittiggrijze nevel al dikker en dikker wordt, zoodat al wat daar als een reeks van bekende rustpunten voor ons oog anders zichtbaar opsteekt uit die zee van vierkant omhoekte huizenblokken, nu verborgen is door het triestig melancholieke wintergordijn . . . neen, niet alles, want door de schemering heen zien wij in de verte, wazig zich onderscheidend, de Butte Montmartre met op haar top de reusachtige basiliek van het Heilige Hart half voleind in haar doorzichtig omhulsel van houten stellingen.

Dicht bij en ver af, helder tegen den lichtgrijzen achtergrond afstekend en schemerend in den nevel, doen ons die twee gebouwen, Panthéon en Sacré-Coeur, denken aan de beide wedijverende bergen, die zij kronen op den linker en op den rechter Seineoever. Dichtbij, de berg van de Heilige Genoveva, waarop en waaromheen in stille ernst de poëzie en de wetenschap hand aan hand gaan; ver-af, de berg der Martelaren, op wiens hellingen de kunsten in dartele vroolijkheid leven. Daartusschen, het weelderige Parijs, aan het oog onttrokken door den dikken nevel die er zwaar drukkend over ligt uitgespreid en de stad nog verder af doet schijnen dan zij hier toch reeds ons voorkomt te zijn.

Toch ligt daar rechts onmiddellijk beneden ons, een deel van die stad, niet verscholen achter den dampigen sluier.

Is dat Parijs? Een provinciestad lijkt ons dat *quartier* met zijn verspreide, niet-hooge huizen, die er zoo vriendelijk uitzien, te midden waarvan ik een breede chaussee zie, als een landweg, geliggrijs van kleur, met hooge boomen als popels omzoomd, doorsnijdend nu een stuk grond waarin ik een carrière meen te ontdekken, dan een grasvlakte, nauw aan het oog onttrokken door de dunne sneeuwlaag die daar spoedig wegsmelt, verder weer, even verborgen achter de groote, vierkante, donkere massa van een loods of een werkplaats. Dat is *La Glacière*, waar het tweearmige Bièvre-riviertje in breede bocht doorheen loopt, bijna een stadje op zich zelf, aardig van verre gezien . . . van nabij zoo weinig beteekenend.

Voor wij afscheid nemen van dit park, werpen wij even een blik over den vestingmuur en zien een klein stuk van de daar zoo geheel aan de campagne herinnerende landelijke banlieue. Op dien zacht, heuveligen bodem zijn akkers en moesvelden aangelegd, die bijna reiken tot aan de droge gracht om den vestingmuur. Hier en daar zien wij daar tusschen een landhuis, een schuur of een boerenhofstede, en ter zijde, nauw verborgen door de takken van heesters en boomen, de uiterste huizengroep van het dorpje Gentilly, dat, evenmin als die omgeving, iets gemeen heeft met Parijs en de elders op deze gelijkende voorsteden, die meer een voortzetting der groote stad schijnen te zijn, dan een zelfstandig leven te lijden.

La Glacière.

Zijn wij dan na een klein uur loopen en rijden weer in het midden der stad aangekomen, dan is het ons als waren wij kort te voren ver, ver weg, buiten, misschien in een andere provincie, een ander land, van waar wij echter meenamen een stemmig aangename herinnering, waarin het reine wit van sneeuw in breede vakken, een groote plaats inneemt, maar tevens geheel de triestige melancholie van den langen winterloozen winter voor ons opleeft als een visioen vol somberheid.

IV. De meren van het Bois de Bologne.

(Lente.)

»Ce n'est plus un bois, c'est un parc.'' (Paris en 1856.)

Twee uren in den namiddag op den boulevard. De terrassen der groote cafés zijn overvuld met menschen, die genieten van een goede digestie, van den opwekkenden mokkageur en van het verkwikkende eind-April-zonnetje, welks stralen niet behoeven te worden tegengehouden door een scherm — zij zijn er veel te welkom voor en hun koestering is te weldadig.

— *Cocher, au bois!*...

Wij stapten aan de *Porte Dauphine* uit — de Champ Elysées, waar de kastanjeboomen in het volle lichtgroen de duizend kleine witte pyramiden hunner bloesems vertoonden, de Avenue du Bois met haar grasvelden en bloemperken, haar kleine massifs en heesterboschjes, hadden ons een voorproef van de lente gegeven — aan anderen lieten wij de te gemakkelijke vreugde over door de breede lanen te toeren en den conventioneelen weg te volgen, die aan alleman of aan een meer of minder welwillend gezinden koetsier aangenaam was. Wij gaven de voorkeur er aan te voet te gaan, waarheen het ons inviel.

De *Route de Suresnes*, vooral breed van af de *Porte Dauphine* tot aan den *Carrefour du Bout des Lacs*, was druk bevolkt met rijtuigen, meest allen komende van de stad. De groote meerderheid daarvan verdween in de richting van de *Allée de Longchamp*... wij wendden ons linksaf, nemende den weg, die in zachte bogen zich slingert om het meer en waarvan nu en dan een smal wandelpad afdaalt naar den laaggelegen oever, die dan voor een deel gevolgd wordt.

Op het groote grasveld tusschen het lage meer en de *Porte de la Muette*, in dat deel van het bosch waar nog een intiem leven heerscht, weinig verwant met de wereldsche beweging elders, en op de paden er om heen, speelde het jonge volkje uit de nabij gelegen stadskwartieren; daar dartelde de jeugd op het groene vlak tusschen de madelieven en boterbloemen, daar renden, uitgelaten van vroolijkheid, de jongens en meisjes, nu eens in het heerlijke zonlicht, dan in de ijle schaduw van het jonge groen, allen drinkend met volle teugen de lentelucht en opsnuivend met begeerige longen de geuren der krachtig oplevende natuur. Dat grasveld, door goed onderhouden rij- en wandelwegen omgord, is het laatste overblijfsel van het bekende *Parc aux Daims*, bekend door de schitterende jachtpartijen van Karel den Negende, zooals het nabijgelegen kasteel *de la Muette* met zijn feeëntuin bekend was door de *fêtes d'amour*, die Lodewijk de Vijftiende er gaf, wanneer hij van tijd tot tijd het hof te Versailles den rug toekeerde om in gezelschap van de schoonste vrouwen van Parijs zijn zorgen van daarginds te vergeten in één paradijsdroom van wellust hier.

Over het water heen, nu eens van den hoogen oever, dan van dichtbij in

Het lage meer in het Bois de Boulogne.

de laagte gezien, over het water, dat langzaam, bijna onmerkbaar stroomt, met een groote helderheid het wittig blauw van den hemel weerkaatsend, strekt zich breed naar beide zijden het dichtbeboschte eiland, met een verscheidenheid van boomen en struiken, in alle tinten van groen, doormengd met bruin en rood-bruin, die eindeloos schijnt, met een afwisseling in vormen en hoogten, van puntige en ronde kruinen, van forsche stammen en grillige vertakkingen, eindeloos als de veelheid van tinten.

Bij den *Carrefour des Cascades* eindigt het groote, lagere meer en er achter begint het kleinere, *le lac supérieur*. Hier breekt geen eiland de eentonigheid van het watervlak, dat gladgespannen als een zilveren plaat schittert in de namiddagzon. Ook de omgeving is weinig interessant, de boomen zijn er ver van hun vollen wasdom verwijderd en de verscheidenheid is er zwak, zooals de aanleg ervan het jongst schijnt.

Wij hebben het spoedig omgewandeld en zijn dan weer op den evengenoemden carrefour, waar wij het uitzicht op en over het diep voor ons liggende water te meer waardeeren. Met links van ons den over zwartbruine rotsen spattenden en schuimenden waterval, en rechts de in zachte helling afdalende oever, wier grasvlak met perken bloemdragende lage heesters en struiken, rododendrons, wit en rose, en vuurroode pioenen is bezet, over het zacht afgerond langwerpige waterbassin heen, zien wij de uiterste punt van het eiland, waar, tusschen het veel genuanceerde groen der boomen, een roodbruine kiosk, met van zwarte lei een breed peervormig dak, zooals de Grieksche kerken die dragen, voor vele gedeelten grillig door het gekartelde en gehoekte bladergordijn bedekt, het pittoreske van dat hoekje verlevendigt. Als een mooi stukje rivier gaat naar achter toe, links van het eiland, het water tusschen de beide kronkelende oevers, ver weg; terwijl aan de rechterzijde de kromming van het eiland wegschuilt achter het dichte geboomte van de tegenover gelegen helling, zoodat het schijnt alsof de boomkruinen van beide oevers daar zich mengen en het watervlak door het groen wordt afgesloten. Daar tusschen bloeit het in roode en blauwe kleuren; in de laagten speelt de schaduw met donkere vlakken, in de hoogten verguldt de zon het groen en bruin der bladranden en boomtakken, de geuren van de krachtig herlevende natuur worden over het water en het grasveld en langs de rotsen en tusschen de heesters tot ons gedragen, door den wind, die nauw het loof doet trillen,

. . . et dans Brocéliande
L'iris bleu, ce joyau des sources, la lavande,
Et la menthe embaumaient; c'était aux mois bénis
Où le hallier s'éveille à l'enfance des nids
Et les pommiers neigeaient dans les bois frais et calmes. *)

En ook de meidoorn staat in bloei en geurt!

---

*) Jean Lorrain, *Broréliande.*

Dat was wel de Lente, de heerlijke lente, waarin de natuur bruiloft houdt. Ook op het water; want, terwijl wij onze wandeling voortzetten, kwamen wij, eerst één, toen twee, dan meerdere slanke roeibootjes tegen, door jonge lieden, krachtig van arm, nu eens in kleurige tricots, dan, zoo er ook jonge meisjes in lichte voorjaarstoiletjes bij waren, luchtig en gemakkelijk gekleed, vlug voort gestuwd.

Nadat wij even hadden stilgestaan tegenover de brug die de beide in elkaars verlengde liggende eilandjes verbindt, en waaroverheen het vergezicht zoo mooi is met op den diepen achtergrond, tusschen twee hagen van hoog en fijngerand geboomte door, de bovenhelften van een paar dier massieve huizengevels, die ons weer aan Parijs herinnerden, gingen wij verder; het water werd breeder en aan de overzijde op den ruim begroeiden oever, waarover de sierlijke lichtbruin gekleurde bootjes in wanorde lagen, oefenden zich de jonge lieden en stoeiden en maten hunne krachten tegen elkaar, en trachtten het in behendigheid van elkaar te winnen. Hier en daar, waar, als groote treurboomen, de zwaar beladen afhangende takken een beschermend bladergordijn, toch zoo doorzichtig nog, van den oever af over het water spanden, lag stil, half verscholen, een bootje, dàn slechts met twee jonge menschen er in; wat daar gezegd — gevraagd en beloofd — werd, wat daar werd gesproken zonder woorden . . . .

De Lente is het jaargetijde der jonge liefde, van beloften die tot vervulling zullen komen, van jonge kracht waarmede de natuur, bewust en onbewust, haar oneindigheid voorbereidt.

De Lente behoort aan de Jeugd, zooals de Jeugd aan de Lente behoort.

Verder op werd het water al breeder en breeder, en eindelijk, daar waar het eiland met een boog zichzelve afsloot, en de oevers terug weken naar beide zijden, lag het groote meer, mooi-vlak en stil, voor ons. Enkele leege booten op afstanden van elkaar, en daar tusschen en verder op in het midden en bij de oevers, gleden statig en langzaam de witte zwanen, de eenige dragers van leven op dit groote vlak.

Ik dacht aan de woorden waarmee, in André Ibels' *Cités futures*, de Dichter-Koning de zwanen in de »Doode Parken" bezingt:

Les lys ont parfumé la pudeur de vos ailes
Où le nuage blanc s'est reposé sur vous;
Un ciel immaculé a bleui vos prunelles,
Et la beauté vous ceint de son azur jaloux.

Sur le profil des lacs glissant comme une aurore,
L'éblouissant poitrail creuse les flots errants;
Du sein des eaux jailli comme une chaste amphore,
Vous labourez le lac de sillages mourants.

Votre corps en vaisseau, vos deux ailes en voiles,
Vous cinglez ébloui vers l'idéal rivage.
. . . .

Votre col héraldique en effleurant les saules
Se courbe sous le poids de la larme éternelle,
Et vous les ombragez des regards qui consolent,
Car vous avez le cœur de vos soeurs tourterelles!

. . . .

Wij stonden weer bij den *Carrefour du Bout des Lacs*, met voor ons de groote kom welks onbewogen oppervlakte flonkerde als zilver in het zonnelicht van dezen Aprilnamiddag. Niets stoorde daar de stilte, die, over het water heen, naar achter toe wegdoezelde in een uiterst dunnen nevel, daar waar het meer, door de krachtig omlijnde boomgroepen van het eiland en van de tegenoverliggende oevers begrensd, overgaat in twee riviertjes, waarvan wij het eene tot ver in de diepte van het landschap kunnen volgen als een lichtblauw en zilver gevlekt breed lint in zachte wendingen, waarvan het andere in een fiere bocht slechts zijn ingang aan ons oog biedt. Daarboven welfde zich helder de lichtblauwe hemel waarin dicht-boven ons een paar fijne witte wolkjes zacht heen dreven, daarbij onmerkbaar van vorm veranderend, waarin, verder naar den horizon, met forsche rondingen groote wolken als opeengestastapelde sneeuwbergen, in schitterend wit en met zilverende randen, onbewegelijk vastlagen. En te midden daarvan, even boven de boomkruinen naar rechts toe, zond de lentezon in hare gouden stralen een gloed vol heerlijkheid, die het verjongde leven der natuur koesterde en streelde dat het trilde van wellust, en al wat bewust leefde onder de bekoring van dien gloed, voelde den jubel in zich ontwaken, en een jeugdig verlangen met ongebreidelde kracht.

Achter ons reden de rijtuigen, fiacres en équipages, af en aan, en volgden de ruiters en wandelaars hun weg, van en naar de stad... Wij kozen een stil pad, waar geen menschen ons stoorden en geen andere stemmen klonken dan die der vogelen, onzichtbaar achter het groen, en die van onze harten, meejubelend het lied der lente, der jeugd, der liefde!

De tramway Rue Taitbout—La Muette, bracht ons van af ons uitgangspunt van deze lente-wandeling terug naar het midden der stad.

SOUVENIR VAN INDRAPOERI 1897

KOTTA BA THEUË.

DOOR

EFFÈS.

Brandend heet is het alomme. Het drievoudige hooge dak der groote missigit blikkert van den zonnegloed en hier en daar treft een onuitstaanbaar hel geglinster van een stukje glas of blik dat op den vuilgrijzen muur ligt, het oog. Alles is weggekropen voor de verzengende zonnestralen en de eenzame schildwacht daar hoog op den muur wenschte dat hij het ook doen kon. Lusteloos hangt de vlag langs den bamboestaak, stil is het in de natuur, de luwe stilte van den tropischen middag. Maar daar binnen in de missigit is men niet lusteloos. Daar onder het spitse koele dak, tusschen de vochtige steenen muren is het nog wel uit te houden en dit bewijzen dan ook een tiental officieren die daar in luidruchtig gesprek bijeen zijn of zich vermaken met een hombretje. De groote missigit Indrapoeri, wier grijs gesteente van eeuwen her dagteekent en die in vroegere glorierijke dagen Atjeh's Sultans binnen haar zware muren had zien kronen, dient n.l. thans tot verblijfplaats van de officieren van het 9de bataljon en als zoodanig is de holle ruimte eenigszins gemeubileerd met ruw houten tafels en dito banken, terwijl in de rondte tegen den muur een aantal kamertjes zijn opgetrokken van de zoo beroemde kadjangmatten. *) Als wandversiering prijken eenige prenten uit illustraties gescheurd, mitsgaders prijscouranten en reclameplaten. Op dit oogenblik verheffen alle inwoners gezamenlijk hunne stemmen tot het zingen van een Japansch wijsje, waarvan de woorden evenwel totaal zinledig zijn, hoor maar:

Samahani hé
Indrapoeri ho.
Kota-radja, Damahani, Indrapoeri ho!

't Doet ook niets ter zake, 't is nu eenmaal ons deuntje als we niets beters te doen hebben. Maar eene schaduw valt tusschen de twee pilaren die den ingang vormen en eene kleine, tengere gestalte vertoont zich met den uitroep: „Wat ben jullie weer bijzonder geestig vandaag!" waarop de „Vogel" zich uit zijne ietwat luie houding opheft om den binnentredende pathetisch toe te galmen: „Wie zijt gij, krijgsman zonder hoed?" daarbij doelende op het geweldig groote hoofddeksel van den aangesprokene, die wij wegens zijne venijnige uitvallen en opruiende taal „de Roode Republikein" hebben gedoopt.

---

*) Matten van palmbladeren, die te velde dienen om omwandingen te maken.

De Roode vindt dat nu zoo'n allemachtige flauwiteit, dat hij naar zijn kamertje toe klotst; klotst zeg ik, want hij is onverwachts naar Indrapoeri gestuurd, meenende spoedig weer afgelost te worden en heeft daarom zeer weinig garderobe meegenomen. Nu evenwel zijne verwachting niet beantwoord wordt moet hij zich behelpen en loopt daarom ook maar op houten klompen met riempjes over de bloote voeten. Om zich een eenigermate dreigend voorkomen te geven is hij steeds vergezeld van een reusachtigen knuppel. Hij is n.l. bouwmeester van onze hutten en kampementen en imponeert met gezegden knuppel zeer de luie koelies. Men kan er zeker van zijn dat als hij straks in ons midden terugkomt, hij weer een zijner stellingen zal verkondigen, die immer een verbazend geschetter plegen te verwekken.

Onder de hand stel ik u aan eenigen onzer voor die er op het moment tegenwoordig zijn, b.v. dat korte dikke kereltje, dat daar zoo druk staat te gesticuleeren, is de „Vicomte." Al mag hij u in zijn veelvuldig versteld flanellen jasje en slaapbroek van bedenkelijke couleur en bloote voeten een weinig burggrafelijken indruk geven, toch hebben de makkers hem dezen bijnaam vereerd wegens zijn elegante manieren. Hij houdt veel van oratorische zinwendingen; ook heeft hij eene niet onbelangrijke hoeveelheid kennis van medische wetenschappen opgedaan en geeft hij menigmaal zijne raadgevingen ten beste, hetgeen de „Muis" (ja, dat is die daar met dien vreemdsoortigen, slangvormigen sik) immer aanleiding geeft tot ergerlijke opmerkingen, zoodat deze twee heeren nog al eens in verwoede disputen geraken.

Nu is de Muis ook een erbarmelijke realist en vertoont hij eene absolute afwezigheid van poëtische gevoelens. Zoo zal b.v. de „Vogel" hem een en ander mededeelen omtrent de sterrenbeelden en hemellichamen, waarmede hij zich gaarne bezig houdt, of de Muis, die eerst aandachtig heeft toegeluisterd, gaat grijnslachen en roept de anderen toe: „Zeg lui, komt er bij, de Vogel vertelt bakjes *) van de sterren!" hetgeen natuurlijk den Vogel zeer verdriet.

De meneer die door zijne kleeding zoo gunstig afsteekt bij de anderen is de luitenant-controleur, door het gewicht zijner betrekking natuurlijk een groot man onder al dezen kleine luiden; men noemt hem Beans, voluit: the mighty and alarming Beans! Hij heeft een kolossalen voorraad café chantant moppen, waarmede hij veel succes heeft en bespeelt met één hand de harmonica, hetgeen evenwel zijn prestige dikwijls in gevaar brengt. Hij zit nu zeer ernstig te boomen †) tegen den Sombrero, die dezen bijnaam te danken heeft aan de min of meer weemoedige stemming waarin hij altijd verkeert. Hij moppert doorloopend en heeft immer een vracht grieven, hetgeen evenwel niet belet dat hij altijd present is en 't laatst opbreekt als er wat nageplakt wordt. Nu kent ge voorloopig genoeg onzer, lezer; ik wil u nog alleen maar wijzen op dat speeltafeltje, waaraan zitten: de „Hadji" (zoo genoemd wegens zijn fanatisme en Mohammedaansch optreden), de „de Fluit (ook wel de Hagenaar)

---

*) Verdichtsels, grapjes.

†) Babbelen.

en — last not least — de intendant der XXII Moekims, die den scepter zwaait over onze rijst en erwten.

Door zijne eerwaardigheid en sarcastische uitvallen, doet hij brutale lui in hun schulp kruipen en menigmaal treedt hij als vrederechter op bij de nu en dan losbarstende geschillen, waarbij de strijdenden zich maar hebben neer te leggen bij de meening van hun grauwen stamsachem. Dit partijtje officieren dan zat in afwachting van het middagmaal hun bittertje te verschalken en een weinig te mopperen, omdat er in den laatsten tijd niet veel was uitgevoerd. Maar het bleek slechts het uitblazen voor den sprong te zijn geweest, want ziet, daar komt de adjudant binnenstormen met den kreet: „Overmorgen uitrukken!" Natuurlijk alles in beweging, geroep, gevraag: waarheen? waar naar toe? totdat het den nieuwsbrenger gelukt uit te leggen dat men zal uitrukken naar de *S* van 't woord „steenachtig terrein," voorkomende op de kaart van Groot-Atjeh. Er moest daar ergens een flinke benting liggen, maar dat terrein was nog niet in teekening gebracht. „We zullen dus van de kaart afmarcheeren — tweedaagsche tocht — maréchaussee, cavallerie en ook de knotsen *) gaan mee, een donderende tocht dus," besluit hij zijn speech, en daarna is het gesprek natuurlijk eerst goed aan den gang. Als de heeren dan ook aan tafel gaan is er uitgemaakt, dat ter eere van dit eerste gezamenlijke uitrukken, den makkers van het 6de en der gedetacheerde korpsen, op Atjehsche wijze een plechtige kandoeri †) zal worden aangeboden.

Zoo zien we dan des avonds de Muis en de Vogel druk in de weer met het fabriceeren van een bowl. Onder gestadig proeven zijn zij duchtig aan het roeren in twee blikken waschkommen, daar er geen andere reservoirs te krijgen zijn. De bowl zal er echter niet minder goed om smaken.

Als dan het bepaalde uur aanbreekt, is de missigit in passende overeenstemming met dit Mohammedaansche feest gebracht. Een lange tafel staat midden in het sombere gebouw, welks holheid nu eerst goed uitkomt nu de gewone lampen zijn laag gedraaid en de walmende pitjes van een echte Atjehsche lamp, aan een koperen ketting bungelend, een karig licht op de aanzittenden werpen. Op de tafel koperen Atjehsche presenteerbladen, waarop sigaren en sigaretten, benevens de Hadji die op het boveneinde heeft post gevat, de beenen onder het lijf gekruisd, een kleurige hoofddoek om het hoofd en de scherpe klewang op den schoot. Vóór hem ligt een opengeslagen, vieze koran, zoo smerig als slechts een Inlander hem weet te maken. Aan de tafel zitten onze vrienden, gewapend met inlandsche tamboerijnen en andere geraasmakende instrumenten. Langzamerhand komen nu de heeren van het 6de opdagen en elke gast wordt ontvangen met een goed geleide piktem,

*) Naam dien de fuseliers geven aan het repeteergeweer. Toen was nog alleen het 3e Bataljon gedeeltelijk met die geweren gewapend en keken de bezitters van die snaphanen met diepe verachting op onze Beaumont-geweren neer, die zij eenvoudig met den naam van „trompladers" of „poken" bestempelden.

†) Feestmaaltijd.

paktem *). Als alle gasten er zoo wat zijn spreekt de Hadji den zegen over de verzamelde strijders uit, maant hen aan om straks toch flink te strijden in den heiligen krijg en zich als ware kafirs te gedragen; daar de speech eenigszins onsamenhangend wordt, hetgeen van een Hadji te verwachten is, verliezen eenigen het decorum uit het oog en roepen: „schei nu maar uit met je geklets," waarop de gemeente onder gelach met een donderenden piktem invalt. Daarna wordt het Indrapoerilied gezongen dat zooals de meeste Inlandsche liedjes eene lieve, weemoedige melodie is. Na elk couplet valt de piktem paktem in:

Kaloe toean pigi,
Pigi di prang
Djangan kirim soerat
Tapi kirim wang.
Piktem, paktem enz.

Kaloe toean mati
Mati di prang
Kirim ajer mata,
Djangan kirim wang †).
Piktem, paktem enz,

Nu raakt de Hadji zoo in vervoering dat hij onder begeleiding van de tamtams en 't gezang losbreekt in een wilden krijgsdans. Sneller en sneller vallen de slagen, luider is het gejuich. Zijn zwarte oogen glinsteren, hetgeen de Muis, als leider der piktem doet uitroepen: „Sneller, lui! sneller! de Hadji windt zich op tot den klewang-aanval," en doller vliegen dezen slendang §) en klewang om het lijf.

Half verscholen op den achtergrond staan de officiersbedienden nieuwsgierig te loeren, zich verbazende over de uitvindsels van die gekke blanda's en besterven het bij het zien van het goed nagebootste tandakken van den Hadji.

Evenwel wij zijn geen Mahomedanen en als eenvoudige kafirs wordt het spelletje ons al vrij gauw te eentonig en dus zullen we nu maar den koran op zij slingeren en zuiver Christen worden door eens te proeven van den heerlijken bowl die door de jongens in glazen en blikken bekers van allerlei

---

*) Dezen naam geeft men aan het geluid dat de Atjehers voortbrengen als zij ter gelegenheid van een feest, gezamenlijk op de tamboerijn slaan. Hierbij begint dan een hunner met regelmatige tusschenpoozen te slaan en de anderen vallen den een na den ander in syncopische tijdmaat in, zoodat het geluid ontstaat, dat het beste is na te bootsen met piktem-paktem. Het is vooral des nachts op verren afstand hoorbaar.

†) Dit liedeke wordt verondersteld gezongen te worden door de achtergebleven dulcinea.

Als mijnheer uitruk,	Als mijnheer komt te vallen,
Uitrukt ten strijde	Te vallen in den krijg
Stuur dan maar geen brieven	Stuur dan maar tranen
Maar stuur slechts geld.	En stuur geen geld.

§) Lange breede sjerp die over den schouder geslagen wordt en die bij het tandakken een groote rol speelt.

soort en kaliber wordt gepresenteerd en kijk, ook de stapel sandwiches wordt reeds geattaqueerd en wel door den Hadji 't eerst, die onder luide kreten van afkeuring zich één broodje met ham uitkiest.

En nu komt de beurt aan Beans met zijn' bundel liederen; spoedig zijn er een accoordcither, een paar fluiten en des Beanen harmonica zelf voor den dag gehaald om hem te aecompagneeren, zoodat binnen weinig tijd het rumoer en gelach geweldig is. Van tijd tot tijd wordt de telephoon opengezet opdat de makkers te Samahani ook eens kunnen luisteren en zich vergasten aan de schoone voordrachten en een vroolijk „prosit" wordt hun toegedronken. Zoo controleert men op aangename wijze meteen of de lijn ook soms is doorgekapt door een of anderen laaghartigen djahat *). De eenige wanklank wordt natuurlijk weer door den sombrero veroorzaakt die klaagt waarom of nu juist hém de olie uit de Atjehsche lamp op 't hoofd moet druppelen — maar in de feestvreugde wordt hierop geen acht geslagen. Daar komen ook de bivak-commandant met de beide bataljonscommandanten eens kijken wat of die herrie daar boven beduidt en geven hunne ingenomenheid met de fuif te kennen door nog een tijdje te blijven zitten.

Als zij vertrokken zijn wordt de rommel wat opgeruimd en geannonceerd: „de groote bank van Monte-Carlo, heeren," en blijft men nog tot laat in den nacht onder eene vroolijke bankpartij bijeen. Schrik maar niet, lezer, de inzet bedraagt slechts twee pengs †). Er behoeven zich morgen heusch geen lui voor den kop te schieten, omdat zij geruïneerd zijn; 't is meer om het gezellig samenzijn te doen.

En zoo eindigt dan de groote kandoeri ter eere van het eerste gezamenlijke uitrukken in de XXII Moekims; dat hardnekkig volgehouden uitrukken, hetwelk ten laatste onze wapens zooveel succes bezorgde en eindigde met de bezetting van Telimoen en de ontruiming der XXII Moekims door bijna alle voorname tegenstanders!

* * *

Donker is 't nog. Aan de oosterkimme gloort een zwakke rossige lichtstreep, verkondigende, dat spoedig dáár de dagvorstin zal rijzen.

De lange heuvel naast de Missigit is bedekt met wriemelende gestalten, waaruit een dof geruisch van stemmen opgaat. Paarden trappelen, muilkobussen §) slaan kwaadaardig in het rond en schieten dan weer plotseling vooruit met de naast hen hollende geleiders. De troepen treden aan. Van beneden duikt het 6de op, lange rijen zwarte gestalten met witachtige beenen, regelmatig heen en weer zwaaiend in het doffe gestap van den gelijken pas. In deze donkere duizendpoot hier en daar snelle lichtglimpen, als het phosphorachtige glanzen van een vuurvlieg of glimworm. Commando's, onwillekeurig gedempt door de somberheid van het vroege morgenuur, weerklinken en de

*) Kwaadwillige atjeher.

†) Atjehsch twee en-een half-centsstuk.

§) Muildieren die de bespanning der bergbatterijen uitmaken.

stoet richt zich naar ginds, waar eveneens duistere gedaanten zich bewegen in een dof geklik van ijzer.... het 9[de] dat daar reeds is opgesteld. Ver af, zich verliezend in den grijzen nevel, die traag begint op te trekken, staat de cavalerie, hoorbaar aan het ongeduldig gestampvoet en het brieschend „brrrr" der paarden. Nog eenig heen en weer geschuifel en alles staat in stille gelederen geschaard. Dan geklikklak van sabels en eenige ruiters trappelen langs de gelederen — de overste —; eenige donkere gedaanten komen uit de zwijgende rij en stellen zich voor hen op; witte handvlekken bewegen zich naar den helmhoed.

„Allen present," „allen present," klinkt het. En daarop de stem van den chef: „nu voorwaarts dan maar," en een naargeestig, scherp geschetter verscheurt de grauwe lucht. „Voorwaarts!" En langzamerhand, als met opvolgend geschok van geledingen, zet de slangvormige lijn zich in beweging. Nous voilà parti! — In het begin wordt nog nergens een opwekkend woord gehoord; slaapdronken en met stijve ledematen stapt den een na den ander voort, maar allengskens schitteren hier en daar lichtstippen; sigaretten en strootjes *) worden aangestoken.

Eene gestalte glijdt terug langs de gelederen — de kapitein, die even wat zegt tegen zijne luitenants: „Mooi weer," — „maar 't zal warm worden," enz.; men begint te ontwaken.

De mist is weg, dadelijk zal de zon rijzen; plots klinken ver achter ons in ongepaste dartelheid de schrille tonen der reveille in het bivak zoo pas door ons verlaten, dat daar nu met al zijne lichtjes den indruk maakt van eene groote stad te midden der wildernis. Nog eenige honderden passen verder en de geheele oostelijke heuvel blaakt van helrooden gloed en schitterende stralen schieten van achter den hobbeligen horizon — de dag is aangebroken! Als eene groote zwarte slang trekt de colonne door de heuvels. Ver vooruit eene gansche rij zwarte kereltjes op beweeglijke paardjes; dat is de cavalerie die vooruit snuffelt en zoekt en spiedt waar de vijand zich wel mag opgesteld hebben. En niet lang duurt het of „boeng!" rolt het door de heuvels; aller harten slaan eventjes luider, een gekijk naar den kant vanwaar het schot komt — het gevecht is begonnen. Het gevecht van schieten en nog eens schieten, dat den ganschen dag zal voortduren, van kleine stormaanvallen, van doorsnuffelen van kampongs, van eindeloos beklimmen van heuvels en weder afdalen in ravijnen — o ik weet het wel, 't is niet de veldslag waarvan men in Europa hoort — daverend kanongebulder, dichte kruitdamp en slagvelden van tienduizend dooden, neen, dat is hier niet; 't is een gestadig voortrukken tegen een' bijna onzichtbaren vijand, die, zij het dan ook met weinig schoten, dan toch voortdurend door den troep beschiet, zoodat steeds de kogels den manschappen om de ooren vliegen en maar al te dikwijls treffen. De getroffene moet worden opgenomen, medegevoerd, de zon gloeit onuitstaanbaar, weinige druppelen zijn nog in de veldflesch en de keel wordt zoo spoedig droog.

---

*) Sigaretten gerold uit inlandsche tabak en een gedroogde bladsoort.

Nu eens tot over den buik door moerassige sawahs en snelstroomende rivieren, dan weder met knikkende knieën voortstrompelend over stoppelige, heete, rulle heuvelruggen en altijd door vliegen des vijands kogels over de moeilijk voortschuivende troepen, altijd door beantwoorden deze gelaten het vijandelijk vuur, steeds den vijand van den eenen heuvel op den anderen drijvende, de talrijke kleine bentings nemende met meer of mindere moeite, waarbij de met veel krachtinspanning volgende bergbatterij van tijd tot tijd met zware stem meespreekt. En dat duurt den ganschen langen dag door, totdat de zon weer achter de grijze bergen is neergedaald en zelfs dan — als men eindelijk de doodvermoeide leden op het eenvoudige leger heeft uitgestrekt om te genieten van den zoo welkomen versterkenden slaap, dan zelfs wordt de nachtelijke stilte zoo menigmaal verbroken door de schoten der Atjehers, die van uit een duisteren holle het bivak beschieten, en weer snorren de kogels over en door de slaapsteden. Dat alles, dat nimmer rust is het, wat de zenuwen en het lichaam zoo afmat, wat zooveel geestkracht vereischt van de te Atjeh strijdende mannen, en uit de lange lijst van geëerden, dooden en zieken, zien wij vaak helaas hoeveel offers ons die buitengewone inspanning van lichaam en geest kost. Maar om tot ons verhaal terug te keeren. Eindelooze heuvelrijen vertoonen zich voor het oog en daar ver in 't verschiet moet het doel van den tocht liggen, dat verwenschte roofnest Kota Ba Theuë dat ons zoo menig warm dagje bezorgen zou. *) De bobbels, zoo noemen wij die heuvelenreeks en vanzelf is nu het werkwoord „bobbelen" ontstaan, bedoelende het rondzwerven in deze ongelukzalige oorden. Is 't wonder dat een onzer dikke collega's na blazend en hijgend voor de zooveelste maal een' heuveltop te hebben beklouterd de profane woorden uitstiet: „De Heer schiep hemel en aarde in 6 dagen maar 't is er dan ook naar!

En zoo bobbelen wij maar onverstoord voort, totdat daar op 600 passen voor ons de vijand schijnt te willen standhouden. Een heele kring van rookwolkjes rijst langs de kruin van den heuvelrug en pssst! brrr! fuut! hoort men links en rechts om zich heen. „Pas op, pas op, 't is toch zoo gevaarlijk menschen!" zegt een oude snorrebaard quasi ernstig het hoofd tegen de Atjehers schuddende. Eenig gelach ontstaat en lustig ratelen de salvo's terug. „Hè dat schol †) niks" klinkt het nu weer wat verder van een' fuselier wiens helmhoed scheef geduwd wordt door een voorbijsnellend projectiel. „Jongen, jongen, als dàt m'n moeder wist, 't goeie mensch kocht me dadelijk vrij!" gromt nu weer een derde. Zorgelooze, vroolijke kerels, steeds gereed een mop te tappen. Bij de kromo's §) die daar geknield liggen te vuren, is alles veel kalmer; toch verkoopen ze wel grappen onder elkaar, evenwel in een voor ons onverstaanbaar Javaansch. Kalmte kenmerkt al hunne bewegingen; wordt

*) Kotta Ba Theüe werd nog wel minstens zeven malen weder opgebouwd en hersteld door de Atjehers en even zoovele malen kwamen onze troepen hen verdrijven en de sterkte slechten.

†) Voor „scheelde."

§) Naam voor onze Javaansche soldaten.

er een van hen gewond men hoort er niets van, hoogstens een „Allah! koerang adjar! *)

Maar met dat al wijkt de vijand op den hoogen bobbel niet en al ons terugschieten geeft niets, daar die kerels uitstekend de kunst verstaan om zich te dekken. We krijgen een paar gewonden, dus we moeten voorwaarts. Maar stormen over dat stuk doorweekte sawah, dan door een stroompje met scherpe, kantige oevers en daarna den bobbel op, dat kan nu juist niet tot de amusementen gerekend worden, maar 't moet — dus eerst even den broek eens flink opgehaald — wist ge dat dit zoo'n bemoedigende handgreep is lezer? niet? ik kan 't u aanraden indien ge eens in perikel zijt — daar schettert de hoorn; en voort vliegt de geheele linie, ieder trachtend de eerste te zijn. Voorop de officieren, den blinkenden sabel hoog opgeheven; daar vlak achter de troep in wanorde door elkaar rennend, de Europeanen, met ruw gejoel, de inlanders onder het uitstooten van scherpe hooge kreten; hoera! joehoehoe! — flang! Daar stort een man getroffen neer, de armen uitgestrekt, 't geweer een eind voor hem uitgeslingerd, en onwillekeurig komt snel de gedachte bij u op! net als op een schilderij van de Neuville!

Maar de Atjinees moet niets van een handgemeen hebben en na nog haastig eenige schoten gedaan te hebben, is hij fluks verdwenen, tot algemeene ergernis der soldaten, die nu langzaam en hijgend met gloeiende gezichten den door den vijand verlaten bobbel beklimmen. Heerlijk is het om hier een oogenblikje te rusten onder de schaduw van eenige eenzame boompjes, terwijl een briesje de verhitte wangen koelt. En ziet, ook van hieruit zien wij Kotta Batheul liggen, drie bentings met puntige daken en van verhoogde schilderhuisjes †) voorzien. Vroolijk en uitdagend wappert de roode Atjehsche vlag met den witten klewang van den heuveltop waarop de bentings gebouwd zijn. Dit gezicht wekt den troep weer geheel op; nu is er een doel, nu is er wat te nemen, en snel zien wij lange rijen soldaten de heuvels afdalen in de richting van de versterkingen. Die vlag moeten zij hebben, vooruit! vooruit! maar ach, daar dondert eensklaps een schot van ons bergstukje van uit de hoogte over de vlakte; nog een, nog een en langzaam gaat de roode vaan naar beneden. 't Ontlokt ons een kreet van teleurstelling, maar de Atjehers hebben gelijk, want ziet, daar ver achter hunne versterkingen ziet men ook talrijke zwarte stippen neerdalen en op hen afkomen, dat is het 7de dat van uit Tjot Mantjang komt helpen. Voor ons die hier met de gewonden achterblijven, is het nu een interessant gezicht, daar we de troep kunnen zien voorwaarts rukken in regelmatige groepen en liniën. Van uit de versterkingen rijzen talrijke rookwolkjes, over de donkere blokjes soldaten hangt een grijze damp en ratelen de salvo's, de muziek staat onder een boompje en blaast een' lustigen marsch. 't Is waarachtig of men eene groote manoeuvre bijwoont en de slotapotheose ziet: het innemen van 's vijands stelling. Alleen

*) Letterlijk: God, hoe onbeschoft! gebezigd als nijdige en minachtende uitroep.

†) Schildwachthuisjes op hooge bamboestaken gebouwd, die de inlander zeer eigenaardig „roemah monjet" apenhuisjes, noemt.

als men van verschillende kanten twee kettingjongens *) ziet aankomen die een bamboe torsen waaraan een grijze langwerpige zak †) hangt, waarop donkere bloedvlekken kleven, dan merkt men dat 't geen spel, maar bittere ernst is wat daar voorvalt. Weldra klinken overal de snel opeenvolgende stooten van het signaal: „attaqueeren," en als een troep mieren kruipen van alle kanten de zwarte gedaanten den heuvel op, nog eenig haastig snelratelend geweervuur, dan trilt het hoog-opjubelend „Wilhelmus" van een' enkelen signaalhoorn door de lucht — Kotta Ba Theüe is vermeesterd! En als de reserven en andere achtergebleven troepen zich langzamerhand verzameld hebben op den heuvel der bentings, dan hooren we dat geen der vroolijke fuivers van eergisteren door 's vijands lood getroffen is en onze verliezen in 't geheel ook betrekkelijk gering zijn, 't 7de dat vluchtende vijanden heeft genegerd achter de bentings, komt nu ook den berg op en de korpsen begroeten elkander onder de noodige drukte en gelach en verhalen elkaâr van de massieve kogelregens waar doorheen zij hebben moeten gaan. Veldflesschen worden over en weer gedeeld, eetwaren te voorschijn gehaald en opgeknaagd en het is eenigen tijd een alleraangenaamst gekout. Alleen de „Sombero" is natuurlijk verdrietig, want hij had zijn boterhammen in zijn' broekzak gestoken en bij het doortrekken van eene kali zijn deze nat en tot brij geworden. Daar hij dit ongeval met klagelijke stem aan ieder mededeelt die 't maar hooren wil, wekt hij 't medelijden op en is weldra van eene voldoende doch zeer heterogene hoeveelheid voedsel voorzien.

Nu bekend wordt dat wij op dezen bobbel zullen overnachten, worden toebereidselen gemaakt voor het bivak, wachten en posten ingedeeld; het 7de gaat weer terug naar zijn kampement, onze dooden en gewonden medenemende, en weldra zien wij het in eene lange slangenlijn tusschen de boomen verdwijnen.

* * *

Dan kwam de avond. Lange gouden strepen, doorschoten met purper en groen, in oogverblindende kleurenmengeling, verlichten den westelijken hemel, en scherpuitgekartelde wolkenflarden met schitterend vergulde randen van de boekit barisan. §) Aan de andere zijde prijkt de Goudberg geheel in lichtenlaaie. Groote kalongs **) glijden met tragen vleugelslag stil door het luchtruim allen hunne richting naar één punt nemende ginds in het grauwe verschiet. De vlakte is reeds in een nevelig waas gehuld; alleen wij boven op den heuvel genieten de laatste stralen der stervende zon. De nacht belooft schoon te worden en allerwegen maakt de troep zich gereed dien op 't gemakkelijkst door te brengen. Alles leven en beweging. Men bouwt afdakjes van atap, ††)

---

*) Dwangarbeiders.
†) De tandoe, een hangmat aan een bamboe. Hiermede worden de gekwetsten en zieken vervoerd.
§) De bergrug die door geheel Sumatra loopt.
**) Zeer groote vleermuizen, ook wel »vliegende honden" genoemd.
††) Gedroogde en aan een lat geregen palmbladeren.

van spreien, en legt vuurtjes aan om daarop de blikken volksspijs *) te warmen. De inlandsche soldaten, die alles benutten wat zij op hun weg tegenkomen, hebben hier en daar eenige eetbare bladeren en kruiden of zelfs wel een vischje opgedaan en deze zullen nu eene smakelijke toespijs vormen bij het rantsoen dat straks zal worden uitgedeeld en dat onze papiermeester, †) wiens gelaat eene prachtige roode kleur van de drukte vertoont, bezig is uit te geven. Tusschen het gewoel door eenige fuseliers, het geweer op den schouder, die zich naar hunne posten begeven. Dáár een troepje officieren, de sigarette in den mond, genietende van den avond en luidruchtig den afgeloopen dag besprekende; in hunne nabijheid een paar officiersbedienden die op het gras een lap uitspreiden waarop zij uitstallen het eetgerij hunner heeren, trachtende alles eenigszins het voorkomen te geven van eene gedekte tafel. Beneden de cavaleristen die hunne paarden verzorgen en verderop de Chineesche koelies die onder luid gekakel hun eenvoudig maal bereiden. Ziedaar het bivak zooals gij het wel eens op een plaatje hebt gezien, maar van vreemde troepen.

Heel in de verte vallen nog voortdurend eenige schoten van den Atjeher, die den strijd nog maar niet opgeven wil, maar niemand die er zich wat van aantrekt. Alleen van tijd tot tijd dringt de scherpe knal van een repeteergeweer door het rumoer der manschappen heen als waarschuwing dat de kompenie nog op verren afstand kan bijten. De dag was vermoeiend geweest, hoe heerlijk om zich nu op het gras in een kringetje uit te strekken en met elkaar onder allerhande kwinkslagen en vroolijk gekeuvel het oogenblik af te wachten dat het eten klaar zal zijn. „Dat hadt je ook niet gedacht dat wij hier nog eens samen zouden liggen in deze wilde dreven, toen wij als twee geurchineezen in den Haag rondboemelden," zegt er een tot den Hagenaar „de Fluit." „Toen zou UEdelGestr. niet met zooveel achteloosheid met uwes beste broekie aan op het gras gaan zitten als ik daar nu zie. Och, och lui, 't was toch zoo'n net ventje toen, en kijk me nu eens aan!!! „Kerel zanik niet zegt „de Fluit" die werkelijk in zijn oude plunje, zooals wij allen, eene min of meer armoedige vertooning maakt, „wees blij dat je het veege lijf geborgen hebt voor vandaag en zorg dat er wat te schransen komt, want ik kan het niet lang meer uithouden. Ja, de honger is nu algemeen ook groot, maar hoera, daar komt Tjemplok met een kaasblik vol dampende rats. „Schikt bij heeren, schikt bij." En met zijn vieren of vijven neergehurkt of de beenen onder het lijf gekruist, met den lepel (die uit jaszak of slobkous te voorschijn is gehaald) uit een en denzelfden pot scheppende, zitten daar Neerlands officieren zich te goed te doen, even smakelijk en zorgeloos als zaten zij te dineeren bij Van der Pijl. Jongen, jongen wat pakt dat! Zelfs de „Sombrero" is voor het oogenblik tevreden en reageert niet op de plagerijen van de Muis, maar onder eenig onverstaanbaar gescheld rommelt hij in

*) Hutspot in blik.
†) Schertsend voor kwartiermeester, officier van administratie.

zijn pakje dekens en imitatieleder, en kijk, daar komt waarachtig een flesch Champy te voorschijn die hij triomphantelijk in de hoogte steekt. „Kijk die fuivers daar eens," wordt er van de andere groepjes geroepen en menigeen steekt begeerig zijn neus vooruit, doch de „Sombrero" beneemt hun spoedig hunne illusie door te verklaren dat het maar voor de aardigheid was en hij alleen maar voor zijn eigen „kempie" had, doch dat zij eens aan de flesch zouden mogen ruiken, waarop de bevoorrechtten hunne drinkblikjes bijhouden en een vroolijk „prosit" weerklinkt. En nu onder het genot van een sigaret de leden uitgestrekt, het hoofd steunende op een paar opgerolde slopkousen of een stuk hout of zoo iets, wordt het gesprek wat minder levendig. Men kijkt naar de lucht en de gedachten van sommigen dwalen naar het vrouwtje dat daar heel ver is en niet weet waar op het oogenblik manlief zit.....

Maar wij moeten ons nu een weinig gaan inrichten voor den nacht, hetgeen natuurlijk met eenige opstootjes gepaard gaat. Nu, veel preparatieven zijn daar niet voor noodig, men zoekt een zacht plekje en rolt zich in deken of imitatieleder. Daar uit dien hoek hooren wij gekijf: „ik verzoek je beleefd om dien lantaarn niet vlak naast mijn pit *) te zetten, hoor je!" Dit is gericht tegen den grooten B, die uit zorgzaamheid ook een zaklantaarntje had medegenomen en hiermede denkt te geuren. „Ja" zegt hij, „maar nu kan je tenminste zien waar je ligt." „Zoo," bromt de ander, „en als ze straks schieten mikken ze natuurlijk op dat licht maar raken ze mij in den kop?" „Wat is er? wat is er?" klinkt het van verschillende kanten. „Och, hij met zijn zaklamp!" „Zet 't prul onder een' helmhoed," wordt er geroepen en deze raad ook fluks opgevolgd. Daaronder kan het lantaarntje onschadelijk branden, tot groot ongenoegen van den eigenaar. Ziezoo, de rust treedt in. Maar wat is dat, waarom rijzen de een na den ander die donkere gedaanten op en wordt uit het omhulsel hier en daar een hand uitgestrekt? Ja hoor, 't is zoo! Eenige dikke druppels beginnen langzaam te vallen, dan eenige kleinere sneller, — en daar heb je het gedonder in de glazen, zooals de Sombrero uitroept, dat moet er nog maar bijkomen. De regen! de regen! en nergens eenige bedekking. Plotseling lijkt het bivak een mierenhoop, ieder sleept wat aan van de verbrande bentings om nog te trachten een soort dakje te maken, maar 't zal niet veel geven. Dit is nu werkelijk een ramp, 't is pas 8 uur en de regen zal wel den geheelen nacht aanhouden. De Sombrero is beslist uit zijn humeur en uit allerlei verwijten die kant noch wal raken.

„Wat doen we hier ook, ik vraag je welk fatsoenlijk man zit nu te nacht en ontijd op een bobbel midden op een onbekend terrein in Atjeh! Morgen zijn we natuurlijk allen verdronken," enz. Dan pakt hij zich vergramd, dichter in zijn stuk leder, totdat het verraderlijke water van boven een gaatje ontdekt en plots met een straal naar binnen loopt. Dat is te erg en met een' krachtigen vloek springt hij op en struikelt over een hoopje natte kleeren en lappen. Dit pak beweegt zich, eenig gegrom stijgt eruit op, waarna het pakket

*) Voor hoofd.

zich opent en ons de rampzalige gestalte van den Vicomte doet zien, die weldra met den Sombrero een duet vloekt. Iedereen voelt zich ellendig en ook in den troep hoort men niets dan verwenschingen. Hoe komen we den langen, somberen nacht door! Doch hoort — dof en onduidelijk schetteren door den regen eenige hoornklanken — men luistert — langzamerhand rijzen de donkere gestalten de een na den ander op; de stemmen groeien aan tot een dof rumoer en slaan over tot een' algemeenen juichkreet als het signaal „Watermarsch" herkend wordt, het sein voor den oorlam. De overste kent zijn luitjes en doet nu den extra-oorlam verschaffen. Dat zal eerst recht pakken en de moedeloosheid verdrijven, en weldra nadat de verwarmende borrel er achter zit, komt er ook een gevoel van welgedaanheid, van meer-opgewektheid in onze kille en bibberende ledematen. Wend niet uw gelaat met afschuw af, o afschaffers! en oordeelt niet voordat ge zelf na een' twaalfurigen marsch in het gebergte in een doorweekt pak den nacht moet doorbrengen. En zoo weigert hier dan ook niemand, Mohammedaan of Christen, het versterkende vocht, en wij, officieren, zullen het ook maar niet doen, vooral niet nadat de Hadji, o gruwel! zelf verklaart „dat 't nu uitstekend voor den buik is."

Alzoo opeens weer gewoel in het stikdonkere kamp en een grappenmaker roept om „muziek!" hetgeen oogenblikkelijk door twintig stemmen herhaald wordt. Een schelmsche hoornblazer zet zijn killen hoorn aan den mond en blaast het muzieksignaal en waarachtig, na eenige oogenblikken komen de gezamenlijke doorweekte artisten van het 6de en 9de midden op den bobbel om hun kapelmeester staan, zooals men zien kan aan de lichtglimpen hier en daar van de groote blaasinstrumenten. Nog eenige oogenblikken en als daarna de oude traditioneele „Smeerlapmarsch" over de gebergten weerklinkt, voegen honderden stemmen zich daarbij en „smeerlap!" „smeerlap!" klinkt het ver over Atjeh's desolate dreven. De vermoeidheid is geweken, hoog vlamt eindelijk plotseling een groot bivakvuur op, verlicht het geheel met grilligen gloed en doet ons in de schaduw daar ginds de gestalte van den chef zien in zijne geliefkoosde houding, de handen in de zijde gesteund. De kreet van „defileeren, defileeren" weerklinkt en weldra trekt alles, officieren en minderen, muziek voorop, naar het 6de, den Overste voorbij, die stilstaat en glimlacht. Zóó heeft hij het liever, opgewektheid bovenal, want morgen komt nog een zware dag.

De kameraden van het 6de komen er bij en er vormt zich om de muziek een wilde krijgsdans; hooger op vlamt het reusachtige vuur, glibbert over den natten heuvelrug en stuit op de zwijgende figuren der wachten en posten die rondom staan, glimmende in het rossige schijnsel. Wat moet de Atjeher, die daar ver op eenzame heuveltoppen verscholen loert, wel denken van dien spookachtig verlichten heuvel, waar muziek is en gejoel en zwarte gestalten heen en weer springen — moet het hem niet voorkomen alsof daar een heksensabbath gevierd wordt? Zeker wel, en verschrikt sluipt hij weg en plaagt ons niet zooals gewoonlijk met zijn nachtelijk geschiet (alleen de Muis,

die altijd realistisch is, beweert „dat het komt door dien beroerden regen"). Maar de regen is nu overgegaan in een motregen, de muziek wenscht afscheid te nemen en ook de anderen hebben zoo goed en zoo kwaad het gaan zal, rust noodig. Daarom dus voor het laatst schalt het „Wilhelmus" over de vlakte en dan doemt er uit den donkeren drom eene lange gestalte op, een korporaal, de legendarische korporaal waarvan Zola spreekt, de korporaal die met vier man de wereld zal veroveren en hij neemt zijn helm af en roept: „Leve het Nederlandsch-Indische leger!" en „hoera, hoera" dondert het over het gebergte, „zijn officieren," „hoera!" Waarop de officieren antwoorden: „zijn soldaten," en nogmaals davert het tot ver in den omtrek, den Atjeher verkondigend dat nog steeds de kompenie daar is, niet terneergeslagen door hun vuur, noch door de elementen.

. . . .

. . . .

Herinnert gij u dat alles nog wel, makkers? En waar zit gij nu? Te „bajonetvechten" of te teëriën op de een of andere onmogelijke negorij van den Indischen archipel?

Gegroet, moge u bij het lezen dezer regelen weer eens die tijd van vermoeienis en strijd voor den geest komen, het grauwe Indrapoeri waar wij elkaar hebben leeren kennen en waar wij zoo goed leerden beseffen de beteekenis van het woord „Kameraadschap."

GERARD KELLER AAN 'T WOORD. *)

DOOR

C. K. ELOUT.

Van Gerard Keller bestaat eene uitvoerige biographie door Prof. Dr. J. ten Brink, geschreven in diens welbekenden, onderhoudenden trant en daar een interview met iemand, die een zoo veelbewogen leven heeft gehad als Gerard Keller, eigenlijk haast vanzelf op een biographie uitdraait, zoo lijkt hetgeen hier volgen zal eenigszins op dubbel werk.

*) Door den heer Keller gerevideerd.

Toch bevat, naar ik meen, dit relaas van een biografisch getint interview genoeg nieuws om den lezers van dit maandschrift te worden voorgezet, niet als een oud lied op een nieuwe wijs, maar als een reeks van werkelijk wetenswaardige bijzonderheden, opgeteekend uit den mond van iemand die in meer dan één opzicht merkwaardig is te noemen.

Gerard Keller.... als ik zei: de heer Gerard Keller, dan zou dat net zoo mal klinken als: de heer Nicolaas Beets of: de heer Multatuli.... bewoont in een van de nieuwere gedeelten van Arnhem een flink, comfortabel uitziend huis, van een bijzonder vrije ligging en een zeer ruim uitzicht. Het was daar dat hij ons ontving, nadat, gedurende vele dagen, de noodige schriftelijke onderhandelingen, waaraan ik voor deze interviews nu al gewend ben, met moeite tot een goed resultaat waren gevoerd. Gezeten in zijn fauteuil, in het kleine studeervertrek waar een portret van Thorbecke benevens een groepphotografie van de vroegere Spectator-medewerkers en andere dergelijke herinneringen hangen, praatte hij gezellig over al wat ik wilde, over zichzelf en degenen die hij vroeger gekend had.

* * *

Hij vertelde in 't kort zijn levensloop. Den 13den Februari 1829 te Gouda geboren, werd hij al spoedig Hagenaar door de overplaatsing van zijn vader, die ontvanger der registratie was. Toen hij tot zijn dertiende jaar de gewone scholen had bezocht, moest er worden beslist, welken weg hij verder zou kiezen. Hij kwam bij zijn zwager, den heelmeester Muller, in de leer en daarmee begon de avontuurlijke reeks van baantjes, die hij doorliep alvorens een vaste betrekking te krijgen. Na een korten leertijd bij den chirurgijn, keerde Gerard naar de schoolbanken terug. Ditmaal was het 't gymnasium dat hij eenige jaren bezocht en waar hij een der beste leerlingen was (dit laatste vertelde hij niet, maar ontleen ik aan Prof. ten Brink). Doch het duurde niet lang of hij zocht weer verandering en wist zich in korten tijd voor de Polytechnische School te Delft te bekwamen. Toen echter de Februari-omwenteling slechte tijden in 't land bracht, kon zijn vader zijn studiën niet meer bekostigen, zoodat Gerard, die toen negentien jaar was, opnieuw naar iets anders moest uitzien. Hij deed het landmetersexamen en was korten tijd in het landmetersvak werkzaam, waarna hij geplaatst werd bij een broeder van zijn reeds genoemden zwager Muller, een aannemer, die bezig was aan den dam door het Sloe. Gerard teekende plannen en kaarten en poogde zich zoodoende voor het vak van architect te bekwamen, maar merkte al heel gauw dat dit hem te veel tijd zou kosten. Immers moest hij er vooral op bedacht zijn om spoedig eene kostwinning te vinden. Na nog eenigen tijd in Amsterdam te hebben gezocht naar een betrekking, keerde hij naar den Haag terug en vond daar eindelijk een vaste positie gelijk hij er zoo lang een had gepoogd te veroveren.

Het was in dien tijd dat de stenografie in ons parlement zou worden inge-

voerd en, daarvan op de hoogte gebracht door een vriend der familie, den lateren hoofdambtenaar bij het departement van financiën Ribbe, besloot Gerard onmiddellijk om zich onder leiding te stellen van den bekenden Tetar van Elven. Het was op dezelfde wijze en op ongeveer denzelfden leeftijd dat Charles Dickens zijn loopbaan begon.

* *
*

Hoe het Gerard Keller bij zijn debuut in de stenografie en in den eersten tijd daarna verging, laat ik hem zelf verhalen:

— „Om mij te oefenen schreef ik den heelen Wagenaar in stenografisch schrift. Nu, en om een spreker te volgen, ging ik naar de kerk, vooral als Koetsveld preekte; die sprak langzaam en met 'n zekere deftigheid. Mijn vader was ouderling in de kerk, zoodat ik in de ouderlingen-bank mocht zitten. Langzamerhand begon Koetsveld dat wel een beetje te vervelen, maar het interesseerde hem ook wel en op een keer liet hij mij bij zich komen en van toen af kwam ik geregeld zijn novelles opteekenen onder zijn dictée. Daar kreeg ik één gulden vijftig per vel druks voor....

— „Dat was niet veel!"

— „Neen, dat was zeker niet veel, maar ik was er toen toch al blij mee. En hij wou me juist wat meer geven, toen ik geëngageerd raakte.... Och en zooals dat dan gaat: Je denkt dan wat onverschillig over de rest en ik bleef weg van Koetsveld. Dat heeft hij me nog al kwalijk genomen en daar had hij eigenlijk ook wel gelijk in. Later zijn we toch weer goede vrienden geworden.

„Nu, in '48 en '49 kwam ik als stenograaf in de Kamer. In de Kerstdagen kregen we al vast wat te doen met het overschrijven van stukken — het ging toen juist naar de gelijktijdige zittingen van de twee Kamers — en in Januari deden we examen. Dat ging heel eenvoudig. Veegens, de griffier, die goed improviseert, hield een redevoering in drie tempo's. Steger, Ising, Lion en ik werden benoemd..... Ja, Bool was er ook nog bij. In Januari kregen we een voorloopige aanstelling en toen al heel gauw een definitieve.

„Ising heeft me onder de hand ook ingeleid bij S. van den Bergh, den literator, die mij verzocht om te werken voor het tijdschrift *Europa* dat hij met Van Zeggelen uitgaf. Dat was eerst gratis; later werd ik betaald.

„Van den Bergh was niet kwaad, maar hij was nogal met zichzelf ingenomen. Hij woonde in de Schoolstraat, in een drogistenwinkel en als je er voorbij kwam, dan tikte hij tegen 't raam om je binnen te halen en het eene of andere vertoog tegen je te houden. Zijn groote tegenstander was Withuys. Het is eens gebeurd dat ze allebei bij een begrafenis waren en dat ze elk eenige verzen prezen. Withuys, die dacht dat van den Bergh het over *zijn* verzen had, was het volkomen met hem eens en van den Bergh

van zijn kant dacht dat Withuys hem prees. En toen kwam het eindelijk uit dat elk het over zijn eigen verzen had gehad!

„Door Withuys kwam ik aan de *Letteroefeningen,* waarvoor hij medewerkers zocht tegen twaalf gulden per vel, hetgeen later zestien werd. Hij wou niet hebben dat ik met mijn vollen naam teekende, omdat hij mijn werk alleen voor zijn tijdschrift wilde houden. Dus schreef ik alleen maar Gerard. — Daarin heb ik toen de *Neteldoekjes* geschreven."

„Later kwam ik ook te schrijven in het *Leeskabinet,* tegen vijf-en-twintig gulden per vel... U ziet dat er toen niet hoog betaald werd."

* * *

Die *Neteldoekjes* is eene voor Gerard Keller zóó karakteristieke novelle dat ik daarop even de aandacht wensch te vestigen. Zijn kennis van het Haagsche leven en van het Haagsche ambtenaarstype komt er even sterk in uit, als zijn beschrijvend en verhalend talent.

Professor ten Brink zegt er van:

„In dit werk komt de echte Gerard Keller te voorschijn. Zijn onderwerp is door-en-door Haagsch: eene ambtenaarsfamilie, zeer arm en bekrompen levend, en toch verplicht fatsoen te houden. Deze familie heet Retelhouck en zal in de volgende novellen telkens onder anderen naam met een kleine wijziging of eene lichte schakeering in den toestand terugkomen. Zelfs in zijn voorlaatsten roman: „*Flikkerende vlammen*", treedt zij op onder den naam Darine, maar tot hare eer moet gezegd worden, dat zij, hoe vaak ook verschijnend, altijd onze geheele oplettendheid waard is. *De Neteldoekjes* — zoo noemt de kleine burgerij, zoo noemen de bakkers en slagers, de dochters van den ambtenaar Retelhouck, „ „wegens het oud-Haagsch gebruik, om zooveel mogelijk de namen niet uit te spreken zooals het behoort" ", zegt Keller, er bijvoegend: „ „De burgerij eener hoofdstad schept er altijd en alom behagen in, de *would-be* aristocratie de oogen uit te steken en ze te bespotten; deze daarentegen om de gezeten burgers met voorname minachting te behandelen." "

Prof. ten Brink merkt nog op, dat Keller voor het eerst „het geld en al wat daarmeê verwant is, in de novelle brengt. Dat hij herhaaldelijk een familie beschrijft die het niet breed heeft en die met moeite „fatsoenlijk voor den dag komt" — iets waarom een Hagenaar ook op den huidigen dag nog honger wil lijden — staat ongetwijfeld in verband met de moeilijke financieele omstandigheden, die hij in zijn eigen ouderlijk huis zoo vaak kon waarnemen.

* * *

— „Mijn heele leven is er eigenlijk op gericht geweest om brood te verdienen", zei de heer Keller en uit hetgeen hij reeds verteld had en nog vertelde, bleek dat ten volle.

Want ook in den uitgever Führi, die hem voor *f* 150 's jaars aan de

Kinder-Courant verbond, waaraan hij sedertdien gedurende zeventien jaren bleef werken, had hij een niet zeer scheutigen patroon gevonden:

— „Führi betaalde slecht. Mijn oppasser had altijd een quitantie van mij in den zak om hem die aan te bieden zoodra hij hem kon treffen . . . ,

„. . . . Intusschen kreeg ik de Haagsche correspondentie voor de *Arnhemsche Courant* . . . ."

— „Was u niet de eerste die het schrijven van wekelijksche kronieken in practijk bracht?"

— „Ja, daar heb ik een begin mee gemaakt door mijn Zondagsbrieven in de *Arnhemsche*. Thieme, die toen uitgever was, werd daardoor met mij ingenomen en vroeg mij om redacteur te worden, hetgeen ik ook aannam. Dat redacteurschap bestond in het opmaken van de krant. De hoofdartikelen werden geschreven door Olivier en vóór hem door Mr. Boissevain en anderen. Ik zou het opmaken samen doen met Thieme, maar toen ik er een maand was, ging hij op reis en van toen af deed ik het alleen met behulp van een corrector die zwak was en zich zeer moest menageeren."

— „Was daar de administratie van de krant ook bij?"

— „Ja maar dat ging heel eenvoudig. Van dubbel boekhouden was geen sprake. De boekhouder, vóór ik directeur werd, zei maar aan 't eind van 't jaar: Meneer Thieme, 't komt precies uit. — Dan zei Thieme: Da's goed. — En dan was de rekening en verantwoording afgeloopen."

* * *

— „Nu moet u me toch nog eens iets vertellen van dien tijd toen u chirurgijnsleerling was. Wat was toen eigenlijk uw werk?"

— „Vóór achten moest ik bij mijn zwager zijn en van dat uur af de klanten ontvangen en zorgen dat de kachel aanbleef, als 't winter was. De kachel hoefde ik niet aan te maken, maar wel de sintels er uithalen en daar de kachel weer mêe opstoken. Want mijn zwager zag nogal op de duiten.

„Van achten tot half tien had ik de patiënten te helpen en ik werd ook wel uitgestuurd, naar arme menschen, om bloedzuigers te zetten. Dat was iets dat men toen heel gauw deed en ik moest er dikwijls op uit met een fleschje bier of melk om die bloedzuigers te zetten. Maar op een keer zou ik zelf eens een operatie doen en toen werd ik er zoo naar van, dat ik besloot om er maar uit te scheiden.

„Na het spreekuur ging ik een beetje Latijn leeren. Dat deed ik bij mijn zwager op. Veel bijzonders was het niet, maar ik had er toch wel wat aan, toen ik op 't gymnasium kwam. Daar, op 't gymnasium, kreeg ik Beynen als docent en aan hem heb ik veel aangename herinneringen gehouden."

— „Kon uw vader u ook niet wat leeren?"

— „Och, mijn vader had niet veel tijd. En hij had het ook al niet heel makkelijk gehad. In den Franschen tijd was hij *commis à cheval* voor de tabaksrégie; hij was in die betrekking met een collega te Maldeghem, toen

ze hoorden dat de afdeeling van de douane waartoe zij behoorden waarschijnlijk naar Parijs zou gaan. Ze vroegen en kregen verlof en maakten daarvan gebruik om zich buiten het bereik van hun chefs te brengen. Van Maldeghem wandelden ze naar Zierikzee waar mijn grootvader toen woonde. Daar kwamen ze aan, berooid en op bloote voeten, maar ze hoorden toen dat de afdeeling werkelijk naar Parijs was gestuurd. Nu, toen bleven ze eenigen tijd in Zierikzee en vandaar kwam mijn vader bij de registratie waardoor hij eindelijk in Gouda terecht kwam. En nu kon mijn moeder zulke lekkere koffie zetten, zoodat de inspecteur vaak bij ons kwam om een kop koffie te drinken. Hij hielp mijn vader aan de plaats in den Haag en dat was eigenlijk misschien jammer, want daar moest veel meer geld uitgegeven worden, waardoor onze opvoeding leed."

* * *

— „U hebt immers ook al een krant gemaakt toen u nog op 't gymnasium was?"

— „Ja, dat zat er al vroeg in. De *Chronique Hebdomadaire* heette die. Er werd maar één exemplaar van gemaakt, geschreven natuurlijk, en dat deed de ronde bij vrienden en kennissen. Jan Noordendorp teekende er wel eens prentjes in.

„Van 't gymnasium gesproken: Ik denk daarbij altijd aan Beynen, met wien ik menigen brief wisselde. Hij was mijn ideaal. Onderanderen schreef hij mij, toen de uitgave was aangekondigd van mijn „Waldeck in Vogelvlucht," een beschrijving van Waldeck, waarvoor ik er een dag of acht ben geweest. Beynen bezwoer mij om toch vooral niets ten nadeele van den Koning of de Koningin te schrijven (waar ik ook in 't geheel niet aan dacht) omdat hij die beiden zoo bijzonder had leeren kennen en waardeeren. Hij gaf namelijk Hollandsche les aan de Koningin."

„Ik had trouwens al meer van die reisbeschrijvingen gemaakt. In '59 trok ik naar Noorwegen, nadat ik bijna naar Italië was gegaan; maar daar was toen oorlog . . . ."

— „Dat werd zeker toch nog al goed betaald?"

— „Voor Noorwegen had ik met Thieme geaccordeerd voor vijfhonderd gulden, maar hij gaf er nog honderd bij."

„En zoo heb ik meer reizen gemaakt: door het Schwarzwald, en ook naar Spanje, in gezelschap van Robidé van der Aa . . . . Die had er zijn oudste pak voor aan getrokken, niets dan afgedragen kleeren, zoodat Lodewijk Mulder tegen hem zei: Je ziet er uit om je een cent te geven."

— „In Spanje was het misschien wel avontuurlijk reizen?"

— Och, zóó . . . . We zijn ééns door roovers aangehouden. Dat ging heel kalm. We reden in een diligence van Manzanares en we zaten met ons drieën in de rotonde, het achterste gedeelte, toen we opeens stil hielden. Het portier werd geopend en daar stonden een paar kerels met geweren die heel

beleefd „goeden avond" zeiden. We begrepen er niet veel van, maar onze medepassagier beduidde dat elk van ons drieën een *duro* moest geven — dat is ongeveer twee gulden vijftig — dan zouden ze wel tevreden zijn. Nu, dat deden we maar en toen gingen ze weer weg. Bij de volgende halte was er een geweldige opschudding onder de passagiers; zij waren erg verontwaardigd over het gebeurde en er was eerst sprake van dat de zaak zou worden aangegeven, maar toen men hoorde dat wij dan zouden moeten blijven om te getuigen, vond iedereen het maar 't best om zich stil te houden en verder te gaan.

„Ja die geweren zijn in Spanje erg algemeen en dat is een onaangenaam gezicht voor vreemdelingen. Ik herinner mij nog dat we eens op een mooien avond bij Algeciras wandelden; toen kwam er plotseling een kerel met een geweer op ons af. De man deed niets, maar we waren ongewapend en vonden het dus toch een onaangename ontmoeting. Het is ook niet opwekkend om, vooral bij de ingangen van bergpassen, telkens die *miragres* te zien, kruisen die daar zijn gezet ter herinnering aan menschen, welke op die plaatsen zijn vermoord."

* * *

In reisbeschrijvingen vooral heeft Keller uitgemunt. Voor mij althans staan zij veel hooger dan zijn novellen. Ongetwijfeld hebben wij in de *Neteldoekjes* en andere novellen levendige situatieteekening en frissche, geestige karakterschildering te zien gekregen, maar ze staan niet zoo vast op de beenen als de beschrijvingen, b.v. van de reis door Noorwegen. Het is met de novellen zooals iemand uit des schrijvers naaste omgeving mij onlangs deed opmerken: Aan het eind schijnt elk verhaal den schrijver wat lastig te zijn geworden; hij heeft er zich, oogenschijnlijk ten minste, wat vlug af willen maken.

Ik kan niet laten om, als herinnering aan de stemmingsvolle beschrijvingen die Keller aan ons publiek heeft gegeven en die nu misschien wat uit het geheugen zijn geraakt, een klein fragment over te schrijven uit „*Een Zomer in het Noorden*" en ik weet geen beter voorbeeld dan dat Prof. ten Brink ook in zijne biographie heeft opgenomen.

Op een tocht met paard en kar door de bergen, werd te middernacht stilgehouden in de oneindige stilte. De oude voerman, die er eenigszins uitzag als een boef, maakte een vuur aan en ging wat eten.

„Ik keek in het vuur en genoot meer dan het lekkerste souper mij geven kon. Het zijne was spoedig geëindigd en toen wij naast elkander stonden en beiden in de vlammen staarden, vroeg hij:

— Hoe oud zijt ge?

— Dertig jaar.

— Ik ben twee-en-zeventig.

— Een mooie leeftijd.

— Toch zijn wij beiden kinderen.

— Dat zijn we.

— Van éénen Vader! .... en de oude wees naar boven.

— Zeker.

— Gelooft gij dat?

— Onvoorwaardelijk.

— En gij zijt professor?

— Ik geloof het, antwoordde ik, en zoo ooit een leugen, hoe onschuldig ook als mijn aangematigde titel was, mij berouwde, het was op dat oogenblik.

— Willen wij dan samen eens zingen? vroeg de oude man, terwijl hij uit zijn vestzak eenige in achten gevouwen bladen te voorschijn haalde.

— Ik kan niet zingen.

— Niet? Wil ik dan eens zingen? en hij ontvouwde intusschen zijne blaadjes en streek de bruine randen glad.

— Gaarne.

— Daar, ik ken het van buiten, zie maar eens na.

„Ik nam de papiertjes aan en zag bij het licht van ons vuur, dat het godsdienstige liederen waren.

„De oude plaatste zich op eenigen afstand en zong met de zilveren stem, den Zweden eigen:

„O, hvad Salighet Gud vil skänka
At de Utvalde i Himmelen!
Ej nagon Mennisko-tanke kan tänka,
Ej nagon Tunga utsaga ken.

„Hij zong een couplet en nog een, en eenzaam en stil bleef het woud, en kalm en effen de lichtgele lucht, en onbewegelijk en statig de donkere pijnboomen, en met breede, lekkende vlammen knetterde het houtvuur. Ik herinner mij niet op mijn geheele reis, neen, in mijn gansche leven misschien, een indrukwekkender oogenblik te hebben beleefd.

— En nu gij, zeide de oude man, wiens gelaatstrekken thans niets meer van een boef vertoonden.

— Ik? ik kan niet zingen.

— Maar gij hebt toch psalmen en gij zult wel behoefte hebben uw hart ook lucht te geven.

— Ja.

„Ik vroeg niet of hij het verstaan zou en ik maakte ook geene verontschuldiging over mijn zwak declamatorisch talent. Ik sprak het Onze Vader uit.... Misschien heb ik nooit beter gesproken. De oude luisterde aandachtig; toen het geëindigd was, drukte hij mij de hand en zeide: „Daar moeten wij maar aan vasthouden, professor."

. . . .

Ik weet wel dat zulk een tooneel tegenwoordig nog beter wordt beschreven. Wij hebben in de letterkunde heel wat vorderingen gemaakt in de kunst

van kleurenmengen, zoodat wij thans met meer rijkdom van middelen werken dan toen. Maar deze doodeenvoudige, naïeve beschrijving doet het, dunkt mij, toch al heel goed — ook tegenover onze verhoogde eischen.

* * *

Terugkomend op de causerieën in de *Arnhemsche Courant*, vertelde de heer Keller hoe hij in dat genre later ook de „Vlugmaren" in den *Spectator* schreef.

— „Er was elke week vergadering en dan zei Bakhuizen, als iemand eens iets aardigs wist: Kom Keller, zet dat nu eens in de Vlugmaren. Dat waren aangename avonden. We zaten bij Nijhoff achter. Campbell, Tiedeman en ik waren de redacteurs; die kwamen om zeven uur, de anderen om half acht. Dan werden er ook wel kennissen geïntroduceerd; Verhulst bijvoorbeeld, kwam wel mee.

„Bakhuizen was een heel sympathiek mensch. Hij was archivaris en alles behalve rijk. Op een morgen kwam hij mij vijftien gulden te leen vragen. Zijn vrouw was jarig en nu wou hij haar toch eens een rijtoertje laten maken.

„En hij was knap ook! Op een van die *Spectator*-avonden vertelde hij eens, dat hij in het archief een brief van Czaar Peter had gevonden, die in een wonderlijke taal was geschreven. Met behulp van een oude Boheemsche dictionnaire had hij den brief vertaald. De anderen twijfelden er eerst aan en om hun het bewijs te leveren, zei hij den brief uit het hoofd op.

„Bakhuizen belastte zich meer in 't bijzonder met de historie, Campbell met biographie en Van der Aa met geographie. Van der Aa was minder sympathiek dan Bakhuizen maar hij was niet minder knap. De gebroeders Schlagintweit waren eens geïntroduceerd; ze waren net van de hoogvlakte van Tibet teruggekeerd en in den loop van 't gesprek noemde een van hen een riviertje uit die streek, dat volgens hem zus of zoo liep. Van der Aa beweerde dat het riviertje anders liep en dat vond iedereen natuurlijk nog al pedant tegenover menschen als de Schlagintweits, die bovendien pas uit het land zelf kwamen. Maar toen we het nakeken op de kaart, bleek Van der Aa gelijk te hebben.

„De Schlagintweits wilden Hollandsch leeren; vooral onze korte i-klank wilden zij goed leeren zeggen en ze namen Van der Aa in den arm. Die deed het aan mij over en ik ben toen veertien dagen lang 's morgens naar de Doelen gegaan om de Schlagintweits wat Hollandsch te leeren."

* * *

Ik weet niet meer hoe wij daarna zoo te spreken kwamen over de „rustbewaarders", de jongelui, die in '70 zich tot vrijwillige oefeningen vereenigden. Daar was de heer Keller ook bij geweest. 's Zondags gingen die van Arnhem exerceeren en 's Donderdags schieten op de hei.

— „En wij voelen nog altijd iets voor mekaar. Een postbode hier, een schoenmaker, een bankier en nog eenige anderen, die er aan hebben meegedaan, wij voelen nog een zekeren onderlingen band. Ik kan me begrijpen, dat het leger verbroedering geeft."

* * *

Op 't stuk van reisbeschrijvingen gaf de heer Keller ook nog een aardige episode uit zijn Spaansche reis ten beste.

— „Het gebeurde te Ronda. Er zou daar een stierengevecht gegeven worden en de toeschouwers waren allen gezeten op de tribunes die het arena omgaven, toen men opeens de omgeving door politie zag afzetten; er ontstond veel opschudding en men hoorde roepen: Het zakt in! Het zakt in!

„Er volgde een algemeen *sauve qui peut*, vrouwen met wijde hoepelrokken klauterden met moeite over de balustraden en opeens werd de verwarring nog vermeerderd door den kreet: *Los Toros! Los Toros!* De gedachte, dat de stieren zouden zijn losgebroken, bracht een onbeschrijfelijke paniek te weeg; iedereen vluchtte zonder te weten waarheen en wij kwamen eindelijk voor een vleeschhal die men juist op 't punt was te sluiten. Men verdrong elkaar om achter die beveiligende deuren te komen en wij waren er nog pas binnengesnapt toen met geweld de toegang werd gesloten. Maar toen was er een vrouw binnen, die merkte dat ze haar kind miste en die wou er volstrekt weer uit. De deuren moesten dus even geopend worden en toen had u den angst eens moeten zien van die daar binnen waren. Uit vrees voor een stier die er mogelijk opeens in zou kunnen stuiven, heschen de menschen zich op in de vleeschhaken die in de hal hingen. Het was een dwaas gezicht, die haken vol menschen te zien.

„Later bleek dat de stieren volstrekt niet losgebroken waren. Waarschijnlijk was het een streek van eenige zakkenrollers geweest, die hun slag hadden willen slaan in de paniek."

* * *

Het is verwonderlijk, hoeveel menschen ook tegenwoordig nog Gerard Keller met Cremer verwarren. Ouderen van dagen, die toch vooral het publiek van die twee schrijvers hebben gevormd, zeggen soms nog: Gerard Keller? O ja, die heeft de Overbetuwsche novellen geschreven, niet waar?

Waarschijnlijk is die verwarring in der tijd hoofdzakelijk veroorzaakt doordien Keller en Cremer ook wel te zamen novellen hebben geschreven. Toen ik er met den heer Keller over sprak, verklaarde hij dat het hem last genoeg had veroorzaakt.

— „Cremer droeg heel goed voor en ik heel slecht, zóó slecht, dat van Stockum, de vice voorzitter van „*Oefening kweekt Kennis*" in den Haag, na

een lezing eens tegen me zei: Wat een lief stuk, maar wat jammer dat jij 't voordraagt!

„De menschen verwarden mij met Cremer en daardoor werd ik herhaaldelijk tot het houden van lezingen uitgenoodigd. Ik kon er niet altijd af en zoo heb ik dan wel eens gelezen, b.v. in het Nut in Voorburg waar ik met mijn heele familie in een grooten Jan Pleizier heen trok. De lezing werd gehouden in de Kerk. Mooi was het niet, maar ze waren daar erg blij dat ze iemand hadden, want volgens hun reglement moest er elke maand een lezing zijn."

— „Die „Haagsche Omtrekken" zal ik maar zeggen, die u onder den naam van „Het Servetje" in het *Soerabaiaasch Handelsblad* hebt geschreven, die hadden betrekking op de avonden van „*Oefening kweekt Kennis*" niet waar?"

— „Ja. Na afloop van een lezing hadden we een souper, nog al zwaar, zooals men dat toen nog gewoon was. Vandaar de naam „Het Servetje".... Het waren feitelijk portreten van de leden van „*Oefening kweekt Kennis.*" Ik heb ze later hier in 't land uitgegeven — Ising heeft me daar nog aan geholpen — en ze vielen nog al in den smaak. Van Zeggelen bijvoorbeeld was er erg mee ingenomen....

„.... Van Zeggelen had den naam van geestig te zijn en dat was zoo sterk dat hij ook letterlijk geen woord kon zeggen of men lachte er om. Ik herinner mij, dat hij eens een lezing hield, een heel ernstig bedoelde lezing, waarbij een van de personen uit zijn verhaal Santje van Kleef heette. Er was niets belachelijks aan, maar de menschen waren zoo gewoon om te lachen om Van Zeggelen, dat er een gelach opging telkens als hij dien naam noemde, zoodat zijn lezing eigenlijk mislukte."

* * *

— „Uw vasten werkkring hebt u nooit ergens anders dan hier in 't land gehad, niet waar?"

— „Neen. Gualtherus Kolff, die mijn „Servetje" heeft uitgegeven, heeft mij eens aangeboden om op een tractement van vijfhonderd gulden 's maands naar Indië te gaan als redacteur van de *Java-Bode*, maar ik wou vrijen overtocht heen en terug hebben, omdat ik niet wist of het me daar wel zou bevallen. En daar is het toen op afgesprongen.

„Een heelen tijd daarna had Cornets de Groot iemand noodig om aan 't hoofd te staan van een emigratie-Kolonie in Indië, en toen hij het aan Bool vroeg, presenteerde die mij mee te gaan, maar daar had ik geen zin in."

* * *

Zoo hadden we al gauw een paar uren gemoedelijk doorgebracht. De heer Keller praatte gemakkelijk en heel-eenvoudig-weg, toch met die ingetogenheid en bescheidenheid, die hem zeer eigen zijn. En het is bij hem — daarvan ben ik wel zeer vast overtuigd — geen voorgewende bescheidenheid, zooals bij zooveel anderen die hun hoogmoed in overdreven nederigheid verbergen.

Gerard Keller is thans 69 jaar, klein, maar kaarsrecht van gestalte en zoo fiksch en vast van blik als iemand van veertig jaar minder maar zou kunnen wenschen te zijn. Hoewel hij op 1 Januari van dit jaar de hoofdleiding der *Arnhemsche Courant* heeft neergelegd, schrijft hij nog wel in dat blad en hij is dan ook nog steeds bestuurslid van den *Nederlandschen Journalistenkring*.

Die eereplaats in onze journalistiek heeft hij zich ten volle waardig gemaakt, door zijn werk aan de *Arnhemsche Courant*. Minder politicus dan *Causeur*, wist hij toch ook wel, als het noodig was, te voldoen in de behoefte aan politieke leiding der lezers. Maar het liefst praatte hij met zijn publiek — „keuvelen" zou men het vroeger genoemd hebben, met een woord dat thans haast dwaas klinkt. Dan toonde hij zich een goed journalist door, na een pakkende inleiding, de zaak helder en geleidelijk voor te stellen en er een woordje ter conclusie aan toe te voegen .... zooals de moraal achter de fabel. Die indeeling volgt hij systematisch.

Zijn beste journalistieke arbeid is toch misschien nog meer te vinden in zijn *entre-filets*, waarin hij met een enkele leuke opmerking zóó raak kon schieten dat een heel betoog daardoor soms omver viel. Kwetsend was hij daarbij nooit; daarvoor had hij te veel algemeene menschenliefde en misschien te veel philosofischen zin.

Van de *Arnhemsche Courant* heeft hij gemaakt wat zij thans is, niet alleen door de vormverbeteringen die hij daarin aanbracht (de *Arnhemsche* is een van onze eerste bladen geweest die feuilleton hebben gegeven) maar vooral ook doordien uit zijn artikelen een gezond oordeel en een onafhankelijke, zelfstandige persoonlijkheid sprak.

En dat wordt meer en meer een hoofdvereischte voor goede journalistiek.

DE HOLLANDSCHE MEESTERS

in de National Gallery van Londen.

DOOR

MAX ROOSES.

Willem van de Velde de Jonge.

HOLLANDSCHE SCHEPEN ELKANDER BEGROETENDE.

In Jan van de Cappelle hebben wij een schilder leeren kennen, die liefhebberde in zijn vak en de riviergezichten lief had om hunne grootsche, stille poëzie, om de heerlijke lichtspelingen, die er zich op voordoen; in Willem van de Velde den jonge, zijn mededinger naar den roem van eersten zeeschilder van Holland, treffen wij een kunstenaar van beroep aan, die trouw naar het leven afbeeldde wat het water hem te zien gaf, en wat er merkwaardigs op voorviel; meer nog een ambtelijk verslaggever met het penseel van de staatsvloten en wat zij belangrijks verrichtten.

Hij behoorde tot eene schildersfamilie. Zijn vader, Willem van de Velde de oude, was geboren te Leiden in 1611 of 1612. De jongste geschiedschrijver der van de Velde's verbindt aan denzelfden stam al de dragers van dien naam, die het een of ander kunstvak beoefenden: Jan van de Velde I, den schoonschrijver uit Antwerpen afkomstig, zijn zonen Jan II den graveur, Esaias den schilder-graveur te Haarlem gevestigd, den ouden Willem, die de jongste der zonen van Jan I zou geweest zijn en Willem's zonen, Willem den jonge en Adriaan van de Velde, de twee beroemde schilders.

Met zekerheid weten wij enkel dat de drie laatstgenoemden bloedverwanten waren. Vader Willem moet zich al vroeg te Amsterdam gevestigd hebben, vermits zijn oudste zoon Willem de jonge daar geboren werd in 1633. Hij schijnt aanvankelijk niet als kunstenaar, maar als scheepsbouwer vaartuigen geteekend te hebben en in die hoedanigheid als „Kondschapper" in dienst der Admiraliteit van Amsterdam getreden te zijn. Hij vergezelde de oorlogsvloten, die uitliepen, en bracht over en weer berichten van en aan hare bevelhebbers. Bij de tijdingen, die van zee naar land werden gezonden, voegde hij teekeningen van zijne hand en leverde dus wat wij geïllustreerde verslagen zouden noemen. De schetsen, die hij met dit doel maakte, werkte hij later uit tot veel grooter en kunstiger teekeningen. Zoo bezit het Rijksmuseum van hem eene penteekening van den vierdaagschen zeeslag door de Ruyter tegen de Engelschen geleverd van den 11^{den} tot den 14^{den} Juni 1666, die gedagteekend is van 1668 en 1.17 meter hoog en 1.78 meter breed is; eene

van de overwinning, bij Duins door Tromp behaald op de Spaansche vloot den 22sten October 1639, die dagteekent van twintig jaar later en nagenoeg van gelijke afmeting is; eene van den zeeslag bij Terheide den 8sten en den 10den Augustus 1653 geleverd en waarin Tromp sneuvelde, die in 1657 geteekend werd en 1.72 meter in de hoogte op 2.88 meter in de breedte meet.

Op lateren leeftijd ging hij naar Londen en trad daar in dienst bij het Engelsch zeewezen. „Het strekt hem niet erg tot eer, zegt Walpole, dat hij de Engelsche vloot gidste, die Schelling ging verbranden." Het is al jammer genoeg dat wij aan te stippen hebben, dat de man, die vroeger de glorierijke daden der vaderlandsche helden afbeeldde, zijn kunst ging wijden aan de verheerlijking der wapenfeiten van den vijand, al beschuldigt men hem nog niet, en dit geheel ten onrechte, van een zoo schandelijk landverraad. Het in brand steken der woningen op het eiland Ter Schelling gebeurde den 20sten Augustus 1666, dus stellig verscheiden jaren voor dat Willem van de Velde naar Engeland trok. Tot aan zijn dood bleef hij in dienst des konings; hij stierf te Greenwich in 1693 en werd in de St. James kerk te Londen begraven. Op zijn grafsteen betitelde hem het opschrift: „Willem van de Velde de oude, gewezen zeeschilder der zeeslagen van hunne Majesteiten koning Karel II en koning Jacobus," alhoewel hij uitsluitend, of ten minste hoofdzakelijk, zeeslagen geteekend had, en er geen schilderijen van hem met voldoende zekerheid gekend zijn.

Hij had twee zonen, van welke de jongste, Adriaan van Velde, geboren werd te Amsterdam in 1635 of 1636 en aldaar overleed in 1672. Deze was een der beste Hollandsche vee- en landschapschilders en onderscheidde zich daarenboven nog als figuurschilder. Hij stoffeerde menig stuk van de landschapschilders zijner dagen met personages. Wij vermelden slechts terloops dezen talentvollen kunstenaar om wat langer bij zijn ouderen broeder Willem van de Velde stil te staan.

Deze laatste werd geboren te Amsterdam in 1633 en ontving eerst de lessen van zijn vader, daarna die van Simon de Vlieger, den zeer verdienstelijken zeeschilder die, zooals wij zagen, ook door Jan van de Cappelle tot voorbeeld werd genomen. Al vroeg bracht hij werken voort, die behooren tot het beste wat de Hollandsche kunstenaars in dit vak leverden. Het Museum l'Ermitage te St. Petersburg bezit van hem een havengezicht gedagteekend van 1653; van hetzelfde jaar is eene „Stille Zee," die zich bevindt in het Museum van Cassel. Veertig jaar lang bleef hij in zijne geboortestad wonen; eerst schilderde hij zeegezichten naar eigen fantazie, later vergezelde hij zijn vader op een galjoot om gezichten van staatsvloten en zeeslagen te schetsen. Het Rijksmuseum bezit van hem „den Vierdaagschen Zeeslag" geleverd den 13den Juni 1666 en de „Veroverde prijzen", dat is de schepen buitgemaakt op de Engelschen in dit gevecht.

Van zijn huiselijk leven uit de eerste veertig jaar is men tot nu toe weinig te weten gekomen. Alleen vindt men in de parochieboeken aangeteekend dat hij den 23sten Maart 1652 ondertrouw deed met Pieternelle Le Maire en

den 23sten December 1656 met Magdeleentje Walravens, zoodat zijn eerste huwelijk bijzonder kort van duur geweest is.

Toen zijn vader naar Engeland overstak, vergezelde hij hem. Wij vinden ze daar samen werkzaam in 1677. In dit jaar vaardigde koning Karel II een ordonnantie uit, last gevende aan prins Rupert en andere bevelhebbers der vloot, dat zij een jaarwedde van honderd pond sterling zouden uitbetalen „aan Willem van de Velde den oude om teekeningen te maken van zeegevechten en evenveel aan Willem van de Velde den jonge om dezelfde teekeningen in olieverf te schilderen voor 's konings gebruik". Op grond dezer oorkonde bevestigt men algemeen, dat de beide van de Velde's in 1677 naar Engeland geroepen werden en vertrokken. Het blijkt echter dat zij er vóór dit jaar gevestigd waren en zelfs vóór het jaar 1675, dat door sommigen als den datum waarop zij hun land verlieten, wordt aangegeven. Inderdaad op een der schilderijen van Willem van de Velde den jonge, die de National Gallery van Londen bezit, leest men *W. Van de Velde Londio 1673;* en een zicht van Texel in het Museum Boymans te Rotterdam draagt een gelijkluidend opschrift. Wij mogen uit die dubbele dagteekening wel afleiden dat de schilder in 1673 te Londen werkte, en daar gezichten van het vaderlandsche strand voltooide, die hij kort te voren geschetst had.

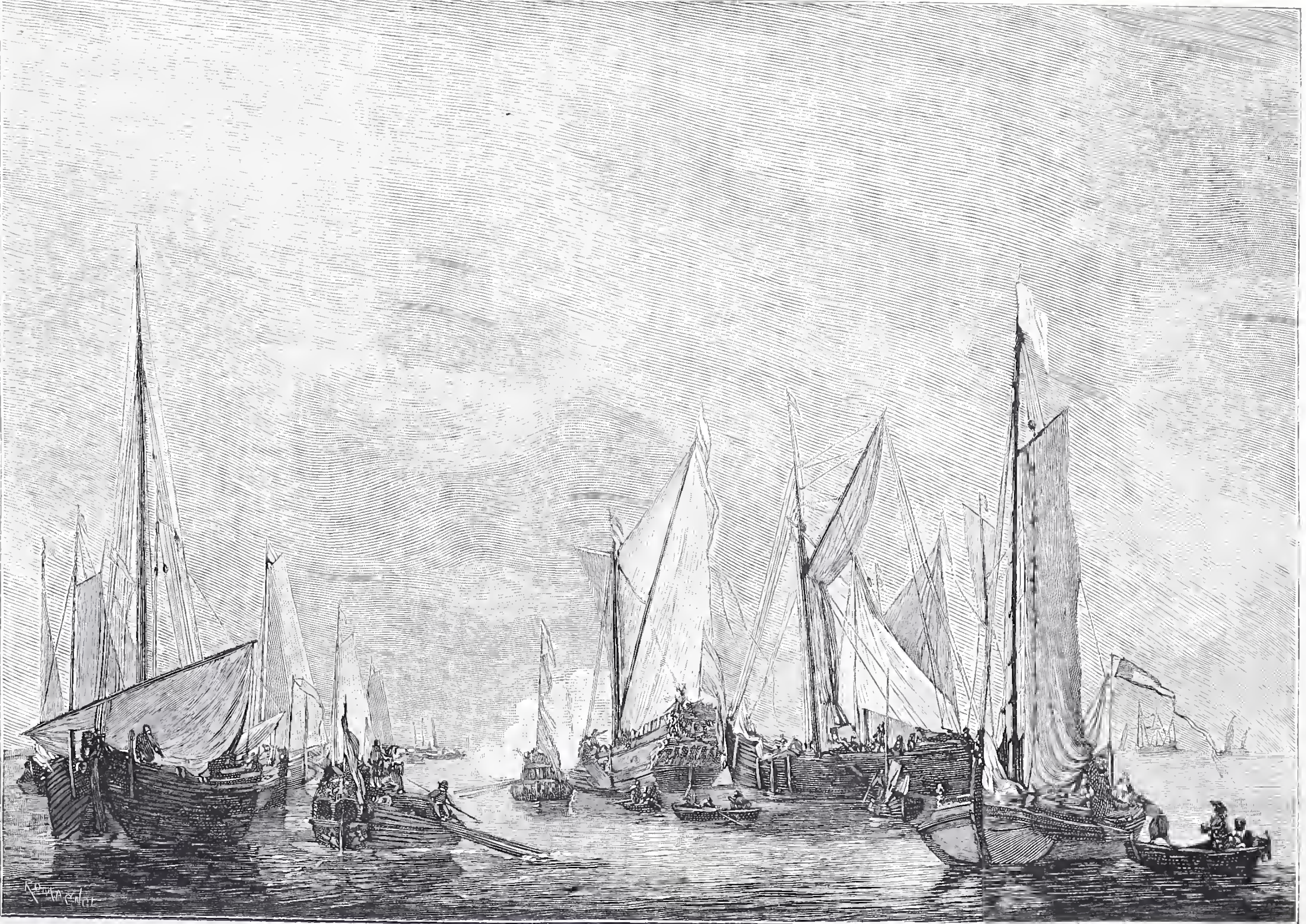
Vader en zoon werkten samen op de wijze aangeduid door Karel II: de eene teekende, de ander schilderde zeeslagen of gezichten der vloot tot versiering van 's konings paleizen. Men vindt te Hampton-Court een dozijn groote stukken op die wijze tusschen 1675 en 1682 vervaardigd. De zoon maakte echter zoowel als de vader teekeningen naar oorlogschepen. In South-Kensington Museum zijn er zoo negen van hem tentoongesteld; een er van is gedagteekend van 1690 toen zijn vader nog leefde, een ander van 1704 toen deze lang dood was.

Willem van de Velde de jonge schilderde wat zijn vader teekende: zoo leeren wij hem kennen uit al zijne werken. Beiden waren in hunne kunst de officieele vertegenwoordigers van hun land en hunnen tijd; het land en de tijd van onverpoosde werkzaamheid in handel, scheepvaart, strijd om het bestaan en om de uitbreiding der bezittingen. Holland is gemengd in alles wat Europa en de wereld beweegt: in de beraadslagingen van vorsten en ministers zijn de staatsmannen der Vereenigde provinciën te vinden, op de slagvelden ontmoet men hunne legers, hunne schepen doorkruisen alle zeeën, hunne vloten vooral zijn altijd slagvaardig en loopen uit tegen Spanje, tegen Engeland, tegen Frankrijk, tegen Zweden. Een halve eeuw lang strijden zij om het oppergezag te water. De roemrijke tijden en daden van de Evertsen's, van Piet Hein, van Tromp, van de Ruyter, van Banckers en zooveel anderen, mochten wel een weergalm vinden in de vaderlandsche kunst en vond hem in de zeeschilders. Niet alleen de officieele teekeningen en schilderingen der van de Velde's spreken ons van die hartverheffende gebeurtenissen, de ongeevenaarde bloei der zeeschildering in hunnen tijd getuigt van de groote plaats die koopvaardij- en oorlogschip in het leven des volks beslaan.

Zijn kunstenaarsroem is Willem van de Velde de jonge vooral verschuldigd aan zijne zeegezichten zonder historisch belang, zijne stille en zijn bewogen zeeën, geschilderd naar eigen keus en lust. Ook daarin was hij in zekeren zin de volgeling van zijn vader. Voor Jan van Goyen, Simon de Vlieger, Hendrik Dubbels, Jan van de Cappelle is de zee met haar water en lucht en strand, haar licht en donker hoofdzaak; de schepen zijn stoffeering. Voor Willem van de Velde zijn de schepen hoofdzaak, het overige omlijsting. Hij had zooveel bij zijn vader zien teekenen en met hem geteekend, zooveel acht leeren geven op bouw en tuig, op vorm en beweging, dat hij de schepen leerde beminnen voor hen zelve en hun liefde toedroeg om de groote vertrouwelijke kennis, die hij met hen had aangeknoopt. Hij is en blijft altijd de schilder, die de scheepsteekeningen in kleur brengt. Zeker er ligt een oneindige afstand tusschen zijne persoonlijke zeegezichten en zijne officieele kondschappen der oorlogsvloten, alle stijfheid alle houterigheid en pedantisme van den vakman zijn vreemd aan de eerste dier werken. In deze schildert hij de schepen niet om ze zoo trouw mogelijk op het doek te brengen, maar omdat hij ze mooi vindt en omdat hij er behagen in schept hun fraaiheid te doen uitkomen; hij schildert eigenlijk schepen op de zee, zooals anderen de zee met schepen er op schilderen. Hij is vol licht, warm licht, lichtende wolken, weerschijnen van blok en mast in het water, maar zijn booten vindt hij toch belangwekkender dan al het overige. Hij heeft er groote en kleine, driemasters en schuiten, met zeilen uit den heele, zeilen verdeeld over heel het want, uitgespannen of opgebonden; hij heeft eenvoudige bakken en fraai bewerkte achterstevens en roeibooten, alles zoo verschillig van soort en van tuig dat men zijn vaktaal wel zou moeten kennen om er ordentelijk over te spreken; hij laat ze zien in alle richtingen en wendingen; hij plaatst ze en schikt ze om ze best tegen elkander te doen uitkomen en ze tot het behagelijkst geheel te ordenen; hij is een decorateur der zee, en een decorateur waardig van het grootsche tooneel dat hij te stoffeeren heeft.

Zeker weet hij wat het groote element van hem eischt; hij schildert een hemel met al de lichtheid en de lichtendheid, die de wolken vereischen; hij weet dat in de ruimte de vormen van zijn vaartuigen verdunnen en verflauwen, dat zij in de verte wegsmelten; dat wie een penceel hanteert, liniaal en trekpen mag terzijde laten liggen, dat hij in de inwerking van licht en lucht de omtrekken moet laten versmelten en afstompen, en toch is hij meer miniaturist dan zijn tijd- en vakgenooten, dan van de Cappelle bijvoorbeeld om niet eens van Jan van Goyen te spreken. Hij is harder dan zij, zijne zeilen onderscheppen en weerkaatsen meer het licht, maken meer plek; zijn water leeft minder, zijn licht speelt flauwer, hij schildert minder het werk der natuur, meer het werk der menschen; hij is stoffelijker en dus nuchterder

Maar hij is een fijnschilder van eerste klas, met dezelfde lichte en zekere hand, waarmede een Dou en een Terburg hunne huiselijke tooneelen, een De Potter en een Ruysdael hunne zichten van buiten's huis afbeeldden, de zee en wat er op leeft op het doek tooverende; de keurigheid van den

Willem van de Velde, de Jonge. — Hollandsche schepen elkander begroetende.

miniaturist parende met de breedheid van den kunstenaar, juist uitdrukkende wat hij zeggen wil als iemand, die met gemak een taal spreekt, die hem in al hare geheimen bekend is. Hij is de meest beroemde der Hollandsche zeeschilders en al zij hij om hooger aangehaalde redenen dan ook de grootste hunner niet, het mag ons niet verwonderen, dat zijn ongeëvenaarde handvaardigheid en al de hoedanigheden die hem kenmerken en door geen enkel gebrek ontsierd waren, hem dien eererang verwierven.

De National Gallery van Londen bevat een rijke keus van Willem van de Velde's werken, veertien in het geheel, allen kleine stukken op een paar na. Een der twee grootste stelt een storm op zee voor, een soort van onderwerpen, die onze schilder enkele malen, en dan weer met zijn gewoon talent behandelde. Het andere is het rivierzicht waarvan de gravuur hier bij gaat. Op den gladden waterspiegel, nauwelijks door een lichte schommeling gerimpeld, ligt een dozijn groote en kleine schepen, waartusschen zich dan nog enkele roeibooten bewegen. Middenin ligt een klein oorlogschip, waarop een kanonschot gelost wordt, een motief dat van de Velde herhaaldelijk te pas bracht. Op hetzelfde schip blazen een paar trompetters de andere schepen den groet toe, deze wordt beantwoord door den trompetter van een kleiner staatsvaartuig, Boven het tooneel verheft zich de hemel heel hoog, vol warm, fijn licht; in de verte ontwaart men de smalle lijn van het strand dat zich nauwelijks boven het water verheft. De schepen zijn heel uitvoerig geschilderd, zij zijn zoo afgewisseld mogelijk getuigd en geplaatst, ten toon gesteld zou men haast zeggen, om hen in al hun verscheidenheid en fraaiheid te zien te geven: de hoogste aan de uiteinden, de lagere in het midden, tusschenin de kleine booten, zoodat heel het tooneel gevuld is zoo decoratief en zoo feestelijk mogelijk. Want feest is het op het water: het kanonschot, de groetende trompetten, de manschappen en heerschappen op het dek, fladderende wimpels en vlaggen, de lichtende hemel en de kalme zee, alles getuigt en verwekt de stemming ervan. De schepen liggen stil en toch is het tooneel bewogen; alles is met groote uitvoerigheid geschilderd en alles is toch harmonieus, alles is licht en toch is er contrast; alles verraadt den handigen samensteller van zeetooneelen, den kenner en vriend van de schepen, den geoefenden teekenaar, den fijnen penseeler, dien wij in hem roemden.

ZACHTE DAGEN.

DOOR

EDWARD B. KOSTER.

nu de dagen weer zoo licht zijn en zoo zoel,
Zoo zonnezoel, zoo zonnelicht, zoo rijk
Aan vreugd in welig boschgroen; nu de vliet
Bezaaid is met het gulle sprankelgoud;
Nu schaduwlanen koel
In kalmen schemer mijmervol
Zich allerwegen oop'nen; nu het riet
In fluisterbeving zoetlijk nijgt,
Den vijver waai'rend met zijn schucht're koelt',
De vijver zelf in roerloosheid gestrekt
Zijn lange waat'ren rekt,
Gesust door stille zomerzoelt';
Nu 't donk'rend luchtblauw in den avond prijkt
Met milden starrentooi,
En 't slepend gaan der nacht zijn ruim verrijkt
Met maneglans zoo innig-mooi;
Nu 't zeevlak geplaveid ligt als een straat
Van glinst'rend asphalt, —
Vlucht'ge blinking gaat
Er strijk'lings over; oov'ral waar zij valt
Schept zij een welbehagen —
O, in deez' schemernachten, lichte dagen,
Is 't leven me op de schoone wereld lief,
Vergetend in de zon mijn ongerief,
Zal 'k niet versagen.

BUITENLANDSCH OVERZICHT.

Otto von Bismarck.

Den 30sten Juli stierf prins Bismarck.

Weder een van die weinigen, naar wie deze eeuw eens heeten zal en die haar niet overleven. Wij zagen den Oude van het Sachsenwald langzaam doodgaan, onwillig wel, maar toch als een die zijn levenstaak had volbracht. Het was geen schrikmare, de tijding van zijn dood; toch stond even de wereld stil op dat oogenblik, door eenzelfde ontroering bewogen bij de waarneming dat er iets groots verdween, dat een stuk geschiedenis, een stuk verleden reeds, verzegeld werd.

Iets groots .... was dat niet de overheerschende sensatie? Een geweldige reus, bij wien het begrip van ons, kleine menschen, in onze schakeeringen van kleiner en minder klein, nauwelijks bij kon; die ver boven onze beoordeeling uitging; wien niemand onzer haten kon, zonder hem tegelijk te bewonderen, noch geheel bewonderen, zonder den vrijheidszin geweld aan te doen, dien deze nooit ontzag dan waar ook die edele hartstocht als middel te gebruiken was. Een reus, dien lateren zullen aanzien als wij den eersten Napoleon; met een schier aanbiddende vereering soms, met een onoverwinlijken afkeer dan weer. De Duitsche eenheid staat daar als zijn monument; zonder hem ware zij niet of althans gansch anders, veel later, ten koste van meer Duitsch bloed wellicht, tot stand gekomen. De Duitsche eenheid is zijn werk, van oorlog en van vrede — het blijft onweersproken. Daarmede is tevens gezegd dat hij niet behoort tot de voor het menschelijk begrip zijner tijdgenooten bereikbaren. De historie zal zijn figuur uithouwen in haar onvergankelijk gesteente.

Men gevoelt er daarom al het ijdele van, Bismarck tegenover dezen of genen zijner groote tijdgenooten te stellen ter vergelijking. Het groote heeft iets absoluuts. Het gaat ook niet aan zijn karakter aan een onderzoek te onderwerpen en zijn vele onsympathieke eigenschappen te wegen tegen de oer-Duitsche deugden, welker hooge waarde voor den mensch persoonlijk zeker niet geringer is dan voor het volk dat ze bezit. Wat heeft sympathiek met groot te maken en wie wordt groot, die niet bereid is sympathie, als 't pas geeft, te verspelen? Gladstone, twee maanden voor Bismarck ten grave gedaald, zij dus met rust gelaten en men stelle zijn nobelen persoon niet tegenover dien van den IJzeren Kanselier. Slechts dit kan gezegd: de *Grand Old Man* was een voorbeeld voor de menschheid. Bismarck was een der geweldigsten onder de voortbrengers. Zij behooren tot een andere orde van schepselen.

Onder al de gemoedsuitingen, na Bismarck's dood over ons uitgestort,

heeft mij het meest getroffen de vluchtige schets van een .... Franschman, naar men zou zeggen dus, een der allerlaatsten om met zijn woorden een juist beeld van den gestorvene nabij te komen. Toch lijkt dit mij juist, ten minste de trekken bewegen zich in de juiste richting. Er werd, naar ik weet, niets zoo goeds gegeven; het sta hier dus in de plaats van eigen woorden, die onder den indruk van dit gelezene zouden lijden. Francis Charmes schrijft:

„.... Men heeft vaak herhaald dat hij een man van het verleden was, in ons eeuweinde verdwaald, en dat alles in hem het karakter droeg van een ander tijdperk. Waar men hem den ijzeren kanselier genoemd heeft, stelde de verbeelding van den tijdgenoot hem zich gaarne voor onder de trekken van een middeleeuwschen ridder, met zijn wapenrusting gedekt en onder het zwaar metaal de gedachten, de gevoelens, de beginselen van een andere eeuw verbergend. Er is heel wat banaliteit in deze waardeering van een man die, zooals hij zeide, politiek in een zwembroek zou hebben willen bedrijven. Het spijt ons haar te moeten tegenspreken, omdat zij veler geest schijnt te bevredigen; maar om ronduit te spreken, Bismarck gelijkt op alle groote historische persoonlijkheden die een op de zijne gelijkende taak hebben vervuld. Men schept geen keizerrijk zonder staal en vuur te gebruiken; daarvan heeft hij zich van den eersten dag aan rekenschap gegeven, en daar hij er nooit voor terugdeinsde aan zijn gedachte uitdrukking te geven, heeft hij niet geaarzeld het te zeggen. Door het te doen is hij noch antiek, noch modern geweest; hij was van-alle-tijden. Maar hij heeft zich bij uitstek modern getoond in al zijn andere handelingen. Zelden is eenige geest meer los geweest van vooroordeelen en meer waarlijk vrij en oorspronkelijk dan de zijne. De middelen konden hem weinig schelen, mits zij slaagden: hij heeft ze dan ook alle gegebruikt met een volmaakte onverschilligheid, ze afwisselend tot in het oneindige en van het eene tot het andere overgaande naar de omstandigheden en de gelegenheden. Een van zijn groote verdiensten is, nooit zijn zin gezet te hebben op het volharden in een weg, als hij bemerkte dat die zonder uitgang was, of dat de uitgang gevaarlijk was. Hij wist om te keeren, op zijn schreden terug te komen, een andere richting te nemen. Toen hij den *Kulturkampf* begon en zoo fier verkondigde dat hij nooit naar Canossa gaan zou, heeft men kunnen gelooven dat hij een hardnekkig tegenstander van het katholicisme was, bijna een partijganger, en hij was overal het voorwerp van bewondering der aanhangers van de vrije gedachte. Eenige jaren later had hij de katholieken in den Rijksdag noodig en den Paus om op hen te werken: plotseling bleek toen het tijdvak der Meiwetten geëindigd en de onhandelbare kanselier had geen kiesche en fijne attenties genoeg voor Leo XIII. Met een meesterschap zonder gelijke heeft hij alle werktuigen die de laatste uitvindingen van den vooruitgang in den dienst van zijn wil stelden, gehanteerd, niemand bijvoorbeeld heeft beter dan hij zich weten te bedienen van en te spelen met de dagbladpers. Wellicht zal men zeggen dat als het niet zijn handelwijzen zijn, die tot een anderen tijd behooren, het zijn werk zelf is, dat een weinig modernen stempel draagt; maar zijn werk is Duitschland en Duitsch-

land ontsnapt, naar het schijnt, aan dit verwijt. Met zulk een man moet men het niet op woorden laten aankomen, want dat heeft hij zelf nooit gedaan. Hij is onze vijand geweest, hij heeft ons veel kwaad berokkend; ons op zijn weg vindende, heeft hij ons wreed verbrijzeld om zijn tocht voort te zetten; hij heeft het gedaan zonder deernis, misschien zonder haat, alléén omdat wij voor hem een beletsel waren. De eenige gevolgtrekking hieruit te maken is dat het zeer te betreuren is voor Frankrijk, dat hij aan gene zijde van de grens is geboren in plaats van aan deze. Waarom zouden wij den moed niet hebben te zeggen, dat het voor ons een geluk geweest ware zijn gelijke te bezitten?....”

Naar de Duitsche eenheid is deze ijzeren man op weg gegaan en nooit is hij links of rechts een stap ter zijde geweken. In drie oorlogen heeft hij weggeruimd wat in den weg stond. Denemarken werd gebroken, zoodat het niet meer heeft mee te spreken in den raad der mogendheden; dit geschiedde in dienst der reactie, in een tijdperk van heftig constitutioneel rumoer in het Pruisische vaderland. Oostenrijk werd gebroken, omdat het niet wilde bukken voor de macht van het feit dat op Pruisen de hegemonie in den Duitschen Bond was overgegaan en zich vastklampte aan de ledig geworden vormen van een verouderd bondsrecht. Hier trad, al was het niet met dat doel, Bismarck met Pruisen tégen de reactie op; drie jaar na den Duitsch-Deenschen oorlog, waarin hij Oostenrijk had meegesleept. Inderdaad, de middelen konden hem weinig schelen; dezelfde man, die de Meiwetten en de perswetten maakte, voerde het algemeene, geheime stemrecht voor den Rijksdag in, toen hij meende er de socialistische propaganda mee te kunnen stuiten en, ware hem macht en tijd gebleven, hij zou het stemrecht beperkt en ingekrompen hebben, nadat hij gezien zou hebben dat hij met de uitbreiding zijn doel gemist had. Oostenrijk werd in het heetst van den krijg gespaard; het leger stond stil voor de poorten van Weenen en het Drievoudig Verbond schemerde al in het verschiet. Toen vond hij Frankrijk op zijn weg. Hier lag geen bondgenootschap in het uitzicht. Hier was de hegemonie in Europa te breken, en liefst voorgoed. Daarom stond het Duitsche leger niet stil voor de muren van Parijs, maar Bismarck reed met de Germaansche helden den *Arc de Triomphe* door en de hoofdstad der wereld binnen.

Zoo was de Duitsche eenheid bereikt. Zij had drie oorlogen gekost en waren het er meer geweest, Bismarck hadde ze begonnen. Zijn vredespolitiek na 1871 spruit uit denzelfden gedachtenkring voort als zijn oorlogspolitiek voor 1870. Daarna het liefst vrede, omdat het Duitsche rijk zich vaster moest gaan gevoelen op zijn nieuwe grondslagen; maar steeds ten oorlog bereid, als iemand nog, door oorlog met Duitschland niet te vreezen, van twijfel aan de Duitsche oppermacht blijken deed.

Het is daarom, om het zoo duidelijk overheerschende van dit ééne levensdoel, dat mij het zelf-gekozen opschrift van Bismarck's lijksteen maar niet bevredigen wil: *Ein treuer deutscher Diener Kaiser Wilhelms des Ersten.* 't Is waar een Duitsche dienaar staat daarin geschreven, maar toch komt

het mij voor dat de geschiedenis in den ijzeren kanselier niet voornamelijk den dienaar van den grijzen Keizer zal zien. Heeft men — waar van vleierij hier geen oogenblik sprake kan zijn — in dit geval te doen met een uiting van Duitsche behoefte aan sentiment, of is er misschien tot zelfs in dit grafschrift nog iets waar te nemen van de ergernis die den ouden kolos bezielde jegens den kleinzoon van den vorst, van wien alléén hij zich den dienaar erkennen wilde? Het laatste zou niet geheel onmogelijk zijn, als men bedenkt dat de publicatie der geheele geschiedenis van het ontslag des kanseliers, toen zijn lijk nog nauwelijks koud was, niet zonder zijn voorkennis of vooraf verleende toestemming is geschied en de grijsaard voor zijn stervensuur alles nog zóó geschikt en geregeld heeft, dat aan keizer Wilhelm II van den nationalen rouw en het eerbetoon aan Duitschlands grooten doode de leiding en de dank niet zou tebeurt vallen. De kinderen van Bismarck hebben wat dit aangaat, hun vader wèl begrepen. Zij hebben den keizer gegeven wat des keizers is — en geen penning meer.

De „begrafenis eerste klas" had Bismarck al lang achter den rug Hij heeft den moed gehad dat harde woord toe te passen op de meer dan menschelijke eer, die Berlijn hem bewees den dag van zijn vertrek naar Friedrichsruh, na zijn ontslag, den 29sten Maart 1890. Het schouwspel dat de hoofdstad toen bood, evenaarde den zegevierenden intocht van het uit Frankrijk terugkeerende leger; niemand, die er zelfs maar door courantenverslagen getuige van geweest is, bleef onbewogen. Eén slechts hield de oogen droog en noemde die apotheose een begrafenis.

De acht jaren die volgden, zijn, huiselijk misschien, maar naar het uiterlijk niet gelukkig geweest. Men zeide dat de mopperende en intrigeerende oude man zijn roem overleefde; maar dit is onzin, want van die acht jaren zal de geschiedenis niets bewaren wat den glans van Bismarck's mannelijke machtsperiode verduisteren kan. Het leven van Bismarck *is* de stichting van het Duitsche Rijk. En, daar den reus een reuzengraf past, zoo mocht men, in stede van te twisten over mausoleum of grasheuvel, het oud gebruik der Goten voor éénmaal herstellen. Dan zou men den Duitschen Rijn voor een wijle uit zijn bedding leiden en een groeve delven in het stroombed en daarin zou men den ijzeren kanselier leggen in zijn kuras van '70. De wateren zouden hun bruisenden loop hervatten en in hun schoot zou, onvindbaar, de stichter der Duitsche eenheid in eeuwigheid rusten. Met de zorg voor zijn graf zouden geen keizer of erven zich te moeien hebben. Het Duitsche volk zou tevreden zijn.

Spanje heeft den moeilijken weg naar den vrede ingeslagen. De Fransche ambassadeur te Washington, wien Sagasta de Spaansche belangen voor een poos heeft toevertrouwd, heeft het protocol met de voorloopige vredesvoorwaarden, tegelijk met president Mac Kinley, geteekend. Wat daarin staat gesteld, kan niet meer veranderd worden; het vele dat buitendien te regelen

valt vóór het definitieve vredesverdrag, vormt het onderwerp van beraadslaging en debat.

Wat vaststaat is dit:

Vooreerst stoffelijke winst voor de Unie. Haar gebied wordt vergroot met Porto Rico, waarmee zij voor een deel den toegang tot het eens te voltooien Midden-Amerikaansch kanaal beheerscht; met de overige Spaansche Antillen en een eiland van de groep der Ladrones, bruikbaar als kolenstation en stapelplaats. Daarbij naar het schijnt, een suzereiniteitsrecht over Cuba, althans voorloopig en een beslissende stem omtrent de toekomst van de Filippijnen, misschien een deel daarvan in blijvend bezit.

Vervolgens het moreele succes van de Vereenigde Staten. Cuba, de aanleiding tot den oorlog, wordt van Spanje volkomen losgemaakt; de monarchie geeft al haar aanspraken op suzereiniteit en al haar rechten op het eiland prijs. Zij ontruimt voorts onverwijld zoowel Cuba als het aan de Unie afgestane grondgebied; onverwijld, dat wil zeggen zoo spoedig mogelijk na de totstandkoming eener regeling, welke commissarissen, voor 12 September te Havana en te San Juan de Porto Rico bijeengekomen, gemeenschappelijk zullen ontwerpen.

Ziedaar de zeer eenvoudige grondtrekken van het vredesverdrag. Op 1 October zullen de definitieve onderhandelingen te Parijs beginnen en na dien datum kan er nog heel wat gebeuren. Dergelijke besprekingen duren gewoonlijk lang en het schijnt niet dat de Spaansche bewindhebbers voornemens zijn de vredeszaken zóó coulant en *businesslike* af te doen, als men aan de overzijde van den Oceaan pleegt te handelen en anderen gaarne handelen ziet. Er rijzen althans nu reeds geschillen over den eigendom van gebouwen op Cuba, over de vraag of de bezetting van Manila, niet gecapituleerd maar veroverd na de onderteekening van het vredesprotocol, de bezetting van de Filippijnen in hun geheel beteekent, en dergelijke. Met chicaneeren zal Sagasta het evenwel niet ver brengen tegenover de Yankees. Zij hebben zoo weinig door den oorlog geleden, dat hun vloot ieder oogenblik beschikbaar is om hun vredescommissarissen een handje te helpen en hoewel men natuurlijk niet mag veronderstellen, dat zij de onderhandelingen onder een dergelijke pressie zouden willen voeren, zal Spanje toch wijs doen te bedenken dat een eervolle vrede, het hoogste waarnaar het thans streven kan, slechts te verkrijgen is, indien alle dwang door de houding van beide onderhandelaars van nu af aan wordt buitengesloten.

Vooropgesteld dat men geen waarde hecht of ooit gehecht heeft aan de officieele en couranten-bewering, dat de Unie den oorlog begonnen is om Cuba te bevrijden en daarom alleen, moet erkend worden dat de overwinnaar het met zijn verpletterden tegenstander schappelijk gemaakt heeft. Van oorlogsschatting noch schadeloosstelling wordt gesproken; zij ware misschien niet te betalen geweest, maar het is toch royaal er zelfs niet van te reppen. De Fillippijnen worden niet, gelijk had kunnen gebeuren, eenvoudig ingelijfd; nu ligt daar wel een nieuwe bron van internationale quaesties, maar dit kan de

Amerikanen als natie onbewogen laten, waar zij het ten slotte zullen zijn, Duitschland ten spijt, die er de lakens zullen uitgeven. Amerika schijnt grooter in de overwinning dan gedurende den strijd en het dreigement, dat het, zegevierend, de politie-commissaris van Europa zal worden, mag, laat ons hopen, tot het vuurwerk gerekend worden, dat de lezers van *World*, *Sun* en *Journal* bij gebrek aan sensatienieuws gedurende den oorlog noodig hadden. Waarschijnlijk trouwens zal Cuba in de Amerikaansche behoefte aan politie-werk de eerste jaren wel voorzien.

Zoo is een oorlog geëindigd, die de aanvankelijk sterk geprikkelde belangstelling ternauwernood gaande heeft weten te houden, maar welks gevolgen toch van zeer verre strekking zullen zijn. Voorzoover men ze kan nagaan, zijn het deze: de opruiming van een verrotte koloniale administratie; de overgang van Cuba uit een toestand van verdrukking in een toestand van onlusten en verwarring; het ontstaan van een nieuwen en gevaarlijken vulkaan in Oost-Azië. Vervolgens: de verplaatsing van Spanje als Europeesche mogendheid naar den laagsten rang; een opbloei van de Vereenigde Staten in macht, handel en industrie; een Anglo-Amerikaansch verbond; een nieuwe verschuiving in de verhouding der groote Europeesche Staten. Er zijn heel wat langer en bloediger oorlogen om heel wat minder gevoerd.

Ware mijn plaats deze maand niet bijzonder beperkt — en met reden, want is dit niet maar alles droge kost en dor gepraat bij het blijde gebeuren in ons eigen kleine land? — ik zou langer stilstaan bij het gewirwar in Oost-Azië. Maar wat daar verhandeld en gekwanseld wordt, behoort niet tot de geschiedenis van een maand. Het is nu Engeland, dat er het loodje legt en dupe van Rusland's baatzuchtige en onbetrouwbare politiek — *o perfide Albion!* — nederlaag op nederlaag lijdt in de stad van den Zoon des Hemels. Als de *Times*-correspondent te Peking slag op slag de deftige verklaringen van den thans tot Indischen onderkoning benoemden, langhalzigen George Nathaniël Curzon tegenspreekt, hopeloos te niet doet, en bericht van het ijdele van Engeland's bedreigingen en van de Russische, Fransche, ja Belgische successen ten spijt van Engeland's wenkbrauwfronsen — dan zoekt men in het Vereenigde Koninkrijk de verklaring van zooveel onspoed in de trouweloosheid van Lihoengtsjang of in de kuiperijen van Rusland, maar men vergeet er dat aan ieder volk, gelijk aan ieder mensch, zijn eigen streken ten slotte altijd thuis gebracht worden. Daarom ook, men hecht licht te veel waarde aan wat nu daarginds gebeurt. De tegenwoordige toestand van China is nog maar het begin van een overgangstoestand en het Chineesche Rijk verdeelt zijn geschiedenis in tijdvakken van vele eeuwen.

23 Augustus. P. v. D.

VAN DE REDACTIE.

De „*Vereeniging ter bevordering van de belangen des Boekhandels*" heeft, voor de tweede maal binnen een kort tijdsbestek, als hare meening uitgesproken dat het voor haar niet wenschelijk is, zich tot de Regeering te wenden met verzoek eindelijk, op voorbeeld van de meeste Europeesche landen, toe te treden tot de Berner Conventie. Zij deed dit tegen de meerderheid van haar bestuursleden in met een groote meerderheid van stemmen, zoodat wij moeten aannemen dat het alleszins eerbiedwaardige lichaam, dat veel goeds tot stand brengt en bracht, vooreerst wel de overtuiging toegedaan zal blijven, dat *het belang des Boekhandels* in strijd is met de belangen van den oorspronkelijken, Nederlandschen auteur.

Onze litteraire kunstenaars, die gewoon zijn de zorg voor hunne belangen toe te vertrouwen aan hunne uitgevers en die tot nu toe er nooit ernstig aan hebben gedacht, op voorbeeld hunner Fransche collega's, een reusachtigen schrijversbond te vormen, waarvan het bestuur zou optreden als een raad van voogdij over zorgelooze artisten, onze litteraire kunstenaars mogen dit besluit vreemd vinden, zij maken er zich niet heel ongerust over. Wij staan, op hoogst, hoogst enkele uitzonderingen na, op goeden voet met de pleegvaders van onze geesteskinderen. Wat ons eigen finantiëel belang aangaat, vertrouwen wij dat ze er wel goed voor zullen zorgen. Bovendien, dat auteursrecht en dat vertaalrecht.... we willen er zoo weinig mogelijk mêe te maken hebbben. De meesten onzer staan hun manuscripten af tegen een vaste som.

En het publiek denkt heelemaal niet aan zulke quaesties; eigenlijk denkt het ook niet al te zwaar over zijn auteurs. Een Nederlandsch woordkunstenaar is iemand, die een betrekking heeft en er bij schrijft, tegenwoordig nog al dikwijls voor eenig honorarium. Maar, als men zegt *auteur*, dan wekt men niet, in de verbeelding van het groote publiek, de gedachte op aan een type of een klasse van menschen, die recht hebben op belangstelling, zooals men doet door te zeggen: de Nederlandsche Werkman, de Nederlandsche Visscher, de Nederlandsche Koloniaal.

Intusschen worden er hoe langer hoe meer werken van Nederlandsche kunstenaars vertaald en van onze geleerden niet minder. Maar ik blijf mij bepalen tot de auteurs van belletrie, tot de door onze Regeering als „*quantité négligeable*" aangemerkte minderheid. Welnu, het vertaalrecht van hunne werken, ook van die, waarin het buitenland getoond heeft belang te stellen, is, moet zijn en zal blijven zoo goed als waardeloos en wel des te minder waard, naarmate het werk meer de aandacht heeft getrokken. Dit klinkt als een paradox; maar het is de nuchtere waarheid. Immers, wij of onze uitgevers kunnen geen enkelen buitenlandschen uitgever, ten opzichte van geen enkel werk garandeeren dat het niet reeds door anderen vertaald gereed ligt. Wij

kunnen niet meer geven dan het recht op het vertaalde werk te laten drukken „*eenige, door den schrijver geautoriseerde uitgave*"; maar zelfs de eenvoudigste van geest begrijpt dat dit niemandal beteekent. Een niet geautoriseerde, doch veel goedkoopere editie maakt de andere onverkoopbaar. Ergo, zijn de vreemde uitgevers niet geneigd voor dat autoriseeren meer te geven dan een bagatel. En ze hebben gelijk.

Indien dit nu het eenige nadeel ware van ons isolement ten opzichte der Conventie van Bern, zou geen mensch er zich bijzonder warm over behoeven te maken. Immers, tegenover het verdriet dat de auteur het vertaalrecht van zijn werk waardeloos weet in het buitenland, staat de vreugde, de eer (!!) in het buitenland bekend te worden en in een paar onzer dagbladen wel ereis bij toeval vermeld te zien, dat er een boek van hem, vertaald, is verschenen bij die en die buitenlandsche firma's. Is dat nu gebeurd in het Duitsch of Fransch en de vertaalde editie veel goedkooper dan de oorspronkelijke, dan kan zijn uitgever nog het genoegen smaken dat men de vreemde uitgave koopt in plaats van de Nederlandsche. Maar dit alles laat ik nu daar.

Een geval, dat zich ook voordoet, is het volgende: een Nederlandsch auteur verneemt bij toeval of door de vriendelijkheid van den vertaler, dat zijn boek verschijnt als feuilletons in het een of andere buitenlandsche blad. Hij heeft de vertaling nooit gezien vóór het afdrukken en komt tot de ontdekking dat men, om het vreemde publiek te believen, gansche stukken heeft weggelaten; dat men passages wat „piquanter" heeft gemaakt of wel, wegens onvoldoende kennis van onze taal, geheele fragmenten en tooneelen, waarop alles aankomt, verkeerd heeft overgezet. Verknoeid komt nu zijn arbeid onder de oogen van een vreemd publiek. Ja, het is zeer goed denkbaar dat men een pornografisch tintje heeft gegeven aan een onschuldig verhaal of hem denkbeelden laat verkondigen, die tegen zijn heiligste overtuiging indruischen. Dit nu is *geen* geldquaestie; dit is een kunstquaestie. De Nederlandsche Regeering laat haar eigen auteurs totaal onbeschermd tegen dergelijke praktijken. Zij duldt dat mannen, die de nationale kunst tot eer strekken, door iederen buitenlander, die er voordeel in ziet, worden geëxploiteerd, niet alleen, maar benadeeld in hun goeden schrijversnaam.

Een nog grooter nadeel vloeit voort uit ons weigeren om tot de Berner Conventie toe te treden. Ofschoon het aantal uit het Nederlandsch vertaalde, belletristische werken veel grooter is dan men het doet voorkomen en veel grooter moet wezen dan iemand hier weet, aangezien menig Nederlandsch novelletje maar heel rustig in een buitenlandsch blad verschijnt zonder naam van den schrijver, is de verhouding tusschen onvrijwilligen uitvoer en vrijwilligen invoer zeker te kenschetsen als 1 tot 1000. Wij nemen veel meer van den vreemdeling dan het den vreemdeling lust van ons te nemen.

Wat wij vertalen is, doorgaans, zoo kwaad niet. Dat wij laten vertalen voor een minimum loon, drukt natuurlijk het honorarium van den oorspronkelijken schrijver, voor wien de belangstelling trouwens bitter klein is; maar hoe wij laten vertalen, in den regel, is een ernstiger quaestie.

Welnu, uitgezonderd de dagbladen van goed allooi en uitgezonderd de groote uitgevers, laat men hier vertalingen uitkomen, alle maanden, alle weken misschien, in kleine krantjes en vodderige boekjes, die minder dan slecht zijn. Ze mogen niet onder Nederlandsch werk gerekend worden. Maar, daar zij zeer goedkoop in den handel worden gebracht, leest men zulke vodden bij massa's en daar zij verschijnen in goedkoope blaadjes stichten zij het ergste kwaad juist onder de zoogenaamde „spraakmakende" gemeente die, spijt haar mooien naam, jammerlijk gauw onhollandsche woorden en zinswendingen overneemt, vooral uit boeken, vooral uit romannetjes.

Tegen dit kwaad beschermt de Nederlandsche Staat NIET de Nederlandsche Taal, ofschoon wij, bij alle feestelijke gelegenheden, zoo hoog opgeven van onze liefde daarvoor.

Moest er betaald worden voor elke vertaling van een buitenlandsch werk gedurende de eerste jaren na het verschijnen, dan zou 't in de wereld zenden van prulwerk geen goede speculatie meer zijn.

Wij stipten hier het een en ander aan om onzen lezers te doen zien dat de quaestie van al of niet toetreden tot de Berner Conventie, ook al plaatst men zich maar op het standpunt van den litterairen kunstenaar en al houdt men geen rekening met de belangen van ons *Tooneel*, die er ook meê zijn gemoeid, met onze nationale waardigheid, die in de buitenlandsche pers nu en dan heel wat te verduren heeft door dat vertalen en verknoeien *onzerzijds*, is: niet alleen de zaak van den Boekhandel, maar een zaak van algemeen belang.

En dit doen wij om uwe belangstelling tijdig wakker te maken, voor het geval dat, eindelijk, ook de Nederlandsche geleerden, de Nederlandsche onderwijzers, de Nederlandsche litteraire kunstenaars en velen van hen, die prijs stellen op onze reputatie in het buitenland en wier hart nog warm klopt voor alles wat betreft onze Vaderlandsche Wetenschap, onze litteraire Kunst, ons Tooneel, onze Taal, dat eindelijk die allen ook eens hùnne meening zullen willen doen hooren en haar stellen, hetzij dan naast of tegenover die van den Nederlandschen Boekhandel.

De meening schijnt ingang te vinden dat wij hebben het recht om te vertalen wat ons goed dunkt en dat het verkeerd zou wezen daarvan afstand te doen ter wille van een handjevol auteurs, die men elders wel zoo vriendelijk is van te vertalen. Natuurlijk, er is geen enkel eigendomsrecht, zoo lang de wet dit niet erkent; dus ook geen auteursrecht (wat wèl erkend is) en geen recht van den buitenlander op vergoeding voor 't vertalen zijner werken ten onzent (wat onze wet niet erkent). Maar boven het slim zich onthouden van toetreding tot een internationale overeenkomst, staat het gevoel van recht en billijkheid der Natie. Zoodra dit zich laat gelden, zal men de Regeering bereid vinden niet langer te volharden in ons weinig eervol isolement. Zoolang dit blijft sluimeren, omdat het groote publiek volstrekt onkundig is van den stand van zaken, zal de Regeering blijven dralen.

Wij hopen daarom dat de quaestie niet zal blijven rusten, na de uitspraak

van de „*Vereeniging ter bevordering van de belangen des Boekhandels*", een Vereeniging, aan wie wij hier gaarne een welverdiende hulde brengen, doch waaromtrent het denkbaar is dat haar belangen niet overeenstemmen met het belang en recht van anderen. F. L.

* * *

P.S. Wij ontvangen ter bespreking *The pilgrims in their three homes: England Holland, America*, bij William Elliot Griffis. Het werd geschreven naar aanleiding van het volgende feit: den 24sten Februari 1890 werd door de *Congregational Club of Boston* besloten een gedenkteeken te Delfshaven op te richten „remembering the hospitality of the free republic of Holland, so generously bestowed upon the Pilgrims, who, after a twelve years' residence in Amsterdam and Leyden, sailed from Delfshaven on a voyage which was completed at Plymouth Rock."

Dit denkbeeld mocht echter niet dadelijk verwezenlijkt worden en nu heeft de auteur van bovengenoemd werkje gemeend zich de moeite te moeten getroosten Nederlandsch te leeren en ons vaderland in 1892 te bezoeken, ten einde zooveel mogelijk gegevens te verzamelen met betrekking tot het verblijf der *Pilgrims* ten onzent. Veel belangrijks wordt ons daaromtrent dan ook medegedeeld in een boekje met aardige plaatjes, dat onlangs verscheen te Boston en New-York bij Houghton, Mifflin and Cy. Zoo mogelijk, komen wij op deze uitgave later nog terug.

L.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

Een halve eeuw (1848—1898), historisch gedenkboek, uitgegeven door *Het Nieuws van den Dag*, bij de inhuldiging van Koningin Wilhelmina. Twee deelen, Amsterdam, J. L. Beijers & J. Funke, 1898.

„Nederland onder de regeering van Koning Willem den derde en het regentschap van Koningin Emma, door Nederlanders beschreven, onder redactie van dr. P. H. Ritter," luidt de bijtitel, die het boek nog beter kenschetst.

Deze uitgave is van het hoogste belang te achten en wij mogen de directie van *Het Nieuws* en niet het minst dr. P. H. Ritter geluk wenschen met het groote succes, dat zich heeft geüit in het feit, dat de geheele eerste oplaag in een paar dagen was uitverkocht. Pleit dit voor de degelijkheid der lezers van *Het Nieuws* en van het overige publiek, het is ook een doorslaand bewijs van het groote vertrouwen, dat men stelt in de directie van het, in den goeden zin des woords populaire blad en in het beleid van den hoofdredacteur, die zich met de moeielijke taak der samenstelling zag belast. Want die taak was verre van gemakkelijk. Het gold de organisatie van een reuzenwerk, en, terwijl dat reuzenwerk zoo compleet mogelijk wezen moest, diende men toch den omvang te beperken. Redactie en medewerkers zijn geslaagd in hun streven. Aan groote degelijkheid paart zich beknoptheid en we hebben ontvangen de feitenmassa van een encyclopedie in den welverzorgden vorm van een boek.

Na de vriendelijke inleiding van dr. Ritter, die met groote dankbaarheid terug ziet op het jaar, besteed aan het bijeenbrengen van de verschillende bijdragen tot dit werk, komen de zes- en dertig hoofdstukken, geschreven door specialiteiten van grooten naam. Ze zijn verdeeld in twee groepen: *Staat en Maatschappij* met twintig — en *Wetenschap, Kunst en Godsdienst* met zestien hoofdstukken, terwijl twee, door den heer Gebhard Jr. met veel zorg bewerkte registers het mogelijk maken dit standaardwerk, met aardige vignetjes versierd, ook als woordenboek te gebruiken.

Een eigenlijke critiek, alle onderdeelen betreffend, is niet door één persoon te schrijven. Men zou alleen met den samensteller van gevoel kunnen verschillen omtrent de verdeeling of het opnemen en weglaten van die en die hoofdstukken. Wat ons betreft, wij zouden niet weten wat in dit opzicht valt aan te merken. Het werk vormt een goed organisch geheel. Meer kan men niet verlangen en, zoo deze of gene specialiteit van oordeel wezen mocht, dat nòg meer hoofdstukken konden zijn bijeengebracht, dan herdenke hij het wijze woord van den samensteller: „hadden wij ons geen grens gesteld, de rijkdom van de stof zou ons hebben gevoerd tot de uitgave niet van een historisch *Gedenkboek* maar van eene historische *Bibliotheek*."

Dat dr. Ritter niet de volle verantwoordelijkheid op zich neemt van alle volzinnen, die er op de meer dan acht honderd bladzijden te lezen staan, spreekt vanzelf. „Duiden de namen der schrijvers in hoofdzaak de richting aan van hem, die zich de vrijheid veroorloofde hen tot medewerking uit te noodigen, dit heft de mogelijkheid niet op, dat in dit werk meeningen worden aangetroffen, die hij misschien zelf òf niet, òf niet aldus onder woorden zou hebben gebracht." Om geen enkele gedachte, afwijkend van de zijnen te zien verkondigd in een boek, dient

men het zelf te schrijven. En niet eens beoordeelen kan één mensch deze hoogst merkwaardige uitgave.

Wij durven niet beginnen aan een overzicht van den inhoud, wetend in ons kort bestek niet verder te kunnen komen dan tot een opsomming van namen en bepalen ons daarom tot de mededeeling dat dr. Ritter inderdaad zeer gelukkig geweest is in zijn keuze der medewerkers. Overal vindt men den bij uitstek geschikten man op de moeilijke plaats. Trouwens, dit boek zal worden besproken nog heel lang na het verschijnen. Het is te voorzien dat andere deskundigen elk den meer dan dertig bijdragen van beroemde specialiteiten uitvoerig zullen behandelen, misschien critiseeren. Maar wij gelooven niet dat één enkelen der medewerkers de hulde zal worden onthouden, volkomen in den geest van het *Nieuws*, te hebben gestreefd naar degelijkheid en waardigheid. — Dat de Directie zich finantieele opofferingen heeft moeten getroosten is, dunkt ons, wel zoo goed als zeker. Men kan zulk een werk niet geven met het oog er winst meê te behalen, vooral niet tegen zulk een matigen prijs. Ook daarom komt commissarissen en uitgevers hulde toe.

* * *

Dr. D. C. Nijhoff. *De Stadhouders en Koningen uit het Huis Oranje-Nassau.* Amsterdam 1898, Uitgeversmaatschappij *Elsevier,* met een door T. v. d. Laars versierden omslag en reproducties der beroemdste van de prinsen en vorsten bestaande portretten.

Ook de Maatschappij *Elsevier* gaf ons een historische feestgave, verdienstelijk eveneens, hoewel van geheel anderen aard dan de boven aangekondigde. *De Stadhouders en Koningen uit het huis van Oranje-Nassau in karakterestieken* is een zeer eigenaardig boekje. De schrijver, welbekend door zijn historische studies en boeken en door zijn veelbesproken bewerking van Ruth Putmans *Willem de Zwijger*, heeft, naast de goed geslaagde reproducties van hun portretten, die het fraai uitgegeven boekje versieren, willen geven vorsten-portretten in woorden, die zich, door hun kortheid en scherpte van lijnen, zouden graveeren in 't geheugen der menschen.

Het werkje is verrijkt met aanteekeningen (waarin wij onder meer vernemen dat dr. Nijhoff zijne beschouwing over Willem IV in zijne staatkundige geschiedenis van Nederland eenzijdig donker gekleurd vindt, welke meening door ons niet wordt gedeeld), een geslachtregister van de Stadhouders en Koningen uit het Huis van Oranje-Nassau en een geneologische aanteekening, waarvan het slot betoogt dat Koningin Wilhelmina aan de meeste vorstenhuizen van Europa is verwant nml. aan de Hohen zollerns, aan Nikolaas II van Rusland en aan Koningin Victoria, terwijl „de meeste andere vorsten van Europa in den 10den of 11de graad van Oranje afstammen, zoodat werkelijk diens bloed stroomt door de aderen der meeste vorstengeslachten van heden."

* * *

Fransche Studiën, door dr. Jan ten Brink. Twee deelen. Amersfoort. G. J. Slothouwer.

Ditmaal geeft de hoogleeraar dr. Jan ten Brink ons uitvoerige studiën over George Sand, Honoré de Balzac, Emile Zola, Emile Augier en Alphonse Daudet. Zij verschenen in *De Telegraaf*, althans voor een gedeelte en werden nu opgedragen aan de heeren prof. mr. R. T. P. de Boneval Faure, C. G. Chavannes, Mr. Ch. M. Dozy, dr. H. Hesseling en P. Werkman, leden in het Bestuur van de Sectie Leiden der *Alliance Française* (Genootschap tot beoefening der Fransche Taal en Letteren). Misschien moet men dit in verband brengen met wat gezegd wordt in het slotartikel van Deel I (*Emile Zola en de openbare meening — 1898*) en

is het de bedoeling van den hoogleeraar geweest duidelijk te doen uitkomen dat hij zijn Fransche sympathieën niet verder uitstrekt dan tot het gebied der taal en der niet al te moderne Letterkunde, terwijl zij, die de opdracht aanvaarden, daar ook zoo over denken.

Hij vermoedt dat een gedeelte der schreeuwers tegen Emile Zola wordt gevormd door zijn letterkundige tegenstanders en het schijnt hem toe dat „Zola's heldhaftig en bewonderingswaardig optreden in de Dreyfus-beweging niet alleen de oorzaak is van den nu veel aangeheven kreet *Conspuez Zola!*"

Wie met genoegen deze artikelen in een dagblad lazen, zullen nu blijde zijn ze verzameld te kunnen bezitten, keurig gedrukt op mooi papier, in twee nette deeltjes.

* * *

Rozeknop, door Mevrouw Joh. Gerstenhauer. P. den Boer, Utrecht.

Dit is een niet zeer handig pleidooi voor het spiritisme met materialisaties, in den vorm, zoowat in den vorm, ten minste, van een novelletje, nog al kinderachtig gesteld, waarin de materialisten, die niet met materialisaties ophebben, er van langs krijgen en de anderen ook. Zeer uitvoerig is beschreven de beslissende *séance* met het groote medium (een zeer intressant medium, dient gezegd) die alle aanwezigen overtuigt dat de mensch onsterfelijk is en dat zijn geest kan worden teruggeroepen naar de wereld, indien een goed medium zijn verschijning wenschelijk acht, al mocht ze ook ongewenscht zijn voor den bevrijden geest.

* * *

Th. Heyligers, *Reisindrukken*, Zalt-Bommel. H. J. van de Garde & Co Zonder jaartal.

„Na een vreeselijk getreuzel bracht een meisje, dat blootsvoets liep een paar stukjes hard vleesch en spiegeleieren. Het eerste was in één woord walgelijk, de eieren waren heel goed. Wij begrepen dat wij daar niet lang op konden teren, doch wat te doen om onzen honger te stillen? Toen viel 't ons in dat wij blikjes bij ons hadden; die werden dus geopend, de deur werd gesloten en een onzer bakte heerlijke sneedjes gehakt. Ik zorgde weer voor thee, de vriendin pakte de haagsche beschuitjes uit en we smulden...."

Hier hebt gij een staaltje van wat den auteur het allermeest belang inboezemt, waarover zij het uitvoerigst en duidelijkst schrijft. Geraakt zij, ter afwisseling, in vuur over natuurschoon, dan krijgen we dit:

„Een op zwart af getint dennebosch stak zoo piquant mogelijk af tegen de roode massieve rotsgroepen en toen wij uitgestapt, de ondergaande zon ook de zee zagen verlichten, alles met een tooverachtigen, rosachtigen gloed kleurende, was geloof ik, onze verrukking ten top gerezen. Dit was een oogenblik, zooals men maar zelden in 't leven geniet; ik had 't nog lang willen vasthouden, ik wilde de volle werking mede nemen en keerde naar het rijtuig terug, zeggende:

„Voor vandaag is het wel! ik kan niets meer bewonderen!"

Wat aangaat de praktische wenken, die zoo'n soort van boek tenminste nuttig zouden kunnen maken, ik geloof niet dat de reiziger daaraan veel hebben zou. De auteur geeft er veel te weinig en zoo oppervlakkig!

Waar de schrijfster *Le Mont Dore* behandelt, toont zij beneden het allerlaagste te staan, dat men eischen kan van een kostschoolmeisjes-opstel. Ik ben daar zelf geweest en kan haar dus controleeren. Potsierlijk begint zij ons te vertellen dat het plaatsje waard is meer bekend te zijn dan tot nu toe het geval is!! en dan krijgen we bijzonderheden nog droger verteld dan ze te lezen staan in een der *Guides Diamant* der collectie Joanne, die de reizigster hier en daar plundert. Men vraagt zich af hoe de arme lijderes, die

zegt daar een kuur te hebben gedaan, zich nog heeft durven blootstellen aan de onaangenaamheid eener ongunstige beoordeeling. Heeft geen deskundige haar gewaarschuwd? Bezweek zij voor even gevaarlijke als welgemeende vleierijtjes?

Misschien, waarschijnlijk, heeft de auteur veel gevoeld van het geziene natuurschoon, maar zeggen kan ze 't niet, in de verste verte niet. Hoe is 't mogelijk dat menschen die zoo heerlijk reizen kunnen, nog snakken naar 't vermaak wat onnoozele opstelletjes van zich gedrukt te zien?! —

* * *

Met Verlof, oorspronkelijke roman, door Thérèse Hoven. Amersfoort, Valkhoff & van den Dries. (Zonder jaartal).

Er is, in dezen roman, een beetje goede observatie, een beetje humor, een beetje gezeur, veel vulsel en een aardige verzameling puntjes en streepjes, niet overal gelukkig gevallen uit de gul zaaiende hand; maar toch doen ze wel modern, waar ze op de goede plaats terecht gekomen zijn.

Het gegeven is niet onaardig. Een administrateur van de Delimaatschappij, gehuwd met een vrouwtje, dat in de Oost geboren is uit Europeesche ouders, krijgt het in zijn hoofd naar Europa te gaan met verlof. Het huwelijk van Nonnie en hem is kinderloos gebleven en nu hopen zij dat in Europa gebeuren zal, waarop men in den omtrek van den evenaar vergeefs heeft gewacht. Nonnie vindt het vreeselijk naar Holland te moeten gaan, doch zij zou zoo gaarne moeder willen worden. Ze gaan dus. Dan komen de beste bladzijden van het boek.

Mevrouw Hoven laat heel aardig zien hoe verschrikkelijk zoo'n echt-indisch mevrouwtje het hier wel moet vinden en wat zoo'n arm schepseltje uitstaat indien zij met onhartelijke, innig nare familieleden in aanraking komt. Later teekent ze ons nog een minder lief exemplaar, *Toetie*, die ons nu en dan doèt denken aan een aapmensch, maar recht vermakelijk is voorgesteld.

Nonnie's man was een egoïst. Zoodra hij in den Haag is aangekomen, gaat zijn baatzuchtige liefde voor zijn vrouwtje hard verminderen. Hij heeft een intrige met een jong meisje, dat kamers verhuurt aan het indische paar. Er wordt een dochtertje geboren, door een toeval in tegenwoordigheid van Nonnie. De moeder sterft. Nonnie is wel zoo goed het kind aan te nemen, maar het ziet er niet naar uit dat ze ooit haar man vergeven zal. Dit gebeurt echter toch als het echtpaar in de Oost teruggekeerd is en de man zijn karakter heeft veredeld, nadat zij samen veel leeds hebben ondervonden, waarvan hij de oorzaak was.

„Zoo worden ze aan elkander geopenbaard als flinke strijders — zoo leerden ze elkander steunen door eigen kracht en vonden ze kracht voor eigen zwakheid."

Vooral tegen 't eind is de stijl slordig. De *toedracht* eener zaak wordt bijv. *op gezegeld papier* bij iemand *gedeponeerd*. Met dit al moet menigeen zich met het boek wel vermaken.

F. L.

Hare Majesteit Koningin Wilhelmina, naar eene photographische opname van Kameke.

DE HULDIGING.

„. . . . . zooals een goed Koning *schuldig* is te doen."

Toen deden velen even de oogen dicht of knipten met de oogleden of haalden diep adem; en anderen trachtten niet hun aandoening te verbergen, of konden 't niet.

't Was doodstil geworden in de kerk, zoodra de laatste klank van 't koorgezang was weggedeind en men plots daarop hoorde de Koningin, die sprak. Een klaar geluid, zacht, melodieus, teer en toch machtig. Machtig door 't mooie zeggen van de woorden, die statig voortklonken tot de verst-verwijderden. Wèl lief moet Zij hebben onze taal om haar zóó te spreken.

En men zag daar een meisje, nog zoo jong, en toch, de Majesteit, ernstig, waardig! De Koningin, kennend Haar plicht, wetend hoe zal zijn Haar leven; en willend vervullen die plicht, willend leven dat leven, met moed, kracht en opgewektheid, als mensch, die arbeidt en lijdt, maar goed en wijs wordt geheeten.

De zon scheen door 't kerkeraam en men zag den troon, de Koninginnen en de kleurige groepen om Haar heen, in een zacht licht, koper-glanzend; ik hoorde verwijderd, even maar, 't gebam van klokken.

Toen stond Zij op, strekte den rechterarm omhoog, en legde af den eed van trouw aan het Nederlandsche volk. En hooger klonk dat „schuldig", Haar hoofd ging iets achterover, slanker nog was Haar gestalte.

De roep van den oudsten Koning van Wapenen: „Hare Majesteit Koningin Wilhelmina is ingehuldigd!", na de bevestiging van 't eedsformulier door de leden der Staten-Generaal, ging verloren in een spontaan „Leve de Koningin!", en een daarop volgend langdurig, krachtig gejuich van de gansche in de kerk verzamelde menigte.

Daarna ging Zij heen, bleek wat, maar blijkbaar gelukkig, tevreden. En

ik hoorde Haar welluidende stem weer, toen Zij langs mij ging, zachtvrindelijk pratend met den nestor der Eerste Kamer, die naast Haar liep.

Door de deuropening, toen Zij was gegaan naar Haar volk, dat wachtte, zag ik den Dam. Nooit, nooit wil ik vergeten dat heerlijk gezicht vanuit die kalme kerk door 't hoog-vierkante deurvak: licht, stralend, tintelend licht, en kleuren! Een rij blank-witte pluimen, goud, blauw, rood van uniformen, geblink en geflikker van sabels en geweren, waaiende vlaggen en wimpels! En voor de ramen van de helle huizen aan den overkant, en op de daken, zwarte groepen van menschen, bewegend, wuivend met zakdoeken, zwaaiend met armen, juichend, hoog-op!

PRAESENS.

H. J. VAN DER WEELE

DOOR

P. A. HAAXMAN Jr.

Een bezoek aan het atelier van een schilder kan hem in een uur tijds beter doen kennen dan het zien van zijne schilderijen op eene gansche reeks van tentoonstellingen. Dat is inzonderheid het geval met Herman Johannes van der Weele. Vóór dat ik dezen artist in zijn werkplaats bezocht, meende

ik hem door jaren langen omgang en bestudeering van zijn werken vrij wel te kennen, hem, den gezelligen prater over kunst, die zoo gaarne en zoo gemakkelijk aan anderen mededeelt hoe hij er over denkt en ook een en al aandacht is, wanneer hij iemand treft die ook tot de overtuigden behoort. Een discours met Van der Weele over kunsttheorieën en beginselen, over de groote mannen van vroeger en van het heden, is een waar genot. Als alle docenten zoo vol geestdrift en convictie waren, dan zou het studeeren bij de jeugd er prettiger in gaan. De didactische kant zit bij Van der Weele zoo ingeworteld, het is hem in die mate een tweede natuur geworden om zijn overtuiging en zijn kennis aan anderen mede te deelen, dat hij ook onder zijne kunstbroeders als verstandig kouter over de kunst eene eereplaats inneemt. Maar zijn eigen werk kan men eerst goed genieten op zijn atelier. Als men hem zoo hoort redeneeren en over het mooie — soms ook over de gebreken — van anderer arbeid hoort uitweiden, denkt men wel eens: die Van der Weele moet toch zelf een eerste bolleboos in de kunst zijn. Maar zooals men bij ervaring weet, staat de theorie dikwijls ver van de practijk, en kan men over 't een wel eens heel mooi redeneeren zonder nu juist een held in het andere te zijn. Bij Van der Weele nu gaat dat samen, en op zijn atelier krijgt men daarvan den frisschen, vollen indruk.

Ik trof het bijzonder op een keer dat hij juist van buiten was teruggekeerd. Met zijn vriend Ter Meulen, die in didactischen aanleg zijn evenknie is hoewel meer naar den wijsgeerigen kant, had hij eenige weken zich verkneukeld in het zuivere natuurgenot, ongestoord studies geschilderd in 't open veld, naar pracht van luchten gekeken, genoten van de tonenweelde des morgens en des avonds en getracht eenige indrukken daarvan vast te leggen met het penseel.

Bij het bezoek aan de ateliers van vele onzer tegenwoordige knappe tijdgenooten, en ook nu weer bij Van der Weele in zijn intieme omgeving van zoo pas uit de volle natuur meegebrachte versche indrukken, herinnerde ik mij onwillekeurig wat Eugène Fromentin in zijn voortreffelijk werk *les Maîtres d'autrefois* van de zeventiende eeuwsche meesters zegt, dat zij daarom een zoo geheel afzonderlijke plaats in de kunstgeschiedenis innemen omdat zij in hun kunst een afspiegeling gaven van hun land en volk. De Hollandsche schilderkunst was en kon niet anders zijn dan het portret van Holland, zijn uitwendig, trouw, nauwkeurig, compleet, welgelijkend beeld, zonder eenige opsiering. Welnu ik durf beweren dat de kracht en de roem der tegenwoordige Nederlandsche school van 't einde der 19de eeuw, eveneens in diezelfde eigenschap is gelegen. Ook zij geeft het portret van land en volk; ook zij verjongt zich telkens aan die heerlijke luchten, dien rijkdom van tonen, die, sedert Ruysdael, Van Goijen en Van de Velde er door geïnspireerd werden, onveranderlijk dezelfde zijn gebleven. Het is nog altijd hetzelfde beginsel, dezelfde methode in de ateliers van onze artisten, het streven naar den eenvoud, naar de soberheid der dingen in de natuur, die hun uitbeelding zoo dichterlijk schoon maakt.

Bij geheele reeksen zag ik op Van der Weele's atelier pas geschilderde

Op 't akkerveld (schilderij).

studies, en ik vergat dat zij met verf gedaan waren, het ideaal van den kunstenaar zag ik daar in tonen weergegeven.

Toen ik de opmerking waagde, dat dit alles toch veel mooier was dan tentoonstellingen veeltijds te zien geven, moest Van der Weele dit volmondig beamen.

Er zijn natuurlijk uitzonderingen — zei hij — maar de meeste expositieschilderijen zijn op het effect van de „entourage" berekend. Voor een woonvertrek, waarvoor zij dan toch gemaakt zijn, is er te veel geofferd aan den grooten indruk, de détails zijn verwaarloosd en de meeste schilderijen te wit.

Dus ge zoudt liever niet exposeeren?

Dat is weer een ander uiterste. Tentoonstellingen zijn nu eenmaal, ik zeg

Boschontginning te Hulshorst (krijtstudie).

niet het beste, maar zeker het eenvoudigste en zekerste middel om het publiek met de kunst en hare beoefenaars in aanraking te brengen. Daar hebt ge onze beroemde oude schilders. Hunne werken zijn thans hooggeroemd door de gansche wereld, maar hunne tijdgenooten kenden hen te nauwernood omdat zij weinig gelegenheid hadden om hunne schilderijen te zien. Van tentoonstellingen was toen geen sprake, ook niet van museums. Daartegenover staat echter, dat de kunst zelve er veel beter bij voer. Bij een schilderij werd in die dagen evenzeer op détails gelet als tegenwoordig dikwijls bij studies alleen schijnt te geschieden, en men nam toen volop den tijd om zich aan een kunstwerk geheel te wijden en het niet eer los te laten vóór men er

zekere volkomenheid in bereikt had. Kom daar tegenwoordig eens om! Een artist, die met zijn tijd wil medegaan, werkt soms voor drie, vier tentoonstellingen te gelijk en de een is nog niet geopend, of voor de andere ontvangt men weer een uitnoodiging. En men doet gaarne meê, vooreerst natuurlijk

Zandkar in de duinen (schilderij), eigendom van den Heer J. H. Broekman Jr., Amsterdam.

uit eigenbelang en dan ook omdat de tentoonstellingen, vooral die in het buitenland, er ontzaggelijk veel toe bijgedragen hebben om den roem der Hollandsche schilderschool van de 19de eeuw te vestigen....

Terwijl Van der Weele zoo sprak, had ik met aandacht naar een plankje

gekeken, dat ik uit een hoek van zijn atelier in 't licht had gebracht. Daar was een rund op geschilderd; het stond daar met alle bijzonderheden van het dier, zijn fluweelige huid, zijn goeiigen kop, het diepe donzige zwart van de vacht, maar met al die uitvoerigheid toch een dier vol leven, niets te veel en niets te weinig, een kompleet kunstwerk.

En zoudt ge toch wel willen geloven, dat dit zoo uitvoerige koetje op een tentoonstelling niets doet. Het zou nauwelijks de aandacht trekken te midden van de effectvolle schilderijen.

Dit zeggende, draaide de schilder een ezel om, waarop een schilderij in aanleg, een echte Van der Weele mij tegenschitterde: een kar op een zandigen weg, hel door de zon uit een blauwe lucht verlicht.

Ziedaar nu een echt tentoonstellingsschilderij, dat mijn intiem gedane koe volkomen doodslaat.

Van der Weele had gelijk, maar ik waagde toch de opmerking, dat in die lucht, in het brutaal midden in 't zonlicht geschilderd kereltje op de kar, in het schonkige paard en in de kranige vegen van den zandigen grond meer temperament en ziel lag dan in tien van die mooi geacheveerde studies te zamen.

Koehoedster (krijtstudie).

Ge kunt best gelijk hebben, riep Van der Weele weer met dat eigenaardig doceerende in zijn stem, maar als ik die koe niet zoo uitvoerig geschilderd had en nog veel meer andere koeien en paarden op dezelfde manier, dan had ik wat u ziel gelieft te noemen, in mijn schilderijen nooit bereikt.

Aan den anderen kant van den ezel stond een voltooid schilderij, dat ik eerst moeite had voor een Van der Weele te herkennen: een zonnig landschap in den omtrek van Keppel, met hoog opgaand dun geboomte, een koehoedster langs den boschrand en een wit koetje, glanzende in 't zonlicht, in 't verkort op den voorgrond.

't Is vreemd, maar nu ik dit schilderij, na zes weken buiten te hebben gewerkt, terug zie, is er toch iets in wat mij niet bevalt.

Ja, ik vind het zeer knap, echt buiten waargenomen, maar op en top een Van der Weele is het niet.

Ik moet er nog wat aan doen. Dit zeggende, had Van der Weele een brokje zwart krijt uit zijn vestzak gehaald en schetste luchtig en in een oogwenk eenige schrappen op het doek; toen nog een paar vegen met een stuk wit krijt, en daar stond op eens het schilderij in optima forma. De schilder had even een kar met een kereltje in 't landschap geteekend en daarmeê de compositie verbeterd zooals zij werkelijk moest zijn.

Van der Weele heeft er vooral slag van naar aanleiding van het werk van kunstbroeders juiste opmerkingen te maken. Men ziet hem gaarne op de

ateliers, wanneer daar werken in aanleg zijn. Over het hoe en waarom van de dingen, over het mooie van de compositielijn, het min of meer goed doen van een figuur in het landschap, de tegenstelling van tonen en hunne onderlinge waarde, daarover weet hij zoo smakelijk en met zoo veel fijn en scherpzinnig oordeel te redeneeren, dat ook zeer ontwikkelde artisten, dien vriend gaarne op hun atelier zien en zijn raad hoog op prijs stellen. Maar omgekeerd waardeert Van der Weele elke gezonde opmerking over zijn eigen werk. Met liefde herinnert hij zich het oordeel, dat indertijd Bosboom en Mauve, voor hem grootmeesters van de Hollandsche kunst der laatste halve eeuw, over zijn werk hebben geveld, ook als dat oordeel soms lang niet malsch was.

Van der Weele was nog pas eenige jaren aan 't schilderen, toen Bosboom hem

Hut op de heide (schilderij).

de eer aandeed van een bezoek op zijn toenmalig atelier op de Lange Beestenmarkt, hetzelfde waar zijn oude vriend J. B. Tom gewerkt had. Van der Weele had toen een schilderij ingezonden op de Driejaarlijksche in den Haag. waarop hij een zoneffect zoo diep van toon had geschilderd, dat het veeleer den indruk maakte van een maneschijn.

Bosboom had het daar opgemerkt en kwam v. d. W., dien hij niet kende, opzettelijk bezoeken, om te zeggen: wat hebt ge daar een leelijk schilderij, maar wat is het bestudeerd! Hard werken maar, en je zult er wel komen.

Dat mengsel van afkeuring en van lof had voor den aankomenden schilder uit dien mond eene bizondere waarde en gaf hem meer steun dan onbepaalde goedkeuring had kunnen doen.

* * *

Herman Johannes van der Weele werd 13 Januari 1852 te Middelburg geboren. Het werd hem al spoedig duidelijk, dat hij, de achtste van negen kinderen, wat men noemt zijn eigen weg in de wereld moest zoeken. De omstandigheden waren zijn jeugd niet gunstig, in zoover hij reeds op zijn 11e jaar de school verlaten en een . . . betrekking moest zoeken. Maar voor een jongen van het ernstige plichtsbesef en de wilskracht van Herman van der Weele was dit volstrekt geen bezwaar. Hij begon dan op dien prillen leeftijd zijn loopbaan op een belastingkantoor, en van de weinige guldens die hij daar al pennende in de maand verdiende, profiteerde hij om zijn gebrekkige schoolkennis aan te vullen. In den heer Vermeulen, leeraar, later directeur der Hoogere Burgerschool in zijn geboortestad, vond hij een vaderlijken vriend, bij wien hij den vrijen tijd buiten zijn kantooruren vlijtig besteedde om juist datgene te leeren, wat hem later bij de studie voor de beide akten M. O. teekenen

Jong vee (schilderstudie).

zoo uitnemend te pas zou komen. Als bij intuitie stuurde hij van den aanvang af in de richting van zijn artistieke ontwikkeling. Zijn gezond verstand en de wijze raad van zijn vader weerhielden hem van het al te vroeg schilderijtjes maken, zonder dat er nog eenig degelijk fond was gelegd De lust zat er anders al vroeg genoeg bij. Er bestaat een schilderij in olieverf van Van der Weele, heel netjes geteekend 2 November 1867, voorstellende in naïeve uitvoerigheid en beholpenheid een gezicht bij winter op het dorp Koudekerke, gestoffeerd met eenige figuren wien men het werkelijk kan aanzien dat zij staan te klappertanden van de koû. Het is geschilderd op een verweerd plankje, gebroken uit de achterdeur van een ouden omnibus. Dit „Jugend werk" heeft wel niet de pretentie van eenige kunstwaarde te bezitten, maar het teekent de vroege liefhebberij van Van der Weele, die trots allen tegenspoed en materieele bezwaren, zijn weg trachtte te vinden. Met de avonduren werd letterlijk gewoekerd, en toen het den jongen studioos eindelijk

gelukt was het belastingkantoor den rug toe te keeren en een aanstelling te ontvangen als buitengewoon opzichter van de zee- en havenwerken in Zeeland, kwam er ruimer gelegenheid om teekenles te nemen onder leiding van den leeraar v. d. Meer Mohr. Sedert was de volle aandacht van den knaap gericht op de mogelijkheid om zijn studiën nog eens in Den Haag te mogen voortzetten onder leiding van den heer Koelman, den toenmaligen directeur der Teekenacademie aldaar, en toen dat oogenblik, dank zij de loffelijke medewerking van eenige nobele Middelburgers, die later pleizier van hun beschermeling hebben beleefd, eindelijk was aangebroken, had Van der Weele in een minimum van tijd zijn examen gedaan. Dat was in 1873, het jaar van het overlijden van den uitnemenden Haagschen teekenleeraar Kachel, die van der Weele's leermeester was en in wiens plaats hij nog 't zelfde jaar een aanstelling kreeg aan de Burger dag- en avondschool, die later is overgegaan in de Hoogere Burgerschool met 3-jar. cursus, waar hij thans nog met het meeste succes werkzaam is. Ook behoorde hij aanvankelijk tot het personeel van leeraren der Haagsche Ambachtsschool en deed kort daarna zijn examen ook voor de akte M. O. lijnteekenen. Een en ander was zeker een mooi resultaat voor een jongeling, die reeds op zijn 11e jaar de schoolbanken had moeten verlaten.

Herdersjongen (krijtstudie).

En heel die lange weg was door Van der Weele afgelegd om eindelijk met hart en ziel zijn roeping te kunnen volgen.

Later verhaalde dr. Bredius hem, dat hij niet de eerste Van der Weele was, die zich op de schilderkunst toelegde. Onder de kunstenaars der 17e eeuw toch was er een Zacharias van der Weele van Goes, een schilder, van wien onze Herman Johannes mogelijk afstamt. Misschien heeft die verwantschap wel een atavistischen invloed gehad op Herman's neiging.

Wie weet wat 'n knappe baas die Zacharias van Goes in zijn tijd is geweest, en toch al wat men op den huidigen dag van hem weet, is dat hij, evenals ieder sterveling, op zeekren dag eens getuigenis aflegde, bij welke gelegenheid staat niet eens vermeld.

Van Gabriel is het bekend, dat hij reeds sinds jaren een eigenaardig dagboek houdt, door den origineelen schilder *le Pour et le Contre* genaamd, waarin hij zorgvuldig uit dagbladen en periodieken kritieken over zijn werk verzamelt. Een zeer ijverig verzamelaar van gegevens omtrent onze tijdgenooten-artisten is ook de heer J. Kruseman, tè 's Gravenhage, die geheele portefeuilles vol heeft, waarin, keurig gerangschikt, afbeeldingen naar hunne schilderijen en mededeelingen omtrent hun leven en werken. Zoo kreeg Van der Weele bij den dood van zijn vader in zijn bezit een collectie extracten uit dagbladen, die men in het ouderlijk huis te Middelburg ijverig had

Span ossen in Gelderland (schilderij).

verzameld. Een der belangrijkste data daarin vermeld was de tentoonstelling van 1883, de zoogenaamde Koloniale te Amsterdam. Van der Weele had daar een zeer belangrijk schilderij, dat de kunstvrienden zich zeker nog wel zullen herinneren, eenige magere, vreeselijk afgeleefde zandkarrepaarden. Dat schilderij was een datum in zijn jong kunstenaarsleven. En werd veel over dat schilderij gesproken. Israëls vond het zeer knap, en een zeer moeielijk te bevredigen artist Vincent van Gogh dweepte er letterlijk meê. Men moet nu op Van der Weele's atelier de studies zien voor dat schilderij, om dat oordeel volkomen te kunnen deelen, Daar is o.a. een geschilderde studie naar een wit paard, waar de botten uitsteken, met zoo'n druiligen kop en die eigenaardige beweging met het achterbeen, zooals afgeleefde paarden kunnen doen, dat is een brok idieele, d. w. z. eigen persoonlijke kunst, nog veel mooier dan de

Ossekar op de Veluwe (schilderij), eigendom der firma Boussod Valadon & Co.

daareven vermelde koe met de onberispelijke vacht.

Ik wilde dan zeggen, dat er in die dagen veel over dat schilderij is geschreven en dat Van der Weele's vader er zich een weelde van maakte, al die goede aanteekeningen omtrent zijn knappen jongen te verzamelen.

Sedert het schilderij van 1883 zijn er nog heel wat mooie dingen van Van der Weele gezien. Zijn voorkeur heeft veelal het zandkarrepaard of de trekos op de Veluwe, ook al van wege het pittoreske landschap, waarin dat dier zijn sjouwersbestaan gewoonlijk voortsleept. Het eene hoort zoo bij het andere op zijn schilderijen en 't lijkt alles zoo hoogst eenvoudig. In dit opzicht heeft Van der Weele veel overeenkomst met den meester Mauve, die zoo weergaloos groot was in zijn eenvoud. Ik zag van Van der Weele een hoekje in Limburg, een boerenerf, schitterend verlicht, met tegenstellingen van diepe, heldere schaduw.

Wat was dat bekwaam er op neergegooid, raak van tegenstellingen en subliem mooi van toon! Ik zag daar ook, zoo pas meegebracht uit Nunspeet, een studietje van een boerenhoeve, met een wit muurtje waarop de zon fonkelt en er naast wat boomgewas, dat schaduw werpt. Hoe de schilder dat gezien en in zich opgenomen had, begreep ik best, maar om het zoo met enkele vegen correct van toon en van onderlinge waarde naast elkaar te zetten, zie dat is schilderen. Ik zag ook een studie van een roode koe, fel gloeiend uitkomend tegen een diep blauwe lucht.

Op eens een opmerking van Van der Weele:

Toen ik die lucht voor mij had, zeî ik tegen Ter Meulen: dat is niet te schilderen, dat vinden ze, als het er op staat, veel te blauw. Enfin, nu staat

Zandladen (studie in olieverf).

het er, maar die roode koe heeft mij geholpen.

Zoo over sterke kleuren in de natuur sprekende, schoot mij de volgende „ware gebeurtenis" uit het leven van Jan Hendrik Weissenbruch te binnen. Men had hem eens geërgerd met een critiek over een nog al groen landschap. Weissenbruch had het daar telkens over en een zijner kunstbroeders, met wien hij buiten aan 't flaneeren was, verdroot het, dat Weissenbruch maar steeds op dat groen terugkwam en dan tegelijk den naam noemde van den in die dagen nog al op de spraak zijnden criticus.

Wie nu nog eens dien naam noemt, zoo werd geopperd, betaalt den wijn aan tafel!

Dat werd afgesproken.

Op eens ziet Weissenbruch een eigenaardige belichting van het land, dat daardoor zoo verschrikkelijk groen werd, dat hij het uitschreeuwde:

Als ik nu „zeker iemand" hier had, zou ik hem er eens willen door heen halen en vragen of dat soms geen groen is!

Hij had den naam niet genoemd en dus geen wijn verbeurd.

* * *

Er is geen kant van de kunst of Van der Weele heeft dien bekeken en er zich aan geoefend. Hij begon in de 80er jaren in *Pulchri Studio*, waarvan hij sedert 1876 werkend lid is, zijne eerste proeven met etsen, en werd in die kunst ingewijd door Jan Vrolijk. Met dezen en met Zilcken en Holswilder heeft Van der Weele in die dagen veel gedaan om de liefhebberij in etsen weer te doen herleven. Er was toen zelfs een hartstocht voor 't etsen, die nu in de laatste jaren weer aanmerkelijk verflauwd is. Er kwamen in die dagen knappe dingen uit de handen der leden van *Pulchri*, waar Van der Weele commissaris voor de kunstzaal was.

Meisje uit Elspeet (krijtstudie).

Als men een zijner etsen uit dien tijd ter hand neemt, bijv. „het zwijnenhok" of „het doode lam", dan staat men verbaasd over de stoere bewerking, over het polissez et repolissez, dat op zoo'n dierenvacht is toegepast, net zoo lang tot de volle kracht er is van het licht en zijn reflexies. Men ziet dan op zoo'n ets tonen zonder kleur nog sterker dan op menig overigens heel knap schilderij.

Als tweede voorbeeld van zijn etstalent, noem ik de navolgingen met de etsnaald naar een viertal beroemde werken, 3 aquarellen en een schilderij van Anton Mauve, die hem door het huis Goupil werden opgedragen en die zoo uitnemend in den smaak vielen, dat de afdrukken van een dier kapitale etsen gemaakt, binnen één maand geplaatst waren. Te Parijs, op de wereldtentoonstelling van 1889, werd hij voor die ets bekroond met een medaille en verwierf hij tegelijk in dat jaar een eervolle vermelding voor een zijner schilderijen. Voor de andere kapitale ets naar Mauve, „a sandy road", zooals de Amerikanen die noemden, werd Van der Weele op de wereldtentoonstelling te Chicago bekroond. Later hebben ook Dake en Stark naar Mauve geëtst, maar het teeder blonde, de naïve geest van den meester werd door niemand beter begrepen dan door zijn bewonderaar Van der Weele.

Dat onze vriend ook boetseert, ligt voor de hand. Dat moest eigenlijk elk artist bij intuitie doen, om zich telkens en telkens te oefenen aan den vorm en het karakter der dingen. Ik herinner mij het genot, waarmede hij op een dag dat ik den schilder op zijn atelier trof, een beeldje uit een hoek haalde. Het was een landelijk figuurtje, een koehoedster met breien haar een-

tonig leven wat opfleurende. Wat lag dat alles in dat figuurtje! De meester had er blijkbaar zelf pleizier van, hier geconcentreerd en vastgelegd te zien, wat hij in dat boerenmeisje mooi had gevonden van lijn en beweging.

* * *

De korte, stevige gestalte van Van der Weele, zijn sobere gebaren en des te bewegelijker gelaat teekenen den werker. Men voelt het aan de breede hand, waarmede hij zoo'n pootigen handdruk weet te geven, men ziet het aan de plooien in zijn eerlijk gezicht, dat hij veel en hard en met liefde gewerkt heeft. Menig ander in zijn positie, die een vrij belangrijke hoogte in de kunst bereikt heeft, geeft er de brui van om langer teekenles te geven. Maar bij Van der Weele is dat onderwijs geven een tweede natuur geworden, en zijne leerlingen stellen het op hoogen prijs een leermeester te bezitten van artistieken geest.

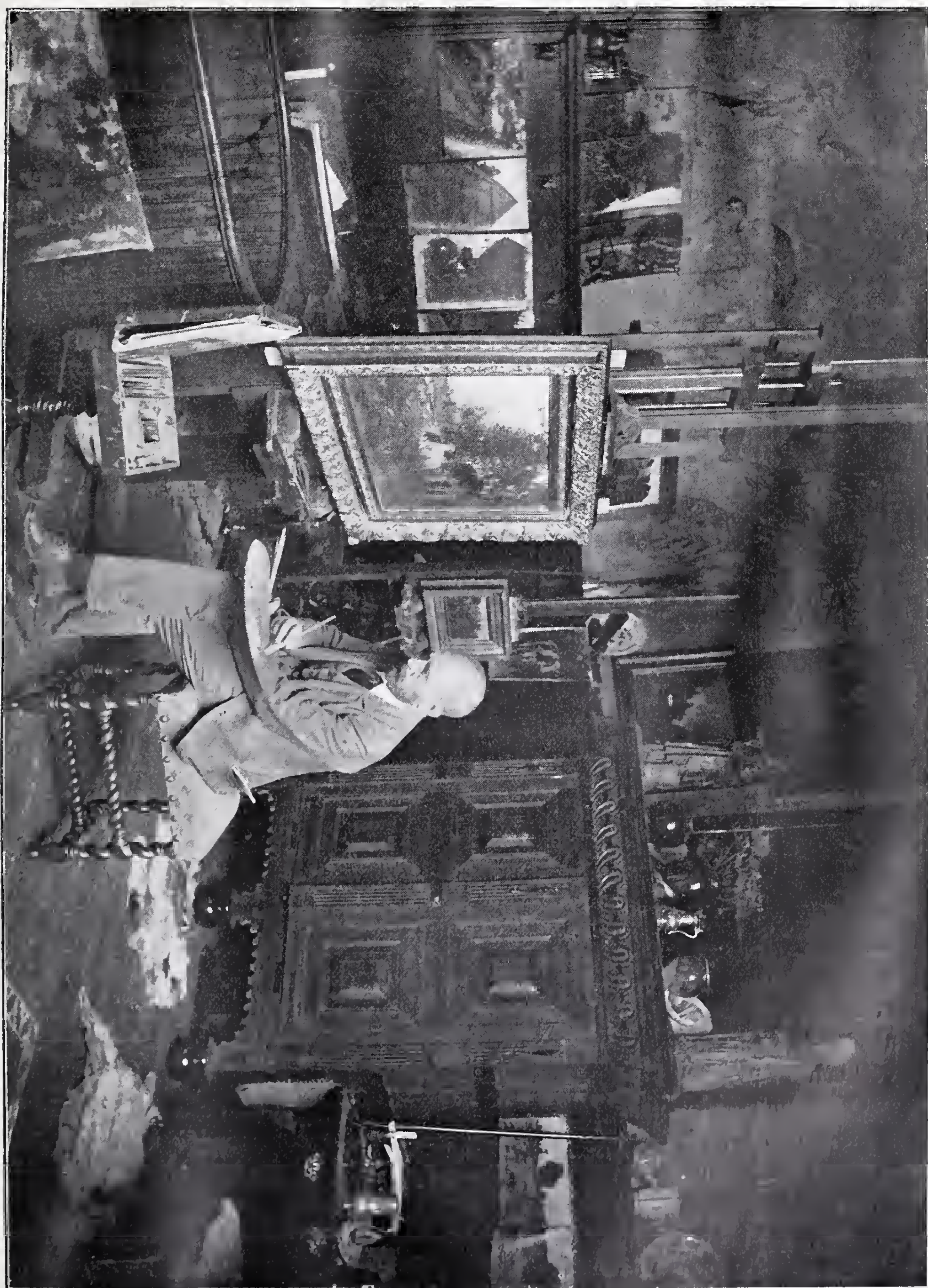
Het is opmerkelijk, zooveel harmonie ik vond tusschen Van der Weele's werk en de schilderijen en studies van kunstbroeders, die zijn woning sieren. Van den vroeg gestorven M. Boks, den genialen landschapschilder, zag ik een zonnigen landweg met donker geboomte tegen 't licht, een wonder van zuivere kracht. Van der Weele voelde zich bijzonder tot den arbeid van dien artist aangetrokken, want ik zag hier meer dan een rijp werk van dien zeldzamen jongen meester. Dan bezit hij ook een van de geniaalste studies van Breitner, een slapende jonge vrouw van een ontzaggelijk mooi coloriet; verder een knap werk, schapen bij de kooi, van Ter Meulen; een juweeltje van kracht van Jacob Maris; teekeningen van Bosboom en Israëls; een schilderij van De Bock; een paneeltje met dood vogeltje van Thijs Maris, en zoo al meer van de élite der modernen. Ook zag ik een der beste portretten door Willy Martens, afbeeldende Van der Weele's sympathieke echtgenoote, mejuffrouw Johanna Stam, de dochter van den knappen houtgraveur van dien naam.

Dat Van der Weele's werk, zoo schilderijen als teekeningen, in den kunsthandel en bij de liefhebbers zeer in trek zijn, is van voldoende bekendheid *).

Afgescheiden van zijn kunst en toch ook weer innig daarmee samenhangende, boeide mij in Van der Weele steeds zijn bijzondere gave van mededeelen aan anderen van wat in hem overtuiging is geworden. Een professoraat aan een kunstacademie zou hem bijzonder goed afgaan en aan de leerlingen van die Academie zeer ten goede komen, maar het zou misschien, evenals indertijd bij Allebé, zijn ten koste van zijn kunst. Laat ons er daarom liever niet aan denken.

---

*) Reeds op betrekkelijk jeugdigen leeftijd verwierf Van der Weele onderscheidingen. Behalve de reeds genoemde medailles op de wereldtentoonstellingen te Parijs en Chicago, behaalde hij in 1884 op de expositie van dat jaar in het *Crystal Palace* te Londen een bronzen medaille; werd hij in 1893 op een tentoonstelling in Den Haag met goud bekroond voor een bloemstuk (anemonen), thans in het bezit van den heer F. P. Ter Meulen; en verkreeg hij, te München in 1897, een gouden medaille 2e klasse.

Atelier.

EEN GOUDEN PEN.

DOOR

HÉLÈNE LAPIDOTH—SWARTH.

Jacqueline had niet-tehuis gegeven. Tot vier uur was zij vrij; dan kwam haar kleine Jeanne uit school. Vlug, met een blik op de koperen pendule, spreidde zij het kleurig tafelkleed over de tafel, waarvan zij zooeven haastig de koffieboel had opgeruimd. Toen, zich vermanend: — Niet mijn tijd vermorsen! zette ze alles netjes klaar: de inktkoker, een damesprulletje van grof kristal en licht verguld, dat juist genoeg inkt kon bevatten om een paar brieven mee te schrijven, een portefeuille van rood russisch leêr, voorzien van lichtblauw vloei, een cahier wit papier en een gouden pen.

Het sloeg halftwee; zij moest dus nu maar dadelijk beginnen. Een zonnestraaltje speelde op het verslijtend kleed en erinnerde er haar aan dat het zeldzaam zacht helder lenteweer was en dat het heerlijk zou zijn buiten, met mooie droomen of een boeiend boek. Moedig onderdrukte zij haar verlangen, ging zitten, doopte de pen in het inktpotje, dat vroolijkbonte vonkjes schoot en schreef met groote, als gecalligrafeerde letters, den titel van haar novelle, precies in 't midden van een blad, langzaam, met vaste hand hoewel met bevende zenuwen, alsof zij een plechtige handeling volbracht.

Even bleef zij turen naar het veelzeggend banaal misbruikt woord *Geluk*, toen dwaalde vanzelf haar blik af naar het hemelsblauw van het vloeiboek en naar het zevenkleurig geflonker van het kristal. En, als een verstandige moeder, die een zeurend kindje niet geven kan juist dát waar het om dwingt, maar het tevreden weet te stellen met wat anders, trachtte zij haar behoefte aan frissche lucht te voldoen door het openzetten van de glazen deur, die toegang gaf tot het enge tuintje. Zacht wiegelden, in den lauwen wind, de maagdelijk teedere loovertjes van het bloesembelovend heesterhout en 't was haar, in haar lentestemming, of de jonge buigzame twijgjes haar toewuifden als bevriende schepselen. En toen zij opblikte in het zuiver hemelblaüw, voelde ze, als in de Meien van haar meisjestijd, haar oogen vochtig van opwellende onverklaarbare tranen.

O nu buiten, in het spruitend gras, tusschen de geele en witte weelde van wilde bloemen, op een heel stil plekje, waar zij geen stoornis had te vreezen, liggen rusten van den eentonigen afmattenden sleur van het huishouden! Maar zij mocht niet; zij had zich nu zoo stellig voorgenomen om vandaag te beginnen. Van uitstel komt afstel en zij had al zoo dikwijls, nu om een verjaarsvisite, die haar middag in beslag nam, dan om dringende boodschappen, moeten uitstellen. Als zij nu maar eenmaal een goed begin had! anders zou zij van nacht weer geen oog dichtdoen.

Met een zucht ging zij weer zitten, den slanken gouden pennehouder in de blanke rechter, de linkerhand in het dofblond haar met vroege zilverdraden doorstreept. Zij voelde zich beurtelings benepen door de pijnlijke idée fixe van vooral geen tijd te verliezen en het verlangen naar frissche lucht, nog geprikkeld inplaats van bedaard door de lokkende geuren van het heestergroen langs de vermolmde schutting, die haar tuintje afsloot van drie andere vierkantjes, even arm aan ruimte en aan zon.

Neen, nu flink doorzetten, al was het nog zoo moeilijk. Tot belooning, na de volbrachte taak, zou ze een uurtje voor 't eten gaan wandelen met Jeanne, ten minste als Jeanne niet veel te moe uit school kwam om te wandelen en och! Jeanne kwam immers altijd zóó moe tehuis, bezweet van zwakte en, van inspanning, de oogen blauw-omkringd in het fijn bleek gezichtje. En al was Jeanne opgefleurd door de lentelucht en al vond zij 't gezellig met Maatje te gaan bloemenplukken, dan kon 't immers toch niet: tusschen vieren en vijven kwam de moeder van Ferdinand Nannie tehuis brengen. Hoe kon zij zoo dom zijn, dat te vergeten? Zij sprong op, greep een stofdoek uit het sleutelmandje: er mocht eens hier of daar een stofje liggen. Goed dat zij rondkeek! op het buffet lag een stapel verstelwerk en op een hoek van den schoorsteen een hoopje speelgoed. Haastig pakte ze al wat haar schoonmoeder rommel zou noemen, bij elkaar en bracht het naar Jeanne's kamertje. De critische blik, waarmee zij de vrouw, die zij haar lippen dwingen moest tot *moeder* noemen, alles opnam om, met een beschermend air en een zuurzoeten glimlach, sarrende aanmerkingen en lesjes uit de hoogte uit te deelen, maakte Jacqueline altijd zenuwachtig.

Toen ze in de huiskamer terugkwam, sloeg het twee uur. De harde slagen bleven natrillen in haar hersens en zij werd wrevelig op zich zelve over haar traagheid.

Nauwelijks zat zij weer vijf minuten, zich dwingend tot gemoedsrust om er heelemaal in te komen, toen er hard gescheld werd en de meid, in de open kamerdeur staande, meedeelde, dat de post mevrouw een aangenamen zomer wenschte.

En zoo werd zij telkens gestoord, nu door het zeurig neurieën van de meid, dan door het harde banale-deuntjesgemaal van een straatorgel. Nu bracht de meid een winkelcirculaire binnen, dan kwam ze een portefeuille halen; Jacqueline had niet eens tijd gevonden om het tijdschrift uit te lezen. Beurtelings liet Geertje de deur openstaan en sloeg haar dicht met een onnoodigen bons.

Eindelijk bedacht de meid, belust op gebabbel, dat zij nog een paar boodschappen moest doen. En terwijl Jacqueline wachtte, de oogen strak op de pendulewijzers, werd er gescheld en moest zij zelve opendoen, nog blij dat het geen visite was. De meid bleef onbehoorlijk lang uit en Jacqueline moest haar een verdiende vermaning toedienen.

En ondertusschen was het drie uur geworden. Jacqueline pakte haar bonzend hoofd met beide handen vast. Haar stemming was totaal bedorven en 't was niet meer de moeite waard er zich weer toe op te werken. Zij borg haar

schrijfgerei dus maar op en ging zich kleeden, nu zonder lust, voor de zoo kort te voren vurig verlangde wandeling.

Och! zoo zou het nooit gaan! De huiskamer-slavin zou het nooit kunnen schrijven, het mooi-pathetische verhaal, dat ze in haar binnenste voelde leven en om verlossing roepen als een kind van haar liefde, als een têer schepsel van haar ziel. Zij wist dat het goed werk zou worden, in stillen eenvoud reinvolmaakt, als zij maar tijd en stemming en rust had. Maar juist dat wat zij noodig had werd haar onthouden. En klagen mocht zij niet; zij moest maar zien hoe zij het gedaan kreeg, als zij het wagen wou te schrijven. Geen mensch kon haar helpen, zij stond alleen.

Zij liep vlug voort tot de Boschjes, maar in de sierlijk aangelegde laantjes, rondend hun zachte kronkelingen tusschen het gratievolle groen, vol zwellende knopjes van wilde seringen, meidoorn en vogelkers, werd haar tred trager en al gauw ging ze op een eenzame bank zitten en trok figuren in het zand met de punt van haar parasol. Onwillekeurig werden de strepen letters en eer zij 't wist had zij den titel van haar novelle geschreven. Daar stond het woord, met groote letters, op het blanke duinzand: *Geluk.*

Zij lachte er even om, met een kort lachje van bitterheid. Ook háár geluk was een op zand geschreven woord. In kleine verdrietelijkheden en in zware zorgen was haar groote illusie voor altijd ondergegaan Ferdi, Jeanne, Nannie... droomerig langzaam, op het plekje waar haar voetzool het woord Geluk had uitgewischt, schreef zij de namen der drie wezens voor wie zij leefde. Zoo was het: in de plaats van het geluk was haar driedubbele plicht gekomen: haar ziekelijke man en haar doodzwakke kinderen. O moedig, na het eerste krimpen van wanhoopspijn, had zij de opgelegde taak aanvaard, het offer van haar jong leven gebracht dag aan dag, uur aan uur, haar man omringd met trouwe zorgen, haar kinderen gekoesterd en gekweekt, vaak worstelend met den dreigenden dood tot hij zijn prooi weer losliet. De druk van fatsoenlijke armoede verzwaarde nog een leven dat uiteraard al moeilijk genoeg was. Jacqueline, in haar ouderlijk huis aan een eenvoudig maar zorgenvrij leven gewend, had de strikt berekenende zuinigheid moeten aanleeren, die een noodzakelijk vereischte is in een huishouden met weinig geld, maar die de vrouw des huizes, op den duur, benepen en kleingeestig maakt. Bij zijn karig ambtenaars-tractementje had Ferdinand nog een heel klein kapitaaltje, maar de dokters- en apothekersrekeningen, de dure versterkende middelen, de lichte smakelijke ziekekostjes, een week of drie buiten 's zomers met hun vieren, al die extra uitgaven verslonden veel geld. Zoo was langzamerhand de idee tot plan gerijpt in haar waakzaam moederbrein: met eigen arbeid wat verdienen voor de kleintjes, voor haar *drie* kinderen, want was de zwakke Ferdi ook niet haar arm ziek hulpbehoevend kind?

Als meisje had zij wel eens wat geschreven, korte sprookjes in lyrisch proza, die zij zorgvuldig verborgen hield voor haar oudere zuster, en die ze alleen, in buien van vertrouwelijkheid, aan haar vader voorlas. Eens had hij haar een gouden pen meegebracht en, met een kus op het voorhoofd, terwijl zijn

oude gerimpelde hand haar zware harenpracht streelde, gezeid dat zij die mooie poëtische dingen moest schrijven met een gouden pen. En met diezelfde gouden pen wou zij nu goud en zilver gaan verdienen voor Nannie, Jeanne en Ferdinand.

Nog nooit was zij er toe gekomen en haar huwelijk was al acht jaar oud. 't Was ook een heele onderneming. Zij had zoo zelden tijd en als ze een uurtje vrij was om te peinzen, vlogen haar gedachten naar het verleden, tot zij ruw terug werden getrokken door de werkelijkheid van het heden en de afmattende verantwoording die op haar zachte vrouweschouders drukte als een juk, schrijnde haar hoop en deed buigen haar moed.

Het eerste huwelijksjaar was er geen kwestie van schrijven geweest. Nog verbijsterd door den nieuwen toestand van vrouw-zijn, voelde zij zich moeder en in angstige spanning bracht zij den eindeloozen tijd van onuitgesproken lijden door, in doodsangst over het kiemend leven in haar schoot. De kwaal die Ferdinand ondermijnde en waarvan hij haar het bestaan had verzwegen toen hij haar had gevraagd om zijn vrouw te worden, wie weet of het kind die niet mee ter wereld zou brengen? Voor andere jonggehuwden, in wisseling van hoop en vrees, de zalige vergoeding in het droomen van een frisch kinderkopje als een rood roosje op het witte wiegekussen, met heldere oogen en stevig poezele armpjes; — voor Jacqueline, altijd zich opdringend als de obsessie van een zenuwzieke, het folterend visioen van een blauwbleek kindergezichtje met wijdopen angstoogen en uitgeteerd lijfje, zieltogend in stuipen van uiterste pijn.

Dagen van loomheid volgden op nachten van slapeloosheid of van zware cauchemars. Morgens waarop zij zich moest dwingen om te ontbijten en om haar huiselijke plichten waar te nemen, haar pijnlijk moe lichaam slepend van kamer tot kamer, van zolder tot keuken, telkens weer even stilstaand om zich te bezinnen wat ze eigenlijk te doen had. Middagen waarop zij uitgeput op de canapee neerzonk, om even uit te rusten of een uurtje te lezen eer zij zich kleeden ging voor de voorgeschreven gezondheidswandeling en waarop zij in slaap viel en bleef slapen tot de tehuiskomst van haar man. Avonden, waarop zij lusteloos zat te lezen of rillend, met rugpijn, te naaien voor het kind, dat de kleertjes misschien nooit zou noodig hebben, zich eenzaam voelend, hoewel Ferdinand tegenover haar zat, geprikkeld door zijn blik van bezorgdheid, opkroppend met geweld de tranen, die zij niet uitweenen mocht aan Ferdi's hart.

Het was een bange tijd. Als zij dien zwaren slaap niet had gehad, die haar overweldigde in de stille middaguren, om haar in volslagen bewusteloosheid de ontzetting van haar nachten te vergoeden, was zij misschien wel met gekrenkte hersens haar bevalling tegemoet gegaan. Die droomlooze rust, die de reddende natuur haar gunde, terwijl èn de dokter èn Ferdi haar beknorden omdat zij niet genoeg beweging nam, was het behoud van haar gezondheid, al kreeg ze ook nooit haar vroegere kracht terug.

Aan haar eigen stervenskans dacht zij weinig en dan nog alleen in verband

met het kind. Als het kind leefde had het haar noodig, was het kind dood, dan kon zij ook gerust verdwijnen. Ferdi zou wel een andere vrouw vinden om hem met koesterende goedheid te omgeven. 't Was of zij al een voorsmaak van den dood had. Toen zij zich jong en krachtig voelde, geloofde zij aan den hemel. Nu voorvoelde zij den dood als een zacht wegzwijmen in vreugde- en smarteloos niet-zijn, als de gewillige oplossing van haar eigen Ik in een zee van oneindigheid. De vreemd-bewustelooze slaap, waarin zij zoo plotseling verzonk als in een troostvolle opiumverdooving, en waaruit zij koud en wankelend opstond, alsof haar geest aan het zwerven was geweest, ver weg, in gewesten onbekend waarvan zij zich niets kon erinneren, scheen haar een beeld van het groote Mysterie — en zij vreesde den dood niet meer.

Ferdinand ondertusschen, niet wetend wat er omging in de ziel van zijn vrouw, maar overtuigd dat hij het innigst van haar wezen kende en begreep, enkel door het feit dat zij zijn vrouw was, schreef haar melancolie uitsluitend toe aan de vrees om zelve het slachtoffer van haar moederschap te worden. Daar hij zelf, als hij het knagen van zijn kwaal voelde, 't allermeest leed onder den vagen angst om dood te gaan, kon hij geen andere dan diezelfde oorzaak bedenken voor Jacqueline's neerslachtigheid. Volgens zijn begrippen toch, was haar toestand de normaalste en gelukkigste der getrouwde vrouw. In *gezegende* omstandigheden, in *blijde* verwachting verkeerde ze immers. Stralend van moedertrots, van hoop en weelde, droeg elke niet-ontaarde vrouw de vóór de geboorte al beminde vrucht van haar liefde onder het hart. En op meesterachtigen toon viel hij Jacqueline hard over haar gedrukte stemming. Haar krachtelooze handen balden zich krampachtig, haar bleek gezicht vertrok van smart onder het telkens herhaalde verwijt. Wraaklust vlamde even op in haar gesard gemoed, maar met een inspanning zóó pijnlijk dat haar voorhoofd klam werd van angstzweet, drong zij de te wreed wrekende woorden terug. Zelfs aan den dokter, die haar afleiding en gewandel voorschreef en zware voeding die zij niet verdragen kon, durfde zij haar zielsangst niet zeggen, wel wetend dat hij haar geheim niet zou bewaren, maar het overzeggen aan Ferdinand. En zij moest haar arme Ferdi ontzien, al gaf hij haar, inplaats van den steun en den troost waarop zij recht had, die hij haar had beloofd, waarop zij had gerekend, hatelijke vermaningen, zonder ooit te vragen naar de reden van haar zwijgend verdriet. Zij voelde, in het innigst van haar binnenste, dat haar liefde voor Ferdinand, allengs bekoeld tot de genegenheid van een geduldige zuster voor een ziekelijk jonger broertje, in fellen haat zou kunnen overslaan als het kind levenslang moest lijden onder zijn leugen. Laf vond zij eerst de leugen van zijn zwijgen, uit liefde voor haar, zooals hij het heette, maar nu zag zij in dat hij zware zonde had gepleegd jegens een heele reeks nakomelingen, door zijn schuld dragend den smartenlast van zijn kwaal, tot, in verzwakking en ontaarding, hun nageslacht ten onder ging.

Eindelijk kwam de groote lijdensnacht, een hel van pijn, waaruit zij, na een tijd die haar een eeuwigheid scheen, verlost werd door den eersten levenskreet van haar dochtertje. Hartstochtelijk drukte zij het zwakke wezentje aan

haar borst en, na de herhaalde verzekering van den dokter, dat het kindje gezond was, verviel ze in diepe bewusteloosheid.

Ternauwernood was zij hersteld, toen Jeanne ziek werd. En toen Jeanne beter was, begon Ferdinand weer te sukkelen. Jacqueline moest haar uitgeput lichaam de hoognoodige rust ontzeggen. En na den eersten levenskreet van haar kind, die haar in de ooren had geklonken als het opwekkend hanegekraai van een nieuwen dag, kwam allengs de oude zielsangst weer over haar. Zij mocht niet meer aan sterven denken; zij moest waken over het arme kind waaraan ze een kommervol bestaan geschonken had Meer dan eens vielen haar tranen heet op de bleeke handjes van het teêre popje in de wieg, waarbij zij geknield lag, het kind smeekend om vergeving voor de misdaad der ouders. Onbewust, dus onschuldig, was Jacqueline medeplichtig geweest. Maar toen haar scherpziend moederoog de kwaal die Ferdi sloopte zag kiemen in het teeder lijfje, nog eer de dokter kwaad had vermoed, vond zij een ernstig onderhoud met Ferdinand noodzakelijk. Kiesch en waardig, sprak zij over haar wensch, geen tweede kind tot zulk een treurig bestaan te veroordeelen. Eerst lachte hij om haar gemoedsbezwaren. De kleine Jeanne scheelde immers niets meer dan andere jonge kinderen; zij zou wel aansterken met den tijd. Maar toen Jacqueline volhield, sprak van plicht en geweten, werd Ferdinand bitter en grof. Hoe voorzichtig zij ook haar woorden koos om hem niet te kwetsen, hij voelde er, voor het eerst, én verwijt én weerstand in. Dat gedoogde hij niet: hij was haar meester en haar plicht was hem te dienen en te gehoorzamen. Tegenover haar beroep op het Geweten stelde hij de brutale macht van de Wet. Er was een pijnlijke scene, gevolgd door somber gemok, — een tijd van verzet, een verzoening om vredeswille, een half gedwongen vernederende inbezitneming. In doffe wanhoop voelde zij zich ten tweedemale moeder. Dit kind werd doodgeboren. Een derde leefde slechts drie maanden. Toen kwam Nannie, Ferdinanda naar haar vader. En Jeanne en Nannie, hoewel telkens ziek, bleven gespaard, om God alleen weet wélk een lijden te gemoet te gaan.

Die vier bevallingen, het voortdurend gesukkel van Ferdinand, de ongesteldheden der beide meisjes, de staag knagende zorgen hadden Jacqueline geknakt. Even dertig, zag ze er wel tien jaar ouder uit. Vervallen en verwelkt in de volle kracht- en schoonheidsperiode van gelukkiger vrouwen, had zij weinig overgehouden van haar vroegere bekoorlijkheid. Haar dicht, schitterend haar was dun en dof geworden, het fluweelig dweepende van haar oogen was weg, rimpels en lijdensgroeven om neus en mond verscherpten het eens zoo zuiver ovaal van haar gezicht, welks teedere bloesemtint vervangen was door geligbleek. Haar eigen moeder zou haar niet herkend hebben.

Haar eigen moeder! toen zij haar verloor, wist zij nog niet hoezeer zij haar zou missen, hare heele droeve leven lang. Zij was vijftien jaar toen die slag haar en haar vijf jaar oudere zuster Corry trof. Corry wijdde zich voortaan aan het huishouden, waar ze alleszins geschikt voor bleek. Haar vader, èn omdat hij Jacqueline intelligent vond èn om haar af te leiden van haar leed,

las veel met haar, ontwikkelend, vormend, zich verheugend in haar juist oordeel en haar edelen smaak. Dat duurde jaren. Geliefd en bewonderd door vader en zuster, leefde ze in haar eigen wereld van boeken en droomen, tot een beroerte haar vader sprakeloos en verlamd op het ziekbed wierp. Een paar maanden later stonden de verweesde meisjes aan zijn sterfbed.

Corry, die al een poos geëngageerd was met een Indisch ambtenaar, trouwde met den handschoen en vertrok naar Indië; Jacqueline moest inwonen bij een oom, die voogd over haar was en dien zij nauwelijks kende. Zij voelde zich ongelukkig bij de ouderwetsch-vormelijke oom en tante, kilhartige egoïsten, die haar geen uur hielpen vergeten dat zij geen eigen tehuis meer had. Toen voor 't eerst zag ze in het huwelijk een uitkomst, in den man die haar een eigen haard zou aanbieden, een verlosser. Om de atmosfeer van frissche vrijheid en van warme hartelijkheid die haar in het lieve ouderhuis omgaf weer opwekkend en streelend haar jong leven te voelen omspelen, verbond zij zich voor altijd aan den eersten man die haar vroeg. Het ziekelijk smachtende in Ferdi's fijn bleek gezicht, ontroerde het moederlijke in haar. Zijn weeke vleistem, zijn blanke streelhanden, zijn teedere smeekblikken wonnen haar ontvankelijk meisjeshart. Haar voogd vond Ferdinand een geschikte partij voor Jacqueline; haar tante was blij dat zij de haar opgedrongen jonge huisgenoot zoo gauw weer kwijtraakte.

De jongelui waren van denzelfden stand, Ferdinand was een nette knappe jongen, 't was een uitkomst voor het verweesde meisje, dat zij zoo gauw een man vond. Er was geen reden om lang geëngageerd te blijven. En, onbezonnen, onvoorbereid, werd het verliefde, verblinde meisje tot het huwelijk gedreven, dat ze als een hemel op aarde tegemoet ging.

Al deze dingen woelden door Jacqueline's denken, niet duidelijk en één voor één, maar krioelend verward door haar hersens, vermoeid van de inspanning die de opzet van haar novelle haar in de laatste dagen had gekost. Als onoogelijke aardwormen, die zich naar de oppervlakte van een pas geploegden akker opdringen, waren zij naar boven gekomen uit de diepte van het onbewuste, waar zij meestal verborgen leefden, ondergehouden door de zware aardlaag der dagelijksche plichten en beslommeringen.

Maar het vaag tijdgevoel dat haar zelden verliet, deed haar ineens opschrikken en op haar horloge kijken. Al vier uur! Zij sprong op en sloeg haastig den kortsten weg naar huis in. Als zij zich repte kon zij tehuis zijn vóór Jeanne.

Even na haar kwam haar oudste van school, klagend over hoofdpijn en toen haar schoonmoeder met Nannie, die mee naar Scheveningen was geweest. Wat zagen ze er weer ellendig uit, haar arme kleine lievelingen! Nannie had zeker taartjes en flikjes en ongekookte melk bij Grootma gekregen. Jeanne had zeker haar têer kopje te veel ingespannen met de rekenles, in het volle schoollokaal, tusschen de kameraadjes, die haar altijd sarden omdat zij er zoo min en zoo bleek uitzag, onder de oogen van een onderwijzeres, die het prikkelbare kind met noodelooze barschheid bang maakte.

— O stond je klaar om uit te gaan? dan ga ik maar weer dadelijk weg, zei Ferdi's moeder scherp, geneer je niet voor mij, hoor!

Jacqueline antwoordde dat ze juist tehuis kwam, deed haar hoed af, knoopte haar manteltje los, begon zenuwachtig druk te praten, dankend voor het genoegen haar kleine Nannie aangedaan.

— O ze is heel zoet geweest, ze mag wel eens meer met Grootma mee. Maar wat ik je zeggen wou, Jacqueline, je moet die lieve snoes niet zoo warm aankleeden: ze heeft er maar last van.

Jacqueline antwoordde zacht maar flink dat de dokter het noodig vond. Toen heette de dokter een oude paai die niet met zijn tijd meeging. En zoo volgde de eene vitterij de andere op, tot de meid kwam dekken en de bezoekster eindelijk opstond.

Toen Ferdinand tehuis kwam, haar koeltjes groetend met een vluchtig: Bonjour, keek hij dadelijk met een kwaad gezicht naar Jeanne, die lusteloos, het pijnlijk hoofdje ondersteunend met de hand, in een rieten stoel in het tuintje zat, ruikend aan een zakdoekje, waarop haar moeder eau de cologne had gegoten en naar Nannie die, de oogen halfdicht, zuchtend van benauwdheid, op de canapee hing. Brommend: Ook geen pleizierig interieur . . . altijd wàt met de kinderen als je doodmoe tehuiskomt . . . ging hij aan tafel. Jeanne deed haar best om wat te eten, om Maatje genoegen te doen, maar bij de eerste hapjes barstte ze in snikken uit. Nog was de oudste niet tot bedaren gebracht toen de jongste onwel werd en van tafel moest. Woedend smeet Ferdinand zijn servet neer, vloekend tegen Jacqueline, die de verschrikte kinderen naar boven bracht. Toen zij terugkwam, weigerde hij te eten; hij had geen trek meer. Maar toen de meid, die haar avondje had, kwam vragen of zij af kon nemen, ging hij toch maar eten, brommend omdat alles ondertusschen koud was geworden.

Toen de kinderen naar bed waren, Ferdinand zat te lezen en Jacqueline, achter het theeblad, haar verstelwerk deed, kwam er een doffe rust van leegte en noodlotsgevoel over haar. Wat gaf het of zij plannen maakte die zij toch niet kon ten uitvoer brengen? Maar toen de kalmte in huis, de geurige avondlucht en een paar kopjes sterke thee haar zenuwleven wat hadden opgewekt, bezonk haar geërgerde verdrietelijkheid, over het verloren uurtje in de Boschjes, over het geplaag van haar schoonmoeder, over het humeur van haar man. En alleen de kinderen zag ze, geïdealiseerd, mooi van gezondheid, lachend van pret, van gezondheid en pret die haar zelfverdiend geld hen verschaffen zou, ergens in berglucht, zóó rein, zóó hoog dat alle ziektekiem er wel moest sterven. En vlugger gleed haar naald door het witte linnen, en eer zij 't wist had ze een begin voor haar novelle gevonden. Haar hart sprong op van dankbaarheid en zij moest zich bedwingen om het niet uit te jubelen. Zij liet het rokje op tafel glijden en greep naar inkt en pen.

Maar om Ferdinands vragen te voorkomen, nam ze een velletje postpapier en deed ze alsof ze een brief schreef. Nu ging het als vanzelf; zonder naar

woorden of zinwendingen te zoeken, schreef zij een poosje alsof een inwendige stem haar dicteerde.

Maar allengs ging het weer moeilijker en, even opkijkend, zag zij den kouden stekenden blik van Ferdinand nieuwsgierig op haar gevestigd. Toen vroeg hij aan welke vriendin ze toch schreef en of die brief zoo'n erge haast had. Niet? — dan moest ze eens een partijtje Halma met hem spelen; hij had zijn boek uit en 't was weer zoo ongezellig stil in de huiskamer. Jacqueline borg haastig haar schrijfboel in een laadje en gehoorzaamde. Sedert hij wist dat zijn vrouw zich ongelukkig voelde, had hij haar meer dan eens met wantrouwen gadegeslagen, terwijl zij een brief schreef en, als zij klaar was, den brief genomen en gelezen. Natuurlijk vond hij nooit een klacht over hem en eindelijk begreep hij ook, dat zij intiemere ontboezemingen wel kon schrijven en verzenden terwijl hij uit was. Aan Corry alleen schreef Jacqueline de volle waarheid.

Hè, hoe ergerlijk jammer, dat zij haar tijd nu moest vermorsen met dat onnoozel kinderspelletje! Maar zij dorst Ferdi niets te vertellen van haar schrijfplan. Eerst deze novelle geplaatst en betaald krijgen en dan hem vragen of zij haar avonden mocht besteden aan schrijven. Overdag bleek het immers onmogelijk.

Zij waren nog aan het Halma-spelen toen Geertje tehuis kwam, opgefleurd door haar wandeling. Ja, de dienstbode kon naar goedvinden beschikken over haar avonduren; die mocht lezen, brieven schrijven, kantjes haken als haar dagwerk gedaan was; tweemaal in de week mocht zij wandelen waar zij verkoos en, als zij verdriet had, gaan uithuilen bij moeder tehuis. En zij benijdde het arme volkskind, door sentimenteele dames beklaagd omdat zij dienen moest. En Geertje wist — hoe waardig Jacqueline ook háár dienstbaarheid droeg — dat haar mevrouw nooit gedaan had, met die arme schapen van kinderen, die altijd en eeuwig wat mankeerden en met mijnheer, die zoo commandeerde en snauwde tegen het brave mensch en dat zoo'n soort rijkelui's leven — en eigenlijk was het toch maar een kale boel, want uit gierigheid zou mevrouw zeker ook niet zóó op de penning zijn — toch ook niet alles was, als je nooit eens uitging of pret maakte.

Jacqueline kon niet weer inslapen dien nacht. Zij woelde en zuchtte en zon op uitkomst. 't Was of haar kussen vol hamertjes zat, die tegen haar hoofd klopten, vol lancetjes, die haar hersens doorboorden, vol geruisch, dat haar ooren vulde en haar wakker hield. Voorzichtig stond ze op om haar hoofd in koud water te dompelen en wat te drinken. Toen ging zij heel stil weer in bed en zat op. Kon zij nu maar schrijven! maar als zij licht opstak, werden Ferdi en Nannie wakker. Daar was dus geen denken aan. Zij deed haar best om ook in te slapen, maar met pijnlijke helderheid hoorde zij het snurken van Ferdinand, de ademhaling van Nannie en het getik van Ferdi's horloge, dat haar telkens harder klonk. Zij beet in haar kussen om niet te huilen van mismoedigheid. Toen kreeg ze een inval. Hoe dom, dat ze dáár nog niet aan had gedacht! Die oude sprookjes van haar meisjesjaren, als ze

die eens bij elkaar zocht en het daarmee beproefde? Natuurlijk onder een pseudoniem, haar eigen babynaam Aline, uit den tijd toen zij tehuis zoo heette, omdat zij zichzelve zoo had genoemd toen Jacqueline haar stamelend kindertongetje nog te moeielijk was. Later was 't een liefkozend naampje geworden en, als papa tevreden was over zijn jongste, zei hij nog altijd: Mijn lieve Aline.

Nu kon zij nauwelijks den morgen afwachten, zoo nieuwsgierig was zij naar den indruk, die haar naïeve meisjessprookjes op de vrouw van ervaring, die zij nu was, zouden maken. Maar de troost wiegde haar in een lichten sluimer die allengs overging in diepe rust. Gedrein van Nannie maakte haar wakker en toen zij, nog slaapdronken, uit bed sprong, kreeg zij als morgengroet, een snauw van Ferdinand over haar onbehoorlijk lang slapen.

Toen Jeanne naar school was, Ferdinand naar het ministerie en de meid aan haar werk. ging Jacqueline met Nannie naar de logeerkamer, waar haar meisjesschrijftafeltje stond. Er kwam zelden een logee en daarom diende die kamer voornamelijk tot speelplaats voor de kinderen; Jeanne's cabinetje was daar te klein voor.

Terwijl Nannie zoet speelde, haalde Jacqueline, uit een laadje, de oude geele papieren te voorschijn. Zij had ze in geen jaren in handen gehad. Een geur van treurigheid steeg op uit die relieken van haar gestorven jeugd. En met ontroering las zij de oude sprookjes over, die haar lieve vader mooie poëtische dingetjes had genoemd.

Ja, zij vond ze nog mooi, zoo wazigteêr, zoo zachtmelodisch. Zij zocht de beste stukjes uit om ze over te schrijven; het manuscript zelf wou zij niet uit huis laten gaan. Zij haalde er haar gouden pen voor van beneden, alsof die haar geluk zou aanbrengen. En zacht smolt de ochtend weg, terwijl zij met haar vaste duidelijke hand de sprookjes overschreef. En na een wandelingetje met Nannie, begon zij weer aan haar copiëerwerk, den heelen dag als in een droom, herlevend het verleden in stillen bitterzoeten weemoed. De sleur van het huishouden deerde haar niet; de gebiedende toon van haar man verdroot haar niet; zij stond er boven, geen ergernis kon tot haar stijgen. En zij nam zich voor, elken dag een poos te gaan werken op de rustige bovenkamer.

Den volgenden dag schreef zij een briefje aan den redacteur van een tweederangs-tijdschrift en bracht het pakje naar de post. In bange spanning wachtte zij het antwoord af. Zij beproefde niet eens aan haar novelle te werken, wetend dat zij er nu toch niet in staat toe was.

Eindelijk kwam het antwoord: van de zeven sprookjes was er een aangenomen. Er was echter geen plaats vóór het volgende jaar.

Toen boog Jacqueline het hoofd en schreide brandende tranen van teleurstelling.

's Avonds, toen zij met Ferdinand domino speelde, bracht Geertje een pakje binnen voor mevrouw. Jacqueline voelde haar beenen beven. Wat nu met Ferdi, als hij naar den inhoud vroeg?

— Laat zien dat pakje.

En meteen maakte hij het open, alsof het voor hem en niet voor zijn vrouw was bestemd.

— Sprookjes van Aline, wat beteekent dat? vroeg hij op den toon van een rechter van instructie.

Rad sprekend om haar verlegenheid te verbergen, vertelde ze, in korte woorden, de waarheid. Toen ze uitgesproken had, zei Ferdi met een smalend lachje:

— Mevrouw is dus eigenlijk een miskend genie?

Jacqueline antwoordde alleen met een blik van droef verwijt, dien hij ontweek, spelend met zijn dominosteenen. En een oogenblik later zaten zij weer schijnbaar geheel verdiept in het spel. Over wat haar vervulde werd geen woord meer gesproken.

Den volgenden morgen zond zij haar sprookjes naar een ander tijdschrift. En nu, haar wil doorzettend, in zwijgende energie, ging zij de heele reeks tijdschriften langs, tot ze eindelijk één toevluchtsoord voor de zwervelingen vond.

Zegevierend vertelde zij het aan Ferdi, die haar met spottende gelukwenschen overlaadde.

Zij deed alsof zij de ironie niet begreep, hoewel elk woord haar in het hart stak. En met gemaakte vroolijkheid vroeg zij hem tijd om voort te gaan, haar talent productief te maken.

— Tijd? als je er je middagwandeling aan wil geven, maar dat zou al heel ongezond zijn.

— 's Middags? En Nannie dan? Neen, eer de kinderen naar bed zijn en er stilte is in huis....

— O 's avonds dus? wou je dat? je man het huis uitjagen zeker, of *ik* de kinderen naar bed brengen en theeschenken en verder alleen zitten, terwijl mevrouw in hoogere sfeeren zweeft! Dank je feestelijk, hoor! Ik ben niet getrouwd om *le mari de madame* te wezen, ik kan mijn plezier toch al op. De plaats van de huisvrouw is in de huiskamer. En je behoeft ook geen geld te verdienen, daar ben ik in 't geheel niet op gesteld. *Chacun son métier.* Als je een schrijfster had willen worden, had je niet moeten trouwen. Je hebt al heel eigenmachtig gehandeld met dat zenden aan tijdschriften buiten mij om. De eerste keer — want de andere keeren had je zeker met de meid afgesproken dat zij je geweigerde meesterstukken niet binnenbracht als ik tehuis was — zie je, de eerste keer wou ik edelmoedig zijn en je niet mijn autoriteit laten voelen, omdat ik wel begreep dat je al genoeg gestraft was....

— Gestraft! herhaalde Jacqueline, hem eindelijk onderbrekend, welk kwaad heb ik daarmee gedaan? 't Was niet uit ijdelheid: Daarvoor heb ik te veel geleden. 't Was voor de kinderen, anders niet.

— Maar begrijp je dan niet dat je er de kinderen meer kwaad dan goed mee zou doen, dat jij er je plichten om zou verzuimen? zei hij wat zachter. Ik zou je immers dat genoegen wel gunnen, al ben ik er in principe tegen, dat een vrouw zich waagt op een terrein uitsluitend voor mannen bestemd. Maar onze omstandigheden laten zulk een luxe niet toe.

— Luxe, Ferdi? O waarom wil je mij nooit begrijpen? Waarom geloof je niet aan mijn goede bedoelingen?

— Och kind, je misleidt je zelve met mooie woorden en dat kan je ook niet helpen, want je bent maar een vrouw. Maar daarom is het goed dat je man wijs is voor twee om je je dwaling onder 't oog te brengen.

Jacqueline bedwong met groote zelfbeheersching de drift die in haar oogen brandde en opzwol in haar borst. Ferdi moest ontzien worden! Maar waarom maakte hij daar misbruik van?

— Dus moet ik mijn sprookjes terugvragen? vroeg zij koel.

— Neen, dat bedoel ik niet, zei hij vergoelijkend, maar ik zou het er nu maar bij laten. Geloof je man: het leidt toch tot niets. Je bent te oud om te beginnen en je tijd behoort aan je huisgezin.

Jacqueline zweeg. Misschien had Ferdi wel gelijk. Zij was te oud, te moe om te beginnen. En zoo iets liefelijks als die oude meisjessprookjes zou zij toch nooit meer kunnen maken.

In kleine snippers scheurde zij het begin van haar novelle, na 't eten, toen zij kleine Nannie naar bed had gebracht.

Toen kuste zij het portret van haar vader, dat op haar schrijftafeltje stond, en stak de gouden pen dwars door de krippen strik, die een kleine krans fluweelen rouwviolen om de lijst bevestigd hield.

Zoo stond zij, de oogen strak op de eeuwig stille oogen van het portret, de handen op de zwoegende borst gevouwen, als biddend om berusting en kracht.

— Ma, waar blijft u toch? riep het kribbig stemmetje van Jeanne aan de logeerkamerdeur, komt u me alsjeblieft aan mijn sommen helpen en mijn lessen overhooren? En Pa verlangt zóó naar zijn kop thee. En 't is zoo ongezellig als u zoo vreeselijk lang boven blijft.

— Ik kom beneden, lieveling, zei Jacqueline zacht. En in een opwelling van moederliefde, dorstend naar een vergoeding voor wat zij nu weer lijden moest, trok zij het kind tot zich om het te omhelzen, het drukkend aan haar schoot, het kussend op het bleek ontevreden gezichtje. Maar Jeanne werkte zich onwillig los en zeurend: — Kom nu mee naar beneden, Ma! hing zij, met beide handen trekkend, zich zwaar makend, aan de rechterhand van Jacqueline.

Ja, het kind had gelijk in haar onbewust-wreed egoïsme. De moeder moest mee naar beneden; zij mocht niet langer boven blijven. Eén afscheidsblik aan het armzalig hoopje snippers, al wat er overbleef van het verhaal dat nooit voltooid zou worden, — tergend lag bovenop de veelbelovende titel: Geluk... Eén afscheidsblik aan de gouden pen, waarmee zij haar meisjessprookjes had geschreven, — zonnigrood blonk de pen in de ondergaande zomerzon, tusschen de groote zwartpaersche rouwviolen, onder het vaderlijk portret...

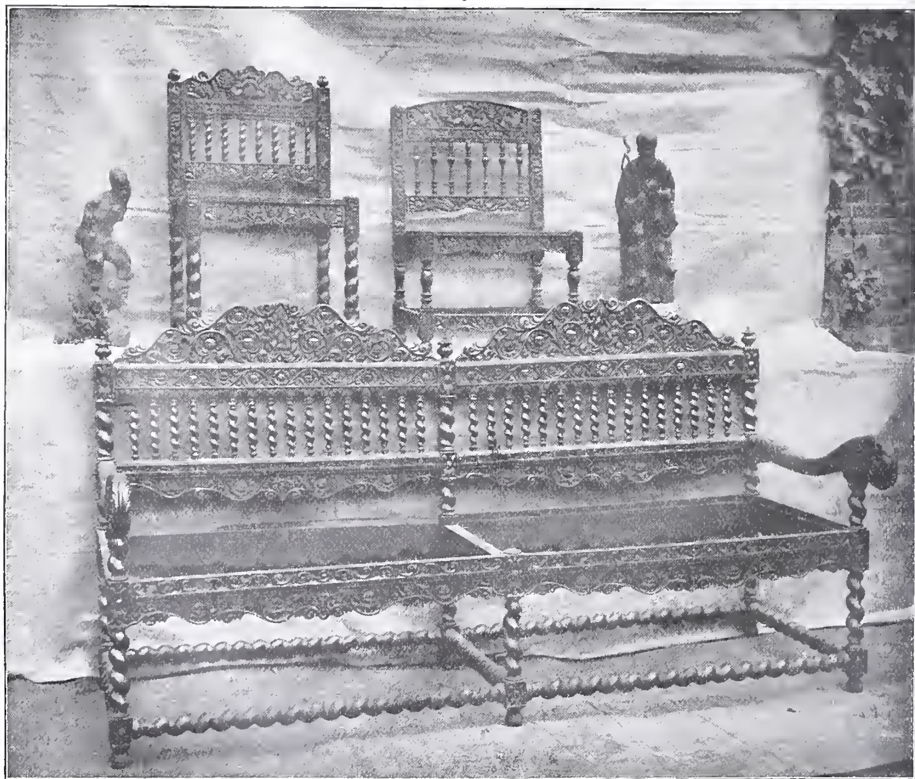
En toen liet zij zich trekken naar beneden, waar Ferdi wachtte, naar beneden, waar zij geen woord of blik van dank voor haar zelfverloochening kreeg, naar beneden, waar zij, altijd gevend zonder ooit te ontvangen, niet kon ontbeerd en niet mocht gewaardeerd worden, naar beneden, waar man en kind haar plaats aanwezen, naar beneden, waar zij leven en helpen leven moest

IETS OVER OUD INDISCHE MEUBELEN.

DOOR

W. J. OOSTERHOFF.

Wât Oost-Indië voor onze voorvaderen is geweest en wât er aldaar door hen is verricht, is ons door de geschiedenis bekend. Het huiselijk leven van dien tijd is ons echter in menig opzicht onbekend gebleven en moeilijk zal hiervoor een meer klemmende getuigenis kunnen worden bijgebracht dan, dat vragen: „hoe waren onze Nederlandsche „pilgrim-fathers" in Indië gekleed, waarmede

Afb. I.

versierden zij hunne woningen, welke waren hunne lijfgoederen, hunne sieraden, hunne wapens, in welke spelen vermeiden zij zich en in hoeverre werd nog de kunst gedoogd, zij 't als de minste onder de zusteren," zooals deze voorkomen in „een Indisch Huishoudpraatje" — zie de Maartaflevering van dit Tijdschrift van het voorgaande jaar — beantwoord zijn met: „deze vragen moeten vragen blijven."

In dat „praatje" wordt het voor land- en volkenkunde, voor de geschiedenis een verlies genoemd, dat onze tijd de gedenkstukken derft van het leven der Indische voorvaderen. Ten opzichte der deferentie voor huisraad van gestorven bloedverwanten, of althans voor hunne lijfgoederen wordt gezegd, dat de Europeaan in Indië dikwijls ter schole had kunnen gaan bij den Inlander en het feit, dat deze zich op den Indischen bodem t'huis gevoelde, gene daarentegen de Oost als een passantenhuis beschouwde en als het land der vreemdelingschap, bevestiging vindt in de zorg, welke de inboorling voor de erfstukken van zijn geslacht betoont, door de ontstentenis daarvan bij den steeds op stootgaren liggende Europeesche samenleving. En ook, dat de Koloniale Tentoonstelling in 1883 van Indische antiquiteiten een schralen oogst heeft opgeleverd.

Over meubelen sprekende wordt aan vader Franciscus Valentijn — zie later — het woord gegeven, die ons mededeelt, dat in stede van de Spaanse stoelen, die hij zich zoowel uit den Haag herinnerde, de Indische huizen vermoedelijk reeds vroeg Palembangsche meubelen hadden, waarvan de makelij zoo gunstig afstak bij de bamboemeubelen der inlanders, terwijl op Ambon, — waar hij toen woonde — en ook elders in de Molukken in een soort van ebbenhout soms fraai snijwerk werd gevonden, en men ook wel eens, een meubelstuk zag van het zóó geschatte *temoho pèlit* (Klein-hovia hospita).

Waarna „het praatje" dan nog laat volgen: „voorzeker kwam een goed deel van het huisraad der Europeanen te Batavia uit het vaderland, een ander deel wellicht uit het Ambachtskwartier (dateerende van de eerste helft der 17e eeuw) 't welk geenszins voor zulke doeleinden was opgericht, doch waarvan de clandestine praktijken bekend waren."

Hieruit blijkt toch wel, dat in vroegere tijden ook in de Indo-Europeesche samenleving voor eene goede huiselijke inrichting werd gezorgd. Maar nòch in teekening, nòch in onze musea zijn meubels uit dien tijd te vinden.

Het ontbreken van de voorwerpen des dagelijkschen levens uit den tijd dier pilgrim-fathers, der mannen, die zooveel gedaan hebben, waarvan wij nu nog de voordeelen genieten, is een feit te noemen, dat voor ons Nederlanders oprecht te betreuren is.

Wat eenig licht kan aanbrengen moet geapprecieerd worden. Hoe in die richting pogingen gedaan zijn, kan blijken, dat onder „Oude Nijverheid en Kunst op de Tentoonstelling te Dordrecht" — ook opgenomen in dit Maandblad en wel in No. 10 a. p. op bladz. 307, voorkomt eene afbeelding, voorstellende o.a. een groep 16e en 17e eeuwsche rijk met lofwerk voorziene Indische meubelen, maar onbekendheid is misschien oorzaak geweest, dat ze alleen als „curieuse stukken" zijn beschouwd geworden.

Nadere navorschingen hebben édoch eenig licht gebracht en een tipje van den sluier, waardoor ze omfloersd waren, opgeligt.

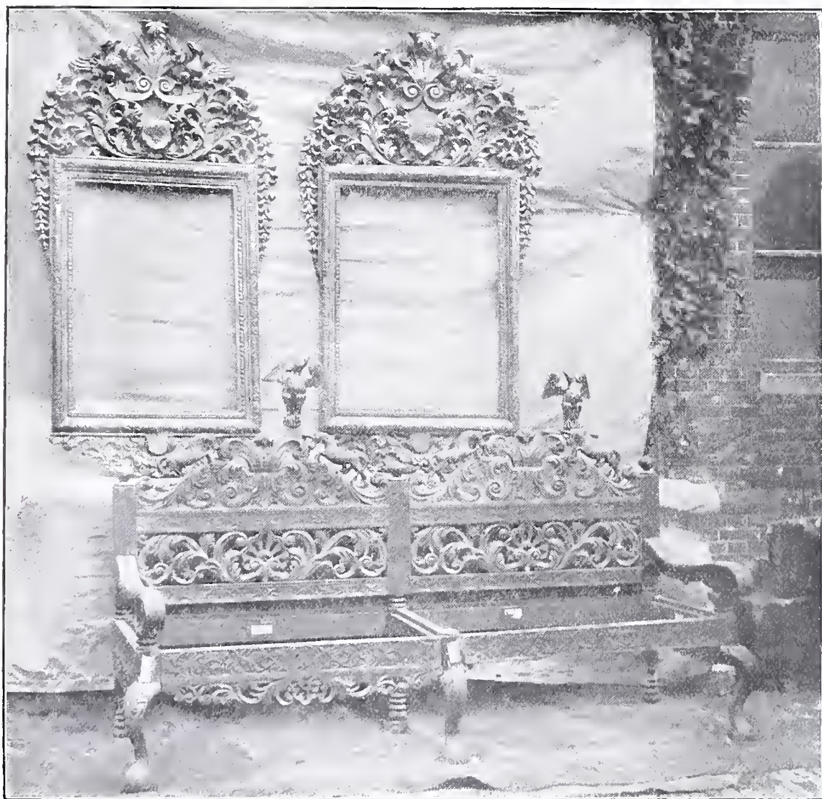
En de resultaten zijn m. i. belangrijk genoeg, om ook hiervoor op de gastvrijheid van *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* een beroep te mogen doen.

De meubels, hierboven aangehaald, behooren tot eene collectie, die voor

eenige jaren te Batavia is bijeengebracht, wier stijl en ornamentiek veler bevreemding hebben opgewekt, waardoor verondersteld werd, dat zij afkomstig moesten zijn uit den tijd, die voor ons gedeeltelijk een gesloten boek was te noemen en zooals gebleken is, in deze ook te zijn.

Wat dit voor meubelen zijn?

Door het te koop aanbieden (1885) van een trictractafel (afb. VIII en IX) en een rustbank, beide met zeer kunstig snijwerk, als afkomstig uit de inlandsche kampongs te Batavia, ontstond het vermoeden, dat meer soortgelijke

Afb. II.

meubelen aldaar te vinden zouden zijn, en toen het bleek, dat deze bij de Europeanen onbekend waren, was het meer dan waarschijnlijk, dat producten eener kunstvlijt uit vroegeren tijd daar te gronde gingen.

Een dame, wier kunstgevoel door het bezoeken van verscheidene kunstverzamelingen in Europa, kortelings te voren, zeer was getraind en door tropische invloeden nog niet was verflauwd, wenschte dit nader te onderzoeken. Door het groot aantal en de uitgebreidheid der kampongs is aan dit onderzoek omstreeks een drietal jaren besteed, als gevolg waarvan hier dit, ginds dat gevonden werd, doch meestal in een toestand, beantwoordende aan de omge-

ving, waarin het zich bevond, enkele stukken zelfs gedegradeerd — mutulatie van Cupido-koppen en renaissance-beelden.

Om tot een geheel te komen, moest zooveel mogelijk alles, wat na onverpoosd zoeken, te voorschijn was gekomen, in bezit genomen worden en hierdoor is eene verzameling ontstaan van stoelen, tafels, rustbanken, kasten, kisten, ja zelfs groote en kleine bedden en spiegels, gedeeltelijk in een eigenaardigen bloemrijken stijl, gedeeltelijk deze meer of minder gemengd met — of in zuiver renaissance, Vlaamsche, oud-Hollandsche en Louis XIV-stijlen, alles zeer kunstig besneden en gemaakt van de hardste Indische houtsoorten, t.w. ebben-, vleesch-, ijzer-, djati-, alsmede satijnhout (zie afb. I—IX).

Ongetwijfeld waren deze meubels van oudsher van ouders op kinderen overgegaan, maar de bewering, als zouden zij tempo dhôlo (in vroegeren tijd) door slaven zijn gemaakt, wien daardoor dikwijls de gelegenheid geschonken werd, de vrijheid te verdienen, gaf geen verklaring op welke wijze die stukken in zulk eene omgeving waren terecht gekomen.

De gebruikte houtsoorten hadden in den strijd om het bestaan tegenover witte mieren en houtwormen glansrijk overwonnen; ook de inwerking der warme, vochtige lucht — het dry rot der Engelschen — was uitgebleven. Daar de meubels — wie weet hoe lang reeds — op een aarden vloer hadden gestaan, somtijds aan bandjers (overstroomingen) ten prooi, en ook door het verblijf in eene Mahomedaansche omgeving, had als natuurlijk gevolg, dat zij er zeer verwaarloosd uitzagen en daardoor weinig of niet meer in het oog gevallen zijn.

Toch was het duidelijk, dat deze — kunstvol besneden als ze waren, waaronder in zuiver Europeesche stijlen van voorgaande eeuwen — niet te huis behoorden in eene omgeving als waarin ze gevonden werden en daarom van uit de Indo-Europeesche samenleving afkomstig moesten zijn.

Het steeds op stootgaren liggen van den Europeaan in Indië, zooals dit in het „Huishoudpraatje" wordt bestempeld, gepaard met de geringe deferentie, ook nu nog, voor familiestukken, terwijl bovendien, vroeger meer algemeen nog dan nu, het streven, om in den kortst mogelijken tijd „make money" daar toepassing vond, waardoor voor kunstzin weinig of geen tijd overbleef, zijn wel de oorzaken te noemen, dat deze meubels uit de Indo Europeesche samenleving verdwenen zijn en terecht gekomen in de inlandsche kampongs, waar zij, in tegenstelling van andere houtsoorten, z. a. bij de Palembangsche en Europeesche meubels, den tand des tijds hebben weten te weerstaan en als poesaka's (erfstukken) beschouwd geworden zijn.

Dat kunst en schoonheid, ôf uit gebrek aan kunstgevoel, of wèl door gewoonte, dikwijls minder indruk maken en te weinig gewaardeerd worden, zal niet behoeven te worden gereleveerd. Dus niet, om zulks te bevestigen, maar meer om het verband, dat blijken zal in deze te bestaan, is er op te wijzen, dat op Java, waar in den Hindoetijd kunstgewrochten zijn vervaardigd, die kunstkenners en vreemdelingen ten zeerste hebben bewonderd en nog bewonderen, er voortdurend wordt geklaagd over „Wandalismus", niet alleen

door Mahomedanen, maar ook door Europeanen tegenover kunststukken als de Boeroe Boedoer, de Brambanan, de Mendoet etc., alsmede de vele bestaan hebbende Hindoetempels op het Diënggebergte, welke laatste reeds schrikbarend afgenomen zijn en spoedig geheel verdwenen zullen zijn.

Maar niet alleen met deze negatieve eigenschappen, ook „onbekendheid" is een factor, waarmede rekening moet gehouden worden. Het spreekwóord zegt: „onbekend maakt onbemind", en hieraan zal het grootendeels toegeschreven moeten worden, dat de appréciatie, der te Batavia weder te voorschijn gekomen meubelen, over het algemeen, zeer miniem is geweest en de collectie soms zelfs de hilariteit opgewekt heeft, als zijnde eene verzameling van oud hout.

Nòch in Indië nòch hier te lande bleek dit genre van meubelen meer bekend. Een erkend deskundige te Amsterdam schreef: „maar eerlijk gezegd,

Afb. III.

wist ik deze meubelen niet thuis te brengen" — zie *Bouwkundig Weekblad* van 23 Jan. 1892.

Toen enkele stukken op verzoek der provinciale Commissie van de Vereeniging „Oude Nijverheid en Kunst," het voorgaande jaar in het stadshuis van Oud Dordt waren tentoongesteld, schijnt er zelfs beweerd te zijn, dat ze gebrand zouden zijn.

In het verslag, voorkomende in de *Nieuwe Rotterdammer Courant* van 20 Aug. a. p., wordt er alléén melding van gemaakt, als „curieuse meubelen in den Portugeeschen tijd in Neêrlandsch Indië gemaakt."

Wel is in het Ethnografisch Museum te Leiden aanwezig een met recht oud exemplaar van dit soort, een stoeltje van ebbenhout met rottan aaneengebonden, doch volgens mededeeling van den Custos heeft men zich aan een beschrijving daarvan niet gewaagd.

In hoeverre dergelijke kunstnijverheidproducten elders bekend en gewaardeerd zijn, moge uit het volgende blijken.

„In the Illustrated History of Furniture from the Earliest to the Present time by Friedrich Litchfield 1892," vindt men:

„The residence of Charles II abroad had accustomed him and his friends to the much more luxurious furniture of France and Holland. With the Restauration came a foreign Queen, a foreign Court, Cabinets, chairs, tables and couches were imported into England from the Netherlands, France, Spain and Portugal. The king of Portugal had ceded Bombay, one of the Portuguese Indian stations to the new Queen, and there is a chair of this Indo Portuguese work, „carved in ebony" now in the Museum at Oxford, which was given by Charles II either to Elias Ashmore or to Evelyn" (afb. X).

In het bekende dagboek van dezen Sir Evelyn wordt aangegeven, dat op Penshurst Place, het kasteel van den ons bekenden Lord Leicester, te Kent, eene verzameling van dit genre ebbenhouten meubelen zoude zijn, bestaande uit dertien stukken.

In „The Historic Houses of the United Kingdom" uitgegeven in 1892, vindt men afbeeldingen o. a. van: „The Queen Elisabeth's drawing-room," aldus genoemd na een bezoek dier Koningin op Penshurst Place en van „The tapestry-room." In de eerste ziet men rustbanken en stoelen, in de tweede een kastje, alles omschreven als „Indo Portuguese work of ebony," zijnde stukken, geheel overeenkomende met die, welke te Batavia gevonden zijn.

In de Januari-aflevering van 1897 van *the Art Journal* komt voor eene beschrijving van „the lordly pleasurehouse of Mr Arthur Sanderson at Edinborugh."

In den text vindt men: „the recesses beneath the windows are occupied by old Portuguese settles of carved ebony."

Op de bijbehoorende illustraties ziet men een bank en een stoel gelijk aan die der collectie.

Verder vindt men in het South Kensington Museum te Londen, tegelijk met een ingelegd „Dutch or French cabinet of ebony" onder een glazen kast, twee stoelen in vorm overeenkomende met die der verzameling (afb. I), en deze zijn geétiquetteerd als:

„Chair carved ebony. Dutch. 18 centy. Made in the moluccas. Bought Hamilton Palace Coll. £ 72-5-0. 1882" en „Chair carved Ebony-Cingalese, presented by Charles de Soyza Esq. 1886."

Omtrent dit genre van meubelen is door het Departement of Science and Art, waaronder genoemd Museum ressorteert, nader bericht:

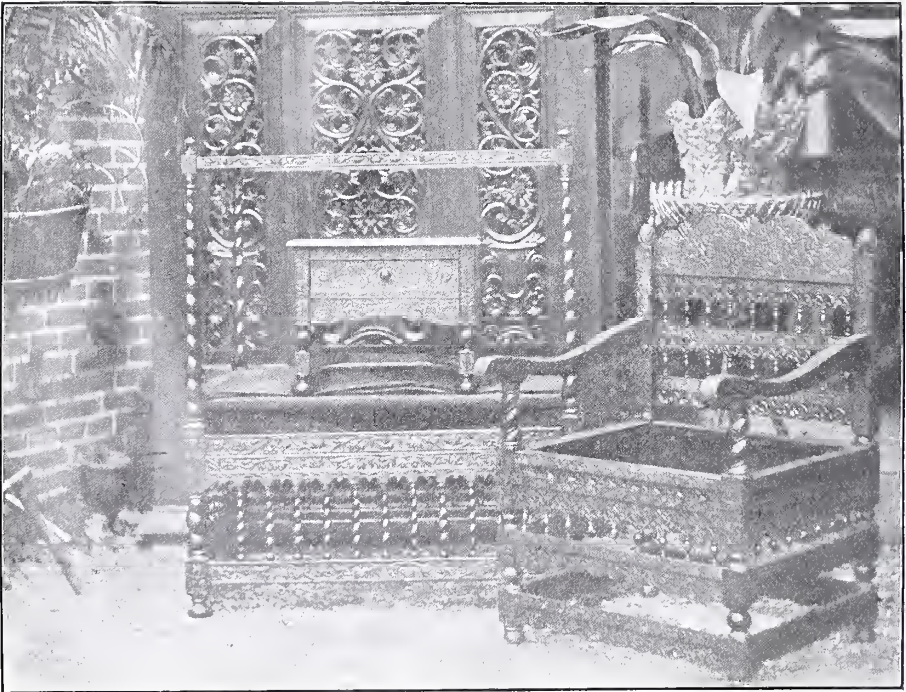
„That several ebony chairs and other articles, similar to those to which you refer form part of the old furniture in the historic mansions in different parts of England and an ebony chair was purchased for the museum at the sale of art collection of the late Duke of Hamilton in 1882."

„In 1886 Mr Charles de Soyza of Ceylon presented a similar chair to the museum and stated that it formed part of a suite, which was in the Old

Dutch Government House of Colombo. I am to express regret that the Department can give you no further information respecting *this curious ebony furniture.*"

Nu vindt men in den Catalogus van Ceylon van de Colonial an Indian Exhibition te London in 1886 aangegeven, dat Mr. C. H. de Soyza verschillende meubelen van Ceylonsche houtsoorten heeft tentoongesteld, maar ook eenige stoelen met „various Dutch and Indian designs carved in ebony." Hoogstwaarschijnlijk is dit „the suite of the Old Dutch Government House of Colombo", waarvan hierboven sprake is. —

In de Beilage van Daheim No. 12, 18 December 1897 komt voor, dat in

Afb. IV.

den loop van dat jaar te Berlijn een Historische Ausstellung für Kinderpflege und Kindererziehung is gehouden. Men vindt daarvan: „Nicht nur die Museën gaben her was von ihren Schätzen Ihnen zugehörte, sonders auch die Vereine und Anstalten für die Erziehung und Pflege der Kinder und zahlreiche Privatpersonen. Ausserordentlich interessant ist die Ausstellung von Wiegen, wie sie bei den verschiedenen Völkern zu verschiedener Zeit in Gebrauch waren." Onder de twee afbeeldingen daarvan is een, die van een „Indische Wiege" en deze komt geheel overeen met eene der collectie van Batavia (afb. VI).

Bij onderzoek is gebleken, dat deze „Indische Wiege" behoorde tot het Kunstgewerbe Museum te Berlijn.

Door den Directeur van dat Museum is daarover bericht: „Die betreffende Wiege ist in unser Museum als Geschenk eines Herrn gekommen, der sie als Arbeit der Renaissance in Paris gekauft hatte. Mir war diese Arbeit weiter nicht bekannt, aber es war evident, dass sie Indischer Arbeit unter europäischem Einfluss war und die Formelemente wiesen bestimmt auf dass XVII Jahrh. Da wir in Museum eine gestickte Decke ähnlicher Missehung mit portugesischen Inschriften hatten, so nahm ich an, dasz auch diese Wiege indisch portugesisch sei. Es wäre aber auch möglich dass sie in den holländischen Coloniën Indiëns gearbeitet wäre."

De hiervoren aangehaalde meubelen zijn allen van *ebbenhout* en *rectangulair*.

In de Revue pour l'Art appliqué Pl. XXIII komt voor eene afbeelding van een stoel aanwezig op het kasteel te Heeswijk N. B., met bijschrift:

„Stoel van ebbenhout. Oost-Indisch werk, waarschijnlijk in het laatst der XVII of XVIII eeuw op Java gemaakt." Deze stoel is gelijk aan die, welke, naast de hiervoren vermelde, ook zijn afgebeeld van „the lordly pleasure house of Mr. Arthur Sanderson," die wel in ornamentiek, maar niet in stijl met de rectangulaire overeenkomen en zonder twijfel van eene latere perioden zijn.

Al deze meubels zijn rijk gesneden en op Oostersche manier, geheel met plantenornament bedekt, afgewisseld door stijlen en stijltjes, die gedraaid of als draaiwerk gesneden zijn.

En hierin is de aanleiding te vinden, dat Litchfield ook geschreven heeft „in connection with the Indo Portuguese furniture, it would seem that spiral turning became known and fashionable in England during the reign of Charles II."

Naast de meubelen van ebbenhout zijn die van de andere houtsoorten, waaronder de gemengde en de meer zuivere Europeesche stijlen voorkomen.

Als overeenkomstige stukken zijn alleen bekend geworden een stoeltje in „the Queen Elisabeth's drawingroom of Penshurst Place met een satijnhouten stoeltje (afb. IX), dat tegelijk met een paar grootere tot de collectie behoort. De grootere ook van satijnhout, komen in vorm overeen met een stoel te vinden in het South Kensington Museum, die geëtiquetteerd is, als: „Arm chair, carved wood, with cane seat. Dutch, datum 1640. Bought £ 28.70."

Ook een stoel, aanwezig in het Kunstgewerbe Museum te Berlijn, beschreven als „Lehnstuhl Deutschl. auf XVIII Jahrh. Nussh." komt in vorm en ornamentiek geheel overeen met stoelen van *gevlamd ebbenhout* der collectie, (afb. IX) die echter geen leun- maar gewone stoelen zijn.

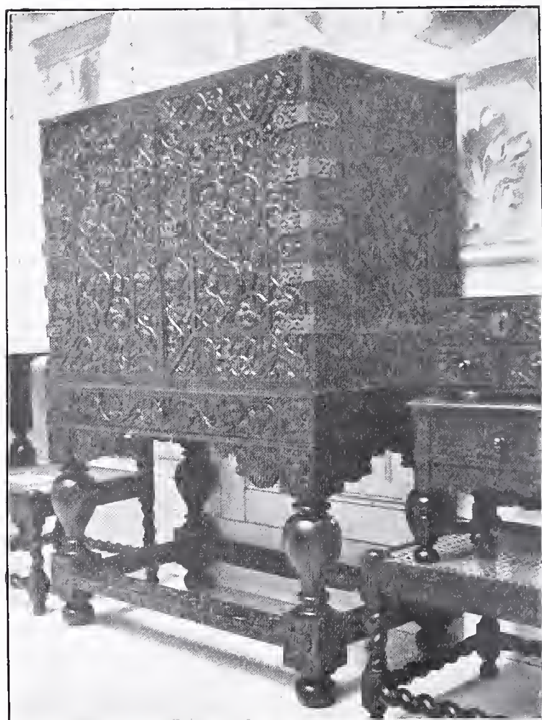
Terwijl het snijwerk van een groot scherm van djatihout, à jour bewerkt, (afb. IV en VIII) gelijk is aan dat van een paneel aanwezig in het Museum van Kunstnijverheid alhier, dat door den heer van Eeden is gevonden bij een landbouwer op Terschelling en gemaakt is door één van diens voorvaderen in de 17e eeuw, tijdens deze op de walvischvaart was.

In verband met de onbeantwoord gebleven vragen in het „Huishoudpraatje", met de geringe notie aangaande de te Batavia uit het duister te voorschijn gehaalde meubelen, zoowel in Indië als hier te lande, met de betrekkelijke onzekerheid, die omtrent „this curious ebony furniture" nog in Engeland

bestaat, alsook omtrent de „Indische Wiege" uit het Kunstgewerbe Museum te Berlijn, en dit genre in onze musea ontbreekt, of niet omschreven is, is het meer dan gewenscht, dat een enkele bladzijde van het gesloten boek, waarop door Valentijn reeds is gewezen, nader worde nagegaan en toegelicht.

Daartoe is echter noodig, dat één en ander onder de aandacht worde gebracht. Om te beginnen, is er op te wijzen, dat omtrent de meubelen der collectie van Batavia, de houtsnijders, dus de kunstkenners, ex officio, eenstemmig in hunne bewondering zijn over het uiterst kunstvolle snijwerk, over de diepte en zuiverheid daarvan, alsmede over het geduld, dat daarbij in praktijk moet zijn gebracht.

Door een erkend deskundige is de verzameling — door genoemde kunstkenners zijn de meeste dezer meubelen, als eenig in hun soort genoemd, die met het oog op de tegenwoordige dagloonen, maar ook van wege de daarvoor gebruikte houtsoorten, moeilijk geïmiteerd zullen kunnen worden.

Afb. V.

De bewondering was niet alleen voor de exotische kunst, maar ook voor de houtsoorten en deze zijn, zooals hiervoren reeds is aangegeven, hoofdzakelijk: ebben-, vleesch-, ijzer-, satijn- en djatiehout.

Dat Indië rijk aan houtsoorten is, is in het Koloniaal Museum na te gaan; p.m. 4200 soorten zijn aldaar te vinden.

Voor de Molukken heeft Valentijn dit reeds aangegeven, toen hij schreef: „In mijn tijd of even te voren heeft Rumphius een klein houten kabinetje laten maken, bij hem de Bedelaarsmantel genoemd, waaraan bij de 400 soorten, „alleen fraaie en heerlijke timmerhouten waren en 't geen door Zijn Ed. onder andere zeldzaamheden in 't jaar 1682 aan den Groothertog van Toscane, Cosmos II, gezonden is."

Wat wordt nu onder ebben-, vleesch-, satijn-, ijzer- en djatiehout verstaan en welke zijn hunne eigenschappen?

Aangaande *ebbenhout* geeft Valentijn in zijn „Oud en Nieuw Oost-Indië" (1724) aan, dat reeds Virgilius schreef: „India mittit Ebur" en ook „Sola

India nigrum fert Ebenum" en omtrent het voorkomen daarvan in de Molukken: „Men vindt op enkele eilanden zoo grooten overvloed van ebbenhout, dat de inlanders daarvan niet alleen hun huisraad, maar ook stutten voor hunne huizen maken."

Bij Rumphius in zijn „Amboinsch Kruidboek" (1690) vindt men: „Voorts is 't in de Moluxe Eylanden en inzonderheidt op Boeroe redelijk gemeen, dog zijn de boomen nu zoo uitgekapt, dat men na 't jaar 1670 schier geen oude boomen meer heeft kunnen vinden. Het ebbenhout is al van oude tijden in groote agting gehouden, dog eertijds was 't veel duurder dan hedendaags, want bij Plinius staat, dat de Aethiopeërs aan de koningen van Perzië alle drie jaren tot tribuut moesten opbrengen 100 phalangen — zijnde moten — ebbenhout, nevens gout en oliphantstanden. Hedendaags is het ebbenhout in gemeener gebruik, want de koningen maken nu niet meer hare scepters en de beelden harer afgoden alleen van dat hout, maar ook allerhande gemeen huisraad, als stoelen, banken, kisten, tafels, schotels en drinkbekers. Hoe het voorts tot allerhand schrijnwerk buiten en in Europa gebruikt wordt, zullen wij hier niet ophalen."

Na de uitbreiding onzer scheepvaart op Indië is dit hout in Europa meer en meer in zwang gekomen en de massief ebbenhouten kabinetten, nu nog in verschillende verzamelingen te vinden, worden meerendeels van Hollandschen oorsprong genoemd.

Litchfuld schrijft: „Ebenist being derived from ebony which with other Eastern woods came into use after the Dutch Settlement in Ceylon."

Eene razzia onder het ebbenhout schijnt door onze voorvaderen niet te zijn versmaad.

Voor onze Koloniën wordt het nu nog bijna uitsluitend verkregen van Boeroe, ofschoon het ook op Ternate, Ceram en Nieuw-Guinea wordt gevonden. De uitvoer naar Nederland is echter zeer gering

Zóó overvloedig als dit hout vroeger is geweest, zóó schaars moeten grootere stukken nu zijn, want onlangs werd te Amsterdam voor een stammetje, wegende circa 300 kilo's, *f* 700 gevraagd, terwijl klein hout per pond p. m. à 30 centen wordt berekend. Het specifiek gewicht per decistère is 1300 grammen.

Het *vleeschhout* is vast van weefsel, taai en duurzaam en werd vroeger nogal naar hier uitgevoerd, waar het, om zijne roode kleur, bij de werklieden bekend was als Oost-Indisch paardenvleeschhout. Het roode hout wordt van buiten langzamerhand donker en hoe ouder het is, hoe dieper deze kleur doordringt. Spec. gewicht 0.870.

Het *IJzerhout* is ongemeen hard en vast, zoodat het zeer zwaar in bewerking is. Voor draaierswerk is het zeer geschikt en gepolijst zijnde, verkrijgt het een bevallig aanzien. Spec. gewicht 1.226.

Rumphuis schrijft hierover. „Wat men daarvan maken wil, moet uit het versche en half gedroogde hout geschieden, want het geheel drooge, met de zaag en schaaf qualijk te bearbeiden is, doch door 't drooge kan een kort getande zaag nog redelijk passeeren, er moet onder 't zagen water daarop druipen, anders raakt het in brand en de zaag kan er niet meer door. De

kistenmakers en draaiers zien haren verdrietigen vijand aan dit hout, want de schaaf kan daarvan niets dan eenige korte wolle afnemen en de plankjes moet men eindelijk met sterk schuren nog glad krijgen.

Een draaier willende zijn kunst betoonen, heeft mij een vijzel daarvan gemaakt, doch hij brak zooveel gereedschap daarop, dat hij beloofde nooit meer in dat hout te willen werken en mij ook lust het niet zoodanigen arbeid en gereedschap meer te betalen."

Satijnhout wordt grootendeels van Ceylon verkregen. Het is welriekend, vooral onder de bewerking en bij afwrijven. Het heeft een fraaien satijnglans met groenachtig geelen tint. Voor houtsnijwerk wordt het minder, voor draaiwerk uitstekend geschikt genoemd. Is in Engeland geïmporteerd voor fijn schrijnwerk. Van uit Ceylon schrijft men: „Satinwood is very small and therefore comparatively high in price."

Doordien het aromatisch is, blijft het voor witte mieren en houtwormen gevrijwaard.

Het *djatihout* wordt boven het teakhout van Engelsch-Indië gesteld en heeft van de Indische houtsoorten de meeste overeenkomst met het eikenhout. Het is grover van weefsel en ofschoon vast en duurzaam, toch de minste der hierboven aangegeven houtsoorten. Spec. gewicht 0.739. Omdat het vetachtig is, wordt het door de witte mieren ontzien. Het is eenigszins stug, maar laat zich gemakkelijk bewerken, zoodat in onze Oost daarvan nu nog de goede meubelen worden gemaakt, die echter steeds gepolitoerd worden.

Afb. VI.

Vooral eerstgenoemde houtsoorten behooren tot de specifiek zware. Nu is het bekend, dat de meerdere zwaarte meestal gepaard gaat met grootere duurzaamheid, maar ook, dat hunne bewerking in verhouding zooveel moeilijker is, dan die der houtsoorten bij voorkeur in Europa gebruikt.

Alleen meubelstukken van djatihout zijn geverfd en verguld gevonden. En met betrekking tot de andere genoemde houtsoorten is hierbij dus eenigszins van toepassing, wat Edward Bonaffé heeft geschreven, betreffende de laatste

periode van de Italiaansche renaissance tegenover het Fransche meubelwerk der 16de eeuw, t. w.: „Chez eux l'art de bois consiste à la dissimuler, chez nous à la faire valoir."

Waar gesproken is van „rijk gesneden" en „kunstvaardig", alsmede van „rijk met lofwerk" voorziene meubelen", daarbij in aanmerking nemende de houtsoorten daarvoor gebruikt, moet te meer in het oog springen, het geduld en de kunstvaardigheid, om dergelijke resultaten te verkrijgen.

Maar meer en meer is erkend geworden, dat Indië een hoogen, ja zelfs den hoogsten rang onder de volkeren der wereld ingenomen heeft en dat zijne kunstnijverheids-producten zeer zijn bewonderd.

Een artikel voorkomend in het *Bataviaasch Nieuwsblad* van 31 Mei 1887 en overgenomen uit een der Britsch-Indische bladen, moge dit bevestigen.

Dit luidt toch:

„In den ouden tijd, toen de Indische inheemsche kunst het hoogste stond, op een hoogte welke zij nimmermeer zal bereiken, werden de werken in ivoor, metaal, steen, hout, klei en der wevers niet door de Westersche mededinging bedreigd. Zij werkten daar, of zij werkten niet, al naar hun believen; haast was er nimmer bij.

De beste kunstenaars waren slaven of ondergeschikten van machtige vorsten, en de voortbrengselen der oude kunst, die nu nog om hunnen fraaien vorm en kunstige bewerking onze bewondering opwekken, werden vervaardigd in de pendoppo's van Rajah's en Awah's.

Wij hebben met den stoom, onze onrust en bedrijvigheid de zoete rust van Indië verstoord en met onzen wansmaak het gevoel van de inheemsche kunst bij inlanders bedorven."

En met betrekking tot onze Koloniën, een artikel voorkomende in dat blad van 15 Juni d. o. v.:

„Wat Java, Bali en Madoera, wat Sumatra op het gebied der kunst nog leveren, is te danken aan den invloed der Hindoes. Dezelfde patronen op geweven stoffen, dezelfde houtsnijwerken in de Nederlandsche Musea van Java, Bali en Madoera, ja zelfs uit Borneo en Celebes uitgestald, vindt men in de Britsch-Indische afdeeling der Londensche tentoonstelling terug, maar rijker met meer verscheidenheid en smaak.

Sinds de Mahomedaansche invasie is de kunst in Insulinde achteruitgegaan. Maar toch is zij nog aanwezig. Enkele residentiën op Java, inzonderheid Japara, leveren nog kunstvolle houtsnijwerken; de met goud doorweven stoffen van Bali en Sumatra zijn bekend; het Padangsche filigrain en andere zilverwerken, fraai van vorm en bewerking, de met goud versierde met juweelen ingelegde krissen in Oost- en West-Java wekken de bewondering van ieder, die ze ziet. De kunstnijverheid in vele deelen onzer Koloniën heeft waarschijnlijk slechts eene krachtige aansporing noodig, om weer in volle kracht te ontwikkelen, en de tijden van de bouwmeesters der monumenten, van de bewerking der bronzen oudheden kunnen wellicht andermaal voor Insulinde aanbreken.

Helaas de Koloniale Tentoonstelling te Amsterdam is heengegaan, zonder in die opzichten eenig spoor na te laten, zonder de natie wakker te schudden."

Ook in het Tijdschrift ter Bevordering der Nijverheid van 1883 vindt men van de hand van den heer F. W. van Eden, Directeur van de Musea op het Paviljoen te Haarlem:

„De ontzaggelijk vooruitgaande studie der Indische Oudheid heeft meer en meer bewezen, dat de oudste bronnen van onze beschaving gevloeid hebben aan den Himalaya. Gelijk van een hoog gebergte rivieren in alle richtingen uitstroomen, zoo is ook de beschaving van Indië uitgegaan en overal door de omstandigheden, klimaten en volkskarakter gewijzigd. Zoo ziet men ook in de Javaansche kunst, het Indische type gewijzigd door plaatselijke invloeden en vooral door den Islam.

Afb. VII.

„De versiering der Hindoesche kunst is beeldrijk, maar de Koran laat geen beelden van menschen en dieren toe.

„In den Perzischen en nog sterker in den Arabischen stijl vindt men denzelfden invloed van de Mohamedaansche begrippen, maar hebben deze integendeel de liefelijke bloemornamenten der Perzen en de voor wandvlakken zoo sierlijke geometrische figuren der Mooren in het leven geroepen. Ook in de Javaansche kunst heeft de traditioneele richting een groote waarde voor de versiering."

Door Dr. Wijnmalen wordt aangegeven, dat er in de Indische kunst analogie te vinden is met de Noorsche, Byzantijnsche en Arabische kunstvormen, alsmede met de versierselen der Renaissance, waardoor de mogelijkheid niet uitgesloten is, dat evenals door de „spiral-turning" in Engeland, door deze ook op vorm-elementen van Europa invloed uitgeoefend is.

Wat nu betreft de houtsnijkunst in 't bizonder en den tijd, dat deze zoude zijn ontstaan, is te verwijzen naar „the Assyrian Chair from Xanthus" in het Britsch Museum. Ook vindt men hier en daar terug, het ornament voorstellende Bacchus, als gast bij Icarus ontvangen, waarop voorkomt eene ligplaats met gedraaide stijlen en het onderste daarvan met gesneden lofwerk.

Van de Egyptenaren worden van den vroegsten tijd producten van houtsnijkunst vermeld.

Van uit Scandinavië is zij voor de Middeleeuwen bekend geworden uit den Vikingbouw. In de Gothiek wordt zij zeer gewaardeerd; doch met de invasie der Renaissance van uit Italië heeft zij meer algemeene toepassing gevonden, vooral in Vlaanderen, Holland, Duitschland, Spanje, Frankrijk en later in Engeland.

In „The Art Manufactures of India by F. N. Mukharji is aangegeven: sofa's, chairs, benches and teapoys were also made in ancient India. The end of the legs were often carved into the form of lions paws or eagle clawns and the end of bars often terminated an alligatorhead."

By Litchfuld vindt men: „It becames important to ascertain what kind of furniture, limited as it was, existed in India during the period of the Mogol Empire, which last from 1505 to 1739.

The thrones and state chairs used by the Moguls were rich with elaborate gilding, the legs or supports were sometimes turned wood, with some of the members carved. The panels and ornaments are picked out with patterns of flowers, sometimes detached blossoms, sometimes the whole plant. The colours are generally bright red and green, while the ground of a panel or the back of a chair is in silver with arabesque tracery, the rest of the chair being entirely gilt. The couches are rectangular with four turned and carved supports and also gilt."

Maar ook „European influence upon Indian art of manufactures has been of long duration, it was first exercised by the Portuguese and Dutch in the early days of the United East India Company, afterwards by the French, who established a trading company there in 1664 and since then by the English. Then European taste dominated almost every thing of an ornamental character until it becomes difficult to find a decorative article the design of which did not in some way or other shew the predominance of European influence over native conception."

En „The patient, minute carving of Indian design applied to utterly uncongenial Portuguese or French shapes of chairs and sofá's. One sees these occasionally in the house of an Anglo Indian, who had employed native workman to make some of this furniture for him, the European chairs and tables being given as models, while the détails of the ornament have been left to native taste." En „the larger examples of Indian carved woodwork are of teak."

En nu onze Oost-Indische Koloniën?

Dat de kunst ook daar reeds vroeg is beoefend en toegepast, is duidelijk uit de kunstvaardige gedenkteekenen aanwezig ter Sumatra's Oostkust, waarop Phoenicisch letterschrift is gevonden en tot de 4e eeuw v. Christus wordt gerekend. (Archaeologia Oxoniensis Part VI).

Van Java is bekend, dat in het jaar 379 na Chr. zich aldaar de eerste Indiërs-Hindoes hebben gevestigd. Deze zijn spoedig tot macht en groot-

heid gekomen, waardoor onbekende bedrijven en kunst zeer zijn bevorderd, zoodat sedert dien, niet alleen goudsmeden, schilders werkzaam zijn geweest, maar ook het vervaardigen van steenen godenbeelden, van geborduurde stoffen en houten dierenbeelden aldaar toepassing heeft gevonden.

Met Indië — Hindostan — is het verkeer steeds levendig gebleven, wat vooral op het gebied van poëzie en bouwkunst schoone en eigenaardige vruchten heeft gedragen.

Kunstgewrochten kwamen er tot stand. De stichting der Brambanantempels wordt tot het jaar 862 gerekend, en terwijl door Veth en Kern voor de Boeroe-Boedoer en de Tjandi Mendoet de 9e eeuw, zelfs de 8eeuwe wordt vermeld, geeft Crawfurd daarvoor aan, resp. de jaren 1188—1218 en 1266 van Sjáliwáhána of 1266—1296 en 1344 onzer tijdrekening.

Java werd wijd en zijd beroemd. Na de stichting van het Rijk van Madjapahit in 1344 heeft diens macht zich ook tot andere eilanden uitgebreid.

Afb. VIII.

De Oostelijke helft van Sumatra, het Zuidelijk deel van Malakka, ook Borneo, Celebes, de Soenda eilanden, ja zelfs de Philippijnen, zijn onder de Vasalstaten opgenomen, waardoor de handel en een levendig verkeer zijn bevorderd, de kunst meer verspreid, maar ook eene hoogere beschaving is gebracht onder de onbeschaafde bewoners der Oostelijke eilanden.

In de Encyclopaedie van Neerlandsch Indië wordt de waarschijnlijkheid aangegeven, dat met name de Midden-Javaansche Hindoeperiode belangrijken invloed naar buiten en in de eerste plaats naar Achter-Indië uitgeoefend heeft. (Rouffaer).

Na de vernietiging van het Rijk van Madjapahit door de Mahomedanen, naar Veth in het jaar 1410 Çaka = 1478 A. D., volgens Rouffaer hoogstwaarschijnlijk ± 1518 A. D., heeft Brâ Widjâja, de laatste vorst, bij zijne vlucht naar Bali, daarheen de heilige geschriften, de godsdienstge instellingen, het kastenstelsel en de letterkundige schatten overgebracht, waar ze tot den huidigen dag zijn bewaard gebleven.

Behalve het reeds vermelde over den invloed der Hindoesche kunst op Java,

Bali en Madoera, kan ook nog worden aangehaald, een verslag omtrent de kunstnijverheid in de Kolonlën, namens de Maatschappij van Nijverheid en Landbouw te Batavia in het jaar 1883 uitgebracht, waarin voorkomt, dat de kunst in onzen Indischen Archipel te beschouwen is, als eene erfenis, door de Hindoes nagelaten, maar ook, dat het voorbeeldeloos geduld, de Oostersche kunstzin van den inlander, zijne juiste waarneming van de hem omringende natuur, die hij op ons kunstmatig opgevoede Westerlingen voor heeft, hem geschikt maakt, van deze erfenis gebruik te maken.

Dr. W. R. van den Hoëvell schreef in het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië jaargang 1851: „Ik heb in de dessa's menschen gevonden, die het door eigen oefening in handwerken, in het kunstsnijden, in het beeldhouwen en in andere vakken van kunstnijverheid tot eene verbazende hoogte hebben gebracht."

Maar dezelfde invloeden, waaraan het verloren gaan der kunst in Engelsch-Indië wordt toegeschreven, versterkt door den invloed van den Islam, zijn de oorzaken, dat de beoefening daarvan, ook in onze Koloniën, meer en meer in verval is geraakt.

Uit de rapporten van de verschillende afdeelingen ontvangen en die als bijlagen behooren bij het hiervoren bedoeld verslag, blijkt, dat de houtsnijkunst, die vroeger zeer hoog gestaan moet hebben, meer en meer is te niet gegaan.

In Japara vindt het nog toepassing voor lofwerk aan de woningen van enkele gegoede burgers, te Pamakassan en Simpang [Madoera] aan de deuren der meer gegoeden en te Toeban voor huizenbouw, gamelang en wajangspelen, alsmede voor pendoppo's, aan stijlen en architraaf balken.

Te Bodjo-Negoro is het nog te vinden aan oude woningen, werk, dat genoemd wordt „een proef van onuitputtelijk geduld en het bewijs van groote vaardigheid," maar nu niet meer beoefend wordt.

Van Soerakarta wordt gemeld, dat daar nog vele beoefenaars van kunstvlijt gevonden worden, zoodat de Soesoehoenan zich op dat gebied bijna alles, wat hij noodig heeft of wenscht, verschaffen kan, zonder zich tot anderen dan zijn eigen volk te wenden.

Speciaal wordt er de aandacht op gevestigd, dat borduren in goud en zilver, wellicht in Parijs niet zulk eene hoogte heeft bereikt als in den Kraton, terwijl goud- en zilversmidswerk, de diamantslijperij, het snijden van houtwerk en dergelijke met goeden uitslag beoefende vakken van kunstvlijt zijn.

Het snijwerk in hout ter versiering van pendoppo's, wordt vermeld, geschiedt thans nog even goed als vroeger; alleen het hout daarvoor eertijds gebruikt, is moeilijker te verkrijgen.

In de Encyclopaedie wordt voor Amboina aangegeven. Enkele meubelmakers en grofsmeden vervaardigen tegen hooge prijzen slechts middelmatig werk en de weinige goudsmeden verstaan hun ambacht even gebrekkig.

En voor Bali. Hier en daar treft men Inlanders aan, die het zeer ver gebracht hebben in het vervaardigen van houtsnijwerk, waarmede overal tempels en woonhuizen versierd worden.

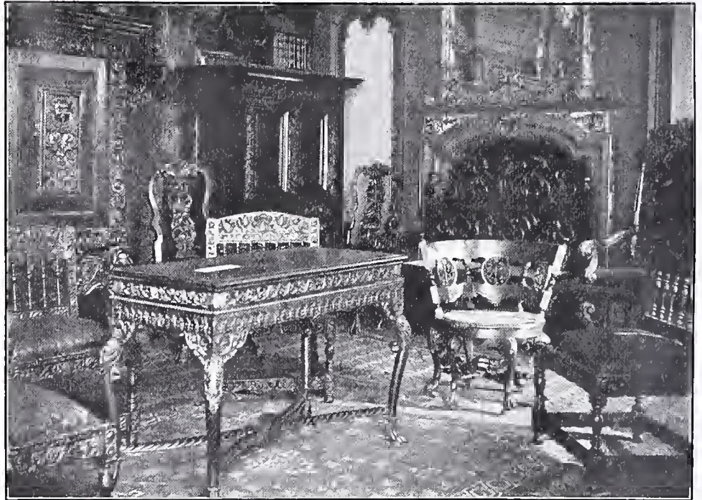
Ofschoon de houtsnijkunst, zooals blijkt, nog toepassing vindt bij huizen en

tempelbouw, terwijl hier en daar nog fijn besneden krisscheden en op Bali ook houten beelden worden vervaardigd, wordt van deze kunst bij meubelen nergens melding gemaakt.

Daarentegen is reeds aangegeven, wat Rumphuis daarvan heeft geschreven. Valentyn geeft voor Ambon ook nog aan: „daar vindt men ook veel goeden huisraad op zijn Holland's, nu en dan fraai zilverwerk, fraai porselein, schoone koperen lampen en ebbenhouten stoelen en ledikanten, die fraai besneden zijn."

Ook is te vermelden, dat in eene reisbeschrijving door de Molukken in het jaar 1833, voorkomende in het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* jaargang 1855, en handelende over de kerk op het eiland Kisser, is gewezen op „het voorkomen van gesculpteerde stoelen van eikenhout, waarbij echter ook een enkele zeer fraai van ebbenhout van meer dan honderdjarigen ouderdom."

En dat Kapitein S., wiens collectie schelpen, afkomstig uit de Molukken, thans in het Koloniaal Museum zeer wordt bewonderd, was aangezocht geworden, om te Ambon naar meubels, die daar bekend gebleven waren als „barang portuguese," een onderzoek te willen doen.

Afb. IX.

Het mocht gelukken, bij een oude Amboinsche familie een ebbenhouten stoel te vinden, en deze had den stijl en de fijne ornamentiek, geheel overeenkomende met dien door Karel II ten geschenke gegeven, thans zich bevindende in het Oxford Museum.

De stoel in het South Kensington Museum is beschreven als „Dutch, made in the Moluccas," die op het kasteel te Heeswijk als „Oost Indisch werk op Java gemaakt." De tweede stoel in het South Kensington Museum, alhoewel vermeld als „Cingaleze", is afkomstig van „the Old Dutch Government House te Colombo" "with Dutch and Indian designs", en bovendien worden te Kaapstad bij een oud Hollandsche familie enkele stoelen van dit soort gevonden, als afkomstig van het Robben-eiland, waar zij door Javanen, die de voorgaande eeuwen daarheen verbannen werden, van inheemsche houtsoorten en minder geâcheveerd vervaardigd zijn.

Ook moeten enkele stukken van dît soort — Javaansch bloemenmotief,

Dutch Indian design — te gelijk met de catastrophe van de „Ouwe Schuur" van Cecil Rhodes zijn verbrand.

Door deze toelichtingen vermeen ik in de eerste plaats te hebben aangetoond, dat de kunst op Java reeds vóór lang in velerlei richting beoefend is geworden: dat zij een hooger trap van ontwikkeling heeft ingenomen, doch grootendeels door den invloed van den Islam méér en méér in verval is geraakt en slechts hier en daar nu nog toepassing vindt.

Maar ook zal het duidelijk zijn geworden, wat onder „Old Indo Portuguese Work en oud Indische meubelen" *verstaan moet worden.*

Bij nadere beschouwing dezer categoriën en vergelijking van den stoel van Koning Karel II, van de „Indische Wiege" uit het Kunstgewerbe Museum te Berlyn en van het kastje uit „the Tapestry Room" op Penshurst Place, resp. met een ebbenhouten stoel uit de kampong te Batavia (afb. VII) en een dito uit de Molukken, met een bedje (afb. VI) en een kastje (afb. V) der collectie, welk kastje van binnen bekleed is met ivoor, besneden in het genre der voorgenoemde stoelen, wordt het duidelijk, dat zoowel de ornamenteele motieven als hunne groepeering identisch zijn.

Daarom lijdt het geen twijfel, dat wij hier te doen hebben met kunstvlijtproducten, zoo niet uit dezelfde werkplaats, toch zeker van dezelfde conceptie. Uit beider appreciatie blijkt, dat eerstgenoemde stoel, ook in het Fransche Tijdschrift „l'Art pour tous" afgebeeld, daarin is omschreven als „ce curieux object d'art et d'histoire," terwijl de meubelen uit de kampongs te Batavia, die door den stroom des tijds in het vergeetboek zijn geraakt, als onbekende relequiën teruggevonden zijn.

In genoemd tijdschrift wordt van den stijl gesproken als van de „Portugeesche school."

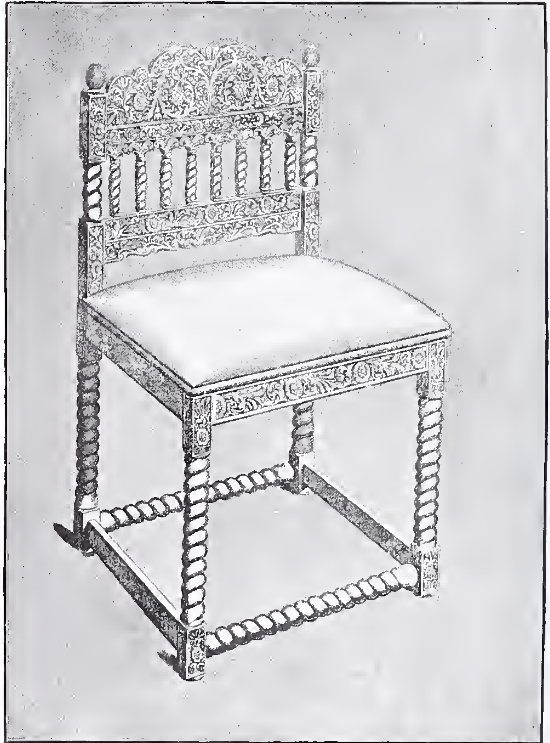
In hoeverre én van „Indo Portuguese work" én van „Portugeesche school" kan en mag gesproken worden, heb ik niet tot klaarheid kunnen brengen. Informatiën daarnaar zijn zonder resultaat gebleven. Hoogstwaarschijnlijk zal de bedoeling zijn „uit den Indo Portugeeschen tijd."

Dat dit genre van meubelen óók in het Musée de Carmo te Lissabon niet bekend is, mag worden aangenomen, omdat op een verzoek om inlichtingen, waarbij photografiën aangeboden zijn, door de Real Associação das Archilogos Portuguezes, waaronder dit Museum ressorteert, een onderzoek is toegezegd. In het verslag der Sessão da Assembléa Geral em 31de Outubro 1897 vindt men aangegeven, dat daarvoor uit haar midden een commissie van vijf leden is benoemd, maar resultaten zijn tot heden niet gemeld geworden.

Daartegenover staat „dat de bloemrijke motieven, aangegeven als „Dutch Indian design" overeenkomen met die, welke voor het Mongolenrijk-Hindostan hiervoren zijn vermeld, met het bloemengedeelte voorkomende op de bas-reliefs van den Boeroe-Boedoertempel, alsmede met het houtsnijwerk aan oude Balische poeriepoorten, (afb. XI). En deze motieven, hetzij in vlakker hetzij in dieper en sprekender relief, tegelijk met spiraalvormige stijlen en stijltjes worden zoowel bij „the Indo-Portuguese furniture" als bij de meubelen van Batavia terug

gevonden. Door Rumphuis en Valentyn is voor de Molukken gewezen op de vele fijne houtsoorten en de velerlei meubelen daarvan gemaakt. Door laatstgenoemde is ook aangegeven, „de Amboinees oefent zich in niets dan gedwongen, ik heb er enkelen gezien, doch ook enkelen, die wat konden draaien," maar tevens ook, dat in de Molukken — het land, waar toenmaals het ebbenhout nog overvloedig was — steeds vele Balische slaven gevonden werden, die de eigenschap bezaten zeer handig te zijn.

Rijk besneden ebbenhouten meubelen uit dien tijd zijn van daar en van Java geconstateerd, waardoor het aannemelijk is, dat de ornamenteele motieven alsook hunne groepeering daarbij waar te nemen, door- of door den invloed van Hindoes zijn ontstaan. Door den invloed der Portugeezen, — die in 1605 in de Molukken en in 1650 op Ceylon door onze „pilgrim-fathers" zijn vervangen, — later door dien van het Ambachtskwartier te Batavia en de modellen uit Europa zijn daarop de min of meer gemengde stijlen gevolgd.

Afb. X. Ebbenhouten stoel van Koning Karel II, in het Museum te Oxford.

De Hindoes, Portugeezen en Nederlanders zijn elkander in Indië opgevolgd. Voor de ebbenhouten meubelen met Oostersche bloemenmotieven, die in Engeland gedeeltelijk als Indo Portugueze bekend zijn en op Java en in de Molukken als inheemsche kunstvlijtproducten zijn gevonden, ontbreekt tot heden de zekerheid tot welke dezer perioden zij gerekend kunnen worden.

De meubelen uit de kampongs te Batavia beantwoordende aan de geheerscht hebbende stijlen zijn inheemsche kunstproducten, — erfstukken onzer pilgrim-fathers.

Dat behalve „ce curieux objet d'art et d'histoire" nog enkele andere stukken van dit genre, onder het cachet van Indo-Portugueze Work, uit de Molukken of op Java gemaakt, in Europa gekomen zijn, is te verklaren, omdat zoowel de Indische Archipel als Achter-Indië en Ceylon voorheen Portugeesche bezittingen zijn geweest.

Natuurlijk dat daartusschen een geregeld verkeer heeft bestaan, zoodat schepen ebbenhout van de Molukken en satijnhout van Ceylon op Java zullen hebben ingevoerd. Bij de algemeene onbekendheid van herkomst dezer meubelen wordt het hierdoor verklaarbaar, dat enkele exemplaren, — wier evenbeelden èn op Java èn in de Molukken als producten van inheemsche kunstvlijt zijn geconstateerd — hetzij onder den naam van „made in Bombay" of wel „via" Bombay en Ceylon in Europa zijn gekomen, waar ze onder de vlag van Indo-Portuguese Work tot heden als iets zeer bijzonders zijn gewaardeerd —

Afb. XI. Balische Poeripoort.

en mogelijk ook aanleiding gegeven hebben, om te doen spreken van een Portugeesche school.

Doordien dit genre met de min of meer gemengde stijlen ook voorkomt in de andere genoemde „Oost-Indische" houtsoorten, wordt een Koloniale — tevens nationale kunstnijverheid te meer bevestigd. — Daarom dan ook is door den heer Van Eeden, Directeur van de Museums op het Paveljoen alhier het verzoek gedaan — toen eene bijzondere gelegenheid zich daartoe voordeed — om eenige der door een toevalligen samenloop van omstandigheden

te voorschijn gebrachte, grootendeels niet meer bekende producten dezer kunstvaardigheid — producten, welke reeds zoo goed als der vergetelheid waren prijs gegeven — ten toon te stellen, ten einde daardoor de aandacht er op te vestigen, wat in vroegeren tijd dienaangaande in onze Koloniën gepresteerd is geworden — en zijn meubelen in de verschillende aangegeven stijlen, daarvoor ter beschikking gesteld (afb. VIII en IX alsmede III, V, VI en VII).

En daarover is in de *Oprechte Haarlemmer Courant* van 22 April j.l. te vinden: „In het Museum van Kunstnijverheid is thans eene belangrijke verzameling van antieke meubelen te bezichtigen. Deze meubelen zijn voor twee en drie eeuwen in Nederlandsch Indië vervaardigd uit ebben- en ijzerhout. Hun stijl is zeer merkwaardig en toont verwantschap met Oud-Nederlandschen, Portugeeschen en zelfs met den Hindoe-stijl. Volgens de overlevering zijn zij door inlanders in heerendienst gemaakt en werden gebruikt in het eerste tijdperk van onze heerschappij in Indië. In de kampóngs te Batavia werden ze hier en daar nog als voorvaderlijke erfstukken gevonden die niet dan met groote moeite van de inlanders waren te krijgen.

De motieven hunner versiering bieden rijke stof, zoowel aan den artist als aan den ethnograaf en den historicus.

Zij geven een getrouw beeld van de kunst en de kunstvaardigheid der inlanders op Java tijdens de eerste dagen der Compagnie. Want het hout, waaruit ze gemaakt zijn, is onvergankellijk en uit gewoon hout gemaakte meubelen zijn in Indië in weinige jaren vergaan.

Ze zijn zelfs in de groote Musea van Europa uiterst zeldzaam.

Voor *Nederland* en *Nederlandsch-Indië* hebben deze meubelen met recht een *nationale* beteekenis."

Haarlem, Juni 1898.

VER VERLANGEN.

DOOR

A. W. SANDERS VAN LOO.

„O! nieuwe Lente, o nieuwe harte — Meie,
Dàt weet ik, dat 'k uw wijding benedije
En juichend groet den nieuwen, heil'gen dag!"

„Laat mij rusten bij ruischende boomen,
Aan den zoom van dat zilveren meer!
Zie! de dagen, zij vlieden en komen,
Maar zij brengen mijn vreugde niet weer.
Naar het woud, in het woud, met mijn droomen,
Aan de zoom van dat zilveren meer" . . . .

„Hoe kom ik toch aan dat droomzingen van verzen in mijn hoofd!" denkt ze en buigt het kopje ver voorover uit het venster . . . .

Ik geloof dat ik van nacht van verzen heb gedroomd, van verzen en dichters en van mooie, witte bloemen — ze obsedeeren me, ze enerveeren me bijna, als heel mooie, heel verre muziek en toch, ik kan dat mooi-mooie vers van Héléne maar niet vergeten, dat ik van nacht gehoord heb toen ik sliep.

Ze staat in haar slaapkamertje „The wykhamist room" in het oude college-gebouw in Winchester, waar het portret van Bisschop Wijkham aan den muur hangt, en kijkt door de kleine, in lood gezette ruitjes, naar de jongens die voor *prayers* worden samengeroepen in het kleine kapelletje op de plaats.

* * *

Langzaam, een beetje slungelend, de meesten met de handen in de zakken van het hooge vest, loopen de jongens in troepjes van drie, van vier, van zes, over de scherp puntige geslepen vuursteenen, waaruit het geheele plaveisel van Winchester bestaat, naar het aardig Normandisch-Gothische gebouwtje, met de reien en reien van houten banken, waar driemaal per dag een korte dienst wordt gehouden, voor deze aardige, levenslustige, Engelsche „Spes Patriae."

Ze zijn even aardig als onze Hollandsche jongens, en al even ondeugend, en al even gezond, alleen — over het algemeen — een beetje slanker, — een beetje minder brutaal en een beetje beter gewasschen!

„Wat zingt u toch den heelen dag, Miss Dutch?" roept er een door het open raam naar boven. Dan even wachtend, of ze zich ook zal vertoonen. „Bent u daar, Miss Dutch?"

„Ja," roept ze terug, terwijl ze de pen in het eenvoudig zeemanshoedje steekt en nog even een tevreden knikje geeft in het verweerde spiegeltje, waarin ze haar mond scheef ziet en haar wangen geel en groen.

„Ik zing een Hollandsch liedje, Regie, maar ik wist niet dat ik het hardop had gedaan."

„Ja u zong heel hard...." Hij probeert om 't haar na te zingen, maar 't lukt hem niet.

„Wat beteekent dat in een minder barbaarsche taal dan de uwe?"
„Dat zeg ik je niet," met een plagerig knikje door het kleine, openslaande raam, half verborgen achter een weligen wilden wingert, waaraan de eerste roode bladknopjes, stijf als kraaltjes tegen de droge takken zitten.

„Zegt u me dat niet?"
„Nee."
„Gaat u uit?"
„Ja."
„Mag ik meegaan?"
„Welneen, je hebt niet eens een hoed op en ik wil nu niet met een *Gownboy* loopen, ik ben *Houses*, sedert jullie je bij die laatste *match* zoo leelijk hebt laten kloppen. Neen, als ik een jongen meevraag, ga ik met Talbert, die heeft niet zoo'n rare jurk aan als jij en loopt ook niet altijd met zijn handen in zijn zakken."

Snel trekt hij een paar dikke, roode jongenshanden uit zijn broekzakken. Zijn lieve, blauwe oogen, zien haar verlangend en bijna smeekend aan.
„Toe, laat me maar met u mee gaan, ik zal mijn hoed halen, mijn hoogen hoed, en ik zal netjes mijn handen houden, zooals uw Hollandsche jongens doen.... mijn „*gown*" moet ik aanhouden. Dat weet u wel."
„Ja," zegt ze, met een hevigen blos over haar gebrek aan fijn gevoel, want de „*gownboys*," die een soort van lange toga moeten dragen, nog dateerende uit den tijd van Hendrik IV, die de school heeft gesticht, zijn de knapste, maar ook de armste in Winchester.

Zij studeeren uit een beurs en moeten het costuum dragen van de stichting, terwijl de anderen, die wel den zelfden cursus volgen, maar zelf betalen, een kort frakje hebben als de Eton-boys en een witten, omgeslagen boord.

Zij zijn in „Houses," bij de verschillende docenten *(dons)*, ingekwartierd, terwijl de *gownboys*, als op een kostschool, in het *College* zelf moeten wonen.

„Mag je van Chapel wegblijven Regie?"

„Ja, wel voor een keer, als ik met u ga," zegt hij met wijdschitterende, lachende oogen, want *Miss Dutch*, de Hollandsche dame, die om haar nationaliteit een soort van curiositeit is in Winchester, staat hoog in de gunst bij al de jongens. Ze vinden haar zoo mooi, heeft Regie Waterfield haar eens verteld „*and there is a good deal of her.*"

„Nu goed, Regie! Ga dan maar mee."

Ze gaat haar kamertje uit, trap af, trap op, in het aardige, ouderwetsche *collegehouse* met de eikenhouten trappen en *wainscotted rooms* en wacht hem voor de poort van het oude schoolgebouw, dat evenals al de andere oude huizen in Winchester, van *flintstone* is opgetrokken, met blonde *creepers* over den loodgrijzen muur.

Heel hard, met hoogopgeslagen hielen, rent Regie de plaats over, — een andere deur in, een torentrap op, naar de kamer van Mr. Ferran, de *Headmaster*, wien hij verlof moet vragen om den dienst in de kerk te verzuimen.

Deze staat juist gereed — ook in *gown* en barret... Het zachte zingklokje heeft uitgeklept, teng, teng, teng, ver, ver weg over de groene landen...

„Ding dong, ding dong, ding dong..."

„Mag ik van avond Chapel verzuimen, Sir?"

„Waarom Sir?"

„Miss Dutch heeft gevraagd of ik met haar ging wandelen!"

„Wie is Miss Dutch?"

„Miss Hemmerden."

„Waarom noem jullie die toch altijd Miss Dutch?"

„Omdat ze zoo leuk is."

„Zoo, — 't is al heel onbeleefd om een dame, en nog wel een vreemde dame, een bijnaam te geven, — zou jij 't aardig vinden, als jij naar Holland ging en ze noemden jou daar Mr. Englishman?"

„Neen, niet heel erg maar Miss Du... Miss Hemmerden, neemt 't niet kwalijk, ze wordt nooit boos, daarom vinden we haar juist zoo leuk."

„Nou, vooruit dan maar, maar om tien uur weer t'huis en je zorgt voor Hemmerden als een gentleman, verstaan?..."

„Ja meneer."

„Trek je handschoenen aan."

„Ja meneer."

Mr. Ferran holt naar Chapel, hij is nu inderdaad wat laat, maar Engelschen loopen toch meestal op een drafje.

Vlug ook holt de jongen, — *weer* het plein over, een ander, lager gebouw binnen, de uitgesleten steenen trappen op, naar de slaapzaal, waar hij vlug zijn hoed en handschoenen krijgt uit een laag kastje onder het bed, zijn handen wascht, zijn haren borstelt en dan weer naar beneden rent.

Met een gloeiende kleur staat hij voor het Hollandsche logeetje van Mr. Ferran.

„Regie, wat heb je weer gehold, waarom loopen jullie toch altijd zoo hard?"

„Ik wou zoo graag met u wandelen Miss Hemmerden", met een diepe buiging als een geknakte bies, zóo stijf als alleen een Engelsche jongen kan buigen.

„Hoe ben ik nu in eens zoo deftig Miss Hemmerden geworden? anders zeg jullie altijd Miss Dutch?"

„Mr. Ferran zei dat u boos zou worden en dat 't onbeleefd was."

„Neen! zeg jij maar Miss Dutch, hoor! mijn echte naam kun jullie toch niet behoorlijk uitspreken."

Zij steekt haar arm door dien van den jongen en samen stappen ze over het smalle paadje, tusschen de hobbelige steenen met het zachte mos, naar het wijde, open grasveld onder de olmen, waar de jongens van *College* hun *football court* hebben.

't Is een heerlijke avond, heel vroeg, in de allervroegste vroeg-lente, alles is nog zoo jong, zoo frisch, nergens nog dood in de natuur, zelfs het grauwe, eeuwenoude stadje, ziet er jonger uit dan anders. 't Is van dat verrukkelike vroeg-Meie-weer, dat in innige, jonge verfijning als ether in de aderen trilt.

De zon is nog niet ondergegaan, maar ze zal toch niet lang meer den paarlgrijzen hemel vergouden. Stralen van geel, topaasgeel — vermiljoen schieten langs het Westen met tedere golving, waar ze straks in een lichtzee van gouden vonkjes, achter den Cathrijne heuvel zal ondergaan.

Een heerlijk fijn parfum van bloesems, van bloeiende appelen en witte seringen, van uitbottende eiken en het hars van een naburig dennenboschje, van innig-jeugdig leven, vroeglenteleven in de jeugd van het jaar.

„*De lente is in 't land gekomen*", fluisterde ze zacht.

„Wat zegt u daar nu weer, u praat ook altijd die nare taal, die ik niet kan verstaan," Regie heeft zijn hand op haar arm gelegd.

„Ik dacht aan 't Hooge Lied van Liefde van een ouden, ouden dichter, en ik dacht ook aan een nieuw lied, van een heel jongen dichter, die in mijn eigen land heeft gewoond, — ze hebben beiden hetzelfde gezegd."

„De eene is *old king Salomon* zegt Regie, dat hoor ik aan den klank van uw woorden, de ander kan me niet schelen, — dichters zijn allemaal vervelende lui, ze zijn alleen maar goed om versjes te maken met St. Valentine of met Nieuw Jaar.... U maakt toch, hoop ik, geen verzen, Miss Dutch?" voegt hij er met eenigen angst bij....

„Neen, verzen heb ik nog nooit gemaakt, Regie! Ik heb het wel eens geprobeerd, maar ik kan het niet, ik geniet maar alleen van de verzen van anderen...."

„Zoo, U," met een hoogen jongensblos, terwijl hij zijn hoed afneemt en 't lauwe zuidwindje langs zijn korte krullen laat waaien, „U bent ook veel te mooi om verzen te maken."

„Regie!"

„Ja, al de jongens vinden u zoo mooi! — U bent heelemaal in de mode, en Baker, de *Prefect of Hall,* wil u, als u weggaat, vragen of hij u een zoen mag geven."

„Zoo iets mag Baker niet zeggen."

... „Maar..." heel zachtjes — „U bent toch ook zoo mooi..."

„Daar heb jij geen verstand van..."

. . . .

Een teder wazige droomenavond, de roze wolken zweven over de verre heuvelen.

Druk, met korte, driftige geluidjes schuiven, scharrelen, tjilpen de musschen, die naar bed gaan in den ouden, ouden klimop.

De hooge torens van de lichtbeige cathedraal doen tedergrijs tegen de violette lucht.

Zacht, fluweelzacht op zijn loome wieken, strijkt haar een vleermuis langs het lichtbruine haar.

Kleine motjes, als lichte geestjes van het verre, stervende licht, dansen in zweefkringetjes boven haar hoofd.

De jonge maan heft haar bloemenhoofdje langzaam uit de gouden wolkjes omhoog.

„Weet u wat Baker van middag heeft gezegd?" begint Regie weer, die niet met haar is uitgegaan om zich in een poëtisch zwijgen te verdiepen.

„Neen, 't kan mij ook niet schelen wat Baker heeft gezegd! Ik vind Baker een vervelenden, pedanten jongen."

„Baker heeft gezegd dat er liefde in de lucht zat!"

Ze lacht toch even, *malgré elle,* met een fijn wegtrekken van de nerveuse mondhoeken.

„Liefde in de lucht!" Hoe komt het kind er aan!

„Baker is altijd verliefd," zegt Regie, die dit een begeerlijken en interessanten gemoedstoestand schijnt te vinden... „Wat is eigenlijk verliefd zijn, Miss Dutch?"

„Ik weet niet Regie! ik geloof niet dat iemand, zelfs niet de grootste dichter,

ooit precies heeft kunnen zeggen wat liefde is, maar er is een groot verschil tusschen liefhebben en verliefd zijn.“

„O!" Vragend, verwachtend, opziend naar haar glinsterende oogen, ziet hij haar met zijn onschuldige kinderoogen aan . . .

„Ja, een groot verschil . . . — liefde" . . . zegt ze zacht, met een lichte trilling in haar stem, nu ze van het heiligste spreekt dat ze kent . . . . . „Liefde is geloof ik éen zijn met een ander en zich zelf vergeten. „*Un homme et une femme qui se fondent en un ange.*" *Verliefdheid* zit, zooals Baker zegt, in de lucht."

„Ik geloof dat, als je verliefd bent, je iemand altijd wilt zoenen. — En dus ben ik op u verliefd, want ik heb een verschrikkelijken zin om u te zoenen."

En practisch als een Engelschman, voegt hij bij het woord de daad, legt zijn zachte, donzige jongenswang tegen de hare en geeft haar een vochtige kinderkus op de rechterwang.

't Is de kus van een kind, van een jolige kwâjongen, en toch is er om zijn mond een trekje, in zijne oogen een lichtje, dat haar angstig maakt, — angstig, en ook, even, heel even weemoedig. —

„Regie!" zegt ze ernstig, „als je dat nu ooit weer doet, laat ik je staan en ga nooit, nooit weer met je wandelen . . . ."

„Hê, Miss Dutch!"

„Ja, ik meen 't!"

Ze is ontstemd . . . . boos eigenlijk, heel boos . . . . Wat voor vreemd effect heeft ze toch op bijna alle mannen, op heele jonge mannen en op oude, zelfs op dit kind van veertien jaar . . . . „Is dit nu alleen omdat ze mooi is?"

Ze weet wel dat ze mooi is, dat hebben ze haar van haar veertiende jaar af al verteld, hoewel enkele menschen, vooral zwakke mannen, haar wel eens heel leelijk hebben gevonden . . . .

Ze houdt echter niet veel van haar eigen schoonheid! Wat heeft ze haar ooit anders gebracht dan bitter, bitter, bijna bovenmenschelijk verdriet . . . . Toch . . . . ze zou ook niet graag leelijk willen zijn!"

Is 't echter haar schoonheid alleen? Er zijn zooveel mooiere vrouwen, veel, veel mooier zelfs dan zij, die daar heen gaan als schoone beelden, marmeren beelden, zonder emotie, nooit door de zon der liefde gekust, zelfs niet al waren ze al jaren getrouwd.

Ze was niet eens zoo heel mooi. Ze was vlug en elegant, met een onbegrijpelijke lenige lichtheid van haar volle vormen, maar haar gezichtje was onregelmatig en haar tint vaak te donker — vooral als ze moe was — en dat was ze zoo dikwijls, oververmoeid.

Toch had ze die vreemde, bijna hypnotische macht over vele mannen, en

zelfs wel eens over een enkele vrouw.... een vreemde, ongewilde, haar zelf onbewuste macht.

Lag ze in haar oogen? in haar wonderschoone, vreemddiepe, licht bruine oogen, in haar mond of in haar zonnigen lach?

Als zij merkte dat zij *vat* op iemand kreeg, dat die vreemde invloed, altijd tegen haar wil, op een andere wil begon te werken, waarschuwde ze altijd, direkt of indirekt....

.... „Ga, ga, liever heen!"

Zij gingen nooit!

Zij zelf had nooit liefgehad.

„Het is hypnose. Je bent een heks," had haar aanstaande, toen ze nog geëngageerd was haar eens gezegd, in een opwelling van drift.

„Een heks!"

„Zou je me dan willen laten verbranden?" had ze zacht gevraagd.

„Ja, liever dan dat je oogen me gek maken, of dat je later misschien met een ander trouwt."

. . . .

Ze deed het toch niet met opzet.

Ze was gewoon vriendelijk, spelend vriendelijk tegen allen, mannen en vrouwen.... maar ze trachtte hen nooit te betooveren, ze deed 't ongemerkt, ongewild....

Nu, op dit kind, had zij alweer dienzelfden vreemden invloed.

Hij zag haar aan, onophoudelijk, gefascineerd, de oogen „*gebannt*" aan haar lief gezicht, nu door de ondergaande zon gegloried tot goud....

„*I am so fond of you, I wished you had never come.*"

Zie, daar was 't weer! Ze hadden haar lief, maar 't was niet met een hooge, mooie liefde, met een liefde die blijdschap gaf en kracht, ze voelden haar invloed, ze genoten in zekeren zin van dien invloed; ze gingen nooit vrijwillig van haar heen — als zij ze niet wegzond, maar ze haatten toch dien invloed....

Ze ontzenuwde en verlamde hen.

„Ga naar huis Regie," zei ze, nu heel bleek. „Waarom?" vroeg 't kind angstig: „Wat heb ik gedaan?"

„Ga naar huis. Als je je niet blij, niet gelukkig bij mij voelt, moet je gaan! Ik wil niemand bij mij houden, tegen zijn wil, voegde zij er zacht, voor zichzelf bij.

De jongen gehoorzaamt, stil bedroefd, toch ook een beetje opgelucht, en gaat weer terug naar het mooie, grijze gebouw, dat in de verte wegdommelt in den vallenden schemer....

Zij gaat alleen verder, het smalle paadje af langs de weiden. Voorzichtig vermijd ze de lieve, teere bloempjes, vreemde, zachtgekleurde bloempjes, zooals men ze bij haar in de lage landen niet ziet, de blaadjes dichtgevouwen, de kopjes in slaap.

Het hekje over, — tip — even op het plankje, de eene voet op het smalle raster, weer een plankje, — dan een vlug sprongetje, en in de verte, als dreef ze in golven op de wolken, ziet ze de stompe toren van de kerk van St. Cross, die lang zaam in de grijsgouden nevel, als een scheepje door de lucht schijnt te zeilen.

O die dag, nu voor eeuwig verzonken
In de zee van het ziellooze Niet,
Waar mijn liefde herinneringsdronken,
Hem de reddende handen nog biedt,
Of daar, stervend, zijn oogen nog blonken,
In de zee van het ziellooze Niet!

Hoe zingt toch aanhoudend dat vers in haar hoofd, ze is anders nooit zoo!

Ze is eigenlijk zoo koud als ijs! Nog nooit heeft ze iemand liefgehad, *aimé d'amour*, zooals de kleine, gouden sterren daar boven haar hoofd, de golfjes liefhebben en de bloemen....

Maar nu, zooals Regie heeft gezegd, nu trilt er liefde in de lucht.

. . . .

En is zij nu ook verliefd?

„'t Al lieft met haar mee".... zacht tuit de nachtegaal in 't bruine hout, hoog-hoogop jubelen zijn zangen naar de stille, lichte, reine lucht.... dan sterven ze weg — langzaam weg in een zuchtje — dan weer heel zacht klaagt hij om zijn gaaike, dat hij, iets verder op hetzelfde takje niet ziet.

De vroege mugjes soemen om haar hoofd; — eén klein roodbruin keverpaartje wiegelt zich aan het eind van een grashalm....

Ze bukt en beurt ze zachtjes met de vinger omhoog.... Bij de dieren is liefde nog geen zonde.

In een hoogen, slanken poppel, aan het eind van de wei, klaagt een tortel, hoog in de nog bijna dorre takjes.

De toren ligt nu stil achter de frissche, roode beukenblaadjes en beweegt meer als een zeilend scheepje door de lucht.

St. Cross is een stichting voor oude mannen en dateert, als de kerk, uit de twaalfde eeuw.

Ze werd in 1136 door bisschop Henri de Blois gebouwd, *pour l'entretien complet de 13 hommes pauvres*, zooals er in haar Baedeker staat.

De dertien kleine, witte huisjes, twee lage verdiepingen om een ronde poort, waarlangs de gele *jessamine* omhoog klimt, gloeien goud in de stroomende golven van licht, dat zachtjes voortdeint langs de bleekgrijze verte, teder grijs in violet, violet in heel puur, heel wazig blauw.

De dertien oude mannen zitten op hun bankjes, de heeren in donkerbruine, de geringeren in zwarte *gowns*, alle met een groot, geslagen zilveren kruis, het kruis van St. Andries op de rechterborst.

Ze groeten haar vriendelijk in het voorbijgaan, want met de meesten van hen heeft ze wel eens een praatje gemaakt.

Hooge muurbloemenstruiken en witte seringen, walmen doordringend, als een offer, hun geuren omhoog.

Links het kerkje, waar de zwaluwen en de musschen in zwermen fladderen tegen het blonde goud. Ze sliepen al gerust tusschen de fijn-puntige blaadjes, in de eerste omgang van de stompe spits toen een sperwer ze had opgeschrikt.

Rechts een berkenboschje, waarvan de zilveren stammen, fijn etherisch blank als vrouwen, tengere vrouwen in witte sluiers, als zilver glinsteren in het bloedende licht, van de groote, roode, gloeiende zon, die als een reuzentulp hangt tusschen lichtgroene heuvelen.

Vóór haar een babbelend, kabbelend beekje, waar later, als de beukenbladen hun roode vlindertjes geheel hebben ontplooid, groote, blauwe vergeet-mij-nieten in zullen groeien.

Drie fijngevormde, roodbruine koeien buigen de slanke koppen ver voorover en drinken begeerig het goudbruine nat.

Verder, verder weg, in een fijne, golvende, lichtblauwe lijn, tegen het wazige, droommysterieuse verschiet, de hoogere heuvelen, witte rotsen van krijt en vuursteen, purpergloeiend in het licht van de groote, roode bloem van de zon.

Alles is stil, heel, heel stil. Ze hoort op ongelooflijk grooten afstand de schapen grazen, ze hoort de stilte om haar heen.

De schapen klimmen hooger tegen de heuvelen op, witte schapen met zwarte koppen, en elegante, vlugge, zwarte pooten.

Een kleine, vlugge steenkraai met vuurrooden bek, scharrelt tusschen het riet om haften te zoeken.

Een paar haasjes spelen vlak voor haar voeten. Dieren zijn nooit bang voor haar en hier, in de heilige stilte van de kerkmuren, is al sedert den tijd van bisschop Wykham niet gejaagd.

Ze zit hier zoo heerlijk .... 't Is hier zoo innig lieflijk alles, maar ze is zoo alleen, ze is altijd zoo alleen, en ze verlangt zoo .... ze verlangt zoo naar hem.

Maar naar wien verlangt ze dan toch? — Ze kan toch niet verlangen naar dien verren, vreemden man, dien ze in de werkelijkheid maar eenmaal heeft gezien! ....

En toch, ze verlangt zoo, ze verlangt zoo naar hem! Ze heeft hem lief niet alleen, ze lieft hem ook. Ze wil bij hem zijn .... Ze wil zacht tegen hem aan liggen met zijn armen om haar heen en haar hoofd tegen zijn hart .... Ze wil — ze wil ....

Hoe kán dat nu toch?

Ze heeft hem maar eenmaal gezien, alleen maar eens, die eene maal, toen met die pic-nic van de Van Harens in het Gorselse bosch en ze herinnert zich zijn gezicht eigenlijk nog alleen maar heel vaag, onduidelijk als de omtrek van een gezicht, dat we eens hebben liefgehad lang geleden, op een oude, geelverbleekte fotografie .... Fluweelzachte oogen onder een hoog, wijkend voorhoofd en heel volle lippen onder een langen baard .... Een gezicht dat niet mooi was, maar vol charme, een soort van hypnosecharme in de mooie, zachte oogen, die maar weinig vrouwen hadden weerstaan.

Eerst had hij haar omzweefd met zijne zangen, die zij las iederen avond eer zij slapen ging, en die haar streelden als vreemde, verre muziek; zangen die uitspraken haar onbewuste, haar alleen in den slaap bewuste gedachten.

Toen was ze, ze wist haast zelf niet meer hoe, met hem in korrespondentie gekomen.

Eerst schreven ze elkaar briefkaarten, korte briefjes, „Mejuffrouw, WelEdelgeboren Heer."

Toen, langzamerhand langere brieven .... héele lange brieven, altijd intiemer, waarin zij het „meneer" nog hier en daar voor het decorum bewaarde, maar hij haar bij den naam noemde, haar korten, vreemden, lieven naam.

Een wonderlijk amalgama, die wederzijdsche brieven, een mengsel van zich inhouden, zich geheel geven, zich inhouden, zich laten gaan.

Ze waren heerlijk, zijn lange brieven, maar toch, ze wonden haar zoo op! Niets in de wereld had haar ooit zóo opgewonden als zijn brieven.

Ze had altijd zoo aan fysiek gehecht, ze had altijd gedacht en gezegd, dat de man dien zij lief zou hebben, moest zijn vóor alles mooi, krachtig vooral, een die haar kon dragen in sterke armen.

Toen had ze hem gezien, eenmaal, die eene dag in dat mooie bosch.

Hij was geheel anders geweest dan ze had gedacht!

Hij was tenger; klein bijna, zelfs kleiner dan zij, met heel lichte, elegante beweginkjes, teervlug en lenig, bijna als een vrouw, vereenigend in zich, als bijna alle artisten, de essence van het charme van *beide* geslachten.

Die éene ontmoeting in dat droommooie bos, was geheel toevallig geweest, geheel ongezocht, en juist door dat accidenteele, dat onverwachte, en omdat zijn uiterlijk zoo geheel anders was geweest dan *zij* zich had gedacht, was haar houding dien dag zoo vreemd geweest, zoo stijf en gedwongen.

En zoo waren ze weer uit elkaar gedreven, hij gaande zijn weg, zij gaande de hare, als schepen, die elkaar zijn voorbijgevaren in den mist....

En toch ze had hem lief!

Al kon hij haar dan niet domineeren door zijn lichamelijke kracht, al was zelfs haar lichaam iets grooter, iets krachtiger dan het zijne, — hij beheerschte haar wil door zijn krachtigen geest, hij dwong haar gedachten aan hem te denken.

Ze had hem lief.

Eindelijk had ze iemand lief. Ze wou bij hem zijn — ze wou van hem zijn.

't Verlangen naar hem werd soms zóo hevig, zóo intens, dat ze naar hem toe had kunnen gaan, zacht binnenglijdend als een manestraal, die inglijdt in een donkere kamer en haar hoofdje leggen aan zijn hart.

„Ik ben behekst," lachte ze. „Hij heeft me heusch heelemaal behekst!"

De zon was nu geheel weggezonken in de wolken, de vogelen sliepen alle.

De geuren van de seringen waren zoo zwaar, dat ze de vroege motjes geheel bedwelmden, — ze lagen dood in het hart van de bloemen!

En eindelijk, nu de groene aarde slaapt, herinnert ze zich dat eene couplet van het lied, dat haar de geheele dag door de hersenen geruischt heeft:

Zoo verlaten, die lokkende lanen!
  Zoo voor ons, voor ons beiden alleen!
Kom nu droomen, aan 't meer, bij de zwanen,
  Met die heilige stilte om ons heen,
En het woud, met zijn weelde en zijn tranen,
  Zoo voor ons, voor ons beiden alleen!

Ze lei de handen achter het hoofd, heel gelukkig nu, zacht, vaag glimlachend in zich zelf.

Toen ging ze weer terug door de wazige velden, waar de bloempjes droomden in den dauw.

De jongens lagen allen rustig te slapen in hun smalle, witte bedjes in de hooge zaal.

Regie sliep ook, maar korte, zenuwachtige snikschokjes deden hem in den slaap nog trillen.

Hij had, toen hij te huis kwam, zoo bitter geschreid.

HET HASSAN-HOESSINFEEST

te Padang (*Sumatra's Westkust.*)

DOOR

A. S. H. BOOMS.

Het *Hassan-Hoessinfeest*, ook het *Moharramfeest* genoemd, wordt jaarlijks tegen het einde der maand Augustus of het begin van September door de Mohamedaansche secte der Sjiïeten met grooten luister gevierd, vooral in Perzië, welk land bijna uitsluitend door die secte bewoond is; bij die gelegenheid wordt dan ook telken jare de haat en afkeer der Sjiïeten jegens de secte der Sonnieten verlevendigd, waaruit dikwerf ongeregeldheden ontstaan, want die beide secten der Mohamedaansche geloofsbelijdenis haten en verfoeien elkaar onderling meer, dan zij dit bijv. de Christenen doen.

Om die redenen was het vieren van dit feest in onze koloniën verboden, daar zich daar hoofdzakelijk Sonnieten bevinden, en de regeering vreesde dat dit tot ernstige ongeregeldheden zoude leiden. Toen nu eenige jaren geleden die feesten ter Sumatra's Westkust werden toegestaan, bleek, ten minste aldaar, dat die vrees ongegrond was. Alle Mohamedanen nemen met lust en ijver deel aan het feest, het meer beschouwende als eene gelegenheid om pret te maken, dan als eene godsdienstige plechtigheid ter herinnering aan eene gebeurtenis, die eene zoo groote scheuring tusschen Mohamedaansche geloovigen teweegbracht.

Hoofdzakelijk is die gezindheid toe te schrijven aan de onkunde der deelnemers, want zelfs de zuivere Sjiïeten te Padang, gewoonlijk tot het armste deel der nijvere bevolking behoorende, kennen zoo weinig de beteekenis van dit feest, dat zij zich voor de leiding der plechtigheid van eene in de Maleische taal geschreven handleiding moeten bedienen en die letterlijk navolgen, zonder eenige uitlegging te kunnen geven van de beteekenis van sommige onderdeelen der feestelijkheid, of te kunnen verklaren waarom sommige plechtigheden plaats hebben, die met de ware geschiedenis blijkbaar in volstrekt niet het minste verband staan.

De oorsprong der scheuring en de daarop betrekking hebbende Hassan-Hoessinfeesten is het volgende.

Hassan en *Hoessin* waren de beide oudste zonen van *Ali*, een neef van den grooten profeet, wiens eenige dochter *Fatima* hij gehuwd had.

Hassan, de oudste, was iemand van een zacht en weinig doortastend karakter, die echter wegens zijn deugdzaam leven algemeen geacht en geprezen werd; *Hoessin*, wiens gedrag en deugd voor die zijn broeder niet onderdeed, was echter in karakter geheel het tegenovergestelde; hij was flink en doortastend, maar niet geheel van heerschzucht vrij te pleiten. Beiden waren dapper

en geloovig, doch waar *Hassan* spoedig het hoofd boog tegenover moeielijkheden en tegenstand, daar vond men *Hoessin* onverzettelijk en zijn ijver aangroeiende met de tegenspoeden die hem in den weg kwamen.

Na *Mohamed's* overlijden, werd deze opgevolgd door zijn schoonvader, *Aboe Bekr*, en wel omdat men overtuigd was, dat hij door den profeet, volgens Gods ingeving, tot zijn opvolger bestemd was. Na den dood van *Aboe Bekr* werden achtereenvolgens twee oude vrienden van *Mohamed* tot Kalif gekozen, doch beiden werden weldra vermoord, naar men vermoedt door de vrienden van *Ali*, die als rechtgeloovige Mohamedanen beweerden, dat het Kalifaat slechts toekwam aan de naaste bloedverwanten van den profeet en dus aan zijn neef *Ali*, daar de profeet geen zoon naliet.

Ali werd toen, geholpen door zijne aanhangers, tot vijfden kalif gekozen, doch sneuvelde spoedig daarna in een hevig gevecht met den tegen hem opgestanen gouverneur van Syrië *Moawiah*, die zich daarop zelf tot kalif liet uitroepen.

Dit was den vrienden van *Ali* en dus ook van diens zonen *Hassan* en *Hoessin* niet naar den zin, en daar *Moawiah* daaruit groote moeielijkheden voorzag, verzoende hij zich met de beide broeders. Als oudste, legde hij *Hassan* een groot jaargeld toe, liet hem groote eer bewijzen en gaf hem de toezegging, dat hij na hem tot kalif zou worden benoemd; ook *Hoessin* behandelde hij met zachtheid, welwillendheid en onderscheiding.

Hassan werd echter weldra door zijne vrouw vergiftigd in het jaar 59 der Mohamedaansche tijdrekening (669 na Chr.) en wel op aanstoken van *Moawiah's* zoon, *Yezid*, die zich door de aan *Hassan* gedane belofte van het kalifaat verstoken zag, en de misdaad liet plegen, naar men zegt, met medeweten zijns vaders.

Toen *Moawiah* overleed, maakte *Yezid* zich meester van het gezag, doch volgde tegenover den nog in leven zijnden bloedverwant van den profeet, den ondernemenden *Hoessin*, eene geheel andere gedragslijn dan zijn vader, daar welwillendheid en zachtheid niet overeenkwamen met zijn naar geweld en gezag dorstend karakter.

Yezid was nauwelijks tot kalif verheven, of hij zond aan den Gouverneur van *Medina* den last, *Hoessin* den eed van trouw af te nemen en hem, ingeval hij weigerde of zich verzette, zonder genade te dooden.

Hoessin, door zijne vrienden gewaarschuwd, wist nog tijdig naar *Mekka* te vluchten, waar hij zich openlijk in opstand tegen *Yezid* verklaarde, die onrechtmatig den zetel van kalif innam, hem alleen, als zoon van *Ali*, toekomende.

Door slechts het kleine aantal van twee en zestig getrouwen, waaronder zijne kinderen en familie medetelden, gevolgd, trok hij op naar de stad *Cafa*, waar eene machtige partij hem gunstig gezind was.

Yezid, wien dit voornemen verraden was, wist zich door list van de stad *Cafa* meester te maken, liet de meeste aanhangers van *Hoessin* ter dood brengen en zond tegen dezen laatsten eene sterke afdeeling gewapenden af, onder bevel van den hem getrouwen aanvoerder *Harro.*

Hoessin weigerde zich over te geven, op den door *Harro* daartoe gedane oproeping en trok ongemoeid verder naar *Kerbelah* aan den *Euphraat*, omdat *Harro* vreesde geweld te plegen tegen een bloedverwant van den grooten profeet. De nadering van de rivier werd hem echter door eene veel sterkere afdeeling soldaten onder de bevelen van *Saäd* belet, doch even als *Harro* was deze ongenegen geweld te plegen tegen den geheiligden persoon van *Hoessin*, die daardoor wel niet rechtstreeksch werd aangevallen, doch in de heete, woeste en dorre vlakte van *Kerbelah* ingesloten was door zijne vijanden en afgesloten van de heilaanbrengende rivier.

Toen had er een wonder plaats!

De volgelingen van *Hoessin* leden in die barre woestijn door geheel gemis van water verschrikkelijk door den dorst, waarop *Hoessin*, met hun lijden begaan, God om hulp en redding smeekte in een innig gebed en zie .... uit het heete, dorre woestijnzand groeide plotseling een groote met vruchten beladen Djeroekboom *) op, die niet alleen eene menigte den dorst lesschende vruchten bood, doch ook schaduw verleende.

De beide vijandelijke bevelhebbers zonden, dit wonder vernemende, een boodschapper naar *Yezid*, om hem dit mede te deelen en hem tevens het verzoek over te brengen, hen te machtigen, *Hoessin* ongemoeid te laten aftrekken.

In stede van die toestemming verscheen de aanvoerder *Amar*, een dapper en doortastend doch wreed generaal, die een der getrouwste en gehoorzaamste aanhangers van *Yezid* was. Hij was belast met het opperbevel over de geheele krijgsmacht die *Hoessin* ingesloten hield en had in last *Hoessin* welwillend te behandelen, doch gevangen te houden als deze zich vrijwillig overgaf, maar in geval van tegenstand luidde het bevel: „„dood ze allen en vertrap de lijken onder de hoeven uwer paarden, tot zij vernietigd en onherkenbaar zijn.""

Hoessin en zijne volgelingen weigerden zich over te geven, versterkten hun kamp en bereidden zich voor om te sterven. Onder hen die met *Hoessin* vrijwillig den dood tegemoet gingen, bevond zich ook *Kassim*, die zich met eenige volgelingen bij hem voegde, nadat hij dien dag met *Hoessin*'s meest geliefde dochter gehuwd was, benevens *Harro*, de vijandelijke bevelhebber, die, vergezeld van eenige ruiters, zich aanmeldde en de gunst verzocht naast *Hoessin* te mogen strijden en met hem te sneven.

Na een hevig gevecht sneuvelden allen en *Hoessin*, overdekt met wonden, viel het laatste; slechts zijne zuster en zijn zoontje *Ali* werden gespaard en gevankelijk medegevoerd. *Amar* liet *Hoessin*'s lijk en dat van vele anderen het hoofd afhouwen, en voldeed daarna aan den hem gegeven last, om de bloedige overblijfselen door de hoeven der paarden te doen vertrappen.

De vrienden der beide Imans *Hoessin* en *Kassim* trokken, het treurig uiteinde vernemende, naar *Kerbelah*, om de gesneuvelden de laatste eer te be-

*) Djeroek is eene kleine oranjekleurige sappige vrucht, die zeer verfrisschend en dorstlesschend is; zij vervangt in de tropische landen de citroen en sinaasappel.

wijzen. Slechts het lijk van *Kassim* werd herkend en alle anderen op het slagveld begraven. De tulband en de wapenen van *Hoessin,* zoomede het lijk van *Kassim* en diens gedurende het gevecht afgekapte hand, werd door de vrienden medegevoerd.

Van af dit oogenblik verdeelden zich de geloovigen in twee secten, die elkaar haten en verafschuwen, namelijk de rechtgeloovigen, de *Sjïeten*, of de volgelingen van *Hassan* en *Hoessin*, bloedverwanten van den profeet en de *Sonnieteu* of de volgelingen van *Yezid*, die zich schuldig maakten aan den dood der heilige Imans.

De viering van het Moharram of Hassan—Hoessinfeest bestaat uit twee merkbaar verschillende onderdeelen, en wel, het eene vroolijk, betrekking hebbende op het huwelijk van *Kassim*, het andere, treurig, als herinnering aan den dood der Imans.

Zooals boven reeds gezegd is, heeft de viering van het Hassan-Hoessinfeest ter hoofplaats van Sumatra's Westkust niet met die groote pracht en praal plaats als in Perzië, de hootdzetel van de Secte der Sjïeten, maar daaraan ontbreekt ook het dweepende, heftige en opruiende karakter dat die feestelijkheden elders kenmerkt en zoo gevaarlijk maakt voor de vijandige secte.

Reeds geruimen tijd voor den aanvang der feesten, verzamelen de leiders de vlaggen, wapens en alles wat het vorige jaar gediend heeft en nog tot opluistering dienstbaar gemaakt kan worden; de deelnemers aan de optochten maken in het geheim hunne maskerade pakken klaar; de zilversmeden vervaardigen een aantal zilveren handjes, die als herinnering aan de afgekapte hand van *Kassim* geofferd zullen worden door hen, die een gelofte vervullen of een gunst van de heilige Imans willen afsmeken en met vereende krachten wordt de KLEINE TABOET gereed gemaakt, zoomede het geraamte der GROOTE TABOET, welker samenstelling door de weinig kunstvaardige, doch gewillige en geduldige handen somtijds maanden arbeids vordert.

De KLEINE TABOET is eene anderhalf à twee meter hooge stellage, die in eene punt eindigt en geheel van fijne bamboe vervaardigd wordt, beplakt met veelkleurig papier en versierd met bloemen en kleine vlaggetjes. Dit lichte en soms zeer elegant en smaakvol versierde samenstel wordt door een der deelnemers in den stoet op het hoofd gedragen; het stelt een kastje voor, waarin de bruidsgeschenken voor het huwelijk van *Kassim* geborgen zijn, die in den bruiloftsstoet worden mede gevoerd, (*zie de plaat*).

De GROOTE TABOET stelt voor de draagbaar, of ook wel de katafalk waarop door de vrienden het lijk van *Kassim* werd terug gebracht. Het is eene, even als de kleine taboet, spits toeloopende stellage van stevige constructie, somtijds wel 7 à 8 meter hoog, doch ook, als de kleine taboet, geheel van bamboe en rottan vervaardigd. Als de noodige tijd beschikbaar is en de materialen aanwezig zijn, dan gebeurt het dikwerf dat men dezen taboet vervolledigt, door het gevaarte te doen dragen door het een of ander vreemd dier, dat op kunstelooze wijze wordt samengesteld door lieden, die meer goeden wil dan kunstzin en talent hebben; nu eens is het een wonderlijke vogel, dan weder

een mismaakte giraffe, dan een olifant, ook wel een dier met een vrouwenkop, al naar mate de ingeving der bewerkers, en hunne neiging voor het wonderlijke en gedrochtelijke.

Daar het vervaardigen van de groote taboet veel tijd en handenarbeid vordert en de arme Sjiïeten slechts een klein deel van hunnen arbeidsdag daaraan kunnen wijden, wordt somtijds wel maanden te voren aan de samenstelling van het geraamte begonnen en de voorbereidende maatregelen getroffen.

In den avond van den vijfden dag van het feest, dat tien dagen duurt, begint de eigenlijke arbeid aan de groote taboet, die dan met gekleurd, goud, en zilverpapier wordt beplakt en met bloemen versierd, en dus eerst dan wordt gemaakt; van dit oogenblik af mogen de arbeiders en kunstenaars die dat werk ondernemen niet meer baden, als herinnering aan den tijd door *Hoessin* en *Kassim* met hunne volgelingen in de woestijn van *Kerbelah* doorgebracht.

Deze taboet wordt slechts den laatsten dag van den optocht in den stoet medegevoerd; overal prijken daaraan dan bovendien zilveren handjes en boven op den top een boomtak, die den wonderboom voorstelt, die ten gevolge van Hoessin's gebed in de dorre woestijn op Gods bevel opgroeide, tot lafenis der dorstige geloovigen. Ten slotte wordt de taboet te Padang in zee geworpen.

De gecostumeerden en gemaskerden in den stoet worden te Padang de MADJENOENS en de SIMOENTOES genoemd.

De MADJENOENS stellen voor de soldaten van *Hoessin* en *Kassim*; deze dragen gewoonlijk geen masker, doch hebben het een of ander wapen in de hand en een geel of blauw koord om den hals, ter onderscheiding dat zij soldaten van *Hoessin* of van *Kassim* zijn.

De SIMOENTOES zijn wel gemaskerd, doch niet gewapend; zij stellen de vrienden van *Hoessin* en *Kassim* voor, die na het gerecht van *Kerbelah* de Imans gingen zoeken en vervolgens het lijk van Kassim, diens hand, zoomede de tulband en de wapenen van Hoessin terugbrachten. Gewoonlijk dragen zij een zakje in de hand, om giften en zilveren handjes in te zamelen, waartoe zij zich, beurtelings op den eenen en den anderen voet springende en steeds gillende „ „ . . . . O Hassan! . . . . O Hoessin" ", op de verschillende erven begeven, tot soms grooten schrik vooral der Europeesche kinderen op het zien dier wanstaltige maskers.

De costumes der *Madjenoens* en *Simoentoes* zijn geheel overgelaten aan de phantasie van hen die deze rollen vervullen. Hoewel de *Madjinoens* als soldaten van Kassim en Hoessin en de *Simoentoes* armoedig verkleed moesten zijn, daar deze laatsten na dagen en weken lang zoeken in de woestijn en door de geleden ellende op den terugtocht hunne kleeren verscheurd en versleten hadden, en zich zoo goed mogelijk dekten met wat voorhanden kwam, bestaat het onderscheid alleen in het dragen van wapens door de eersten en het gemaskerd zijn van de laatsten; overigens zijn allen òf op de meest bespottelijke, òf deftige wijze gecostumeerd; zelfs ziet men soms officiers- en ambtenaarscostumes in den optocht, al naarmate de verbeeldingskracht van den gebruiker hem heeft ingegeven.

Tien dagen vóór den eigenlijken feestdag maakt men op het een of ander daartoe afgestaan erf een denkbeeldig graf, dat het graf van *Hoessin* voorstelt.

Als de nieuwe maan zich duidelijk aan den hemel vertoont, dus tegen het vallen van den avond, begeeft zich een optocht naar een riviertje of waterplas, om aarde te halen, waartoe een groote doelang (een houten presenteerblad), met een doek overdekt, wordt medegenomen. Die aarde wordt verondersteld van de graven van *Hassan* en *Hoessin* afkomstig te zijn. Deze stoet wordt voorafgegaan door een troepje, dat op trommen van verschillende grootte en soort, doch allen van zeer primitief maaksel, eene eentonige muziek voortbrengt, vooral daar deze trommen een eigenaardigen doffen klank hebben, omdat de vellen, telkens als dit mogelijk is, bij een vuur gedroogd worden, waartoe men zelfs eene hoeveelheid stroo medeneemt.

Bij het water gekomen zetten allen zich neder en spreken een gebed uit, *) dat telkens in stilte herhaald wordt. Onder het prevelen van datzelfde gebed gaat een der deelnemers te water, bukt zich en brengt twee handen vol aarde van den bodem te voorschijn, die daarna op den doelang op heel geheimzinnige wijze onder den doek worden weggestopt en elk afzonderlijk in een doekje gewikkeld.

Waarom die aarde onder water wordt weggehaald, weet geen der Sjiïeten te verklaren; de handleiding schrijft 't voor en dat is voldoende.

De geheimzinnigheid van de inwikkeling der pakjes aarde laat zich daaruit verklaren, dat de deze omwikkelende doekjes later eene donkergrijze of roode kleur moeten aannemen en de bewerker nu handig de eene of andere kleurstof in de aarde mengt, die later door de vochtigheid het omhullende doekje kleurt. De donkergrijze kleur stelt de aarde voor van het graf van *Hassan*, die door vergift omkwam en de roode kleur, die van het graf van *Hoessin*, die door het zwaard viel.

Na een medegenomen drank (sorbet) gebruikt te hebben, keert de stoet onder dezelfde eentonige en treurige muziek terug, waarna de pakjes aarde met den doelang op het denkbeeldige graf worden geplaatst, waarbij tevens een paar potjes met wierook en eenige kaarsen worden ontstoken. Allen zetten zich om het graf heen, prevelen weder hetzelfde gebed en gebruiken daarna een maaltijd, steeds lettende op de pakjes natte aarde, die nu langzamerhand de gewenschte kleur krijgen, zooals hierboven gezegd is.

Gedurende de eerstvolgende vijf dagen, wordt zoowel des morgens als des avonds bij dat pseudo-graf vergaderd en gebeden opgezegd.

In den avond van den vijfden dag, wordt een nieuwe optocht gevormd, waaraan nu ook de *Madjenoens* en *Simoentoes* zoomede de kleine taboet deelnemen. De bijgevoegde plaat stelt een deel van dien optocht voor.

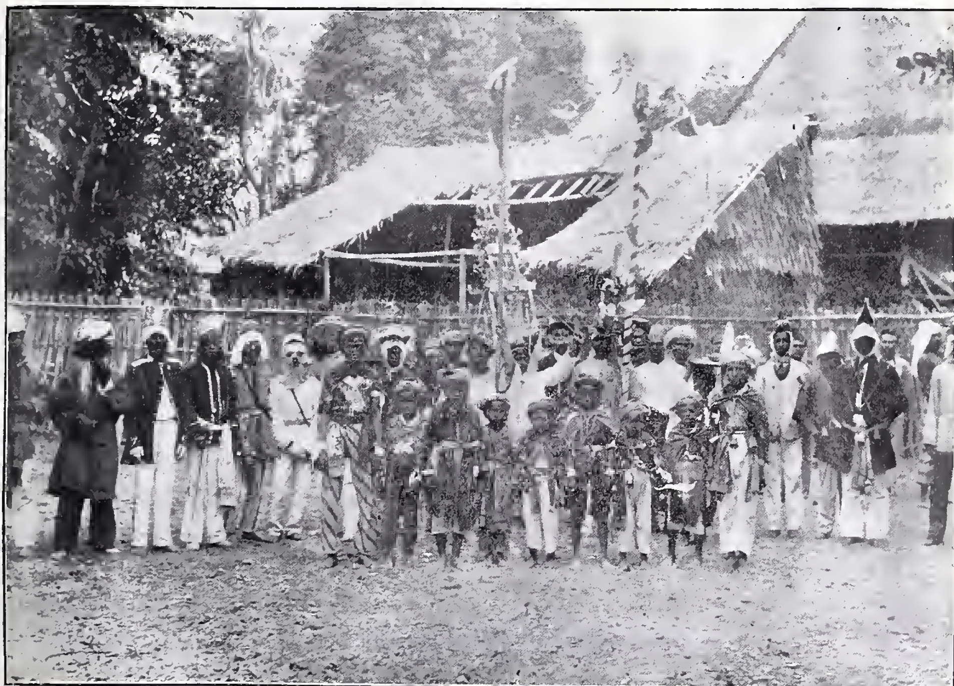
De persoon die de kleine taboet op het hoofd draagt, heeft eene moeielijke rol te vervullen, daar hij steeds in beweging moet zijn, hetzij springende of draaiende, en tevens daarbij aan het algemeen gezang of geroep deelneemt.

---

*) Allah hoemma, salli Allah, saidina Mohamadin waâla Ali Mohamad!

Ten einde de lichte stellage niet in gevaar te brengen, zijn aan den top twee touwen bevestigd, waarvan hij één in iedere hand houdt en zoo het gevaarte stevig op het hoofd drukt, waardoor het voor vallen bij de voortdurende bewegingen en wentelingen behoed is.

Deze optocht begeeft zich naar een pisangtuin, waar vier pisangboomen worden gekapt, die met vier suikerrietstokken overal rond worden gedragen, terwijl giften worden verzameld door de Simoentoes. Na den optocht bij het graf teruggekeerd, worden aan de vier hoeken de pisangboomen en de suikerrietstokken geplant, en neemt het versieren en voltooien der groote taboet een aanvang.

Optocht van Madjenoens, Simoentoes en den kleinen taboet.

In den vroegen morgen van den achtsten dag wordt eene nieuwe optocht gehouden evenals de bovenstaande, doch de begeleidende muziek is nu zoo opgewekt en vroolijk mogelijk. Het is de bruiloftstoet van *Kassim.* Onder vroolijk en luidruchtig gezang trekt men de stad door. De Madjenoens en Simoentoes voeren hunne hoogste en luidruchtigste sprongen en hunne vreemdste dansen uit en het meest van allen weert zich de kleine taboet, die, hoog boven de menigte uitstekende, onophoudelijk in beweging is.

Des avonds echter wordt de stemming stiller en somberder, de muziek treuriger, de stoet kalmer. Deze stoet stelt dan de terugkomst der vrienden voor, met de overblijfselen der beide Imans, Hoessin en Kassim, van het slagveld van

Kerbelah. Nu wordt plechtig op een versierde doelang de tulband van Hoessin, waarnaast brandende kaarsen staan, den stoet vooruit gedragen; de tulband is met een fijnen doorschijnenden doek bedekt en tusschen de plooien steken een menigte der genoemde zilveren handjes. Na een omgang door de straten onder treurige muziek en gezang, wordt dit alles op het graf neergelegd.

Den volgenden dag hebben des morgens nog eenige formaliteiten bij het graf plaats en des avonds wordt de groote optocht gehouden, waarbij voor 't eerst de groote taboet te voorschijn komt. Nauwelijks is deze met de meeste voorzichtigheid uit de bergplaats buiten gebracht, of men loopt er in dolle vaart zeven maal mede in de rondte, waarbij de Madjenoens en Simoentoes zich niet onbetuigd laten, doch als ware dollemannen rondspringen en schreeuwen.

Nu wordt de stoet gevormd.

Voorop wordt een drietand of soortgelijk monsterwapen gedragen, voorstellende de wapens van *Hoessin* en *Kassim;* daarna volgt de kleine taboet en vervolgens de groote taboet, waarop de bovengenoemde versierde doelang met den tulband en de brandende kaarsen neergelegd zijn. Hierna komen in den stoet allen die eene gelofte vervullen, of tot het verkrijgen van een gunst der Imans medegaan, waartoe zij in plechtgewaad gestoken, soms plaats nemen in fraai versierde karren, dan wel te paard of te voet volgen.

Het geheel is omringd door voortdurend dansende en springende Madjenoens en Simoentoes, onderwijl hun »O Hassan... O Hoessin" uitgillende. De punten der wapens zijn bedekt met de vruchten van den wondervollen Djeroekboom, welke vruchten daarna gedurende een jaar geneeskundige kracht behouden.

Eerst laat in den nacht keert de stoet bij het graf terug.

Op dezen dag heerscht in Perzië onder de rechtgeloovigen de grootste opgewondenheid.

Priesters houden toespraken tot het volk, waarbij zij hunne kleeren scheuren en zich zoo bovenmate bedroefd en wanhopend aanstellen, dat de toehoorders medegesleept, de grootste droefheid toonen, tranen storten en allerwege in luid gejammer uitbarsten.

Tooneelvoorstellingen worden daar dan gegeven, ter herdenking der groote gebeurtenissen, waarbij de toeschouwers zoo opgewonden geraken, dat het voor hen, die in het gevecht bij Kerbelah de soldaten van Yezid voorstellen, levensgevaarlijk wordt, daar het publiek hen door een hagelbui van steenen onder woedende verwenschingen van het tooneel jaagt. Voor die rollen zijn dan ook moeilijk vrijwilligers te vinden en gewoonlijk worden daartoe gevangenen en gestraften door de overheid aangewezen, die echter hunne rollen niet con amore vervullen, en zoo spoedig mogelijk verdwijnen.

Den tienden of laatsten dag heeft des morgens vroeg de laatste optocht plaats, waarna de groote taboet vernietigd wordt, ten einde te voorkomen dat deelen van de lijkbaar in handen van minder rechtgeloovigen vallen.

Dit wegwerpen en vernietigen van den taboet heeft te Padang in de zee

plaats, naar welks strand men zich begeeft in dezelfde volgorde als den vorigen dag.

Duizenden en duizenden toeschouwers, zoowel Europeanen, als Maleiers, Chineezen, Arabieren, Klingaleezen, Korinthiers, Niassers, volken van alle rassen en geloofsbelijdenis volgen den stoet, of verzamelen zich op de plek aan het strand, waar het slot-tooneel wordt afgespeeld.

Zoodra de groote taboet daar is aangekomen, wordt zij ontdaan van vlaggen, wapenen en alles wat het volgende jaar kan dienen, en de zilveren handjes worden bewaard ten einde aan de offeraars terug gegeven te worden; van de andere versierselen mag niets worden weggenomen.

Op een teeken van den leider wordt de taboet onder luid gejuich in zee gebracht en daar aan de golven prijs gegeven, wat tevens een teeken is tot eene algemeene badpartij, daar zoowel de *Masjenoens,* als de *Simoentoes* en de werkers aan de grooten taboet, zich snel ontkleeden en in het water springen onder luid gejoel, waaraan een groot deel der bevolking meêdoet.

Hiermede is het feest geëindigd en wachten de offeraars de gelukkige gevolgen hunner offers af, om het volgende jaar even geloovig en even vurig hetzelfde te herhalen, zonder dat de meesten eenig begrip hebben, wat de plechtigheid eigenlijk beduidt.

DE VLAAMSCHE MEESTERS

in de National Gallery van Londen.

DOOR

MAX ROOSES.

Geeraard David.

HET HUWELIJK VAN SINTE CATHARINA.

Er bestaat geen groep van kunstenaars, wier geschiedenis zoo weinig gekend is als die der oudste Nederlandsche schilders, der Gothieken, zooals men ze noemt. Geen twijfel of zij waren honderden in getal, en de namen en werken van ter nauwernood een tiental hunner zijn ons met zekerheid bekend. Somtijds kennen wij van hen weinig meer dan hunne namen en een of twee schilderijen. Van geen enkel weten wij den levensloop in zijne bijzonderheden of kunnen wij ons vleien de scheppingen in zulke hoeveelheid te bezitten dat het meeste deel er van ons niet onbekend zij gebleven. Wanneer wij de gebroeders van Eyck, Petrus Christus, Hugo van der Goes, Judocus van Gent, Rogier van der Weyden, Albert van Oudewater, Gerrit van Haarlem, Dirk Bouts, Memling, Geeraard David en Quinten Mattijs genoemd hebben dan is de lijst ten einde van hen die plaats genomen hebben in de geschiedenis. Geen twijfel of onder deze bevinden zich de uitstekendste onzer oude meesters, maar nog zoovele stukken van belang komt men tegen in Museums, in kerken, en bijzondere verzamelingen, die aan geen dezer hoofdmannen onzer school kunnen toegeschreven worden, dat wij ons gedurig treurig te moede voelen, wanneer wij ons voor een gothieke altaartafel bevinden, en den maker er van met een vraagteeken moeten aanduiden.

Uit hoofde van het gebrek aan oorkonden uit de oude tijden zijn de ontdekkingen op dit gebied bedroevend zeldzaam en het mag als een wezenlijke buitenkans beschouwd worden, wanneer een onzer onvermoeide opzoekers van zijn tocht in de donkere streek terugkeert met een aantal bescheiden, groot en duidelijk genoeg om een der verloren meesters weer te vinden.

Dit geluk en die verdienste bezit James Weale voor den voorlaatstgenoemde onzer oude meesters, voor Geeraard David *). Al wat wij van dezen kunstenaar wisten tot in de laatste jaren was dat Giucciardini zekeren Geeraard van

---

*) James Weale. Bijdragen in *Catalogue du Musée de Bruges* 1861. — *Beffroi.* — *Gazette des Beaux Arts* en laatst in *The Portfolio Monograph 24* (December 1895).

Brugge rekende onder de beste afzetters of miniaturisten, dat Vasari dit herhaalde en dat Karel van Mander getuigde: „Daer is oudt tijdts geweest noch eenen Gheerardt van Brugghe, daer ick gheen bescheyt van weet, dan dat hy van Pieter Poerbus hooglijck is ghehoort prijsen voor een uytnemende Schilder". Geen werk stond nog op zijnen naam; de van hem bewaard gebleven schilderijen waren aan anderen toegeschreven. Langdurige en verlichte opzoekingen in de Brugsche archieven en in de verschillende Museums stelden James Weale in staat zoo over zijn leven als over zijn werken tal van belangrijke bijzonderheden vast te stellen.

Geeraard, zoon van Jan David, werd geboren te Oudewater in Zuid-Holland in het begin der tweede helft van de vijftiende eeuw; hij kwam te Brugge wonen op het einde van 1483 of in de eerste maanden van 1484. Den 14den Januari van dit laatste jaar werd hij als meester-schilder aanvaard in de Gilde van Sint Lucas en Sint Elooi. Waarschijnlijk had hij de eerste lessen in zijne kunst ontvangen in Haarlem, den zetel van de oudste Hollandsche school. Te Brugge onderging hij later den invloed van Memling, die in zijn hoogsten bloei was, toen Geeraard David in die stad aanlandde.

In Memling bezat Brugge nog altijd den grootsten kunstenaar van zijn tijd, die haar den rang der eerste kunststad van westelijk Europa behield; haar handel was nog immer bloeiend, hare welvaart ongedeerd en, al bracht zij zelve geen groote meesters voort, zij bleef het oord waar de schilders, die naam en fortuin zochten, zich bij voorkeur heen begaven. Korte jaren nadien zou die bloei geknakt worden door de inwendige politieke woelingen en zou met de verhuizing van den handel naar Antwerpen de stad met rassche schreden achteruitgaan. Geeraard David was de laatste groote kunstenaar die er zich ging neerzetten; hij kwam de laatste in de glorierijke reeks der mannen, die Brugge's kunstroem vestigden.

Geeraard David leefde en werkte in Brugge tot den 13den Augustus 1523, den dag van zijn dood. In 1488, 1495 en 1498—9 was hij lid van den raad der schildersgilde; in 1501—2 was hij deken. In 1496 of kort daarna huwde hij Cornelia, dochter van Jacobus Cnoop den jongere, deken van het goudsmeden-ambacht.

Al spoedig kwam hij als schilder in aanzien, in 1488 werd hem opgedragen twee schilderijen uit te voeren voor de rechtszaal in het Brugsche stadhuis, verbeeldende de eene de veroordeeling van den oneerlijken rechter Sisamnes door koning Cambyses, de andere de straf van Sisamnes, die levend gevild werd en een rechtszitting, waar zijn zoon als rechter zetelt op den stoel bekleed met het vel zijns vaders. Beide stukken bevinden zich tegenwoordig in het stedelijk Museum van Brugge, zij werden eerst in 1498 voltooid, het jaartal, dat een hunner draagt.

In 1501 of iets vroeger werd aan Geeraard David door kanunnik Rijkaard de Visch van de Capelle opgedragen eene schilderij te vervaardigen voor het altaar van Sinte Catharina in de Collegiale Kerk van Sint Donatianus te Brugge. Zij verbeeldt het *Huwelijk der H. Catharina*, werd uitgevoerd

tusschen 1501 en 1511 en bevindt zich tegenwoordig in de National Gallery. Naar haar werd de gravure gesneden, die hierbij gaat.

Na 1501 bekwam een andere kanunnik van Sint Donatianus, Bernardijn Salviati, zoon van een rijken Florentijnschen koopman, oorlof om het altaar van Sint Jan Batist en Maria Magdalena in dezelfde kerk te herstellen en te versieren. Hij liet door Geeraard David twee luiken schilderen vóor dit altaar. Een er van is verloren gegaan, het andere behoort aan de National Gallery en verbeeldt kanunnik Salviati, biddende en omringd door de h.h. Donatianus, Bernardus van Sienna en Martinus.

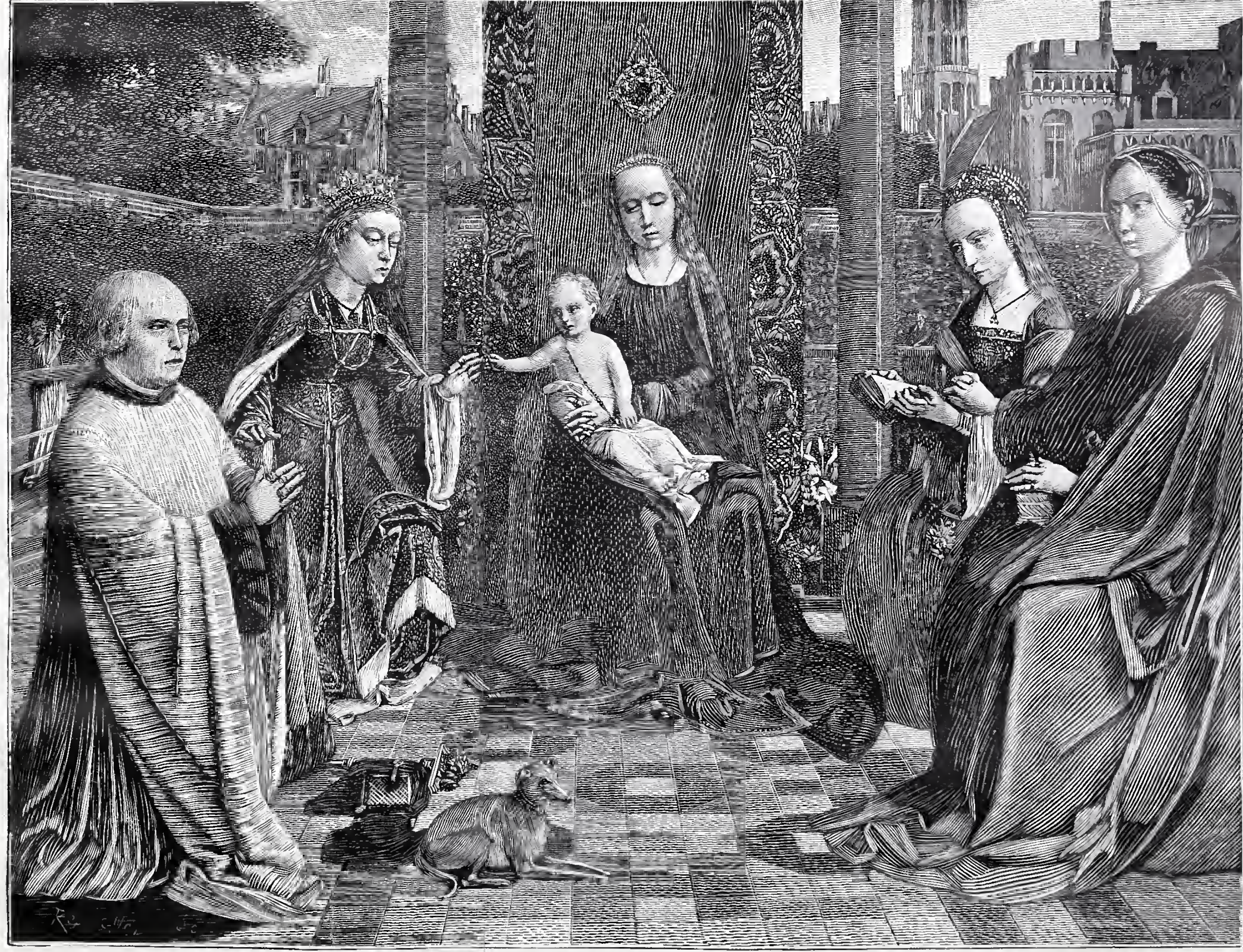
Na deze stukken en waarschijnlijk in 1507 of 1508 schilderde Geeraard David voor Jan des Trompes, baljuw van Oostende en schatmeester van Brugge, een drieluik, verbeeldende in het middenpaneel den *Doop van Christus*, op de binnenzijde der luiken Jan des Trompes en zijne eerste vrouw Elisabeth van der Meersch met hunne kinderen en patronen; op de buitenzijde zijne tweede vrouw Magdalena Cordier, knielende voor de Madonna en vergezeld door hare dochter en hare patrones. Het stuk bevindt zich in het Museum der Academie te Brugge.

In 1509 gaf Geeraard David een altaartafel ten geschenke aan de Carmelitersen van Sion te Brugge. Zij verbeeldt tien Santinnen, twee engelen, den schilder en zijn vrouw, geschaard ter zijde van den troon der H. Maagd, met het Jezuskind op den schoot en behoort nu toe aan het Museum te Rouaan.

Wanneer wij bij deze werken nog voegen een drieluik van *O. L. V. Hemelvaart*, die vroeger de Collegiale kapel van Grancey le Château in Frankrijk versierde, en die nu toebehoort aan mevrouw van Denterghem te Astene in Oost-Vlaanderen; de drieluik van de *Nederstorting der Verdoemden* in het Keizerlijk Museum te Weenen, zullen wij al de schilderijen opgesomd hebben, die aan Geeraard David met zekerheid kunnen toegeschreven worden. Een drieluik toebehoorende aan de Gilde van het Heilig Bloed te Brugge, waarop de *Graflegging van Christus* afgebeeld is, een *Bruiloft te Canaän* in den Louvre, twee portretten in het Keizerlijk Museum te Weenen, een *O. L. V. Boodschap* in de Hohenzollern-verzameling te Sigmaringen worden door James Weale nog herkend voor werken van zijne hand.

Zooals wij zagen in de oudste vermelding van Geeraard David's naam was hij ook gekend als schilder van miniaturen. Van zijn werken in dit vak kennen wij nog enkel twee stuks: een *Prediking van Sint Jan Baptist* en een *Doop van Christus*, die zich beiden in het Museum der Academie van Brugge bevinden. Zijn historieschrijver bewijst dat verscheiden bladeren uit den wereldberoemden Brevier van Grimani kopijen of navolgingen zijn van Geeraard David's werken, zonder te beweren, dat hij zelf die zou gemaakt hebben.

Een der belangrijkste werken van hem, die ons overgebleven zijn, is het *Huwelijk der H. Catharina*, dat aan de National Gallery van Londen behoort. In het midden van het tafereel zit de H. Maagd op een troon overdekt met een scharlaken draperij. Achter haar, tusschen twee kolommen van roodachtig marmer, hangt een doek van gulden en donker blauw brokaat, waarop een

Geeraard David. — Het Huwelijk der H. Catharina.

rijk juweel is vastgemaakt. Zij zelve draagt een groenblauw kleed en een wijden blauwen mantel geboord met licht gouden borduurwerk. Een band met dubbele paarlenrij kroont haar en van onder dezen daalt haar lang blond haar in gewaterde lokken tot aan haren gordel neder. Met dooreengekruiste vingeren houdt zij het Christuskind dat op haren schoot zit, rond den hals een koralen rozekrans draagt en in de linkerhand den ring houdt die hij zijne mystieke bruid aan den vinger steekt.

Deze, de H. Catharina, de groote wonderbare Santinne der middeleeuwen, knielt nevens het Jezuskind neer en heft de hand op om het onderpand harer verloving te ontvangen. Zij draagt een rijk kleed in rooden en gulden brokaat en een kroon van goud en kostelijke edelsteenen.

Aan hare rechterzijde knielt de schenker van het beeld kanunnik Rijkaard de Visch van de Capelle in wit koorhemd, met gevouwen handen, eerbiedvol het tooneel aanziende. Voor hem ligt de cantor's staf, rijk bewerkt in verguld zilver, zijn brevier en een windhondje dat op zijn halsband het wapen van de Visch—van Axele draagt.

Links der Madonna zitten de H. Barbara en de H. Magdalena. De eerste is gehuld in een gewaad van bruin en gulden brokaat op een onderkleed van goud, waarop twee pauwen geborduurd zijn. Op het hoofd draagt zij een roode kap met rijke juweelen omkranst. In beide handen houdt zij een geopend getijdenboek. De H. Magdalena draagt een donker met goud geborduurd kleed en daarover een bruin zijden mantel. Op haren schoot houdt zij de vaas met de kostelijke olie, waarmede zij Christus' voeten zalfde.

Achter de personages loopt een tuin van rozen en een wijnberg. In dezen bevindt zich ter rechterhand een H. Antonius, die het tooneel gadeslaat; ter linkerhand een engel, die druiven plukt. Hooger op, achter den muur, die den wijnberg afsluit, verheffen zich monumentale gebouwen en links een groep boomen.

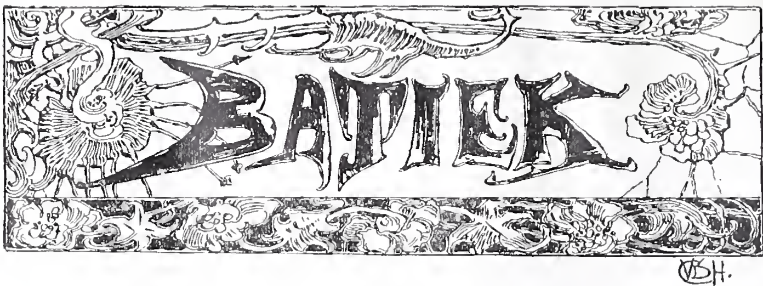
In den achtergrond van menigeen van Geeraard David's stukken treft ons de aanzienlijke plaats ingenomen door het landschap, terwijl in andere zijner werken die plaats niet ongemeen groot is en de achtergrond door gebouwen gevormd wordt. Eene nogal verrassende verklaring wordt hiervan gegeven. Geeraard David zou in zijne oudste schilderijen den achtergrond hebben laten uitvoeren door Joachim Patinir, zijn tijdgenoot, die meer dan eenig ander oude historieschilder in zijne stukken plaats inruimde aan het landschap. En is het een toeval of een bewijs van samenwerking der beide kunstenaars: in 1515 vinden wij Geeraard David ingeschreven als meester der Lucasgilde van Antwerpen en de naam, die op den zijnen volgt, is die van Joachim Patinir. Uit dit feit blijkt al vast dat de Brugsche schilder eenigen tijd in Antwerpen verbleef; niet te betwijfelen valt het dat hij er kennis maakte met zijn collega, die wel zijn medewerker kan geweest zijn.

Voor het overige is Geeraard David vooral een volgeling van Hans Memling, dien hij nog een tiental jaren lang in Brugge gekend heeft. Zijne Onze Lieve Vrouw heeft nog de bedeesde roerloosheid der middeleeuwen, de ingetogen-

heid van Memling's Madonna's. Haar voorhoofd is hoog en ruim, het benedendeel van haar aangezicht is kort, de haren hangen los en zijn gewaterd als bij den grooten Brugschen voorganger. Heel het tafereel is gevuld met kostelijke, keurig uitgevoerde dingen; hemelingen moesten in rijker dan aardschen tooi en omgeving afgebeeld worden. De juweelen zijn talrijk en blijkbaar is de schilder er op belust te bewijzen hoe keurig hij die pronkstukken van den menschelijken arbeid wist weer te geven. Deze kleinodiën, de stoffen van kleeren en tapijten, de plooitjes in het koorhemd van den kanunnik, de bloemen en de gebouwen, alles tot de vloersteenen op den voorgrond toe, zijn met de grootste uitvoerigheid geschilderd, in Memlings' trant, maar zonder zijne ongeëvenaarde fijnheid van penseeling.

Er is echter nog een ander verschil met den grooten Brugschen voorganger te merken in David's werk. De menschen worden meer stoffelijk, meer vleeschelijk levend voorgesteld. De H. Catharina, zoowel als de twee Santinnen, zijn zeer gezonde vrouwen met roode, blozende wangen; de vingeren zijn wel dun en lang, maar zij zijn knokkelig, het hoofd van den kanunik is zwaar, zijn oogen scherp toeziende. De Madonna en de H. Catharina kunnen in heilige gepeinzen verslonden zijn en in mystische ontheffing de aarde verlaten hebben, de overige personages zijn wel ware menschen, bekommerd met wat er rondom hen omgaat.

Er is in de schilderij ook meer zucht naar speling van licht en bruin waar te nemen; de kleuren glimmen sterker en harder dan bij Memling, de bontheid is veel grooter, de schaduwen vallen zwaarder. Zonder een beslisten stap naar het reëele te doen is de kunst meer aardsch, minder etherisch, en ook minder fijn geworden.

DOOR

C. V. D. HART.

Eenvoudig, stil en bescheiden, naïef zit de Javaansche vrouw daar neer voor de saroeng, die zij batiekt, op het plaatsje dat men haar gunt of wat zij zelve bezit in hare dessa; zij zit daar met het gevlochten bamboeschot harer woning als achtergrond en vóór zich een uitkijk in de heerlijke ruimte met de rijkste plantengroei, dien men zich denken kan. Er komen uit de verte geluiden tot haar, stil, zangerig: — een eeuwig gonzen en ruischen van bamboebladeren, neerglijdend water van beek en paddieveld naar een diepliggende rivier, 't roepen van krekels en 't stampen van de paddie. Over een rekje van hout of bamboe hangt de saroeng (of beter) het witte katoen half weg op den schoot gehouden, met de linkerhand hier en daar gesteund, terwijl de rechter batiekt met de tjantiena, komfoor met houtskoolvuur naast zich, de kokende was in aarde of ijzer pannetje (wadja) er op. De tjantiena of teekenstift is een koper reservoir met tuitje, waarmede de batiekster de kokende was opschept, die dan uit het tuitje op de eigenlijke teekenstift vloeit. De tjantiena wordt zoodanig in de hand gehouden, dat de duim altijd klaar staat de opening van het reservoir te sluiten als de was niet meer vloeien mag. Fransch madapolam en andere vaste katoensoorten worden, na eerst een bereiding te hebben ondergaan, voor het batieken gebruikt. De bereiding geschiedt door het katoen te koken met katjang of aardnootolie, vermengd met potasch van gebrande merang (halmen van paddie) na welke bereiding het katoen geelachtig van tint, lenig en glad wordt, waarop de batiekster dan gaat teekenen. Doorgaans wordt de teekening door een klein stukje indigo of potlood op het bereide witte katoen gebracht. Als nu de geheele teekening op het geelachtig witte katoen staat, begint zij met de was aan weêrszijden er op te brengen en wordt het verder een quaestie van smaak en keus der kleuren. Bijvoorbeeld: de teekening met was gedekt, de grond ongedekt, zóó vier vijf

dagen of langer in een ton met indigo gedoopt gehouden, is de saroeng er uit gehaald grond blauw, bloemen wit; nu wil de batiekster hier en daar een roode kleur aanbrengen, dan verwijdert zij de was door de saroeng in kokend water te houden en na verder zorgvuldige behandeling van drogen en gladhouden, dekt zij op nieuw met was en houdt open wat een roode kleurstof moet pakken. Enkele dagen in de ton met roode verf gehouden, is zij, na voldoende inbijting der kleur er uitgehaald wit, blauw, rood. Zoo gaat zij

voort of staakt haren arbeid; het is dus te begrijpen, dat hoe meer verscheidenheid van kleuren, hoe bewerkelijker en kostbaarder de saroeng wordt, doch niet enkel de vele kleuren bepalen de waarde, het is ook wel eens de fijne teekening, die het werk mooi en kostbaar maakt. Er bestaan prachtexemplaren in bruin en geel, blauw en wit, rood en wit, prachtexemplaren van rijke teekening en machtige fantaisie.

Zooals er voor alle kunst tijden van opkomst en verval zijn, zoo is het ook met de batiek, waarvoor de vervaltijd nu is aangebroken.

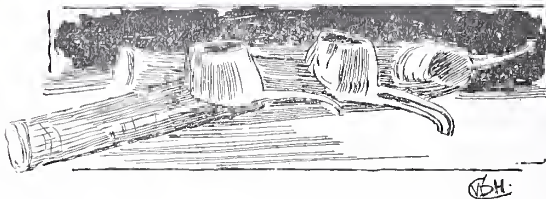
Toen de gevoeligheid in de kleuren en het zeer individueele in de teekening tot een toppunt waren opgevoerd trad het verval in. Nu is deze industrie op weg al hare distinctie te verliezen. Men begint de batiek te exploiteeren en niet meer enkele Javaansche vrouwen of een enkele begaafde bij uitzondering zit te batieken, maar men zet eenige vrouwen aan het batieken en liefst in namaak van witte borduurpatronen uit *Aglajas*, *Gracieuses* of *Bazars*, Japansche prenten enz. enz.

Het loon der vrouwen, die aan de batiek geplaatst worden, is gering. Enkelen, die geheimpjes voor kleur of behandeling weten, ontvangen iets meer. Deze exploitatie komt voor rekening van enkele Creoolsche dames.

De tegenwoordige saroengs die gemaakt worden, zijn *staaltjes* van dégradatie, een mengelmoes zonder volkskarakter, van bij elkaar geplakte, smakelooze Europeesche en Japansche teekeningen.

Den Javaan en den Hindoe is ornamentiek ingeboren, de Hindoe ornamentiek met haar zelfstandig karakter, dat doet denken aan de rijkdommen van de tropische natuur, aan hare grootsche soms sombere indrukken, aan de reusachtige natuur-majesteit, die heerscht in onzen Archipel.

Hoe jammer toch dat exploitatie en geldzucht ook de kunst vernedert en vernielt! Het Europeesche leven met zijn kenmerkend overschatten van geldswaarde heeft ook op de individueele kunstuiting van den Javaan zijn noodlottigen invloed doen gelden.

BUITENLANDSCH OVERZICHT.

Nog zelden heeft de geschiedenis van den dag zooveel stof tot schrijven gegeven als in de afgeloopen maand.

De plechtige inhuldiging van onze eigen Koningin en de onvergelijkelijke Oranje-feesten in Nederland....

En buiten onze grenzen: de Vredesboodschap van den Russischen Tsaar, de dood van de Keizerin van Oostenrijk, de Engelsche overwinning bij Omdoerman en de verovering van Chartoem, de toenadering van Engeland en Duitschland, de publicatie van het dagboek van Busch over Bismarck, de keer van de Dreyfus-zaak, het verdere beloop van de Europeesche actie in China, de verzinking van Spanje — meer nog en zeker teveel voor de ruimte waarover hier beschikt kan worden.

In beteekenis bovenaan staat, naar mijn overtuiging, het vredesmanifest van den Tsaar. Ik wil het erop wagen wegens het uitspreken van deze overtuiging een onverbeterlijke idealist gescholden te worden. Men is zoo onbillijk geweest tegenover die nobele uiting. Men heeft den Keizer een jongen dweper genoemd, die den „eeuwigen vrede" dacht te kunnen geven aan de wereld; men heeft schamper lachend de plannen die men hem toeschreef, gesteld tegenover Rusland's politieke en militaire actie in Oost-Azië; men heeft voorspeld dat het „vredescongres" oorlog zou baren; en men heeft in die richting zoover doorgedraafd dat de inhoud der circulaire, door graaf Moerawjof aan al de bij het Russische hof geaccrediteerde gezanten ter hand gesteld, zoek geraakt scheen, althans door de doordravers uit het oog was verloren. Stellen wij dus allereerst het eenig mogelijke uitgangspunt vast, door een overzicht te geven van dat hoogst belangrijke staatstuk.

Aldus luidt het begin:

— „De handhaving van den algemeenen vrede en een mogelijke beperking der buitensporige bewapeningen welke op alle natiën drukken, vertoonen zich in den tegenwoordigen toestand der geheele wereld als het ideaal, waarheen de inspanning van alle regeeringen moest streven."

De Russische regeering meent dat het oogenblik gunstig is om bij wege van internationale beraadslaging, door middel dus van een congres, de doeltreffendste middelen te vinden „om aan alle volkeren de weldaden van een werkelijken en duurzamen vrede te verzekeren en vóór alles een grens te stellen aan de voortschrijdende toeneming der bewapeningen in deze dagen."

In de laatste twintig jaren heeft de vredesidee veld gewonnen; behoud van den vrede is het doel der internationale politiek en de reden van machtige bondgenootschappen geworden; tevens van enorme ontwikkeling der strijdkrachten. Maar met dat al is het doel niet bereikt.

„De steeds klimmende financiëele lasten tasten de openbare welvaart in haar bron aan; de intellectueele en physieke krachten der volken, de arbeid en het kapitaal worden voor het grootste deel van hun natuurlijke aanwending afgeleid en onvruchtbaar verbruikt. Honderden millioenen worden besteed om vreeselijke vernielingswertuigen aan te schaffen welke, heden als het laatste woord der wetenschap beschouwd, bestemd zijn om morgen alle waarde te verliezen tengevolge van een nieuwe ontdekking op dat gebied. De nationale cultuur, de oeconomische vooruitgang, de voortbrenging van rijkdommen worden verlamd of belemmerd in hun ontwikkeling."

„Daarom beantwoorden, naar mate zij toenemen, de bewapeningen van iedere mogendheid al minder en minder aan het doel dat de regeeringen zich gesteld hadden. De oeconomische crisissen, voor een groot deel te wijten aan het stelsel van bewapening tot het uiterste, en het voortdurend gevaar, gelegen in deze opeenhooping van het oorlogsmateriaal, vervormen den gewapenden vrede van onze dagen tot een verpletterenden last dien de volken meer en meer moeite hebben te dragen. Het ligt derhalve vòor de hand dat deze toestand, zoo hij bleef voortduren, noodwendig tot de uitbarsting zou leiden die men wenscht te voorkomen en welker verschrikkingen den menschelijken geest van te voren doen huiveren."

Er kome dus een eind aan die aanhoudende verzwaring van lasten. Laten de mogendheden daartoe door het houden eener conferentie den eersten stap doen.

En dan het slot:

„Deze conferentie zou met Gods hulp een gelukkig voorteeken zijn voor de eeuw die weldra begint. Zij zou tot een machtigen bundel binden de pogingen van alle staten die oprecht er naar streven het groote beginsel van den algemeenen vrede te doen zegevieren over de elementen van troebelen en tweedracht. Zij zou terzelfdertijd hun overeenstemming bezegelen door eensgezinde wijding der beginselen van billijkheid en recht, waarop de veiligheid der staten en het welzijn der volkeren rusten."

Dat de toon van dit stuk hoog en nobel is, zal wel niemand tegenspreken. Nemen de woorden te hooge vlucht en verliezen zij zich in de wolken?

Op het betoog omtrent de geldelijke lasten en de verdere onheilen die de geweldige oorlogstoerustingen meebrengen, valt niets aan te merken. Hetzelfde is herhaaldelijk elders gezegd, niet alleen op vergaderingen van vredebonden, maar in parlementen en in dagbladen van allerlei schakeering. Het doel is: behoud van den algemeenen vrede, een doel dat alle regeeringen van Europa, alle allianties ook, zich heeten te stellen. Het middel is voorloopig: beperking der steeds toenemende bewapening. Getuigt dit van een te groot idealisme?

Men zal het te weten komen, ter conferentie. Intusschen, de vraag kan worden gesteld; en het is geenszins zeker dat de conferentie, zooals zooveel ongeluksprofeten nu al voorspellen, geheel mislukken zal. De Tsaar heeft op het eergevoel en de goede trouw der regeeringen gewerkt. Dit zal voorkomen,

dat met de Conferentie, ook al leidt zij tot geen practisch resultaat, het tegenovergestelde wordt bereikt van wat haar doel is. Zij zal in elk geval goeds uitwerken. Het feit alleen dat in het eind der negentiende eeuw alle mogendheden zullen zijn bijeengekomen om over den algemeenen vrede te spreken als een begeerenswaardig en niet volkomen onbereikbaar iets, heeft hooge waarde. Dit zal een ernstige bijeenkomst zijn, niet maar een vage droom van een Henri IV of, naar men verhaalt, van een Napoleon I, wier doel heette te zijn door oorlog den vrede te verwerven.

Dan — wie beseft niet de waarde hiervan, dat de alleenheerscher van het machtigste rijk ter wereld zich voor het oog dier wereld verbindt de drager te zijn van de vredesidee. „Wie den vrede verstoort, zal mij tot vijand hebben," heeft Alxander III eens gezegd. Nikolaas II, de zoon, doet meer dan de vader; hij verpandt zijn keizerlijk woord en roept de volkeren op tot overleg, hoe den vrede te bewaren en te verzekeren.

Een romankeizer? Zeker, Nikolaas herinnert aan Couperus' jeugdigen souverein, Othomar van Liparië. Maar deze beloofde, „meer dan hij geven kon." De Tsaar neemt het initiatief en laat de uitvoering aan al de belanghebbenden te samen over. En wat zijn persoonlijkheid betreft, welk een openbaring! De jonge keizer aller Ruslanden, dien men tijdens zijn kroning te Moskou en daarna bij zijn bezoek te Parijs, vorschend aanstaarde om toch te weten wat er zat achter die naar binnen kijkende oogen en dat schijnbaar onbeduidende gelaat — de jonge alleenheerscher heeft bijna vier jaren gezwegen. Men wist niets van hem dan dat hij de dienaren zijn vaders in hun ambten bevestigde en in algemeenen zin diens voetspoor bedachtzaam volgde. Hij benijdde Wilhelm II zijn welsprekendheid niet, noch zijn nerveusen grootheidszin. Nu heeft hij gesproken, verrassend plotseling, op een door hemzelven alleen gekozen oogenblik, waarschijnlijk zonder voorafgaande raadpleging met eenige mogendheid. En het eerste woord dat hij tot de wereld richtte, was vrede.

Men verwijt hem dat, in de tegenwoordige politieke omstandigheden, de vrede Rusland juist zoo bij uitstek wel te stade komt. Maar wat wil men dan? Dat hij een moment gekozen had, waarop het oogenblikkelijk belang van zijn land meer aan den kant van oorlog scheen gelegen? Hij had dadelijk in zijn rijk heel een miltaire en staatkundige partij tegen zich gehad.

Men betoogt, dat Rusland's optreden in Oost-Azië, hetwelk alle inspanning van de andere mogendheden eischt, wel zonderling in tegenspraak is met het vredesideaal, thans verkondigd. En dit is zeker niet onjuist. Maar kan niet ook een internationale *entente* nopens de verdeeling van invloed in het Verre Oosten het uitvloeisel worden van de aanstaande conferentie?

Men werpt hem voor de voeten dat hij, tegelijk met het vredesmanifest, den strijdbaren „Procureur der Heilige Synode", Pobedonostzef, een uiterst vleiend schrijven zond en hem in al zijn ambten handhaafde. En stellig is Pobedonostzef niet de man dien men zich gemakkelijk denkt met de vredespalm in de hand. Maar deze is wel een der dragers van de zuiver conser-

vatieve, dynastieke idee in Rusland en voor dat reuzenrijk is het uur der vrijmaking van het volk door het volk ontegenzeggelijk nog niet geslagen. De verbetering der maatschappelijke toestanden *moet* daar wel van boven komen. Een verlicht despotisme staat sinds 1789 niet in goeden reuk; maar Rusland maakt een uitzondering, het mag tevreden zijn, nog in dezen tijd, als de despoot die het beheerscht, »verlicht" is. Zoo kan de tempering van zijn vooruitstrevendheid door een bewijs van zijn conservatisme, zeer wel dienstig zijn om den Tsaar voor zijn plannen de medewerking te verzekeren van vele machtigen, wier steun hij anders zou hebben gemist.

Langzamerhand komen de toezeggingen in van de uitgenoodigde mogendheden, de eene hartelijker en blijder gestemd dan de andere, maar nog geen enkele weigerachtig. De *Times* schreef dezer dagen dat staten als Engeland en Nederland eigenlijk maar platonisch konden toetreden, omdat zij altijd een groote troepenmacht zouden behoeven tot behoud van hun koloniën. Ten onrechte, dunkt mij; want voorloopig dient de Conferentie immers enkel tot matiging van de toeneming der krijgsuitrustingen, van het opdrijven der oorlogskosten. Trouwens, tegenwerking van England schijnt niet te vreezen te zijn.

Voor de *nation amie et alliée* is de Vredesboodschap een teleurstelling. Vooreerst schijnt deze voor haar evenzeer een verrassing geweest te zijn als voor het overige Europa, méér misschien zelfs voor haar dan voor Duitschland; het kabinet te Parijs is waarschijnlijk niet eens van tevoren verwittigd. En vervolgens — men moge in October 1896 nog zoo veel van vrede gesproken hebben te Cherbourg, Parijs, Châlons, de hoop op het herwinnen van de verloren provinciën is toch voor de meeste Franschen nog altijd de grondslag van het verbond met Rusland. Het beste getuigenis daarvoor is de heftigheid van de *Temps*, het zeer gematigde blad der bezadigde republikeinen, dat zijn eerste artikel over wat het met zekere hardnekkigheid *le circulaire Mouravief* blijft noemen, met deze woorden besloot:

„Zoolang als het schandaal van deze rechtschennis (de inlijving van Elzas en Lotharingen) niet zal zijn uitgewischt, zullen de nakomelingen der mannen van 1789, de trouwe erfgenamen dier Revolutie welke de rechtstitels van het menschelijk geslacht heeft teruggevonden, niet kunnen medewerken tot de toepassing der door graaf Moerawjof ingeroepen beginselen en tot de verwezenlijking van den droom van den abt van Sint Pieter dan na, met het bestaan van Frankrijk zelf, zich het herstel van het verleden en de wederoprichting voor de toekomst te hebben verzekerd."

De Fransche Republiek heeft nog niet officieel op de uitnoodiging van den Keizer geantwoord. Zij zal zich denkelijk niet onthouden, maar zij zal het voornaamste gevaar zijn voor het slagen der conferentie. Zij gaat niet met goeden wil erheen. En misschien gevoelt zij zich, als zij haar eigen binnenlandsche toestanden gadeslaat, geraakt door de slotwoorden der *„circulaire Mouravief,"* luidende dat „de veiligheid der staten en het welzijn de rvolkeren op de beginselen van billijkheid en recht berusten."

De romantische geschiedenis van deze maand herinnert in meer dan één opzicht aan de majesteits-romans van Couperus. Lijkt niet die mooie, oude Keizerin, Elizabeth van Liparië, met haar afkeer van het openbare leven, haar vreeze voor het ontzettende, onafwendbare, dat hangt over haar, haar huis, haar bloedverwanten, lijkt niet die figuur getrokken naar het voorbeeld van Elizabeth van Oostenrijk?

Een korte droom van geluk was haar jeugd. De jonge Frans Jozef kwam naar München om haar oudere zuster te huwen; hij zag haar, de bekoorlijke Elizabeth, en koos haar tot zijn keizerin. Als een bloemenbruid voer zij den Donau af en de Weeners hadden de straten hunner galante stad wel met hun lichamen willen plaveien, opdat zij er over heen zou schrijden naar den *Hofburg*. De droom was spoedig ten einde. Elizabeth van Beieren wist zich niet populair te maken; zij hield wel van menschen maar ze moesten arm en behoeftig zijn. Zij vertoonde zich niet graag ten pleiziere van de menigte en miste de goedmoedige familiariteit, waaraan de Habsburgers de Weeners gewend hebben en waarvan wel het sterkste staaltje werd gegeven door Maria Theresia, 's avonds in den schouwburg komende en, in verrukking, uit haar loge het opgetogen publiek toeroepend: *Kinder, der Leopold hat 'nen Buben!* Weenen kwam allengs heel ver af te staan van zijn Keizerin, die meer voor de trotsche Hongaren gevoëlde, die zij met Frans Jozef wist te verzoenen, wier taal zij lief had en leerde en die haar op andere wijze vereerden dan de wuft-onderdanige Oostenrijkers.

De slagen die haar troffen, sloegen haar neer en de smart over den tragischen dood van haar eenigen zoon Rudolf heeft haar voor goed geknakt. Sedert zwierf zij rond, nergens de rust vindend, die zij zocht. Haar tooverpaleis op het eiland Korfoe, waar in de magische tuinen het marmeren beeld van den dichter der tranen, Heinrich Heine, stond, waar zij voor dag en dauw opstond om alleen rond te zwerven en te turen in de zee, herbergde haar niet lang. Dan weer zag haar het Zuiden van Frankrijk, Italië, Zwitserland, waar zij den dood zou vinden. Zij was maar ten halve meer van deze wereld en zelfs haar tengere persoon was zóó licht, dat zij scheen te zweven over de wegen als eene die met de aarde nauwelijks iets gemeen heeft. Al meer en meer maakte zij haar geest los van het stof en waakte zorgvuldig dat haar lichaam ijl bleef, als verwachtte zij eens te zullen opstijgen, opzweven, lichter dan de lucht. En die verwachting moet voor haar gevoel nagenoeg verwezenlijkt zijn geworden. Een schok heeft zij gevoeld, een man was tegen haar aangeloopen en zij is in zwijm gevallen. Nog even is zij ontwaakt en heeft een lichte pijn geleden aan het hart. Toen is zij weer ingeslapen en toen een vreemdeling haar in het hotel te Genève binnendroeg en te bed legde, weet niemand of zij reeds gestorven was, dan of eerst daarna de dood haar wegnam.

Een vloek rust op het aloude geslacht Wittelsbach. Terwijl de koningen van Beieren sterven en leven in krankzinnigheid, zijn de drie schoone zusters door een wreedaardig noodlot getroffen. De koningin van Napels en Sicilië, die

volgens de voorspelling eener oude waarzegster „de roode mannen" moest vreezen, werd met koning Frans Ferdinand uit haar koningrijk verjaagd en haar heldhaftig gedrag in het belegerde Gaëta mocht haar het verlies der kroon niet besparen. De hertogin van Alençon, die naar de voorspelling der zelfde oude, te vreezen had voor een element „dat aan het water vijandig is," kwam verleden jaar in den *Bazar de charité* te Parijs in de vlammen om; en hoog rustig te midden van de jammerende vrouwen en de razende mannen, fatalistisch, als een geboren vorstin, wachtte zij met opgeheven hoofd en ver starenden blik den dood. De keizerin Elizabeth, die haar eigen waarzegster was, „reeds lang gestorven, voordat de dood haar trof," viel door de hand van een gemeenen moordenaar.

Maar zoo er van een huis, door rampen getroffen, gesproken wordt, wenden wij dan eerbiedig den blik naar den ouden Keizer. Want *hij* leeft. Toen hij vijftig jaren geleden den troon besteeg, vond hij den woedenden opstand der Hongaren te dempen. Achttien jaar later sloeg hem de harde hand van Bismarck en nam Italië hem Venetië af. Zijn broeder Maximiliaan werd in Mexico doodgeschoten; zijn eenige zoon, de kroonprins, schoot zich zelven dood of werd van kant gemaakt; zijn geliefde vrouw is vermoord. De troonopvolger is teringachtig; de beide deelen van de monarchie staan in onverzoenbare verbittering tegenover elkander. De oude Keizer viert zijn gouden jubileum.

Wel is een onevenredig zwaar deel van de rampen die vorsten treffen, aan Frans Jozef opgelegd. Maar hij is de keizer, hij kan ze dragen! Ik weet niets aandoenlijkers en verheffenders dan die boodschap aan zijn volk, waarin hij zegt in de zorg voor het welzijn zijner Staten den troost te willen vinden dien hij zoo noodig behoeft en waarin hij zijn onderdanen smeekt hem te willen helpen door de liefde en de onderlinge eendracht te hervinden, welke uit de monarchie voorgoed schijnen te zijn verbannen. Voorwaar, zij verheffen den veelgesmaden vorstenstand, die beide monarchen wier woorden de wereld in de afgeloopen maand vernam: de jonge Keizer met zijn blijde Vredesboodschap en de oude Keizer met zijn droef gebed van berusting en zelfverloochening.

Twee en een half jaar geleden, in Maart 1896, besloot het ministerie Salisbury de zoogenaamde Dongola-expeditie tegen de Derwisjen te beginnen. Egypte had wel niet veel last van die wilde volksstammen, (in tien jaren hadden ze maar tweemaal de grenzen van het rijk van den Chedive overschreden), maar men kon toch nooit weten. En ook, het werd langzamerhand zoo bedenkelijk rustig en ordelijk in Egypteland, dat de mogendheden, Frankrijk vooraan, wel eens konden gaan vinden, dat het tijd werd voor Engeland om Noord-Afrika te ontruimen. Eindelijk waren er nog de ongewroken *débâcle* van Chartoem, de dood van Gordon en de zegepralen van den Mahdi en den Chalifa, die Engeland begrijpelijkerwijze dwars zaten.

De expeditie is geschied, met Engelsch geld, ten minste niet met het voor-

schot van een half millioen pond uit de Egyptische schuldkas, die de Egyptische regeering aanvankelijk beschikbaar had gesteld, maar die krachtens arrest van het Hof van Alexandrië terugbetaald moesten worden. Langzaam en zeer secuur is de expeditie voortgetrokken langs den Nijl, het eerste jaar schier zonder botsingen, het tweede met eenige gevechten van beteekenis, het derde jaar eindigend in een geweldigen veldslag. Steeds had zij met de grootste terrein- en riviermoeilijkheden te kampen, maar bewonderenswaardig voorbereid en geleid, liep zij uit op een schitterend succes voor het Vereenigde Koninkrijk en voor den *Sirdar*, Sir H. H. Kitchener, weldra lord Kitchener of Khartoum. Gedurende de geheele expeditie, maar vooral in den slag bij Omdoerman, bleken de Egyptische troepen — vroeger voetvolk zonder gevechtswaarde, een ongeorganiseerde bende — uitmuntend gedrild en afgericht te zijn. Zij doorstonden de vreeselijke schokken der aanstormende Derwisjen meer dan eens, en dat beteekent wat. Want die woeste Mohammedanen, met hun strijdlust en hun fatalisme, deinzen niet licht af en slechts het moordende snelvuur van de Lee-Metford-geweren, die ik weet niet hoeveel kogels in de minuut afzenden, kon hun verwoede charges breken. Heele rijen werden weggemaaid en herhaaldelijk bereikte van de honderden bestormers geen enkele de vurende linie. Vijftienduizend Derwisjen sneuvelden, velen stierven een waren heldendood. De gewonden, het moeten er ettelijke honderden geweest zijn, werden op het slagveld door de Soedaneesche soldaten afgemaakt; een afschuwelijk werk, dat het humanitaire Engeland pijnlijk moet treffen, maar dat waarschijnlijk wel geschieden moest, omdat een gewonde Derwisj nog gevaarlijker is dan een aanvallende.

De Engelschen leden eveneens aanzienlijke verliezen, maar die niet in verhouding stonden tot de slachting, onder den vijand aangericht, wiens overblijfselen, met den Chalifa, geheel verstrooid naar alle windstreken wegvloden en van wien vooreerst wel niets meer vernomen zal worden. En de *Sirdar* deed zijn intocht binnen Chartoem. Hij vond er de plaats waar Gordon, door zijn regeering in den steek gelaten, vermoord werd; hij trof er in boeien de Europeesche gevangenen aan, kooplieden en liefdezusters, die veertien jaar, v e e r t i e n lange jaren, onder de barbaarsche macht van den donkeren vorst hun bestaan hadden voortgesleept....

Toen zou een klein deel van de expeditie den Nijl verder optrekken om Engeland's macht, die door den schitterenden afloop van de campagne, voorgoed over Egypte gevestigd scheen, langs den geheelen Nijlstroom vast te leggen. Maar eensklaps werden de dagblad-correspondenten teruggezonden, een keurkorps uit de expeditieleger gevormd en de *Sirdar* zelf voer snel den Nijl op naar Fasjoda.

Wat was er gebeurd? Er was een Europeesche vlag gezien op de muren van Fasjoda. Weldra werd het vermoeden bevestigd: de Franschen waren daar!

Dit is een geschiedenis à la Jules Verne. In alle stilte zijn sinds jaren al Fransche expedities van Fransch Soedan uit tot het hart van Afrika doorgedrongen. En op het oogenblik dat Engeland het dusgenaamde Egyptische

Soedan geheel onder zijn macht zal brengen, staat kapitein Marchand aan den eindpaal en roept: halt!

Er zal dus in Midden-Afrika een botsing zijn tusschen Engelschen en Franschen. De Fransche regeering houdt zich, zooals zij al lang gedaan heeft, stil en laat geen woord los over den ondernemenden kapitein. De Republiek grondt haar rechten op het prijsgeven van Soedan door Engeland in 1884, op Engelands belofte om Soedan verder met rust te laten, op enkele clausulen in het tractaat van Berlijn, op de opofferingen welke Frankrijk zich in Afrika getroost heeft en zoo meer. Toch verluidt dat de Republiek zich toegevend zal betoonen. Men zal moeten afwachten. De zegevierende *Sirdar* zal zich, als hij eenmaal te Fasjoda is, niet licht tot schipperen laten vinden en er is niet veel noodig om bij de vele bestaande, een nieuwe Afrikaansche quaestie in het leven te roepen.

Men mag als zeker aannemen dat Engeland bezig is zich in Afrika schadeloos te stellen voor de teleurstellingen die het in Oost-Azië ondervindt. Er is sprake geweest, in de *Pall Mall Gazette* en in de *Magdeburgische Zeitung*, van een algemeen defensief verbond tusschen Engeland en Duitschland; maar het schijnt dat die geruchten overdreven zijn. Evenwel, zekere overeenstemming tusschen die beide rijken moet wel tot stand gekomen zijn, men meent nopens den afstand van de Portugeesche Delagoa-baai aan Engeland. Dit zou voor laatstgenoemd land van onberekenbaar voordeel zijn, maar tevens een groot gevaar temeer voor de Boeren.

Engeland zoekt, gelijk ik zeide, zich in Afrika schadeloos te stellen voor wat het in China te lijden heeft. Het zag zich daar gedwongen voor Rusland het veld te ruimen en de theorie van de voor het wereldverkeer open havens te laten varen. Een schijnbaar succes, door de afzetting van den meer dan eens afgezetten en op zijn beurt afzettenden Lihoengtsjang bereikt, werd na enkele dagen te niet gedaan door het bericht, dat de Keizer van China, door den schrikwekkenden opstand der Zwartvlagen in het Zuiden benauwd, de regeering geheel had overgedragen aan de oude, anti-Engelsche intrigante, de Keizerin-weduwe. Ziedaar Engeland geheel achterop.

Op de Dreyfus-zaak, die haar schandevollen loop voortzet, maar waarin toch tengevolge van de geruchtmakende gebeurtenissen der laatste maand een flauwe schemering begint te gloren, zal ik zeker in vele volgende maanden de gelegenheid hebben terug te komen. Over het Bismarck-journaal van dr. Busch spreek ik liever niet; ik heb in de vorige maand over den IJzeren Kanselier zooveel goeds gezegd als ik met moeite bijeen kon brengen en ik zal nu mijn verontwaardiging over de hopeloos immoreele middelen waarmee deze man zijn groot doel nastreefde, maar voor mij houden.

23 September. P. v. D.

VAN DE REDACTIE.

De getreiterde Muze.

Het volk van Nederland zou, indien het zich veel om hen bekommerde, verbaasd wezen over zijn groote dichters: verbaasd en misschien verontwaardigd.

Immers, terwijl geheel de Natie zich met onstuimige geestdrift aan de voeten wierp van Haar, de verafgode achtienjarige, terwijl in allerlei dag- en weekbladen en maandschriften en ontelbare gelegenheidsuitgaven de lof werd verkondigd van Hare Majesteit de Koningin Moeder, en de Schoonheid en Gratie en Aanvalligheid en Deugdzaamheid van de jeugdige Vorstin, telkens nog toegesproken als „Oranjekind," terwijl millioenen dronken waren van vreugde en gingen stamelen door overmaat van gevoelsdruk, bleven Holland's groote dichters altijd maar zwijgen.

Dat een prijsvraag voor een gelegenheids-tooneelstuk werd uitgeschreven en dat daarop geen enkel voldoend vertoonbaar en gedachtenleêg ding werd ingezonden, moet ons niet verwonderen. Wij zijn niet rijk aan tsjiem-la-boemerige luî, die verschrikkelijk mooi in rijmen kunnen zeggen wat te banaal is om in proza te doen hooren. Trouwens, men had een stuk van goed gehalte maar voor het pasklaar maken.

Doch dat er, om cantates en ander gelegenheids-goed, nog weêr eens een beroep moest worden gedaan op zulke oude dichters als Schaepman, Banck en Beets, dat geen der jongeren spontaan zich aanmeldde met een nieuw jubellied, op nieuwe wijs, dit feit noopt tot nadenken.

Stel u voor dat die goede, bereidwillige zangers eens niet respectievelijk vier-en-vijftig, vijf-en-zestig en vier-en-tachtig jaar geworden waren, wie zouden dan den componist aan woorden geholpen hebben? De een of ander rijmvindende lintjes-jager?

't Is wel merkwaardig dat de jonge Koningin voornamelijk is bezongen door veteranen en dat een geheel nieuwe gebeurtenis in onze historie moest worden bedicht door menschen, die, hoe verdienstelijk ook, toch niet meer — zij het dan volkomen ten onrechte — worden gewaardeerd door het jonge dichtergeslacht. Mij dunkt, de geschiedschrijver die, bij wijze van uitzondering, mocht willen letten ook op de houding der jonge dichters, zal dit zeer bevreemden. Hij zal naar eene verklaring gaan zoeken en die misschien vinden.

Vooreest moet hij constateeren dat het tegenwoordige Nederland niet rijk is aan Allemanspoëzie. Er zijn wel zeer gewaardeerde dichters, gelezen in ruimen kring; maar zelfs dezen mag men niet populair noemen. Hun werk is daarvoor veel te intiem. Het drukt zoo heelemaal *niet* uit de algemeen-nationale gevoelens. Onze moderne dichters hebben niets van A e o l u s-harpen,

waardoor de vaderlandsche wind lustig waaien kan en die daardoor dan ook van die aangrijpende windharpklanken ten gehoore brengen. Vroeger waren er van die lieren — ik zeg er geen kwaad van! — die je in een boom of aan een torenspits kon hangen. Dan kwamen er vaderland-verheerlijkende geluiden uit. Maar onze jongeren schijnen zoo'n gemakkelijk instrument niet machtig te kunnen worden.

Misschien zijn er ook wel veel minder algemeen-nationale gevoelens; misschien is de vroegere zelfvoldaanheid der Nederlanders ook wel verdwenen. Nationale zelfgenoegzaamheid, toch, is de moeder van nationale gelegenheidspoëzie.

En dan zal de historie-schrijver nog wat anders te constateeren hebben.

Tegenover het bergstroomerig enthoesiasme der overgroote meerderheid, (een enthoesiasme zoo echt als een Vorstin het zich maar kan denken en droomen) moet de historicus wel boeken de zeer zeker bestaande, onmogelijk weg te redeneeren of zelfs maar één oogenblik te vergeten aspiraties van een gedeelte der intellectueel hoog staanden, die, hoewel zij zeker wel al het dichterlijk mooie gevoelen, dat er ligt in die troonsbestijging eener schoone achttienjarige, toch koel blijven tegenover het koningschap, omdat zij een volstrekt andere Staatsinrichting als dringend noodig en alleen-reddingbrengend beschouwen.

Ik wil hier geen namen noemen. Onze lezers kennen groote, jonge dichters, die openlijk strijden voor sociale idealen, die onder een vorst of president nimmer werkelijkheid kunnen worden.

Maar nog een andere reden moet worden opgegeven.

Onze moderne dichters hebben getoond uiterst fijngevoelig te wezen. Met al hun liefde voor de Gemeenschap, met al hun waarachtig leed over de jammeren van den Vierden Stand, zijn ze aristocratisch van aanleg. Aristocratisch vooral in hun kunst. Ziet maar hoe afgezonderd ze leven en vooral werken. Zij groepeeren zich niet duurzaam. Ieders individualiteit is zóó scherp belijnd dat van samensmelten tot groep of school bijna geen sprake wezen kan. Ze dragen hun werk hoog boven de hoofden voor zich uit, voorzichtig, als in een processie. En zullen ze nu met tientallen, dozijnen, honderden, die zij als kunstenaars minachten, op een bepaalden dag meê gaan bewierooken, meê hun lier in 't stof gooien voor de voeten eener Vorstin? Zullen zij, die zich ver houden van alle populair gedoe, nu zich mengen onder een om den bijval des volks bulderende en huilende rijmelaarsmenigte?

Het lieremansgedreun zou hen eerder tot zwijgen noodzaken dan opwekken tot zingen. Het buitensporige en vooral het leelijke van zeker vorstinne-gevlei moet hen schuw zich hebben doen terugtrekken tot héél diep in hun intimiteit, waar de jankende straatmuze niet gehoord wordt.

Wij moeten dit alles betreuren. Het zou pleiten voor Volk èn Dichters, indien de rijmelaars op den achtergrond bleven en hoofdzakelijk naar echte zangers werd geluisterd. Maar dit zou slechts mogelijk wezen, indien het

Nederlandsche volk voeling had met de opperste Nederlandsche kunst. Nu ik het neêrschrijf vind ik dit zinnetje nijdig komiek. En toch zijn er wel volken geweest, die in hun geheel artistiek aangelegd waren en hun hoog vreugdegevoel hoorden uiten door waarachtige dichters. 't Heeft weinigen gehinderd dat het hier is geuit op een wijze, die werkelijk niet passend was voor de hoogheid van de nationale vreugde en 't moet maar enkelen hebben getroffen dat aan onze zoo innig beminde vorstin het hoog genot is onthouden vóór haren troon te zien geschaard de opperste woordkunstenaars van haar jubelend volk.

O, zeker, Hare Beminlijke Majesteit, heeft Haren dank en Hare bewondering uitgesproken voor hetgeen men Haar ter eere heeft gerijmd. We mogen ons verzekerd houden van de echtheid zelfs dier bewondering. Want, wie ter wereld zou in staat wezen tot het oefenen van kritiek, op het oogenblik dat een fier volk in aanbidding voor hem nederligt, dronken van liefde en dankbaarheid?

Doch het zou kunnen zijn dat Hare Majesteit later, veel later, al die gedichten ter hand nam en herlas, wat Zij in deze dagen indrukwekkend heeft gevonden en dan tevergeefs zocht naar de namen der dichters, die Haar werden genoemd als de grootsten onder de moderne woordkunstenaars van Haar volk. Zou het aan de jonge, ontwikkelde en naar men zegt met smaak begaafde Koningin behagen dan te moeten herlezen wat een, ter wille van de gelegenheid, jammerlijk geteisterde Muze heeft voortgebracht?

Het prachtige Wilhelmuslied is verknoeid en voor het feest pasklaar gemaakt. Een dichter met luisterrijken naam heeft er meê gedaan als een voorsnijder doet met zijn visch: de graatjes er uitgehaald en er is wat nieuwe oranjesaus overheen gekieperd. De Koningin heeft, in plaats van forsche mannentaal, waarin werd uitgedrukt wat Nederland van Haar hoopt en wat Nederland van Haar vraagt, van denzelfden dichter een versje gekregen, waarin Haar deugden worden opgesomd en Zij is tentoongesteld als 't modelkind uit Van Alphen's meesterwerken.

In plaats van het jubellied voor de jeugdige Vrouw, getuigend van het Ideaal des Volks, kreeg Zij een verjaringsgedicht voor een schoolkind.

En allen zeurden Haar toe dat ze een „kind" was, een „oranjekind", een „oranjemaagdelijn". 't Is het ware epitheton voor een schoone achttienjarige in den hermelijnen vorstenmantel gehuld!!

O, hoe die vriendelijke dichters, dichters van naam toch en werkelijk vol goeden wil, rondspartelen in een poel van banaliteiten, waaruit ze zich maar niet kunnen opheffen! Men moet medelijden met ze hebben. Zij porren, kriebelen, aaien, schoppen, smeeken hun Muze. De beklagenswaardigen klemmen haar tusschen deur en deurstijl om er nog wat uit te persen. Maar het helpt niet genoeg. 't Ligt niet aan hen. Ik verwijt hun niemendal. Ik blijf eerbied hebben voor de begaafden ook na een ongelukkig pogen. Maar er heeft een vloek gerust op de gelegenheidspoëzie. Onder de groote, spontane, ongearticuleerde jubelkreten van het Nederlandsche Volk, piept de

Muze der Nederlandsche gelegenheidsdichters akelig valsch met een miserabel versleten stemmetje.

Men vraagt zich af na de lezing van die gelegenheidspoëzie, hoe het mogelijk is geweest dat geen der dichtende heeren, die toch allen getoond hebben wel wat beters te kunnen maken, op het voor de hand liggende denkbeeld is gekomen dat nieuwe tijden ook nieuwe idealen, nieuwe nooden — helaas! — en nieuwe eischen hebben, dat het toch wezenlijk niet aangaat verouderde begrippen, voorstellingen en beelden, door jammerlijk versleten rijmwoorden aan elkander te lijmen. Zoo levert men niet meer dan parodieën, al is het weezoete gevlei ook waarachtig gemeend.

Ik wil hier geen regels aanhalen; geen der heeren afzonderlijk lastig vallen met zeker heel ongewenschte kritiek. Hun werk, geschreven voor de „gelegenheid," verdwijne voor goed met de laatste eerepoorten en de allerlaatste vlaggen. Dat is het beste, wat ik hun wenschen kan. Zij hebben gedaan wat zij konden, met de beste bedoeling, belangeloos, niet uit eerzucht, maar enkel omdat zij er van overtuigd waren nog heden ten dage, in den waren toon, op waardige wijze, hun geliefde vorstin te kunnen eeren.

Met heel mijn ziel hoop ik dat ook Hare Majesteit deze poëzie zal vergeten. 't Was maar wat vuurwerk, minder fraai dan werd bedoeld en van minder effekt dan de makers hadden verwacht. Onze jonge Koningin weet — ja, zeker, zij *moet* weten — dat er in Nederland nog andere verzen worden gemaakt. Verzen met poëzie.

Wij hopen dat Hare Majesteit van die kunst moge ontvangen de hooge wijding, die zelfs de draagster van kroon en scepter niet anders deelachtig kan worden dan de nederigste van Haar volk: door tot Haar te gaan. Want die kunst wordt niet officieel. Zij blijft, vóór alles, geheel onafhankelijk, geheel zichzelf.

En indien nu de Vorstin wil doordringen tot het wezen dier moderne woordkunst, zal Zij dan worden afgeschrikt door denkbeelden en idealen, die zóó ver afstaan van de ideeën en wenschen, die men Haar heeft leeren beschouwen als de eenig geoorloofde? Ik geloof het niet. Onze Koningin zal een kunstwerk kunnen liefhebben om de kunstwaarde alléen en Haar jong, vrouwelijk gevoel zal Haar hoog beuren over de officieele sluitboomen, die gepaste van ongepaste overtuigingen scheiden moeten.

Slechts door de dichters, die niet vleien, kan Zij nader worden gebracht tot het innigste van Haar volk. In hun werken openbaart zich het gevoelsleven der Natie in zijn uiterste fijnheid, in zijn geweldigste kracht. Zij vertolken niet de volksmeening van heden, misschien evenmin die van morgen. Maar het woord van den eenling heeft ook waarde voor wie regeeren; vooral indien het een dichterwoord is.

F. L.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

Fokel, door Mr. M. G. L. van Loghem (Fiore della Neve). L. J. Veen — Amsterdam (zonder jaartal).

Des avonds, als het donker is, dan moet lief moesje vertellen. Zij heeft niet altijd héél veel lust en tracht het soms uit te stellen. Maar, och, de kindertjes hooren graag van ongehoorde dingen, wanneer zij moê zijn van hun spel en schor van 't jubelzingen. Dan neemt lief moesje er 'een op schoot, een ander zit op 'n stoofje, twee hangen er aan den grooten stoel — Nu zijn ze heel zoet! — 'k Geloof-je! want als mama aan 't vertellen gaat, kun je een speldje hooren vallen. Ze doet het zoo lief en ze doet het zoo lang en lief moesje boeit hen allen. Nù komt er iets o! — heel erg komieks en dàn weêr een moordhistorie, maar je wordt er niet zoo héél ak'lig van: het is geen *memento mori;* wel neen 't is maar eventjes gruwelijk en jaagt door je leden maar effen een rilling van bang-in-het-donker-zijn. Moê wil niet de kinderziel treffen! Ze houdt het maar bezig, dat kleine goed, totdat het van zelf haar komt vragen: zeg maatje, als de laatste man dood is gegaan, wil ons dan naar bedje toe dragen!

En het groote romanlees-publiek is niet veel wijzer en vraagt niet veel meer dan die zoete kindertjes.

Mevrouw neemt een portefeuille van 't leesgezelschap ter hand, wanneer de kinderen naar bed zijn en de dienstboden rustig in de keuken zitten. Zij hoort de keukenmeid bezig met haar snorrende naaimachine en zit dan even te bedenken dat het brave mensch werkt aan haar uitzet. Och, ja! dat weet ze nog zoo goed, dat zij óók aan haar uitzet bezig was! En nu al moeder van drie kinders en Jakob begint al kaal te worden. Je kunt het erg zien, als hij zoo voorover zit om de krant te lezen. Zij zou wel willen dat hij 't eens probeerde met een haarmiddeltje. Er staan zulke prachtige attesten in de advertenties van Pruikschuw's wonderwater. Maar ze zeggen dat je daar ook al niet op aan kunt. Mensch! d'r is zooveel bedrog in de wereld.

Hè, *Fokel!* Dat zal mooi wezen! Dat is geschreven door dien dichter van de *Liefde in het Zuiden.* Ze heeft dat heerlijke vers gelezen in haar verlovingstijd. Jakob kon er heele stukken uit van buiten. Heel mooi zei hij ze op met een stem, een klank, die haar wat heel vreemds deed gevoelen. 't Was of hij haar van binnen streelde.... Mensch, mensch! wat lang is dit al geleden! Nu leest Jakob heelemaal geen verzen meer; laat staan dat hij ze van buiten leeren zou.... *Fokel*, 'n vreemde naam. Als 't maar geen historische roman is uit IJsland of die kontrijen uit. Ze houdt niet van historische romans. Je moet heel geleerd wezen om er een te kunnen maken, dàt zal waar wezen, maar wat kunnen een gewoon mensch die oude helden en zoo wat schelen? Ze houdt veel meer van romans uit het hedendaagsche leven. 't Is maar jammer dat ze die tegenwoordig zoo gewoon maken. Zoo alledaagsch. Er gebeurt niemendal romantisch in. Je hoort maar van ontevreden schepsels, zonder dat je eigenlijk sympathie voor ze hebben kunt. Ze zijn allemaal zoo overdreven, zoo lastig van humeur. In plaats van de menschen en de dingen te nemen zooals ze zijn, gaan ze hun geluk bederven door alles haarfijn uit te pluizen. En, overtuigd dat het opperste geluk hun toekomt, jammeren ze dikke boeken door als zij bemerken dat er aan hun lot nog wel iets te verbeteren zou vallen. Neen, als een schrijver

dan met alle geweld overdrijven moet, laat hij het dan doen in 't komische — dan lach je nog ereis — of in 't slechte of avontuurlijke, dan krijg je nog eens wat emotie, wat andere emotie dan die suffe, die je in 't dagelijksch leven al genoeg krijgt.... Daar is me Jakob nou waaratje over zijn krant in slaap gevallen! Hij zit ook zoo dicht onder 't gas. Kijk, daar zou een zoogenaamd modern auteur nu een heel hoofdstuk over vol schrijven: de vrouw, die zich rampzalig voelt omdat háár Jakob 's avonds aan de theetafel in slaap viel. Ze maken de vrouwen pretentieus en ontevreden, dàt doen ze, met hun akelige boeken! Wanneer zou een vrouw ooit ereis lezen kunnen, als haar man nooit kranten las of sliep onder de thee?

Fokel. Jakkes wat een rare omslag! Net zoo iets van Toorop. O, 't is bepaald weer een boek, waaraan een mensch met gezonde denkbeelden niemendal heeft. Als een boek er zóó uitziet, van buiten.... Enfin, ik moet het tòch gelezen hebben. 't Is van *Fiore della Neve*. Jakob zegt dat deze pseudoniem *Sneeuwbloem* beteekent. Hij is héél knap, mijn man. Jammer dat hij zoo zelden eens over degelijke dingen met mij praat. Maar dan zou ik niets lezen kunnen. Dat is óók weer waar. En ik houd me zoo graag op de hoogte.

En Mevrouw gaat lezen van een treurig, somber gezin in een groot heerenhuis op de Heerengracht bij den Amstel, een huis met zeven ramen op de bel-étage, mooi gemeubeld, alles even royaal en toch zijn de bewoners niet gelukkig. — Daar begint het alweêr! Toch zal zij doorlezen. — En zij leest door. Weldra hoort zij niet meer het snorren van de naaimachine en niet eens verneemt zij het snorken van haar echtgenoot en de kookgeluiden van haar thee. Dàt is nu eindelijk eens een roman! Hè, die Amager, die er een maîtresse op na hield. Zoo'n ouwe vent! En die idiote Christiaan en die grootmoeder ook al aan 't malen! Je hoort dat geroep van „Bekkawa, Bekkawa." Net een wilde! Die arme mevrouw Amager. En ze was nog wel van adel. Dat is ook al niets waard, als je geen geld hebt, tegenwoordig! Gelukkig dat Clara thuis komt. Maar nu krijgt Fokel met twee voorkinderen van haar man te doen. Neen. Er zal een gouverneur komen. Gelukkig! Of — neen — wacht dààr zal je 't hebben: Fokel en die gouverneur.... Vervelend, als je zoo veel romans gelezen hebt, dat je dan dadelijk begrijpt waar 't heen gaat. Toch niet eventjes achteraan kijken. Dan is de aardigheid er af. Want.... het kon ook nog wezen dat de gouverneur en Clara.... Juist, dàt zal het zijn. Clara en de gouverneur en Fokel dood aan een ongelukkige liefde. 't Zal griezelig worden....

Hi! hi! hi! Neen, die is goed! Dat 's een leuke baas, die Walstede! Wat een malle antwoorden geeft die aan Amager! Komieke uitdrukkingen „schoolfrik, geen snars, duivelstoejager..." 't Wordt vroolijk. Gelukkig! Hè, al die narigheid ook! En wat een origineel, die Walstede. Hoe is 't mogelijk dat hij niet heelemaal in de war is in dat mooie huis? Tegen Fokel doet hij ook al zoo vreemd. Het wordt spannend. Zou zij hem nemen als gouverneur? Het kan haast niet. Hij praat weêr van „zijn baas" en „gepierd." Hij laat merken dat hij haar oud vindt. En zij is pas acht-en-twintig. Neen, ze neemt hem niet. Wel neemt ze hem goed op: z'n oogen z'n tanden. Ze maakt om zoo te zeggen kennis met hem, zooals de hondjes dat met een vreemden bezoeker doen.

„Er was om hem heen iets mannelijks, prikkelends, krachtigs; het was of hij zijn eigen atmosfeer had in de lauw-weeke atmosfeer van de kamer, waar het een en ander Japansch, het een en ander van Russisch leer, met een flacon, een geparfumeerd sachet, den violengeur van het bad en den irisgeur van schoon linnengoed, die

haar zelf nog omzweefden, (hieronder niet begrepen het een en ander Japansch enz.) zich mengden, en de lucht zachtloom, krachteloos schenen te maken." (Wat heeft zoo'n dichter een fijne neus!) O, o, mevrouwtje, mevrouwtje, wat neem je dien onderwijzer vreeslijk op.

„Het was alsof zij te midden van die weekheid de warme, frissche, gezonde luchtlaag die hem omgaf, zijne „aura" onderscheidde. Zijn pantalon was slecht gemaakt...." Als Jakob niet zoo lekker sliep, zou Mevrouw even vragen of „warm en frisch" wel gaat en of hier het woord „aura".... Maar ze heeft geen geduld om het op te zoeken in Kramer's en leest gretig door. 't Verhaal wordt hoe langer hoe boeiender. Walstede temt dadelijk den idioten Christiaan en komt voor goed in huis. Hij commandeert iedereen. Later ook Clara. Een vreemd meisje, die Clara. Je weet niet wat of de schrijver met haar voor heeft. Dàn zou je weêr denken dat de gouverneur nog met de rijke jonge dame zal gaan strijken en dan weêr houd je je hart vast dat het verhaal naar den onzedelijken kant zal gaan. Fokel wordt jaloersch van haar stiefdochter.... (Even zien hoeveel blaadjes nog. Neen, het is nog lang niet uit. Toch Jacob maar laten slapen. De krant wordt morgenochtend eerst laat gehaald omdat het dan Zondag is.) O, nu moet zij al naar het buitenland. Clara gaat meê. Van Walstede krijgt een ongeluk, terwijl zij in Duitschland zijn. Dadelijk naar huis terug. O, o! griezelig van dat liedje van varkens, dat de gouverneur zingt onder zijn ijlen. Het slaat zoo op den toestand. Maar dat geheim-middel, dat de Italiaansche dokter haar in Duitschland gaf, dat was óók griezelig! Die Jacob slaapt rustig door. Hij heeft geen gevoel meer voor litteratuur. Hij zou me uitlachen als hij wist hoe ik inwendig beef. Want er moet wat gebeuren met dat vergif.... Sekuur moet er wat meê gebeuren! Gelukkig ruikt de onderwijzer bij haar thuiskomst „naar ouden tabaksrook en inkt en manskleeren." Fokel zal nog behouden blijven door haar fijnen neus. (Nog zeven-en-veertig bladzijden. Jakob zal aanstonds wel brommen, maar in vredesnaam!) Ze wil den gouverneur wegsturen. Zou 't zóo saai afloopen? „Zij zou trachten haar dwaze prikkeling, haar bachantische razernij, te vergeten. Zij was op een stoel gaan zitten en durfde hem nauwelijks aanzien." Wat een gemeen mensch, die Fokel! Och, of je al van adel bent en in een mooi huis woont op de Heerengracht en dan nog wel met zeven ramen op de bel étage en bij den Amstel, 't geeft alle maal niets; als er een slechte aard in je zit, ben je niet beter dan een dienstmeid, die erg op jongens is.

O, nu komt het. Hu! wat akelig. Amager wordt erg naar. Fokel denkt weer aan het vergif van dien geheimzinnigen Milaneeschen dokter. Zou ze?... waarachtig. En dood gáát hij. Wat kan een mensch toch diep zinken! En dat om zoo'n ongemanierden schoolmeester! Als je zelf van adel bent. Och, dat blauwe bloed gaat ook al zoo gauw aan 't koken. Vreemd dat die hollandsche dokter geen achterdocht krijgt! Enfin, de medische Faculteit wordt wel eens meer aan de kaak gesteld in romans.

O, wat een afschuwelijk-tooneel!

Dat mensch is razend geworden. Is dàt Fokel? Ze vliegt den schoolmeester zoo maar aan! Ajakkes! Hè, daar griezel je nu van, als fatsoenlijke vrouw. Neen, Fiore, dat valt me tegen in den dichter van *Een Liefde in het Zuiden.* 't Lijkt wel iets uit Zola, tenminste naar ze er van vertellen.

En die idioot met zijn spâ... En dat die nu juist den fatsoenlijken gouverneur moest raken!

Die Fokel komt er veel te goed af „der wereld het schouwspel gevend van eene beeldschoone weduwe zonder behaagzucht (dat moest er nog bij komen!) en ontroostbaar." Gesteenigd had ze moeten worden,

die giftmengster! Het mooie huis op de Heerengracht bij den Amstel uit — en de buitenplaats afgejaagd. Ik had haar laten bedelen. En die Milanees met zijn Aralda-kristallen .... Maar zóó is het wel echt natuurlijk. In de werkelijkheid worden ook lang niet alle misdadigers gevat, vooral niet die in mooie huizen wonen. Dàt heeft de schrijver ons bepaald willen leeren. Zou hij socialist wezen? Alle rijkaards zijn slecht of idioot of aan den suffen kant en die eenvoudige onderwijzer is de ware held van 't boek ....

Ssssttt ....! De thee vliegt uit het tuitje van den trekpot en Jacob uit zijn stoel.

Mijn God! Bettekoo, wat voer je nou weer uit? Is dat schrikken! O, zat je weer met een romannetje? Zeker om „op de hoogte te blijven," hè? — Jacob haalt zijn gouden remontoir, gehuld in een ouwe-vestzak-atmosfeer van samengestelde weekheid te voorschijn.

Half tien!!! Ben je mal geworden, Bettekoo?

Mevrouw bloost en gaat stamelen. De warm-frissche atmosfeer van Jacob, die lekker heeft geslapen, is zoo mannelijk, prikkelend en krachtig. Dat stemt haar ootmoedig. Ze maakt verontschuldigingen en versche thee. Onderwijl vertelt zij den roman, die ook Jacob zeer boeit in de verkortheid van het haastig relaas. „Ik moet zeggen — ja — dàt kan ik me begrijpen, dat je zoo'n boek achter mekaâr uitleest en er je thee om vergeet."

Des nachts konden de echtgenooten niet goed slapen, alhoewel de kinderen zoet waren. Want Jacob had op het kapitaal van zijn nachtrust al zoo veel voorschot genoten dat er hem maar zeer weinig van overbleef en Bettekoo schrok ieder oogenblik wakker. Dàn droomde zij den Milaneeschen Araldadokter voor zich te zien en dàn weêr den idioten Christiaan met opgeheven spade; nu eens voelde zij de hersens van den onderwijzer haar in 't gelaat spatten, een ander maal proefde zij het, in fijnen naaldvorm kristallizeerend Aralda-bitterzout.

„Bitter .... bitter .... niet drinken, Jaaa-kobb ...." sprak zij met schorre stem.

„Nog daagt het niet, Bettekoo. Ik heb mijn bitterwater nog niet noodig!" antwoordde hij, zeer heusch, omdat hij toch niet slapen kon.

NASCHRIFT.

„Is dàt nu een beoordeeling?" vraagt een lezer.

Neen, mijn meester, het is een gebruiksaanwijzing.

* * *

Dit zijn Vlaamsche vertelsels uit den volksmond opgeschreven door Pol de Mont en Alfons de Cock met dertig teekeningen van Karel Doudelet. Gent, bij van der Poorten. Deventer, bij Kluiver.

Een folkloristische studie van beteekenis, een verzameling vertelsels van zeer ongelijke waarde, een plaatsbepaling voor het ontstaan dier vertelsels, die mij wel wat gewaagd voorkomt en dertig zeer mooie, stijlvolle, allerschranderst bedachte teekeningen van een vlaamsch kunstenaar, dien men ook ten onzent hoogacht.

F. L.

„Huzaren de IJssel overtrekkende", naar een aquarel. van den Heer: M.

J. HOYNCK VAN PAPENDRECHT

DOOR

A. L. KOSTER.

J. Hoynk van Papendrecht

Met opgewektheid nam ik op mij om wat aangaande de kunst van Hoynck van Papendrecht te schrijven bij de reproductie zijner werken, die in deze bladzijden voorkomen en die wel geen volkomen maar toch een zeer sterken indruk van zijn talent geven.

Daar het mij steeds treft, dat hij zoo'n eigenaardige plaats onder de Nederlandsche artisten inneemt, gevoel ik dat ik iets te zeggen heb aangaande zijn kunst en dit leidt er als vanzelf toe om het opgedragen onderwerp met ingenomenheid te behandelen. Die eigenaardige plaats dankt hij vooral aan zijn gave als illustrateur want het is voornamelijk als zoodanig dat zijn talent zich oorspronkelijk en krachtig openbaart.

Te vergeefs tracht ik voor illustreeren een geschikt woord in onze taal te vinden; het gelukt mij niet. Wel is waar beijveren sommigen zich om het oud-Hollandsche „verluchten" ingang te doen vinden, doch dit geheel verouderde woord spreekt niet meer tot ons en wekt de gedachte aan de bedoelde kunstuiting niet op. Toevallig pasten jongere letterkundigen deze uitdrukking in den laatsten tijd herhaaldelijk toe in de bespreking van versierde uitgaven, vooral van hen die er zich op toe leggen om het karakter der illustraties met de versiering van den tekst (lettertype, beginletters, hoofden en sluitstukken) in onderling verband en in denzelfden geest te houden en is daardoor „verluchten" onwillekeurig eenigermate aan een bepaalde richting der illustreerkunst verbonden geworden.

Tot de volgelingen van deze opvatting kan Hoynck echter niet gerekend worden; een ornamentieke behandeling is hem geheel vreemd en hij is te veel een man uit één stuk om ter wille van mode- of tijdgeest een wijze van uitdrukking aan te nemen, die hem niet eigen is en waarin hij zich niet naar zijn hart uitspreken kan.

Tamboer 1830, naar een studie in waterverf.

Als hij door karakter- en smaakvol teekenen aan de voorvallen, personen, landschappen of andere bizonderheden uit den tekst een krachtige, plastische uitdrukking kan geven, dan acht hij zijn doel bereikt. Hij stelt zich daarmede op het standpunt, dat de teekenaars der groote buitenlandsche geïllustreerde week- en maandbladen innemen

Gelukkig belet deze meening hem niet om de verdiensten van anders opvattenden te waardeeren zooals mij herhaaldelijk bleek gedurende de jaren dat wij gezamenlijk zitting hadden in de redactie van *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift.* Een degelijke en gevoelige teekening had

steeds zijn steun al kon hij zich met de opvatting als illustratie soms niet vereenigen.

Daarentegen stelde het mij dikwijls te leur dat de diepte en den omvang van zijn talent in de wereld der schilders, teekenaars en kunstbeoordeelaars zoo zelden op de juiste waarde geschat werden. Aangenaam was het daarom te ervaren dat zijn inzending voor de Groepententoonstelling, in Pulchri Studio te 's Gravenhage in den winter van 1898 gehouden, algemeen met instemming begroet werd.

Dit was een gelukkig verschijnsel want ik acht het voor beide partijen van

Kanonniers 1830, potloodschetsen.

veel belang wanneer ernstige kunstbroeders tot het inzicht komen welk een degelijk artist hun vakgenoot Hoynck is, welk een gevoelig en vaardig teekenaar hij is, hoe juist hij ziet, hoe smaakvol hij uitvoert wat hij ziet en hoe hij op zijn wijze den naam onzer Nederlandsche kunst bevordert en hooghoudt.

Bovengenoemde tentoonstelling deed zoo juist zijn veelzijdige ontwikkeling uitkomen en tevens de bizondere plaats die hij in de Nederlandsche kunst inneemt, want hoe verschilde zijn inzending van de bijdragen der andere deelnemers!

Naast doorwerkte, fraai geschilderde studies van paarden en figuren, meest krijgslieden uit verschillende tijdperken en van velerlei landaard, waren er

vluchtige als opgeschreven penteekeningen op allerlei gebied, naast veel studiewerk en ontwerpen voor illustraties gaf hij er te zien die geheel uitgewerkt en reeds voor de versiering van boekwerken hadden gediend. Ook stelde hij schilderijen en aquarellen ten toon, benevens geestige schetsen met pen en potlood, vluchtige portretten van typen, vrienden en bekenden.

Daar men van hem slechts zijn schilderijën in olie- en waterverf en zijn illustraties in de Hollandsche geïllustreerde tijdschriften kende, was het zeer

„De sectie Sodenkamp in Brussel 23 Sept. 1830",
naar de schilderij in het Historisch Museum der Rijdende Artillerie.

begrijpelijk dat deze tentoonstelling bij velen de meening aangaande onzen artist belangrijk wijzigde; want, bescheiden man als hij is, had hij nooit de gelegenheid gezocht om eenigszins volledig te laten zien wat hij als kunstenaar vermocht.

Het bleek toch eerst welke pijlen hij nog in zijn koker had toen de illustraties verschenen voor *Familie en Kennissen* door Haverschmidt, voor *Het Gedenkboek van het eeuwfeest der Rijdende Artillerie* door Kapitein N. van Es, voor den roman *Mylady Nobody* door Maarten Maartens in het Engelsche

weekblad *The Graphic* opgenomen, voor *Sinjeur Semeyns* door Schimmel en de talrijke penteekeningen, die *The Daily Graphic* van hem plaatste. Dit is alles werk der laatste jaren en het is zoo belangrijk dat een nadere bespreking niet uit mag blijven.

De hoofdindruk is dat Hoynck over het algemeen blijkbaar niet beoogt om schilderijën in zwart en wit te geven, ten minste niet in den zin van recht hoekig omlijnde tot den rand toe volgewerkte teekeningen, doch dat hij zich gewoonlijk bepaalt tot het uitbeelden der gewenschte voorstelling en zoo daarin al de stemming en den toon van het weer, en het logisch opbouwen van een compositie in licht en donker in een bepaalde lijst, gegevens die door ons landschapschilders steeds van zooveel belang geacht worden, minder tot hun recht komen, de stemming en de toon van die voorstelling brengt hij daarentegen tot een krachtige uitdrukking. Door een geestig spel van licht en schaduw bereikt hij een levendig effect terwijl de juiste typeering en de onbevangen techniek den indruk verhoogen, hoedanigheden die zelfs niet ontbreken bij de kleinere losse tusschen den tekst gedrukte illustratietjes, waardoor deze soms tot de beste voortbrengselen van zijn teekenkunst gerekend kunnen worden.

Potloodschets.

Het is wel eigenaardig dat Hoynck's talent zich in een richting ontwikkelde zoo geheel afwijkend van de hoofdbeweging, die door de Nederlandsche kunst in de laatste 30 jaren gehuldigd werd.

Hij zocht en vond langs geheel andere paden.

Gedeeltelijk zal dit verschijnsel wel een gevolg van zijn buitenlandsche opleiding zijn al wordt dit door de kunst van zijn Hollandsche tijdgenooten aan de Antwerpsche Academie als Bastert, de Josselin de Jong, Dake en Oldewelt, die men moeielijk geestverwanten kan noemen, allerminst bevestigd. De verklaring zal dan ook wel schuilen in de persoonlijkheid van den artist, die zich geen andere wijze van uitdrukken voorstellen kan en daardoor aan zijn werk den stempel van zijn eigen opvatting meedeelt.

Hij had het voorrecht reeds op jeugdigen leeftijd met de teekenpen ver-

trouwd te worden daar zijn vader, die een groot liefhebber van teekenen en schilderen is en zelfs meermalen het penseel met smaak hanteert, al zeer vroeg het teekenen in zijn zoon aanmoedigde en daarmee voortging toen deze te Amsterdam aan de Handelsschool voor een loopbaan in den handel opgeleid zou worden.

Onder deze begunstiging ontwikkelde zich de liefhebberij in het teekenen tot een roeping voor de kunst. Gelukkig stelden zijn ouders hem in staat om deze te volgen, zoodat hij in 1878 op zestienjarigen leeftijd op aanraden van Rochussen, een stadgenoot van Hoynck's vader, met wien deze bevriend was, zijn studietijd aan de Academie te Antwerpen kon beginnen. Daar oefende hij zich in het teekenen naar de afgietsels der antieken, doch begaf zich later naar München om er de lessen der teeken- en schilderklassen bij te wonen.

In 1884 te Rotterdam teruggekeerd ving hij zijn loopbaan als schilder aan en vestigde weldra de aandacht op zich door de schilderijen en aquarellen, die hij op verschillende tentoonstellingen inzond. Zijn onderwerpen waren meerendeels aan het militaire leven ontleend, een voorkeur waaraan hij steeds getrouw is gebleven.

In deze kunstwerken, die met veel kennis en zorg uitgevoerd werden, gaf hij geen stout gedachte composities van licht en donker, geen machtige kleurentegenstellingen, noch zocht hij innige stemming van toon en kleur, hoedanigheden die soms ten koste van duidelijkheid der voorstelling of verwaarloozing der teekening van onderdeelen triomfeeren. Met die opvatting, die aan zoo menig bewonderenswaardig doek van Breitner het aanzijn gaf, dweept hij blijkbaar niet, al waardeert hij de groote hoedanigheden die anderen in die richting ontwikkelen.

Empire soldaat, naar een penteekening.

Wat zijn liefde heeft, dat is de kernachtig juiste, de gevoelige en geestig sprekende lijn, de smaakvolle groepeering der massa's, de ongedwongenheid der houdingen en bewegingen, een rijkdom van pittig uitgevoerde en taktvol aangebrachte détails.

Zijn toets is meer bezield door den vorm dan door de kleur.

Daardoor komt zijn talent meermalen tot een betere uitdrukking in zijn waterverfteekeningen dan in zijn schilderijen, daar de eerste allicht tot een

meer luchtige en losse behandeling aanleiding geven wat meer in den geest van Hoynck's talent valt. De hierbij gevoegde reproducties van „Een vossenjacht op de Veluwe" en „Een oefening met zwemmende paarden aan den IJssel" bevestigen deze meening naar mijn inzien.

Toch heeft menig verdienstelijk doek zijn atelier verlaten.

Levendig herinner ik mij het schilderij, dat hij in 1894 (in Arti) tentoonstelde en dat een karakteristieke voorstelling gaf van „Een bespreking" na den afloop eener manoeuvre op de heide. In ongedwongen houding volgen talrijke officieren, om hun chef gegroepeerd, diens critiek op de zoo juist beëindigde veldoefening.

Studies voor schilderij, „drinkende paarden."

De geheele groep met veel kennis en smaak gecomposeerd, in doffe tonen gehouden, bevindt zich in een vallei die de hoogere lijnen der vaalbruine heide tot achtergrond heeft en door een fijne bewolkte lucht, wit met teer blauw, overwelfd wordt.

Dieper van kleur dan zijn arbeid veelal is, was het stuk dat hij in 1893 op tentoonstellingen te Rotterdam en Middelburg liet zien en dat in laatstgenoemde plaats voor het Museum aangekocht werd.

Gloedvol belicht de zon de glanzend bruine en roodbruine huiden der huzarenpaarden, die door hun berijders aan de plas op de heide gedrenkt worden. Ook de heer Van Es te Arnhem heeft een van zijn goede doeken,

doch vooral het corps Rijdende Artillerie aldaar kan zich beroemen een der beste, zoo niet het beste, schilderij van Hoynck te bezitten. Het is een kranig stuk, dat een der roemrijke voorvallen uit de geschiedenis van het corps tot onderwerp heeft en waarin dit met zooveel gloed en kunstenaarsovertuiging behandeld is, dat men de voorstelling vergeet, om van de schilderkunstige verdiensten te genieten. Alles werkt tot dit gelukkige resultaat mee, zoowel de behandeling als de losse ongedwongen bedrijvigheid der talrijke, karakteristiek geschilderde figuren, als de warme toon waarin alles zich hult en die de harmonieuse kleuren zoo gelukkig verbindt.

Toch zou de indruk van zijn werken nog sterker zijn, als niet Breitner met zijn forsche en oorspronkelijk gedachte, toonvolle en diep kleurrijke composities ons zulk een ongedachten blik op het soldatenleven gaf en zoo in den geest van ons moderne Hollandsche schilders viel, dat een andere opvatting wel onze bewondering opwekt, doch ons zelden in vervoering brengt.

Toch is het gelukkig dat wij Hoynck naast hem hebben om ons te bewijzen, dat deze stof anders en toch kunstvol verwerkt kan worden en ook om den nazaat een meer volledigen blik op de tegenwoordige militaire wereld te geven dan de werken der impressionisten geven kunnen.

Intusschen moet er wel op gewezen worden, dat men Hoynck niet mag vergelijken met zooveel militaire schilders van over de grenzen, bij wie pittige teekening en een hartstochtelijke handeling alles zijn en wier kunstvoortbrengselen door het gebrek aan toon en door de valsche kleurenkeus onze oogen martelen.

Neen, hoeveel handigheid en gemak uit zijne penseelbehandeling en teekenwijze spreekt, toch houdt hij zich geheel vrij van allen conventioneelen chic. Gelukkig blijft hij tot de onzen behooren, zooals o. a. blijkt uit den fijn grijzen toon waarin hij veelal werkt en dien hij soms zelfs ten koste van den totaalindruk wat te veel doorvoert.

Hoe bezadigd houdt hij ook zijn teekening en hoe weet hij de conventie in typen te vermijden, een euvel dat zelfs den grooten Rochussen in zijn aquarellen en illustraties dikwijls parten speelde!

Hoe doordrong hij zich van het uiterlijk karakter der Hollandsche soldaten! Zonder te kort te doen aan het krijgshaftige, wist hij het bedaarde vastberadene tot zijn recht te doen komen en vermeed hij ook de pronkerige typen van na- en overburen. Dat hij zich daardoor ook de sympathie won, van de militaire wereld, waarin hij zich zoo dikwijls bewegen moet, is natuurlijk, want degenen die het inzicht in de kunst van Breitner missen en dus slechts vallen over diens verwaarloozing van door hen op prijs gestelde typen en onderdeelen, vinden meer bevrediging in de werken van Hoynck, al zullen daarin ook slechts enkelen het juiste gehalte der kunstwaarde kunnen beseffen.

Naast den soldaat behandelde hij ook steeds het paard met groote liefde. Hij wijdde er zijn ernstigste studie aan en slaagt er in om er het karakter aan te geven dat aan zijn onderwerpen past. Het schonkige werkpaard van Mauve kan men van hem niet verwachten, doch gelukkig vervalt hij

„Na de vossenjacht", naar een aquarel.

evenmin in het tegenovergestelde uiterste en bespaart ons het zelfgenoegzame geaffecteerde type dat Eerelman's paarden zoo dikwijls kenmerkt. Hij geeft eenvoudig doch karakteristiek het soldatenpaard, levendig, licht doch gespierd, zooals wij het kennen en zooals het voorkomt op zoo menige zijner schilderijen en illustraties. In deze laatste kan hij zijn geest blijkbaar meer den vrijen teugel laten dan in zijn aquarellen en schilderijen, terwijl hij daarin opmerkelijk genoeg, lang zoo veelzijdig niet is. Op illustratief gebied sprak hij in allerlei onderwerpen zijn buigzaam talent uit en toont hij eerst recht over welke groote kunstenaarsgaven hij te beschikken heeft.

In 1885 begon hij zich op dat kunstvak toe te leggen *Eigen Haard* nam toen verscheidene teekeningen van hem op, meest militaire bijdragen illustreerende, waarvan die aangaande den veldtocht 1830—1831 de belangrijkste waren.

Die arbeid vestigde zeer de aandacht op hem en gaf aanleiding dat toen in 1890 *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* opgericht werd, de directie daarvan hem uitnoodigde om met Joan Berg, als kunstenaars, in de redactie op te treden. Laatstgenoemde begaf zich reeds spoedig naar Parijs. De teekenaar Henricus volgde hem op, doch deze maakte niet lang deel van de redactie uit. Gedurende eenigen tijd kwam al het werk op Hoynck neer tot in 1894 de schrijver dezer regelen aangezocht werd om hem in de beoordeeling der ingekomen illustraties en wat daar verder bij komt, ter zijde te staan.

Krijtschets.

Gedurende de jaren dat wij de belangen van het tijdschrift behartigden, bleek het al spoedig dat, bij eenig verschil in opvatting en sympathieën, onze inzichten toch in hoofdzaak overeenstemden.

Daar van beide kanten de oprechte wensch bestond om elke kunstuiting naar de innerlijke waarde te schatten in verband met den aard en het belang van het Maandschrift (een overweging die de teekenaars-medewerkers maar zelden in aanmerking nemen) gaf dit aanleiding tot een aangename samen-

werking, wederzijdsche waardeering en vriendschap, welke laatste gevoelens bleven bestaan, nadat wij beiden in 1895 de redactie verlieten.

Ik had in dat tijdsverloop de gelegenheid om, meer dan anders het geval zou geweest zijn, den omvang van zijn talent te leeren kennen en in te zien welke zware eischen hij zich zelf stelde, terwijl hij voor anderer arbeid meestal zeer toegefelijk was, soms meer dan geheel met mijn streven om het peil der illustraties te verheffen, strookte.

Het is waar, het administratieve gedeelte van den redactioneelen arbeid trok hem minder aan, ik zou zeggen dat hij er te veel artist voor is, doch des te meer werk maakte hij van het illustreeren der bijdragen, die hem daartoe toevertrouwd werden.

Oud-hofcostume, naar een penteekening.

Door zijn ernstige en veelzijdige studieën en door zijn begaafdheid was hij in staat om de meest uiteenloopende onderwerpen met succes te behandelen, zooals zoo menige jaargang van onze geïllustreerde tijdschriften kan getuigen.

Novellen uit het Hollandsche en Indische soldaten leven, krijgskundige feiten uit de bewogen tijdperken voor en na de Omwenteling, van de Fransche overheersching door Napoléon en van den Belgischen opstand verlevendigde hij met evenveel zorg als degene die aanleiding gaven tot tafereelen uit het moderne burgerlijke leven of tot landschappen en stadsgezichten. Bij meer uitgebreide artikelen weet hij steeds de belangstelling in de illustraties gaande te houden door de juiste keus der motieven en de goed doordachte composities, doch vooral ook doordat hij de uitvoering van alle evenzeer verzorgt en in alle de hoedanigheden van zijn eigenaardig talent ten volle geeft.

In de eerste afleveringen van *Elsevier's Maandschrift* toonde hij dit reeds bij „de Bredero's" door Prof. J. ten Brink en later in nog meerdere mate in „Het Eeuwfeest der Rijdende Artillerie" door F. de Bas en Schimmel's tooneelstuk „Nacht en Morgenrood", waarvan de twee laatste vooral aanleiding gaven om zijn kennis van de kleederdrachten van het einde der vorige en het begin der tegenwoordige eeuw toe te passen.

Wat den indruk van zijn werk ook zeer ten goede komt, is dat het in reproductie en druk zulk een gelukkig resultaat geeft. Velen die zich op het moeielijke pad der illustreerkunst begaven en slechts door vallen en opstaan tot het inzicht kwamen der te volgen teekenwijze zullen inzien van hoeveel belang dit is. Hoynck had en heeft daar zelden moeite mee; hij is blijkbaar een geboren illustrateur.

Tot de belangrijke boekuitgaven, die hij met teekeningen versierde, behoort *Familie en Kennissen*, van F. Haver Schmidt, dat bij den uitgever Roelants te Schiedam verscheen. Oppervlakkig zou men zoo meenen dat deze opgave voor den steeds militairen teekenenden Hoynck minder paste, doch de uitkomst heeft bewezen dat hij de daar behandelde stof uit de burgermaatschappij geheel meester is. Het is bepaald verrassend na te gaan met welk een uitmuntenden uitslag hij zich van deze opdracht kweet, hoe hij zich doordrong van het gemoedelijk huiselijke dezer schetsen, met hoeveel innig gevoel en aangenamen humor hij de beschreven personen uitbeeldde en hoe gelukkig hij de locale kleur hunner omgeving trof. De teekeningen van de pastorie boven den titel en van het mooie tuinhek bij „de Pastorie van mijn grootvader", doch vooral die, waarop Dominée Fabius de voorstelling geeft van het werpen van den harpoen in „Mijn ouders huis", zijn juweeltjes van opvatting en uitvoering. De karakteristieke figuren zijn zoo bevallig gegroepeerd in het laatste huiselijke tooneeltje en de houdingen zijn geheel ongedwongen, terwijl de kennis waarmede de personen in elkaar gezet zijn zich zoo in 't geheel niet op den voorgrond dringt, niets geen academische geleerdheid, geen constructielijnen of onnoodige halen, recht smakelijk met O. I. inkt gewasschen, heeft iedere toets karakter en beteekenis.

Potloodschets.

Reeds sedert 1884 stond hij in betrekking tot *The Graphic*. Hij zond er af en toe teekeningen heen, die meestentijds plaatsing vonden.

Toen dit blad besloot om den roman *Mylady Nobody*, van Maarten Maartens, onzen in 't Engelsch schrijvenden landgenoot, op te nemen, vroeg het aan Hoynck om de illustraties te ontwerpen. Gedurende een half jaar lang

moest wekelijks een uitvoerige en belangrijke teekening geplaatst worden, dus kan men nagaan van hoeveel belang de opgedragen taak was en ook hoeveel studie en ingespannen arbeid voor een goede uitvoering vereischt werd.

Hij slaagde ook ditmaal buitengewoon, bijna iedere illustratie, door kundige graveurs in hout gesneden, vormt een afgerond genrestukje, waarin de verschillende voorvallen uit het verhaal tot een krachtige uiting komen, de figuren flink behandeld zijn en menig karakteristiek landschap een goed beeld der Hollandsche natuur geeft. Tot een paar der bestgelukte behooren zeker wel de godsdienstoefening in een Protestantsche kerk en een avond kunstbeschouwing.

Zoo dit wellicht zijn belangrijkste werk der laatste jaren vormt, zoo telt toch ook zijn medewerking aan de uitgave van Schimmel's *Sinjeur Semeyns* onder het beste mee dat hij gaf. De heer Roelants, die ook deze uitgave ondernam, had de illustratie aan Rochussen opgedragen, doch daar deze

Potloodschets.

overleed toen eerst een klein gedeelte der teekeningen uitgevoerd was, vroeg hij aan Hoynck en Witkamp of zij de aangevangen taak wilden voltooien.

Beiden namen dit aan.

Hoynck meende dat hij in het voor hem zoo bekende München de beste hulpbronnen, zoo wat modellen als costumes en wapens aangaat, voor dezen geschiedkundigen roman zou vinden en bracht er daartoe een winter door.

Intusschen deed zich het tragische geval voor dat ook Witkamp na een korte ziekte stierf zoodat Hoynck ten slotte het meerendeel der illustraties voor zijne rekening kreeg.

Als altijd besteedde hij alle zorg aan deze ontwerpen en de schrijver van *Sinjeur Semeyns* heeft dan ook alle reden om den teekenaar dank te wijten voor de wijze waarop hij zijn taak volvoerde.

Reeds werd met een enkel woord gesproken over het Gedenkboek dat de heer van Es, Kapitein der Rijdende Artillerie, over het eeuwfeest van dat

wapen samenstelde. Niettegenstaande daarin en in artikelen over hetzelfde onderwerp in *Eigen Haard* en *Elsevier's Maandschrift* verscheiden historische bizonderheden opgenomen werden, heeft deze schrijver een volledige geschiedenis van het corps Rijdende Artillerie ondernomen, waarvan reeds 2 deelen het licht zagen. Door de medewerking van eenige artisten ontstond onder zijn leiding een rijk versierde prachtuitgave, waarvoor weder Hoynck menige levendige en karakteristieke bladzijde ontwierp.

Ook nog op een ander artistiek gebied werd hem de gelegenheid geboden om zijn buigzaam en spoedig aansprekend talent toe te passen, doordat *The Daily Graphic*, het geïllustreerde dagblad dat *The Graphic* uitgeeft, hem onder zijn vaste medewerkers opnam.

Teekening voor „the preliminary-number of the Daily Graphic", December 1889.

Uit de hierbij gevoegde reproducties van illustraties uit dat blad, uitteraard grof omdat zij niet naar de oorspronkelijke teekeningen maar naar de afdrukken genomen zijn, moet het wel treffen hoe dit werk geheel in den geest van Hoynck valt. Ook hiervoor is hij het procédé geheel meester, wat in dit geval van veel belang is, daar de snelpersen der dagbladen den kunstenaar andere eischen stellen dan de meer bedachtzaam werkende, die de geïllustreerde tijdschriften en boekwerken drukken.

Een zuivere, opengehouden teekening, een snelle lijn vol uitdrukking, scherpe opmerkingsgave, geestige groepeering en vlugge uitvoering zijn hoofdvoorwaarden voor een goed resultaat en Hoynck's talent beantwoordt daar juist aan. Zelfs de koks van het Sussexregiment gaven hem stof voor een levendig tooneeltje en hoe grappig doen die zwarte beenen, onder de tent door gezien,

bij de Northumberland Fusiliers. Hoe eigenaardig luchtig de teekenwijze ook is, toch zijn de verschillende stoffen juist uitgedrukt, evenals ook de verhouding der afstanden tot haar recht komt. In „Watching the operations," „None but the brave deserve the fair" en „de Bespreking" paren zich groote lijnen van

Engelsche manoeuvres, naar een potloodschets.

compositie aan karakteristieke typeering en uitvoerige behandeling der daarin voorkomende figuren.

Hoofdzakelijk bepaalt zijn werkzaamheid voor dit blad zich tot hetgeen op militair gebied in Engeland en elders voorvalt. Daartoe volgde hij in de

Engelsche manoeuvres, naar een potloodschets.

laatste jaren de manoeuvres van het Engelsche leger, vooral in het kamp van Aldershot, waar enkele der hier opgenomen illustraties ontstonden. Ook vond hij af en toe gelegenheid om schetsen van hetgeen de militaire wereld hier opmerkelijks gaf op te doen nemen.

Zoo werkt hij rusteloos voort en evenals de krijgslui zorgen dat de zwaarden niet roesten in de scheeden, zoo blijven bij hem pen en potlood nooit lang ongebruikt.

Tusschen zijn schilder- en illustratiewerk door wijdt hij zich vooral aan de verrukkelijke omgeving van zijn woning, het schoon gelegen „IJsselheuvel" te Rheden bij de Steeg. De hooge ligging en het ruime uitzicht van den Gelderschen IJssel, die hier het dichtst den boschrijken rand der Veluwe nadert en de bekende grillig gevormde slanke peppels van zijn oevers

Atelier van den schilder.

weerspiegelt, maken dit buitenverblijf tot een der bekoorlijkste plekjes van die streek.

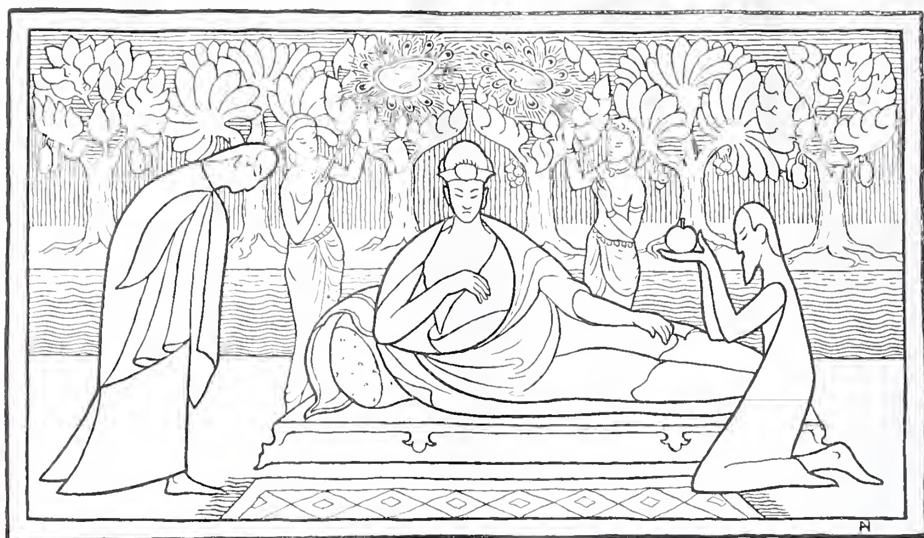
Steeds is hij daar werkzaam om de natuur in haar oneindige schoonheid en verscheidenheid te betrappen en onder de werking van zijn beweeglijke vingeren en vluggen geest vullen zich de talrijke schetsboeken, waarvan het doorbladeren zulk een opwekkend en frisch genot is en zoo'n hoog denkbeeld geeft van zijn talent. Wat al lijnen, wat al krabbels, hoeveel probeersels, maar ook hoeveel welgeslaagde schetsen en hoe menige doorwrochte détail-

studie zoowel van figuur als landschap. Welk een fraaien indruk zouden sommige daarvan tusschen deze regelen in gemaakt hebben, doch helaas òf de wijze van uitvoering òf het gebruikte teekenmateriaal deden voor een gebrekkige reproductie vreezen en zulk eene kan ons enthousiasme niet verklaren.

Ik vertrouw echter dat hetgeen hier plaatsing vond mijn meening sterker uitsprak dan de gebezigde woorden en hoop dat beide gezamenlijk een juist beeld geven van Hoynck's talent.

Noot van de Uitgeefster.

In dit artikel zijn niet opgenomen reproducties naar illustratiën voorkomende in „*Mylady Nobody*", *Sinjeur Semeyns* en de *Daily Graphic*, omdat Elsevier's Maandschrift uitsluitend met illustratiën verlucht wordt, die gereproduceerd zijn òf naar *het oorspronkelijke document* òf *naar een uitstekend geslaagde photographie* ervan; reproducties naar reproducties zijn contrebande en mogen in ons maandschrift in geen geval plaats vinden.

INDISCHE SPROKEN

uit het Sanskṛt

VERTAALD DOOR

DR. J. PH. VOGEL.

Van de groote novellen-verzameling Kathá-sarit-ságara d. i. „Sproke-stroom-oceaan" van den Kasjmierschen dichter Somadéwa (11de eeuw n. Chr.) vormen de Wetála-pañtsja-víṃçati d. i. „Van den lijkgeest de vijf en twintig [vertellingen]" een onderdeel, waarvan hier enkele fragmenten volgen, in het Nederlandsch overgebracht met behoud van het oorspronkelijk metrum.

INLEIDING.

Er is een land Pratisjthána
aan d'oever der Godáwari;
Daar leefde, met de kracht Indra's
begaafd, Wikramaséna's zoon,
Genaamd Triwikramaséna,
voorheen als vorst, van roem befaamd.

Dag'lijks wanneer in de hofzaal
hij zich bevond, kwam tot den vorst
'n Monnik, genaamd Ksjantiçíla,
en bracht een vrucht als eergeschenk.
De koning dan, die vrucht nemend,
gaf dagelijks haar in de hand
Den opzichter der schatkamer,
die steeds in zijn nabijheid was.
Als op die wijze tien jaren
waren gegaan, gebeurde 't eens,
Toen weer den koning die monnik
een vrucht gaf en was heengegaan,
Dat aan een jeugdig schootaapje,
ontsnapt uit der bewakers hand,
Van noodlotswege daar komend,
die vrucht de koning overgaf.
Toen, terwijl haar die aap opeet,
kwam er te voorschijn uit die vrucht,
Die middendoor was gespleten,
een paarl, onschatbaar, treffelijk.
Het ziende, nam de vorst deze
en heeft den thesaurier gevraagd:
„De vruchten, die door dien monnik
gebracht zijn en door mij altoos
U in de hand zijn gegeven,
waar zijn die steeds door U gelegd?"
Dit hoorend, gaf hem vol vreeze
de schatbewaarder te verstaan:
„Ik wierp ze, zonder 't t' ontsluiten,
door 't ronde-raam in 't schatvertrek;
Indien gij dat beveelt, Sire,
zal ik 't ontsluiten en gaan zien."
Toen dit de koning toestemde,
ging hij en na een oogenblik
Weergekeerd, heeft de schatmeester
den heerscher andermaal bericht:
„Ontbonden zie ik daar ginder
die vruchten in het schatvertrek,
Maar ik zie er een berg paarlen,
van stralevlammen vol, o vorst."
Dit hoorend gaf dien schatwachter
de paarlen de verheugde vorst
En vroeg 's and'ren daags den monnik,
die als te voren tot hem kwam:

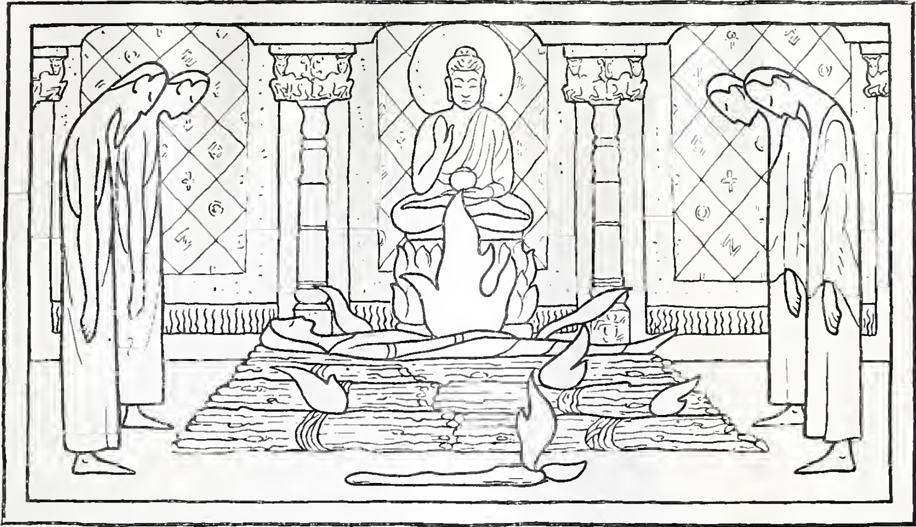
„Wat eert ge mij aldus, monnik,
met schattenspilling dag aan dag?
'k Zal uw vrucht heden niet nemen,
zoolang gij het niet zeggen zult."
Nadat de koning dit zeide,
de monnik heim'lijk tot hem sprak:
„Held, 'k heb een spreuk te volbrengen,
waartoe een helper wordt vereischt;
Daarom, o heldenvorst, wensch ik,
dat door u bijstand zij verleend."
Dit hoorend, heeft het d'aardheerscher:
„Zoo zij het!" dus hem toegestemd.
Toen heeft de monnik, vol vreugde,
tot den vorst andermaal gezegd:
„Dan moet gij op den aanstaanden
veertienden dag der donk're helft *)
Bij d'aankomst van den nacht, Sire,
vanhier naar mijn nabijheid gaan
Op 't einde van het groot lijkhof,
waar 'k onder den waringin wacht."
Toen hierop door den aarddrager
gezegd was: „Goed, zoo zal ik doen."
Is Ksjantiçíla, de monnik,
verheugd naar zijn verblijf gegaan.
Als nu die ed'le bereikt had
den veertienden der donk're helft,
De mannenhoeder, indachtig
't verzoek, den monnik toegestaan,
Heeft in den avond, met donker
gewaad den diadeem getooid,
Zijn vorstenwoning verlaten,
't zwaard in de hand, onopgemerkt.
Naar 't lijkhof — met geducht dichte
klompen van duisternis bevuild,
Bij 't schijnsel van der lijkmijten
fel-gloeiend vuur hard aan te zien,
Door nauw-zichtb're mensch-karkassen,
schedels en beend'ren gruwelijk,
Door uitgelaten, schriklijke,
spoken en geesten dicht bezet,
Als tweede vorm des Gruwzamen †)
van ondoorgrondb're vreeslijkheid,

*) D. w. z. van de maand.
†) Çiwa

Van groot jakhals-gehuil dreunend —
is hij gegaan, onwankelbaar.
Rondzoekend vond hij den monnik
daar onder den waringin-boom,
Bezig met trekken van cirkels,
en tot hem nad'rend sprak de vorst:
„Monnik, hier ben ik gekomen;
zeg mij, wat moet ik voor u doen?"
Dit hoorend en den vorst ziende,
verheugd de monnik tot hem sprak:
„Indien u gunst bewezen is,
zult gij, o koning, zuidwaarts gaan
En vèr-verwijderd aantreffen
een eenzamen çimçapa-boom.
Aan dezen hangend, bevindt zich
het lijk van een of ander mensch.
Ga dan en breng dien hierhenen,
verleen mij uwen bijstand, held."
Dit hoorend, sprak: „Aldus zij het!"
de koning, zijn belofte trouw,
Zuidlijke richting aanhangend,
is toen de puikheld voortgegaan.
En langs het pad, gekenteekend
door der lijkmijten vlammenschijn,
Ging hij en vond er in 't duister,
hoe het ook zij, den çimçapa.
Aan eenen schouder van dezen,
door der lijkmijten rook verbrand,
Een spook gelijk, naar aas ruikend,
hij hangen zag den dooden man.
Omhooggeklommen, deed hij hem
neervallen met doorsneden koord
En 't lijk, neervallend, heeft plots'ling
gekreten, als door schrik ontsteld.
Zoodra, afgedaald, de koning,
wanend, dat het in leven was,
Uit deernis 't lichaam aanraakte,
uitte het lijk een schaterlach.
Toen nu de koning, inziende,
dat 't door een lijkgeest was bewoond,
Zonder ontsteltenis zeide:
„Wat lacht ge? Kom, we zullen gaan."
Toen zag hij niet meer op d'aarde
het door een geest bezeten lijk,

Maar weder aan den boom zag hij
het hangen op dezelfde plaats.
Dan, andermaal omhoogklimmend,
liet hij het neder van den boom,
Want 't hart van helden, die parel,
is hechter zelfs dan diamant.
En toen hij, zwijgend, op schouder
't lijk met den geest geheven had,
Heeft vorst Triwikramaséna
zich opgemaakt om voort te gaan.
Als hij ging, sprak, in 't lijk wijlend,
de geest, die op zijn schouder was:
„Tot korting van den weg, Sire,
vertel ik een verhaal, hoor toe!"

VAN HET BRACHMANENMEISJE EN HAAR DRIE MINNAARS.

„Er ligt aan't strand der Kalíndi
een priestergoed, Brachmásthala,
Waar een geleerd brachmaan woonde,
die Agniswámi was genaamd.
Hem werd een dochter, uitstekend
van schoonheid, Mandaráwati;
Voorzeker, Brachma haar scheppend
van ongekende lieflijkheid,
De hemelvrouwen *) verfoeide,
die zelve hij te voren schiep.
Toen z' in den bloei der jeugd wijlde,
kwamen brachmanenzonen drie
Van Kanjakoébdzja daarhenen,
met elke deugd gelijk begaafd;
En haar vroeg ieder van dezen
aan haren vader voor zich zelf,
Op lijfsverbeurte zelfs weig'rend,
haar aan een ander af te staan.
Maar niet aan één uit hun midden
haar vader haar gegeven heeft,

*) De Apsarasen, de vrouwelijke trawanten van Indra.

Duchtend den dood der beid' and'ren;
dus bleef z' in maagdelijken staat.
En zij drieën, den blik hangend
slechts aan de maan van haar gelaat,
Volgend tsjakóra's *) leefwijze,
vertoefden zij daar dag en nacht.
Maar door 't geweld van brandende,
plotseling uitgebroken koorts
Is, zoo jeugdig nog, Mandára-
wati ter vijfheid ingegaan †).
Toen hebben haar die brachmanen —
door smart verbijsterd — levenloos,
Opgetooid, naar den doodsakker
gevoerd en op doen gaan in vuur.
En één van hen, een hut bouwend,
bleef wonen op diezelfde plaats,
Een leger van haar asch makend,
zich voedend met gebedeld brood.
De tweed' is met haar gebeente
naar Bhagíratha's stroom §) gegaan.
De derd', aan boete zich wijdend,
in vreemde landen dwalen ging.
Deze bereikte, ronddolend,
een dorp, Wakrólaka van naam,
En trad als gast er 't huis binnen
van een of anderen brachmaan.
Toen hij, met eerbied ontvangen,
zich aan den disch had neergezet,
Was er een kind in die woning,
dat toen uitbrak in luid geween;
En daar 't, schoon vriend'lijk bejegend,
niet ophield, vatte toen verstoord
De vrouw des huizes 't bij d'armen
en wierp het in het vlammend vuur;
Zoo is de teed're van leden
tot den toestand van asch geraakt.
Dit ziende, sprak de boeteling,
de gast, wiens haar te berge rees:
„O wee! van een brachmaan-duivel
ben ik de woning ingegaan.

*) Een vogel, die zich slechts met de stralen der maan heet te voeden.
†) Opgegaan in de vijf elementen, m. a. w. gestorven.
§) De Ganges, die volgens de sage door koning Bhagiratha met Çiwa's hulp van den hemel naar de aarde werd geleid.

Dit is de misdaad belichaamd;
geen spijs ik hier genieten zal."
Tot hem, die dus had gesproken,
zei toen de huisheer: „Zie van mij
Van snel-werkende formule
de kracht, die dooden leven doet."
Nadat hij 't boek dier formule
genomen en gelezen had,
Heeft in de asch hij geworpen
met tooverspreuk besproken stof.
Daardoor verrees in diezelfde
gestalte, levend, 't kindeke.
En dus gerustgesteld, heeft hij
gespijsd, de boeteling-brachmaan.
Nadat de huisheer dat handschrift
aan een kapstok bevestigd had
En had gegeten, heeft hij zich
des nachts met hem te bed gelegd.
Toen nu de huisheer in slaap was,
behoedzaam opgestaan, bevreesd,
Der liefste leven begeerend,
nam dat handschrift de boeteling
En daarmee heengegaan zijnde,
is hij toen, reizend nacht en dag,
Eind'lijk gekomen aan 't lijkhof,
waar zijn geliefde was verbrand
En heeft gezien er dien tweede,
te zelfder tijd teruggekeerd,
Die haar beend'ren was gaan werpen
in 't water van den Ganges-stroom.
En toen hij hem ook daar aantrof,
die op haar asch te liggen placht
En die een hut daar gebouwd had,
heeft tot hen beiden hij gezegd:
„Die hut moet worden verwijderd,
opdat ik haar verrijzen doe
Levend uit d'asch de geliefde
door kracht van zek're tooverspreuk."
Toen, hen dus dringend aansporend,
die hut hij weggewenteld had,
Las de brachmaansche boeteling
't handschrift, dat hij geopend had
En met die tooverformule
besproken stof wierp hij in d'asch

En daarop is zij verrezen
in leven, Mandaráwati.
Ten vuur ingaande, onlieflijk,
droeg thans het meisje een gestalt
Van meerder glans dan voorhenen,
als ware zij uit goud gevormd.
En zóó herboren haar ziende,
zijn alle drie, van liefde krank,
Begeerend haar te verwerven,
een twist begonnen onderling.
D'eerste sprak: „Dez' is mijn gade,
door kracht van tooverspreuk erlangd."
„Door macht der baadplaats *) herboren,
is zij mijn gade," d'ander sprak.
„Daar ik, haar asch hier bewakend,
door boete haar herleven deed,
Daarom is deze mijn gade,"
aldus de derde heeft gezegd.
Om hun geschil te beslechten,
zeg gij mij nu eens, wereldheer,
Uwe beslissing, aan welken
dat meisj' als gade toebehoort.
Uw hoofd zal uit elkaar barsten,
zoo, wetend, gij niet spreken zult."
Dit van den lijkgeest vernemend,
antwoordde hem de koning dus:
„Hij, die, veel moeite verdurend,
door tooverspreuk haar leven deed,
Die is haar vader, en daarom
mag hij haar echtgenoot niet zijn.
En die haar beend'ren ten Ganges
gevoerd heeft, wordt een zoon geacht.
Maar hij, die, op haar asch liggend
en haar omhelzend, boete deed
Op den doodsakker, uit liefde
tot haar, die heet haar echtgenoot,
Want wat haar waardig was, deed hij,
die zulk een sterke liefde had."
Toen vorst Triwikramaséna
door deze woorden 't zwijgen brak,

---

*) De heilige baadplaats, de tirtha, waarheen hij haar beenderen gebracht had.

Ging onverwachts van zijn schouder
de lijkgeest naar zijn vroeg're plaats.
De koning, ijv'rig in 't belang des monniks.
bond zich den geest, hem weder te bereiken;
Standvasten zelfs in doodsgevaar niet rusten,
zoolang zij het beloofde niet volbrachten.

DOOD.

DOOR

C. REGOOR.

et leven heeft m' in 't hart gehouwen
Een kelder kil;
Daar liggen rijen van bleeke vrouwen
En sluimren stil.

Het zijn de lijken van idealen,
Gevallen, dood;
Gebluscht de glans uit haar krans van stralen
In droplen rood.

En telkens als van de hoogste tinne
'k Een storten zag,
Begroef ik 't kind mijner eenge minne
Met droef geklag.

En toen de laatste zij zag verdwijnen,
Daar ginds beneên,
Toen ging de moeder van wee aan 't kwijnen
En liet m' alleen!

Zijt gij tevreên, o vraatzuchtig leven,
Met uwen roof?
Ik heb mijn laatste, mijn al gegeven:
Mijn zoet geloof!

GEDICHTEN.

DOOR

EDWARD B. KOSTER.

Koele avond.

De maan blikt grimmig door de koude lucht,
En flitst met kil licht langs de rimpeling
Van 't wijde water; op den heuvelkling
Ruischt door de zware boomgroep wind-
gezucht.

Gansch uit de verte klinkt het vaag ge-
rucht
Der zee, die dreunt met doffe murmeling,
En waar het oor die vage stemmen ving,
Rijst een gevoel, half vreezen, half ge-
nucht.

Gedempte toon van zee en woud, ge zijt
De wondere muziek der menschenziel
In 't grimmig-witte licht der werk'lijkheid.

De zielsmuziek eens menschen die bewust
Van wat op aarde hoog zich hief en viel,
In koelen witten maannacht zoekt naar rust.

Herfst.

Een brand van vurig rood en schett'rend geel
Laait in het bosch te midden van vaal-bruin,
Waartusschen soms een gansch ontblaârde kruin
Skelettig zich verheft, met broos gespeel

Van fijn-geëtste takjes. Door 't struweel,
Het bosch omgord'lend met een blonden tuin,
Gaat bevend ritselwind, en 't blaad'renpuin
Wordt hoog gestapeld, aarde's herfstprieel.

Een zware sluimerzucht doorwaart het woud,
Druifwaaz'ge schemerdamp hangt tusschen 't hout,
De donker-violette stammen wijken
In de avondstemming als in stillen droom; —

Een lage, witte mist rijst vredig-loom,
Waarboven hoog het herfstwoud staat te prijken.

Op de Pier.

I.

Hier is rondom me 't wijde, oneind'ge nat,
Waar golven talloos heen en weder spoelen,
En door de groen-begroeide steenen woelen,
Terwijl het kring'lend schuim àl hooger spat.

Door 't ruig gesteente wordt het vocht gevat
In 't wiss'lend spel van kreekjes en van poelen,
Die nog de stuwing van de zee gevoelen,
En sidd'ren als 't beweeg'lijk espenblad.

Op ééns is stilte in zee en eff'ne stroom,
Eén vlak schuimblanke glijding tot den zoom,
Waar 't land bevloten wordt met kalmen vloed.

Maar diep verborgen woelt de wieling voort,
En breekt met sissend zieden uit de poort
Van dood en weedom met een sprong verwoed.

II.

Als tijgers, gulzig vallend op hun buit,
Met schor gebrul en sijf'lend onder 't moorden,
Het lenig lijf, omsnoerd van zwarte koorden,
In golflijn lang gerekt — het zwaar geluid

Van borstig romm'len trilt de muilen uit
En rolt de ruimte door in diepe akkoorden —
Het schuimvocht lekkend langs de ontzagb're boorden
Der bekken, rilling schietend langs de huid; —

Zoo stormt àl hong'rig bruisend aan de zee,
De pier bespringend met de golvenschaar,
Die immer hooger stormt met boos misbaar.

Wit warrelschuim glijdt op de golven meê,
En bij de botsing tegen 't hoek'ge steen
Verspat 't weerbarstig vocht met norsch geween.

ZONSOPGANG.

Historisch tooneelspel in drie bedrijven,

DOOR

MR. J. VAN SCHEVICHAVEN.

PERSONEN:

PRINS WILLEM VAN ORANJE (45 jaar).
JOOST BUYCK SYBRANTSZ., Oud-Burgemeester van Amsterdam (72 jaar).
JACOB GERRIT TEEUWSZ,
CORNELIS CLAES MEEUWSZ,
REYNIER HENDRICKSZ ROOCLAES,
Burgemeesteren van Amsterdam (van 50—65 jaar).
† GERBRANT WOUTERSZ, Secretaris van Joost Buyck (45 jaar).
† WOUTER, zijn zoon (20 jaar).
WILLEM BARDES (60 jaar).
SIMON HENDRICKSZ JONKHEYN, Hopman der Prinsenvendels (50 jaar).
GARDIN, Hopman der Schutterij (50 jaar).
† BARON DE GHISELLES, Officier van den Landvoogd Don Jan van Oostenrijk (30 jaar).
BOUWEN RIJERSZ, bijgenaamd „Leepoog", Bevelhebber der Nachtwakers (45 jaar).
† JAN WILLEMSZ, een Nachtwaker (40 jaar).
† HERMAN JANSZ, Winkelier (55 jaar).
† DIRK, Stadhuisknecht (60 jaar).
† Een Burger.
† LYSBETH, vrouw van Gerbrant Woutersz (40 jaar).
† GEERTE, vrouw van Herman Jansz (50 jaar).
† ALEID, dochter van Gerbrant Woutersz (21 jaar).
† MACHTELD, kleindochter van Joost Buyck (20 jaar).
Nachtwakers, Krijgslieden, Edellieden, Burgers, enz.

Het stuk speelt te Amsterdam, het Eerste en Tweede Bedrijf op Zondag 25 Mei, het Derde op Maandag 26 Mei 1578.

Eerste bedrijf: De woning van Gerbrant Woutersz.

Tweede Bedrijf: Studiekamer van Joost Buyck.

Derde Bedrijf: De Amsterdamsche Burgemeesterskamer („het Torentje") in het (oude) Stadhuis op den Dam.

EERSTE BEDRIJF.

Woonvertrek in het huis van Gerbrant Woutersz, bij de St. Anthoniespoort.

Op den achtergrond een venster. Deur rechts (achter). Kleine deur links (vóór). Links schouw. In het midden, iets meer naar den kant van de schouw, tafel. Tusschen de tafel en de schouw een spinnewiel. Stoelen, huisraad.

Eerste Tooneel.

VROUW LYSBETH, ALEID.

ALEID (*voor het geopende venster, naar buiten ziende*). Het schijnt, dat de predicatie afgeloopen is; de menschen komen door de poort terug.

VR. LYSBETH. Ga dan zitten, Aleid. Ik héb niet graag, dat je op Zondagmorgen aan het venster gezien wordt. Wij moeten tóch al dikwijls genoeg hooren, dat we halve heidenen zijn.

ALEID (*het venster sluitend*). U hebt gelijk, moeder. Ze zouden zeggen, dat ik mij zien liet, alleen om ze te ergeren (*bitter*). O, er wordt zoo vriendelijk over ons gesproken!

VR. LYSBETH. Word niet bitter, kindlief! Alles zal mettertijd anders worden.

ALEID. Ja, mettertijd! Maar *wanneer?* Als op Zondag zoovele luiden van de predicatie komen, en ik in deze bange tijden al die kalme, gelukkige gezichten zie, valt het mij dubbel zwaar, dat *wij* alleen *niet* gesticht en getroost mogen worden.

VR. LYSBETH. *Ieder* heeft zijn kruis te dragen, en wanneer het onze ons zwaar valt, mogen we niet morren. Denk eens, hoeveel er in de laatste jaren geleden is in onze arme stad, en dank dan God, dat we er nog niet erger aan toe zijn. (*Geeft haar een kus*). Kom, het spinnewiel staat al zoo lang stil!

(*Aleid gaat zitten aan het spinnewiel en hervat den arbeid. Eenige oogenblikken diep stilzwijgen, dan wordt de deur met veel gedruisch geopend*).

Tweede Tooneel.

HERMAN JANSZ, VROUW GEERTE, de Vorigen.

VR. GEERTE (*luidruchtig binnenkomende*). Dag buurvrouw! Dag Aleid! We komen even binnenvallen, omdat we eens een ernstig woordje met jelui spreken willen. Een *heel* ernstig woordje, niet waar Herman?

HERMAN (*knikt*). *Heel* ernstig, vrouw!

† Hiermede zijn de *niet*-historische personen aangeduid.

Vr. LYSBETH. Wel, buurlui, jelui zijt hartelijk welkom. Aleid, geef stoelen voor de gasten. (*Men neemt plaats*).

Vr. GEERTE. We komen van de predicatie! Een heerlijken en stichtelijken ochtend gehad! Dominus Van Til weet je zoo in het hart te pakken, je kunt zoo *voelen*, dat hij voor de goede zaak geleden en gestreden heeft.*) 't Is God geklaagd, dat hij nog altijd buiten den limietpaal preeken moet. We stonden als een kudde vee tegen den dijk aan. Zoo gaat het Zondag aan Zondag en de Burgemeesteren in het Torentje lachen er om. 't Is een schande, een bloedige schande! — Is 't niet zoo, Herman?

HERMAN (*knikt*). Een schande, vrouw!

Vr. LYSBETH. Toch is het al beter dan in de dagen van Dukdalf, toen het prediken *overal* verboden was.

Vr. GEERTE. 't Mocht wat, mensch, 't mocht wat! In alle steden van Holland hebben wij nu onze eigen kerk — alleen hier in Amsterdam staan we aan den dijk. En als 't van Joost Buyck en de Burgemeesteren alléén af hing, kregen we op den Dam de galg en de brandstapels weer, en werd Amsterdam weer Moorddam. Als *ik* de Prins was... Maar ik vergeet, dat ik in het huis van den Secretaris van Heer Joost ben. (*Sarcastisch*) Je zult het me wel vergeven, buurvrouw, wanneer ik je soms beleedigd heb, en je zult toch de verklikster niet willen spelen?

Vr. LYSBETH (*waardig*). Je hebt wel meer zoo tegen me gesproken, en in tijden, toen één woord van mij je dood geweest zou zijn. 't Is *nu* zoo gevaarlijk niet meer.

Vr. GEERTE. Dat's waar; maar met jelui Spaanschgezinden kun je nooit te voorzichtig zijn. (*Vrouw Lysbeth maakt een ongeduldig gebaar*). En we kwamen ook niet om over de predicatie te spreken, maar over iets heel anders. Niet waar, Herman?

HERMAN (*knikt*). Iets heel anders, vrouw!

Vr. GEERTE. We wilden het over je zoon hebben, buurvrouw. Hij is altijd een ondeugende bengel geweest, maar in de laatste dagen loopt het de spuigaten uit. Een straatslijper is hij, erger dan de ergste. Wat hij aan mijn man gezien heeft, kunnen we maar niet begrijpen: hij laat hem geen oogenblik meer met rust.

*) Ds. Van Til heeft dien ochtend met geen enkel woord gezinspeeld op wat zoo kort daarop geschied is.

Vr. LYSBETH. 't Doet me leed, dat jelui over hem te klagen hebt.

Vr. GEERTE. 't Kan je niet meer leed doen dan ons, m'n lieve mensch. M'n man, die toch een *fatsoenlijk* man is, wordt door dien brutalen vlegel van je zóó geplaagd, dat hij er wild van wordt. Niet waar, Herman?

HERMAN (*knikkend*). Wild vrouw!

Vr. GEERTE. En 't ergste is, dat de buren het aanzien en erom lachen. In plaats van den jongen tegen te houden, moedigen ze hem aan. 't Is treurig, wat de menschen tegenwoordig weinig eerbeid voor grijze haren hebben! Als mijn man 's ochtends zijn neus buiten den winkel steekt, begint het al: „Goeden morgen, slaapkop!" — roept je jongen, en dan heb je het lieve leven aan den gang, want iedereen roept het hem na. Nu vraag ik je, hoe is het mogelijk! (*tot Herman*) Je bent toch geen slaapkop, wel?

Herman Jansz en zijn vrouw *).

*) Alle afbeeldingen tusschen den text zijn genomen naar photographiën van de Leden der Kon. Vereeniging »Het Nederlandsch Toneel".

HERMAN (*knikkend*). Slaapkop, vrouw!

VR. GEERTE (*hem schuddend*). Wat zeg je *nu*, oude suffert? Ik heb je gevraagd, of je een slaapkop bent.

HERMAN (*opschrikkend*). Geen slaapkop, vrouw!

VR. GEERTE. Zie je, daar zat hij weer te soezen. Zoo heeft je zoon hem door al zijn plagen gemaakt: de helderste kop kan daar op den duur niet tegen. *Vroeger* was hij al vroolijk en levendig wat eraan was! Hij kon zelfs een liedje zingen, en op zijn bruiloft heeft hij gedanst. *Nu* leeft hij nog wel een enkele maal op, maar daarna suft hij des te harder. (*Energiek*) 't Is alles maar om je te zeggen, buurvrouw, dat het nu met die streken van Wouter uit moet zijn. En als 't *niet* uit is, dan... nu, dan zal ik hem wel vinden, den straatslijper, den dagdief!

Derde Tooneel.

WOUTER, de vorigen.

WOUTER (*plotseling binnenkomend*). Roept u me, vrouw Geerte?

VR. GEERTE. Wel, Heere, de jongen zou je doen schrikken!

WOUTER. Hoe is 't mogelijk! Ik ben toch Dukdalf niet! (*Geeft zijn moeder en zuster een kus*). Dag oudje, dag juffer Aleid. Mijn lieve vrienden daar (*op Jansz en zijn vrouw wijzend*) hebben natuurlijk niets dan goeds van me verteld. We zijn beste maatjes, niet waar oude heer? (*Klopt Herman op den schouder*)

VR. LYSBETH. Foei, Wouter, kun je de gasten van je moeder niet anders begroeten?

WOUTER. Hoho, moet het plechtstatiger gaan? Oók goed! (*quasi-deftig*). Edele matrone, bloem van Amstel's koopvrouwen, en gij, zachtmoedige ridder van de toonbank, ontvangt mijn nederige hulde.

VR. LYSBETH. Zwijg, ondeugende jongen! Je moest je schamen eerzame burgers te bespotten.

WOUTER. Onze eerzame buurvrouw...

VR. LYSBETH. Zwijg, zeg ik je!

ALEID. Toe, Wouter, luister toch naar moeder!

(*Wouter gaat op de tafel zitten en fluit een geuzenliedje*)

VR. LYSBETH. Wil je met fluiten ophouden, jongen?

(*Wouter blijft fluiten. Vrouw Lysbeth wil op hem toegaan, maar wordt tegengehouden door Vrouw Geerte*)

VR. GEERTE. Stil mensch, hou je gemak. Laat *mij* met hem afrekenen; *jij* hebt er toch geen slag van, anders was hij nooit zoo wild geworden. (*Gaat vlak voor Wouter staan, die doet alsof hij niets hoort en dóórfluit*) Ik wou je dan maar zeggen, deugniet, dat we je streken niet langer verdragen willen. We hebben rust noch duur meer, en als je niet heel gauw eieren voor je geld kiest, zullen we eens zien, of de overheid van onze stad er geen einde aan maken wil. Wij zijn niet meer in de dagen van Dukdalf, toen jelui Spaanschgezinden (*Wouter maakt hier een afwijzend gebaar*) alles doen kondt, wat in je kraam te pas kwam. En als de Burgemeesteren niet helpen willen, omdat ze het liefst de Spanjolen maar weer in de stad haalden en ons lieten braden en roosteren, dan zal ik er de hoplui van het garnizoen over spreken. Die staan onder den Prins, zie je, en de Prins is een wijs en rechtvaardig heer. Hoor je me, deugniet?

WOUTER. Jawel, Meester Herman.

VR. GEERTE. Ben je dwaas? Waarom zeg je „Meester Herman" tegen me?

WOUTER. Omdat uw man nooit voor zichzelf spreekt, maar *u* 't altijd voor hem doet. Licht, dat ik hém dan maar dadelijk antwoord: dan hebt u 't niet over te brengen.

VR. GEERTE. Hoor me zoo'n onbeschaamden bengel!

WOUTER (*tot zijn moeder*). Weet u, wat ze in de stad zeggen, moeder? Als je meester Herman knijpt, trekt *hij* wel een leelijk gezicht, maar *zijn vrouw* roept: „au". (*Vrouw Geerte maakt een beweging, alsof ze hem een oorveeg geven wil, Wouter springt vlug van de tafel*) Ik poets de plaat, 't wordt me hier te warm. (*Snel af naar links*)

VR. LYSBETH. 't Spijt me, dat Wouter zoo moedwillig is, buurvrouw! Je moet het hem maar niet àl te kwalijk nemen, hij is nog jong.

ALEID. En in den grond is hij een beste, brave jongen.

VR. GEERTE. Nu, jelui merkt daar dan zeker meer van dan wij. In ieder geval hebben we nu flink gezegd waar 't op staat. (*Klopt Herman op den schouder, waardoor deze opschrikt*). Kom, Herman, sta op. 't Is tijd om naar huis te gaan.

HERMAN (*knikkend*). Tijd om naar huis te gaan, vrouw!

VR. GEERTE (*afscheid nemend van vrouw Lysbeth en Aleid*). Goeien dag! Laat het je nu gezegd zijn van dien jongen! Zijn plagen moet *uit* zijn, niet waar Herman?

HERMAN (*knikkend*). Uit, vrouw! (*Beiden gaan naar de deur*)

WOUTER (*van links opkomende, met de handen op zijn rug*). Meester Herman, u vergeet uw hoed!

Vr. Geerte. Wat wil je *nu* weer? Hij heeft zijn hoed toch in zijn hand, zijn Zondagsche nog wel.

Wouter (*plotseling zijn handen voor den dag brengende en een slaapmuts omhoog houdende*). O, dan is dit zeker zijn daagsche.

Vr. Geerte (*woedend*). Satanskind, dat je bent! Als je nog een jongen was, die z'n handen uit de mouw stak en voor den Prins vocht, zouden je grappen me niet boos maken. Maar van jou, die den heelen dag lanterfant, van jou, den zoon van Meester Gerbrant, die de Spanjolen en de Burgemeesteren naar de oogen kijkt, van jou wacht ik geen grappen af, jou Spaansche Hollander! (*Haastig af, gevolgd door haar man*)

Vierde Tooneel.

Vrouw Lysbeth, Wouter, Aleid.

(*Vrouw Lysbeth gaat ontroerd en zwijgend zitten. Aleid draait het spinnewiel. Wouter gaat weer op de tafel zitten en fluit een geuzenliedje*).

Vr. Lysbeth (*na eenige stilte, met zachtheid*). Zeg, beste jongen, ik heb je al gevraagd, of je met dat fluiten wilt ophouden.

Wouter (*bitter*). 't Is waar, een Spaansche Hollander, die een geuzenliedje fluit, dat is al te dol.

Vr. Lysbeth. Je zoudt door die geuzenliedjes je vader in groote ongelegenheid kunnen brengen.

Wouter. Ja, Joost Buyck zal ze niet graag hooren: me dunkt, dat er hem dan zoo iets aan zijn hals moet kittelen, alsof de strop er al om zat. (*Bitter*). En vader eet het brood van Heer Joost! (*Op veranderden toon*) Van ochtend thuis geweest, moeder?

Vr. Lysbeth. Je weet wel, dat ik bijna nooit uitga. Waarom vraag je dat?

Wouter. Omdat het voor vader wel even gevaarlijk zal zijn, dat zijn vrouw niet ter kerke gaat, als dat zijn zoon geuzenliedjes fluit.

Vr. Lysbeth (*zich het gelaat met de handen bedekkend*). Kind, kind, je weet niet hoe wreed je bent!

Aleid (*opstaande, den arm om haar moeders hals slaande*). Kom moedertje, best moedertje, niet schreien! Wouter, je moest toch een *beetje* gevoel toonen, tenminste tegenover moeder.

Wouter (*van de tafel springende, en bij de stoel van zijn moeder neerknielende*). Maar, oudje! Wat tranen om een in haast gesproken woord! Vergeef me maar gauw, dat ik zoo onaardig geweest ben. 't Is alles de schuld van die oude feeks. Wat heeft ze me voor Spaanschen Hollander te schelden?

Vr. Lysbeth. 't Was immers je *eigen* schuld? Zij zou het nooit gedaan hebben, als je haar niet zoo geplaagd had! (*Trekt Wouter naar zich toe*) Jongen, wil je me niet beloven, dat je je best zult doen. dien wilden aard van je wat meer in toom te houden? Je doet me zoo'n innig verdriet met dien moedwil. en je weet niet, je *kunt* ook niet weten, hoe gevaarlijk je grappen voor ons allen zijn. Zie eens naar andere jongens van je leeftijd. Geen is er zóó onrustig en ongedurig als jij. Beloof me, dat je worden zult als die anderen.

Wouter (*opstaande, kortaf*). Dat kan ik niet beloven.

Aleid. Foei broêr, schaam je.

Wouter. Ik beloof niet, wat ik tòch niet doen kan. Hebben moeder en jij er dan nooit eens over nagedacht, dat mij niets anders overblijft dan op straat te slenteren en kattekwaad uit te voeren? Zeker, ik zou naar 't Stadhuis kunnen gaan en om een baantje bedelen bij de Heeren Burgemeesteren en hun kliek: de invloed van vader zou mij zoo iets wel kunnen bezorgen. Maar dat *wil* ik niet. Vader moet weten wat hij doet, maar *ik* zal de Spaanschgezinden nooit naar de oogen kijken, al moest het mijn dood worden. (*Bitter*) ik *wil* geen Spaansche Hollander zijn.

Vr. Lysbeth. Mijn God, Wouter, zoo heb ik je nog nooit hooren spreken.

Wouter. Waarom *zou* ik ooit zoo gesproken hebben? Woorden veranderen tòch niets.

Aleid. Maar waarom moet je juist op 't Stadhuis om een baantje vragen? Er zijn kooplui genoeg in Amsterdam, die een flinken borst als jij werk bezorgen kunnen.

Wouter. Zusje, je spreekt over dingen, waarvan je geen verstand hebt. Nu de Burgemeesteren *eindelijk* het garnizoen van den Prins ingenomen hebben en de Hollanders de zeegaten niet langer gesloten houden, zeker, nu kunnen de kooplui handen genoeg gebruiken! Maar de meesten zijn Prinsgezind, ook de Roomschen. En weet je hoe het dan gaat, als ik mijn diensten kom aanbieden? — „Wel zeker, jonkman, we kunnen je best gebruiken; hoe heet je?" — „Wouter Gerbrantsz." — „En wat doet je vader?" — „Die is Secretaris van Heer Joost Buyck." — „Wat, ben je de zoon van Gerbrant Woutersz uit het Torentje? Pak je dan maar weg: dwarskijkers van de Spaanschgezinden hebben we hier niet noodig?" — Dat heb ik al zoo dikwijls ondervonden. Ik geef er den brui van!

Vr. Lysbeth. Waarom heb je ons nooit iets daarvan verteld?

WOUTER. Ik houd niet van klagen, en, als ik eenmaal begon, zou er immers geen einde aan komen? Of denkt u, dat mijn leven zoo prettig is? Dat kán immers niet, wanneer de Prinsenlui me met den vinger nawijzen als den zoon van mijn vader, en de Spaanschgezinden mij schuin aanzien, omdat ik óók niet van de hunnen ben! O, moeder, weet u, wanneer ik gelukkig zou zijn? Wanneer ik wat voor het land *doen* kon, wanneer ik den Prins kon dienen, zooals zooveel jongens van mijn jaren.

Vrouw Lysbeth en haar kinderen.

Bij duizenden zijn ze in het leger en op de vloot, en ik... ik zit thuis bij moeders pappot, en doe niets, niets! Dat komt, omdat vader in het Torentje thuis hoort Waarachtig, de zonden van de ouders wreken zich op de kinderen!

VR. LYSBETH (*dreigend*). Wouter!

WOUTER (*meer en meer opgewonden*). Maar ik houd het niet langer uit! U hebt me verboden den Prins te dienen, en, zoolang ik kon, heb ik me aan dat verbod gehouden. Ik heb pret gemaakt en zotheden gedaan; de menschen hebben om me gelachen, en in die dolle buien, vergeet ik, dat ik een verachtelijk niets-doener ben! Maar alles heeft zijn grenzen. Geen macht ter wereld zal in staat zijn, mij eeuwig hier te houden. Mijn weg ligt naar het leger van den Prins. Daar hoor *ik* thuis, en ik zal er komen ook!

VR. LYSBETH (*opstaande*). Kind, dat mág je niet. Doe het niet, Wouter, doe het niet, terwille van je armen vader!

WOUTER (*driftig*). Zwijg over vader! Heb ik alles niet gedragen alleen om hém? En wat is er van gekomen? Dat ze mij voor een Spaanschen Hollander, voor een landverrader schelden! *Ik* ben geen verrader, maar...

VR. LYSBETH (*heftig invallend*). Stil, Wouter!

WOUTER (*haar vast aanziende, droog en gearticuleerd van ingehouden drift*)... maar vader verraadt het land.

VR. LYSBETH (*hoog en vast*). Je weet niet wat je zegt: dat is je eenige verontschuldiging. Maar ik duld niet, dat je zóó over je vader spreekt. Versta je me? Ik duld het niet, ik verbied het je! (*Snel af naar links*)

Vijfde Tooneel.

WOUTER, ALEID.

WOUTER (*de hand naar het hoofd brengende*). Ik geloof, dat ik te driftig geweest ben.

ALEID. Broer, beste broer, je hebt zoo flink en mannelijk gesproken. Waarom moest je óók zoo *kwetsend* zijn?

WOUTER. 't Was beter geweest, als ik me niet had laten meêslepen. Maar als ik zoo vroolijk en luidruchtig geweest ben, volgt er wel eens een sombere bui: vandaag kón ik het niet vóór me houden. (*Vat zijn zuster bij beide handen*). Zie je, Aleid, ik heb niemand, met wien ik eens vertrouwelijk spreken kan. Moeder en jij houden wel van me, en véél óók, maar jelui ziet niets anders in me dan den wilden, goedhartigen jongen. En vader.... nu, vader heeft het te druk om mij te leeren kennen.

ALEID. Maak *mij* dan voortaan tot je vertrouwde. Misschien heb je gelijk: we *beschouwden* je als een ondeugenden jongen, en (*hem een kus gevende*) van ochtend heb ik eerst ontdekt, wat er al in het hoofd van dien deugniet omgaat!

WOUTER. Voel *jij* je nooit ongelukkig?

ALEID. Jawel, Wouter, maar anders dan jij. Dat komt, omdat ik vader beter ken, en omdat moeder mij meer van hem verteld heeft.

WOUTER (*bitter*). Juist: *ik* ben ook maar de ondeugende jongen. (*Vertrouwelijk*). Maar zeg, zusje, vertel me dan eens alles wat je van hem weet.

ALEID. Dat mág ik niet, broertje; vader en moeder moeten je dat zelf vertellen (*opgewekt*). Kom nu maar bij me in de vensterbank zitten, en spreek eens wat over je zelven, *wees* nu eens vertrouwelijk. (*Zij gaan in de vensterbank zitten*).

WOUTER. Ken je Machteld?

ALEID. Wel, wel, denk je ook al aan meisjes? Welke Machteld meen je?

WOUTER. De kleindochter van Heer Joost.

ALEID. God, Wouter, je wilt toch niet zeggen, dat...

WOUTER. *Zeker* wil ik zeggen, dat ik van haar houd, en méér nog: *zij* houdt ook van mij.

ALEID. Maar weet je wel, dat dat heel ongelukkig is?

WOUTER (*neerslachtig*). Ik weet, dat het heel *onverstandig* is. In mijn hart ben ik Prinsgezind als de beste, en Machteld is de kleindochter van den man, die de Prinsenlui heeft laten verbranden en verdrinken. Maar zij denkt anders dan haar grootvader, ze is een Hollandsche van top tot teen!

ALEID. Arme jongen, wat beteekent dat, wanneer ze van Heer Joost afhankelijk is?

WOUTER. Dat beteekent, dat ze den moed hebben zal, voor zichzelve te handelen, als 't er op aankomt. Zij heeft den aard van haar vader: die was *tegen* de Spanjolen, en Joost Buyck heeft hem als een hond behandeld, hoewel 't zijn eigen zoon was.

ALEID. En weet Heer Joost iets van wat er tusschen jou en Machteld gaande is?

WOUTER. Gelukkig niet; maar hij plaagt haar sinds eenigen tijd met het aanbod van een Edelman uit Brabant, natuurlijk een Spaanschgezinde van het zuiverste water, die in het leger van Don Jan dient. (*Grimmig*) Ik geloof, dat hij haar opgesloten houdt, nu zij niet wil toegeven! (*Hartstochtelijk*) O, Aleid, *zij* alleen bindt mij nog aan Amsterdam! Als zij er niet was zat ik al hoog en droog bij den Prins. Nog een poosje geduld en... (*zwijgt plotseling*)

ALEID. In Gods naam geen overijlde stappen, Wouter!

WOUTER. Maak je niet ongerust. (*Opgewekt*) Ik ben een dwaas, dat ik hier zit te kniezen. Wat weerga, ben ik dan Wouter Gerbrantsz niet meer, de koning van alle straatslijpers, die altijd lacht, al kniezen anderen ook? (*Zich langzamerhand opwindende*) Vergeet maar alles wat ik gezegd heb, zusje. Iedereen heeft wel eens een zwarte bui, maar bij mij duren ze gelukkig niet lang. (*Opspringend*) De zon schijnt veel te lekker om in huis te blijven. Ik ga er op uit. De straat is mijn koninkrijk, dáár ben ik mijn eigen heer en meester.

ALEID. Broertje, broertje, wordt je weer de ondeugende jongen?

WOUTER. Ei wat, een ondeugende jongen verheugt zich in het leven! Ernstige mannen bederven zich de maag met allerlei zware kost van landsbelangen en religiezaken. *Ik* blijf liever de vroolijke jongen! Dag Aleid, een frisschen morgen! (*Gaat fluitend de deur uit*).

ALEID (*hem naroepend uit het venster*). Houd toch op met fluiten; denk er toch aan, dat het Zondag is!

WOUTER (*van buiten*). Op Zondag schijnt de zon óók! Dag zusje!

Zesde Tooneel.

ALEID, VROUW LYSBETH.

(*Aleid blijft een oogenblik in gedachten staan, maakt dan een gebaar van niet-begrijpen en zet zich aan het spinnewiel*).

VR. LYSBETH (*van links opkomende*). Is Wouter weg?

ALEID Hij is juist de straat opgegaan.

VR. LYSBETH. Het spijt mij, dat vader hem nog altijd niet in zijn vertrouwen genomen heeft: nu *moet* dat gebeuren, en hoe eer hoe beter. Wouter *is* het kind niet meer, waarvoor we hem gehouden hebben. Hij is nu een man, en moet als een man vertrouwd worden.

ALEID. Als vader hem *alles* vertelt, zal hij *bewijzen*, dat hij geen kind meer is. Komt vader van ochtend nog hier?

VR. LYSBETH. Ik weet het niet; hij is al voor dag en dauw naar Heer Joost gegaan. O, wanneer zal er toch een einde komen aan al dat huichelen en veinzen!

ALEID. Stil, moederlief! Moet *ik u* nu geduld prediken? Wie weet, hoe spoedig alles verkeeren zal. (*Men hoort iemand komen*).

VR. LYSBETH. Dat zal vader zijn! (*Opent de deur, waardoor Wouter opnieuw opkomt*)

Zevende Tooneel.

De vorigen, WOUTER.

WOUTER (*naar binnen slenterend*). Daar ben ik al terug. Ik heb geen zin meer in het wandelen.

ALEID. Dan is de zin je wél spoedig vergaan!

WOUTER. Ik ben veel te moe: 'k ga wat slapen. (*Op zijn moeder toetredend*) Geef me een nachtzoen, oudje, en laat alles tusschen ons vergeven en vergeten zijn.

Vr. LYSBETH. Vergeven wél, maar *niet* vergeten. Vader en ik moeten gauw eens ernstig met je spreken: je zult de dingen dan wel anders inzien.

WOUTER. Stel 't maar zoo lang mogelijk uit, moeder. Ik heb een afkeer van ernstige gesprekken. (*Luchtig, haar zijn wang voorhoudende*) En nu nog mijn nachtzoen!

Vr. LYSBETH (*hem kussend*). Daar heb je je zoen. Maar waarom 't een nachtzoen is, begrijp ik niet.

WOUTER. Ik heb u toch al gezegd, dat ik naar bed ga.

Vr. LYSBETH. Dwaze jongen! Vóór den noen te gaan slapen!

WOUTER. Als je 's nachts niet slaapt, moet je de schade over dag inhalen. (*Men hoort voetstappen*) Daar is vader! *Ik* kruip onder de dekens.

Vr. LYSBETH. Blijf liever hier, Wouter.

WOUTER. Voor geen schip met Spaansche matten! Anders komt het ernstige gesprek maar, en daarvoor ben ik bang. (*Snel af naar links*)

Achtste Tooneel.

VROUW LYSBETH, ALEID, GERBRANT WOUTERSZ.

GERBRANT (*zeer ernstig, binnen zonder groeten*). Aleid, ga naar de achterdeur, en maak open, als er op de gewone manier geklopt wordt. Ik verwacht een paar van de vrienden.

Vr. LYSBETH. Maar Gerbrant! Op klaarlichten dag? Was het niet voorzichtiger geweest tot van avond te wachten?

GERBRANT. Wel mogelijk. Maar uitstel is soms gevaarlijker dan het grootste waagstuk. Kom, Aleid, niet langer talmen! (*Aleid af naar links*).

Negende Tooneel.

GERBRANT WOUTERSZ, VROUW LYSBETH.

Vr. LYSBETH. Is er iets gebeurd, Gerbrant?

GERBRANT. Nog niets ernstigs.

Vr. LYSBETH. Waarom ben je dan zoo strak en kort af? Spreek dan toch, je ziet immers, dat ik van angst verga.

GERBRANT (*vriendelijker*). 't Is te veel om in een paar woorden te vertellen, beste! Maar ik kan je wel zeggen, dat de beslissing nabij is: 't Geldt nú voor Amsterdam: de Prins òf Don Jan.

Vr. LYSBETH. Is de toestand zoo ernstig?

GERBRANT. Zóó ernstig, vrouw, dat ik daareven de luiden, die van de predicatie terugkwamen, tegemoet ben gegaan en drie van de vrienden in het openbaar heb moeten aanspreken, om ze hierheen te bescheiden. God geve, dat niemand het aan Heer Joost bericht: het geringste sprankje wantrouwen van zijn kant, kan alles doen mislukken.

Vr. LYSBETH. God zal de zaak van het land en van den Prins beschermen.

GERBRANT. Amen! (*Een oogenblik stilte, waarin Gerbrant Woutersz driftig heen en weer loopt. Daarop plotseling:*) Slentert Wouter weer op straat rond?

Vr. LYSBETH. De jongen was moe en is naar bed gegaan.

GERBRANT. Wat! In den voornoen? Het moet met die jongensgrillen uit zijn. Je bent veel te toegevend. Voortaan zal *ik* mij meer met hem bemoeien.

Vr. LYSBETH (*de hand op zijn schouder leggend*). Ik moet je over Wouter spreken: hij is niet meer het kind, waarvoor we hem gehouden hebben.

GERBRANT. Dwaasheid! Hij is een ondeugende bengel. Stel dat gesprek in ieder geval maar uit tot later, dit oogenblik is slecht gekozen. 's Lands belang gaat boven dat van een straatslijper.

Vr. LYSBETH (*luisterend*). Daar gaat de achterdeur open. Ik laat je alleen met de vrienden. Maar denk er aan, dat je een zoon hebt, die naast de zaken van het land ook recht heeft op je liefde! (*Naar links af*)

GERBRANT (*alleen*). Wat bedoelt ze? (*Met een ongeduldig gebaar*). Vrouwenpraat! Voor mij bestaat alleen de zaak van den Prins!

Tiende Tooneel.

GERBRANT WOUTERSZ, WILLEM BARDES, SIMON HENDRIKSZ JONKHEYN, GARDIN, *de drie laatsten van links opkomende.*

BARDES. Wat is er gebeurd, vriend Gerbrandt? 't Moet wel een ernstige zaak zijn, dat je ons op klaarlichten dag hierheen laat komen.

JONKHEYN. Vooruit, man! Opgebiecht, en zonder omwegen, als je door je eervol emplooi het recht-door-zee-gaan nog niet verleerd hebt!

GERBRANT. (*Bardes en Gardin de hand reikend*). Bardes, Gardin, Goddank, dat jelui gekomen zijt! (*Half tot Jonkheyn gericht*). De Hopman is mij ook welkom, om de zaak, die hij voorstaat.

Jonkheyn. Ja, een rond en eerlijk soldaat, die liever zijn tong zou afbijten dan een leugen zeggen, zul je wel niet uit oprechte vriendschap graag bij je zien, Meester Gerbrant!

Bardes. Zwijg toch, Jonkheyn, waartoe dienen hatelijke woorden tusschen *ons?*

Gerbrant. Och, laat hem maar spreken, Bardes! In het eerst kwetsen zulke woorden, (*met een zucht*) maar ook dááraan raakt men gewoon! Gaat zitten, Heeren, ik heb zeer ernstige tijdingen.

Gardin. Zeg eerst eens, of je al iets weet van den aanslag, die van nacht op het tuighuis ondernomen is *). Er zijn allerlei vage geruchten in omloop over een straatgevecht tusschen de Nachtwakers van de Burgemeesteren en een paar landloopers.

Gerbrant. Ik kan je ook daaromtrent inlichten. Luister maar: Gisteravond is er een bode van Don Jan aan Heer Joost op een handelsvaartuig in de stad gekomen.

Jonkheyn. Hoe heet dat schip?

Gerbrant. De „Drie Gebroeders", schipper Claes Matthijsz. En omdat het waarschijnlijk is, dat hij met hetzelfde vaartuig vertrekken zal, raad ik je dat wèl in het oog te houden, Hopman!

Jonkheyn. Daarop kun je rekenen.

Bardes. En wie is die bode?

Gerbrant. De Baron de Ghiselles, een Edelman uit Brussel met een hart zóó Spaansch al dat van Papou zelf Hij verlangt van de Burgemeesteren een schriftelijke verklaring, †) dat zij Spaansche troepen innemen en dan de Schutters en Prinsenvendels ontwapenen zullen.

Bardes. Dan zou ons het lot van Naarden en Haarlem wachten.

Gerbrant. Misschien hopen de Spaansch gezinden dat wel! — Wanneer de Baron met die verklaring in den zak vandaag naar Kampen vertrekt, steken onmiddellijk schepen met Spaansche soldaten de Zuiderzee over en zijn dus morgen op het IJ. Alles wordt daar ginds al gereed gehouden: men wacht alleen nog op de komst van den Baron.

Jonkheyn (*grimmig*). Dan zal men lang wachten.

Gardin. Maar de Burgemeesteren zullen zoo'n verklaring niet *durven* afgeven.

Gerbrant. Ik heb er al een opgesteld, op bevel van Heer Joost. *Die* kent zijn menschen Als zij bezwaren hebben om te teekenen, zal hij ze bang maken met de ongenade van Don Jan: dán zijn ze als was in zijn handen.

Jonkheyn. Hoe een speurhond als Meester Gerbrant 't onder zulke schurken

Wouter, Jonkheyn en Bardes.

uithoudt zonder toe te bijten, is meer dan ik begrijpen kan.

Gerbrant (*scherp*). Dat komt, Hopman, omdat niet elke speurhond een bloedhond is. — Voor 't geval er verzet mocht ontstaan tegen het binnenlaten van de Spanjolen, werven de Burgemeesteren in het geheim soldaten. Met hun veertig nachtwakers zouden ze niet veel uitrichten!

Gardin. Dat is hoog verraad.

Gerbrant. Zoo noemen *wij* het, Joost Buyck noemt het trouw aan den Koning! —

*) Dergelijke aanslagen zijn meermalen beproefd, al is *deze* aanslag gefingeerd.

†) Het is bekend, dat, hoewel de Burgemeesteren „Spaanscher waren dan de Spanjolen zelven" (Ter Gouw), Don Jan hen nooit geheel vertrouwde, en steeds eischte, dat zij hunne beloften schriftelijk zouden bevestigen, opdat ze hem nimmer konden désavoueeren.

Bouwen Rijersz is met de werving belast en die laat er geen gras over groeien.

Jonkheyn. Welzoo! Mijn goede vriend Leepoog! Als ik hem hier had! Ik verwed er mijn ziel en mijn zaligheid onder, dat hij zijn laatsten man geworven had!

Gerbrant. *Woorden* helpen niet, Hopman, alleen *daden!* Ik heb beproefd, vannacht de vuurroeren uit het tuighuis te doen weghalen; de Burgemeesteren zouden dan wél manschappen hebben, maar *geen* wapenen.

Jonkheyn. Slim bedacht: Daarvan heb je eer, Meester Gerbrant!

Gerbrant. Maar het plan is jammerlijk mislukt! Heer Joost hield mij gisteravond zoo aanhoudend aan het werk, dat ik nauwelijks gelegenheid vond één van de vrienden te waarschuwen. Jacob Heinsz nam aan, het stoute stuk te ondernemen. Vanochtend was ik voor dag en dauw bij Heer Joost, in de hoop hem troosteloos te vinden over het gelukken van ons plan — ik vond hem triomfeereend over het *mis*lukken!

Bardes. Wat is er van Heinsz geworden?

Gerbrant. Hij en zijn knechts werden bij het werk overvallen door de Nachtwakers; maar zij konden vluchten en zijn lang buiten de poorten.

Gardin. En wat zegt Joost Buyck?

Gerbrant. Hij is woedend. Het bewustzijn, dat morgen de Spanjolen in de stad kunnen zijn, maakt hem overmoediger dan ooit. Hij is *begonnen* met het besluit te verscheuren, waarbij de door den Prins verlangde hervormingen in de schutterij worden toegestaan. God weet, hoe hij *voortgaan* zal!

Bardes (*opstaande, en de hand van Gerbrant Woutersz grijpende*). In naam van den Prins dank ik je voor je tijdige waarschuwing. Het oogenblik om te handelen is dus gekomen, en de Prins moet dadelijk gewaarschuwd worden. Is alles gereed?

Jonkheyn. Ik sta in voor de Prinsenvendels *)

Gardin. Ik voor de schutterij.

Bardes. En ik voor alle ordelievende burgers. Morgenochtend moet ons langberaamd plan volvoerd worden. 't Is dan juist marktdag: in de drukte zullen onze bewegingen minder opvallen.

Jonkheyn. Hoezee! Nu zal er weer eens werk voor mij komen!

*) Deze verzekering van Jonkheyn is volstrekt niet overbodig, want de Prinsenvendels waren aangeworven uit dezelfde manschappen die de — toen ontbonden — troepen van de Burgemeesteren gevormd hadden.

Bardes (*de hand opheffende*). Denk aan wat de Prins bevolen heeft: geen bloed dan in de alleruiterste noodzakelijkheid. Komt, mannen, er is geen oogenblik meer te verliezen! (*Wil gaan*)

Gerbrant (*hem terughoudend*). Nog één woord! Er is nog een ander gevaar, dat ons dreigt, en dat ik meer vrees dan al het overige, omdat ik het niet ken.

Bardes. Wat bedoel je, vriend Gerbrant?

Gerbrant. Ik bedoel, dat er een *iets* is, dat in 't geheim wordt voorbereid, en waarvan ik alleen nog maar heb kunnen ontdekken, *dat* het voorbereid wordt. *Wat* het is, en op wien men het gemunt heeft, ik weet het niet!

Gardin. Hoe ben je er dan toe gekomen, dat onbekende *iets* te vreezen?

Gerbrant. 't Is niet moeielijk het gevaar, dat men kent, te bestrijden: het onbekende kan ons plotseling overvallen, zonder dat wij voorbereid zijn. Ik *weet*, dat er een geheime afspraak bestaat tusschen den Baron de Ghiselles en Heer Joost. 't Is mij nog niet gelukt te ontdekken *welke*.

Jonkheyn. En daarnaar speur je nu! (*Half luid*) Wat is zulk een emplooi toch verachtelijk.

Gerbrant (*koel, ingehouden*). Alleen Zijne Excellentie de Prins heeft over de waarde van mijn emplooi te oordeelen. (*Tot Bardes en Gardin*) Er schijnt een geheim bevel van Don Jan in het spel te zijn, want Heer Joost heeft eenige malen verzekerd, dat Zijne Hoogheid ook wat *dat andere* betreft tevreden zou zijn.

Jonkheyn. Als hij geweten had, dat er een Judas school in het vel van zijn Secretaris, zou hij zeker wat minder luid gesproken hebben.

Gerbrand (*bedaard*). Volkomen juist, Hopman. Laat ons dus dankbaar zijn, dat hij het *niet* wist. (*Tot Bardes en Gardin*) Een onverwachte stap van de tegenpartij kan de zaak van den Prins voor goed bederven. Er mag dus niets gebeuren, dat niet voorzien is, en daarvoor zal *ik* zorgen.

Bardes. We vertrouwen op je waakzaamheid. Maar 't is heel ernstig, wat je ons daar gezegd hebt. Houd Joost Buyck scherp in het oog en rust niet voordat je zijn geheim ontdekt hebt. (*Met sterken nadruk*) Bedenk vooral, dat je door één oogenblik je post te verlaten, heel Holland in het ongeluk kunt storten!

Gerbrant (*zich hoog oprichtend*). God is mijn getuige, dat geen macht ter wereld mij van mijn post lokken zal.

Bardes (*hem de hand reikend*). Vaarwel, vriend Gerbrant!

Gardin (*hem de hand reikend*). Vaarwel.

Jonkheyn (*spottend groetend*). Tot morgen! Neus in den wind, speurhond!

Elfde Tooneel.

GERBRANT WOUTERSZ (alleen), later: VROUW LYSBETH, ALEID.

GERBRANT (*zijn kalmte afleggend*). Smaad en spot! Altijd smaad en spot! Des te zwaarder te dragen, als ze van een eerlijk man komen! (*Kalmer*) Stil, Gerbrant, stil! Nog een korten tijd volgehouden, en dan ... O, God, God! Geef, dat de verlossing nabij is! (*Opent de zijdeur links*) Ben je daar, vrouw?

VR. LYSBETH (*met Aleid binnenkomende*). Zijn de vrienden al weg?

GERBRANT. Ja, en ik moet ze dadelijk volgen. Heer Joost wacht mij, en (*voor zichzelven*) ik ben al te lang weg geweest.

VR. LYSBETH. En kun je dan geen oogenblik vinden, om over Wouter te spreken?

GERBRANT (*ruw*). Ik heb ernstiger zaken aan mijn hoofd. Kom mij nu niet met dien bengel aan!

ALEID. U bent onrechtvaardig, vader! (*Warm*) Ik *weet*, dat Wouter een jongen is met een hart in 't lijf!

GERBRANT (*haar op het voorhoofd kussend*). Dát staat je mooi, Aleid. 't Is een flinke meid, die zóó voor haar broer opkomt. (*Ernstig*) Morgen wordt over het lot van de stad beslist, en morgen mag Wouter alles weten. De praatgrage jongen mag dán vertellen, wat hij wil. Maar vóór dien tijd zeg je hem *niets*, versta je, vrouw, volstrekt *niets*. Aan kinderen vertrouwt men geen staatsgeheimen.

VR. LYSBETH. Dus, morgen ...

GERBRANT. Ja, morgen zul je in de oogen van het gemeen niet meer de vrouw van een Spaanschen Hollander zijn. Vannacht zal ik wel niet thuis komen: als ik je terug zie moet alles afgeloopen zijn. Denk aan mij, vrouw, (*zacht*) en bid voor mij.

VR. LYSBETH (*angstig*). Is er gevaar, Gerbrant?

GERBRANT. Voor *mij* is overal gevaar. (*Omarmen elkander*)

ALEID (*hem omhelzend*). God zegene u, lieve vader! De dag van morgen zal een dubbele vreugdedag voor u zijn. U zult dan óók een verloren zoon weervinden.

GERBRANT (*bij het weggaan*). Ik hoop het, Aleid. Maar ik vrees, ik vrees ... De verloren zoon had berouw, maar Wouter is en blijft de lichtzinnige jongen. (*Af naar rechts*)

Twaalfde Tooneel.

VROUW LYSBETH, ALEID, later WOUTER.

VR. LYSBETH. 't Zal niet lang meer duren, of vader denkt anders! (*Anstig*) Aleid, Aleid, wat gevaren bedreigen hem! Als het plan mislukt, is *hij* het eerste slachtoffer.

ALEID. Hij heeft zoo dikwijls gezegd, dat alles goed is voorbereid. Ik *voel*, dat de goede zaak winnen moet.

VR. LYSBETH. Maar zal *hij* de overwinning zien? Ik ben angstig, alsof er een ongeluk gebeuren moest.

ALEID. Bedaard moedertje, bedaard! Zoo dikwijls dreigde hem gevaar — en zoo dikwijls is hij gespaard! (*Luchtig*) Zou Wouter al uitgeslapen zijn?

VR. LYSBETH. Ga maar eens naar hem zien; 't wordt nu toch àl te gek met dat slapen op Zondagmorgen.

ALEID (*door de linkerdeur weggaande*). 't Is toch nog beter dan dat hij op straat kattekwaad uitvoert.

VR. LYSBETH (*alleen, blijft eenige oogenblikken in gedachten staan en vouwt dan de handen*). Goede God! Waak over mijn armen, armen man. Laat er een einde komen aan dit lijden van jaren, en geef hem het geluk terug van een leven zonder leugen en bedrog.

ALEID (*met Wouter terugkomend*). Hier is de slaapkop. Hij moest zich schamen een ander daarvoor te schelden: hij is het zelf.

WOUTER. (*Geeuwend, zich het buis toeknoopend*). Je hebt groot gelijk: ik zal Meester Herman voortaan raden er nog een slaapdrank bij te nemen. Want 't is heerlijk 's ochtends te slapen en de zon uit te lachen, als ze je uit bed wil jagen. Ik sta *nooit* meer vroeg op!

ALEID. Wacht maar tot de slaap je uit de oogen is, dan *denk* je er niet meer over lang in bed te blijven.

WOUTER (*geeuwend*). 'k Ben nog maar half wakker; je hebt me te vroeg gewekt.

ALEID. Te vroeg? En het is al één uur vóór den noen.

WOUTER. Nu ja, maar als je slecht slaapt, verdien je 's ochtends wel een dutje.

VR. LYSBETH. Hoe komt het toch, dat je zoo slecht geslapen hebt?

WOUTER. (*Een oogenblik verward, zich dadelijk herstellend*). Hè? ... O, ik heb zooveel om over te denken, ziet u? Vannacht liet het me geen rust, of het beter voor de boeren is, hun hooi bij dooi- of bij vriesweer binnen te halen. 'k Heb er uren over liggen denken: en toen viel 't me eerst in, dat ze 's zomers hooien en 't dan *nooit* vriest. Maar voor de rest van den nacht was 't met slapen uit: u begrijpt, dat ik mij m'n eigen onnoozelheid zóó aantrok, dat ik geen oog meer dicht deed.

Vr. Lysbeth. Je spot weer, Wouter. Kun je *nooit* eens ernstig zijn.

Wouter. Wel zeker, oudje! Daarnet, vóórdat Aleid me wakker maakte, was ik ernstig genoeg: zoo stil als een muis. Waarom *heeft* ze me ook hier gehaald? Als ik slaap ben ik zoo deftig als een burgemeester.

Vr. Lysbeth. Beste jongen, ik heb je van ochtend ernstig gezien ook zonder dat je sliept. En daarom wilde ik je zeggen, dat...

Wouter (*naar de deur gaande*). Dag moeder, dag Aleid! Buiten schijnt de zon nog altijd. Overdag als 't je belieft geen ernst! Daar kan ik heelemaal niet tegen, en dan slaap ik 's nachts weer niet.

Aleid (*die hem gevolgd is en uit het raam ziet, verschrikt*). Moeder, daar komt Sinjeur Reijersz met een paar van zijn mannen!

Vr. Lysbeth. Groote God! Kind, je vader...

Wouter (*door het venster ziende*). Waarachtig, het is Leepoog met een paar nachtwakers. Ze komen naar binnen. U ziet wel, moeder, dat ik niet de eenige ben, die den dag voor nacht aanzie.

Vr. Lysbeth (*angstig*). Wat wil *die* hier?

Wouter (*spottend*). Een beleefdheidsbezoek aan de vrouw van Heer Joost's secretaris. Maar 't is nog al dwaas, dat hij met een paar nachtwakers komt. Misschien waagt de schurk zich niet meer alleen op straat. (*Gaat op de tafel zitten*) 'k Moet eens hooren, wat hij te vertellen heeft.

Dertiende Tooneel.

De vorigen, Bouwen Rijersz, even: Jan Willemsz.

Rijersz (*zich met Jan Willemsz in de deur vertoonend, op onderdrukten toon*). Herken je hem?

Jan Willemsz. Zeker, hij is het en niemand anders.

Rijersz (*als boven*). Blijf dan met de anderen wachten totdat ik je roep. (*Sluit de deur en komt quasi-welwillend op vrouw Lysbeth toe*) Ik wensch je een goeden morgen, vrouw Lysbeth!

Vr. Lysbeth (*steeds in de grootste spanning, 't welk in het geheele tooneel merkbaar moet zijn*). Welkom, Sinjeur Rijersz. Neem plaats, als 't je blieft.

Rijersz. Niet voordat ik de schoone juffer Aleid begroet heb. (*Aleid de hand reikend, met ruwe gemeenzaamheid*) Herinner je je nog den tijd, schoone juffer, toen je een kind waart, en ik op die mooie lippen het welkom *kussen* mocht? (*Aleid trekt schuw haar hand terug, en zet zich aan het spinnewiel*) Jawel, ik zie het al, de tijden zijn veranderd en kleine kinderen zijn groot geworden. (*Lacht*)

Wouter. De grootste verandering zou je het zeker vinden, als de kus van de zuster in een muilpeer van den broer verkeerde, Kompeer Leepoog!

Rijersz. Heel geestig gezegd, jongeheer! Maar je weet zeker niet, dat ik Bouwen Rijersz heet en met „Sinjeur" word toegesproken?

Wouter. Waar denk je aan, zeer gestrenge Heer Rijersz! Welke Amsterdamsche jongen zou je naam niet kennen? Maar weet *jij* dan niet, dat het volk je „Leepoog" noemt, en dat „kompeer" een woord is voor iemand, van wien men veel houdt?

Vr. Lysbeth. Sinjeur Rijersz is onder het dak van je vader, Wouter.

Wouter. Maar ál te waar! Ik zwijg al. (*Fluit een Geuzenliedje*)

Rijersz (*scherp*). Wat fluit je daar?

Wouter. Ken je dat niet, Sinjeur? (*Zingend*)
„Slaet op den trommele van dirredomdeyne!"
(*Sprekend*) Een prachtig liedje!

Rijersz (*scherp*). Vooral het vervolg: „Vive le Geus is nu de leus!" Niet waar?

Wouter (*spottend*). Wel neen, dat heeft Heer Joost al lang laten veranderen: „*Dood* aan den Geus is nu de leus!" zingen ze tegenwoordig. Maar als je het liedje *fluit*, kun je het onderscheid niet hooren.

Rijersz. Je bent gevaarlijker dan ik dacht, bengel!

Wouter (*Rijersz nabootsend*). Je weet zeker niet, dat mijn naam Wouter Gerbrantsz is! (*Begint weer te fluiten*)

Vr. Lysbeth. Let toch niet op den ondeugenden jongen, Sinjeur Rijersz. Hij flapt alles uit wat hem voor den mond komt.

Rijersz. Er zijn wel knapen om minder gehangen. We zullen eens zien of hij straks niet een toontje lager zingt. (*Gaat zitten op den hem aangeboden stoel*) Vrouw Lysbeth, ik ben gekomen om je een nachtelijk avontuur te vertellen. (*Tot Aleid, lachend*) De juffer kan gerust luisteren: ik zal niets zeggen, dat haar kuische ooren beleedigen kan.

Wouter. Denk aan den kus en den muilpeer!

Vr. Lysbeth. Om Godswil, zwijg, jongen! (*Tot Rijersz*) Ga voort, Sinjeur Rijersz!

Rijersz. Vannacht trok ik met een troepje van een man of vijf door de straten om

te waken voor de rust van de goede burgers. 't Was nog al koud en de wind blies fel. Je zoudt niet zeggen, dat we al zoo ver in het voorjaar zijn. Toen *wij* zoo oud waren als je mooie dochter, was de lente warmer en in bloeimaand liepen we in den maneschijn te vrijen.

Vr. LYSBETH (*onrustig*). Zeker, Sinjeur, zeker! — En verder?

RIJERS (*beschouwelijk*). Nú zul je dat wel laten, als de koude wind je door de kleeren blaast. Ik wou dan maar zeggen, dat het weêr méér dan frisch was. Mijn mannen mopperden en riepen om een oorlam. Een slechte gewoonte, zoo je wilt, vrouw Lysbeth, maar 't helpt tegen de koude. (*Doet alsof hij huivert*) Vindt je het *hier* óók niet koud? Brr! 't Lijkt wel winter.

Vr. LYSBETH (*steeds onrustig*). Maar vertel dan toch verder.

RIJERSZ (*zonder op haar te letten, beschouwelijk*). Ja, ja, een oorlam helpt tegen de kou.

ALEID (*opstaande*). We hebben niets dan gerstebier in huis. Is Sinjeur Rijersz daarvan gediend?

RIJERSZ. Schoone Aleid! Hoe heb je zoo juist van pas geraden, dat mijn keel droog is? (*Terwijl Aleid bier haalt en een kroes vult*) Bier is geen wijn, en wijn is geen brandewijn. Maar als brandewijn 's nachts de kou verdrijft, zal bier 't misschien over dag doen. (*Neemt de kroes aan, maar reikt haar dadelijk aan Aleid toe*) Drink mij toe, juffer, dat kruidt den drank!

WOUTER (*plotseling van de tafel springend en hem de kroes uit de hand rukkend*). Je zult 't alweer met den broer in plaats van met de zuster moeten stellen. Gezondheid! (*Drinkt en zet de kroes op tafel*)

RIJERSZ (*met ingehouden woede*). Wacht maar, Wouter Gerbrantsz, je komt me ál te veel in het vaarwater. Nog een poosje geduld, dan zal de dartelheid er wel uitgaan. (*Drinkt. Tot vrouw Lysbeth op minder vriendelijken toon*) Mijn mannen dan vroegen om een oorlam. Nu had ik toevallig in het tuighuis een paar kruiken met brandewijn staan; „naar het tuighuis!" — zei ik dus. (*Wouter, die in de nabijheid is blijven staan, komt een stap nader*) Juist kwamen wij de Hoogstraat in, toen ik in de verte een kar zie wegrijden. „Een kar hier, en op *dit* uur" — denk ik — „dat's vreemd!" — En ik zeg: „Jongens, kijk eens, hoe die er van binnen uitziet." — Mijn mannen hadden werk om hem in te halen, maar 't lukte. En toen hadt je de poppen aan 't dansen, 't gaf een lustig gevecht!

Vr. LYSBETH. Maar... Waarom vertel je *ons* dat alles?

RIJERSZ. Dat zul je straks wel zien, vrouw Lysbeth. Er waren drie kerels, die het hazenpad kozen; een vierde raakte met één van mijn mannen in een zijstraat aan den slag en takelde hem leelijk toe. Toen ging hij er óók van door. (*Wouter komt weer nader, Rijersz ziet hem strak aan*) Maar mijn toegetakeld mannetje heeft het gezicht van zijn tegenstander onthouden, en van ochtend is hij er op uitgetrokken, om hem te zoeken. Mijn mannetje is niet uit Amsterdam, zie je, anders zou hij wel geweten hebben met wien hij te doen had.

Vr. LYSBETH (*losbarstend*). Man, spreek niet langer in raadsels! Zeg, wie het geweest is!

WOUTER. Ik geloof, dat ik sinjeur Reijersz begin te begrijpen.

RIJERSZ (*droog*). Dat zou mij niet verwonderen, vriendje. (*Gaat naar de deur*)

Vr. LYSBETH. Aleid... Alles is verloren... Je arme, arme vader!

RIJERSZ (*uit de deur roepend*). Kom hier, Jan Willemsz.

Veertiende Tooneel.

De vorigen. JAN WILLEMSZ.

JAN WILLEMSZ (*met een verbonden oog, blijft in de deur staan*). Wat wenscht Sinjeur Rijersz?

RIJERS. Kom binnen, Willemsz! (*Willemsz doet eenige passen vooruit*). Ken je dien jongen daar?

JAN WILLEMSZ. Of ik hem ken! Met mijn ééne oog zie ik nog goed genoeg. Als 't aan hém gelegen had, zou 't misschien ook naar de haaien zijn.

WOUTER (*luid lachend*). 'k Wist waarachtig niet, dat ik je zóó had toegetakeld. (*Hem de hand toestekend*) 't Spijt me, kameraad, maar wat deedt je ook zoo plotseling op me in te hakken?!

RIJERSZ (*de hand op Wouter's schouder leggend*). Daar heb ik je, waar ik je hebben wilde, vriendje! (*Tot vrouw Lijsbeth*) Je begrijpt nu wel, waarom ik een praatje met je ben komen maken, vrouw Lijsbeth!

Vr. LYSBETH. Dus... 't was niet...

ALEID (*waarschuwend*). Moeder!

Vr. LYSBETH (*zich bezinnend*). Dus... dus... je gelooft, dat het Wouter was, Sinjeur Rijersz?

RIJERSZ. Wel wis en drie was hij het! Je hebt immers zelf gehoord, dat hij zich versproken heeft? Was je 't, of was je 't niet, bengel?

WOUTER. Ik *was* het, Leepoog!

Vr. LYSBETH. Ben je dan van nacht niet thuis geweest?

WOUTER. Neen, moeder!

Vr. LYSBETH. En wat voerde je op straat uit?

WOUTER (*na een oogenblik geaarzeld te hebben*). 't Spijt me: dat kan ik u niet zeggen.

RIJERSZ. Komaan, deugniet, *ik* zal het aan je moeder vertellen. (*Tot vrouw Lysbeth*) Weet je, wat we gevonden hebben in die kar, die je zoontje meê hielp bewaken? — Vuurroeren, die uit het tuighuis gestolen waren!

Vr. LYSBETH (*gejaagd*). Dat kán niet! Wouter heeft nooit aan zoo iets gedacht.

RIJERSZ. 't Schijnt, dat je je zoon maar half kent. Laat hem voor zich zelf spreken: *Is* 't zoo of is 't *niet* zoo?

WOUTER. Ik weet niets van je kar en je vuurroeren! (*Op Willemsz wijzend*). Dat oog daar is *mijn* werk, en als je er óók van gediend bent, Sinjeur Rijersz, dan ben ik je man. Maar dat is m'n *eenige* zonde!

RIJERSZ. Vertel *mij* dan eens, wat je op straat deedt.

WOUTER. Ik zie niet in, waarom ik je dat zou moeten zeggen. Je bent noch schout noch schepen.

RIJERSZ. Dan zal ik je in de gelegenheid stellen, er met schout en schepenen over te spreken! (*Tot Jan Willemsz*) Willemsz, roep de manschappen!

Vr. LYSBETH. Wat ben je voornemens, Sinjeur?

RIJERSZ (*zonder haar te antwoorden*). Roep de manschappen, Willemsz!

JAN WILLEMSZ (*uit de deur roepend*). Hierheen, jongens! Gauw wat, we *hebben* 'm. (*Er komen eenige nachtwakers binnen*)

RIJERSZ. Mag ik Sinjeur Onschuld verzoeken met die mannen meê te gaan?

WOUTER. En wáárheen, als ik vragen mag?

RIJERSZ. Voorloopig naar het huis van Heer Joost, m'n hartje! De Burgemeesteren komen daar van middag samen en zij hebben mij verzocht elken *dief*, dien ik te pakken zou krijgen, eerst dáárheen te brengen, (*scherp*) vóórdat hij in de Boeyen *) gaat.

Vr. LYSBETH. 't Moet een vergissing zijn, Sinjeur Rijersz; alles zal zich ophelderen!

WOUTER. Wees maar niet bang, oudje, 't zal zoo'n vaart niet loopen! Bij Heer Joost vind ik vader, en die zal toch waarachtig niet toelaten, dat ik in de Boeyen ga om iets, waarvan ik niets weet!

RIJERSZ. Kom, vriendje, maak wat haast!

*) De gevangenis in de Vogelsteeg.

WOUTER. Ik vind 't beleefd van je, dat je me zoo'n eerewacht wilt meegeven; maar met jou gezelschap alleen ben ik óók al tevreden. (*Hem plotseling onder den arm pakkend*) Komaan, lustige Isegrim, toen je kwaamt wilde ik juist de deur uit: laten we nu samen gaan.

RIJERSZ (*maakt zich los en wenkt de nachtwakers, die Wouter in hun midden nemen*). Vooruit! En nu geen gekheid meer!

WOUTER (*zijn moeder en zuster toewuivend*). Tot straks! 't Is een kostelijke grap, op Zondagmorgen met de nachtwakers over de straat. Hoezee! Dat's nog nooit vertoond!

Vr. LYSBETH (*de armen uitstrekkend*). Wouter, m'n jongen! (*Wouter wordt weggevoerd*)

ALEID (*die hem ná wil*). Ga zóó niet heen!

RIJERSZ (*haar tegenhoudend*). Met je wèlnemen, juffer. *Nu* kun je niet meê. (*Lachend*) *Van avond* wil ik je graag komen afhalen, maar zonder mijn manschappen... voor een wandeling!

Vr. LYSBETH (*met waardigheid*). Ik verzoek je heen te gaan, Sinjeur Rijersz!

RIJERSZ. Met genoegen, vrouw Lysbeth! Wat zal je man opkijken, als hij hoort, wat z'n zoontje heeft uitgehaald! (*Tot Aleid*) Dag schoone juffer! (*Aleid wendt zich af*) Niet boos zijn, hoor, 'k ben maar een oude man! (*Lachend af*)

Vr. LYSBETH. Wat moeten we doen? Aleid, wat een ongeluk!

ALEID. U moet dadelijk aan vader gaan vertellen, wat er gebeurd is.

Vijftiende Tooneel.

VROUW LYSBETH, ALEID, HERMAN JANSZ, VROUW GEERTE.

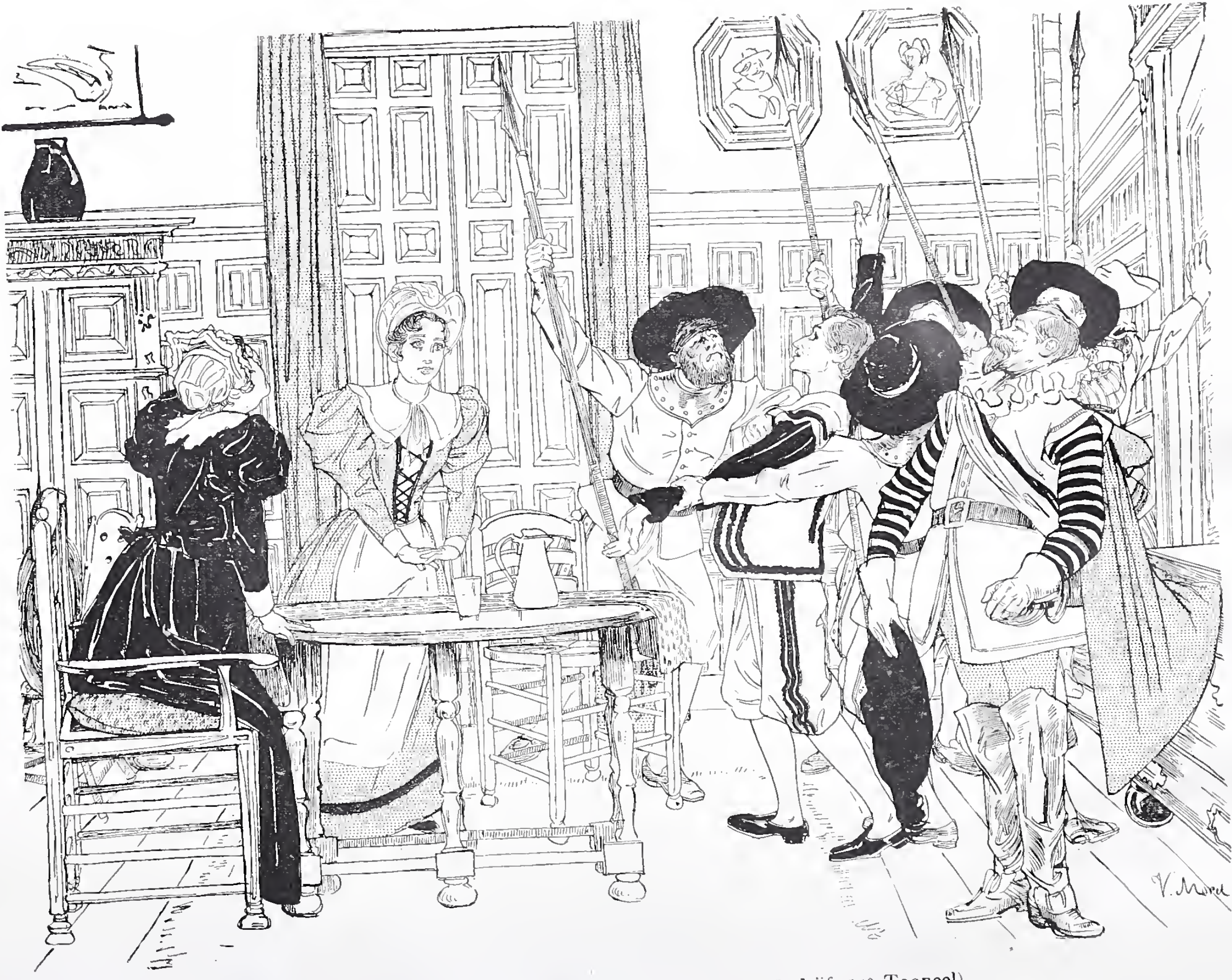
(*Eenige buurlui vertoonen zich aan de deur en gluren nieuwsgierig naar binnen*)

Vr. LYSBETH. Wat willen die menschen hier?

Vr. GEERTE (*met Herman binnenkomend*). Wel, menschen, we wilden eens zien, hoe je je eronder houdt. 't Is me een historie, hoor! 'k Heb altijd wel gezegd, dat het met dien jongen slecht zou afloopen. 't Is waarachtig ook geen wonder! De overheid is toch niet zóó Spaansch als ik dacht, dat ze afrekent met dien deugniet, die het den eerlijken luiden lastig maakt. Boontje komt om zijn loontje, buurvrouw, boontje komt om zijn loontje, niet waar Herman?

HERMAN (*knikkend*). Boontje om zijn loontje!

ALEID (*verontwaardigd*). Ga als 't je blieft heen, vrouw Geerte. We zijn meester in ons eigen huis, hoop ik!

Rijersz: Vooruit, en nu geen gekheid meer! (1e Bedrijf, 14e Tooneel).

Vr. Geerte. Tut, tut! Je hebt hier niets te zeggen, Juffertje. Je moeder is hier de baas, en ik kom alleen om haar.

Vr. Lysbeth. Zou je als 't je blieft heen willen gaan, buurvrouw?

Vr. Geerte. Wat! Jij ook al? Ondank is toch maar 's werelds loon! Nu kom je om het mensch te troosten en op te beuren; en ze stuurt je de deur uit. Maar wat kun je ook anders verwachten van dat Spaansch-gezind gespuis? 't Is allemaal één pot nat: liegen en bedriegen! (*Smalend*) Dag lieve

Jan Willemsz en Dirk.

buurvrouw, ik ga met pleizier uit je huis weg, hoor, en... ik schud het stof van mijn schoenen af! Kom, Herman!

Herman (*Volgt zijn vrouw naar de deur, blijft plotseling staan, keert terug en vat vrouw Lysbeth bij de hand*). 't Spijt me van den jongen. Hij was wat dartel, maar 't was een *goede* jongen.

(*Terwijl Herman Jansz naar zijn vrouw gaat, die vol verbazing in de deur staat toe te kijken, valt het scherm*).

TWEEDE BEDRIJF.

Studiekamer in het huis van den Oud-Burgemeester Joost Buyck.

Deur op den achtergrond (*midden*). *Kleine deur rechts (achter). Links twee vensters. Rechts schouw. Groote tafel in het midden, aan den kant van de schouw. Kleine tafel links, schuin bij de vensters. Stoelen, huisraad.*

Eerste Tooneel.

Gerbrant Woutersz, later Dirk.

Gerbrant (*alleen, voor de kleine, met papieren bedekte tafel; schrijft, maar legt plotseling de pen neer*). Het werk vlot niet. Hoe kán 't ook vlotten, als het hoofd tot berstens toe vol is? Drooge acten schrijven en over papieren suffen, als 't verstand helder en het oog scherp blijven moet!

(*Laat het hoofd op de hand rusten*)

Dirk (*met een pak acten*). Dag Meester Gerbrant! Koud weêrtje voor den tijd van 't jaar. Mijn armen en beenen worden al mooi stram, en tóch is 't den eenen dag voor en den anderen na hetzelfde heen-en-weer-gedraaf tusschen hier en 't stadhuis. En vandaag is 't nog wel Zondag! 't Is wat te zeggen!

Gerbrant. Heb je daar wêer *meer* werk meegebracht, Dirk?

Dirk. Een scheepslading acten, te veel voor den ouden man om te dragen. Heer Joost laat u verzoeken, of u ze maar vast *in*zien wilt: 't zal nog wel een half uurtje duren voordat hij komt.

Gerbrant (*de acten één voor één inziende, en nu en dan daarin verdiept schijnend, op quasi-onverschilligen gesprekstoon*). Heer Joost heeft het druk voor een Zondag. Dat hij mij werken laat is tot dááraan toe, maar zélf mocht hij toch wel wat rust nemen.

Dirk. Ja 't is erg genoeg! Dat hebben die vermaledeide Prinsenlui óók al op hun geweten. 't Is alles om dien aanslag op het tuighuis. Ik heb heer Joost nog nooit zoo kwaad gezien. (*Vertrouwelijk*) Ziet u, Meester Gerbrant, als ik zoo bij de heeren in de kamer ben, vang ik wel eens wat op van wat er besproken wordt. En nu heb ik ze daareven hooren zeggen, dat de dieven er binnen het etmaal om koud moeten zijn! 't Zal slecht met de kerels afloopen, als we ze te pakken krijgen, dát verzeker ik u, Meester Gerbrant.

Gerbrant (*als boven*). Dat 's te begrijpen,

Dirk. Maar 't zou mij verwonderen, wanneer ze al niet lang buiten de poorten waren.

DIRK. Dat zál wel. Die Prinsenlui zijn zoo glad als een aal: zoo héb je ze, zoo heb je ze *niet*. 't Is wat te zeggen!

GERBRANT (*Een acte opnemend*). Hier vind ik iets, dat op de zaak betrekking heeft. (*De acte snel dóórziend*) Het ontwerp voor een brief aan den schout. Je hebt gelijk, Dirk, de Burgemeesteren zitten erachter héén. Ze verzoeken heer Hollesloot met veel reverentie, de kerels — als ze gevonden worden — binnen het etmaal te doen vonnissen en terechtstellen tot afschrikkend exempel voor 't gemeen. Dat verzoek staat gelijk met een doodvonnis!

DIRK. Kijk, je kunt toch zien, dat ik oud word. Ik had u moeten vragen, dien brief dadelijk in 't rein te schrijven, en er alle zorg aan te besteden. De Burgemeesteren zullen het stuk gezamenlijk teekenen.

GERBRANT (*onwillig*). Waarom laten ze het dan niet door *hun* secretaris schrijven?

DIRK. Die zal geen tijd hebben: hij moet bij de vergadering van de Heeren op het torentje zijn.

GERBRANT (*nog eenige acten inziende, voor zichzelven*). Wat hebben we hier? — Alweer een petitie om de paalkist terug te krijgen: dat zal tóch niet lukken! — En hier? Hé, wat is dát? (*Volgt het papier met den vinger van boven naar beneden*) Bardes, Jonkheyn, Gardin, Kromhout, Koster ... en nog veel meer namen van Prinsenlui. Wat moet ik dáármee uitvoeren? (*Het stuk aan Dirk toereikend*) Weet *jij* niet, wat ik daarmee doen moet?

DIRK. Hoe zou *ik* dat weten, Meester Gerbrant? Ik kan toch niet lezen! (*Het stuk nader beziende verschrikt*) Wel Heere, daar heeft mijn hoofd mij weer in den steek gelaten. Ik had dat ding al voor een paar uur aan Sinjeur Rijersz moeten geven! En nu is die er in dien tusschentijd op uitgegaan! 't Is nog een geluk, dat U het gevonden hebt! Maar 't kan me mijn baantje kosten. Heere, Heere, 't kan me mijn baantje kosten! (*Jammerend*) 't Is wat te zeggen!

GERBRANT. Kom, kom, zoo'n vaart zal 't wel niet loopen.

DIRK (*zenuwachtig*). Raad me dan toch. wat ik doen moet, Meester! 'k Weet zeker, dat Heer Joost mij wegjaagt, als hij er achter komt. Hij had me nog wel gezegd, dat ik er goed op passen moest en dat er veel van afhing. En ik oude suffert, ik domkop, ik vergeet het! Waar moet ik Sinjeur Rijersz nu in God's naam vinden?

GERBRANT. Weet je wat, Dirk, laat *mij* dat papier maar houden. Ik zal ervoor zorgen, dat Rijersz 't zoo gauw mogelijk in handen krijgt. 't Zou je leelijk bezuren als je verzuim ontdekt werd. (*In het papier ziende*) Heer Joost heeft het zelf geschreven.

DIRK. Dus u wilt den ouden man helpen? Dat 's mooi van U!

GERBRANT. Maar: mondje dicht! Anders ...

DIRK. Anders ben ik mijn baantje kwijt. Zóó dom zal 'k niet wezen!

GERBRANT. Dat is dus afgesproken. En nu moet ik aan dien brief voor den Schout beginnen. (*Met lichte ironie*) Anders raak *ik* mijn baantje kwijt!

DIRK. Nu spot U toch, Meester! Zoo'n secretaris vindt Heer Joost er geen tweeden. (*Gerbrant Wouters begint te schrijven*) Nogmaals dank voor Uw goedheid. En nu maar weer naar 't stadhuis! M'n beenen weigeren den dienst nog niet, zooals m'n hoofd. De oude man is nog wel *ergens* goed voor; en als hij weggejaagd wordt, moet hij honger lijden. Goejendag Meester Gerbrant! 't Is wat te zeggen, hoor, 't is wat te zeggen! (*Af*)

GERBANT (*schrijft, houdt na eenigen tijd op en neemt de namenlijst op, peinzend*) Kan die lijst misschien de sleutel zijn, waarnaar ik zoek? — de sleutel tot *dat andere?* (*Blijft nog eenige oogenbtikken peinzen, schrijft dan verder.*)

DIRK (*opgewonden binnenkomend*). Nieuws, groot nieuws!

GERBRANT. Wat is dát nu, ben je nog niet naar 't stadhuis?

DIRK. Ze hebben er een te pakken!

GERBRANT (*verschrikt*). *Wien* hebben ze te pakken?

DIRK. Eén van de bende vannacht. Terwijl ik daar juist bij u was, heeft Sinjeur Rijersz hem gebracht. Hij zit in de kamer hier tegenover en er staat een kerel als een boom, met een verbonden oog, voor de deur op wacht. Ik heb dien vent aan het praten willen krijgen, maar hij zwijgt als het graf. (*Zich de handen wrijvend*) Nu maar korte metten met den schobbejak gemaakt. (*Gretig*) Is de brief aan den Schout al klaar, Meester Gerbrant?

GERBRANT (*machinaal dóórschrijnende, toonloos*). Nog niet!

DIRK. Schrijf dan wat gauwer, schrijf dan toch! Wees niet boos op den ouden man, dat hij u tot werken aanzet. Maar als ik zoo'n rebel tegen zijn wettigen Heer en Koning in de klem zie, dat klopt m'n hart weer, alsof 't nog jong was, en dan wíl ik zijn straf — zijn bloedige straf.

GERBRANT (*als boven*). Sinjeur Rijersz is zeker alweer weg?

DIRK. Ik had zoo gehoopt, dat ik hem nog vinden zou; om dat papier, weet u? Maar hij had last van de kou; dat heeft hij wel meer, en dan gaat hij er medicijn voor innemen. U begrijpt me wel, niet waar? (*Grinnikt*)

GERBRANT (*als boven*). Jawel. — Moet je nu nóg niet naar 't stadhuis?

DIRK. U hebt groot gelijk: 't is méér dan tijd. In mijn vreugde zou ik het waarachtig vergeten. Alweer dat oude, domme hoofd van me! (*Onder het weggaan, met de hand aan het hoofd*) 't Is toch wat te zeggen! (*Af; bij het opengaan van de deur ziet men Jan Willemsz, die voor de tegenoverliggende deur op wacht staat.*)

GERBRANT (*alleen, werpt de pen neder*). Zou 't Jacob Heinsz zelf zijn? (*Staat op, loopt het vertrek heen en weer*) Er is maar één middel, dat hem redden kan: binnen het etmaal moeten de Burgemeesteren en Joost Buyck van 't kussen zijn. De vrienden moeten tot haast gemaand worden. — Maar eerst die ellendige brief aan den Schout! (*Gaat weer zitten en begint snel te schrijven*)

Tweede Tooneel.

GERBRANT WOUTERSZ, VROUW LYSBETH.

VR. LYSBETH (*snel binnenkomend*). Goddank, dat ik je vind, Gerbrant!

GERBRANT (*opstaande, ontroerd*). Wat kom *jij* hier doen, vrouw? Is er iets uitgelekt?

VR. LYSBETH. Dàt niet; jou dreigt geen gevaar, maar Wouter...

GERBRANT (*driftig*). Wat van Wouter?

VR. LYSBETH. Wouter is door Rijersz en zijn nachtwakers gevangen genomen.

GERBRANT. Wàt zeg je daar? (*Gedwongen kalm*). Zeker om de een of andere straatschenderij; de jongen zal ons nog in de grootste verlegenheid brengen.

VR. LYSBETH. Neen, man, 't is veel erger. 't Schijnt, dat ze van nacht vuurroeren uit het tuighuis hebben willen stelen. Wouter is daarbij geweest en hij is herkend.

GERBRANT. Dus de gevangene, dien Rijersz hierheen heeft gebracht...

VR. LYSBETH Is Wouter!

GERBRANT. Maar dat is... dat kàn niet! (*Gearticuleerd*) Ik *weet*, wie dien aanslag ondernomen heeft, Wouter kàn niet meegeholpen hebben.

VR. LYSBETH. En tòch heeft hij van nacht met de nachtwakers gevochten; hij heeft het zelf bekend.

GERBRANT (*naar de deur gaande*). Er moet dadelijk gehandeld worden, alles berust op een vergissing.

VR. LYSBETH. Wat wil je doen?

GERBRANT. Met Wouter spreken. Hij moet zeggen, wat hij van nacht op straat deed.

VR. LYSBETH. Maar...

GERBRANT. Stil! Laat mij begaan. En vooral — kalm blijven! (*Opent de deur, zoodat Jan Willemsz weer zichtbaar wordt*)

Derde Tooneel.

JAN WILLEMSZ (*buiten*). Uw dienaar, Meester Gerbrant!

GERBRANT. Zóó, ben *jij* het, Jan Willemsz! Mijn vrouw vertelt me daar, dat jelui mijn zoon daarbinnen opgesloten houdt. Een dwaze vergissing! (*Lacht*)

JAN WILLEMSZ (*iets vooruittredend, zoodat hij in de deurpost leunt, en op zijn oog wijzend*). Is dat óók een vergissing? 't Werk van uw zoon, vannacht!

GERBRANT. Heeft hij met je gevochten? Wat voerde hij dan uit?

JAN WILLEMSZ. Vuurroeren stelen!

GERBRANT (*luid lachend*). Waar haal je dien onzin vandaan? *Mijn* zoon het tuighuis plunderen? Dat meen je toch niet!

JAN WILLEMSZ. 't Zou zoo'n wonder niet zijn: hij fluit me te veel geuzenliedjes.

GERBRANT. Bah! Jongensgrappen! Als ik hem even spreken kan, is alles dadelijk opgehelderd.

JAN WILLEMSZ. Streng bevel niemand bij hem te laten.

GERBRANT. Laat *hem* dan bij *mij*: dan laat je *niemand* bij *hem*. (*Een goudstuk voor den dag halend*) Dat zie je niet elken dag, hè? (*Jan Willemsz schudt ontkennend met het hoofd*) Je begrijpt toch wel, dat hij uit deze kamer niet ontsnappen kan; de vensters zijn veel te hoog boven den grond: zie zelf maar.

JAN WILLEMSZ (*ziet naar buiten en gaat naar de deur terug*). Wie dááruit springt breekt z'n nek.

GERBRANT. Gauw dan, niemand zal er iets van merken.

JAN WILLEMSZ. De jongen vecht knaphandig en daar *voel* ik iets voor. (*Houdt zijn hand op, waarin Gerbrant Woutersz het goudstuk vallen laat*) Vooruit dan maar! (*Opent de tegenoverliggende deur, waaruit Wouter te voorschijn komt*)

GERBRANT (*tot Jan Willemsz, rechts in het portaal wijzende*). Ga nu dáár bij de trap staan. Je kunt dan in het voorhuis

zien en ons waarschuwen, als er iemand naar boven komt. Dat is in je eigen belang.

JAN WILLEMSZ. Dàt zal waar wezen. 'k Zou niet graag hebben, dat Heer Joost of Sinjeur Rijersz er achter kwam. (*Duwt Wouter naar binnen en sluit de deur*)

Vierde Tooneel.

GERBRANT WOUTERSZ, VROUW LYSBETH, WOUTER.

WOUTER (*ziet een paar maal eerst zijn vader, dan zijn moeder aan, en begint hartelijk te lachen*). Daar zijn we nu bij elkaar, alsof we thuis waren! En dat bij Heer Joost met zijn nijdige tronie! (*Tot zijn vader*) Neem me niet kwalijk, vader, 'k vergat, dat u bij hem in dienst bent.

GERBBANT. (*Gaat plotseling op hem toe en schudt hem bij de schouders heen en weer*). Als je mijn zoon niet was, ik zou je vermoorden!

WOUTER (*half verbluft, toch nog overmoedig*). Dát is ernst, moeder! Waarachtig, ik kan er niet tegen.

VR. LYSBETH (*schreiend*). Wouter, m'n jongen, *begrijp* dan toch, dat het een zaak is van leven of dood.

GERBRANT (*somber*). Je kondt wel eens gelijk hebben, vrouw!

WOUTER (*zijn moeder kussend*). *Alweêr* tranen! Foei, oudje, dat's al de tweede maal vandaag. (*Met den vinger dreigend*) Lachen, dadelijk lachen tegen me! — Niet? — Nu, dan zal ik ernstig zijn, ernstig als een doodgraver. (*Zet een plechtig gezicht*)

GERBRANT (*scherp*). Wat heb je van nacht op straat uitgevoerd?

WOUTER. Gevochten met een nachtwaker. 'k Heb hem wat *hard* geraakt, maar dan had hij mij ook maar met rust moeten laten.

GERBRANT. Wat deedt je op straat? (*Wouter blijft zwijgen, driftiger*) Versta je me niet, wat deedt je op straat?

WOUTER. Leepoog zegt, dat ik vuurroeren stal; dat zal wel zoo geweest zijn.

GERBRANT. Dat is *niet* zoo, ik *weet*, dat het niet zoo is. (*Op den grond stampend*) *De waarheid* wil ik, dadelijk!

WOUTER. Ik *mag* het u niet zeggen, vader! Aan moeder heb ik het ook moeten weigeren.

GERBRANT (*driftig*). Spreken zúl je; hoor je me, je *zult*, of... (*Heft de hand op om hem te slaan*)

VR. LYSBETH (*den opgeheven arm tegenhoudend*). Sla je *kind* niet!

WOUTER (*hem vast in de oogen ziende, ernstig, maar eenvoudig*). Mijn eer verbiedt me het spreken, vader!

GERBRANT (*Getroffen, laat den arm zakken*). Je *eer*! De eer van een straatslijper!

WOUTER. De eer van een Hollandschen jongen, die een Hollandsch hart heeft, (*bitter*) en geen Spaansch!

GERBRANT (*loopt eenige malen op en neer; blijft plotseling voor Wouter stilstaan en steekt hem de hand toe*). Er zit pit in je, meer dan ik dacht! Luister naar wat ik je te zeggen heb: misschien zul je dán willen spreken.

WOUTER (*Nu zeer ernstig, zonder affectatie*). Ik vrees, dat ik het ook dán niet zal *mogen* doen. Maar ik zal met aandacht naar u luisteren. (*Gaat zitten; zijn moeder staat naast hem, op zijn schouder geleund*)

GERBRANT. Heb je wel eens gehoord van geheime agenten van den Prins?

WOUTER. Jawel, dat 's een mooie naam voor spionnen.

GERBRANT (*bitter*). Juist, voor spionnen! (*Droog, afgebroken, langzamerhand zichzelven vergetend*) Ik zal je eens vertellen, welke eigenschappen zoo'n spion bezitten moet. De zaak, die hij dient, moet hij stellen boven zijn eigen geluk, boven dat van zijn vrouw en kinderen, boven het hoogste en heiligste. Hij leeft het leven van een verschoppeling, hij bedriegt en liegt, en zijn hart bloedt bij elke leugen. In zijn omgeving is hij een verrader, verachtelijk in eigen oogen. En de menschen, die denken zooals hij en die hij als broeders in de armen zou willen sluiten, ze schuwen hem als een vijand, dien ze haten en vreezen moeten. Niemand ziet het zwaard, dat hem steeds boven het hoofd hangt; niemand begrijpt, wat hij lijden moet, als zijn vrouw en zijn kinderen gebukt gaan onder *zijn* schande en zij zelfs niet meer *bidden* mogen, zooals het hart het hun ingeeft. (*Bedekt zich het gelaat met de hand*) Nog ná zijn dood treft hem de vloek, die op zijn leven rustte. De man die aangeboden eer en rijkdom versmaadde, die vrijwillig zijn leven tot een hel maakte en het geluk offerde van wie hem het liefst op de wereld zijn: hij draagt ook voor het nageslacht het schandmerk van den spion, die uit geldzucht zijn overtuiging verkoopt! (*De handen omhoog heffend*) God alleen leest in zijn hart, en God is eindeloos goed: Hij schenkt hem de liefde voor zijn geboortegrond, die hem sterkt om het zwaarste leed te dragen. (*Een oogenblik diepe stilte*)

WOUTER (*opstaande*). Vader, *begrijp* ik u goed? Wilt u zeggen, dat *u*...

GERBRANT (*hem snel in de rede vallend*). Ja, ik *ben* zoo'n eerlooze spion. Toch heeft

de Prins mij zijn vriend genoemd, en hij deed dat, omdat hij wist, dat hij mij vertrouwen kon, méér dan zoo menig ander, die nu in het leger of op de vloot dient en die door het nageslacht als een held geëerd zal worden! Men kent *mij* alleen als den secretaris van heer Joost. Enkele vertrouwden van den Prins, Bardes, Jonkheijn en een paar anderen, weten wie en wat ik ben: voor ieder ander ben ik de Hollander met het Spaansche hart. (*Dof*) Ik heb het jaren en jaren gedragen, geduldig en zonder morren, omdat ik wist, dat het zijn *moest*. Maar het zijn jaren van duldeloos lijden geweest, van lijden zonder hoop en zonder troost! (*Gaat aan de tafel zitten, het hoofd in de hand geleund*)

WOUTER (*zacht, zeer ontroerd*). En ik... ik heb van dat alles niets gezien!

VR. LYSBETH (*haar arm om Gerbrant's hals leggend*). Gerbrant!

GERBRANT. Neen, ik ben ondankbaar! (*Staat op, vat de hand zijner vrouw*) Zie Wouter, je moeder, je *goede* moeder, is mij in de donkerste uren tot troost geweest. *Zij* én onze lieve Aleid, die, als andere meisjes het leven genieten, stil en zonder klagen geleden heeft, omdat ze wist dat ze om *mij* leed! Zonder die beiden zou ik onder mijn last bezweken zijn.

WOUTER (*hartstochtelijk*). Vader, vader, waarom hebt u *mij* nooit *iets* daarvan gezegd? Waarom mocht *ik* dien last niet mêe dragen?

GERBRANT (*met iets van zijn vroegere hardheid*). Vraag dat je zelf af, jongen! Je waart lichtzinnig en praatgraag: één onbedachtzaam woord van jou kant zou mijn dood geweest zijn.

WOUTER. En toch... en toch... Neen, vader, u hebt *gelijk!* Hoe kondt *u* weten wat er bij *mij* omging, terwijl ik zélf *u* zoo miskend heb! (*Op zijn ouden opgewekten toon*) Dus u bent *geen* klaplooper op de Burgemeesteren, *geen* Spanjolenvriend! U bent een echte Hollander, een vertrouwde van den Prins! (*Hem onstuimig de handen drukkend*) U bent mijn vader, mijn *eigen, beste* vader! (*Zijn moeder pakkend en kussend*) O, oudje, wat een geluk, wat een geluk! Ik zie nu, dat ernst op zijn tijd óók goed kan zijn, en dat je er toch vroolijk onder blijven kunt! (*Lacht vroolijk*)

GERBRANT (*somber*). Wouter, je luidruchtigheid doet me pijn. Luister naar wat ik je nog te zeggen heb: er is niet veel tijd meer. In de vreeslijkste dagen van Joost Buyck's bestuur, toen dag aan dag de brandstapels op den Dam rookten, dacht ik, dat alle hoop verloren was. Ik *zocht* naar hulp — ik *vond* er geen! Ik wilde *zelf* helpen, ik *kon* het niet. Maar *God's* hulp was nabij. — De zaak van den Prins heeft in Holland gezegevierd, en zelfs Amsterdam heeft Prinsengarnizoen moeten innemen. Maar tóch — de Spaanschgezinden tronen nóg op het Torentje en Joost Buyck heeft nóg het roer in handen in onze arme stad; hij rekent er zelfs op, dat hij zijn vroegere macht terug zal krijgen.

WOUTER. Die krijgt hij *nooit* terug vader!

GERBRANT (*droog*). Doe je óók al aan politiek? — Dan zal *ik* er je een lesje in geven: Heer Joost verwacht *morgen* Spaansche troepen, die hij in de stad zal laten. Zelf heeft hij óók soldaten aangeworven, en om die te wapenen heeft hij de vuurroeren uit het tuighuis noodig; daarom moesten die buiten zijn bereik gesteld worden. (*Wouter bij de handen vattend, hem strak in de oogen ziende*) De aanslag, waarvan men *jou* verdenkt, is op *mijn* bevel ondernomen door Jacob Heinsz en twee van zijn knechts. Zij zijn nu lang in veiligheid.

WOUTER. Kunt u Heer Joost dan niet inlichten?

GERBANT. Begrijp je niet, dat ik zou moeten verklaren, *hoe* ik het wist? — Ik moet mij in je plaats stellen, òf ik moet je onschuldig zien vonnissen. (*Den onvoltooiden brief van den tafel nemende*) Weet je wat dit is, dit stuk, dat ik met mijn eigen handen schrijven moet? — *Jou* doodvonnis, of — het *mijne*.

VR. LYSBETH (*met aandrang*). Verscheur het, Gerbrant, schrijf het *niet*.

GERBRANT. Wat zou 't baten? (*Legt het papier weer op tafel*) Nóg ben ik Buyck's Secretaris, en ik mag zijn achterdocht niet opwekken! Ik ben iets op het spoor, dat onze zaak bedreigt: ik *moet* het ontdekken, want *alles* staat op het spel. En juist nu ik door mijn post te verlaten het land verraden en verkoopen zou, roept het noodlot mij weg, om jou plaats in te nemen, Wouter! Als ik op mijn post blijf, ik zou... ik zou je moordenaar kunnen worden, mijn jongen!

VR. LYSBETH. Is er dan geen *ander* middel, is er nergens een uitweg te vinden?

GERBRANT (*dof*). Alles is voorbereid om morgen Joost Buyck en de anderen gevangen te nemen, en de Prins staat gereed hierheen te komen. Maar dat ééne onbekende, dat *ik* alleen ontdekken kan, zou het plan kunnen doen mislukken. En al gelukte het, misschien zou het dan te laat zijn voor Wouter... óf voor *mij*. (*Gaat diep in gedachten zitten*)

WOUTER. Is het *zeker*, dat ik morgen terecht zal staan, als Heer Joost op 't kussen blijft en u hem de waarheid niet zegt?

GERBRANT. Zoo zeker als er een God in den hemel is! (*Plotseling uitbarstend*) Maar *is* er wel een God? (*Een oogenblik stilte dan bitter*) God zou toch rechtvaardig zijn. (*Wouter, die zijn hand vatten wil, op zijde duwend*) Ga heen, mijn plaats is in de gevangenkamer! (*Gaat naar de deur*) *Mij* moet Jan Willemsz bewaken!

WOUTER (*hoog opgericht vóór de deur*). Terug, vader! Bedenk, dat u door één oogenblik uw post te verlaten Holland in het ongeluk kunt storten.

GERBRANT (*terugtredend*). De woorden van Bardes!

WOUTER. Laat men *mij* blijven verdenken. En word ik niet bij tijds bevrijd... (*bitter*) bij *mijn* dood verliest Holland *niets!*

VR. LYSBETH (*hem heftig bij de hand vatend*). Wouter, m'n dappere jongen! Dat mág niet!

WOUTER. Bedaar maar, oudje! Vader zal er wel voor zorgen, dat alles goed afloopt. Niet waar vader?

GERBRANT (*met afgekroken stem*). Jongen, je hebt... je hebt er niet over nagedacht.

WOUTER (*eenvoudig*). Er valt weinig over na te denken. U *moet* vrij in uw bewegingen blijven, dus *moogt* u mijn plaats niet innemen. Dat is eenvoudig genoeg!

GERBRANT (*zeer geroerd*). Wouter... je hand, Wouter!

WOUTER (*hem de hand reikend, opgewekt*). Van ochtend heb ik nog aan moeder gezegd, dat ik voor den Prins wat zou willen *doen*: Is wel ooit een wensch zóó gauw vervuld? Nu bén ik geen nutteloos *ding* meer, nu dien ik een rechtvaardige zaak!

VR. LYSBETH. Je bent zoo goed, zoo...

WOUTER. Tut, tut moeder, we zijn nu lang genoeg ernstig geweest! (*Vroolijk*) En wat behoeven we ons vóór den tijd treurig te maken? Nu vader *handelen* kan, zal de kans nog juist bij tijds keeren. Morgen om dezen tijd zing ik misschien uit volle borst midden op den Dam een geuzenliedje. (*Probeert te zingen*)

„Slaet op den trommele..." (*houdt plotseling op en wischt zich de oogen af*) Neen, *nu* gaat het nog niet!

GERBRANT (*hem plotseling omarmend*). M'n jongen, m'n lieve, lieve jongen!

Vijfde Tooneel.

De vorigen, JAN WILLEMSZ.

JAN WILLEMSZ (*de deur openend*). Heer Joost is thuisgekomen. 't Is nu lang genoeg geweest!

GERBRANT (*snel, zacht, tot Wouter*) Zeg mij nog, waarom je van nacht op straat waart.

WOUTER. Waartoe zou het dienen? 't Is niet *mijn* geheim alleen; ik heb u gezegd dat mijn eer mij het spreken verbiedt.

GERBRANT (*terugtredend*). En ik weet *nu*, dat je recht hebt je op je eer te beroepen.

JAN WILLEMSZ (*dringend*). 't Is nu lang genoeg geweest!

WOUTER. Laten we het beste hopen. Er is nog niets verloren, en morgen zal alles in orde komen. (*Plotseling af, men ziet hem de tegenoverliggende deur weer ingaan*)

VR. LYSBETH (*wanhopig*). Wouter!

GERBRANT. Stil vrouw, zóó is het beter. Een lang afscheid is een lange marteling. (*Slaat den arm om haar heen*)

VR. LYSBETH. *Mocht* het wel zoo, Gerbrant, *mocht* het wel? (*Gerbrant buigt het hoofd, pijnlijke stilte*)

JAN WILLEMSZ (*in de deur*). U kijkt benauwder dan daareven, Meester! (*Stilte*) U zult zeggen, dat 't *mijn* zaak niet is — dat's waar! (*Stilte*) Neem me niet kwalijk, maar ik moet u wat zeggen. Toen ik daar bovenaan de trap stond te wachten, zei ik zoo tegen mezelven: „Jan Willemsz, je hebt verkeerd gedaan, je hebt voor een goudstuk je post verlaten; dat hadt je voor geen schip met Spaansche matten mogen doen!" Gedane zaken nemen geen keer, maar ik wil er geen geld aan verdienen! (*Hem het goudstuk toereikend*) Neem het terug, Meester!

GERBRANT. Houd het maar, Jan Willemsz, ik geef het je voor de tweede maal, omdat je zoo'n brave kerel bent. Mijn zoon heeft je leelijk toegetakeld: dan is 't toch niet meer dan billijk, dat *ik* den heelmeester betaal!

JAN WILLEMSZ. Dàt's waar, dáárvoor kan ik het aannemen. Weet u wat, om niet meer in de verleiding te komen, ga ik bij den jongen in de kamer zitten. Daarbinnen is niemand, die mij geld kan bieden. En als je zoo voor de deur staat, kun je niet weten... zoo'n goudstuk *betoovert* 'n armen drommel, en 't is al erg genoeg, dat 't eens gebeurd is! (*Luisterend*) Daar komt iemand de trap op! (*Hoofdschuddend bij het weggaan*) Je post verlaten, foei, Jan Willemsz, foei! (*sluit de deur achter zich*)

GERBRANT. Heb je dat gehoord, vrouw? — Zelfs die arme nachtwaker schaamt zich ervoor, dat hij zijn post verlaten heeft... (*weifelend*) Moet *ik*...

VR. LYSBETH. (*Hem beide handen toestekend*). Gerbrant, je hadt niet anders *mogen* handelen!

Zesde Tooneel.

GERBRANT WOUTERSZ, VROUW LYSBETH, JOOST BUYCK, BARON DE GHISELLES.

JOOST BUYCK (*bij 't binnenkomen eenigszins ongeduldig*). Ik verzeker Uwe Edelheid, dat sinjeur Reijersz volledige instructiën heeft. (*Gerbrant Woutersz maakt een gebaar van aandacht; eerst nu wordt hij door Joost Buyck opgemerkt*) Zeg eens, Meester Gerbrant, sinds wanneer ontvang je hier bezoek?

Joost Buyck Sybrantsz.

GERBRANT. Mijn vrouw, Heer! Zij is mij komen spreken over... over een treurige familiezaak.

BUYCK. Over familiezaken heb je in je woning te handelen, niet *hier*. (*Tot vrouw Lysbeth*) Nu je tóch hier bent, vrouw Lysbeth, wil ik je even zeggen, dat ik klachten over je gehoord heb. Je bent lauw in religiezaken; dat moet anders worden.

VR. LYSBETH (*ietwat hoog en met beteekenis*). Morgen zult u er niet meer over klagen, Heer Joost. (*Af*)

BUYCK. Je moet je vrouw dien hoogen toon afleeren. (*Scherp*) 't Zou haar in ongelegenheid brengen, wanneer de toestanden in Amsterdam weer zijn, zooals ze zijn moeten. (*Tot den Baron de Ghiselles*) Nog een oogenblik, Heer Baron. (*Op een toestemmend gebaar van den Baron, tot Gerbrant Woutersz*) Is de brief aan den Heer Schout gereed?

GERBRANT. Bijna!

BUYCK (*sarcastisch*). Vrouwenbezoek prikkelt tot arbeid! — En de verklaring voor Zijne Hoogheid? (*Gerbrant Woutersz overhandigt hem een papier, dat Buyck snel dóórziet.*) Wees zoo goed, onmiddellijk dien anderen brief áf te maken. (*Tot Ghiselles, hem het papier toereikend*) Mij dunkt, Zijne Hoogheid zal hiermede tevreden zijn. (*Terwijl Gerbrant Woutersz zich aan de kleine tafel zet en schrijft, blijven Buyck en Ghiselles rechts op het tooneel in half luid gesprek*)

GHISELLES. Wanneer ik deze verklaring naar Kampen breng, zijn morgen de Spaansche troepen voor de stad. Er ontbreekt maar één zaak aan: de handteekeningen van de Burgemeesteren.

BUYCK. Ik heb Uwe Edelheid gezegd, dat die erop zullen komen, en wat Joost Buyck zegt gebeurt.

GHISELLES. Ik hoop het, in het belang van de stad.

BUYCK. En wat de andere zaak betreft: Rijersz, dien ik vertrouwen kan als mijzelven, is volkomen geïnstrueerd. Meer is niet noodig. Sedert het Prinsengarnizoen in de stad ligt, zijn de Burgemeesteren te vreesachtig om zoo iets te ondernemen. Men moet ze voor een voldongen feit stellen: dán zullen ze meê*juichen* — meê*handelen* durven ze niet.

GHISELLES (*iets luider*). Dus *deze* nacht...? (*Gerbrant Woutersz maakt een lichte beweging*)

BUYCK (*met de oogen op Gerbrant wijzende*). Niet zoo luid, Heer Baron! Ja, *deze* nacht.

GERBRANT (*opstaande*). De brief aan den Heer Schout is gereed.

BUYCK (*den brief aannemende*). Goed, Meester Gerbrant. 't Zal den onruststookers kwaad vergaan, als wij ze in handen krijgen. Ga nu naar beneden, en ontvang daar de Heeren Burgemeesteren, die ik *hier* verwacht. Als ze er alle drie zijn, kun je ze hierheen geleiden — maar laat ons eerst waarschuwen.

GERBRANT. Zal ik meekomen...?

BUYCK. 't Is mogelijk, dat we je diensten noodig hebben, kom dus maar! (*Gerbrant Woutersz met een buiging af. Buyck legt de beide brieven op de groote tafel*). Dat is *mijn* werk, en de Burgemeesteren zullen teekenen, omdat *ik* het wil. (*Lachend*) Zijne Hoogheid heeft goed gezien, dat hij *mij* zijn afgezant zond: *ik* heersch in Amsterdam, en ik zal er *blijven* heerschen!

GHISELLES (*met nadruk*). Als dienaar van Zijne Hoogheid!

BUYCK (*wrevelig*). Hoe anders? Heb ik ooit opgehouden zijn dienaar te zijn? (*Op veranderden toon*) En *nu* wacht ik met ongeduld bericht over wat er gisteravond tusschen Uwe Edelheid en mijn kleindochter verhandeld is.

GHISELLES. Dat is een pijnlijk onderwerp voor me... laat het dus maar onaangeroerd.

BUYCK. Machteld heeft toch niet...?

GHISELLES. Juffer Machteld heeft mij alle hoop ontnomen — vraag mij niet verder!

BUYCK. Alle hoop ontnomen? Dwaasheid! Een kind *heeft* geen eigen wil: *ik* alleen heb hier hoop te geven of te ontnemen. (*Rukt de deur open, naar buiten roepend*) Is daar iemand? (*Men hoort voetstappen naderen*)

GHISELLES. Ik verzoek u de zaak te laten rusten.

BUYCK. Het is een *familie*zaak, waarin ik mijn eigen inzicht volgen moet. (*Tot een dienstmeisje, dat in de deur verschijnt*) Verzoek juffer Machteld hier te komen. (*Dienstmeisje af*)

GHISELLES. 't Is mij zeer onaangenaam, wat u daar doet.

BUYCK. Uwe Edelheid moet niet vergeten, dat het weerbarstige kind *alles* aan mij te danken heeft. Zij *zal* doen, wat ik haar beveel; tegenstribbelen baat niet!

GHISELLES. Maar ik wensch...

BUYCK. In deze zaak geldt *mijn* wensch in de eerste plaats, Heer Baron. Ik vraag verschooning voor mijn voortvarendheid, maar tucht en orde moeten er in mijn huis heerschen.

Zevende Tooneel.

De vorigen, MACHTELD.

MACHTELD (*bij het opkomen*). Wat is er, grootvader? (*Ghiselles bemerkend, gedwongen*) Ik wist niet, dat ik Uwe Edelheid hier zou vinden.

BUYCK. Ik kan je die ontmoeting niet besparen! Je hebt nu de gelegenheid nog eens na te denken over het voorstel, dat de Heer Baron je gedaan heeft.

MACHTELD. Baron de Ghiselles, een Edelman had mij niet aan deze vernedering mogen blootstellen!

GHISELLES. Ik verzeker u, juffer Machteld, dat het buiten mijn wil geschiedt: uw Heer grootvader handelt *tegen* mijn bedoeling.

MACHTELD. Toch schijnt Uwe Edelheid er niet aan te denken, hem daarvan terug te houden!

BUYCK (*scherp*). Ik heb den Baron gezegd, dat het *mijn* zaken geldt; in dit huis heb *ik* te bevelen.

MACHTELD. En met welk recht meent u *mij* te mogen bevelen, grootvader?

BUYCK (*zuurzoet*). Omdat ik je als klein kind tot mij genomen heb, en je altijd mijn oogappel geweest bent (*Streng*) Maar 't zal toch wel niet noodig zijn, dat ik mijn recht daartoe in ernst verdedig?

MACHTELD (*gearticuleerd*). Waarom stond ik als klein kind alleen op de wereld?

BUYCK (*ruw*). Je vader hadt je verlaten.

MACHTELD. Omdat hij door *zijn* vader in de verbanning gedreven was! *U* hebt hebt hem verstooten, grootvader, *u* hebt hem tot wanhoop gebracht, en toen hij stierf, stierf hij door *uw* wreedheid. En nu eischt u blinde gehoorzaamheid van zijn dochter!

BUYK (*ruw*). Hij was een verrader van zijn koning!

MACHTELD. Hij had het volk lief, dat *u* gemarteld hebt, grootvader!

BUYCK (*dreigend*). Je hebt al eens zoo gesproken, juffer. Toen waren wij alleen, maar ik zou mij tenminste in acht nemen tegenover een Officier van Zijne Hoogheid.

MACHTELD. Die Officier zal nu beter dan ooit inzien, dat ik weigeren *moet* zijn vrouw te worden.

GHISELLES. Sinds gisteren weet ik, dat alle hoop daarop vervlogen is. Ik herhaal, juffer, dat dit alles tegen mijn wil geschiedt.

MACHTELD (*sarcastisch*). Uwe Edelheid heeft dan wèl de gave dien wil door te zetten!

BUYCK. Genoeg woorden verspild! (*Machteld bij de pols vattend*) Nog ééns vraag ik je, of je goedschiks op je besluit terug komt!

MACHTELD. En *ik* vraag den Baron de Ghiselles, of hij wenscht, dat men mij *dwingt* zijn vrouw te worden!

GHISELLES (*ietwat hoog*). Wees gerust, juffer! Een edelman begeert geen onwillige bruid!

BUYCK (*zacht*). Lafbek! (*Luid*) In *mijn* tijd was de liefde vuriger, Heer Baron!

Toen was elke hinderpaal een prikkel te meer. (*Tot Machteld*) Wij spreken elkander nader. Je wilt wel zoo goed zijn naar je kamer te gaan en die niet te verlaten.

MACHTELD. U weet, dat ik die in de laatste dagen niet verlaten *kan*. (*Bitter*) Daartoe laat u uw oogappel te zorgvuldig bewaken: dit huis is mij een gevangenis!

GHISELLES. Wanneer mijn invloed iets op uw Heer grootvader vermag, juffer...

BUYCK (*scherp*). Daarvoor is de Heer Baron te jong!

Burgemeester Meeuwsz. Machteld.

MACHTELD (*aan Ghiselles de hand reikend*). Uwe Edelheid beschaamt mij, maar mijn zaak staat hopeloos! (*Af*)

Achtste Tooneel.

BUYCK, BARON DE GHISELLES, later: DIRK.

GHISELLES. Ik moet Heer Joost Buyck er aan herinneren, dat de toon, dien hij tegenover mij aanslaat, hem niet voegt.

BUYCK. Uwe Edelheid zal de prikkelbaarheid van een oud man weten te vergeven; 't is treurig bij een kleindochter zoo weinig eerbied te vinden.

GHISELLES. 't Komt mij voor, dat zij den eerbied voor haar grootvader moeielijk bewaren kan, wanneer zij niet anders behandeld wordt.

BUYCK (*bitter*). Ik begrijp, dat Uwe Edelheid zoo oordeelt. Niemand kan ook weten, hoe ik me voor dat halsstarrige kind vernederd heb, hoe ik haar *gesmeekt* heb te doen, wat ik haar nu wil *afdwingen*. (*Bewogen*) Ik ben óók een mensch, Heer Baron, al zegt het volk, dat Heer Joost geen hart heeft! En ik *hield* van dat kind, (*bijna week*) zooals ik eens van haar vader heb gehouden. (*Heftig*) Maar, bij God, wanneer zij zich vergeet, zooals haar vader zich vergeten heeft, zal ikhaar niet anders behandelen dan hem!

GHISELLES. U hecht te veel gewicht aan woorden, die zij in drift gesproken heeft.

BUYCK (*ruw*). Rebellenbloed verloochent zich niet! Ik heb haar gezegd, dat ik mij mijn vroegere macht zag ontglippen, en dat ik verloren was, als ik niet een invloedrijk geslacht aan het mijne verbond. Ik heb haar gezegd: „*Jij* en jij *alleen* kunt mij redden; en bedenk: mét mij staat of valt de zaak van den koning, in wiens dienst mijn haren vergrijsd zijn." En haar eenig antwoord was: (*gearticuleerd*) „*Uw* zaak is *mijn* zaak, *uw* koning is *mijn* koning niet!" Dat vergeef ik haar nooit!

GHISELLES. De opdracht, waarmede Zijne Hoogheid mij hierheen heeft gezonden, opent u nu een anderen weg. Laat dus deze zaak eens en voor altijd uit zijn. 't Meisje *kan* niet doen, wat u van haar verlangt.

BUYCK. Waarom zou ze het niet kunnen? Wat *ik* wil, *moet* zij kunnen!

GHISELLES. En als zij een ander lief heeft?

BUYCK (*haastig*). Een ander? (*Scherp*) Zij schijnt aan Uwe Edelheid hare hartsgeheimen te hebben toevertrouwd.

GHISELLES. Als men de vrouwen kent, ontdekt men zoo iets, ook tegen haar wil!

BUYCK (*langzaam*). Als ik wist, wie die andere is...

GHISELLES (*onverschillig*). *Als* u dat wist, deedt u het best de juffer haar zin te geven. Wat *mij* betreft, een Edelman *bedelt* niet om de hand van een burgerdochter.

BUYCK (*scherp*). De kleindochter van Joost Buyck is de beste partij van Holland.

GHISELLES (*achteloos*). Voor wie geld boven geboorte stelt. (*Op dit oogenblik wordt er geklopt en treedt Dirk binnen*)

DIRK. Meester Gerbrant laat berichten, dat de Heeren Burgemeesteren beneden zijn.

BUYCK. Verzoek hem de Heeren hierheen te brengen. (*Dirk met een buiging af*) Uwe Edelheid zal nu zelf kunnen zien, dat Joost Buyck heer en meester in Amsterdam is. Wat de Burgemeesteren willen, wil de vroedschap, en wat Joost Buyck wil, willen de Burgemeesteren! (*Loopt eenige malen door het vertrek, half voor zich*) Als ik wist wie het gewaagd heeft zijn oogen op Machteld te slaan...

GHISELLES, 't Is gelukkig voor hem, dat u het *niet* weet. 't Schijnt mij gevaarlijk Heer Joost tot vijand te hebben!

BUYCK (*met een glimlach*). Vraag dat aan de Lutheranen en Prinsgezinden!

Negende Tooneel.

De Vorigen; de drie Burgemeesteren van Amsterdam: JACOB GERRIT TEEUWSZ, CORNELIS CLAES MEEUWSZ en REYNIER HENRICKSZ ROOCLAES; GERBRANT WOUTERSZ. (*De laatste gaat onmiddellijk aan de kleine tafel zitten schrijven: Stil spel*). Later: DIRK.

TEEUWSZ. Uw verzoek heeft ons dadelijk hierheen gebracht, Heer Joost!

BUYCK (*hun de hand reikend*). 't Is heel vriendelijk van de Heeren! (*quasi-nederig*) Als men oud en gebrekkig wordt, heeft men recht op een beetje inschikkelijkheid, en 't was beter, dat de Baron de Ghiselles niet op het stadhuis ontvangen werd. De Heeren Burgemeesteren werden met ongeduld verwacht!

GHISELLES. En met nóg grooter ongeduld wacht ik nu op hun beslissing.

ROOCLAES. Wij hebben de gewichtige zaak, waarover Zijne Hoogheid ons de eer heeft aangedaan een voorstel te doen, rijpelijk overwogen.

MEEUWSZ. 't Is een *moeielijke* taak.

TEEUWSZ. *Zeer* moeielijk!

BUYCK. Zoover waren de heeren gisteren ook. (*Op de tafel wijzend*) *Ik* ben in dien tusschentijd een stap verder gegaan. Wilt u die twee brieven eens inzien? Ik heb ze ter teekening voor u gereed doen maken.

ROOCLAES (*neemt den eersten brief op*). Aan Heer Hollesloot, den Schout! Hm... hm... over dien aanslag in den afgeloopen nacht. Ja, de bedrijvers daarvan moeten streng gestraft worden! Binnen het etmaal? Hm... hm... Ik zie er geen bezwaar in, dezen brief te teekenen: mij dunkt, mijn collega's zullen er ook niets tegen hebben. (*Hij teekent en reikt de pen aan de andere Burgemeesteren, die eveneens teekenen, waarop Buyck het papier dichtvouwt en verzegelt. Intusschen heeft Teeuwsz den tweeden brief opgenomen.*)

TEEUWSZ. Hiermee loopt u wat hard van stal, Heer Joost! 't Is een formeele verbintenis tegenover Zijne Hoogheid, zooals de Heer Baron die verlangd heeft.

GHISELLES. Zooals Zijne Hoogheid zelf die verlangt.

MEEUWSZ. Wij zijn daaromtrent nog niet tot een beslissing gekomen.

BUYCK. Ik zei al, dat de Heeren niet verder gekomen zijn dan ze gisteren waren. (*Schelt*).

ROOCLAES. Tóch wel! We zullen een ijlbode zenden naar Collega Bicker, die ter dagvaart in den Haag is *); zonder zijn voorkennis durven wij de verantwoordelijkheid niet op ons nemen.

BUYCK. Wél een groote stap vooruit! (*Tot Dirk, die inmiddels in de deur verschenen is*) Breng dien brief aan den Heer Schout, maar *oogenblikkelijk*, begrepen?

DIRK (*zich de handen wrijvende*). Aan mij zal 't niet liggen, als Heer Hollesloot hem niet binnen 't kwartier heeft! De oude man begrijpt wel, wat erin staat! Wat bange tijden toch! 't Is wat te zeggen, hoor! 't Is wat te zeggen. (*Af*)

BUYCK (*tot Baron de Ghiselles*). Een oud en beproefd dienaar: praatziek, maar onze zaak met hart en ziel toegedaan, (*scherp*) beter gezind dan menig hooggeplaatst burger.

TEEUWSZ. Ik verzoek den Heer Baron aan onze goede bedoelingen niet te twijfelen. Slechts een kort uitstel, totdat Burgemeester Bicker hier kan zijn....

GHISELLES. En totdat de gunstige gelegenheid voorbij is! Zijne Hoogheid zou moeten wachten, totdat het den Heeren belieft hem te ontbieden! (*Koud*) Mijn taak is hier afgedaan, Heer Joost. (*Tot de Burgemeesters*) Zijne Hoogheid zal weten, welke goede vrienden hij in Amsterdam heeft.

BUYCK. Eén goede vriend heeft hij er, en die zal hem niet in den steek laten! (*Tot de Burgemeesters*) Wie van de Heeren is *tegen* het teekenen van dit stuk? — Teeuwsz? — Rooclaes? — Meeuwsz? — (*Als ieder op zijn beurt een verlegen ontkennend gebaar maakt:*) Allen er vóór? — Dan begrijp ik werkelijk niet, waartoe het

*) Inderdaad toefde de vierde Burgemeester tijdens de uitzetting met dat doel in den Haag. 't Is echter niet zeker, *wie* van de vier dit geweest is. Dat het Henrick Jacobsz Bicker was, is pure veronderstelling.

wachten op Burgemeester Bicker dient: *zijn* stem zal dan toch geen gewicht in de schaal leggen.

ROOCLAES. Zoo vér strekkende besluiten moeten door alle Burgemeesteren gezamenlijk genomen worden.

BUYCK. Je weet heel goed, Heer Burgemeester, dat de gewoonte het *anders* wil, wanneer er één uit de stad is. (*Ruw*) De ware reden van het uitstel is eenvoudig *deze*, dat de Burgemeesteren bang zijn.

MEEUWSZ (*heftig*). Ik verzoek Heer Joost...

BUYCK (*even heftig in de rede vallend*). Ik verzoek Heer Meeuwsz mij te laten uitspreken. Sinds de Prinsenlui Holland beheerschen, zijn de Heeren *bang!* Ze behandelen het gebroed met zachtheid en inschikkelijkheid. En het gevolg is, dat het brutaler en brutaler wordt, dat het begint te roepen om kerken binnen de stad, dat het de schutterij wil corrumpeeren, dat het, God beter 't, de vuurroeren uit het tuighuis weghaalt!

TEEUWSZ (*haastig*). Die toeleg zal met alle strengheid gestraft worden!

BUYCK. Nu de daders ontkomen zijn, is Burgemeester Teeuwsz volijverig!

ROOCLAES. Heeft Sinjeur Reijersz zich nog niet hier gemeld, om over die zaak te berichten?

BUYCK (*droog*). Ik heb niets van hem gezien of gehoord! Praat er maar niet overheen, Heer Rooclaes. Hoe zwakker de Burgemeesteren zich toonen, des te darteler worden de Prinsenlui. Het eenige, waarvoor de Hollandsche kaasboeren bukken is geweld, *ruw* geweld, dat ze beven doet voor hun hachje, en vooral voor hun geldzakken! Als men ze ranselt, kruipen ze; als men ze streelt, *slaan* ze terug! Laat ze *voelen* dat ze de zwaksten zijn, en alles wordt weer als van ouds, (*trotsch*) toen *ik* in Amsterdam regeerde.

GHISELLES (*spottend*). De Heeren hebben nu lang genoeg geredekaveld; ik keer terug naar Zijne Hoogheid.

BUYCK. En meld hem, Baron de Ghiselles, wie zijn vrienden en wie zijn vijanden in de stad zijn. (*Scherp*) Dat kan hem te pas komen tegen den tijd, dat hij hier zijn intocht houdt.

TEEUWSZ. Uwe Edelheid is te haastig. Wij hebben niet geweten, dat men aan ons verzoek om uitstel deze beteekenis hechten kon.

GHISELLES. Dat pleit niet voor de scherpzinnigheid van de Heeren Burgemeesteren! (*Wil gaan*)

MEEUWSZ. Zou Uwe Edelheid Zijne Hoogheid niet kunnen verzoeken...

GHISELLES (*hoog, ongeduldig*). Zijne Hoogheid laat niet met zich handelen, hij is geen koopman. Nu u hem als vriend niet binnen de poorten wenscht te zien, zal hij er komen — als vijand!

TEEUWSZ. In God's naam dan, het kan niet anders! (*Teekent*)

BUYCK (*zacht tot Ghiselles*). Nu er één schaap over de brug is... (*Wijst op de andere Burgemeesteren, die, hoewel aarzelend, eveneens teekenen*) Heb ik te veel gezegd, Uwe Edelheid?

GHISELLES. Geen *woord* te veel! (*Luid tot de Burgemeesteren*) Ik wensch de Burgemeesteren geluk met hun besluit! (*Het stuk opvouwend, met nadruk*) Als ik dit stuk *niet* naar Kampen bracht, zou er morgen geen schip voor Amsterdam komen: *nu* is alles in orde!

MEEUWSZ. Uwe Edelheid heeft toch de noodige maatregelen getroffen, om veilig uit de stad te komen?

GHISELLES. Ik vertrek met hetzelfde schip, waarmee ik gekomen ben. De schipper vaart sinds jaren op Amsterdam, niemand kan hem verdenken. (*Gaat naar de deur*)

BUYCK. Goede reis, Heer Baron en tot weêrziens... op morgen!

GHISELLES (*Buyck de hand reikend*). Zijne Hoogheid zal weten, wat hij aan u te danken heeft, Heer Joost! (*Licht buigende*) Mijne Heeren, tot morgen! (*In de deur stuit hij op Rijersz, met beteekenis*) Alles gereed, Sinjeur Rijersz?

RIJERSZ. Uwe Edelheid kan gerust zijn! (*Ghiselles af*)

Tiende Tooneel.

JOOST BUYCK, DE DRIE BURGEMEESTEREN, BOUWEN RIJERSZ, GERBRANT WOUTERSZ, de laatste aan de kleine tafel.

BUYCK. Wat nieuws, Rijersz? Hoe staat het met de werving?

RIJERSZ. Vijftig man kant en klaar! Morgen zijn 't er over de honderd: en alles in het diepst geheim!

TEEUWSZ. Bravo! En nog niets ontdekt omtrent den aanslag op het tuighuis?

RIJERSZ (*Droog, alsof hij een gewone mededeeling doet*). Eén van de bende zit in de kamer hier tegenover.

BUYCK (*opstuivend*). Wie is het Rijersz? Spreek op, man!

RIJERSZ (*quasi-weifelend*). Zou 't niet beter zijn, zijn vader buiten de zaak te laten?

BUYCK. Ik begrijp je niet.

RIJERSZ. 't Is de zoon van uw Secretaris, Heer Joost, de zoon van Meester Gerbrant.

BUYCK (*maakt een gebaar van de hoogste verbazing, doch houdt zich in; scherp tot Gerbrant Woutersz*). Het gevolg van de te groote vrijheid, die je hem liet, Meester! Ik heb je meermalen ervoor gewaarschuwd. — Wist je het al?

GERBRANT (*die langzaam opgerezen is*). Mijn vrouw is mij komen zeggen, dat hij gevangen genomen was.

BUYCK. En waarom heb je erover gezwegen?

GERBRANT. Wat zou spreken gebaat hebben? Een Jobstijding komt *nooit* te laat!

BUYCK. (*Na Gerbrant Woutersz een poos scherp aangezien te hebben*). Breng den jongen hier, Sinjeur Rijersz!

(*Rijersz opent de deur èn die van de tegenover liggende kamer, waardoor Jan Willemsz en Wouter opkomen. Gerbrant Woutersz maakt zich gereed de kamer te verlaten.*)

ROOCLAES. (*Gerbrant Woutersz terughoudend*). Blijf hier, Meester Gerbrant! (*Scherp*) Je kunt dan zien, dat er eerlijk spel gespeeld wordt.

Elfde Tooneel.

De Vorigen, WOUTER, JAN WILLEMSZ. (*Wouter blijft, met de muts in de hand, half verlegen bij de deur staan. Eenige oogenblikken stilte.*)

BUYCK. Kom wat naderbij, Wouter Gerbrantsz! (*Wouter komt nader*) Heb je niets te zeggen?

WOUTER. Eigenlijk heb ik heel veel te zeggen. Maar — 't is gek — nu ik de Heeren Burgemeesteren zoo van dichtbij zie... nu is 't net of me een prop in de keel zit, en of ik alles vergeten ben wat ik zeggen wilde.

BUYCK. Ik heb anders wel eens gehoord, dat je nog al rad van tong bent.

WOUTER. Dat bén ik ook onder mijn kornuiten, maar... de Heeren Burgemeesteren zijn mijn kornuiten niet.

BUYCK. Misschien zal de spraak wel los komen, als ik je *vraag* wat ik weten wil.

WOUTER. Dat is best mogelijk. Toen ik daareven met dien nachtwaker daar alleen was, liep mijn tong nog als een molenrad. Niet waar, kameraad? (*Jan Willemsz grinnikt*)

MEEUWSZ. Wat grinnik je, kerel? (*Jan Willemsz barst in lachen uit*)

ROOCLAES. Ben je gek, lompe vlegel?

JAN WILLEMSZ. Laat Burgemeester eens een half uur met den jongen heer in één kamer zijn! M'n ziel, als hij dan niet schudt van 't lachen! Ha, ha, ha, 't is een mirakel!

BUYCK. Je bent dronken. Sluit dien kerel op, Rijersz!

WOUTER. Met uw verlof, Heer, hij is volstrekt niet dronken. Ik heb hem den tijd wat willen korten, en dat heeft hem zeker zoo vroolijk gemaakt.

BUYCK (*droog*). Ik denk, dat je zelf gauw iemand noodig zult hebben om op te vroolijken. (*Tot Jan Willemsz*) Ga daar bij de deur staan, en als je je tronie vertrekt, maak je met het cachot kennis. (*Jan Willemsz gaat met een gezicht van ingehouden lachen bij de deur staan*) Wenscht een van de Heeren Burgemeesteren den jongen te ondervragen?

TEEUWSZ. Laat Sinjeur Rijersz eerst vertellen, wat hij van hem weet.

RIJERSZ. Hij is bij de vechtpartij van nacht herkend. (*Op Jan Willemsz wijzende*) Mijn man daar heeft hij leelijk toegetakeld.

TEEUWSZ. Ontken je dat?

WOUTER. Volstrekt niet. En áls ik het deed, zou zijn oog 't me tóch liegen heeten.

RIJERSZ (*terugtredend*). Dan hebben de heeren *mij* zeker niets meer te vragen.

WOUTER. Maar *ik* zou nog graag iets willen zeggen. 't Is waar, ik *heb* dien kompeer op zijn gezicht geslagen — en nu ik hem beter ken, gaat het me aan het hart, dat ik het gedaan heb! Maar van die vuurroeren, die ik gestolen zou hebben, weet ik, op mijn woord, *niets*: ik dacht vannacht aan heel wat anders dan aan vuurroeren!

BUYCK. Ha, ha! De tong begint los te komen! Wat deedt je dan op straat?

WOUTER. Dat kan ik *U* allerminst zeggen, Heer!

RIJERSZ (*droog*). Hij zal er geuzenliedjes gefloten hebben: dat doet hij altijd!

WOUTER. Van nacht niet, Sinjeur! Ik liep als een eerzaam burger door de stille straten, en was volstrekt niet in een stemming om liedjes te fluiten. Op eens hoorde ik in de verte schieten. Als er een opstootje is, moet Wouter Gerbrantsz er bij zijn. *Ik* dus er op af! 'k Zag al spoedig op den hoek van de Hoogstraat een kar en een kluitje menschen, die aan het vechten waren, toen plotseling die lange nachtwaker voor me staat. »Dief, hoor je er ook bij?" — zegt-i, en mét steekt hij naar me met zijn rapier. Nu, toen heb ik hem een mep teruggegeven; en dat is nu alles!

TEEUWSZ. Een aardig verzinsel, vriendje!

BUYCK. Heb je niets *meer* te zeggen? — *Wil* je niet bekennen, dat je zelf tot die dievenbende behoorde?

WOUTER. Ik heb de volle waarheid gezegd; er valt dus niets meer te bekennen.

BUYCK. Dat staat nog te bezien! (*Langzaam, gearticuleerd*) Heb je wel eens van de scherpe ondervraging gehoord? (*Gerbrant Woutersz maakt een heftig gebaar*)

WOUTER (*zonder vrees te toonen, maar toch getroffen*). De pijnbank? Zeker heb ik daarvan gehoord! De dagen van Dukdalf en zijn Bloedraad liggen nog zoo ver niet achter ons.

BUYCK. 't Zal er nu niet bij blijven, dat je er alleen van *hoort*. Rijersz, je wilt den heer Schout wel het noodige zeggen?

WOUTER (*blijft een oogenblik in gedachten staan, ziet naar zijn vader en maakt dan een énergiek gebaar*). In Godsnaam, als 't zijn moet! (*Ernstig*) Ik hoop, dat u 't niet *al* te bar zult maken!

BUYCK (*tot Rijersz*). Neem hem mee, 't is nú wel! (*Scherp*) Consideratie behoeft niet te worden gebruikt! (*Rijersz treedt op Wouter toe*)

GERBRANT (*heftig bewogen*). Weten de Burgemeesteren, dat mijn zoon daaronder bezwijken zal?

BUYCK (*schouder-ophalend*). Vóórdat het zoo ver is, heeft hij lang bekend!

GERBRANT. En als hij onschuldig is?

BUYCK (*zonder verder op hem te letten*). Voorwaarts, Sinjeur Rijersz! (*Wouter wordt naar de deur gevoerd*)

GERBRANT (*buiten zichzelven*). Voer hem *niet* weg, Rijersz! Ik zal...

WOUTER (*waarschuwend*). Vader!

GERBRANT. Ik zal *alles* bekennen! Ik *weet*, dat...

WOUTER (*dringend*). Vader!

GERBRANT (*steeds heftiger*). *Tegen* je wil zal ik je redden van de pijnbank! Ik *weet*, dat...

WOUTER (*Snel besloten tot Buyck*). Ik *beken!* De schande, zijn eigen zoon te verraden, wil ik mijn vader besparen. Ik *beken!* Hoort u, Heer Joost, ik *beken!*

GERBRANT. Groote God! (*Zinkt op zijn stoel terug, bovenarmen op de tafel, het hoofd daarop geleund*).

BUYCK. Zóó mag ik het hooren! Je bent de eerste leugenaar niet, wien vrees voor de pijnbank het liegen verleert.

WOUTER (*Diep ademend*). Ik *heb* al op de pijnbank gelegen! (*Glimlachend*) Maar gelogen heb ik vandaag voor het eerst.

TEEUWSZ. En wie zijn je medeplichtigen?

WOUTER. Jacob Heinsz en twee van zijn knechts. (*Met een snellen blik naar zijn vader*) Zij zijn nu lang in veiligheid!

BUYCK (*tot Rijersz*). Naar de boeien met hem!

RIJERSZ (*droog*). Ik zal er voor zorgen, dat hij 't er goed heeft.

WOUTER. Vader, ik heb gedaan wat voor Holland het best was. Denk daaraan, vader, (*met grooten nadruk*) en wees sterk! (*Wordt door Rijersz en Jan Willemsz weggevoerd*)

BUYCK. Wij hebben onzen morgen niet verloren, Heeren! 't Is lang na den noen. 't Zal mij een genoegen zijn, wanneer u den maaltijd hier blijft gebruiken.

MEEUWSZ. Gaarne, Heer Joost! Na geestelijken arbeid wil de maag wat te werken hebben.

BUYCK. Zeer waar! De werkkracht van je *maag* is bekend, Meeuwsz. Komt, Heeren, 't is al laat. (*Terwijl de Burgemeesters weggaan, tot Woutersz, die nog onbeweeglijk in dezelfde houding zit, hem de hand op den schouder leggende*) Ik heb óók een zoon gehad, die het met de geuzen hield. Toen ik dat ontdekte, had ik geen zoon meer! (*Snel af. Gerbrant Woutersz blijft onbeweeglijk zitten*)

Twaalfde Tooneel.

GERBRANT WOUTERSZ, DIRK.

DIRK (*De deur voorzichtig openend, op gedempten toon*). Meester Gerbrant! — Meester Gerbrant! — Slaapt u, Meester Gerbrant? (*Sluit de deur, komt zacht op Gerbrant Woutersz toe*) Scheelt er iets aan? Antwoord den ouden man dan toch! (*Legt hem de hand op den schouder*)

GERBRANT (*zich opheffende, wezenloos*). Heb je weer meer werk gebracht, Dirk?

DIRK. Wat zit u toch te suffen, Meester? Denk toch in God's naam om dat papier!

GERBRANT. Papier? — Papier? — Welk papier?

DIRK. U zoudt het immers aan Sinjeur Rijersz geven?

GERBRANT. Sinjeur Rijersz — die heeft instructiën voor vannacht.

DIRK. Waar zit u toch met uw gedachten. U hebt het papier toch niet verloren?

GERBRANT (*iets oplevende*). Neen... verloren heb ik het niet, maar... (*Begint er naar te zoeken*).

DIRK (*knorrig*). Geef het me dan maar terug Meester! U zit hier te soezen, en u moest *handelen!*

GERBRANT (*zich met de hand over het voorhoofd strijkende*). Handelen? (*Zich meer en meer herstellende*) Je hebt gelijk, er moet *gehandeld* worden, voordat het te laat is.

DIRK. Ja juist! Sinjeur Rijersz is *nu* nog beneden, maar hij zal dadelijk uitgaan. En als hij het papier *niet* krijgt, en hij vraagt er Heer Joost om, dan...

GERBRANT (*die de lijst te voorschijn haalt*). Dan ben *jij* het kind van de rekening! (*Geheel helder*) Ik herinner mij nu alles. Roep Rijersz hier: zeg hem, dat ik instructiën van Heer Joost voor hem heb.

DIRK (*de hand naar de lijst uitstrekkende*). *Nu* kan ik het hem anders zélf wel geven.

GERBRANT. En een muilpeer van hem oploopen, omdat je er zoo lang mêe gegewacht hebt! Laat *mij* dat zaakje maar voor je opknappen, dan loopt je huid geen gevaar!

DIRK (*weggaande*). Dáár hebt u gelijk aan, Meester; maar uw geheugen wordt óók zwak! U zoudt me waarachtig mijn baantje doen verliezen! 't Is wat te zeggen! (*Af*)

Dertiende Tooneel.

GERBRANT WOUTERSZ (*alleen*). Later: BOUWEN RIJERSZ.

GERBRANT (*De kamer heen en wêer loopende*). Goddank, 't is voorbij! — Ik moet mijn oogen open en mijn hoofd koel houden. (*Zich de handen tegen 't voorhoofd drukkend*) 't Is moeielijk, maar het *moet*, om den Prins en — om mijn armen jongen.

RIJERSZ (*In de deur, norsch*). Wat heb je me te zeggen, Meester Gerbrant?

GERBRANT. Heer Joost heeft mij verzocht je deze lijst te geven. (*Rijersz neemt de lijst aan en ziet haar zwijgend in*) Ik moest je nog eens op het hart drukken, dat de instructiën voor vannacht streng in acht genomen moeten worden. (*Met beteekenis*) Goed oppassen, Sinjeur Rijersz, er hangt veel van af.

RIJERSZ. Weet *jij* er dan óók al van?

GERBRANT. (*Hard.*) Dacht je soms, dat ik mét mijn jongen geus geworden was?

RIJERSZ. Dát nu wel niet, maar...

GERBRANT. Wat heb je dan naar den bekenden weg te vragen? Als je nog iets wilt weten, kun je je tot *mij* wenden.

RIJERSZ. Zou je Heer Joost niet kunnen verzoeken, of we onze vuurroeren tóch maar niet mogen meênemen? Een enkel schot zal zoo'n alarm niet maken, en *als* er tegenstand geboden wordt, is de zekerste weg de beste.

GERBRANT. Je moogt in geen geval buiten de gegeven instructiën gaan.

RIJERSZ. *Mij* wel! Maar als er een ontsnapt is 't *mijn* schuld niet. 't Is geen kleinigheid, al die krachtige mannen zonder gerucht te maken van hun bed te lichten! (*Gerbrant Woutersz maakt een heftige beweging*) Laat eens zien, hoeveel zijn 't er wel? (*Ziet opnieuw de lijst in, waardoor Gerbrant Woutersz de gelegenheid heeft zijn ontroering meester te worden*)

GERBRANT. Een stuk of twintig, geloof ik! — Niets anders meer te vragen? Dán aan 't werk, Sinjeur Rijersz.

RIJERSZ. 't Zal zwaar werk zijn. (*Grimlachend*) Maar tóch heb ik er wel zwaarder gedaan! *) (*Af*)

GERBRANT. (*Alleen*). Het is dus niet vergeefsch geweest, dat Wouter zich heeft opgeofferd! (*De handen vouwend, hartstochtelijk, innig*) Almachtige God! Geef dat ik hem nog redden kan, mijn kind, mijn lieven jongen!

(*Het schermt valt.*)

DERDE BEDRIJF.

De Amsterdamsche Burgemeesterskamer (het Torentje) in het (oude) Stadhuis op den Dam. †)

Links: een groot venster, van waaruit men den Dam overzien kan. Op den achtergrond: rechts een portret van Philips II; links de groote deur. Rechts: vóór een kleine deur, meer naar achteren de groote schouw Ietwat rechts op den achtergrond, een hoek van 45° makende met het voetlicht: de groote burgemeesterstafel met de vier burgemeesterszetels. Links op den voorgrond, bij het venster een kleine tafel, bestemd voor den Secretaris van Burgemeesteren. Solide, deftige, donker gehouden stoelen en meubelen.

Eerste Tooneel.

ALEID, MACHTELD, DIRK.

DIRK (*de meisjes binnenleidende*). Wel, wel! Damesbezoek op den vroegen morgen! Wat zal Heer Joost opkijken!

MACHTELD (*rondziende*). Ik had gehoopt Grootvader *hier* te vinden. Is hij uitgegaan?

DIRK Neen, juffer! Hij is op 't Stad-

---

*) Een poging tot oplichting van de aanvoerders der Prinsgezinden, werd in 1578 meermalen gevreesd.

†) De vroedschap vergaderde in een zaal van dàt gedeelte van het oude Stadhuis, dat vroeger het Elizabeth-Gasthuis is geweest. De Burgemeesterskamer bevond zich in het andere, noordelijke gedeelte, onder den toren. Van daar de naam: »Het Torentje", die soms in officieele stukken voorkomt.

huis en zal straks wel hier komen. Zoo ongedurig als vandaag heb ik hem nog nooit gezien: hij kan geen minuut rustig zitten blijven.

ALEID (*tot Machteld*). Als we hem in *die* stemming vinden, vrees ik, dat al ons smeeken niet helpen zal.

MACHTELD. Ons *smeeken* zeker niet; *ik* ben niet van plan te smeeken! (*Bitter*) Ik zal handel met hem drijven, loven en bieden!

ALEID. Hoe bedoel je dat?

MACHTELD. Wacht maar, je zult me gauw genoeg begrijpen. (*Tot Dirk*) Is er dan iets bijzonders gebeurd?

DIRK. Dát niet, maar ik geloof, dat er iets bijzonders gebeuren *zal*. (*Geheimzinnig fluisterend*) Van ochtend heb ik, voor het eerst in langen tijd, uw Grootvader zijn kolder weer helpen aantrekken; hij draagt hem onder zijn ambtsgewaad.*) En dát op zijn ouden dag! 't Is wat te zeggen!

MACHTELD. Ik begrijp niet waarvoor dat dienen moet.

DIRK. Ik óók niet, maar dat gaat mij ook niet aan. 't Ergert me alleen maar, dat die Prinsenlui hem nu nóg niet met rust laten. Hij had ze moeten uitroeien, toen 't nog tijd was: hij is veel te zachtmoedig geweest!

MACHTELD (*sarcastisch*). Véél te zachtmoedig; juist, Dirk!

DIRK. Ik moet nu aan mijn werk, Juffers! Als ik Heer Joost zien mocht, zal ik hem zeggen, dat u op 't Stadhuis bent. (*Af*)

Tweede Tooneel.

ALEID. MACHTELD.

ALEID (*Machteld bij de hand vattend en angstig rondziende*). Ik ben bang, Machteld! Wat is het hier koud en somber! (*Door de kamer gaande, rondziende*) 't Is alsof alles hier van ellende en gepleegd onrecht spreekt. (*Blijft slaan voor het portret van Philips II*) Wie stelt dat voor? Den Prins toch niet? Ik had mij hem heel anders gedacht!

MACHTELD. Wat ben je nog een kind, Aleid! *De Prins* in de Burgemeesterskamer van Amsterdam! Het is de Koning.

ALEID. (*Getroffen*). De Koning? (*Blijft eenigen tijd zwijgend voor het portret staan*) Is dát Philips van Spanje? Schuw en wantrouwend ziet hij er uit: een *Koning* had ik mij óók anders gedacht. (*Weer een oogenblik zwijgen.*) O, Machteld, wij hebben in Holland een anderen Heer noodig! Wat zouden we gelukkig zijn, als we onzen *eigen* Prins hadden en geen vreemdeling uit een ver land!

MACHTELD. Neem je in acht: zulke woorden zijn gevaarlijk in het torentje!

ALEID. *Jij* zult me niet verraden! Onze arme Wouter heeft mij gezegd, dat je een Hollandsch hart hebt, en ik *weet* nu, dat hij waarheid sprak. (*Weer angstig*) Maar tóch wordt het me angstiger en angstiger te moê. Hoe kunnen we van den trouwen dienaar van (*op 't portret wijzend*) *dien* Meester genade voor Wouter verwachten?

MACHTELD. Ik verwacht ook geen genade van hem: ik zal hem niets om niet vragen.

Derde Tooneel.

De Vorigen, BOUWEN REIJERSZ.

RIJERSZ (*vermoeid en bestoven snel binnenkomende*) Heer Joost!... (*De meisjes ontdekkend*) Ha, juffers, ik dacht Heer Joost hier te vinden.

MACHTELD. Wij wachten hem, Sinjeur Rijersz!

RIJERSZ. Juffer Machteld!... En onze schoone juffer Aleid! Het krijgsmanssaluut, schoone juffer! (*Grijpt haar hand en brengt die snel aan de lippen*)

ALEID (*de hand driftig terugtrekkend*). Het staat je niet mooi, Sinjeur, mij in zulke droevige omstandigheden te bespotten!

RIJERSZ. Waarom zoo streng en koel? — Maar 't is waar: een broer in de boeyen is geen honing voor 't humeur.

ALEID (*neerslachtig*). De schepenbank heeft hem gisteren ter dood veroordeeld.

RIJERSZ. Dat weet ik, en vóór den noen wordt het vonnis voltrokken. 't Was niet anders te verwachten, nu hij *bekend* heeft het tuighuis geplunderd te hebben.

MACHTELD (*met ingehouden angst*). Heeft hij *bekend?!*

RIJERSZ. Ja zeker, juffer, uit vrees voor de pijnbank. (*Tot Aleid, die zich het gelaat met de handen bedekt*) Kom, kom, verlies den moed niet: misschien is er nog uitkomst te vinden.

ALEID. Uitkomst?... (*Voor zichzelve*) Ja, als vóór den noen...

RIJERSZ. Als vóór den noen een middel gevonden wordt, om hem te laten ontsnappen. (*Zachter*) Dat middel kan *ik* je verschaffen, juffer Aleid!

ALEID. *Jij* zoudt willen doen, Sinjeur Rijersz, *jij*, de rechterhand van Heer Joost?

RIJERSZ (*met een zonderlingen glimlach*). Ik dacht, dat *je vader* zijn rechterhand was. (*Gearticuleerd*) En die heeft wel... (*Aleid*

*) De positie van *Oud*-Burgemeester was een officieele, die verschillende bevoegdheden in zich sloot.

schrikt hevig, Rijersz observeert haar scherp en vervolgt dan op gewonen toon)... een zoon, die het met den Prins houdt, zóó nauwkeurig kun je het tegenwoordig met de partijen niet nemen. Ik heb medelijden met den armen jongen — 't was een vroolijke borst!

MACHTELD (*zich bruusk in het gesprek mengend*). Menschlievendheid is een eigenschap, die ik tot dusverre niet in je ontdekt heb, Sinjeur Rijersz!

RIJERSZ. Schijn bedriegt, juffer!

MACHTELD. En welken prijs eisch je voor die menschlievendheid?

RIJERSZ (*bedremmeld*). Ik begrijp niet, wat u bedoelt! Juffer Aleid kan er van overtuigd zijn, dat ik alleen maar een weinig vriendschap van haar verdienen wil.

ALEID. Ik zou je tot aan mijn dood toe dankbaar zijn!

MACHTELD. Beloof niet te veel, Aleid! Sinjeur Rijersz is *nu* al menschlievend, niet omdat hij medelijden heeft, maar omdat hij je vriendschap winnen wil. Wat versta je onder vriendschap, Bouwen Rijersz?

RIJERSZ (*norsch*). Vergeef me, juffer, de zaak gaat *U* niet aan. 't Is alleen de vraag of Juffer Aleid mijn hulp aanneemt.

MACHTELD. ...En of zij den prijs daarvoor betalen wil. Ben je daartoe bereid? Wouter's vrijheid tegen *jou* „vriendschap". Een eerlijke ruil! (*Hoog*) Bouwen Rijersz, je moeite is vergeefsch.

RIJERSZ (*met ingehouden woede*). Ik zie het al: de kleindochter komt voor de belangen van haar grootvader op. (*Tot Aleid*) Begrijp je niet, dat het in 't belang van Heer Joost is, wanneer zij ons van elkander houdt: ze *wil* niet, dat je broêr gered wordt. (*Wil haar hand vatten*)

ALEID (*hem terugstootend*). *Nu* zie ik, dat je liegt! Laat mij met rust!

MACHTELD (*Den arm om haar heenslaande*). Vertrouw maar op *mij;* ik kan je beter helpen dan Sinjeur Rijersz.

RIJERSZ. Ho, ho, waait de wind uit *dien* hoek? Ik wist niet dat de juffers zoo groote vriendinnen zijn!

MACHTELD. Ik verzoek je ons alleen te laten.

RIJERSZ. 't Spijt me; *ik* ben hier voor dienstzaken. (*Gaat zitten*) 't Is jammer voor Wouter, dat zijn zuster hem in den steek laat. Zij zal er nog wel eens berouw van hebben.

MACHTELD. Dan zullen *wij* gaan, Aleid! (*Gaan naar de deur, die op hetzelfde oogenblik door Joost Buyck geopend wordt*)

Vierde Tooneel.

De vorigen, JOOST BUYCK (in ambtsgewaad).

BUYCK. Wat doe je hier, Machteld? Ik had je verzocht je kamer niet te verlaten.

MACHTELD. En *ik* heb mij herinnerd, dat niemand het recht heeft mij gevangen te houden. (*Aleid bij de hand vattend*) Ik ben gekomen, Grootvader, om u te verzoeken mijn vriendin aan te hooren.

BUYCK (*die Rijersz ontdekt heeft, zonder verder op de meisjes te letten*). Eindelijk! spreek op, Rijersz, hoe komt het, dat ik nog *niets* gehoord heb?

RIJERSZ (*opstaande*). Het plan is mislukt.

BUYCK (*voor 't eerst driftig, met den voet op den grond stampend*). En je *durft* me onder de oogen komen?

RIJERSZ (*stroef*). Ik zal u de zaak verklaren, als wij alleen zijn.

BUYCK (*tot de meisjes*). Weg, jelui! Vrouwvolk hoort niet in het Torentje. Ga dadelijk naar huis, Machteld.

MACHTELD. U *moet* ons eerst aanhooren, Grootvader!

BUYCK. De *bevelen* van de juffer kan ik niet opvolgen. (*Opent de deur*) Talm niet langer, als ik je verzoeken mag.

MACHTELD. Weet wat u doet, Grootvader! (*Zachter*) Ik kwam u spreken over den Baron de Ghiselles.

BUYCK. Je wilt toch niet...

MACHTELD. *Misschien* wil ik het. Maar dan is het noodig, dat u mijn vriendin dadelijk aanhoort.

BUYCK (*tot Rijersz*). Laat ons alleen, Rijersz! Wacht in het vóórvertrek, totdat ik je roep.

RIJERSZ. Als u wist, welk nieuws ik had, zoudt u *mij* eerst laten spreken. Maar *ik* heb geduld! Uw dienaar, juffers! Ik hoop alle mij bewezen diensten te vergelden. (*Af*)

Vijfde Tooneel.

ALEID, MACHTELD, JOOST BUYCK.

MACHTELD. Moed gevat, Aleid!

ALEID (*op Buyck toetredend*). Ik ben de zuster van Wouter Gerbrantsz.

BUYCK (*ruw*). En je komt genade voor hem vragen. Bespaar je de moeite! (*Tot Machteld*) Ik had verwacht iets anders te zullen hooren.

ALEID. Luister ten minste naar wat ik te zeggen heb, Heer!

BUYCK. Hij heeft den dood dubbel en dwars verdiend; het recht moet zijn beloop hebben!

Aleid (*dringend*). Ik zeg u, Heer, er wordt *on*recht gepleegd! Nooit, nooit heeft Wouter er aan gedacht, zich met de landszaken te bemoeien.

Buyck. Als hij zelf bekent, houdt alle twijfel aan zijn schuld op. (*Ongeduldig*) En val mij nu niet langer lastig: mijn tijd is kostbaar.

Aleid (*opgewonden*). Dus u *wilt* mij niet aanhooren! 't Is dus waar, wat de menschen van u zeggen, dat u *genot* in moorden vindt?!

Buyck (*grimmig*). Je kiest wél den goeden weg, juffer, om mij tot zachtheid te stemmen. (*Tot Machteld*) Voer de juffer weg, Machteld! (*Scherp*) 't Kon *hier* voor haar gevaarlijk worden.

Machteld. (*den arm om de schreiende Aleid slaande, zacht*). Ik heb het je wel gezegd, lieve: Joost Buyck kent geen genade! (*Tot Buyck*) Grootvader, toen ik daareven zei, dat ik u over den Baron de Ghiselles kwam spreken, was het mij volle ernst.

Buyck. Het duurt dan wél lang, voordat je over hem begint.

Machteld. Ik weet, dat u mijn huwelijk met hem wenscht. 't Is u onverschillig, of ik hem lief heb of niet: op dergelijke kleinigheden kan een man als Joost Buyck niet letten. Als u een vertrouwde van Don Jan nauw aan u verbindt, hoopt u de macht en den invloed, die u verloren hebt, terug te krijgen. Dáárvoor moet alles zwichten! Spreek ik duidelijk of niet, Grootvader?

Buyck. Je spreekt zéér duidelijk: Alles moet zwichten (*met nadruk*) voor de zaak *van den Koning*.

Machteld. Welnu, ik stem toe in dat huwelijk, maar onder één voorwaarde.

Buyck. En die is?

Machteld (*met nadruk*). Dat Wouter Gerbrantsz in vrijheid wordt gesteld.

Buyck (*Treedt verbaasd een stap achteruit; dan, langzaam*) Heb ik je goed verstaan? De Baron de Ghiselles heeft mij gezegd, dat je een ander liefhebt. Hij heeft dus gelijk gehad.

Machteld. Zeker, Grootvader, ik houd met heel mijn ziel van Wouter; en nooit heb ik dat zóó sterk gevoeld als nu. (*Gearticuleerd*) Hij was vannacht op straat, omdat hij *mij* daar vergeefs gewacht had. Begrijpt u mij goed, Grootvader? Ik had besloten mét hem uit Amsterdam weg te vluchten, maar uw huis was een *te* goede gevangenis!

Buyck. Dus je hebt je niet ontzien...

Machteld (*hem heftig in de rede vallend*). Begrijpt u *nu*, waarom hij gezwegen heeft? Hij had mij moeten verraden, en dat *wilde* hij niet! Van ochtend eerst heeft Aleid mij verteld, wat er gebeurd is. (*Aleid opnieuw bij de hand vattend*) Zij kwam mijn hulp inroepen, en ik heb haar die beloofd, Grootvader.

Buyck (*koud*). Ga dan naar den Schout; *ik* heb niet over het lot van den jongen te beslissen.

Machteld. En u beroemt er u steeds op, dat de wil van Joost Buyck Amsterdam regeert! — Laten we een eerlijken koop sluiten: Wouter wordt in vrijheid gesteld, en *ik* stem toe in het huwelijk met den Baron de Ghiselles.

Aleid (*heftig*). Machteld, dat mág je niet doen, dat...

Machteld. Laat mij begaan; wat ik doen mag, kan *ik* alleen beoordeelen. (*Tot Buyck*) Is de koop gesloten, Grootvader?

Buyck (*onverschillig*). Ik zal er eens over denken. Sinds gisteren is je huwelijk met den Baron niet meer zóó noodzakelijk voor mij als vroeger. Er staan mij nu andere wegen open.

Machteld. Maar ik wil *nu* uw beslissing.

Buyck. En ik *wil* een bedenktijd. Je aanbod is waard overwogen te worden: ik *zal* het overwegen.

Machteld. Dan heb ik u nog één ding te zeggen, Grootvader: Wanneer u niet onmiddellijk beslist, weet de stad binnen een half uur, *waarom* Wouter vannacht op straat was.

Buyck (*de schouders ophalend*). En de heele stad zal dan weten, wat ze van je eerbaarheid te denken heeft.

Machteld. Wat geef ik dáárom, als Wouter's onschuld bewezen wordt? Zijn leven gaat mij boven alles!

Buyck (*sarcastisch*). Ik dank je voor je waarschuwing. (*Opent plotseling de deur*) Rijersz, kom hier, met twee van je mannen!

Zesde Tooneel.

De Vorigen, Bouwen Rijersz, Twee Nachtwakers.

Aleid (*Machteld bij de hand vattend*). God, Machteld, wat zal er gebeuren?

Buyck (*tot Rijersz*). Breng deze beide juffers naar het vertrek hiernaast, en laat ze streng bewaken.

Machteld. Dus u schaamt u niet, Grootvader, ons openlijk dezen smaad aan te doen?!

BUYCK. Je dwingt mij er toe. Zoodra je spreken mij niet meer gevaarlijk is, zul je in vrijheid gesteld worden. — Je hebt gehoord, wat ik gezegd heb, Sinjeur Rijersz?

RIJERSZ (*met kwalijk verholen vreugde.*) U zult stipt gehoorzaamd worden.

MACHTELD. Ik had erop moeten rekenen, dat de man, die den vader vermoord heeft, de dochter niet sparen zou! *(De meisjes worden door de zijdeur rechts weggevoerd, Aleid schreiend, Machteld met trotsch opgeheven hoofd. Rijersz laat haar met de nachtwakers vóórgaan.)*

Zevende Tooneel.

JOOST BUYCK, BOUWEN RIJERSZ.

BUYCK. Blijf hier, Rijersz! Eerst je tijdingen! De satan moet ermeê gespeeld hebben, dat de zaak mislukt is.

RIJERSZ. Zijne helsche Majesteit heeft er niets meê te maken gehad: de kerels waren gewaarschuwd.

BUYCK. Dat kán niet.

RIJERSZ. Toevallig dan, dat hun huizen door de schutterij bewaakt werden! 't Zou niet mogelijk geweest zijn erbinnen te dringen zonder een scherp gevecht, en de anderen hadden vuurroeren! (*Grimmig*) We moesten overal tam voorbijtrekken, alsof we onze gewone ronde deden.

BUYCK. En toch is elke gedachte aan verraad uitgesloten: jij en ik waren de eenigen in de stad, die wisten wat er gebeuren zou.

RIJERSZ. U vergeet uw Secretaris, Heer!

BUYCK. Meester Gerbrant? Die was niet in het geheim.

RIJERSZ (*zeer verbaasd*). En hij heeft mij uw instructiën gebracht!

BUYCK (*hem heftig bij de schouders vattend*). Meester Gerbrant heeft je instructiën gebracht? — Van mij? — Spot niet met mij, kerel, of bij God, 't zou je duur te staan komen!

RIJERSZ. 't Is mij volle ernst: Meester Gerbrant wist van alles, toen hij mij de namenlijst gaf.

BUYCK (*heftig*). Heeft *hij* je die gegeven? — Zou hij dan waarachtig... (*Zwijgt plotseling en brengt de hand aan het voorhoofd*)

RIJERSZ. Zijn zoon is ter dood veroordeeld: zoo iets is meer voorgekomen!

BUYCK. (*Nu kalmer*). *Dirk* zou je die lijst gebracht hebben.

RIJERSZ (*droog*). Die twee liggen dus onder één deken.

BUYCK. Ik begin te gelooven, dat je gelijk hebt. Maar als Gerbrant Woutersz den verrader gespeeld heeft, kan ook de aanstaande komst van de Spanjolen in de stad bekend zijn. (*Op den grond stampend*) Ik ben blind geweest, stekeblind!

RIJERSZ. Ik heb op het ergste gerekend, Heer! Er zijn nu bijna tweehonderd man aangeworven: vannacht heb ik ze het tuighuis, de boeijen en de haven doen bezetten. Mijn nachtwakers liggen hier op het Stadhuis! *Wij* zijn gereed om aan den slag te gaan — de Prinsenlui niet!

BUYCK. En *wij* beheerschen dus de stad. Rijersz, je bent je gewicht in goud waard! (*Duister*) Met Meester Gerbrant zal afgerekend worden.

RIJERSZ. Zijn zoon en zijn dochter zijn in uw macht. (*Met beteekenis*) De jongen is wettig veroordeeld! Breng er den schrik in, Heer! Voordat de halzen van burgers tot zichzelf komen, zijn de troepen van Zijne Hoogheid in de stad.

BUYCK. Je spreekt naar mijn hart, Rijersz!

RIJERSZ. Stel zonder uitstel een voorbeeld aan Wouter Gerbrantsz; dan met uw Secretaris afgerekend en het masker tegenover de goê gemeent' afgeworpen. (*Met nadruk*) Maar geen weifelen meer! *Voorkom* de Prinsenlui, anders voorkomen zij u, en stooten de Spanjolen het hoofd tegen de muren van onze stad. Wie den eersten slag slaat, wint!

BUYCK. Bij mijn ziel, je raad is goed!

Achtste Tooneel.

DE DRIE BURGEMEESTEREN, de Vorigen.

(Bouwen Rijersz trekt zich op den achtergrond terug)

TEEUWSZ (*bij 't binnenkomen*). Het volk wordt bij den dag onbeschaamder.

BUYCK. Een oude waarheid, die de Burgemeesteren wat laat beginnen in te zien.

ROOCLAES. Zie eens uit het venster, wat beweging op den Dam!

BUYCK. (*Uit het venster ziende*). Het gewone marktgewoel. Wat willen die drie kerels, die daar op 't stadhuis toekomen?

ROOCLAES. 't Is, God beter 't, een deputatie, die onze clementie komt inroepen voor Wouter Gerbrantsz.

MEEUWSZ. De eer van dat bezoek is ons daar juist aangekondigd. Zij zullen dadelijk hier zijn. (*De Burgemeesteren gaan op hunne zetels zitten*)

BUYCK. (*Blijft bij de tafel staan*). Wat ik u bidden mag, Heeren, weest voorkomend en beminnelijk, een korten tijd nog maar!

MEEUWSZ. Ik zal blij zijn, als er aan al dit gehaspel een einde komt. (*Zich op zijn zetel uitrekkende*) Je hebt waarachtig rust noch duur meer.

BUYCK (*sarcastisch*). Ik neem je anders het werk met liefde uit de handen, Meeuwsz!

Negende Tooneel.

De vorigen, HERMAN JANSZ en TWEE BURGERS worden door een bediende binnengeleid.

HERMAN JANSZ. (*Nu niet slaperig, maar toch wat onzeker in het spreken*). Heeren Burgemeesteren, mijn naam is Herman Jansz, en dit zijn twee van mijn buurlui. Wij komen uit naam van honderden Burgers.

Burgemeester Teeuwsz. Gardin.

TEEUWSZ (*hoog en koud*). We zijn bereid je aan te hooren.

BUYCK (*joviaal*). Spreek op, beste vriend! Wat hebben jelui op het hart?

HERMAN. De Heeren Burgemeesteren weten het wel. Er is een arme jongen ter dood veroordeeld, een jongen, die wel wat lichtzinnig en dartel was, maar tóch een goede jongen. Als hij zich heeft laten meeslepen om kwaad te doen, dan moeten de Heeren denken aan zijn jeugd en zijn onbedachtheid. We komen u instantelijk vragen, het vonnis niet te doen voltrekken.

ROOCLAES. Je vraagt zeer veel, Meester Herman!

BUYCK (*zich aan de kleine tafel zettende, schrijvende*). Maar niet zóóveel, dat de Heeren Burgemeesteren het niet in overweging kunnen nemen.

HERMAN. Op uw hulp had ik niet durven hopen, Heer.

BUYCK. Een verrassing dus voor je! Misschien brengt deze ochtend je nog meer verrassingen (*opstaande*). Als de Heeren Burgemeesteren dezen brief aan den Schout onderteekenen willen, komt de heele zaak met Wouter Gerbrantsz op de beste wijze uit de wereld. (*Reikt den brief over aan de Burgemeesteren*)

ROOCLAES (*onrustig*). Dat kán toch niet, Heer Joost!

MEEUWSZ. Dat is veel te gevaarlijk.

BUYCK. 't Is het eenige middel om tot een bevredigend einde te komen. (*Tot de Burgers*) Als de Burgemeesteren teekenen, is de jongen over een half uur niet meer in de boeien.

HERMAN (*die weer symptomen van slaperigheid begint te vertoonen*). Als zelfs Heer Joost clementie toont, zullen de Heeren *zeker* teekenen!

TEEUWSZ. Je weet niet wat je verlangt, kerel! (*Tot Buyck*) Waarom de zaak zoo te overhaasten?

BUYCK (*met beteekenis*). Omdat onze goede Amsterdammers ook de clementie *van de Heeren Burgemeesteren* moeten leeren kennen: dat zal ze gerust stellen. Niet waar, mannen?

HERMAN (*knikkend*). Gerust stellen!

MEEUWSZ. U zet ons het mes op de keel.

BUYCK. De omstandigheden doen dat, Meeuwsz! (*Ongeduldig*) Teeken nu, de oogenblikken zijn kostbaar.

ROOCLAES. Op *Uw* verantwoording, Heer Joost! (*Teekent, waarop de anderen zijn voorbeeld volgen*)

BUYCK (*tot de Burgers*). Ik wensch jelui geluk met dezen uitslag, mannen. Gaat nu ordelijk heen en vertrouwt op het doorzicht en de wijsheid van de Overheid. Jelui zijt toch tevreden?

HERMAN (*knikkend*). Tevreden!

BUYCK (*het papier dichtvouwend en zegelend*). Deze brief zal onmiddellijk bezorgd worden. (*Ryersz wenkend*) Sinjeur Ryersz, laat dit schrijven door een van je meest vertrouwde mannen naar den Schout brengen.

RIJERSZ (*vooruittredend, norsch*). Welkom is uw opdracht mij niet, Heer Joost!

BUYCK (*hem den brief reikend, zacht*). Oordeel niet vóór je tijd: je zult tevreden zijn. (*Rijersz met een norschen groet af. Wanneer de drie burgers nog geene aanstalten maken om te vertrekken*): Welnu, vrienden, waarop wacht jelui nog?

BURGER (*den soezenden Herman de hand op den schouder leggende*). Ga meê, Meester Herman, we hebben hier niets meer te doen.

HERMAN. (*Het hoofd schuddende*). Niets meer te doen!

BURGER. Uw dienaar, Heeren Burgemeesteren. (*De twee burgers af, gevolgd door Herman Jansz, die weer geheel is ingedut*)

Tiende Tooneel.

JOOST BUYCK, DE BURGEMEESTEREN. Later: DIRK.

ROOCLAES. Heer Joost, *te* groote voortvarendheid is een fout.

BUYCK. De Heeren Burgemeesteren zijn dan vrij van *elke* fout. Maar wanneer zij wisten wat *ik* weet, zouden zij misschien geneigd zijn *dezelfde* fout te maken. Ik heb reden te gelooven, dat de aanstaande komst van de Spanjolen in de stad bekend is.

TEEUWSZ. Dat is niet mogelijk!

DIRK (*opkomende*). De vroedschap is vergaderd, en een Commissie met Heer Bardes aan het hoofd wacht op gehoor.

BUYCK. (*Tot de Burgemeesteren*). 't Is nu niet het oogenblik voor wijdloopige explicatiën. Bardes komt om ons den wil van den Prins op te dringen en zijn creaturen aan het hoofd van de schuttersvendels geplaatst te krijgen. Laten we hem toonen, dat *wij* in Amsterdam regeeren. (*Gaat naar de deur, laat dan de Burgemeesteren vóór zich de deur uitgaan, en keert zich plotseling scherp tot Dirk*) Waarom heb je gisteren dat papier niet aan Sinjeur Rijersz gebracht?

DIRK (*verschrikt*). Wel, Heere, hoe *weet* u dat? Ik...

BUYCK. Waarom heb je het aan Meester Gerbrant gegeven?

DIRK. Ik dacht..'t Is wat te zeggen!..Ik..

BUYCK. Je hebt den strop verdiend! En je zult je straf niet ontgaan. (*Snel af*)

Elfde Tooneel.

DIRK, alleen; later: GERBRANT WOUTERSZ.

DIRK (*alleen*). En zoo spreekt Heer Joost tegen *mij!* Veertig jaren lang heb ik hem gediend, zooals geen tweede. De menschen houden niet van hem, maar *ik*, ik *hield* van 'm. En nu kon hij een gemeenen geus niet harder behandelen! Dat's alles de schuld van je domme, suffe hoofd, Dirk! Je moest het maar voor goed nêerleggen, 't deugt toch nergens meer voor. (*Wischt zich de tranen af*)

GERBRANT (*opkomende*). Is Heer Joost in de vergadering van de Vroedschap? (*Dirks ontroering ontdekkend*) Wat is dát, Dirk, waterlanders? Wel foei, en dat op je ouden dag!

DIRK. Als ik *niet* zoo oud was, zou Heer Joost nooit reden gehad hebben, zóó tegen me te spreken. Hij heeft me gezegd, dat ik... dat ik... gehangen zal worden.

GERBRANT. Zóóver zal het toch wel niet komen. Wat is dan gebeurd?

DIRK. 't Is alleen maar, omdat ik u gisteren dat papier gegeven heb, Meester Gerbrandt!

GERBRANDT (*ontsteld*). Heb je hem dat dan gezegd?

DIRK. Hij wist het al; hij viel er me mêe op mijn lijf, dat ik er koud van werd. Nu is de oude man zijn baantje *zeker* kwijt! U hebt me willen helpen, Meester, maar 't lijkt wel, of u me van den wal in de sloot geholpen hebt. 't Is wat te zeggen!

GERBRANT (*voor zichzelven*). Dus *Rijersz* heeft gesproken! (*Luid*) Houd maar moed, Dirk! Ik zal er wel voor zorgen, dat je er goed afkomt. (*Gaat naar de deur, die op dat oogenblik door Rijersz geopend wordt*)

Twaalfde Tooneel.

De vorigen, BOUWEN RIJERSZ.

RIJERSZ (*sluit de deur en blijft er voor staan*). Ik verzoek je voorloopig hier te blijven. Heer Joost heeft al meermalen naar zijn secretaris gevraagd. Hij heeft je gemist, Meester!

GERBRANT. Zeg hem, dat een dringende zaak mij weg geroepen heeft: ik zal dadelijk terug zijn.

RIJERSZ. Je dwingt me te verklaren, dat je deze kamer niet verlaten *moogt!*

GERBRANT. Dien toon ben ik niet van je gewoon, Sinjeur Rijerz. Hij voegt je niet tegenover den secretaris van Heer Joost.

RIJERSZ. Maar wél tegenover zijn *gewezen* secretaris. (*Gerbrant Woutersz maakt een heftig gebaar*) Ik raad je aan, je rustig te houden. (*Scherp*) Geweld zal met geweld gekeerd worden.

GERBRANT (*geroerd, ingehouden*). Je bazelt, Sinjeur!

RIJERSZ. En daar is Dirk óók, de oude, *trouwe* dienaar van Heer Joost! (*Beschouwelijk*) Jelui bent een aardig paartje zoo samen!

GERBRANT. Je scherts gaat *nu* te ver, Rijersz! Ik zou je kunnen *dwingen* op zij te gaan, (*snel naar de zijdeur gaande*) maar hier is nog een uitgang, vriend! (*Opent de deur, en deinst dan achteruit*). Mijn God, Aleid!!

RIJERSZ (*hem op zij tredend en de zijdeur sluitend*). Juist, je dochter, op bevel van Heer Joost daar voorloopig opgesloten. Je beleeft pleizier van je kinderen, Meester Gerbrant.

GERBRANT (*zacht, zeer ontroerd*). Moet ik dan *overal* getroffen worden!?

RIJERSZ. Overal, waar je kwetsbaar bent, (*scherp*) ook op de gevoeligste plaats: dat zul je straks ondervinden.

GERBRANT (*bitter*). 't Verheugt me, dat je me ten minste uitstel geeft: uitstel is soms afstel. Ik zal wachten.

DIRK (*Gerbrant Woutersz bij den mantel trekkend*). Wat is er toch gebeurd, Meester Gerbrant? U weet wel, mijn hoofd is wat zwak, en ik begrijp de dingen niet gauw; zou ik mijn baantje misschien nog *houden?*

GERBRANT (*hem bemoedigend op den schouder kloppend*). Als je het verliest, Dirk, zal *ik* er je een ander bezorgen.

RIJERSZ. 't Eenige baantje, dat *jij* nog te vergeven hebt, is het eervol ambt van scherprechter voor Meester Gerbrant Woutersz.

Dertiende Tooneel.

De vorigen, JOOST BUYCK, DE DRIE BURGEMEEESTEREN.

BUYCK (*bij het binnenkomen*). Dat is spoediger gegaan dan ik verwacht had; 'k heb het wel gezegd, Heeren, laat onzen goeden burgers de tanden zien en ze *kruipen* van angst. (*Ontdekt Gerbrant Woutersz*) Ha, Meester Gerbrant, den heelen morgen heb ik naar je uitgezien. Hoe zoo laat op 't stadhuis?

GERBRANT. Een slapelooze nacht...

BUYCK. Een goed geweten slaapt rustig. Vreemd, dat je nacht slapeloos geweest is!

GERBRANT. Zorg en angst verdrijven den slaap: ik heb aan mijn zoon gedacht.

BUYCK. Die gedachte is geen zacht hoofdkussen, dat geef ik je toe! — Toch moet ik je om je raad lastig vallen. Er was zooeven in de vroedschap een deputatie van Burgers, om ons te verzoeken, de voorgestelde veranderingen in de schutterijen in te voeren. Welk antwoord zou *jij* den Heeren Burgemeesteren geraden hebben?

GERBRANT. Een geruststellend: de tijden liggen er toe.

BUYCK. De Burgemeesteren dachten er anders over. Zij hebben gezegd, dat alles bij het oude blijven zou, en dat de burgers zich niet verbeelden moesten aan de Overheid de wet te kunnen stellen. Dom, niet waar, Meester Gerbrant?

GERBRANT. *Heel* dom, Heer Joost! Zij hebben hun laatste kans verspeeld.

BUYCK. Wie?

GERBRANT (*Zeer droog*). De Heeren Burgemeesteren!

BUYCK. Ik moet zeggen, je bent openhartig! (*Geeft Rijersz een wenk, die eenige nachtwakers doet binnentreden*) Als de Heeren hem niet begrepen hebben, kan ik hun de zaak met een paar woorden verklaren: Mijn Heer Secretaris heeft het goede voorbeeld van zijn zoon gevolgd: hij is tot de Prinsenlui overgeloopen. (*Groote verbazing onder de Burgemeesteren*)

GERBRANT. Ook *u* hebt mij niet begrepen, Heer Joost!

BUYCK. Toch geloof ik niet, dat ik het héél ver mis heb. (*Tot Rijersz*) Neem dien man gevangen!

RIJERSZ (*op Gerbrant toetredend*). Ditmaal is uw opdracht een kolfje naar mijn hand.

GERBRANT (*terugwijkend naar het venster*). Overhaast je niet, Bouwen Rijersz. Zie eens uit het venster!

RIJERSZ (*uit het venster ziende*). Alle duivels!

MEEUWSZ (*haastig toetredend, naar buiten ziende, zeer ontsteld*). Wat moet dat beteekenen?

BUYCK (*Die langzaam genaderd is, ziet naar buiten, maakt een heftig gebaar van schrik, maar bedwingt zich onmiddellijk*). Schutters en Prinsenvendels op den Dam! Een zonderlinge tijd en plaats om te excerceeren! Op de Kaasmarkt! (*Sarcastisch*) Arme kaasboeren!

ROOCLAES. Op wiens bevel zijn die vendels daar aangetreden? (*Simon Hendricksz Jonkheyn en Gardin verschijnen op den drempel*)

Veertiende Tooneel.

De vorigen, JONKHEYN, GARDIN.

JONKHEYN. Op *ons* bevel. Voor de laatste maal komen wij de Burgemeesteren vragen, of zij bereid zijn zich naar den wil van den Prins te schikken.

TEEUWSZ (*weifelend*). Waarom maak je

het ons zoo lastig, Hopman? Een beslissing is moeielijk.

BUYCK (*zacht*). Laat *mij* begaan; we moeten tijd winnen tot de komst van de Spanjolen! (*Tot Jonkheijn en Gardin*) Wanneer de Heeren de zaak zóó hoog opnemen, zijn we wel bereid het vóor en tegen nog eens te overwegen.

JONKHEYN. Wij zijn Heer Joost dankbaar voor zijn welwillendheid, maar onze zending is aan de Heeren Burgemeesteren.

ROOCLAES. Heer Joost heeft *ons* gevoelen uitgesproken.

BUYCK. Intusschen begrijp ik niet recht, wat die zending te maken heeft met de vendels, die daar op den Dam zijn aangetreden.

GARDIN. Dat is een voorzichtigheidsmaatregel. Er loopen vreemde geruchten in de stad, waarover wij nog opheldering vragen moeten.

BUYCK. Vraag op, Gardin! De Burgemeesteren zijn bereid elke opheldering te geven.

GARDIN. Er wordt verteld, dat er Spaansche troepen in aantocht zijn, en dat de Heeren Burgemeesteren die in de stad willen laten. (*Schrik onder de Burgemeesteren*)

JONKHEYN (*met het gevest van zijn degen spelend*). Hoog verraad!

MEEUWSZ. Dwaze praatjes!

BUYCK. En aan zulke geruchten slaan de Heeren geloof?

JONKHEYN (*scherp*). De Burgemeesteren hebben het er nooit naar gemaakt, dat we er *geen* geloof aan zouden slaan.

BUYCK. 't Zijn leugens, door een kwaadwillige uitgestrooid. (*Op Gerbrant Woutersz wijzende*) Die daar heeft ze in omloop gebracht. Hij schuwt geen middel om zijn zoon te redden; gemeene laster, niets meer!

GARDIN Zijn zoon is gisteren tegen den noen gevangen genomen, en in den vóórnoen liepen die geruchten al.

JONKHEYN. (*Ruw*). De Burgemeesteren hebben soldaten aangeworven, om de haven en het tuighuis te bezetten.

BUYCK. Ik ben bereid je uit te leggen, waarom dat gebeurd is, zoodra er minder ooren zijn om ons te beluisteren. Maar *nu* al kan ik je bezweren, bij mijn ziel en zaligheid, dat wij belasterd worden. Niemand van ons *denkt* aan een strijd! Je hand, Hopman! (*Treedt snel, met uitgestrekte hand, op Jonkheijn toe; het ambtsgewaad blijft haken aan een punt van de tafel, waardoor de kolder zichtbaar wordt*).

JONKHEYN (*Hem het kleed open rukkend, zoodat de kolder geheel zichtbaar wordt*). En die kolder dan? Judas, je eeden zijn leugens!

BUYCK (*achteruit tredend*). Wel vervloekt! (*Een oogenblik stilte, dan, zich hoog oprichtend:*) Weg dan met het masker! De geruchten, waarvan je spreekt bevatten *waarheid:* de Spanjolen kunnen elk oogenblik hier zijn. Bedenk dus, wat je doet.

GARDIN (*rustig*). We vreezen noch de Spanjolen, noch Joost Buyck Wij hebben honderden wélgewapende mannen achter ons.

BUYCK Zijne Hoogheid zal er duizenden tegenover stellen. *). In je eigen belang raad ik je van tegenstand af te zien. De haven is door *mijn* troepen bezet, en de kanonnen van het tuighuis zijn in *mijn* handen.

GERBRANT (*steeds bij het venster*). Zie uit het venster, Joost Buyck!

BUYCK (*naar buiten ziende*). Kanonnen op den Dam!

GARDIN (*droog*). Uit het tuighuis! De dappere Burgemeesterstroepen hebben de wapenen weggeworpen, zoodra wij het opeischten.

MEEUWSZ (*zacht tot Buyck*). Pas op, drijf ze niet tot het uiterste.

BUYCK (*luid, ruw*). Je raaskalt, Meeuwsz! Er is geen reden om iets of iemand te ontzien. Alle kanonnen uit het tuighuis zullen het binnenloopen van de Spaansche schepen niet meer beletten. Mijn soldaten beheerschen de haven; binnen een uur is Don Jan hier heer en meester!

Vijftiende Tooneel.

De Vorigen, WILLEM BARDES.

BARDES (*met heldere, onbewogen stem*). De Baron de Ghiselles laat de Burgemeesteren groeten! Zijn schip is op de Zuiderzee aangehouden, en de Spanjolen wachten nog op dit oogenblik *in Kampen* het bericht, dat de troepen naar Amsterdam vertrekken kunnen.

BUYCK (*heftig bewogen*). Je liegt, Bardes!

BARDES (*een papier toonend*). Maar deze verklaring van de Burgemeesteren, die bij den Baron gevonden is, liegt niet! (*Groote ontsteltenis onder de Burgemeesteren.*)

ROOCLAES. Wij zullen ... ophelderingen geven ... De schijn is tegen ons, maar...

BUYCK (*ruw invallende*). Verspil geen woorden, Rooclaes. *Alles* is nog niet verloren. (*Scherp*) Als er één schot op het stadhuis gelost wordt, zou ik niet graag in je schoenen staan, Jonkheyn, Gardin, en jij ook, Bardes! De heeren hebben zich van nu af als gijzelaars te beschouwen.

*) Een scène, soortgelijk aan de voorafgaande, werd een 10-tal jaren vroeger inderdaad afgespeeld, vóórdat de moordpartijen in Amsterdam een aanvang namen.

(*Op een wenk worden zij, zonder dat tegenstand geboden wordt, door eenige nachtwakers omringd*) Hier op het stadhuis hebben *wij* de macht in handen, en wij zullen die gebruiken.

JONKHEYN. We vreezen je nóg niet, Joost Buyck! (*Wenkt Gerbrant Woutersz*)

GERBRANT (*rukt het venster open, naar buiten roepend*). Wie den Prins liefheeft, hierheen! *) (*Buiten hoort men gejuich, daarop doodsche stilte*)

Prins Willem van Oranje.

BUYCK (*op Gerbrant Woutersz toetredend*). Ellendige verrader! (*Buiten valt een schot*) Dát zijn mijn nachtwakers! Naar beneden, Rijersz, en laat er flink op losbranden. Zorg ervoor, dat het bekend wordt, wie wij hier als gijzelaars hebben! (*Rijersz snel af, met eenige nachtwakers*)

*) Buiten was het de historische kreet: »Wie den Prins liefheeft, volg' mij na", die het, sein tot den aanval gaf.

GERBRANT. Heeren Burgemeesteren, zie uit het venster!

TEEUWSZ (*naar buiten ziende*). De vendels rukken aan!

GERBRANT (*droog*). Het schot, dat daareven van de Waag gelost werd, was het sein daarvoor.

BUYCK. Wacht maar, dadelijk vallen de schoten van mijn nachtwakers! (*Een oogenblik stilte, waarin men den pas van soldaten buiten hooren kan*). Nog altijd niet? (*Stampt driftig op den grond*) Waar zitten de kerels?

RIJERSZ (*binnenstuivend*). Verraad! Mijn manschappen hebben de vuurroeren weggeworpen: ze willen niet vechten!

JONKHEYN (*den degen trekkend, tot de nachtwakers*). Je hoort het mannen! Kiest de verstandigste partij en maakt ruimte. (*De nachtwakers treden weifelend op zij*)

BUYCK (*doldriftig*). Lafaards! Lafaards! En jij ook, Rijersz, laffe hond! (*Buiten een luid, lang aanhoudend gejuich*)

GERBRANT (*op Joost Buyck toetredend en hem naar het venster trekkend*). Zie naar buiten, Joost Buyck! — Zie je dien man daar, die op het stadhuis toekomt! Zie je hoe het volk hem de handen kust? Hoor je hoe ze hem toejuichen? — Hij komt naar binnen... Heb je hem herkend, Joost Buyck? (*Reeds bij de laatste woorden van Gerbrant Woutersz heeft men in de verte het schetteren van een trompet gehoord. Het geluid zwelt nu aan, en men herkent het Wilhelmus. De burgemeesteren scholen in een ontstelden groep samen. Joost Buyck wankelt doodsbleek van het venster terug en vestigt de oogen strak op de deur. Als buiten de laatste toon van het Wilhelmus wegsterft en een nieuw gejuich losbarst, wordt deze geopend en verschijnt op den drempel: Prins Willem van Oranje*)

BUYCK (*in een zetel neêrzinkend*). De Prins!

Zestiende Tooneel.

De Vorigen, PRINS WILLEM VAN ORANJE, EDELLIEDEN, SOLDATEN.

DE PRINS (*Met uitgestrekte handen op Gerbrant Woutersz toetredende*). Gerbrant

Woutersz, lieve vriend! (*Gerbrant vat de hem toegestoken handen, en buigt zich sprakeloos daarover heen. Een oogenblik stilte*)

GERBRANT (*zich oprichtend*). Excellentie... mijn zoon...

DE PRINS. Bardes heeft mij alles verteld. Mijn soldaten zijn op weg naar de boeyen. Misschien is de dappere jongen op dit oogenblik al in vrijheid.

GERBRANT. God, God! Hoe zal ik u ooit kunnen danken. (*Intusschen zijn de nachtwakers ontwapend en met Bouwen Rijersz weggevoerd. Een van des Prinsen soldaten opent de zijdeur. Aleid verschijnt op den drempel, en ziet ontsteld rond*)

Zeventiende Tooneel.

De Vorigen (behalve RIJERSZ en de nachtwakers), ALEID, MACHTELD.

ALEID (*haar vader ontdekkend en hem in de armen vliegend*). Vader!... En Wouter, is Wouter gered?

GERBRANT (*haar de lokken streelend*). Hij is buiten gevaar. (*Op den Prins wijzend*). Zie, Aleid, Vader Willem is ons midden gekomen: alle ellende is nu voorbij.

DE PRINS (*De knielende Aleid opheffend*). Ook van u heb ik gehoord, mijn kind! Van nu af aan zal uw jonge leven niet meer droevig zijn!

ALEID (*met eerbiedig gebogen hoofd voor den Prins staande, schrikt plotseling op en wendt zich om naar Machteld, die met neergeslagen oogen bij de zijdeur staat. Aleid treedt haastig op haar toe en vat haar bij de hand.*) Vergeef het me, Machteld, dat ik je vergeten kon! (*Haar naar Gerbrant Woutersz voerend*) Vader, dit is mijn zuster, uw tweede dochter!

GERBRANT. Juffer Machteld! Ik begrijp niet hoe...

ALEID. Zij heeft Wouter lief; zij kwam haar grootvader vragen, hem het leven te sparen. Maar Joost Buyck weet van geen vergiffenis!

GERBRANT (*Op Buyck wijzende*). Hij heeft nu *zelf* behoefte daaraan.

DE PRINS (*tot de Burgemeesteren*). De Heeren zullen wel zoo goed zijn Hopman Gardin te volgen.

ROOCLAES. Wat heeft men met ons voor?

DE PRINS. Mèt de vroedschap zullen de Burgemeesteren over het IJ buiten Amsterdam gebracht worden.

TEEUWSZ (*angstig*). Over het IJ? — Meeuwsz, Rooclaes, wij zijn verloren!

DE PRINS (*hoog*). Ik weet, dat Joost Buyck zijn gevangenen op schepen op het IJ bracht om ze te verdrinken. — Prinsentroepen moorden niet: Je leven loopt geen gevaar, Heeren! *) (*De Burgemeesteren worden door krijgslieden omringd en onder bevel van Gardin weggevoerd*)

MEEUWSZ (*onder 't weggaan*). Wij protesteeren tegen het geweld, dat ons wordt aangedaan.

JONKHEYN (*hem voorwaarts duwend*). Wees blij, dat Zijne Excellentie je zoo clement behandelt. Hoogverraad verdient zwaarder straf! (*De Burgemeesteren, Gardin, eenige krijgslieden af*)

MACHTELD (*legt de hand op den schouder van Joost Buyck, die steeds strak voor zich uit is blijven staren*). Grootvader!

BUYCK (*opschrikkend*). Weg! Ik ken je niet! (*Stoot Machteld van zich af en rijst dan langzaam op*) Uwe Excellentie heeft het spel gewonnen: ik wacht mijn vonnis.

DE PRINS. Geen hand heeft zich opgeheven om u te verdedigen: dát is het zwaarste vonnis, dat over u geveld kan worden. (*Tot de krijgslieden*) Voert hem weg met de anderen.

BUYCK. (*Met een afwerend gebaar*). Zesen-veertig jaren lang heb ik Amsterdam meê bestuurd. Ik wil de stad niet als een misdadiger tusschen krijgsknechten verlaten. Laat mij alleen gaan! (*Gaat langzaam met opgeheven hoofde naar de deur, doch blijft halverwege wankelend stilstaan*)

DIRK. (*Die zich op den achtergrond gehouden heeft, plotseling vooruit tredend*). Steun op *mij*, Heer Joost, als 't loopen u moeilijk valt.

JOOST BUYCK (*zacht*). Dank je! (*Neemt zijn arm*)

DIRK (*hem wegvoerend*). Heer Joost, die op den ouden Dirk steunen moet, wie had dat ooit kunnen denken! — 't Is wat te zeggen! (*Beiden onder doodsche stilte af*)

DE PRINS (*tot de krijgslieden*). Volgt hem op een afstand, en beschermt hem tegen de woede van het volk. (*Eenige krijgslieden af*)

---

*) Het is historisch juist, dat de eerste indruk, dien de Spaanschgezinden bij het vernemen van het voornemen der Prinsenlui kregen, die van vrees was voor het lot, dat zij zelven zoo menig ander hadden doen ondergaan.

Gerbrant: Vader Willem is in ons midden gekomen, alle ellende is nu voorbij. (3e Bedrijf, 17e Tooneel).

Achttiende Tooneel.

De Prins, Gerbrant Woutersz, Jonkheyn, Bardes, Aleid, Machteld, Soldaten, Edellieden, Vrouw Lysbeth, Wouter.

Wouter. (*Verschijnt in de deur, den arm om zijn moeders schouder geslagen, werpt met de andere hand Joost Buyck een kushand na*). Goede reis, m'n hartje! (*Binnenkomend*) Vader! Aleid! Machteld! 'k Heb altijd wel gezegd, dat we den moed niet moesten verliezen! Nu is alles geleden leed! (*Wederzijdsche begroeting; dan ontdekt Wouter den Prins, en treedt weifelend terug*) In zulk hoog gezelschap ben ik nog nooit geweest! Dat is toch niet...

Vrouw Lysbeth. De Prins, mijn jongen!

Wouter. Onze Prins! (*Op den Prins toetredend, druk, toch verlegen*) Excellentie, 't is *mijn* schuld niet, dat ik vóór u sta! Heer Joost had de Burgemeesteren het verzoek doen teekenen, mij op staanden voet naar de andere wereld te helpen, en de burgers — goede halzen! — zagen 't aan voor een verzoek om mij vrij te laten.

Jonkheyn. (*Met beteekenis tot den Prins*). Joost Buyck kan nog worden ingehaald!

De Prins. Laat hem gaan: vandaag mag er in Amsterdam geen bloed vloeien!

Wouter. Ik wil maar zeggen, Excellentie, dat uw soldaten me onder de handen van den beul vandaan hebben gehaald. En nu ik toch voor u sta, vraag ik u vriendelijk, Excellentie, of ik onder u dienen mag. Ik heb het altijd gewenscht, Excellentie! Maar 't ging niet best! Mijn vader... nu ja... (*plotseling energiek, Machteld bij de hand vattend*) Maar Machteld laat ik niet achter!

De Prins. Toegestaan, mijn brave jongen! Ik zal je altijd om en bij mij houden (*glimlachend*) En, als je het dan volstrekt wilt, welnu... je vrouwtje mag je mêenemen. (*Hem de hand reikend*) *Mannen* als jij, heeft Holland noodig in deze gevaarlijke tijden!

Gerbrant. Zoolang Oranje mét ons is, dreigt geen gevaar! Vandaag is voor Holland de zon opgegaan!

(*Terwijl de Prins aan het venster treedt en Gerbrant Woutersz met de oranjevlag naar buiten wuift, klinkt op den Dam opnieuw het Wilhelmus. Het scherm valt*).

DE VLAAMSCHE MEESTERS

in de National Gallery van Londen.

DOOR

MAX ROOSES.

P. P. Rubens.

LANDSCHAP MET HET KASTEEL VAN STEEN.

In 1635 kocht Rubens het Kasteel van Steen met de gronden, die er van afhingen. Hij was toen een schatrijk man geworden, aanzienlijk door de eereambten, die hem waren verleend, en door de gewichtige diplomatische zendingen, die hij had vervuld; hij was tien jaar lang de vertrouwde raadgever der aartshertogin Isabella geweest, was geadeld door den koning van Spanje en ridder geslagen door den koning van Engeland. Zooals het een man van zijn rang en fortuin paste, zou hij dan ook een ridderlijk kasteel en uitgestrekte landerijen bezitten. Niet dat hij tot dan toe geen grondeigendommen, buiten zoowel als binnen de stad, had aangekocht: in den staat van goederen den 21sten Augustus 1628 opgemaakt na het overlijden zijner eerste vrouw, vinden wij reeds aangeteekend „eene hoeve mette huijsinge, gronde ende toebehoorten gelegen onder Swyndrecht in Vlaenderen," en „een hoeve metten huijse van plaisancien geleghen tot Eeckeren genaemt 't hoff van Urssel *)." Maar dit mochten nog burgerbezittingen heeten. Den 12den Mei 1635 kocht hij het hof en de heerlijkheid van Steen, met de landen, bosschen en beemden daartoe behoorende; later liet hij aan de huizing wat bijbouwen en kocht nog een beemd en een paar bosschen om zijn domein te vergrooten. De uitgaaf voor den grooten aankoop beliep 93,000 gulden; die voor verbetering van gebouwen en aanwinst van gronden 7000 gulden, zoodat de waarde van het geheel geschat werd op 100,000 gulden, voor welke som het dan ook in rekening werd gebracht bij de verdeeling van Rubens' nalatenschap tusschen zijne tweede vrouw en zijne kinderen. De som was aanzienlijk: de waarde van het geld in 1635 berekenende op het driedubbel der waarde van heden zou zij gelijk staan met ongeveer 300,000 gulden onzer dagen. De aangeworven goederen zijn dan ook van geweldige uitgestrektheid. Wij vinden ze opgesomd in den plakbrief hunne veiling aankondigende

---

*) Zwijndrecht is het eerste dorp dat men aantreft, wanneer men de Schelde vlak voor Antwerpen overzet; Eeckeren ligt een uur gaans ten Noorden van Antwerpen.

op 13 October 1682, negen jaren na den dood van Helena Fourment: zij beslaan wel een halven meter dichten druk van het folio-papieren vel. Bedoelde verkooping had plaats te Brussel in de Kamer van Ukkel op het Stadhuis. De plakbrief beschreef aldus de te koop geboden goederen.

„De heerlijkheid ende goederen van Steen ghelegen tot S. Huybrecht Elewyt bij Perck tusschen Eppeghem ende Weerde, toebehoorende de kinderen van wijlen den heere Pedro Paulo Rubbens Riddere ende vrouwe Helena de Fourment.

„In den eerste een Hof-Stadt met de groote steene Huijsinghen ende andere schoone Edificiën in forme van een Casteel daer op staande met den Hof, Boomgaert, Fruytboomen, op treckende Brugghe, met eene groote Motte, ende den grooten hooghen, vierkantighen Thoren in't midden van deselve Motte, rontsomme sijne Vijvers gheleghen met ook het Neerhof met zijne appaerte Pachters-woninghen, Schueren, diversche Stallinghen, ende alle hunne toe behoorten, 't samen groot vier bunderen 50 Roeden. Item de plantagien, diversche Dreven ende Warande wel beset soo met schoone groote opgaende Eycken als anderen rontsomme de voorsz. ende naer volgende goederen staende."

Dan volgt eene lange opsomming van landen, weiden en beemden gelegen onder Elewijt, Eppeghem en Weerde en een bosch te Houten onder Vilvoorde. Tot den eigendom behoorde ook het Cijns- en Leenboek van Steen en Ottenvoorde.

De „Hof-Stadt met de groote steene Huijsinghen ende andere schoone Edificiën in forme van een Casteel, met eene op treckende Brugghe met eene groote Motte ende den grooten hooghen vierkantighen Thoren in't midden van deselve Motte rontsomme sijne Vijvers gheleghen" is het gebouw, dat Rubens afbeeldde in het landschap der National Gallery, waarvan de gravuur hier bij gaat.

Het is een ridderlijk verblijf, niet bijzonder groot van afmeting, maar schilderachtig van uitzicht. Aan de voorzijde springt een middengebouw vooruit, met de groote poort aan gene zijde der steenen brug, daarboven twee verdiepingen en een hoog zoldervenster openende op den feodalen duivenkijker; rechts de heerenwoning met zes vensters beneden en evenveel op de eenige verdieping; ter linkerhand het lage koetshuis en de stalling. De achtergevel had nagenoeg denzelfden vorm, alleen rees daar nevens den middelbouw een achtkante toren met spitse bekroning op, die tot trapkast diende. De hooge, vierkante, gekanteelde toren verhief zich op eenige stappen van de woning.

Alles was gebouwd in den Vlaamschen Renaissance-stijl rond het midden der XVIe eeuw, in rooden steen, met omlijstingen van deuren en ramen en met muurhoeken van witten steen, en trapgevels aan hoofdgebouw en zoldervensters.

Tot over 25 jaar bleef het kasteel uitwendig nagenoeg onveranderd, behalve dat de gekanteelde toren toen reeds afgebroken was. Sedert dien is het geheel hersteld; aan de voorzijde is geen verandering toegebracht, de achterzijde is nog al merkelijk gewijzigd; het binnenste is grootendeels hertimmerd, alleen de oude steenen wenteltrap is nog behouden. Rond het kasteel zijn vijvers en grachten gedeeltelijk verlegd; maar in hoofdzaak is het uitzicht van Rubens' verblijf gebleven wat het voor twee honderd vijftig jaar was.

P. P. Rubens. — Landschap met het kasteel van Steen.

De grond was toen en is nog buitengewoon vruchtbaar, de groote opgaande eiken- en andere boomen, omringen nog altijd de woning. Water is er in overvloed. Rechts in het landschap, daar waar Rubens het houten bruggetje schilderde, loopt nog altijd de Barenbeek, die zich in de Dyle ontlast, en waarin, links achter het hof, de Snoekengracht valt. Langs alle zijden strekken zich, zoover het oog draagt, de pleinen van het Dijle- en Senne-dal uit.

Het was nadat Rubens eigenaar was geworden van het kasteel van Steen en gedurende de laatste vijf zomers zijns levens, die hij daar doorbracht, dat hij alle of nagenoeg alle zijne landschappen schilderde. Wij kennen een veertigtal zulker stukken van hem. Een ervan, wij weten het, schilderde hij te Rome, als men ten minste den naam van landschap wil toekennen aan het zicht van den Palatijnschen berg, dat hij te pas bracht als achtergrond in zijn groep van Justus Lipsius met zijn leerlingen uit de Pitti-galerie van Florence en dat hij ook afzonderlijk schilderde. Een ander, de herder die op de fluit speelt in een landschap met regenboog, waarvan wij twee exemplaren kennen, een te Sint-Petersburg in de Ermitage en een te Parijs in den Louvre, behoort ook tot een veel vroegeren tijd. De *Geschiedenis van den verloren zoon* in het Museum van Antwerpen, en de *Stal waarin het sneeuwt* in Windsor Palace, die door de graveurs of uitgevers van gravuren onder de landschappen gerangschikt werden, zijn ook van ouderen datum; het zijn, wel is waar, tooneelen uit het boerenleven, maar geen landschappen.

Dat de landschappen behooren tot Rubens' laatste werken blijkt onder anderen uit het feit, dat in zijn nalatenschap niet minder dan zestien stukken van dien aard, door hem geschilderd, gevonden werden.

Verscheidene van die stukken zijn verloren gegaan en zijn ons nog enkel bekend door de gravuur. Wat voor geen andere soort van 's meesters werken gebeurde, geschiedde voor deze: graveurs of plaatdrukkers die voor hem, of onder zijn leiding plachten te werken, gaven ze in reeksen uit. Zoo bestaan er wat men noemt Rubens' groote landschappen ten getale van zes, waarvan vijf door Schelte a Bolswert en een door Petrus Clouet gesneden werden; zijne kleine landschappen, twintig in getal, allen gegraveerd door Schelte a Bolswert, en de reeks van vier stukken door Lucas van Uden naar zijn meester gegraveerd. Van deze dertig stukken zijn er tien, waarvan wij het spoor verloren hebben.

Evenals in zijn historiewerken liet Rubens zich dikwijls in zijn landschappen, en in deze wellicht meer dan in andere stukken, door zijne medewerkers of leerlingen helpen. Zijn gewone handlanger voor de natuurgezichten was Lucas van Uden, dien wij hooger reeds noemden, die geboren werd op 18 October 1595, in 1627 als vrijmeester in de Sint Lucasgilde werd aangenomen en in 1672 stierf. Al vroeg moet hij Rubens ter zijde gestaan hebben, want van hem zal het wel geweest zijn, dat de meester in zijn brief aan Sir Dudley Carleton van 28 April 1618 zeide, dat in het stuk „Saters en Nymfen met tijgers" het zeer mooie landschap door een man, verdienstelijk in dit vak, geschilderd was. De oorspronkelijke trant van van Uden was die

zijner ouderwetsche voorgangers. Rubens leerde hem de natuur anders zien en weergeven en toen hij hem naar zijn hand had gezet, maakte hij hem in de vijf laatste jaren zijns levens tot zijnen gewonen medewerker.

Het landschap bij Rubens' voorgangers was meer ingegeven door fantasie dan gevolgd naar de natuur. Onze oudste Vlaamsche schilders, in navolging van onze nog oudere miniaturisten, stoffeerden de achtergronden hunner schilderingen met landschappen; hetzij om gelegenheid te vinden die achtergronden te doen oprijzen boven hunne personnages, hetzij om natuurzichten te kunnen afbeelden, die zeldzaam voorkwamen ten onzent, kozen zij in het algemeen stijgende landouwen of bergen of rotsen. Zooals zij het voor het overige van hun werk plachten te doen, schilderden zij ook dit gedeelte met de meeste keurigheid en uitvoerigheid, en kleurden zij het in de hoogste tonen. Zoo ziet men bij hen het kleinste bloempje, met al zijn blaadjes prijken in hunne weiden en de rotsen afgebeeld met hun minste berstje of schilfertje in het verschiet. Hendrik met de Bles en Joachim Patinir, die een grooter plaats inruimden aan het landschap, deden niet anders, even zoo weinig als de gebroeders Bril, de oudste eigenlijke landschapschilders. De kleine paneeltjes van Pauwel Bril zijn nog altijd miniaturen, haarfijn de boomen en gebouwen en de natuur weergevende, lucht en berg en rots doende glansen met de teerste kleuren. In zijn groote stukken, die hij als decoratieve wandschilderingen in olie- of waterverf uitvoerde, nam hij een breedere manier aan, maar hechtte immer meer belang aan het bijeenbrengen van sierlijke motieven dan aan het afbeelden der waarheid.

Na hem vinden wij zijn dubbele opvatting gevolgd door twee verschillende groepen van schilders. De een, zooals Lucas en Marten van Valkenburg, Roeland Savery, Jan Breughel vader en zoon, Peeter Gijsels zetten tot lang in de zeventiende eeuw de miniatuurachtige bewerking van het landschap voort. Voor hen was een boom en een rots nog altijd een fraai ding, dat men in al zijn bekoorlijkheid moest doen uitkomen; een berg of een beemd was eene stoffeering zeer geschikt om fijn getinte achtergronden te leveren. De andere richting, die van Bril's groote stukken, werd gevolgd door Gilles van Coninxloo, Joost De Momper, Tobias Verhaecht, Rubens' meester, en anderen. Zij wilden treffen door de stoute optimmering hunner natuurgezichten: naakte, steile rotsen, torenhoog en grimmig, vallei en berg tegenover elkander gesteld vinden zij de aantrekkelijkste motieven. De eene groep zoowel als de andere laat gaarne de harde bruine schaduwen van de eene zijde tegen den helder verlichten overkant en tegen den wegdampenden achtergrond uitkomen. Bij de eenen ook zooals bij de anderen overheerscht conventie, gemaaktheid, onnatuur. Lucas van Uden behoorde bij zijn optreden tot de school van het keurig landschap, zijne fijne boomen gaan in sierlijken zwaai en kronkelend de hoogte in; hij geeft overvloedige stoffeering en werkt die in hare bijzonderheden af. Er lag nochtans in hem een vatbaarheid voor natuurschoon, die zich al ras onder Rubens' invloed zou ontwikkelen.

De groote meester herschiep in wezenlijkheid het landschap in het Vlaamsche

land, in de Nederlanden. Hij had zeker in Italië de natuurzichten van Annibale Carracci gezien, die het landschap breeder opvatte dan de Vlamingen van vroeger en van zijn tijd, maar die het dan toch nog academisch optimmerde en stoffeerde; hij had den ouden Pieter Breughel bewonderd, die in de natuur gezien had wat er in te zien was en het trouw had weergegeven, maar de landelijke gezichten nooit anders dan als bijzaak had beschouwd. Wanneer hij echter te Elewijt, te midden der Vlaamsche landbouwen, leefde, werd hem hunne eigenaardige schoonheid veropenbaard; zijn oog dat altijd geboeid was geweest door de schoone vormen van mensch en dier ging nu open voor de bekoorlijkheid van boom en water en wei en akker; zijn gemoed, geëigend om de hevigste drama's mee te leven, zou zich nu verlustigen in het aanschouwen van de eenvoudigste landelijke tafereelen.

Hij herschiep niet enkel het landschap in de Nederlanden, hij schiep het moderne landschap, datgene waarin de natuur wordt weergegeven zooals zij is, wordt verheerlijkt in hare waarheid, hare ongekunsteldheid, wordt bemind in haren tooi van alle dagen, in hare nederigste zoowel als in hare grilligste vormen. Hij was niet alleen de onmiddellijke voorlooper der groote en kleine Hollandsche en Vlaamsche meesters der zeventiende eeuw; verre over hen weg stelde hij zich aan het hoofd van de landschapschilders der XIXe eeuw, voor wie de natuur schoon is om haar zelve en ten allen tijde, onverschillig of zij uit weiden of bosschen of bergen bestaat of zij bij avond- of middag- of morgenlicht gezien wordt en die haar alleen met minder forschen kleurengloed dan hij afbeelden. Rubens voelde toen reeds dat de werking van het licht in het landschap een hoogst belangrijk verschijnsel is, het belangrijkste van alle voor den schilder, dat een boerendeerne met hare koeien, een landbouwer met zijn wagen, een hoeve en een hut even aantrekkelijk of aantrekkelijker zijn in een landschap dan de dichterlijkste episodes en de rijkste fabrieken.

Hij was van natuur een heldenschilder, de heldenschilder bij uitmuntendheid; hij was het in zijne onderwerpen, hij was het in zijne uitvoering; hij was de meest dramatische kunstenaar die ooit leefde, terzelfder tijd als de rijkste en en meest verfijnde kolorist, en geen wonder dan ook dat die overheerschende kenmerken zich weerspiegelen in zijne landschappen. Een viertal ervan zijn met mythologische tooneelen gestoffeerd: de geschiedenis van Philemon en Baucis, de schipbreuk van Eneas, de jacht van Meleager en Atalante, Ulysses op het eiland der Pheakiërs aanlandende; maar die episodes nemen eene volkomen onbeduidende plaats in. In een grooter getal is de natuur zelf dramatisch en episch opgevat, zoo het geweldig onweer dat heel de bergstreek, waar Philemon en Baucis wonen, in een onmetelijken waterval omschept; het tempeest op zee in de schipbreuk van Eneas, met de waters, die komen beuken tegen den voet van den berg en de boomen, die gebroken in den afgrond rollen. Bij andere neemt de afgebeelde menschenhandeling eene aanzienlijke plaats in; zoo de Boerendans en de herder die op de fluit speelt. Een enkele maal vervullen de bouwvallen een gewichtige decoratieve rol. Maar over het algemeen wordt het landschap in zijnen vollen eenvoud gegeven, het boerenlandschap zooals

het in Brabant te zien is met zijne weelderige weiden en akkers, zijne hoog opgaande boomen, met rijke bladerenkroon, en met de gewone handelingen die er voorvallen: de boer, die met zijn kar van het veld terugkeerend in den modder blijft steken, een voorvalletje dat op de boorden der Barebeek vroeger altijd aan te zien was, de jager, die des morgens op het wild loert, de stalmeiden, die de koeien melken, de paardeknecht, die zijne beesten drenkt of soortgelijke alledaagschheden.

De held op deze tooneelen is het licht, dat hier als elders zijn wonderen verricht, dat geene beperkte en afgesloten kringen beschijnt, zooals in zijne historieschilderingen, maar ver weg over onbegrensde ruimten glijdt en speelt. Elk oogenblik van den dag wisselt dit licht af van aard, van tint en van werking, en in Rubens' landschappen vindt men al die gedaante-veranderingen weergegeven met de stemmingen, die zij in 's kunstenaars gemoed doen ontstaan. De vroege morgenstond met de lucht vol mist en nevel, die traagzaam optrekt en den jager in den killen dampkring doet huiveren; de middagzon, die vroolijk het water doet sprankelen in de beek, op wier oever de herder leunt op zijn staf in de schaduw der boomen; de ondergaande zon, die ginds achter den heuvel in een glorie van stralen wegzinkt of wel, die in het dichte bosch door het loof hare stralenvlammen schiet en als in vuurpijlen losknalt; de kalme nacht, waar in het droomende rustige plein, op den boord van een boschje, het paard geheel alleen, verloren in de eenzaamheid, staat te grazen, terwijl de maan daarboven op de wolken rust en hier beneden vlot op het ven. Al die dingen zijn gevoeld met innigheid, met het geluk ze te mogen genieten en met den eenvoud en het gemak van zeggen, dat Rubens eigen is, uitgesproken.

Hij liet zich dikwijls helpen door Lucas van Uden zooals hij zich dikwijls liet helpen in zijn ander werken door van Dijck en van Thulden, en Quellin, door Snijders en Paul De Vos en Jan Wildens en Jan Breughel, niet omdat hij, wat zij schilderden niet beter schilderen kon, maar om spoediger te gaan en omdat hij met weinige penseelstreken hun werk toch tot het zijne omschiep. De werken, die van Uden naar zijne teekeningen aanlegde, hertoetste hij, gaf hij licht en zoo doende leven. Menig stuk ook schilderde hij geheel alleen en in deze, zooals in zijne twee groote werken uit de pinacotheek van Munchen, komt vooral de oorspronkelijkheid zijner opvatting van het landschap terzelfder tijd als zijn ongeëvenaarde vlotheid en breedte van toets uit.

Het landschap met het kasteel van Steen is een van die eigenhandige en meesterlijke landschappen van Rubens. Het is bij het naderen van den avond gezien. Rechts spreidt zich eindeloos ver het weiland uit, alleen door lichte rimpelingen van den grond en groepjes knotwilgen onderbroken. Daar neigt de ondergaande zon ten westen en verft hemel en aarde in roodgetinten gloed. Te linker hand glijdt het felle licht door de boomen, die het kasteel omringen; het wordt door het loof getemperd, gezift en verfijnd. Het gebouw wordt bestraald door de dalende zon en baadt en brandt in vollen gloed. Op de brug een hengelaar, te linker hand Rubens zelf met zijne vrouw, een zijner

kinderen en de min; op den voorgrond een boerenkar en een jager, die, verscholen achter een gewirwar van takken en struiken, op een klad patrijzen loert, die ginder ver bij de beek neerligt.

Het stuk toont ons Rubens in al zijne kracht. Het Brabantsche landschap is in heel zijnen eenvoud, zijne boersche armoede zou men mogen zeggen, weergegeven; het heeft niets aantrekkelijks dan zijn ongemetenheid, die ver, eindeloos ver wegschuift naar den achtergrond en vrij spel laat aan het zonnelicht om er over te glijden en op te spelen met al zijn rijke glansen. Aan den rijker gestoffeerden kant viert het zonnelicht een blijder feest, het kaatst daar tegen de boomstammen, tegen den jager, tegen de boerenkar en sprankelt in blank vlammende vonken op; verder dringt het door tot het gebouw en dompelt het in een bad van goud, omtoovert het met een glorie, rijker dan die waarvan de sprookjes gewagen. Hemel en aarde gaan mee op in die apotheose, het schoonste wat de mensch te zien krijgt, te schoon zou men wanen om door het penseel te worden weergegeven en te schoon inderdaad, wanneer dit penseel niet door de hand van een Rubens gehouden wordt.

BUITENLANDSCH OVERZICHT.

De Fransche Republiek heeft nog niet geantwoord op de uitnoodiging van den Tsaar om zich te laten vertegenwoordigen ter Vredesconferentie. Men weet niet, of er een definitieve toezegging ontvangen is van Engeland.

En dreigend staan deze beide mogendheden tegenover elkaar.

Er is — zou men zeggen — voor de tweede maal eenige kans op oorlog in het jaar van de Vredeboodschap. Ik schaar mij gaarne onder de ongeloovigen, die in critieke dagen als wij nu weer doorleven, de alarm-berichten met een sceptisch lachje vernemen en denken, dat het zoo'n vaart niet zal loopen. Verhalen van groote activiteit in marine-dokken, telegrammen omtrent het brengen van regimenten op oorlogsterkte en voorbereiding van kustverdediging, doen mij niet erg ontstellen. Zulke dingen gebeuren in vredestijd ook wel eens, ter oefening, maar daar let het groote publiek niet op. Het is zeer natuurlijk dat men dergelijke manoeuvres in moeilijke omstandigheden vervroegt; 't kan nooit kwaad en 't imponeert den tegenstander allicht een weinig, als men er niet voor terugdeinst de tanden te laten zien. Evenwel, er zijn andere teekenen. In de eerste plaats de beurs, die, te Londen zeer zenuwachtig en onrustig, over heel Europa een gejaagde stemming vertoont, terwijl de Fransche Bank onverwacht haar disconto met een vol percent verhoogd heeft. Dit laatste is van meer beteekenis dan degene zou denken, die het oog enkel op de vrij herhaaldelijk voorkomende disconto-verhoogingen van de Bank van Engeland of de Duitsche Rijksbank richt. De Fransche Bank volgt een andere taktiek; haar disconto is zeer constant, het staat nu, meen ik, al sinds vier jaar op 2 pct. en dus beduidt de verhooging daar iets anders dan enkel zorg voor den goudvoorraad in verband met de gesteldheid der geldmarkt. Zij beteekent daar thans voornamelijk onthouding en onttrekking van Fransch kapitaal aan de Londensche markt.

Dit is een ernstig teeken. En daar komt een overweging bij, die eenige onrust baart. Wij zijn er toe gekomen — gelukkig! — om nagenoeg alle tusschen mogendheden gerezen geschillen te beschouwen als oplosbaar langs den weg van àrbitrage. Arbitrage vereischt echter voorafgaand overleg, onderhandeling. In deze Afrikaansche quaestie nu zien wij den weg die naar scheidsrechterlijke uitspraak op minnelijke schikking leidt, zoo goed als afgesloten. Van de zijde van Frankrijk toont men zich ten volle bereid tot onderhandelen, schijnt men zelfs geneigd een ontruiming van Fasjoda, het door majoor Marchand bezette punt, in het uitzicht te stellen. Maar Engeland wil daar niet van hooren. Het geeft te kennen, dat het den majoor eenvoudig als een inbreker op Engelsch erf beschouwt; met zulk een onderhandelt men niet, men waarschuwt hem en als hij niet heengaat, gooit men hem eruit. Niet alleen de Engelsche regeering, maar de leiders van alle politieke partijen in Engeland zijn ten aanzien der ontruiming van Fasjoda eenstemmig. Zelden vertolkte de *Times* beter de algemeene opinie in het koninkrijk dan toen

zij, een paar dagen geleden, een harer afbijtende leaders sloot met de woorden: *We cannot negotiate, until major Marchand has retired.*

Het is dus voor de Franschen: terugtrekken of vechten. Zoo gij uw majoor niet uit Fasjoda terugroept, dan zullen wij hem er uit zetten. Een terugroeping nu van den dapperen majoor, die met de grootste inspanning en volharding het eindpunt bereikt heeft, staat gelijk met zijn verloochening door de Fransche regeering, tenzij de ontruiming het gevolg zij eener diplomatieke schikking. Ook zonder zulk een schikking zou zij kunnen geschieden, indien de Fransche regeering de rechten van Engeland op Fasjoda voetstoots erkende en dus de bezetting als een soort van vergissing van een harer ambtenaren kon beschouwen. Dit is echter niet het geval. Frankrijk wil onderhandelen om te onderzoeken, of en in hoeverre een recht van Engeland op Fasjoda bestaat. Dit sluit een dadelijke erkenning uit. De minister Delcassé heeft dan ook Sir Edmund Monson in een onlangs gehouden samenkomst van Frankrijk's bereidwilligheid en goede gezindheid verzekerd onder de toevoeging, „dat men hem niet het onmogelijke moest vragen."

Het onmogelijke voor Frankrijk is: Marchand op Engeland's eisch onverwijld terug te roepen of zijn verwijdering door Engeland te gedoogen.

De minister Delcassé, wiens optreden totnogtoe in Frankrijk bijna even eenstemmige goedkeuring vindt als dat van lord Salisbury in Engeland, is begonnen met tijd te winnen. Door bemiddeling van de Engelschen zelf heeft een dépeche van hem Marchand te Fasjoda bereikt en deze heeft daarop kapitein Baratier afgezonden met een rapport. Tot na de lezing van dat rapport scheen Engeland aan de Fransche regeering tijd te willen geven om een besluit te nemen. Te Chartoem gekomen vond Baratier een bevel om zich naar Kaïro en vervolgens naar Parijs te begeven. Hierop had — gelukkig toeval! — Marchand niet gerekend; hij had Baratier maar meegegeven wat hij van zijn rapport klaar had, denkende dat de kapitein te Chartoem het aan de Engelschen ter bezorging zou afgeven en dan terugkeeren om de rest te halen. En in die „rest" staat niet het minst belangrijke beschreven: de ontmoeting tusschen Marchand en Sir H. H. Kitchener te Fasjoda. Moet er dus op een tweeden afgezant uit Fasjoda gewacht worden? Een officieus perstelegram uit Londen heeft terstond wereldkundig gemaakt dat Engeland niet voornemens was „een onredelijk uitstel te dulden."

Waarop grondt Engeland zijn met zooveel kracht naar voren gedrongen aanspraken? In de voornaamste plaats — zoo scheen het — op de rechten welke Egypte op het zoogenaamde Egyptische Soedan kon laten gelden; met inbegrip van het gebied van Bahr-al-Ghazal, dat Marchand nu is doorgetrokken, alvorens Fasjoda te bereiken, en dat hij door tractaten met inlandsche vorsten onder Fransch gezag gebracht heeft. Inderdaad had Egypte eens, onder den avontuurlijken Chedive Ismaël, op al die streken recht. Het poogde zelfs om er zijn gezag feitelijk te vestigen door in dat reusachtige land tal van garnizoenen te leggen en de weerbarstige Derwisjen en andere stammen te straffen. Toen die poging scheen te mislukken en de Derwisjen de machtelooze Egyp-

tische troepen de baas bleken te zijn, heeft Engeland Egypte geholpen, maar die geheele politiek is uitgeloopen op de totale vernietiging der Engelsch-Egyptische expeditie onder Hickpasja, waarvan slechts een kameeldrijver overbleef om het verpletterende nieuws aan Kaïro te brengen. Daarna is de ontruiming begonnen, in 1884. Een firman van den Chedive uit dien tijd behelst in duidelijke bewoordingen dat de beheerscher van Egypte, begeerig om het welzijn van al zijn onderdanen te bevorderen, maar inziende dat de ontzaglijke uitgestrektheid van zijn rijk het hem onmogelijk maakt om dien wensch naar behooren te verwezenlijken, besloten heeft, den verren landen van Soedan (en dus natuurlijk ook Bahr-el-Ghazal) hun *onafhankelijkheid* te hergeven en de heerschappij der *vroegere vorsten* zich te laten herstellen. Hiermee werd dus zeer duidelijk het recht over Egyptisch Soedan geheel prijsgegeven en overgelaten aan den Mahdi en het Chalifaat. En Gordon die in 1884 Soedan introk met een onvoldoende macht, had zeer stellig in last de Engelsch-Egyptische garnizoenen te gaan *terughalen* en niet alleen geen veroveringen te maken, maar zelfs geen benarde garnizoenen te ontzetten, indien dit niet dan door wapengeweld kon gebeuren. Gordon volgde dien last niet op — wat hem niet tot oneer strekt. Toen hij Chartoem bereikt en bezet had en daar in het nauw zat, konden Gladstone en lord Hartington (nu de hertog van Devonshire) slechts door een uitbarsting van verontwaardiging er toe bewogen worden een expeditie te zenden om hem te bevrijden. De expeditie kwam twee dagen te laat en keerde, zoodra zij vernam dat Chartoem verwoest en Gordon vermoord was, dadelijk om, zonder verder te trachten die stad te bereiken. Hieruit, en hieruit niet alleen, blijkt duidelijk dat Engeland en Egypte in 1884 hun rechten over Soedan beslist hebben opgegeven en het gaat dan ook niet aan op *die* rechten thans een heerschappij over deze streken te willen baseeren.

Dit doen de *Times* en een groot gedeelte der Engelsche politici, die aan hun stelling de meest uitgebreide aanspraken op bijna het geheele door majoor Marchand doorgetrokken gebied ontleenen. De stelling van lord Salisbury is, blijkens het blauwboek, dat de Engelsche regeering met haar loffelijke en voordeelige taktiek van publiciteit zoo snel mogelijk heeft uitgegeven, *) is een andere. Den 9den September schreef de premier aan H. M.'s ambassadeur te Parijs: „als de heer Delcassé op dit onderwerp (Fasjoda) terugkomt, dan verzoek ik u er hem op te wijzen, dat door de krijgsbedrijven in de laatste week (de overwinning bij Omdoerman) alle grondgebied, dat aan den Chalief onderworpen was, *door recht van verovering* aan de Engelsche en Egyptische regeeringen is overgegaan. H. M.'s regeering meent, dat over dit recht geen discussie mogelijk is, maar zij zou wel, op de wijze als Zijn Excellentie voorstelt, bereid zijn tot onderhandelingen over grondgebied waarover geschil bestaat, voorzoover het ligt buiten de streken, waarop die verklaring betrekking heeft."

---

*) De datum van dit overzicht bewijst, dat ik bij het schrijven ervan nog geen kennis had kunnen nemen van het later verschenen geelboek, dat de Fransche regeering gepubliceerd heeft.

Hieruit mag men opmaken, dat, daar Bahr-el-Ghazal nooit tot het machtsgebied van den Chalief behoord heeft, lord Salisbury bereid is over *deze* landstreek te onderhandelen. De premier vestigt Engeland's aanspraken dus *niet* op de vroegere rechten van Egypte. Maar nietwaar? als verovering de rechtstitel is, krachtens welken het gebied van den Chalief aan Engeland is overgegaan, behoort dan ook eigenlijk Fasjoda niet krachtens verovering aan Frankrijk? Marchand was daar, vóórdat de slag bij Omdoerman geleverd werd, dus vóórdat het gebied van den Chalief aan Engeland was „overgegaan." Heeft hij dan niet Fasjoda op de Derwisjen *veroverd?*

De vraag is min of meer spitsvondig, omdat Marchand, indien de Chalief niet door de Engelschen was verslagen en zich op Fasjoda had geworpen, hoogstwaarschijnlijk zou vernietigd zijn. Hij heeft maar een klein troepje bij zich en de opofferingen die Frankrijk zich getroost heeft, zijn heelemaal niet te vergelijken bij de krachtsinspanning van Engeland's prachtige expeditie. Intusschen, hij *is* niet vernietigd en ik kan mij best begrijpen dat de Fransche regeering op Engeland's machtspreuk: Heel het Chalifaat behoort mij! antwoordt met de vraag: Ook dat plaatsje, dat wij het eerst bezet hadden, voordat des Chaliefs rechten aan u overgegaan waren? Laat ons daar eens over onderhandelen.

Uit een oogpunt van recht beschouwd, staat Frankrijk, geloof ik, vrij sterk. Wat de billijkheid betreft — nu het eenmaal Fasjoda bezet heeft, nu het bereid schijnt het, mits bij minnelijke schikking, aan Engeland af te staan en nu het in elk geval aan Engeland een vlieg afgevangen heeft, lijkt Frankrijk eenige aanspraak te mogen maken op een uitweg naar den Nijl, die de waarde der Fransch-Afrikaansche koloniën zoo sterk zou doen stijgen. Als echter Engeland voor de Fasjoda-quaestie een oorlog over heeft, wat baten dan recht en billijkheid? Dan is het: *la force prime le droit*...

Het zou ontijdig zijn over een oorlog, waaraan ik trouwens nog niet geloof, verder te spreken; de oorlogs-*kansen* vragen de volle aandacht. Graaf Moerawjof, die te Parijs geweest is, heeft, naar de *Figaro* cursief liet drukken, minister Delcassé verlaten, nadat beiden het volmaakt eens geworden waren over *al de loopende zaken*. Ook over Fasjoda dus en wat daaruit zou kunnen volgen. En er is meer nog dan de mogelijkheid dat Rusland Frankrijk zou bijspringen, wat Engeland zou moeten terughouden van alles op één kaart te zetten. Toch is de oorlogzuchtigheid aan de overzijde van het kanaal groot, al maakt men er zich te Parijs nog geen al te ernstige voorstelling van: *)

---

*) Dat de algemeene heftigheid en opwinding, zoodra een koloniale verovering eenig gevaar schijnt te loopen, in Engeland niet geveinsd, maar volkomen oprecht is, betoogt de heer Rouise in een zeer interessant artikel in de *Revue des Deux Mondes* van 15 dezer, getiteld; *La France et l'Angleterre dans l'Afrique Occidentale.* Dit artikel handelt niet over de Fasjoda-quaestie, maar over het Niger-vraagstuk, thans uit den weg geruimd door de Fransch-Engelsche conventie van 14 Juli jl. De verklaring die hij voor de telkens terugkeerende Engelsche opwinding tegen Frankrijk geeft, is misschien niet de eenig juiste, maar zij is althans de moeite der overweging waard. Frankrijk — zegt Rouise — staat als koloniseerende natie enorm bij Engeland achter. Engeland zendt kooplieden uit om de goede plekjes te zoeken; hebben zij die gevonden dan zendt het soldaten om hen te beschermen. Frankrijk daarentegen

Tegenover het ministerie Salisbury, dat deze gelegenheid om het zoo vaak gehoorde verwijt van zwakheid in buitenlandsche aangelegenheden te logenstraffen, niet zal laten voorbijgaan, zal het Fransche kabinet al zijn soepele overredingskracht en hoffelijke flinkheid hebben in te spannen. Er is geen reden om aan te nemen dat deze ditmaal zouden falen. Frankrijk heeft in de geheele West-Afrikaansche quaestie sinds jaren nauwelijks een enkele maal vat op zich gegeven. Het heeft ten aanzien der zoogenaamde Engelsche rechten steeds een zeer gereserveerde houding bewaard. In 1895 nog, toen de Engelsche staatssecretaris Sir Edward Grey zich een onhebbelijken uitval in het Lagerhuis permitteerde, omdat Liotard het Fransche Oebangi zoover mogelijk naar het Noord-Oosten trachtte uit te breiden, heeft de minister Hanotaux uiterst beleefd geantwoord met het verzoek: „Verklaar ons waar Egypte ophoudt en waar gij beweert, dat uw invloed begint." Het antwoord toen uitgebleven, is nu gegeven; maar Frankrijk zal niet nalaten aan te toonen, dat het in de tusschen 1895 en 1899 liggende jaren bezwaarlijk door dat nu gegeven antwoord gebonden kon worden geacht.

Een opmerking in de *Kölnische Zeitung* heeft de zeldzame eer genoten, door de groote Fransche bladen overgenomen en bijzonder gereleveerd te worden. Het Duitsche blad schreef, over een der hangende internationale quaesties handelende: Wat Frankrijk betreft, van die zijde is voor het oogenblik niets te duchten, daar zijn geheele aandacht in beslag genomen wordt door de Dreyfus-zaak.

Ofschoon de Fasjoda-quaestie deze uitspraak ten deele logenstraft, is het waar, dat de Dreyfus-zaak met al wat daaraan vast is, de tegenwoordige Fransche politiek beheerscht. Om de Dreyfus-zaak is de Kamer later bijeengeroepen dan anders geschied ware. Om de Dreyfus-zaak is het te verwachten dat het kabinet Brisson voorloopig in leven zal blijven ondanks de uitdagende houding die het door zijn jongste ontslaan en benoemen van prefecten heeft aangenomen tegenover het centrum, waaruit het toch zijn getrouwen moet aanvullen om een meerderheid te krijgen. De Dreyfus-zaak is de aanleiding geweest tot het „militaire komplot," of — zoo men daar niet aan gelooft — tot de komplot-geruchten, die wel een grond van waarheid zullen hebben en in elk geval de binnenlandsche onrust verergerd hebben. Zelfs de groote werkstaking door de Parijsche grondwerkers begonnen en tot verontrustende afmetingen uitgedijd, was volgens veler verklaring, zij het ten onrechte, ontstaan op aanstooten en door het drijven hetzij van de militaire, hetzij van

met zijn dwaze centralisatie zucht, treedt als veroveraar op, legt bezettingen, neemt steden, centraliseert op groote schaal en bemerkt dan dikwijls dat het niets aan het veroverde heeft. De koloniën kosten dus Frankrijk oneindig meer geld en manschappen dan Engeland. En als de Engelschen nu overal Frankrijk met gewapende hand zien optreden naast de Engelsche koloniën, dan vragen zij zich af, „of zij niet om hun eigen gebied te behouden, gedwongen zullen worden om na te volgen en op hun beurt militaire expeditiën uit te rusten. Dit zou opeens de ineenstorting van hun geheele koloniale stelsel zijn. Zij zouden onvruchtbare uitgaven moeten doen; hun koloniën, die hun geld opbrachten, zouden hun geld gaan kosten."....

de anti-militaire partij, en vond dus zoo haar oorzaak in de Dreyfus-quaestie. De hertog van Orleans liet een zot manifest aanplakken, waarin hij zich feitelijk als beschermer van de Constitutie (der Republiek!) opwierp en zelfs omtrent den onbewegelijken pretendent der bonapartisten liepen vreemde geruchten.

Sinds ik de laatste maal eenigszins uitvoerig over de Dreyfus-zaak schreef (22 Juli), is er heel wat gebeurd, dat de bestaande spanning verergerd heeft. Den 30sten Augustus ging er een schok door geheel Frankrijk. Overste Henry, opvolger van Picquart als chef van den inlichtingendienst aan het ministerie van oorlog, was door den minister Cavaignac in diens kabinet tot de bekentenis gebracht, dat hij een der drie stukken die door dien minister op de Kamer-tribune waren voorgelezen en aangeplakt in alle gemeenten van Frankrijk, vervalscht had. Den volgenden dag sneed de overste zich in den kerker van Mont-Valérien met een scheermes de keel af; *on le suicida*, heet het in den mond van hen, die niet aan het vrijwillige van dezen zelfmoord gelooven, zich althans begrijpelijk er over verbazen, dat men den gevangene zulk een gevaarlijk wapen liet. De gebeurtenis werd gevolgd door het aftreden van generaal de Boisdeffre, chef van den generalen staf. Hetzelfde briefje immers, dat thans een vervalscht stuk bleek te zijn, was door generaal de Pellieux in het eerste proces Zola den gezworenen voorgehouden als *het* bewijs, het onloochenbare, doorslaande bewijs *après coup*, dat Dreyfus een verrader was, en Generaal de Boisdeffre was die verklaring met de zijne komen bevestigen. Het was niet dan met de grootste moeite dat nu Labori daarna nog het woord had bekomen en Picquart was, zoodra hij de valschheid van dat stuk had durven staande houden, gevangen gezet. En het stuk was valsch; het stuk, waarin een zin voorkwam, zóó staatsgevaarlijk dat Cavaignac dien niet op de tribune had durven voorlezen!

De partij, die revisie van het proces Dreyfus noodzakelijk achtte, won duizenden aanhangers. Henry — zoo zeide men — was een der hoofdgetuigen in het proces Zola en met Du Paty de Clam een der hoofd-instructeurs van het proces Dreyfus geweest. Wat bleef er van zijn getuigenissen over, zoo hij zich niet ontzien had, twee jaren na het proces een gruwelijke vervalsching te begaan? Daarbij won, met den aandrang op revisie, ook de overtuiging van Dreyfus' onschuld veld. Was een dergelijke vervalsching noodig geweest, vroeg men terecht, indien niet de stukken en getuigenissen, waarop Dreyfus veroordeeld was, in zichzelf onvoldoende waren om de schuld te bewijzen? Immers, het vervalschte stuk was oorspronkelijk niet bestemd geweest om op het publiek te werken; generaal de Pellieux had eigenlijk een indiscretie begaan door het voor de assisen te openbaren. Het was bestemd geweest om generaals en ministers te overtuigen en dit veronderstelde dat het dossier zelf, waarvan zij inzage konden nemen, geheel onvoldoende „bewijzen" bevatte.

Hoe hopeloos belachelijk de minister van oorlog zich ook gemaakt had, aan aftreden dacht hij niet. Integendeel. De burger Cavaignac was militairder dan de militairen, van wie nu verscheidenen de revisie begeerden. Hij hield

stokstijf vol, dat Dreyfus schuldig was en dat er van revisie geen sprake mocht zijn. Toen het ministerie die niettemin in overweging wilde nemen, deed hij, wat dadelijk na de ontdekking van het bedrog had moeten geschieden; hij trad af.

Nog vreemder ging het met generaal Zurlinden, den militairen gouverneur van Parijs, die als zijn opvolger optrad met de kans van revisie in het vooruitzicht, blijkbaar dus met goeden wil en zonder ooit tot de Dreyfus-zaak in eenige betrekking gestaan te hebben. Na het dossier te hebben onderzocht, bleek hij dezelfde meening als Cavaignac toegedaan te zijn en toen het kabinet besloten had over de revisie het advies der door de wet ingestelde commissie in te winnen, volgde hij diens voorbeeld en trad af.

Nu stak de anti-joodsche, de schandaal-pers, aanvankelijk door den zelfmoord van Henry tot eenige kalmte gebracht, den kop weer op en groeide de tegen revisie gekante partij opnieuw sterk aan. Het is ongeloofelijk wat er door Rochefort, Drumont en consorten geschreven wordt. Rochefort, een gevaarlijke gek, naar wiens gebrul buiten Frankrijk nauwelijks iemand luisteren zou, houdt te Parijs honderdduizenden lezers. Zoodra tot het inwinnen van de meening der advies-commissie besloten was, schreef hij: De zaak is nu bij een commissie, bestaande uit een paar directeuren van justitie, een paar leden van het Hof van cassatie, *enfin, tout ce qu'on peut s'imaginer de plus sale... Passons!* Er werd een opvolger voor Zurlinden, tot gouverneur van Parijs herbenoemd, gevonden; weder een militair, generaal Chanoine. De advies-commissie bleek verdeeld, drie tegen drie; maar hoogstwaarschijnlijk minder wat de wenschelijkheid der revisie zelf betrof, als wegens juridische bezwaren, gegrond op de onzekerheid of zich werkelijk het „nieuwe feit" had voorgedaan, door de wet als vereischte voor de revisie gesteld. Ik kan hier niet verder op ingaan uit gebrek aan plaats en moet dus volstaan met de vermelding, dat de regeering de revisie-aanvraag bij het Hof van cassatie aanhangig maakte en dat dit binnen enkele dagen zal beslissen. Hoe die beslissing zal luiden, schijnt mij niet twijfelachtig, vooral nu men stellig beweert, dat niet alleen de bekentenis van Henry, maar allicht ook het gebleken feit dat Esterhazy de schrijver is van het borderel, waarop als éénig wettelijk bewijs Dreyfus veroordeeld werd, door het Hof in aanmerking zal genomen worden als het vereischte „nieuwe feit." Het is zeer te hopen dat het hoogste rechtscollege na zijn formeel besluit tot revisie, in ruime mate gebruik zal maken van het enquête- en instructie-recht dat het volgens de wet bezit. De waarborg dat de instructie van het nieuwe Dreyfus-proces aan den nieuwen krijgsraad die uitspraak zal moeten doen, wèl toevertrouwd zal zijn, is waarlijk te gering; aan dien krijgsraad mag het Hof van cassatie, indien het de onschuld van Dreyfus zeker acht, weinig meer overlaten dan het vonnis van vrijspraak, na verhoor van getuigen en veroordeelde.

Veel van de verbazende dingen die Frankrijk in de twee afgeloopen maanden weer heeft zien gebeuren, moet ik onbesproken laten. Wat trouwens te zeggen van een zoo onzinnige poging als thans aan Cavaignac wordt toegeschreven,

nl. om door den invloed der Kamer de revisie-zaak aan het Hof van cassatie te onttrekken? Men stelle zich voor: 's lands hoogste rechtspraak, een aan haar ter beslissing opgedragen zaak teruggevend op bevel van een tak der wetgevende macht, van een Fransche Kamer nogal! Niets is onmogelijk gebleken in de Republiek en de wet is maar een zwakke barrière; maar iets dergelijks zou toch nooit anders kunnen gebeuren dan door middel van een staatsgreep. En voor een staatsgreep ontbreekt de man.

Het ministerie Brisson moet geprezen worden, omdat het de Dreyfuszaak zoover gebracht heeft als zij thans is. Niet uitbundig evenwel. Het resultaat is niet verkregen dan na al te lang aarzelen en met te veel gebrek aan doortastendheid en kracht. De overste Piquart is door de militaire rechtspraak van den gewonen rechter afhandig gemaakt en zucht thans op volstrekt onwettige wijze weken lang in den kerker. Het ministerie zegt dat het er niets aan doen kan. Dit is niet waar. Het ministerie kan den minister van oorlog, als hoofd der militaire rechtspraak, dwingen om òf Picquart recht te laten wedervaren òf heen te gaan.

Wat Picquart betreft, het lijden van dezen held zal weldra een einde hebben. Men is, geloof ik, al aan de vijfde aanklacht tegen hem begonnen; al de andere moest men laten varen. En wat zou men nu gevonden hebben? Dat Picquart medeplichtig is geweest aan .... het verraad van Dreyfus. Inderdaad het is de waanzin ten top gedreven!

De Duitsche keizer is zijn kruistocht begonnen. Het doel is Jeruzalem, de Heilige stad. De opzet is grootsch, de mise-en-scène en de décors zijn prachtig. Toch mag wel gevraagd worden, of het hoofd der Duitsche protestanten het verantwoorden kan, voor het oog der geheele wereld de met bloed bevlekte „bevende, klevende" hand van sultan Abdul Hamid te drukken. Geld stinkt niet en hooge politiek, naar het schijnt, ook niet; maar of de zorg voor de Duitsche industrie en de politieke winst van het Rijk zich zóóver mag uitstrekken? Is het geen weerzinwekkend schouwspel de Duitsche keizerin door de tuinen aan de boorden van den Bosporus te zien wandelen aan den arm van den Beheerscher en verdelger der Armeniërs?

Terwijl de Keizer zich door den *unspeakable Turk* in de stemming laat brengen, noodig voor een bedevaart naar het Heilige Graf, loeren de anarchisten. Er is een komplot in Kaïro ontdekt, dat waarschijnlijk tegen zijn leven beraamd was. Wat kan een congres tegen het anarchisme, als eerlang zal bijeenkomen, tegen zulke komplotten doen? Goede politie is alles en daarvoor moet elke staat op zich zelf zorgen. Anarchistenwetten gaan meestal verder dan de vrijheid gedoogt; zij zijn òf doode letter òf politiek dwanginstrument. Wel zonderling is het intusschen de anarchisten in naam der vrijheid tegen de voorgenomen conferentie te hooren protesteeren. Wat is dat wel: het vrijheidsbegrip der anarchisten ....

23 October. P. v. D.

VAN DE REDACTIE.

Het Tooneelkundig Congres.

De éénjarige *Tooneelistenbond* heeft een tooneelistencongres willen houden. Die wil getuigde van levenslust. Een vereeniging kan er baat bij vinden het een of ander te organiseeren. Daardoor trekt zij de aandacht van het publiek en treedt zij op als persoonlijkheid van gewicht. Beoefenaars van een of ander vak, die meenen dat men niet genoeg aan hen denkt, schrijven tegenwoordig met vrucht van die babbelpartijtjes uit. Baat het soms, het schaadt zelden. De corporatie wint er wel eens door in aanzien. Ook is een congres vaak het beste middel om prettig af te doen, wat anders heel saai tot stand zou komen. Daarenboven, wordt het wel eens een arbeidsbeurs. Meestal is 't een gezellige bijeenkomst met een officieel geurtje, belangrijk vaak door wat er naast geschiedt.

Zoo wilden dus de leden van onzen *Tooneelistenbond* ook hun congres hebben. Waarom zouden tooneelisten achterblijven, waar taal- en letterkundigen zijn voorgegaan? De kunsthistorici hielden een congres te Amsterdam; de dagbladschrijvers vermaakten zich op dat te Lissabon. Een tooneelkunstenaar moet met zijn tijd meêgaan.

Maar, de heeren, die met de organisatie waren belast, vertrouwden maar half op de belangstelling hunner broederen in de kunst. Zij waagden het niet een tooneelkundig congres uit te schrijven voor tooneel-artisten alléén, of, waarop althans enkel tooneelspelers recht van spreken en besluiten zouden hebben. Vele anderen werden uitgenoodigd en ieder belangstellende werd toegelaten. Het gevolg daarvan is geweest dat dit tooneelkundig congres voornamelijk werd bijgewoond door dames en heeren, die nooit anders dan als liefhebbers de planken betraden. Wat erger is, van de vier sprekers, die, op uitnoodiging van het bestuur, welwillend het woord voerden, was er geen enkele beroepsacteur en de voorzitter, de heer Van Kuyk, die dit wel is, ging voor de vergadering een voordracht houden over een historisch onderwerp. Toen kwam de heer Bouberg Wilson, die ook een historisch onderwerp behandelde en op het laatst kwam Mr. Vogel, die voornamelijk als historicus praatte over den rechtstoestand van den tooneelspeler. In hoofdzaak, was het dus een tooneel-*geschied*kundig congres.

Mr. Smissaert behandelde een onderwerp, dat tenminste actueel belang had. Hij sprak over de hedendaagsche tooneelcritiek. En de heer André Jolles verraste de vergadering met een betoog, dat had moeten leiden tot werkstaking en opstand tegen de tooneeldirecties. Ook hij meende dat het congres bijeengeroepen was om de belangen van den huidigen tooneelkunstenaar te bespreken en niet om den aanwezigen beroepsartisten een lesje in de geschiedenis van hun vak toe te dienen.

Wat hebben de aanwezigen vermoed?

Op deze vraag moet ik het antwoord schuldig blijven. Maar de afwezigen — de overgroote meerderheid der mannen van het vak — zullen wel geweten hebben wat dit eerste tooneelkundig congres worden zou.

De heer Bouberg Wilson besprak den invloed der Engelschen op de tooneelspeelkunst in Duitschland in het laatst der zestiende en het begin der zeventiende eeuw. Hij ontleende zijn mededeelingen voor een deel aan een werk van professor Georg Mitkowsky en hield zijn gehoor aangenaam bezig. Menigeen moet met mij van oordeel geweest zijn dat een bespreking van den directeur der tooneelschool over het nut der tooneelschool en het onderwijs in tooneelspeelkunst, gelijk dat buitenslands wordt gegeven, nog wèl zoo veel belangstelling zou hebben gewekt en waarschijnlijk aanleiding had kunnen geven tot een leerzame en nuttige gedachtenwisseling, terwijl nu, na deze voordracht, de heer Deelman uit Utrecht even kon doen opmerken dat hij over het al of niet gunstige van den besproken Engelschen invloed anders oordeelde dan de spreker, welke mededeeling door de aanwezigen voor kennisgeving aangenomen werd. Hoe kon 't beter geweest zijn? Wij waren niet onder historici!

De heer Mr. Vogel sprak heel aardig over den rechts-toestand van den tooneelspeler. Hij begon te Athene en hij eindigde in ons vaderland en in onzen tijd. In dertig minuten, hadden wij den weg door eeuwen en eeuwen met hem afgelegd. Toen hij gedaan had, stond alweêr de heer Deelman op om den aanwezigen de lezing van een werkje aan te bevelen, waaruit Mr. Vogel o.a. had geput. De opgave van den titel had navraag ten gevolge. Door Mr. Vogel waren eenige bepalingen opgesomd, die nog in tooneelcontracten voorkomen en uiterst onbillijk schijnen. Hij wees op het voorbeeld van Oostenrijk, waar een wetsontwerp gereed is, dat aanbeveling schijnt te verdienen omdat het eenige misstanden, hier nog bestaande, in 't vervolg onmogelijk maken zal.... indien het tot wet wordt verheven.

Wat de spreker gaf, was een aardig overzicht van hetgeen er al zoo over de quaestie werd geschreven. Maar menigeen moet, met mij, van oordeel zijn geweest dat een bespreking van een meester in de rechten over de rechten en verplichtingen van den hedendaagschen tooneelspeler, toegelicht door voorbeelden uit bestaande contracten en reglementen, opgehelderd door de uiteenzetting van — en de critiek òp gevoerde processen tusschen acteurs en directies, toch nog wel een beetje meer belangstelling zou hebben gewekt en waarschijnlijk aanleiding had kunnen geven tot een leerzame en nuttige gedachtenwisseling.

In hoedanigheid van tooneelcriticus, gaf Jhr. Mr. Smissaert ons een aardige typeering van de verschillende genres en persoonlijkheden in de kritiek. Hij gelooft niet aan den grooten invloed der dagbladen „Le journal c'est un monsieur." Recensenten kunnen het publiek onmogelijk naar den schouwburg drijven en het er evenmin uit-recenseeren. Achten tooneeldirecties zich onbillijk behandeld en in de uitoefening van hun bedrijf belemmerd door recensenten te kwader trouw, dan moeten zij zich wenden tot den Journalistenkring,

maar niet den recensent den toegang tot hun schouwburg ontzeggen. Omtrent sprekers waardeering van den invloed der Pers ontstond eenig debat, waaraan nu eens wèl door een vakman werd deelgenomen.

Ook de heer André Jolles wekte veler belangstelling, omdat ook hij een onderwerp behandelde, dat op een tooneelcongres thuis behoort. De heer Jolles heeft drieërlei beweerd: 1e. dat de tooneelspeler als persoon niet wordt geëerd door hen, die van zijne kunst genieten; 2e. dat die kunst tot niet meer dient dan tot vermaak eener bepaalde klasse, waaraan het geheele tooneel is verkocht en men haar dus moet losmaken van die klasse om tooneelspeler en tooneelwerk tot vrijen bloei te kunnen brengen en 3e dat het nu zaak is geworden voor den tooneelspeler om tot werkstaken, boycotten van directies en andere dwangmaatregelen zijn toevlucht te nemen. De tooneelspeler heeft denzelfden strijd te voeren als de arbeider. Niet alleen is hem de overwinning verzekerd, maar juist zijn kunst is een schoon en doeltreffend propagandamiddel voor de moderne denkbeelden omtrent de rechten van den werkman.

Onze lezers hebben reeds uit dag- en weekbladen gezien dat men zich erg boos heeft gemaakt over deze stellingen. De heer Jolles heeft de eer genoten zijn voordracht in caricaturen te zien bespot. Reeds op het congres werd hij aangevallen en verdedigd. Misschien had de heer voorzitter het debat niet zoo gauw moeten smoren onder zijn forschen hamerslag. De schermutseling werd juist goed, op het oogenblik dat hij er een eind aan maakte. Misschien meende hij een zekeren wrevel bij de aanwezigen te bespeuren. Maar wrevel wekt wrijving en daarom waren we juist samen gekomen, enkelen van buiten de stad. Ondertusschen, heeft de voordracht van den heer Jolles in verband met die van Mr. Vogel aan een der aanwezigen een kreet ontlokt, die voor het grootste deel der niet-vakmenschen voor waarschuwing kon doorgaan: een acteur merkte op dat het niet de tooneelspelers waren, die klaagden, maar lieden, die buiten het vak stonden.

Wij, andere niet-vakmannen, gevoelden toen plotseling dat we wel waren uitgenoodigd om te luisteren, maar ons volstrekt niet als geroepen mochten beschouwen om de belangen van den acteur te bespreken. De heeren met de historische lezingen hadden het dus bij 't rechte eind!

Ongelukkig was er, met volkomen instemming van den voorzitter, reeds een motie aangenomen, op voorstel van den heer Heijermans. Het bestuur was opgedragen, in overleg met een rechtskundige, een model-contract te ontwerpen, waarin den acteur de hem toekomende rechten worden gewaarborgd. Deze motie moet worden beschouwd als *het* resultaat van het eerste tooneelkundig congres.

Over de stellingen van den heer André Jolles, meen ik hier niet lang te mogen spreken. Is de hedendaagsche tooneelspeler „gezien" of wordt hij geminacht? Och, dat hangt er van af in welke kringen van onze samenleving hij waardeering en vriendschappelijken omgang zoekt. In 't publiek eert men

hem veel meer dan den Nederlandschen letterkundige; maar hij staat bij de menigte minder hoog aangeschreven dan een minister en als huwelijks-candidaat, bij het gros der Nederlanders, lager dan een boekhouder of een deurwaarder. Menig fijn beschaafd gezin ontvangt den artistieken tooneel-speler gaarne; verscheidene mannen van aanzien en gezag drukken hem gaarne de hand. Doch anderen achten zijn kunst des Duivels. Er zijn ook lieden, die doodsbang zijn zich in gezelschap van den grootmeester eener vrijmetselaarsloge te bevinden. Dezen zullen zeker de loge van een acteur niet binnengaan, al is de man grootmeester in zijn kunst.

Dat het Tooneel zou zijn verkocht aan de bourgeoisie och, de acteurs vragen naar mooie rollen, het schouwburgpubliek vraagt naar mooie stukken en mooi spel. Met groote belangstelling gaan de Duitschers Hauptmann's *Weber* zien en ware *Werkstaking* een meesterstuk geweest, dan zou het hier eveneens groot succes hebben gehad, want onze bourgeoisie is waarlijk niet erger bekrompen dan de Duitsche.

Werkstaken, boycotten.... wat zou 't geven? De acteurs kunnen niet zonder schade voor zichzelf de directie ruïneeren. Sluit morgen een komedie, dan treedt er overmorgen een specialiteitengezelschap in 't lokaal op of wel een buitenlandsche troep gaat voorstellingen geven en ons polyglottisch publiek denkt een week later om 't heele stakende gezelschap niet meer. Men kan het hier — jammer genoeg! — nogal buiten Nederlandsche tooneelkunstenaars stellen!

En de contracten?

Wij, die buiten de tooneelwereld staan, kunnen daarover niet oordeelen, evenmin als wij, niet-militairen, kunnen oordeelen over de krijgswet.

Een tooneelspeler van groote verdienste en zeer veel ervaring vertelde mij dat, in den regel, het gezelschap erger dingen moet verduren van grillige eerste-rollen dan van de meest tyrannieke directie.

Wenschelijk ware misschien dat geen gezelschap zich mocht vormen of geen directie een exploitatie mocht beginnen zonder zekerheid te hebben gesteld voor het geval dat de eerste opvoeringen zoo groot verlies opleverden dat, zonder zekerheid, de acteurs geen gage zouden erlangen. Toch zijn, in jammerlijke gevallen van faillissement der directie, de tooneelspelers er niet erger aan toe dan bijvoorbeeld kantoorbedienden.

De heer Jolles heeft harde woorden moeten hooren over zijn „opruiende" voordracht en om zijn Ibsen-Dumas-Sardou-verachting. Ik wil daaraan geen verdere kritiek toevoegen. Ook zou het onbillijk wezen het Bestuur van dit Congres lastig te vallen. Het heeft gedaan wat het noodig achtte om den jeugdigen *Tooneelistenbond* in aanzien en ledental te doen toenemen; het zal een tweede Congres wellicht zóó inrichten dat de vakman er meer belang-stelling voor kan hebben en de niet-tooneelspeler of niet-recensent er geen uitnoodiging tot spreken krijgt, als de heeren van de kunst allerminst van zijn advies gediend blijken. Dan weet het publiek waar 't zich aan te houden heeft en de opgeroepen *outsiders* weten 't eveneens. F. L.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

Stille Wegen, door E. S. Haarlem, de Erven F. Bohn 1898.

Dit boek is geen roman, ook niet in den allernieuwsten zin van het woord. Het is bijvoorbeeld, nòg verder van den huiselijken-haard-gezelligheids-roman verwijderd dan *Een nagelaten bekentenis* en *De roman van Bernard Bandt* daarvan stonden. Het nadert tot de openbare biecht, tot de biecht van een mystiek aangelegde vrouw, die haar gansch innerlijk wezen tracht te ontblooten voor de menschheid. Maar ook daaraan is het werk maar uit de verte verwant. Immers, de openbare biecht werd geschreven om anderen te helpen aan een navolgingswaardig of afschrikwekkend voorbeeld, zoo men haar niet boekstaafde om geloovigen den juisten en minst doornigen weg ten leven te wijzen. Het doel van E. S. was een ander. Welk dan? Van hetgeen de schrijfster mededeelt omtrent zichzelf kunnen wij, in dit geval, zonder gevaar het een en ander gebruiken om tot een bevredigende oplossing van deze hoofdquaestie te komen. Het is haar niet te doen geweest om maar eens een boek te maken, al werd het geen zoet romannetje, zooals zij verafschuwt. Het kan evenmin haar doel zijn geweest ons in te leiden in haar, laat gevonden geloof, dat zóó vaag werd gekenschetst als geen ander gevoel, geen andere aandoening. Het boek is blijkbaar evenmin geschreven om een zuiver kunstwerk te scheppen. Ik zei het reeds: dit boek is een biecht. Waartoe deze lange biecht? Zeker niet om het groote publiek te naderen. De schrijfster houdt niet van de middelsoort-menschen. Zij behoort tot de eenzamen. Men kan niet minder gevoelen voor het kudde-dier dan zij. En toch, alle eenzamen zoeken sympathie. Zoo dan ook deze. Zij werpt haar uitvoerige biecht in de wereld, omdat zij nog eenige hoop heeft dat in die wereld enkele menschen zullen zijn, die haar kunnen begrijpen, die haar misschien zullen lief hebben of vriendschap voor haar gevoelen, zoo als zij is in haar boek. Deze sympathie kan niet anders wezen dan een verborgene. Wij weten niet wie het boek schreef. En deze behoefte aan sympathie is een zuiver mystiek element in het wezen der schrijfster. Zij eischt een andere vervulling dan de gewone. Zij vraagt geen handjesgeverij en geen vrouwenzoentjes op het voorhoofd. Zij wil heel stille bevrediging. Nooit zal E. S. weten of iemand haar volkomen, of iemand haar voldoende begrepen heeft en kan waardeeren zóó innig dat mystieke vriendschap daarvan het dadelijk gevolg is. Gaan er menschen dwepen met haar? Het zou mij niet verwonderen; maar ik weet het niet en ook zij zal het niet weten: niet nuchter *weten*. Maar, nù zij zich heeft gegeven, moet zij voelen tot zich komen warme stroomingen van teedere sympathieën. Nu kan zij niet meer alleen wezen. Het is niet mogelijk. Ergens moet haar biecht zijn gehoord en begrepen. Ergens moet een ziel trillen met de hare in harmonie.

Hetzij dan bewust of onbewust, dáárom zal het boek geschreven zijn. 't Is een groot zielgeluid, dat golft over de hoofden van honderden, maar echoot in het hart van een enkelen eenling.

Men analyseert geen kreet. Men analyseert dit boek niet. Elke poging daartoe zou vruchteloos wezen. Het is alsof de schrijfster het mogelijke in 't werk heeft willen stellen om zelfs het pogen ondoenbaar te maken. Zij noemt maar een enkelen naam en 't is die van een bijper-

soon. Zij heeft met opzet vermeden niet alleen data te noemen, maar zelfs levens-tijdvakken aan te duiden. Het concreete werd uit haar werk geweerd. Aan dezen opzet moet niet slechts een aesthetisch beginsel ten grondslag hebben gelegen. E. S. moet niet hebben *geredeneerd* dat kleine feiten en ter zake niet doende bijzonderheden gemist kunnen worden, waar men het zieleleven alléén wil geven; dat alles wat het dagelijksch leven betreft enkel den grondtoon van het werk kan verdoffen. Neen, het gebrekkige van de constructie doet mij vermoeden dat de schrijfster uit louter afkeer van het concreete, het nuchter feitelijke heeft weggelaten, wat de lezer begint te verwachten, dan gaat zoeken en eindigt met te missen. Haar uiterlijk leven gaat niemand aan. Haar ziel wilde zij uitbeelden voor zichzelf en voor den enkele tot wien dit werk misschien gaan zal in zijn volheid.

Men zou dan ook — ik zeg niet onrechtvaardig, maar onverstandig doen door het te beoordeelen als opzettelijk kunstwerk. Hier valt niet te praten over den opzet, de verdeeling der stof, het meer of minder gelukte van die en die beschrijvingen. Wie gaat aantoonen waar vlekjes op te merken zijn, waar schoone perioden vallen te waardeeren, loopt gevaar door den goeden lezer te worden verdacht dit boek niet begrepen te hebben, noch in zijn strekking, noch in zijn wezen. Hier is de stijl natuur; hier is de constructie het werk van de ziel in de allereerste plaats. Waar de schrijfster heeft gekozen uit vele bijzonderheden, moet nagenoeg alleen te rade zijn gegaan met de verschillende intensiteit der indrukken, die haar van die bijzonderheden zijn bijgebleven. Het zou mij niet verwonderen, indien dit werk was geschreven naar een dagboek en de auteur angstig heeft weggelaten alle feiten, die haar persoonlijkheid konden verraden èn alle fragmenten, die haarzelf niet meer deden trillen van aandoening. Zoo wordt, bijvoorbeeld, verklaard het opnemen van een paar regels uit een zelf gemaakt Duitsch versje, geschreven in haar jeugd, en van een enkel citaat. Zoo kan een enkel kinderlijk beeld zijn overgenomen uit vroeger werk, terwijl de zeer kiesche smaak der schrijfster haar stellig zou hebben belet dit beeld te gebruiken, indien het tijdens haar arbeid aan den roman bij haar opgekomen ware: „tranen zonder deeg; sentimenten waarvan nooit iets eetbaars zou gebakken worden" (pag. 22). Dat zal de rijpe E. S. niet kunnen herlezen zonder zich zelf vernederd tê voelen. Ik erken dan ook gaarne dat deze smakeloosheid de eenige is. Maar de onzuiverheden in den stijl zijn talrijk.

Het zieleleven, waarvan ons de quintessens wordt gegeven, is begrensd tusschen een feit en een toestand. Het feit komt ten slotte: de dood eener oude vrouw en het zacht-blij getuigen van een, ons niet nader aangeduid godsgeloof. „Onaantastbaar alleen weet ik in mij mijn diepe liefde en mijn hoogen eerbied voor Hem, die staat in stoorlooze stilte aan den ingang van het verborgene der werelden." De toestand is die van kind-zijn: een zwak kindje, levend in een ziekekamer bij twee oude vrouwen, maar met het bewustzijn reeds van ziele-eeuwigheid. Zoo moet, dunkt mij, het begin worden verklaard. Vóór het bewust leven, was de lijdelijkheid; mèt het bewust leven, begon het zelf trekken van de lijn, die de witheid verduisterde en het zwijgen brak. De eerste daad is de eerste fout. Maar niemand herinnert zich, wanneer dat bewustwezen begon.

Wil men nu, geduldig, gaan verzamelen, wat dienen kan om de hoofdfiguur uit het boek te leeren kennen, dan is daartoe maar één middel: men leze en herleze het werk uitsluitend met dit doel. Want de gegevens liggen verspreid en vaak verborgen. Wie ze heeft verzameld, komt waarschijnlijk tot het besluit dat het arme meisje is gedoemd tot lijden. Er zijn van die hooge, maar onsociabele na-

turen, die elementen in zich hebben, welke het schijngeluk doen bersten en het ware geluk doen krassen, gelijk diamant het kristal doet.

Het liefst zijn haar de eigen gedachten. Zij overschat zich niet. Had zij nog maar het element tot zelfverheffing van een Marie Baskirtsjeff in zich! Maar zij stelt zich niet boven de menschen. Zij voelt zich van hen geïsoleerd. Van sommigen voelt zij zich gescheiden door een muur van ijs, anderen kwetsen haar, omdat van hen slechts een teêr haagje haar afzondert. Van meisjes houdt zij niet. Een man — misschien een leeraar — leest een opstel van haar en is opgetogen over de schoonheid van haar ziel. Sedert gaat zij hem ontwijken. Het leelijke in den begeerteman voelt zij reeds heel jong, als een verleid meisje uit haar woonplaats zich verdronken heeft en zij met den verleider aan één tafel zit. Dan komt, in haar leven, de „adoratie" van den man. Maar zij wil een ander dan het gewone huwelijk. Zij moet maandenlang op een rustig plekje haar eigen leven nu en dan uitleven zonder hem. (pag. 45). Haar individualiteitsgevoel is sterk ontwikkeld en zij kan zich niet voorstellen dat een samensmelting mogelijk zij zonder verlies van haar kant.

Dat zij zich toch verlooft mag niemand verwonderen; dat zij zich verlooft met een man, die zeker haar meerdere niet is, komt mij zeer natuurlijk voor. Deze vrouw kan niet en wil niet de mindere zijn en nooit zijn echtgenooten anders dan in midddelmatigheid elkanders gelijken. Hel verlicht is de verhouding tusschen Haar en Hem door de bijzonderheden van pag. 71 en volg. Haar liefde is een zeer eigenaardige, maar toch minder zeldzame dan men denkt. Zij wordt trouwens voldoende verklaard door de analyse op pag. 80 en 81, in verband met 84 en 85. Wanneer zij vreest dat haar liefde vergaan zou in 't huwelijk, neemt zij zich voor „uit den legen schijn van (haar) doode liefde dan nog wel een vloer te maken, waarover hij vast en veilig gaan kon, onbewust van het holle niets er onder." Zeer duidelijk ziet men hieruit de schakeering van haar minderschatten van den aanstaanden echtgenoot. Zij zal weten; hij niet. Geestdrift ontbreekt haar. Zij moet in haar dagboek deze woorden hebben opgeschreven „Ik (keek) daarom niet in dwaaskalme zekerheid op de komende jaren — de liefde van een ander mensch is geen ding, waar men rustig mee aan den kant van den weg gaat zitten en denkt: Ziezoo, dit heb ik nu, mijn eigen eenig deel in de wereld, door niets of niemand ooit van mij te vervreemden...." En zij vreest nog meer dat haar huwelijk zal worden gelijk dat van zoovelen: „een slaperig, stilverslijmend moeras van sufheid, saaiheid en conventioneel mekaar het leven makkelijk maken." Zij weet dat haar geluk een einde zal hebben: het moet breken of verloopen in suf-kameraadschappelijk gedoe.

Haar verloofde sterft in het buitenland.

Nu stort zij haar smart over ons uit in breede golven en hokkende, verkillende straaltjes. De eenzame van aanleg kan niet vrijuit klagen en weenen. Zij heeft ons het bestaan der menschen rondom haar even doen vergeten; maar nu dagen zij op, die vreemden, die zich met haar wee gaan bemoeien. Zij dringen heen door den muur van ijs, dien zij rondom zich heeft opgebouwd. Wie medelijden vertoont laat immers een pas zien, die overal toegang geeft! En zij teekent ons nu de troosteressen, na ons dat rouwlijden in het gewone huisleven te hebben doen zien in de volle jammerlijkheid.

Dit zijn fragmenten, waaraan goedige menschen zich kunnen ergeren. Haar verdriet gaat zoo veel dieper dan het banale medelijden ooit komen kan! —

Wat nu volgt is de uitbeelding van den langen, langen kronkelweg, die voor haar ging van wanhoop tot een troostend geloof.

Opvallend is haar verwantschap met de

oude mystieken, waar zij daarvan getuigt. Met een mengeling van familiariteit en aan het aardsche grenzende liefde, spreekt zij, op de laatste bladzijde van het boek, over den Leermeester, van wien zij durft denken dat hij enkel wijs kijkt krachtens zijn ambt. Maar, zelfs dan.... „zal ik ooit vergeten, hoe hij alle aardsche dingen die mij dierbaar waren, onder zijn hooge stille hoede heeft gehouden... en hoe ik heel den langen dag door zijn rustig zacht gezicht heb gehad om op te staren als mijn oogen moe waren.. en de vertroostende beroering van zijn adem, een enkele maal over mij heenbevend in bleeke halfverstane fluisteringen vol teederheid...?

En dat hij mijn eerste liefde is geweest, heel vroeg in den morgen, en wat later eens zoo nabij scheen in den vertrouwelijken schijn van een vriend, die wenkte: werk maar niet langer, arm kind..."

Eindelijk, de reeds aangehaalde slotwoorden: „Onaantastbaar alleen weet ik...."

Dit boek heeft ook een groote beteekenis als litterair verschijnsel. De romanschrijvers van onze dagen zijn begonnen met het avontuurlijke te verbannen; toen zijn zij er zich op gaan toeleggen het aantal hunner personen zooveel doenlijk te beperken om het licht te laten vallen op één figuur of één gróep of één factor van sociaal leven. Den laatsten tijd, is de auto-biografische trant in zwang gekomen en de roman daardoor weder gaan gelijken op den ouden roman in dagboekvorm en in brieven. De bijfiguren werden bijna uitgewischt, hadden haast geen zelfstandig leven meer in zich. E. S. gaat nòg verder. In haar boek, vindt men niets meer dan het innerlijke. Het is te verwachten dat ook zij zal worden nagevolgd; maar te hopen is het niet. Ik vind „*Stille Wegen*" de hoogst merkwaardige uiting eener superieure vrouw. Het is lyriek, en boeiend door de persoonlijkheid der schrijfster. Als minder hoogstaande mannen en vrouwen nu den vorm maar niet gaan kiezen zonder dien te vullen met zoo buitengewoon veel schoons als E. S. te geven had en kwistig ons *gaf* zonder daarvan iets te willen *maken!*

* * *

Aquarellen, door Truida Kok. Amersfoort, Valkhoff en van den Dries. (Zonder jaartal.)

Truida Kok is een vriendelijke bekende van een groot aantal Nederlandsche lezers. Men vindt schetsjes van haar hand in de goede tijdschriften en weekbladen, die bij voorkeur in de huiskamer gelezen worden. Dat is geen wonder. Deze jonge schrijfster heeft werkelijk gevoel voor het leed der menschen en werkelijk hart voor de „kleine luyden" van wier wederwaardigheden zij zoo gaarne vertelt. Mits het inwendig leven van hare personen maar niet heel samengesteld zij, kan Truida Kok werkelijk heel aardig schetsen wat zij heeft waargenomen. Haar talent is niet buitengewoon en haar werk niet treffend oorspronkelijk; maar met ijver en nauwgezetheid streeft zij op hare wijs naar volmaking, en dit eerlijk, trouw werken, dien eerbied voor haar kunst verdienen een woord van lof, dat wij haar met genoegen hier geven.

L.

Dordrecht, naar een schilderij in het bezit van den heer Deking Dura te Zwolle.

SIEBE TEN CATE.

DOOR

BULÉE.

„Toen ik, nu even drie maanden geleden, naar Zwitserland vertrok, deed ik dit met weinig of geen enthousiasme voor dat land, waar ik wist goede, hartelijke lieden, bergen met besneeuwde toppen en hellingen, dalen met grazend vee, meeren met steden er om en stoombooten er op, *Schützen*, *Emmenthaler*

en Engelsche en Amerikaansche toeristen te vinden. Zwitserland was, naar de idee die ik er mij van gevormd had, het land bij uitnemendheid voor fabrikanten van chromo-lithographieën, dat mij niet toelachte omdat ik meende er voor *mijn* kunst geen onderwerpen te zullen vinden.

„Waarom ik er dan heen ging?

„Wel, eenvoudig omdat onze wederzijdsche vriend A., die, zooals gij weet, Zwitser is, zoo sterk bij mij aandrong, dat ik tegelijk met hem eenigen tijd in zijn vaderland zou doorbrengen, en mij zoo stellig verzekerde dat ik er voldoening zou vinden, dat ik mij liet overhalen daarheen te gaan, in plaats van naar elders.

„A., had mij gezegd in den nazomer te komen, ik ben er gebleven tot in den herfst. Ik vertrok met het vage plan er een maand te werken, ik heb drie maanden tusschen mijn vertrek en mijn terugkomst laten voorbijgaan....

Zierikzee, naar een penteekening.

en misschien zou ik er nog zijn, zoo niet het verlangen naar mijn „huisgenooten" te sterk was geworden.

„Zwitserland heb ik geheel anders gevonden, anders gezien, dan het beeld was dat ik er mij te voren van had gemaakt. Welke prachtige onderwerpen heb ik er aangetroffen...."

Voor mij uitgespreid op den vloer van Ten Cate's atelier, terwijl hij mij, nagenoeg met de woorden die ik aanhaal, over zijn pas volbracht verblijf in Zwitserland sprak, had hij ze uitgespreid, die mooi uitgewerkte onderwerpen, indrukken van een kunstenaar, voor wiens oog het schoone overal kan verschijnen, zoo hij het schoone zien wil.

Nu eens teeder dan weer forsch, zijn de pastels die deze hollander — want hollander is Ten Cate gebleven in merg en been, ondanks zijn vijftien-jarig wonen in Parijs — als souvenirs, rijk van kleuren en wonderbaar verscheiden van tinten, krachtig en bevallig van lijnen, heeft meegebracht uit het land der alpenreuzen. En juist van dezen bemerken wij weinig in zijn werk. De

Bürgenstock, naar een pastel in het bezit van den heer O. Ackermann te Parijs.

overweldiging, die de bewoner van het vlakke land ontvangt wanneer hij bergen nadert en tusschen bergen zich bevindt, is uit dit werk geheel afwezig. Maar hoeveel te meer is er een intiem leven, een zich vereenzelvigen met de poëtische omgeving, een religieus eerbiedigen van het indrukwekkende in waar te nemen.

Teeder en forsch is Ten Cate in alles wat ik van zijn werk ken. In deze zwitsersche reeks is hij het meer nog dan vroeger.

Zie, wat tegenstellingen liggen daar voor mij naast elkaar geschikt, geheel toevallig, zonder zoeken naar effekt of kontrast.

Een nachtfeest op het meer van Luzern, van welke de groote huizen aan

Meer van Luzern bij regen, naar een pastel in het bezit van den heer O. Ackermann te Parijs.

den oever en de mooi strenge Kathedraal zich baden in een rose licht, terwijl op het donkere water verlichte booten veelkleurige weerkaatsingen doen dansen over het gerimpelde vlak, en de twee zwarte kerktorens hunne spitse punten boren in den nachthemel.

Elders giet het volle zonlicht zich uit over meer en dal, geraamd in de zacht omnevelde bergen, waarboven de helder doorschijnende lucht zich welft in één tint van mooi porseleinig blauw.

Een maaneffekt op het Züricher meer met grijsblauwe tinten en roseachtige reflexen; een zonsondergang achter den Rigi, uit welks flanken vlammen schijnen op te schieten, die in breed trillende vlakken weerkaatst worden op

het Vierwaldstädter meer; een storm op dit zelfde meer — een uitzondering dáár — welks groene water op den voorgrond in een treffende overeenstemming is met den massieven Standtserhorn er achter, die, een sombere bedreiging gelijk, grauw omwolkt, oprijst in de woest bewogen lucht.

Aan het Zuiden — het Zuiden, welks kusten door het water der Middellandsche Zee gebaad worden — doen een paar dorpsstraten denken, met hun geelgemuurde huizen, hun lichtgrijzen weg; en de „*promenade*" voor het *Schweizer-Hof* te Luzern herinnert ons weer des schilders studies van het Parc Monceau.

Bij het toonen van Aarburgs kasteel, welks witte muren op een bescheiden

Kasteel te Aarburg, naar een pastel in het bezit van den heer O. Ackermann te Parijs.

hoogte boven het omliggende geboomte uitsteken, en waarachter wij in den dikken ochtendnevel de bergen meer vermoeden dan zien, kon Ten Cate de opmerking niet terughouden dat Hollbein daar voortreffelijk partij moet hebben getrokken van de omgeving tot achtergrond van zijn portretten.

* * *

Zij die Ten Cate slechts weinig kennen zouden in hem niet zien den enthousiast voor het schoone, die in Rembrandt en Beethoven zijn goden erkent. Hij is weinig communicatief van aard, houdt niet van twistgesprekken over kunst — „waartoe dienen deze, zeide hij mij eens, terwijl wij dit onderwerp bespraken, hoe meer men er over praat, hoe minder men het er over

Lindau aan den Bodensee, naar een pastel in het bezit van den heer O. Ackermann te Parijs.

eens wordt; en ten slotte heeft ieder gelijk, vooral hij die op z'n stuk staat en mooi vindt wat naar zijn opvatting mooi is" — gaat rustig en zelfstandig zijn gang, met de overtuiging dat een artist alleen rekenschap verschuldigd is aan zichzelve, aan zijn geweten.

Hij waardeert het werk van anderen, hoe dezen ook de meest uiteenloopende richtingen vertegenwoordigen, naar de mate van schoonheid die hij er in vindt. Voorkeur voor persoonlijkheden heeft hij niet; hij kan heden dezen boven dien, morgen dien boven dezen verkiezen. Alleen stelt hij eenvoud en innigheid in de kunst vóór alles op prijs. Zoo vindt zijn enthousiasme voor het schoone

Rue d'Alsace (Parijsche banlieue), naar een schilderij.

overal voldoening, want hij heeft de natuur en het leven lief, die zich overal van een mooie zijde kunnen laten zien. Hij gevoelt zich in het bijzonder aangetrokken tot zeehavens, waar die beide, natuur en leven, het nauwst in elkander grijpen, waar zijn onrustige begeerte naar het ontvangen van de meest genuanceerde aandoeningen bevrediging ondervindt.

Zijn mooiste onderwerpen ontleende hij aan groote havenplaatsen: Londen, Le Hâvre, Rotterdam, Dordrecht, waarvan hij de kontrasten van het woelige leven op de kaden en de rustige breedheid van het water zoo treffend weet te paren.

Zoolang ik Ten Cate ken heb ik altijd op zijn atelier gevonden een groot

schilderij, een nachteffekt te Hâvre: het donkere water breed uit op den voorgrond, als een groot rustig vlak begrenzend de kade vol drukte met de schepen er voor, de hooge huizen er achter, fantastisch verlicht, een brok intens leven vol bewegelijkheid, van een zeer speciale zijde gezien, maar tegelijk, door hetgeen er voor ligt in dat stille, vlakke water, en dien blauwzwarten nachthemel er boven, een diepe rust der natuur er omheen.

Daartegenover merk ik dan altijd op — nu ook al een paar jaren lang — een schilderij dat hij van een winterbezoek aan Holland meebracht: de haven te Dordrecht in ijs en sneeuw, met vastgevroren schuiten langs de kanten, tusschen wier zeillooze masten wij de steile gevels der huizen zien; en in het midden op den achtergrond het massieve lichaam der groote kerk met haar stompen toren. Daar is alles wit van sneeuw en onbewegelijk door de vorst, met er boven de stramme lucht van het vochtige vaderland, wier doorschijnend-

De Theems te Londen, naar een schilderij in het bezit van Mevrouw de Man te Arnhem.

heid Ten Cate op zulke een juiste wijze weet weer te geven; want het zijn vooral de meer noordelijke streken die in hem hun schilder gevonden hebben — wat ik bedoelde te zeggen toen ik zeide dat Ten Cate Hollander in merg en been is gebleven.

Ten Cate's werk is veelzijdig. Zijn onderwerpen zocht en vond hij op zijn lange en verre omzwervingen in Europa en in het noorden van Afrika. In zijn schilderijen, aquarellen, lithographieën en pastels — vooral in dezen, want voor mij is hij boven alles volmaakt pastellist — vinden wij een schat der meest verscheidene sensaties uitgedrukt, die wij in twee hoofdgroepen kunnen verdeelen: natuurstudies en studies aan het drukke leven der beschavingscentra ontleend. Maar of hij het eene of het andere tot onderwerp kiest, altijd dringt hij door in de plaatselijke gesteldheid er van en onder den indruk van deze, geheel in zich opgenomen, geeft hij eenvoudig en innig weer wat hij heeft waargenomen. Daarom mengt zich zoo dikwls in zijn werk

Ingang van Aarburg, naar een pastel in het bezit van den heer O. Ackermann te Parijs.

het teedere en het krachtige, dat wij op andere plaatsen weer geheel afzonderlijk aantreffen — maar altijd en overal vinden wij Ten Cate, met zijn eigen toonladder, zijn eigen voelen van het blauw der luchten, het groen der velden, de drukke levendigheid van het volle menschenleven.

De beweg̀elijkheid der volkrijke buurten te Parijs, in het centrum der stad, de groote boulevards en de Pont-Neuf bij avond, en de arbeidersquartiers; de verlatenheid der buitenwijken en der *banlieue*, hebben zoowel in Ten Cate hun gevoeligen vertolker gevonden, als de pittoreske hoekjes van Saint-Denis en van Beauvais, als de statige ernst van Rouaan en van Brugge, als de helderheid en de doorschijnendheid der zeeuwsche en hollandsche luchten.

Sneeuw te Parijs, naar een lithographie.

Hij heeft veel, zeer veel, gezien. Jong reeds deed hem zijn onrustige geest uittrekken uit zijn geboortestad Sneek, waar hij in 1858 het levenslicht zag, en van den heer Groenevelt, dien hij altijd met vriendelijken eerbied herdenkt, zijn eerste teekenonderricht ontving.

Achtereenvolgens bezocht hij de teekenakademies te den Haag, te Amsterdam, te Antwerpen en te Brussel; reisde vervolgens in Zweden, Noorwegen, Engeland, Spanje en Algerië, overal indrukken verzamelende, nu eens alleen met de groote natuur, dan zich verliezend in het woelige leven, altijd zichzelve blijvend, en voortdurend arbeidend om te komen tot de veelzijdigheid van zijn talent, dat het beste zich eigent aan de woonplaats die hij zich in 1880 koos, Parijs... op voorwaarde haar nu en dan te kunnen verlaten voor

andere luchtstreken, en vooral voor het vaderland, ter voldoening aan zijn zucht tot vergelijken en kennen, nu eens aangetrokken door de nevelen van het Noorden, dan door de zon van het Zuiden.

Eenigen tijd geleden gaf mij een parijzenaar — een jong schrijver, wiens oordeel over kunst ik zeer op prijs stelde, en voor wien de noordelijke streken een onbekend land zijn — zijn meening over Ten Cate, nadat hij in de galerie Durand-Ruel, waar onze schilder veel exposeert, met het werk van deze had kennis gemaakt.

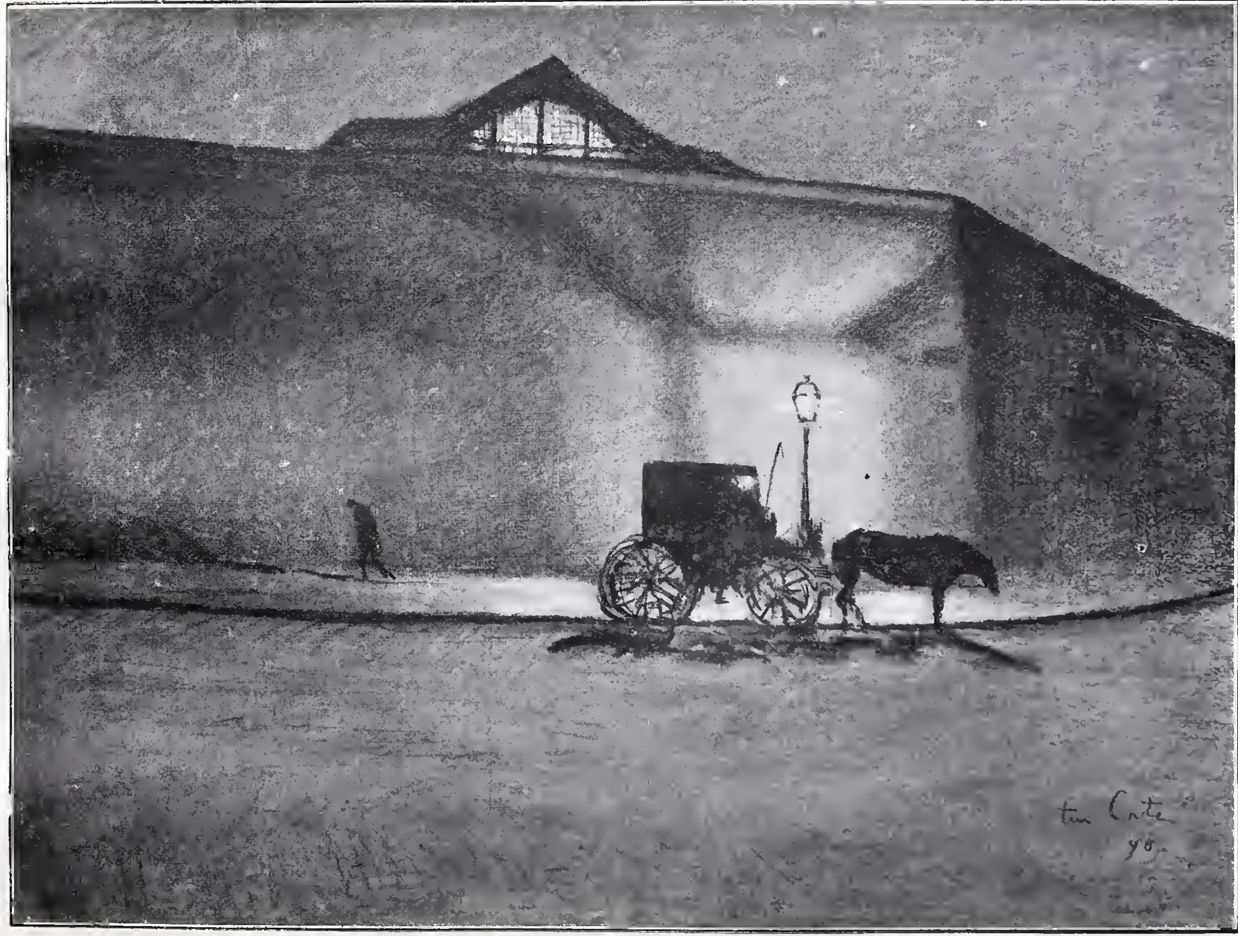

Kapellbrücke te Luzern,
naar een pastel in het bezit van den heer O. Ackermann te Parijs.

Hij bewonderde de gevoeligheid waarmee Ten Cate *le charme des ciels parasiens* had begrepen, die in zijne pastels van de parken en pittoreske hoekjes der stad met teedere bevalligheid is uitgedrukt.

Maar nog meer waardeerde hij de leering die hij had ontvangen bij het zien van sommige van Ten Cate's schilderijen met onderwerpen aan ons vaderland ontleend, die voor hem een openbaring waren van den hemel, het klimaat, het karakter van een hem onbekend land, dat als een levende waarheid voor hem stond, omdat hij voelde dat het waarheid was wat de schilder in zijn werk had gegeven, waarin hij een bewonderenswaardige synthese zag: de gedachte en het leven uitgedrukt in kleur en lijn.

Ik heb meermalen Ten Cate vergezeld bij zijn studies, of liever bij het zoeken naar zijn onderwerpen te Parijs, en herinner mij met voldoening onze wandelingen waarop wij onze „Parijsche Parken", in dit tijdschrift verschenen,

Mazas (Parijs), naar een schilderij in het bezit van den heer Golzard te Parijs.

voorbereidden. Maar nergens is mij Ten Cate liever dan op zijn atelier, in het ruime, hooge, vierkante vertrek op de vierde verdieping van een zeer groot *immeuble* in de rue de Malte, achter de Place de la République, waar hij stil leeft en werkt te midden zijner viervoetige huisgenooten. Daar staat onder een groot hellend venster, waarvoor een wit gordijn is geschoven, zoodat het atelier met een wel helder maar diffuus licht is gevuld, Ten Cate's huisaltaar: een breede met een groen kleed gedekte en met kant omkleede tafel, in haar midden een opengeslagen statenbijbel dragend, waarnaast een paar hooge massieve gedreven koperen kandelaars. Aan den wand verspreid, zonder orde, hier en daar, een affiche, een pastel van den heer des huizes, eenige curiositeiten, zoo een groote gendarme-steek, een reuzenschildpad, een friesche klok; van de hooge zoldering hangen een zeemeeuw die breed zijn vleugels uitslaat, een keurig bewerkt miniatuur zeeschip, vol opgetuigd; in een hoek zit ernstig somber op een hoog voetstuk een bronzen boeddha; aan den wand staat een mooi bewerkt hindeloopensch kastje, elders zit een opgezette uil te peinzen; en voor een afgeschoten deel van zijn atelier, tot welks bovengedeelte een trap toegang verleent, — welke geheimzinnigheden daar verborgen zijn weet ik niet — hangt een groote turksche lap, terwijl de deur eveneens door een vierkante doekdecoratie verborgen is. Nog meerdere stukken, afkomstig uit den tijd dat Ten Cate geen curiositeit onder de oogen kon krijgen zonder haar te koopen, zou ik kunnen noemen; uit hoeken en nissen zou ik souvenirs uit het barre Noorden en van de kusten der Middellandsche Zee kunnen te voorschijn brengen. Maar laten wij ze met rust; hem dienen zij alleen ter herinnering aan de symphonieën die de wind en de zee in de fjorden van Noorwegen voor zijn fijngevoelig oor uitvoerden, en aan het ruischen der palmenkruinen in de heldere winternachten van Algiers.

Brug te Brugge, naar een penteekening.

Ten Cate is een dierenvriend. Dat bemerkt men dadelijk bij het betreden van zijn atelier, wanneer men begroet wordt door het luidruchtig gekef van een klein wit en zwart rasloos hondje, dat zich zonder verlof te vragen aan den bezoeker opdringt. *Frise Poulet* is de drukste van Ten Cate's huisgenooten, en ondanks haar jeugdige dartelheid de intieme vriendin van een drietal katten, waarvan een witte, *Friquet*, wijsgeerig kalm, een zwarte, *Noirot*, wantrouwend terughoudend, en een wit-met-grauw gevlekte, *Minou*, de vleiende lieveling van den huisheer is. Onder alle dieren staan de katten het hoogst in Ten Cate's sympathie aangeschreven. Nauwelijks was hij van zijn driemaandsche uitvlucht

naar Zwitserland terug, vol van de schoonste indrukken daar verzameld en een schat van mooi werk meebrengend of, den eersten dag dat wij na dien terugkeer elkaar ontmoetten, zei hij mij:

— Er is van den 25sten tot den 29sten weer een kattententoonstelling in den *Jardin d'Acclimatation*, daar moeten wij vooral heen....

Wij zouden verwachten kunnen van die huiselijkheid, dierenliefde en smaak voor *bibelots*, die Ten Cate eigen zijn, iets terug te vinden in zijn werk. Toch is dit niet het geval. Veel zag ik van zijn werk, meer misschien dan iemand anders, maar nooit kwam ik er een *intérieur*, nooit een stilleven, nooit een zijner „huisgenoten" in tegen.

Zwitzersch huisje, naar een potloodkrabbel.

Hij die stil leeft met de zijnen, te midden van de souvenirs om zich verspreid in zijn ruim atelier, heeft voor zijn werk de buitenlucht noodig, hetzij die tusschen de hooge huizengevels van een nauwe straat neervalt, of hem als de oneindige ruimte aan alle zijden omgeeft.

Om te werken moet hij, zij het ook in éene inrichting — naar boven — en ware het ook bij nacht, de verte kunnen speuren, zooal niet met het oog, wanneer de nevelen hem dit beletten, dan met den geest, die behoefte heeft zich te sterken, te verkwikken met iets anders dan de materie, die hij op dichterlijke wijze begrijpt.

Parijs, Oktober '98.

BLANCHE.

DOOR

CYRIEL BUIJSSE.

Zij was arm, triestig, leelijk....

Arm, want toen haar oude vader en haar jarenlang zieke moeder kort na elkaar gestorven waren, had zij niet eens genoeg om nog een maand te leven; triestig, omdat ook alles om haar heen altijd zoo triestig en zoo smartvol was; leelijk, omdat zij inderdaad volkomen van alle gratie ontbloot was: gebogen van rug en geelwit van haren en wenkbrauwen, met kleine, ziekelijke, roodrandige oogjes, die daarbij nog loensden: het albinostype in al zijne onsierlijkheid.

Zij werkte in de groote meelfabriek van 't dorp, met nog enkele andere vrouwen, wier bezigheid bestond in het verstellen van gescheurde en versleten zakken. Dàt, en, boven, op den zolder der fabriek, het bed opmaken van den nachtwaker, was haar eenige occupatie, van 's morgens tot 's avonds, van het begin tot 't einde van het jaar. En 't fijne witte stof, dat opvloog uit de omgekeerde meelzakken, bedekte ook, als met een laag van kalk, haar kleeren, haar gezicht en hare handen, in een zóó schelle, algeheele witheid, dat men haar soms, wijl ze daar onbewegelijk zat te werken, had kunnen nemen voor een sneeuwpop.

Haar naam was Pharaïlde. Maar, om haar witte haren, en om al het witte dat aan haar was, werd zij door de anderen „Blanche" geheeten.

Er waren er jonge en mooie, onder die andere vrouwen, welke met haar werkten; en, in de lichte stofwolk, die met wit de bruine of de zwarte haren poeïerde, kregen de jeugdige oogen een lachenden glans, terwijl 't gesprek, in opgewekte vroolijkheid, over minnaars en liefde handelde. De liefde! de minnaars! dat was 't nooit uitgepraatte, altijd weer terugkomende thema, dat de lange, eentonige werkuren minder treurig en vervelend heen deed vlieden; de lichtstraal van herinnering en hoop, die, dwars over de kleurlooze saaiheid der arbeidsweek, 't genoegen en de vrijheid van den eenen Zondag aan 't genoegen en de vrijheid van den anderen verbond.

Slechts Blanche, zacht en nederig, sprak nooit in zulke dingen meê, maar hoorde die verhalen aan met inwendige trillingen van graagte, zooals men luistert naar diep-wonderbare, onwaarschijnlijke, en toch gebeurde avonturen.

Voor haarzelf bestonden al die dingen niet. Zij was zich àl te sterk harer afgrijselijke leelijkheid bewust, om aan liefde te denken. Een man in 't gezicht te aanschouwen, o, neen, dat had ze nooit gedurfd. En zij wist ook wel dat geen man haar zou opmerken, tenzij om den spot met haar te drijven.

En toch, ... er was er een, in de groote fabriek, wiens knappe, mannelijke trekken, wiens flinke, krachtige gestalte zij helder in beeld voor haar geest kon verwekken, ofschoon zij hem nooit vrij en frank in het gezicht had aangekeken.

Het was, dáár omhoog, op den zolder, waar zij elken middag het bed van den nachtwaker ging opmaken, de jonge, knappe molenaar, die aan den reusachtigen trechter van de molens stond.

Haast altijd was hij daar, blootshoofds, met opgestroopte hemdsmouwen, zijn lastige taak verrichtend, als was het louter kinderspel. De honderd-kilos-zware-zakken rolden van den hoogen stapel in zijn sterk-gespierde armen, hij sneed den knoop door met zijn mes, tilde ze op, gooide ze om, ledigde ze in een oogwenk in den kolossalen houten trechter.

Zoo gauw als hij haar zag begroette hij haar met een gullen „goên dag," de oogen lachend in zijn vroolijk aangezicht met fijn zwart snorretje, en van verre riep hij haar 't een of ander toe, grapje of ondeugendheid, met zijn helder-klinkende stem het dof-dreunend geruisch der fabriek overschetterend.

Zij kreeg een kleur, antwoordde schuchter een paar woorden, te nauwernood vlugjes een schuwen blik in zijne richting wagend; en met koortsige haast en snel jagend hart, als onder de duistere benauwdheid eener vage vrees, begon zij het bed op te maken.

Beneden, onder de dreunende zoldering, gonsde en bruisde de fabriek aanhoudend-eentonig, met vlug gefladder hier en daar van schuifelende, leeren riemen; en, in haar haastige bewegingen, de beenen zwak en den adem bevangen, nam zij hem af en toe van verre nog eens schuchter op, in onbewuste graagte van bewondering.

Hij, weer aan zijn werk, scheen zich om haar niet langer te bekommeren. Zij zag hem ter sluiks, in toenemende drukte, de zwaren zakken in zijn armen opvangen, ze open snijden, ze optillen en omgooien, als waren het veertjes zoo licht. Zij kreeg er een soort duizeling van, het scheen haar toe of hij expres daarvoor geschapen was: om zware dingen op te tillen en ze om te gooien, dwars alle tegenstand en hinderpalen, met eindeloos gemak. Het scheen haar toe of hij haar zelve zoo zou kunnen nemen, zonder een aarzeling noch een woord, en of zij dadelijk in zijn armen zwak en slap zou worden, geheel tot weerstand onbekwaam.

Na enkele minuten was zij met haar arbeid klaar en keerde terug naar de trap. En telkens dan, op het juiste oogenblik dat zij zou weggaan, kwam hij op haar af, de schitteroogen lachend, haar even als het ware ter plaatse ketenend door de enkele magnetische kracht zijner aanwezigheid. En terwijl hij haar nogmaals een grapje of ondeugendheidje voorhield, ontwaarde zij vluchtig zijn mooi, knap gezicht, zijn schitterlachende oogen, zijn zwarte haren en zijn zwarte snor, zijn flinke, soepele gestalte van onweerstaanbare kracht. Zij werd vuurrood en stotterde van schaamte, wijl hij, in de bewustheid van zijn algeheele macht, er vermaak scheen in te vinden haar nog dieper te ontroeren; en telkens ook, als zij dan eindelijk weer beneden was, onderging

zij den overweldigenden indruk, dat zij slechts met de grootste moeite aan een vreeselijke ramp ontsnapt was, een ramp die voorzeker zou gebeurd zijn, die gebeuren zou, den dag als hij aldus bij haar zou komen, vooraleer zij 't bed geheel zou hebben opgemaakt.

* * *

Zoo kwam hij eens bij haar alvorens zij het bed geheel had opgemaakt....

Zoo kwam hij eens, gewoon glimlachend als altijd, zoo vrij en onbevangen als altijd in zijn bewegingen, met zijn gewoon air of hij haar zou een grapje of ondeugendheidje zeggen, terwijl zij zelve, bevend van emotie, de wangen gloeiend en de oogen troebel, met handen, die sidderden van haast, haar werk poogde te voleinden....

En, zonder een woord, wijl zij, met een zwakken angstgil, 't bewustzijn verloor, tilde hij haar plotseling in zijn armen op, juist zooals ze zich had voorgesteld dat het gebeuren zou, juist zooals hij, licht als veertjes, de zware zakken van den stapel tilde, en ze, met een enkelen zwaai, in den reusachtigen trechter omgooide....

* * *

De eerste dagen liep zij als versuft onder 't gebeurde....

Hield hij dan wel van haar? En had zij hem ook werkelijk lief? Was dàt nu de liefde? Of was het er toch geen? Was dàt nu 't onbekend en zalig iets, waarover hare gezellinnen altijd fluisterden, met verrukten glimlach en stralende oogen? Of was er nog iets anders, iets zachter en verhevener, dat zij nog niet kende? Zij wist het niet, zij kon er niet helder aan denken, zij kon haar eigene gevoelens niet ontleden. Het werd haar telkens weer zoo verward en duister in den geest; zij voelde telkens weer niets anders dan de ruwheid van den aanval, den brusken, overweldigenden aanval zonder woorden, in het reusachtig dreunen der dof-gonzende fabriek. Zij had alleen het duidelijk besef, dat, wat zij vreesde, dan toch eindelijk gebeurd was, precies zooals het onvermijdelijk gebeuren moest, precies zooals het nog gebeuren zou, door een fatale macht, waaraan geen wilskracht haar onttrekken kon. En slechts één enkel iets was ze zich instinctmatig, met rillingen van angst, bewust: dat ze nooit, nooit met iemand over het gebeurde spreken mocht, omdat er, als het moest gekend zijn, zulk een gruwelijken hoon en spot op haar zou vallen, dat haar leven niet meer dragelijk zou zijn....

* * *

Hij kwam opnieuw, hij kwam nog dikwijls....

Hij kwam zoo dikwijls als het hem maar lustte, zonder dat zij er ooit een enkel oogenblik aan dacht hem weerstand te bieden, zonder dat zij zich ooit een enkele maal afvroeg of ze niet erg verkeerd handelde. Zij had geen eigen wil noch eigen leven meer; zij was zijn iets, zijn voorwerp, waar hij mee handelde naar goeddunken; zij had niet meer verdedigingskracht in zich dan

een dier levenlooze graanzakken, die hij in een oogwenk in den trechter van den molen omgooide . . . .

Ook, toen ze zich, na verloop van drie maanden, in bedenkelijken toestand bevond, gaf ze zich eerst niets geen rekenschap der voor haar aller — vreeselijkste gevolgen. Zij kon zichzelve in de moederschap niet indenken, zij, Blanche, de monsterachtig — leelijke, de van alle gratie verstokene. De moederschap o, dat kwam haar voor als iets heel anders, iets moois en zacht — ontroerends, waar veel meer reine genegenheid bij was, waar iets bij kwam van innig — teere, onderlinge hoop en bescherming, dat zij met hem toch niet kon voelen.

Doch van lieverlede, naarmate het haar moeielijker werd om haar toestand te verbergen, ontwikkelde zich in haar gedeprimeerden geest, het akelig bewustzijn van haar werkelijken toestand. De haast onvermijdelijke gevolgen van haar misstap: 't vèrlaten worden door den vader, de wreedaardige hoon en spotternij van allen die haar kenden, het weggejaagd worden uit de fabriek, met de nijpendste armoede als onmiddellijk gevolg, dat alles dwarrelde weldra folterend door haar geheele wezen, in wreede weerlichten van openbaring, die haar de diepte van den afgrond lieten peilen.

Reeds begonnen de andere werkvrouwen haar met verwonderde oogen aan te kijken. Zij merkten iets abnormaals in haar op, en hadden soms een argwaan, dien zij nog bestreden, omdat 't idee van Blanche met een minnaar haar ook àl te bespottelijk voorkwam. Alleen een oude, met groote zwarte oogen in een gerimpeld, geel gelaat, vond de veronderstelling niet zóó gek; en, op een middag van niet langer meer te bedwingen nieuwsgierigheid, het oogenblik te baat nemend waarop Blanche even opstond om een vracht zakken te halen, flapte ze 't er eensklaps uit:

— Moar, Blanche, woa worde gij toch streusch! Woa schilt er dan mee ou?

Tot in den nek, tot in haar witte haren, werd de ellendige plotseling rood, terwijl ze schichtig, in stom-onthutste roerloosheid, een schuinen blik van hare scheele, ziekelijke oogen op de oudere werkvrouw vestigde.

— Doar en es toch zeker nie gebeurd da niet en mag? drong deze aan, bij 't enkele zicht van Blanche's ontsteltenis reeds van de juistheid van haar argwaan overtuigd.

En eensklaps, in plaats van te antwoorden, barstte de ongelukkige in overstelpend snikken los, terwijl de andere vrouwen, stom van verbazing, in een opwalmend meeldampje, dat uit de zakken stoof, het werk uit hare handen lieten vallen.

— Moar Blanche toch! moar Blanche toch! Hoe es 't Gods meugelijk! sprak langzaam de oude, met wijd uitgezette donkere oogen, en als van schrik gevouwen handen.

— Van wie es't? riep plotseling een der jongere.

Maar, steeds sprakeloos, deed Blanche niets dan hoe langer hoe wanhopiger snikken, krachteloos neergezakt op een stoel, de beide handen met haar voorschoot voor de oogen.

— Wel! wel! wel! wie zoê da oeit gepeisd hên! klaagde, op onheilspellenden toon de oude.

— Moar van wie es't? van wie es't! riepen de jongere nu met twee, drieën te gelijk.

En toen zei Blanche het, door haar snikken heen, in een kreet van smart, dien ze niet langer kon bedwingen, terwijl de vrouwen het van verbazing uitgilden, haast niet gelooven kunnend wat zij hoorden, zoo vreeselijk geschokt door 't onverwachte van de openbaring, dat ze zich een oogenblik afvroegen of Blanche soms krankzinnig werd.

* * *

Als een loopvuur vloog 't ontzettend nieuwtje nog dienzelfden middag rondom de fabriek. Onder den „vierboterham" ondervroegen de andere arbeiders hun gezel den molenaar, die categorisch zijne schuld loochende. De vrouwen, van haren kant, gaven wild af op Blanche, die schijnheilige, dat monster van bedrog en leelijkheid, die ze allen zoo lang om den tuin had geleid. En allen ook voorspelden zij wat nu onfeilbaar zou gebeuren: zoodra mijnheer en mevrouw, die erg gesteld waren op de zedelijkheid hunner werklieden, het schandaal vernamen, (en lang kon dat niet duren) zou Blanche onverbiddelijk worden weggejaagd.

Eenige dagen verliepen; voor Blanche dagen van afgrijselijk lijden.

Van 't oogenblik dat het geheim aan den dag was gekomen, had de molenaar niet meer naar haar omgezien: en nu ontweek hij haar stelselmatig, van den zolder naar beneden komend zoodra zij er verscheen, moedwillig weigerend haar te groeten, wanneer hij haar toevallig op den koer van de fabriek ontmoette. En die gedragslijn, dadelijk door de andere vrouwen opgemerkt, verergerde nog den hoon, den spot en de minachting waarmede zij nu Blanche overlaadden. Het waren onophoudelijk vinnige toespelingen, geheime lachjes en gegrinnik, wreedaardige speldeprikken en gewaagde schuinheden, waarvan de arme Blanche, in haar goedige naïefheid, de helft zelfs niet begreep. Geen leelijke streek, geen kwetsende vernedering werd haar gespaard. Er mengde zich een soort jaloersche wrok in; men benijdde haar, het leelijk monster, 't bezit, hoe weinig ook benijdenswaard, van dien mooien, knappen man, dien meer dan eene graag tot minnaar en tot echtgenoot zoude gewild hebben. Men kon 't niet uitstaan noch begrijpen dat hij zich met haar had willen bezighouden; men verontwaardigde er zich over en men walgde er voor; en alleen dìt herstelde hem eenigszins in zijn eer: dat hij haar dadelijk had den rug gekeerd, en zijne schuld krachtdadig loochende. Er zou waarachtig maar aan ontbreken dat de knappe molenaar trouwde met de monsterlijke Blanche!

Op al dien laster, op al die scherpe aanvallen en boosaardige toespelingen, gaf Blanche, het bleeke hoofd triestig over haar werk gebogen, nooit een antwoord. Vooraf onderworpen aan 't idee dat de verleider haar verlaten zou, droeg zij, beter dan zij had gedacht, den hoon en de schande; maar de

blinddoek, die haar een tijd lang het gewicht van den misstap verborg, was plotseling met ruw geweld van voor haar oogen weggerukt, en in angstige helderheid beschouwde zij nu haar materiëelen toestand, en de nijpende armoede, die het onmiddellijk gevolg zou zijn harer onvermijdelijke wegzending uit de fabriek.

Elk oogenblik verwachtte zij den slag, en zij begreep maar niet dat het zoo lang bleef duren.

Elk oogenblik verwachtte zij de komst van mijnheer, die haar, met kort bevel en uitgestrekten arm, de deur zou wijzen. Maar de dagen verliepen, zonder dat er iets gebeurde, en zij begon zich bijna tijdelijk weer gerust te stellen, toen zij hem op een Zaterdag, tegen avond, voorbij de vensters der werkplaats zag komen, traag loopend met een soort van slentergang, heel anders dan gewoonte.

Een gruwelijke angst greep haar plotseling aan. En, evenals zij zelve, kregen ook de andere vrouwen 't intuïtief besef dat er iets buitengewoons op handen was, want zij gingen druk onder elkaar aan 't fluisteren, met schuinsche blikken door de vensterramen.

Blanche, de keel droog en hijgend, zag mijnheer langzaam tot het einde van den koer loopen, hooggekleurd en zwaarlijvig, in linnen vest en gelen stroohoed; eventjes trappen op een omvergevallen, houten kist; eventjes opkijken naar de kroonlijst van 't dak, waar een paar musschen druk aan 't tjilpen en aan 't fladderen waren; eventjes voelen in de zakken van zijn linnenvest, of hij iets zocht. Dan keerde hij zich om, en zijn blik, langzaam dalend, vestigde zich op de ramen der werkplaats. En plotseling kwam hij terug, ging naar de deur, duwde die open.

Een benauwende stilte viel over de witte, gebogene rij vrouwengestalten.

— Mietje, hêtte nog zakken genoeg om veurt te werken? vroeg hij aan de oudste, met haar geel gelaat en hare groote zwarte oogen.

En, terwijl Mietje, ootmoedig, met gedempte stem, antwoordde, voelde Blanche, het hoofd gebukt en rood tot in den nek, 's meesters vorschenden blik op haar drukken.

Trouwens, hij drong niet aan. Hij ging langzaam weer heen, zeggend dat hij een nieuwen voorraad zou laten zenden.

Maar hij was nog geen vijf minuten weg, en de vrouwen waren nog niet half van haar ontsteltenis weer bijgekomen, toen de deur nogmaals openging en een der huismeiden verscheen, even bedeesd, met aarzelende stem berichtend:

— Blanche, medam zoe ou wille spreken. Ze wacht op ou in de serre.

— Op mij! riep Blanche instinctmatig, terwijl ze hevig opschrikte.

— Joa, op ou, herhaalde nog eens de meid. En ze vertrok.

Plotseling doodsbleek stond Blanche op, terwijl de andere vrouwen doffe kreten slaakten.

— Blanche, jong, nou goat de kat op de keurde, sprak de oude.

— 'k Geleuve 't euk, antwoordde werktuigelijk de rampzalige, met stokkende stem.

Koortsachtig schudde zij 't witte stof van haar voorschoot, en op haar beurt verliet zij de werkplaats, waar achter haar rug een dof geraas van stemmen opging.

* * *

Mevrouw, slank en mager, iets verlepts en vroeg-ouds in haar uiterlijk, stond wachtend in de serre, met verstrooide hand eenige droge blaren uit de wingerds rukkend.

Zij staakte dadelijk die bezigheid, zoodra zij Blanche zag te voorschijn komen; en, met een strengen blik, haar ditmaal bij den eigen voornaam, en niet, als naar gewoonte, bij den toenaam noemend:

— Es 't woar, wa da 'k hê heuren zeggen, Pharaïlde?

De ongelukkige, die sidderend op een drietal passen afstands stil was blijven staan, brak plotseling in tranen uit, tot spreken onbekwaam.

— Zeu 't es dan toch de woarheid! G' hêt ou dan toch aan de schand' overgeleverd! voer mevrouw voort, met vluggen, verontwaardigd-gedegouteerden blik het reeds zware figuur der arbeidster opnemend.

Blanche, 't gezicht onder haar voorschoot verborgen, snikte stotterend eenige onduidelijke woorden.

Mevrouw, ten diepste geërgerd, diende haar een heftige berisping toe, met bitterheid uitvarend tegen haar schandelijk wangedrag, haar scherp verwijtend dat zij de goede faam gekrenkt had van het huis waar zij haar dagelijksch brood en leven kreeg. Toen eischte ze den naam van den medeplichtige.

Blanche, steeds wanhopig-snikkend noemde hem.

— Woar, hoe en wannier es 't gebeurd? drong mevrouw aan.

En Blanche vertelde het haar alles, bevend, zuchtend, in hijgende, gehorte, voortdurend onder tranen en gesnik gesmoorde woorden.

Er was een kort stilzwijgen. Mevrouw, voelend dat de ongelukkige de waarheid zei, stond even roerloos, de lippen op elkaar geknepen, den blik strak gevestigd op Blanche, welke, diep vernederd, de oogen ten gronde hield, haar vingers zenuwachtig-trillend om een hoek van haar voorschoot. Mevrouw was niet kwaadaardig, en in den grond van haar hart voelde zij medelijden voor het arm bedrogen schepsel.

— En hij leuchent z'n schuld, niewoar? vroeg zij eindelijk.

— Joa hij, medam.

Zij haatte de leugen, en 't laffe bedrog van den verleider kon ze, vooral in dit treurig geval, niet uitstaan.

— Eiwel, hij zal mee ou treiwen, of hij zal hier wiggejoagd worden! riep ze bitsig.

— En ik medam? smeekte de rampzalige, met haast onverneembare stem.

— Mee ou,.... mee ou zal ik nog veur deze keer, compassie hên....

Gij meugt hier nog nen tijd blijven, en naar ou bevallinge weere komen. Moar, onthaud 'et goed: as 't nog iene kier moest gebeuren, dan es 't veur altijd uit!

— O, medam, medam! wa zijde gij toch braove! snikte Blanche. En zij greep naar de witte hand van hare meesteres, die zij met tranen en kussen bedekte.

— Goa nou, en onthaudt mijn woorden, besloot mevrouw.

* * *

Zooals het wel te voorzien was, bleef de molenaar zijn schuld hardnekkig loochenen, en weigerde hij categorisch met Blanche te trouwen.

Hij werd uit de fabriek weggezonden. Blanche, integendeel, door mevrouw beschermd, bleef er tot den laatsten dag. Zij had ook nog gevreesd dat zij niet zou mogen blijven bij de menschen, (twee oude dweepzuchtige vrijsters) waar zij, mits een allerschraalste maandgeld, haar onderkomen had; maar die hadden zich insgelijks, na een eerste opwelling van toorn en verontwaardiging, over haar ontfermd, omdat zij anders zoo goed en zacht, en zoo behulpzaam was, en dat zij medelijden met haar hadden.

's Avonds van den dag waarop zij voor het laatst in de fabriek haar werk volbracht, werd het kind geboren: een flinke, sterke jongen, waar de twee oude vrijsters dadelijk verrukt van waren, en die reeds den volgenden morgen met den voornaam van Bauwke *) werd gedoopt.

* * *

En jaren vervlogen.....

Blanche, getroost, verzoend met het leven, deed, als vroeger, haar dagelijksch, eentonig werk in de fabriek. Van den molenaar, kort na haar bevalling vertrokken naar den vreemde, had zij niets meer gehoord; maar, wat eerst haar schande en haar wanhoop was: 't onwettig kind, was langzamerhand, na lange smart en jaren, de eenige hoop en illuzie, de zachtheid, de bekoring, de liefde van haar gansche, zoo lang kleurloos en ellendig leven geworden. Zij zelve was niets meer, zij bestond niet meer; zij leefde alleen nog voor hem en door hem, in stugge zelfopoffering voor dat bloed van haar bloed, in trotsche bewondering voor die mooie, flinke levensvrucht van kracht en van gezondheid, zoo heerlijk gesproten uit die monsterlijk-leelijke, triestige, ziekelijke menschenstof, welke zij zelve was.

Hij was nu negen jaar oud en ging naar de dorpschool, waar hij buitengewoon goed leerde. Nu juist op de laatste prijsuitdeeling, was hij een der eerste van zijn klas geweest, en toen zij hem, beladen met prijzen, terug had zien komen, toen had ze langdurig gehuild, van vreugd en ontroering, zooals ze nu trouwens zoo dikwijls deed, over alles wat hem aanging. En zij had maar één groote spijt, o, een oneindige spijt: dat hij weldra de school zou moeten verlaten om in zijn eigen onderhoud te voorzien.

O! had het maar gekund, hoe graag had zij hem zich willen zien verheffen, boven zijn en haar eigen ellendigen stand! Hoe graag had zij hem later willen zien, netjes gekleed, in een goede, stille betrekking, waar hij niet door ruwen handenarbeid zijn mager dagelijksch brood zou moeten verdienen!....

---

*) Boudewijn.

Maar het kon niet, het kon niet! Hij werd groot, hij kostte meer en meer van onderhoud, en ondanks al haar inspanning en de steeds hardere opofferingen die ze zichzelve getroostte, soms halve nachten doorwerkend, kón ze niet langer 't bestaan voor hun beiden verdienen. Haar droeve zieke oogen werden al flauwer en flauwer, hare gezondheid verzwakte, reeds tweemaal had zij een dag te bed moeten liggen, tot werken onbekwaam. Wat zou er met hem gebeuren, indien zij heel en al moest ziek worden? ....

En, het gemoed zoo zwaar van droefheid, gaf zij zich eindelijk aan 't onvermijdelijke over. Toen de vacantie kwam nam zij hem van school, en zijn lot werd dat van meestal alle arme kinderen te lande: koewachter op een hoeve.

* * *

O, wat een schrijnend harteleed op dien heerlijk-kalmen, glanzenden September-zondagmorgen, toen zij zelve hem naar de groote, verre hoeve bracht, het pakje, waar zijn plunje in zat, onder den arm! ....

En toch waren 't zulke brave menschen, waar hij wonen ging, de boer en zijn vrouw, bejaard reeds, zonder kinderen! Zij ontvingen hen beiden gulhartig, glimlachend 't blonde hoofd van 't knaapje streelend, hun dadelijk voordisschend een mooie, dikke plak ham op roggebrood, die Blanche, 't hart verkropt van wee, vruchteloos poogde te gebruiken. Elk oogenblik kwamen haar tranen in de oogen en hikken in de keel; en een soort schaamte belette haar te vragen wat haar telkens weer met trillingen en zuchten op de lippen kwam: dat zij toch goed en zacht voor hem zouden zijn, omdat hij zelf zoo goed, zoo zacht, zoo teeder was. Hem alleen drukte zij nog eens op 't hart, dat hij steeds braaf, beleefd, gehoorzaam zoude zijn; en zonder hem te omhelzen, trouw aan de touchante gewoonte, die nog altijd in Vlaanderen heerscht, gaf zij hem haar zegen, het kruisje op 't voorhoofd, met bevende vingers geschetst, terwijl haar dof-trillende stem van vroomheid zei:

— God bewoare ou, mijn jongen.

Dan stopte haar de boer acht franken, 't vooraf betaalde loon der eerste maand, in de hand; en, met krampachtig verwrongen gezicht, verliet zij de hoeve, zonder nog eenmaal om te durven kijken, opdat Bauwke geen getuige wezen zou der overweldigende uitbarsting van smart, die zij niet langer kon bedwingen.

* * *

En weer verliepen jaren.....

Zij werd oud en zwak, versleten vóór haar tijd, het triestig gestel ondermijnd door te veel arbeid en ontberingen. Maar *hij* was groot en sterk geworden, stralend van gezondheid. Iederen Zondag kwam hij haar bezoeken en met haar den dag doorbrengen. Hij zei dat hij gelukkig was in zijn bediening, en sprak nooit anders dan met grooten lof en genegenheid over zijn meesters. En ook Blanche was er tevreden en gelukkig om, doch niet zonder een zweem van spijt en droefheid. Het wekte in haar een soort

jaloezie op, die zij soms moeite had te overwinnen. Het was haar soms te moede of hun goedheid hem van haar verwijderde, en of hij niet geheel en al gelukkig meer zou kunnen zijn, met haar alleen. zonder hen. Zelfs de spoedige verandering, die zij in zijn uiterlijk waarnam, kwam haar voor als een werk van de meesters, iets waarvan zij uitgesloten was, en dat de afstand tusschen haar en hem nog grooter maakte. En haar groote spijt was en bleef dat hij nu niets meer leerde, en zelfs geen tijd meer had, om, wat hij kende, bij te houden; dat hij meer en meer werd en worden zou een arbeider, een werkslaaf, in plaats van eenmaal te genieten het gemakkelijk, nette leven, dat zij vroeger voor hem gedroomd had, en soms nog durfde te droomen.

Maar *hij* voelde de leemte niet, waaronder zij leed. Hij dacht niet meer aan leeren en had geen andere toekomstplannen dan de voortzetting en de ontwikkeling van zijn tegenwoordig leven. Hij was nu zestien jaar geworden, maar zoo groot en zoo forsch voor zijn leeftijd, dat men er hem gemakkelijk achttien of twintig had kunnen geven. En zijn bezigheid bestond nu ook niet alleen meer in 't koeien wachten: hij was van lieverlede in bediening gestegen, af en toe behulpzaam in de stalling en op den akker, bekwaam reeds met een paard te rijden, lijnzaad en graan te zaaien, gras en klaver af te maaien. Dit jaar, eindelijk, zou hij helpen oogsten. gelijk de grooteren, gelijk een echte veldarbeider. En dat vooruitzicht was zijn geluk en zijn trots, een illusie, een genot, waar hij over sprak met een geestdrift die Blanche stilzwijgend aanhoorde, met heimelijke smart van afkeuring.

Sinds eenigen tijd streelde zij andere plannen voor hem. Zij hoopte hem eene betrekking te bezorgen in de fabriek waar zij zelve steeds werkzaam was. Een plaats zou er weldra beschikbaar worden, een plaats aan de molens, daar boven, op den zolder, ... dáár, ... dat zelfde werk, dat eertijds de molenaar, haar verleider, zijn vader, vervulde.....

In vreemde emotie had ze van die aanstaande verandering gehoord, er lang aan gedacht, geaarzeld, haar plan opgemaakt. Zij had er van gesproken aan mevrouw, die het gevraagd had aan haar man; en deze, eerst niet erg met het voorstel ingenomen, omdat de knaap nog zoo jong was, had toch eindelijk gezegd dat hij 't wel wou probeeren.

Zonderling, ontroerend toeval! Zij zou hem daar elken dag zien, op den graanzolder, als ze 't bed ging opmaken, evenals ze, jaren geleden, er zijn vader zag. Het zou een telkens weer herlevende kwelling zijn, een telkens weer herlevende zachtheid ook, een soort vergiffenis en loutering van het verledene, iets teer-weemoedigs, als de gedachte van iets dat herleeft uit iets dat dood is. En hare groote hoop was dat hij dan van lieverlede op zou klimmen, dat hij met zijn goede geleerdheid tot op 't bureau zou komen, eerst als hulp, later alleen, in vervanging van den ouden commies, die er nu al zooveel jaren was.

En, op een Zondagavond, een paar weken vóór den aanvang van den oogst, deelde zij hem eindelijk haar eigen plannen voor zijn toekomst mede.

Hij luisterde stilzwijgend, blijkbaar niets met het voorstel ingenomen. Een

eindelooze deceptie kwam van lieverlede over zijn gelaat, de benauwdheid van een gevangene greep hem aan het hart en bracht hem tranen in de oogen.

— O, moeder, nou toch nog niet, sprak hij zacht.

En eensklaps begon hij te huilen.

Daartegen was zij niet bestand. In een pijnlijken zucht viel haar alle wilskracht als een pak van 't hart.

— Loat mij ten minste nog 'n joarke blijven, smeekte hij. En hij zei haar wat zijn meester hem beloofd had: de volle daghuur, twintig frank in de maand van met September, indien men over zijn werk tijdens den oogst tevreden was. Twintig frank en de kost! het was een schat voor haar, want alles, tot den laatsten cent, zou hij haar, als vroeger, blijven geven! Maanden, jaren misschien, zou het duren, alvorens hij in de fabriek zooveel verdiende! . . .

Toen overwon zij hare smart en drong niet verder aan, niet dat ze zijn illuziën deelde, maar omdat zij voelde dat hij zulk een grooten afkeer had van 't werk in de fabriek.

* * *

Nu was men met den oogst begonnen. . . .

Van 's ochtends half vijf, na een kort ontbijt, dat bestond uit een dikken tarweboterham en een groote kop slappe koffie, waren de arbeiders op den akker aan 't werk. Slechts gekleed met een broek en een hemd, blootshoofds en barrevoets in hun klompen, den „pikhaak" in de linkerhand en de „pik" in de rechter, zoo gingen zij geleidelijk op ééne rij vooruit, het lichaam naar den grond gebukt, vellend in rythmische slagen de neerschuifelende blonde aren, welke de vrouwen, op enkele passen afstands volgend, in schoven bonden en tot „stuiken" opbouwden. Zij waren met hun zessen, de vrouwen niet meegrepen, en in het rythmisch geschuifel der glinsterende sikkels ontblootte 't uitgestrekte veld zich van zijn gelen rijkdom, niets achterlatend, tusschen de lange rijen stuiken, dan de dorre naaktheid van de scherpe stoppels, waarvan de punten in de enkels prikten.

Zoo gingen zij, eentonig-gelijkmatig, in de van lieverlede brandend heet wordende zon van den stralenden Augustus-morgen, tot acht ure. Toen kwam de meid der hoeve met een korf, waarin hun tweede ontbijt zat; en dadelijk hield de arbeid op, en gingen zij eten, plat uitgestrekt ten gronde in de schaduw van den elzenkant, de traditioneele hard gekookte eieren met roggesmouterhammen, en weer de dunne slappe koffie, blond van melk. Zij toefden er een kort half uurtje, en dan begon het werk opnieuw, zonder onderbreking, in de toenemende hitte, tot twaalf uur. Dan riep het klokje van de boerderij hen tot het „noenmaal," dat onveranderlijk bestond uit karnemelkpap en aardappels met speksaus. Daarop volgde de „noenstond" het loome rustuur in het boomgaardgras, in de schaduw der fruitboomen, wier rijpe vruchten soms aan hunne zijde neerploften, zonder dat zij er, in hun oververmoeidheid, naar omzagen of er de hand naar uitstrekten. Om twee uur waren zij op den akker terug, en daar hernam, in de verzengende

namiddagzon, 't uitputtend zwoegen tot acht ure 's avonds, met enkel een kwartiertje rust er tusschen in, om den „vierboterham" te eten. Dan gebruikten zij, nog eens op de hoeve, het avondmaal van pap en roggesmouterhammen; en zóó moe, zóó afgetobd dat zij haast niet meer voort geraakten, sleepten zij zich te bed, om den volgenden morgen opnieuw hetzelfde afmattende sjouwen te beginnen.

* * *

De drie eerste dagen ging het Bauwke vrij wel en flink af. Hij volbracht zijn deel van 't harde werk even goed als de vijf anderen, die allen veel sterker en ouder waren dan hij. Eerst midden op den vierden dag begon hij teekens te geven van verzwakking. Een enorme vermoeidheid, die door rust noch voedsel te herstellen was, verloomde en verstramde zijn afgejaagde ledematen. De voortdurend gebogen houding die hij nemen moest om te werken veroorzaakte een soort ankylose der lendenen, zoo vreeselijk pijnlijk, dat het hem voorkwam of zijn ruggegraat zou breken, telkens als hij zich, om even te verademen, met hoe langer hoe meer inspanning weer oprichtte. Weldra ontnam de oververmoeidheid hem insgelijks slaap en eetlust, en hij had enkel nog dorst, een wilden, onleschbaren dorst, die hem met droogplakkende lippen van graagte deed aanvliegen op de water- of- koffiekan, zoodra de meid er mee verscheen. En zijn konen, onlangs nog zoo vol en zoo rozig, waren al dadelijk erg geslonken, bruin verschroeid door de zon en ingevallen tot een magerheid die de juksbeenderen hoekig deed uitspringen, terwijl zijn mooie blauwe oogen schenen in te krimpen en te verkleuren, dof-triestig starend onder de neerzakkende oogleden.

Het kostte hem weldra ontzaglijke inspanning en moeite om de anderen bij te houden. Het duurde niet lang of zij raakten hem ietwat vooruit, en, tot driemaal toe, staakten zij even den arbeid, om hem den tijd te geven het verlorene weer in te halen. En, half ernstig, half spottend, riepen zij hem toe:

— Bauwke, niet in sloap vallen, hè? As 't vrouwvolk in ou kloefen bindt, wordt ge vrije koewachter gemoakt! Da weet ge, niewoar?

— Ho, ho! dóár en es toch zeker nog geen prijkel van! antwoorddde hij dan, zich geweld doende, om, evenals de anderen, te lachen, terwijl de smart van den arbeid zijne gelaatsspieren krampachtig vertrok.

— Wie weet? wie weet? schersten de ouderen, in 't sissend geschuifel der sikkels.

Dat „vrije koewachter gemoakt worden" was een vreeselijk iets, de schrik van alle jonge boerenknechts, die voor het eerst mee hielpen oogsten. Dat gebeurde wanneer de maaier er niet meer in slaagde aan de vrouwen, die hem op de hielen volgen, een voldoenden voorraad afgemaaide aren te bezorgen. Zoodra het haar gelukte „te binden in zijn kloefen", m. a. w. de aren van onder zijn voeten op te rapen, vlogen zij allen op hem af, wierpen hem omver in 't koren, trokken hem met geweld de broek uit, en joegen hem aldus, onder wild gelach en geschreeuw, naar de hoeve. Dat heette „vrije koewachter gemoakt worden," de grootste hoon, die aan een boerenknecht te beurt kan vallen.

En van lievelede kwam het Bauwke voor of een complot van dien aard onder de vrouwen beraamd werd. Het was, achter zijn rug, een voortdurend gefluister, en een gesmoord gelach, en bedekte zinspelingen, terwijl hij ze hoorde hijgen van haast en inspanning, om hem te achterhalen. Na elken pikslag hoorde hij het druk geschuifel harer naderende voetstappen over de stoppels; en de „stuiken," in overijling opgebouwd, wierpen soms, tot vóór zijn voeten, hun meer en meer vooruitdringende schaduw-silhouette. Toen spande hij, in uiterste wilskracht, al zijn vermogen in, en druipend van 't zweet, het hoofd duizelig en de oogen beneveld, rukte hij door de blonde golving der aren weer voorwaarts, als een die vlucht om 't leven door een woud, waar hij met de bijl zijn weg moet banen. Hij wilde geen „vrije koewachter gemoakt worden," en evenmin wilde hij zijn zwakheid erkennen door den arbeid te staken. Hij wilde zegepralen, de twintig frank per maand verdienen die hij beloofd had aan zijn moeder; en hij voelde dat hij zegepralen zou, als hij 't nog maar enkele dagen vol kon houden.

De Zondag kwam, een rust van vier en twintig uren. Want per uren, per minuten soms rekende hij den rusttijd, in tegenstelling met den ardeidstijd, dien hij per dagen en per weken telde. En zóó vreeselijk had die eerste week hem reeds afgemat, dat zijn moeder van hem schrikte, toen zij hem terug zag.

— O, kind, ze doen ou boven ou macht wirken! riep zij angstig uit. En, door een plotselingen argwaan aangegrepen:

— Willen z'ou meschien vrije koewachter moaken? vroeg ze dringend.

Een hevig rood kleurde bij die onverwachte vraag Bauwke's bleeke, ingezakte wangen; maar hij staalde zich met wilskracht, en antwoordde trotsch-minachtend.

— Nee, zulle, doar en ben ik nie verlegen van!

Heel even slechts gerustgesteld, drong zij er nog eens op aan, dat hij bij haar terug zou komen. Die plaats in de fabriek viel nu bepaald met 1 September open, en reeds van stonden af kon hij er worden aangenomen, om het werk te leeren. Waarom zou hij ten minste niet probeeren? Hij kon toch altijd bij den boer terug keeren als het hem niet beviel.

— Moeder, antwoordde hij na een oogenblik treurig nadenken, 'k en zegge niet da 'k nie en wille probeeren, 'k en zegge moar da 'k et nou nie en kan doen. Den boer hêt op mij gerekend veur den oest, en 'k en mag 'em in de steek nie loaten.

Zuchtend liet zij hem vertrekken, het hart benauwd onder een onheilspellend voorgevoel.

* * *

Den volgenden morgen, met den dageraad, begon opnieuw, op een wijd uitgestrekt roggeveld, de wreedaardige, geniepige strijd.

Het was de laatste rogge die zij moesten „afpikken". Als hij het nog drie dagen kon uithouden, was hij gewonnen. En door de zondagsrust versterkt,

de sikkel scherp geslepen en de hand vaster, ging hij met versche kracht en moed te werk, zich zonder zwakheid houdend naast de anderen, ver achter zich latend de „bindsters" die hem vruchteloos poogden in te halen.

Hij hield het op die wijze vol tot ongeveer drie ure, onder een brandendheete zon. Toen kreeg hij plots een duizeling, op het oogenblik dat hij zich even oprichtte om te verademen. Een rossige nevelgloed kwam vóór zijn oogen, terwijl een reusachtig gedruisch in zijn ooren gonsde. Hij waggelde even, pikhaak en sikkel loslatend, de beide handen uitgestrekt als om zich aan iets vast te houden, en slaakte dof een kreet, die in zijn keel bleef hokken. Maar 't duurde slechts een oogenblik, de benauwende nevel verzwond, het bruisen hield op, hij kreeg weer vastheid in zijn beenen en raapte zijn gereedschap op, terwijl alleen nog zijn adem wat bevangen bleef, en 't zweet in dikke, lauwe stralen langs zijn slapen stroomde.

— Woa hêtte dan? woa gebeurt er? vroeg de maaier die aan zijn rechterzijde stond en die alles gezien had.

— O, niets, 'k en weet ek het niet; de woarmte, zeker! antwoordde hij machinaal, met nog iets verwilderds in de oogen. En spoedig hernam hij zijn arbeid.

Maar, na verloop van enkele minuten, moest hij zichzelf bekennen, dat het hem niets goed meer ging. Opnieuw voelde hij zich gedrukt onder een enorme vermoeidheid, een vermoeidheid zooals hij er nog nooit van zijn leven gevoeld had, een vermoeidheid die zijn gefolterde ledematen als met lood verloomde en verstramde. Geen tien minuten waren verloopen toen de andere maaiers hem reeds ruim vooruit waren, terwijl de vrouwen hem nu weer met reuzenschreden achterhaalden, in 't schuifelend geritsel der steeds vlugger en vlugger opgegaarde aren.

— Bauwke! riep lachend-waarschuwend een der pikkers, „opgepast, zulle! Ze komen op ou hielen!"

Hij gaf geen antwoord, het lichaam in tweeën gebukt, den mond hijgend open, uit al zijn macht door-sikkelend, vooruitgezweept door het steeds naderend geritsel van de aren, welke de vrouwen, met gesmoord gefluister en gelach, nu bijna tot onder zijn voeten opraapten. Er kwam iets dofs in hem, iets wat hem tijdelijk nog de kracht gaf door te sjouwen, zonder haast te beseffen wat hij deed. En zijn eenig duidelijk gevoel was dat van een overvloedig zweeten; een zweet zoo lauw en dun als water, dat hij voortdurend, voortdurend langs zijn slapen en zijn wangen voelde drijven, opborrelend uit zijn lichaam, opborrelend zonder eind, tot allerlaatste uitputting.

— Bauwke! Bauwke! riepen nu al de pikkers, die, ten hoogste door den strijd geïnteresseerd, even den arbeid staakten. „Aie! aie! ze zitten hoast in zijn kloefen!"

En plotseling slaakten de vrouwen een gillenden triomfkreet, terwijl zij hare leege handen in de hoogte staken: zij hadden geen aren meer om te binden, en, met het wild gejuich: Vrije Koewachter! Vrije Koewachter! vlogen zij allen samen af op Bauwke, die plotseling, op het oogenblik zelf dat zij hem zouden vastgrijpen, met zijn pikhaak en zijn sikkel, als verpletterd ten gronde stortte.

Verschrikt deinsden de vrouwen achteruit, terwijl de mannen ijlings kwamen aansnellen.

Bauwke, op de rechterzij gevallen, met de sikkel onder zich, gaf geen teeken meer van leven. Zijn pijnlijk verwrongen gezicht, met dichte oogen, was groenbleek geworden, in strakke folter-onbewegelijkheid; en alleen het lauwe, dunne zweet bleef overvloedig langs zijn slapen en zijn holle wangen drijven, in scheeve pareltjes afdruppelend van de kin, over den open kraag van het doorweekte hemd.

Twee mannen tilden hem onder de schouders op, schudden hem, poogden hem overeind te doen zitten:

— Alo, toe Bauw, stoa op! Ge moet ou hier niet zot geboaren! Woa schilt er dan? Woa hêtte?

Voor alle antwoord opende hij zwakjes een bleek, triestig oog, en slaakte diep een zucht.

— Oarme sukkel! 't es amoal onz' schuld! klaagden haast weenend de vrouwen.

Opnieuw poogden de mannen hem overeind te doen zitten; maar alles bleek te vergeefs. Er was geen ziertje kracht meer in hem. Zij tilden hem bij de schouders en de beenen op, en droegen hem, over het stoppelveld, naar de schaduwzijde van den elzenkant, terwijl een derde ijlings naar de hoeve om een kruiwagen liep.

Na enkele minuten was hij terug, gevolgd van den boer, die hem naholde.

Men strooide zachte korenaren over de harde plank van den kruiwagen, en daarop werd Bauwke neergezet, het hoofd geleund tegen een garf. Een vrouw, aan elke zijde, hield hem bij den schouder vast; de beenen, te lang voor den kruiwagen, sleepten over 't gras. Toen tilde de man de draagboomen op, en langzaam trok de triestige stoet naar de hoeve, het scheef gezakte hoofd van den rampzalige machteloos heen en weer knikkend, zijn krachteloos-slepende voeten hobbelend en dansend over den ruwen weg....

* * *

De nacht was slecht. Tot twee uur 's morgens bleef hij gedompeld in een staat van als het ware levenlooze bedwelming, maar toen begon hij in zijn bed te woelen, dof klagend over onuitstaanbare pijn in den buik. De boerin, door zijn kreunen gewekt, kwam op het zolderkamertje waar hij sliep, en vroeg hem of hij iets verlangde.

Neen,.... neen,.... hij wilde niets,.... maar hij leed,.... hij leed afgrijselijk. En, kruipend in zijn bed, drukte hij de beide handen op zijn buik, die dik gezwollen was en hard als steen.

— 'k Zal der lijzemeelpap op moaken, zei de vrouw. Daarmee zal 't wel beteren.

Tegen den morgen, afgemat van lijden en vermoeidheid, sliep hij in. Weer lag hij in een staat van roerlooze prostratie, als een doode.

De boer en zijn vrouw raadpleegden elkaar. De boer wilde de dokter laten halen; zijn vrouw was er tegen.

— 't En es anders niet dan deud-moe zijn, mee ienige doagen ruste zal hij genezen zijn, meende zij.

— En zijn moeder? Moete we zijn moeder nie loaten hoalen?

— Nie, nie, nou toch nog niet. Loat ons een beetse wachten; 'k ben zeker dat hij van zijn eigen zal genezen.

En zij wachtten, hem trouwens omringend met al de zorgen die in hun bereik waren, want zij waren beiden zeer op hem gesteld.

* * *

De dag ging voorbij, zonder verandering in zijn toestand te brengen. De perioden van bedwelming en van woeling wisselden met elkander af, deze laatste zeer hevig, kronkelend den zieke op zijn bed, met kreten en zuchten van smart. En hij weigerde alle voedsel; hij nam niets anders dan een beetje water, gemengd met suiker en citroen, die men in 't dorp was gaan halen.

Maar plotseling, 's avonds van den tweeden dag, verergerde zijn toestand onheilspellend. Hij werd aangetast door een hevige koorts, die hem deed huiveren en klappertanden in de stikkende hitte van het zolderkamertje; en eensklaps sprong hij gillend uit zijn bed, ineengekrompen van de foltering, de beide, krampachtig gesloten vuisten op zijn buik, smeekend om hulp of om dood, met knarsende tanden en stampende voeten, als in een aanval van dolle razernij.

Bleek van schrik kwamen de boer en zijn vrouw aansnellen.

— Gauw! gauw om den dokteur en om de moeder! riep de boer. En terwijl zijn vrouw ijlings de trappen afholde om het bevel te geven, greep hij met geweld den lijdende vast en duwde hem weer in het bed, alwaar hij vruchteloos poogde hem zijn akelig gillen te doen staken.

* * *

— Ziek! och Heere! Es't dan zeu irg! riep Blanche, bevend van angst, toen de paardenknecht der hoeve, buiten adem, met hortende stem, haar het droevig nieuws verteld had. Och God! och God! .... En snikkend liep zij hare muts opzetten en haar schoenen aantrekken.

— Wel niet zéú irg, messchien, hijgde de jonge man, moar ik moet toch den dokteur halen.

— O joa, och God! en leupt toch zeere! toch zeere! smeekte zij, met wringende handen.

Zij zelve was in een oogwenk klaar; en zonder te luisteren naar de troostende woorden, waarmee de beide oude vrijsters, bij wie ze steeds inwoonde, haar trachtten op te beuren, vloog zij buiten, zuchtend en snikkend, in den reeds donkeren nacht.

* * *

Zij vloog, zij rende, de borst hijgend en 't zweet op het voorhoofd, alleen in den heerlijk-zachten, kalmen zomernacht, alleen in 't rustend, eenzaam veld,

waar de maan, laag en dof op den gezichtseinder, haar wazig, droomerig schijnsel zond over de lange, stille rijen der als smeekende gestalten in elkaar gestrengelde korengarven. Zij zuchtte halfluid: O! had hij toch mijn road gevolgd! O! was hij toch weere bij mij gekomen! . . . . Zij smeekte: O! mijne God, mijne God! loat mij toch nog bij tijds komen! Loat mij hem toch nog keune redden! En onder 't wilde hollen vouwde zij bevend haar handen om het van Hem af te smeeken; om Hem te smeeken, dat Hij die alles kon, Hij, die zóóveel verleende aan ontelbare gelukkigen op aarde, haar niet het eenig, het uniek geluk dat Hij aan háár verleend had, zou ontnemen.

Eindelijk kwam zij aan de verre hoeve welks honden zwaar-luguber aanblaften. Zij rende over den boomgaard, kwam aan de huisdeur, duwde die open, zag niemand in de keuken, vloog de zoldertrap op.

De boer, die haar had hooren komen, liep haar te gemoet, den vinger op de lippen, om haar 't stilzwijgen te bevelen.

Bauwke, door de vreeselijke crisis uitgeput, lag weer, schijnbaar kalm, en roerloos, in zijn bed, de oogen toe, alsof hij sliep. De boerin, over hem gebogen, legde een versche pleister op zijn buik.

Bevend, haar adem en tranen inhoudend, naderde Blanche 't ledikant. Maar toen zij hem zag, in 't zwakke schijnsel van het lampje, 't gelaat verwrongen en zoo uitgemergeld geel en mager, toen voelde zij in zich iets breken en scheuren; en, met ineengewrongen handen zonk zij op haar knieën, huilend in stilte de bitterste tranen van haar leven, terwijl ze zich tot bloedens toe de lippen beet, om het niet hardop van gruwel uit te gillen.

Met gefluisterde troostwoorden keerde de boerin zich tot haar om:

— Zwijgt, zwijgt, all' hoop en es nog nie verloren! hij zal der nog wel deure scharten!

— Maor woa hêt hij! Hoe es da toch gekomen! Woarom hêtte mij zeu loate geroopen! vermenigvuldigde Blanche snikkend haar wanhopige vragen.

— Kom alhier, kom liever alhier, zei de boer haar bij de hand nemend, „schiedt er uit mee schriemen, den dokteur zal goan komen en hij zal em helpen. Kom alhier, me zillen hier op ons gemak keune klappen, binst da w' em in 't eug hoûen."

En, bijna met geweld, trok hij haar uit het zolderkamertje, waarvan de deur bleef open staan.

* * *

Acht dagen lang doorleefde Blanche, die de bedsteê van haar zoon haast geen oogenblik verliet, alle de folteringen van den uitersten moederangst. Er kwamen uren van zalige hoop en verlichting, momenten van opperste vroomheid en illuzie, waarin ze zich, met de stugge hardnekkigheid van een die het fatale eind niet *wil* aanschouwen, aan 't leven, aan *zijn* leven wêer vastklampte; er kwamen uren en dagen van absolute vertwijfeling, waarin ze zelve reeds als dood was, vernield in ziel en lichaam, door het overweldigende van haar lijden.

En zoo kwam eindelijk ook het oogenblik, waarop zij, in stomme neerslachtigheid, begreep dat alles onherroepelijk verloren was! ....

Den zevenden dag, met den avond, na het vertrek van den dokter, kreeg zij in eens het afgrijselijk acuut bewustzijn, dat niets meer hem kon redden. Stokstijf, met op elkaar geklemde tanden, zonder een kreet, zonder een traan, woonde zij den doodstrijd bij. Haar triestige zieke oogen, haast blind geworden door het huilen, sperden zich voor het laatst wijd open, als om niets te verliezen van dat gruwelijk tafereel: de doodstrijd van haar aangebeden zoon, de sombere vernieling van haar eenig goed op aarde! Zij zag zijn ontvleesde gelaatstrekken wasgeel en strak worden, in een laatste, gelouterde uitdrukking van nobele schoonheid; zij zag zijn mooie, zachte, helderblauwe oogen in hun holten omdraaien en breken; zij zag zijn gestalte, zeer lang, zich uitrekken en onbewegelijk worden, in hiëratische lijnen van onverstoorbare rust, zonder dat zij, in haar stompe bewusteloosheid, iets anders voelde dan lange, vreeselijke rillingen, van haar hals tot haar voeten. Hij was reeds dood, en stijf en koud, toen ze daar nog altijd stom en roerloos stond, als versteend in haar afgrijzen van het Niets. En toen ze zich eindelijk wilde bewegen, waggelde zij half om, als dronken, de handen tastend uitgestrekt, als was er, in plaats van atmosfeer en vastheid, niets meer dan duisternis en afgrond om haar heen.

Zij hoorde niet de troostwoorden waarmede de boer en zijn vrouw haar trachten op te beuren; en toen zij haar bij den arm wilden nemen om haar te doen zitten, in eens, licht als een schaduw, was ze weg, de trappen af, den huize uit....

Zij holde door de duisternis, alleen, verdwaald, bewusteloos, in den zachtzwoelen, geurigen nacht....

Zij meende stemmen te hooren, die naar haar riepen, en ze rende harder, om ze te ontvluchten. Maar ze wist niet waar ze heen rende, noch waar ze was; er bestond niets meer, er was niets meer in haar noch om haar heen. Zij zweefde, als een ijl, levenloos lichaam, in een ijle, onbekende ruimte, zonder atmosfeer....

En ze zag dingen die ze niet meer kende, die ze niet meer begreep....

Zij zag de stille manesikkel, dof-triestig-oranjekleurig, laag op den gezichtseinder rijzen, over de donkere korenvelden; en 't kwam haar voor als was het een oud, mysterieus-droevig oog, starend in bespiegeling naar de vernieling van een arm, lijdend schepsel....

Zij dwaalde over naakte stoppelvelden, waarvan de scherpe punten in haar enkels beten zonder dat ze 't voelde; en suf stond ze te staren op de lange rijen „stuiken,” welke haar voorkwamen als smeekend-omarmde gestalten, die allen haar gruwelijk geheim kenden, en dit, in 't droomerig gezang der krekels, als een gefluisterde weeklacht aan elkander mededeelden....

Zij dwaalde in een bosch, onder hooge, inktzwarte kruinen; en 't kwam haar voor als was zij in een afgrond, waar 't laatst atoompje van haar zwakke leven ook in 't Niets verzwond....

Want er was niets meer, niets meer, niets meer! Want ieder harer waggelende schreden scheen struikelend te vallen in een ijle leege ruimte; want iedere trilling harer wild-zoekende handen bevoelde 't afgrijselijk Niets! En tòch zocht zij, tòch zocht zij! Dit enkele bewustzijn bleef in haar: dat zij iets zocht, zij wist niet wat, iets dat aldoor, aldoor scheen te vluchten.

En, van lieverlede, in den angst van dat vruchteloos zoeken, werd zij door een wilde gejaagdheid voortgezweept. Zij rende al harder en harder, rechts, links, de handen sidderend uitgestrekt, de keel droog-hikkend, de stem schor, huilend, snikkend. Zij strompelde, viel, sprong weer op, holde verder, viel opnieuw, zich vastklampend aan alles wat zij voelde, en alles dadelijk weer loslatend, zonder ooit het halsstarrig gezochte te vinden.

Toen vlamde plotseling in haar als een groot, vervaarlijk licht op....

Plotseling, in een bleeke klaarte, zwak-schijnend in een diepte, erkende zij het zoolang te vergeefs gezochte!....

Het was de Dood die zij zocht! De Dood, die haar kind, haar eenigen schat, haar eenig geluk, haar leven, haar álles in zijn klauwen hield!.... De dood, die nooit teruggeeft wat hij eenmaal heeft genomen, maar die toelaat het verlorene bij Hem, in Hem, terug te vinden!...

Zij had geen oogenblik van aarzeling.... Zij zag hem dáár, haar zoon, haar leven, in een afgrijselijke hallucinatie; en met een wilden kreet van vernieling en van liefde sprong zij in de diepte, in den bleek-glimmenden poel.

Hoog spatte 't stille water op, in een ruischend gebobbel. Zij slaakte nog een laatsten kreet, den smacht-kreet eener uiterste omarming, en weer werd alles stil in de bespiegeling van den heerlijk-zachten zomernacht.

Zij had het eenige geluk haars levens weer teruggevonden.

DOOR

POL DE MONT.*)

Met oorspronkelike pentekeningen van Edmond van Offel.

Dit is een sprookje, een eenvoudig, onschuldig sprookje uit de naïef-geloovige middeleeuwen, overgebleven in deze tijd van geestdriftdodende twijfel, laag-bij-de-grondse stoffelikheid en alles overtreffende gewinzucht, als, — soms, — een enkele rode klaproos, midden in het reeds gure Najaar, op het dorre, braakliggende akkerveld ....

Lang noch nadat het reuzelruisende koren- en tarwegoud neerviel onder de scherpe vlijmsnee van de maaiende zeis, staat zij, eenzaam en schamel, mooi toch en lieflik, daar ergens op een vreedzaam hoekje van het naakte stoppelland.

Straks komt de Winter, en de tere zijden blaadjes vervalen en verdorren en worden weggesleurd door de buien en vlagen en zwijmelen neer in de donkere voren of in de klare snelvlietende beek ....

Soms plukt een vrome hand ze voorzichtig af en legt ze — met iets als liefde en eerbied, — tussen de bladen van een oud, lief boek, en na jaren en jaren noch blijven zij — ofschoon nu verbleekt en verdroogd — een welkome herinnering aan de mooie Oktoberdag, toen zij, met de vriendlike blooslach van hun rood, de eenzame wandelaar verheugden.

. . . .

Zulk een is dit sprookje ....

Mijn moeder vertelde het mij, zó als ik zelf het nu navertel, op een zonnig heldere meimorgen, toen ik, als zes- of zevenjarig jongetje, naast haar zat

*) Uit „*Kronijken en Legenden.*"

onder de witte spanhuif van een boerenspeelkarretje, dat ons, langs de lage zonnige Halleweg, naar Alsemberg bracht....

Een zoet-zoet sprookje van drie vrome Maagdekens en van Onze zoete Vrouwe Maria.

I.

Het liep al vast tegen het eind van de Lente en het was een warme dag geweest.

Het kleine, popperige huisje, waar de drie vrome maagdekens woonden, als drie mensvogeltjes in een nestje van groen en bloemen, droomde, in zijn weelderig omhulsel van eiloof en rozen, in de flonkerende purpervlam van de ondergaande zon.

Het was een wonderbaar huisje! Rond het lage deurtje en de twee, drie ongelijk grote en onsimmetries in het witte kalkmuurtje geopende vensters, met schuiframen vol kleine in lood staande ruitjes, kropen en klommen, slingerden en kronkelden honderden rozelaarsranken tot hoog op de nok van het stroodak, een rijkdom van geel en roze en karmijn, zwevend en spelend, als zovele glimlachjes, over het donkere glimgroen van de klimop.

Nu gingen de mussen juist slapen in hun slordig nestje, tussen die overvloed van noch pas ontluikende of reeds vol ontwikkelde rozen, waar de hooisprietjes en vlasdotjes, die ze dag aan dag gestolen hadden uit het werkmandje van de lieve Soetken, de jongste van de drie zusters, allerwege uit neervlokten in lange, losse festoenen en ongelijke franjes, die zachtjes heen en weer wiegelden op de zachtwaaiende Zennewind....

De kleine, verweerde ruiten gloeiden, als brandde er een vuurtje achter ieder, en langs de smalle, wijdopengeslagen luiken, — helgroene luiken met uitgesneden harten, — deunde het zachte gesoem van twee stemmen, de omsluierde alten van heel jonge meisjes, als een streling weg in de zachtzoele lucht.

Het huisje stond midden in een grote tuin, een ware droomtuin achter hooglogge muren, — overblijfsels licht van een heel oude burcht, — waar de muurbloempjes tussen spleten groeiden en kleine fijne blaadjes van het wilde Venushaar in slingers neerzweefden van steen tot steen. Halfbelommerd door witte seringen lag, in een lijst van fluisterend riet, een kleine, heldere, ronde vijver, waar grappige gele eendjes in zwommen, pas gekipte eendjes met fluweelzachte veertjes en ongeoefende pootjes, waarmee ze angstig rondscharrelden achter de wijze moeder, die met zacht klepperende, hooggele snebbe, watertorretjes en slakjes voor hen zocht tussen het fijne groene kroos.

Soetken kwam het huisje uit, met een roodgroen gietertje in de hand,

speldde heel zorgvuldig en gewichtig haar blauw kleedje omhoog en knielde dan op de kleine vlonder bij de vijver, om water te scheppen.

Toen stond zij op, en de verfrissende waterstralen, die schitterden als vonken in de al zachter glorende schemergloed uit het Westen, ruisten in een droppelregen neer op de lieve, late lentebloemen, die als kleine, geurige geestjes van bloemen, met gebogen hoofdjes stonden alsof zij baden, alsof zij luisterden naar het zoetdeunende droomgezang in de kleine woon, — allengs insluimerend in de witte waduwen van dauw.

En het waren niet dan de oude eenvoudige bloemen, waaraan tot heden toe de Zuidbrabantsche plattelander de voorkeur geeft.

Grote, teerblauwe violen, elk met een leuk — dom — gezichtje in haar kroontje van ongelijke blâren, en witte violen met een heel klein gouden lichtje in haar hart, en grote struiken van witte jasmijn. En het waren Mariarozen met roosrode zieltjes, en vlamrode pieoenen, zwaar en vlezig als boerendeernen, en witte tulpen, fijn en elegant als adellike jonkvrouwen, en een heel bed vergeet-mij-niet.

Achter de bomen zonk de zon langzaam weg in kabbelgolfjes van roodgerand goud, en het kleine, gouden horentje van de maan gluurde nieuwsgierig door de satijnige belblaadjes van de linde en strooide purpere en goude lovertjes op het zachte blonde haar van het kind....

Soetkens twee oudere zusters zaten in het heel kleine huisje te spinnen. Ze sponnen het vlas voor een stel nieuwe hemden, eigen-linnen hemden, door de Brabantsche landlieden ten allen tijde zo op prijs gesteld. En terwijl ze sponnen, zongen ze heel zacht een heel simpel lied, meer biddend dan zingend met tragen, deemoedvollen deun:

Ons ghenaket die avondstar,
die ons verlichtet also claer....
Susa Nina, susa noe!
Jesus' minne sprack Mariën toe.

II.

„*Comt ghi heden niet bi mi in den hof?*" vroeg Soetken, en ze stak haar kopje door het opgehaalde schuifraam en ze lei Amelberga, de oudste van de zusters, een takje witte seringen in de schoot.

„*Het esser so soete ende warme hier buten... Wat blivet ghi toch in der enghen cameren? Comt liever mede, waer de bloemkens gheuren, alsoffet morghend waer.*"

„*Neen,*" antwoordde Berga, *wi en cunnen niet, Soetken!*" en ze brak de draad af, waarin juist een klink was gekomen. „*Ghi hebt onze bloemkens nu alle gheghoten... So com selve nu binnen, want die loecht sel al wel scoon vochtigh van den dauwe sijn. Ende Berlindis wilde ooc noch liever wat spinnen... Wi comen anders niet voer 't hoochfeest van Pinxteren gherect.*"

„*Ghi hebt de leeljen toch wel alle ghegoten?*" vroeg nu Berlindis, zonder een ogenblik op te houden, haar wiel te doen draaien.... „*Si lieten de hoofdekens soe hanghen... Ic vrese maer, suster Soetken, voer 't capelleken verwaerloost ghi soms wel eens den hof.*"

„*O suster Berlindis, hoe cunt ghi dat segghen! Ic hebbe de leeljen alle in den morghend beghoten ende en ben heden noch niet innet capelleken gheweest!*"

En zachtjes, met tranen in de vioolzachte ogen, zeker wel omdat het verwijt van Berlindis zo heel onverdiend was of misschien omdat het haar herinnerde aan het lieve Vrouwken, dat ze heden noch niet had bezocht, duwde ze nu, toen Berga een kaars op de roodgeschilderde blaker had ontstoken, heel voorzichtig de luiken weer toe, en keerde dan terug naar de kleine vijver bij de seringen, schoof er de gladde blâren van de plompen uiteen en dompelde haar gietertje in het heldere water, waar de jonge maan zo pas haar sikkeltje in had neergeworpen.

Tussen het riet zat moeder eend met haar kopje in de veren en al de kinderen sliepen al onder haar trouwe vleugels.

III.

Nu was, in 't Westen, het laatste rood verdwenen.

De dauwdroppels lagen over de bloemen, als een sluier van doorzichtige kant, en witte, donzige motjes vlogen van uit de bomen naar het huisje, waar het licht nu brandde.

„*Mine leliekens en hebben heden ghenen dorst,*" fluisterde Soetken noch bedroefd over het verwijt van Berlindis. En trouw aan haar belofte vulde ze de bakjes, die, met een wollen lapje om de stengels gebonden, naast iedere slanke lelie stonden.

En ze waren heerlik, haar liefste bloemen; witte leliën als wit fluweel, vol zoet-zoele bedwelmende geuren, met hooggele stampers en meeldraden van goud, met het licht-oranje stuifmeel als poeder gesneeuwd op het ievoor-

glanzig blank van de roomwitte blâren; en rode leliën, scharlakenrode, als vlammen tegen het brons van het riet; en tijgerleliën met omgekrulde blâren; en windeleliën, klein en elegant, met zwevende bloesems, vol blauwe vlekjes — als blauwe turkoizen en lichtblauwe aartjes over het zachte, witte fluweel van de bloem.

En zij stonden daar, met eerzaam gevouwen kelken, de hoofdjes even neergebogen, als een schaar vrome maagden, eerste kommuniekanten of konfirmanden, in de zilverschemer van de vroege nacht...

In het huisje zelf gloeide nu, als een vlambloem, het rode dansende kaarslicht door het venster, en heel zacht, heel geheimzinnig deunde weder, meer als een gebed dan als een lied, het droomgezang:

„Si setten dat kint op haeren scoot,
si cussedet voer sijn mondekijn root:
het was so soet!
Susa Nina, susa noe —
Jesus' minne sprac Mariën toe!"

Soetken bleef vóor het huisje staan, plukte een paar takjes van de witte seringen, en zachtjes, met de bloemen dodijnend op de maat, neurde ze met haar zuster mede.

„De os ende oec dat eselkijn
aenbaden dat soete kindelijn.
Wael was haer doe!
Susa Nina, susa noe!
Jesus' minne sprac Mariën toe."

Toen zweefde ze verder door de schemerende pareldauw.

En ze was als een lichtelve in haar mantel van maanblond haar, te midden van al de misterieus bloeiende gewassen om haar heen.

IV.

Berga, Berlindis en Soetken hadden, alle drie, eenzelfde, grote devosie.... Haar vader en grootvader, al haar voorvaders geslachten ver, waren, zolang het de oudsten van het dorp noch heugde, kosters geweest van het oude, stenen kapelletje, waarvan de wanden zo vochtig en het dak zo bouwvallig werden, en dat vlak vóor haar popperige woning in de schaduw lag van een lange „dreef" van heel hoge, heel slanke populieren....

Het was een onbeduidend gebouwtje van vuurroode baksteen, wellicht eigenhandig opgetrokken door een van haar vrome voorvaders — waar nacht

en dag een kaarsje brandde vóor een eenvoudig houten beeldje: — de zoete, lieve vrouwe Maria, met het Jezuskind op de rechte arm.

Ook het altaar zelf was uiterst eenvoudig; — een onogelike, houten kas, bedekt met een effen wit kleedje van linnen, waarop een van haar drieën elke morgen, zo lang de Zomer duurde, een weelde van bloemen neerlei, waarmede zij dan Maria en het kindje bekroonde en bekranste, zodat het beeldje soms geheel onzichtbaar was onder de pracht van de bloemen, die er rond gevlochten waren.

Om de drie dagen had elke zuster haar beurt: de eerste ging Soetken, dan Berlindis, de derde Amelberga.

Op de Zaterdagen echter gingen de zusters te samen.... Maar vooral Soetken was onuitputtelik in het bedenken van altijd nieuwe wijzen, om het beeldje te eren.

Zij, die van haar prilste jaren af geen andere kleur had willen dragen dan het edelreine blauw van de zoete, lieve Maged, bezocht de kapel niet in de vroege morgen alleen, maar ook vaak in de avond noch, en zat dan stonden lang neuriënd of prevelend vóor het outaar, terwijl de maan door de kleine, geschilderde ruitjes straalbloempjes vlocht in het haar van het Kindje, en duizenden, duizenden lichtdiertjes gonsden om het kleine kaarsje in de blauwglazen lamp.

En zo vaak ze geknield lag vóor het gotiese beeldje in het blondgouden licht van de wordende lentenacht, was 't alsof ze het hoofdje van het Kind zag bewegen en de Maagd haar wenkte met omhooggeheven hand.

Ook déze avond, in de late Lente, wilde zij knielen in de stille, donkere kapel.

Niet dat een biezondere beweging van haar ziel er haar toe had gedreven! — alleen haar oude, tot gewoonte, — en door die gewoonte van lieverlede tot een eis van haar natuur geworden devosie was het, die haar aanzette tot die gang.... En zie, toen ze nu, terwijl Berga en Berlindis na het eten weder sponnen, uit de woning trad, in wat een paleis van wonderen scheen, — neen, *voelde* zij zich dan niet verplaatst in deze geheimzinnige nacht!

De maan lachte als door een sluier van zilverblauwe wolkjes haar troostlach over het dorp. 't Was, of de nevelen om de witte wolken, de bloemgewaden van de blanke meidauw, zweefden in lamfers om haar peinzend moe gezicht, dat ook op de vijver in rimpelgolfjes heen en weder wiegde.

Reeds van op de drempel kon Soetken het beeldje zien! Dáar stond het, aan het eind van het tuinpad, in een kring van fluisterende populieren, die de kleine, gladde blaadjes zacht deden kleppen tegen elkaar.... Half verborgen door een bosje van berken, — zo stond het daar, als in een bad van helderstralend zilverwater, in de halfronde nis van afgebrokkelde steen.

De zweeftakjes van de vogelkers wiegden heen en weer vóor het vlamtongetje van de lamp, en in de bovenste tak van een knoppende sering zat en zong de nachtegaal met zacht trillend keeltje.

Nu was zij, — na, even, niet ver van het kapelletje, wat tijdelozen geplukt hebben, — tot vóor het outaar getreden.

Eén vóor één, alsof ze het deed in een droom, strooide ze de dauwvochte bloemen neer, hagelblank met kleine harten van goud.

Toen knielde ze als een kind op de lage treden, en bad, luidop, met heel zachte stem:

„*Wees ghegroet, Mariën, vol van ghenaden, de Here is met U*" ....

Zie, dat was vreemd!
Een heel grote, sneeuwdonswitte nachtvlinder zweefde plots op uit de versgeplukte bloemen en fladderde onrustig om de vlam van het outaarlicht....
Soetken stond op, haalde het lampje even lager, maar telkens als ze de zachte witte vleugels wilde grijpen, vloog het insekt weer bijna recht in de vlam,—— een donkere vlek tegen het dofblauw glas.....

Soetken nam de kap van de lamp, en toen het licht nu zo schel en zonder schaduw op de Moeder en het Kindje viel, was de witte vlinder op eens verdwenen! En zie! Was het niet, alsof er tranen biggelden langs de wangen van Maria, alsof er tranen biggelden langzaam, zacht .... als van de bloemen droppelende dauw ....?
Sneeuwjacht en hagel van de vorige Winters hadden de geschilderde beelden geheel doen verweren, en het kleed van de moeder en het aangezicht van het kindje vertoonden dofgele vlekken van regen en vocht.

„*Die beeldekes staen daer soe naekt ende bloot* ..." zuchtte ze heel zacht en omringde ze beschermend met haar zachte armen.
„*Dat cleetken van steen can se nemmer verwarmen. Si moesten als princen ghecleyt cunnen ghaen.... Ic selve hebber een cleetken voer vocht ende koude! Soe ooc Amelberga ende soe ooc Berlindis.... Waerom souden si dan te vriesen staen, die heylighe Moeder mettet heylighe Kint! Ic sel aen de susters vraeghen, om se cleerkes te gheven, om se selve te naeien ende selve te spinnen —wi maeken se misschien van ons eighen ghespin. — Oppet graenveldeken achter de muur souden wi emmers dat vlas connen saeien* ...."
En ze bad tot de Maagd, om haar inzicht te geven en te raden, hoe ze in deze zou doen, en zachtjes zong ze een Latijnse hymne, welke ze, enkel op het gehoor af, in de kerk had geleerd.

Toen wakkerde ze het lamplicht met de punt van een speld noch even

aan, trok de wiek voorzichtig in de hoogte, en langzaam, met gebogen hoofdje, ging ze terug naar het rozenhuisje — de zachte haren vochtglinsterend van de dauw.

Onhoorbaar lichtte ze de klink van het deurtje en zag zwijgend naar haar spinnende zusters ....

„*Hebt ghi annet lampken van onser Vrouwen ghedacht?*" vroeg Amelberga, toen ze pas binnen was.

„*Het lampken brandt al op den outer, ennet rozenhoedeken hebbic met tielozen ghesiert .... Maer ach, mine suster, wat wasset mi so droeve! .... Die beeldekes stonden daer soe in der cou! Si en hebben niet dan die cleerkes van steen, die de moeder ennet kindeken niet connen verwermen! ....*"

„*Daeraen peysde ic ooc al soe dicke, mine suster,*" zei Berlindis, en ze stond op van de lage schemel en hief haar bloemengezicht omhoog naar het licht ....

„*Maer hoe souden wi dat connen ghebeteren? Die beelden hebben wel cleerkes, maer si sijnder van steen .... Si staen daer emmer in Winter ende coude, in nacht ende reghen, in haegel ende wint, — daerdoor sijn die scone verven verscoten ennet cleet van Mariën hevet vochtgele vlekken. — Als wi se eens selve cleerkes schonken .... Als wi hun eens hemdekens sponnen van ons eighen vlas? .... Niet waer, mine susters, ten can niet recht sijn, dat wi self ons linnen tot bruitschat spinnen ende dat Godts Moeder mettet heilighe Kindeken als bedelaerkens in lompen souden sijn?*"

V.

Toen het licht was gedoofd en ze naast elkaar lagen in hetzelfde lage, brede bed —, ... twee zilverblonde hoofden aan weerszijden van een roodgouden hoofdje, — toen droomde Soetken, dat ze in de hemel was, en de zoete vrouwe Maria met het Jezuskindje zag wandelen in een mooi-grote tuin, vol met juist al dezelfde bloemen, die in haar tuin en in die van haar zusters stonden ....

De maagdekens hadden altijd zo samen geslapen, alle drie samen in hetzelfde bed, een breed lediekant met een vierkante hemel, waar 't stevige, Brabantse linnen in zware plooien een lichtschaduw wierp op het schelproze vlees van de mooie, slanke kinderen, waarvan de jongste noch maar even zeventien en de oudste noch niet ouder was dan twintig jaar. —

. . . .

De maan scheen door het lage venster en de lindenknopjes tikten als vingertoppen tegen het glas.

De zachte glans zweefde over heur haren ...., teerblonde, in-Duitse haren

met een schemering van goud, die als een stroom van licht over het kussen kronkelde.

Het effen nachtkleed van eigen gespin bedekte zedig de slanke lijfjes. Alleen Berlindis had een voetje blootgewoeld, dat wit en blank op de deken lag.

Berlindis en Berga ademden zachtjes, heel zachtjes, met half geopend mondje, met de lichte ademhaling van droomloze slaap, maar Soetken lag met het hoofd op de armen, — het teer-ovale hoofdje, iets lager dan de voetjes, en zij droomde....

Ja, ze hoorde de engelen zingen vóor Gods troon en ze zag aldaar de blonde Moeder met het aardige Kindje rondwandelen in een zeer eenvoudige, maar toch zo wonderheerlike tuin.

En zie, daar daalde die tuin nu langzaam neder, en al dichter en dichter zweefde hij naar de aarde en eensklaps was hij al zo laag als het lediekant, straks zelfs zo laag als de effen vloer van de kamer, en nu zag Soetken geen muren of geen zoldering meer, maar alleen, overal, overal, met miljoenen sterrebeelden bezaaid, het blauweffen water van het onbewolkte hemelazuur.

En in een glorie van zeven kleuren trad nu onze zoete Vrouwe door de kamer tot aan de voet van het bed.

En nu zag Soetken het duidelik: in stede van een schitterende vorstinnekroon droeg Zij, en droeg ook het Kindje, een rozenhoedje van blauwe

bloempjes — — tedere bloempjes met satijnblauwe blaadjes en met in het hartje van hun kelk een vonkje van goud, de lieflike bloempjes van het mooie, Vlaamse vlas.

En waar Ze ook zette de tederblanke voet in de wei van azuur, zie! daar ontbloeiden overal dezelfde bloempjes, blauwe bloempjes met donzige randen...., de lieve, fijne bloempjes van het vlas.

Toen Soetken ontwaakte, was het vroeg dag.... Haar zusters lagen noch rustig te slapen, maar de zon was al uit de bomen geklommen en strooide dansende lichtlovertjes op de witte kamermuur....

Soetken stond op, zoetjes, voorzichtig, om toch vooral de zusters niet te wekken.

In alle stilte wies zij zich en kamde zorgvuldig de zijblonde haren, die haar als een mantel tot aan de heupen vielen.

Toen duwde ze heel zacht de luiken open, nam de sleutels uit de lâ van de spinde en sloop als een poesje op haar blauwe muiltjes het trapje af naar de kleine keuken, waar ze het vuur aanlei en de haard aanveegde en brood en melk gereed zette voor het morgenmaal.

En ze voerde de grote, zilveren duiven, die zodra ze haar zagen op wijde wieken kwamen aandrijven langs de lichte lucht.

Toen wandelde ze de tuin in langs de warmrode muren en langs het zonnige staketsel, waartegen de perziken hun vruchten begonnen te zetten en de glanzende morellen als kraaltjes blonken tusschen de fijne, teergeruite blaadjes, waar de aartjes noch hoog lagen op het zachte satijn....

Overal, op het subtiele web, over nacht door miljoenen kleine, groene spinnen geweven, lag noch de dauw als een kantnet van heel fijne pareltjes, die elkander raakten, zonder ooit te vervloeien.

Aan de dorre, dode takken van de wingerd zwollen sints gisteren de eerste knopjes. En langzaam, bedachtzaam, wandelde een kever, een bruine *molder* *) met glanzige schilden, die pas die nacht uit de grond was gekropen, langs het eerste bloesempje van de aardbeien tusschen het gras.

Soetken plukte wat bloemen af, een paar takjes jasmijn en een trosje seringen, en toen ze die neerlei vóor de lieve Vrouw, al was 't ook déze morgen haar beurt niet, om de bloesemgroet te brengen, zag ze in een reet

*) Zo noemt men de mannetjesmeikever in geheel Brabant.

van het voetstuk, waarop het beeldje stond, een tenger, fijn plantje met doorschijnende bloemblaadjes.... Het reikte bijna tot aan de knieën van de zoete Vrouwe, en de bloempjes zweefden heen en weer op de zachte zucht van het windje, alsof ieder kroontje een blauw vlindertje was.

Vlasbloemen waren het, presies dezelfde, als waarvan ze die nacht had gedroomd.

Ze zag rond, van waar het bloempje wel komen mocht, of er ook noch andere tussen de heesters stonden, want ze wist het, ze wist het heel zeker, de vorige dag was het er noch niet geweest.

Ze zette een laddertje tegen de muur, het laddertje dat ze gebruikte om de rozen te plukken, die hoog groeiden tot aan de nok van de kapel, — en ze gluurde over de muren heen, of ze ook vlak bij het huis een vlasveld zou vinden, dat noch in bloemen stond, want noch nooit had ze zoo'n plantje gezien in haar eigen hof.

Had de Maagd haar wellicht een teken willen geven, eerst in die droom, en nu door die eenvoudige bloem?

Wilde Zij haar beduiden, dat haar gedachte van haar eigen vlas te spinnen, en dan van dat garen — haar eigen garen — hemdjes te laten weven voor Haar en voor het Kindje, Haar aangenaam was?

En Soetken viel op haar knieëen en bad tot Maria, dat Ze toch noch éénmaal het wonder mocht herhalen, en wéer de volgende dag, als ze bij het kapelletje zou komen, een vlasbloempje doen bloeien aan de voet van het beeld....

VII.

En zie, het gebeurde zo!

Een tweede en zelfs noch een derde maal vond zij, toen ze heel vroeg in de morgen in de kapel trad, een vlasbloempje aan de voet van het houten beeld...., en telkens op dezelfde plaats, en telkens weer een ander plantje....

Ze had die week als een gunst van haar zuster verkregen, dat zij alle dagen het beeld mocht versieren, want eer ze met haar over haar ontdekking sprak, wilde ze zeker zijn van het teken, dat de Maagd haar gegeven had.

Maar nu des Zaterdags gingen ze alle drie, Soetken met narsissen, Berlindis met nelken en Berga met takjes vol bloeiende, witte seringen.

En zie, aan de voet van de houten beeldjes bloeiden die dag drie vlaszaadbloempjes en het Kindje was met de bloesems gekroond.

Toen kon Soetken haar zoet geheim niet langer verzwijgen.

„*Siet, susters*", zeide ze, „*siet wat voor een teycken dat die soete, heylighe Maghet ons gheeft! Wél hebbic den droom begrepen, welken Si mi hevet ghesonden ... Wi moesten vlas saeien oppet velt naest den hof, ende later vannet spinsel het linnen laten weven tot hemdekens voer de Maghet ende voer haer Kint.*"

Maar Amelberga twijfelde noch.

„*Souden wi dat teycken wel richtig verstaen? Sou die Maghet niet liever meynen, dat die bloemkens moesten dienen als ciersels voer haeren rosenhoet?*"

Maar ook Berlindis verklaarde het teken, zoals haar jongste zuster had gedaan.

„*Ooc mi esset claer, mine suster, wat onse Vrouwe hevet ghewilt. Ghi weet toch, dat Soetken so seer hevet ghetreurt, dat de Maghet mettet Kindeken sonder cleren in de coude moeste staen.*

Dese wonderbare vlasbloemekens sijn mi een claer bevel. Wi moeten vlas saeien oppet velt naest de beke, ende de wever vannet dorp sel dat linnen ons weven. Die hemdekens worden dan door ons drieën ghenaeit."

„*Maer toch sellen wi ghewisselik wachten, mine suster, tot Winter ende Somer voerbi sijn ghegaen ... Het vlas op de velden is lanck reeds ghehaspelt ennic wilde toch wel geerne sekerheyt hebben omtrent dat ghenaedighe teycken, dat die Maghet ons gheeft.*"

„*Wat hebbet ghi nu noch een teycken van node? Esset bloemken, dat telkens in de nacht was ontsproten, niet als een teycken, als een eygenste groet van de Maghet.*

... Maer toch, wi willen ene wile noch wachten. — Ghi hadt recht, Berlindis — 't es nu bereyts te late innet jaer."

VII.

De vogeltjes waren naar het Zuiden getrokken, maar op de reine, witte sneeuw, — 't doodskleed van de dode bloempjes, — zat een roodborstje en pikte de kruimeltjes op, die Soetken die middag over het pad had gestrooid.

En dichter, al dichter vielen de vlokjes en lang moest het vogeltje pikken met het scherpe snebje, angstig loerend met zijn zwart-ronde oogjes, eer het een enkel korreltje vond .... De meisjes zaten in haar kamer te spinnen bij de hoge, knappende vlam van het hout, en buiten scheen een flauwe waterzon over de witte bomen en maakte van het hofje een tovertuin.

Soetken stond bij het raam en zag op naar de wolkjes, die als rosrode schaapjes dreven langs het blauw en teer als een glorie viel het licht om haar hoofdje — — —

Ze had wéer die nacht van Maria gedroomd....
En in elk rozig wolkje zag ze een bloem — vijf blauwe blaadjes en een blinkend hartje, als zacht vervloeiend goud in de straal van de zon.

Daar wipte een „*poverjanneken*" op de vensterbank en tikte guitig tegen het blauwgetinte glas.

Berlindis liet de vogel binnen, en toen hij zijn veertjes bij het vuur had gewarmd en het kleine, hongerige maagje gevuld, droeg Soetken hem weer voorzichtig naar buiten en zette hem in de besneeuwde seringen, want lang wilde hij niet in het huisje zijn.

En voorzichtig, op haar blauwe muiltjes, stapte ze over de rollaag heen in de tuin, waar de sneeuw heel hoog als een heuveltje tegen het huisje lag en in zachte kussentjes tussen de blâren van de heg.

Ze plukte een paar hulsttakjes met rode bessen en volgde het smalle pad in de sneeuw, dat, ofschoon Amelberga 't eerst die middag geveegd had. reeds weer geheel bedekt was met een sluier van wit.
En toen ze wat koren vóor de eendjes gestrooid, — dat de slapende diertjes het 's morgens zouden vinden, en het troebele water in de bakjes door fris water vervangen had, trippelde ze noch wat verder naar het eind van de hof, waar de sneeuw om de kapel met het beeld van Maria een witte nis van dons had gemaakt.

„*Ach Moeder, gheseghende Moeder van God — Ghi staet daer so in der coude alleen met U Kindeken ende Ghi en hebbet gheen cleet dat U leden bedekt.*"

Ze lei de hulsttakjes op het outaar neer, en buiten getreden bukte ze zich naar de witte aarde, wegwoelend even met de hand de bevroren sneeuw, — of ze ook ergens een bloempje kon vinden, — een krokusje of een trillend klokje voor het beeld....

Maar toen ze de sneeuw zo weg had gewoeld, een hele streek ver met haar koudrode handen, zie! toen stond op eens het hele veld vol bloemen en ditmaal was het teken toch wel te vertrouwen: wederom waren het de teerblauwe bloemen van het vlas....

Haastig liep ze terug naar het huisje: „*O comt toch susters, comt ende siet!*" En ze nam Amelberga en Berlindis bij de handen en troonde ze mee naar de kleine kapel....
„*Siet, susters! De Maghet wil 't wonder herhalen.... De bloemkens sijn nu in de sneeuw ghegroeit.... Siet — siet toch, hoe si de hoofdekens wieghen ende ons toelachen met honderd ghoudine oogskens.*"

En aldoor noch schoten er bloempjes uit, — aldoor noch, zo dat de eenvoudige meisjes het zagen — fijne knopjes tusschen puntige blâren van blauw.

Toen, zachtjes weer, daalden de donsvlokjes neder en de blauwe bloempjes verdwenen onder het dons.

VIII.

En toen de spreeuwen in het land waren gekomen en de lenteviooltjes in de vroeg — vroege Lente pas gingen bloeien, — toen, op een zonnige lichtdag in de dat jaar heel zachte Maart, gingen de meisjes naar het korenveld, dat een honderdtal schreden achter hun tuin lag, in de wuifschaduw van een heel hoge beuk.

De wilgen langs de beek, die de tuin langs het Oosten bezoomde, liefkoosden de lucht met hun donzige topjes, en de grappige, slanke katjes van de elzen wiegden vrolik mee op de frisse wind.

En — zalig vereend in één zelfde verlangen — begonnen zij nu aan het grote werk: het zaaien van het vlas voor de zoete lieve Vrouwe en het lieve zoete Kindeken.

Eerst haalden ze de scherpe eg door de stoppels, een platte eg met puntige prikkels, die ze maar nauwliks met haar drieën konden bewegen; toen trokken Amelberga en Berlindis de rol langs de geurige, zwarte, fluweelzachte grond, en Soetken strooide de zaadjes in de voren, — de gladbruine zaadjes van het vlas, met de fijne franje zo licht als dons.

En blijde waren ze onder de arbeid bij de gedachte hoe zij weldra, als het vlas nu rijpen en gedijen zou, het zelf zouden oogsten, hekelen en zwingelen - . . . ; hoe ze dan, de hele Winter lang, de gele, pluizige draden zouden spinnen, en — later noch — hemdekens naaien voor de Moeder en het Kind.

En toen nu de gemoedelike ooievaar uit het Zuiden was gekomen en plechtig voor zijn kinderen klepperde op het dak; en toen de hartstochtelike leeuwerik omhoog vlerkte uit zijn nest op de weide en slaakte zijn morgenlied op een lichte rozewolk heel dicht bij de zon; — zie, toen stond het vlas van de de drie vrome Maagdekens al één voet hoog boven de akker — als een zachte, golvende deken van groen.

IX.

Op een Vrijdag in de laatste week van April waren de zusters noch laat naar het kapelletje gegaan. De dauw hing in donsnevels tussen de bloemen, en toen ze wat witte tijdelozen hadden geplukt, witte tijdelozen met geelgouden hartjes, hadden ze die één voor één, als grote, zachte, matwitte sterren, aan de rozenhoed van de Moeder-Maagd gehecht.

EDM. VAN OFFEL
ANTWERPEN

Toen, hand in hand, tussen de witrode bloempjes, hadden ze, zoals ze vaak als kinderen hadden gedaan, elkaar bij de zachte handjes genomen, kransjes van wilde, blauwe hieacinten op de weide gelegd, en langzaam, met zacht gekadenseerde beweging een heel oud en heel vreemd danslied aangeheven, — zeker wel een heidense liturgie, maar even sedert de bekering gekerstend, — en zachtjes hadden zij, klepperend met fluweelblauwe muiltjes in een kringetje in het rond gedanst.

„*Inne den hemel daer esser enen dans,*
ALLELUIA!
Die maegdekens dansen er in enen blauwen crans,
ALLELUIA!
Dan lacht Maria, haer kindeken esser vroo!
BENEDICAMUS DOMINO!
O Maghet reine, o Maghet puur,
wilt ons bevriden van 't ewighe vuur.
ALLELUIA!

De zachtblonde haren dreven uit op de wind en deinend wuifden de dunne kleedjes, en het tamme roodborstje wiegde zich op de takjes, beloerde de meisjes met zijn schelmzwarte oogjes en zong de maat van het dansliedje mee.

„*Die maegdekens vatten malcander al bi der hant,*
ALLELUIA!
Dat sonneken comt scinen wijt over see ende lant,
ALLELUIA!
Si reien ende si cransen, si singhen lude ende vroo:
BENEDICAMUS DOMINO!
O Maghet reine, o Maghet puur,
wilt ons bevriden van 't ewige vuur,
ALLELUIA!

. . . .

Die eerste nacht van Mei, toen de lichtwormpjes als juweelen glimmerden tussen de jonge heesters en een vroege krekel tussen het weidegras zijn eentonig nachtliedje liet horen, openden zich opnieuw de gordijnen van de hemel, en, in dezelfde gedaante als de eerste maal, zweefde Maria er uit neer in de kleine kamer, waar de zustertjes te slapen lagen.

En ditmaal vertoonde Ze zich aan de drie zusters tegelijk, zoals Ze vroeger enkel aan Soetken verschenen was.

De rozige wolkjes dreven uiteen, en de gouden sterren veranderden in bloemen, kleine, blauwe, doorschijnende bloemen, in elke waarvan nu een ster het hartje was.

En in een glorie van zevenkleurige stralen, uitgespannen wijd over de

wolken als een overgrote regenboog, reikende van de dauwlichte aarde tot de hoge lazuren hemelwei, bespikkeld met duizende en duizende stermadelieven. zo daalde de Maagd op de lichtgolven neer en stond, blankwit in haar krans van sterren, in de kamer van de meisjes aan de voet van het bed.

„Ic groete u, mine lieve cinderen — ic hebbe u liedeken in den hemel ghehoort, ende die sachte gheuren vannet vlas, dat ghi voer een cleyt van min Kindeken ghesaeit hebt, hebbic tussen de hemelse bloemen geroken. Ende siet! Mijn Sone hevet uwe ghebeden ghehoort.

„Oppet velt, waer dat vlas nu staet ende wast, daar sel ene kerke verrisen, waer dat volk van Brabant mi sel vereren. Ende het sel sijn ene scone kerke met enen hoghen toren ende ene ghoudine crone ter helfte van siner spitse.

Daeromme, maeckt u haestelik op ende en mart niet langer, want voer 't eynd van de maend, die naer mi es vernoemt, moeten die grondvesten der kercke gheleyt sijn...."

Toen schoof zich een wolk vóor haar blinkend gelaat, en tussen het zachte gezang van de engelen zweefde de Maagd met het Kindje omhoog....

De zusters ontwaakten, en zie! op het zachte, sneeuwwitte linnen van haar bed lagen overal de lieve, lichtblauwe bloempjes, die noch zo even tussen de sterren van de hemel hadden gebloeid.

Maar hoe zouden nu drie nederige Maagdekens een kerk gaan bouwen, — een grote kerk van grijsblauwe steen, met een hoge toren en geschilderde vensters, zoals ze die hadden gezien in haar droom?....

En moesten ze eerst niet het vlas laten rijpen, het mooi-jonge vlas met zo veel zorg gezaaid op haar eigen veld? Moesten eerst de weke, lichtgroene stengels, waarin zich de knopjes noch nauwliks gezet hadden, hun lenige buigzaamheid van gras of kruid niet verwisselen voor steviger bast, eer ze de plantjes voor goed konden oogsten?....

Dit kon de Maagd zó niet hebben bedoeld, — nu vooral niet, nadat Ze haar had geprezen, omdat ze kleertjes wilden naaien voor Haar en voor het Kind....

En toen ze nu samen naar het kapelleken gingen, *samen nu*, omdat het een Zaterdag was en noch wel de eerste dag van Mei, besloten ze om noch op een teeken te wachten, tot de vlasoogst zou zijn binnengehaald.

Ei! Hoe bovennatuurlik heerlik ving deze Meimaand aan! Het was alsof ieder takje een stem had, — zo kweelden en kwinkeleerden de vogels overal in 't rond en een zonnestraal sliep er in iedere bloemkelk.

De Maagdekens plukten haar schoot vol bloemen, appelbloesems en late narsissen en zachte, rozige amandelbloemen, die de twijgjes geheel met haar knoppen bedekten.

En Soetken had enkel trosbloemen geplukt, witte seringen en oleander, slanke kamperfoelie en vroege jasmijn.

Ze leiden haar bloemen neer vóor de Maagd, en Berlindis wond haar bloesems om het rozehoedeken van het kleine, ernstige Jezuskind.

Toen zij elkanders hand weer vrijlieten, zie, toen scheen het haar alsof het beeldje zich bewoog.... De starende glasogen begonnen te leven.... De beschilderde steen werd bewegelik zacht en het kindje lachte op de arm van de Moeder, „*welke met soete, claere stemme tot die vrome Maegdekens sprak:*

„*Vreest niet, mine dochters, ende en mart niet langher mettet oogsten vannet vlas, wantet velt waeret wast hebbic van langhe reeds vercoren tot een plaetse, waerop minre kerke verrisen sel.... Wanneer ghi morghen weder volghens uwe trouwe ghewoonte ter deser plaetse comt, om mi met caerslicht te cieren, sult ghi 't vlas gherijpt sien tot een halve manshooghte ende de ronde saedbollekens met vruchten ghevult.*"

Weer droomde het zachte gezang in de verte, achter de wolkjes, boven in de lucht. Toen werden de ogen van het beeldje weer glazig en star, en het weke vlees verhardde tot steen....

En het beeld stond weer onbeweeglik op het outaar, stijf en ongracelik van ruwe bewerking, zoals 't reeds jaren op het voetstuk had gestaan.

De volgende morgen, toen de zon rode bloempjes strooide tussen de takken en Berlindis met hoog opgeschort kleedje in de tuin kwam om de bloemen te begieten, zaten de blauwe bloesems als heel kleine vlinders op de halmen, en toen 's avonds een nachtegaal heel zachtjes klaagde tussen het jonge, geurige rozenhout, waren de bloempjes al in het zaad geschoten en het ganse veld rijp, om te worden geoogst.

En toen de drie zusters, de volgende dag, het vlas wilden uitrukken, *) toen ontdekten ze, tussen de stoppels van de halmen een glanzige, dichtgevlochten, roodzijden draad.

En die draad duidde aan het plan van de kerk, zooals Soetken die de eerste maal gezien had in haar droom....

Toen gevoelden de drie zusters zich zo onuitspreeklik gelukkig; zij gevoelden zich zo geheel en zo geheel als onnozel-reine kinderen, dat haar handen, in het kapelleken nu, als vóor weinige uren daarbuiten, elkaar onbewust zochten en vonden, en zij wederom, met vreemde, statige gebaren, neurend hetzelfde oude lied, in 't ronde huppelden:

---

*) Het vlas wordt niet *gesneden*, maar *getrokken*.

„Ei! Vrouwe soete! Dans met ons! Com!
ALLELUIA!
Com, Kindje cleene, com! Yesseblom!
ALLELUIA!
Idone — idone — so dansen wi ende vroo ....
BENEDICAMUS DOMINO!
O Maghet reine, o Maghet puur,
open voor ons toch de hemelsche duur!
ALLELUIA!

XI.

Zó luidt de oude gedrukte legende:

„Ende dit alles ghesciedde tot Alsemberg innet jaer onses Heren 1230, doe Henderik, die Crighere, heertoghe was in Brabant.

„Dese hadde ene vrome ghemalinne, Mariën, ende si was die nichte van Sinte Elisabette van Duringen, met welke si aen dat hof van den conink van Hongaryen was opghevoet...."

En terwijl nu de vrome meisjes haar vlas, na het een enkele nacht in een drabbige weidebeek te hebben laten „*roten*," de andere morgen reeds, en voorzeker door een wonder naar behoren „*geroot*" en gedroogd en „gebusseld" terug hadden gevonden op haar eigen huisvloer; en terwijl zij nu, zonder een enkel „*schof*" te verliezen, tot eer van de zoete Vrouwe, onder het zingen van leysenen en psalmen, het eigenhandig hadden bewerkt en gereed gemaakt voor het spinnewiel: —

eerst hadden ze de noch taaie stengels, bussel na bussel vol met kloeke streken heengetrokken door de scherpe staaltanden van „de striepe," zodat de rijpe „zaadknoppers" heentotterden over de vloer; daarna hadden zij de nu gebroken halmen geplet en gemorzeld onder de zware „knap," zodat zij, ontdaan van de houterige vezels, nu weer buigzaam begonnen te worden als pas ontsproten gras; dan hadden zij ze „gehekeld" met de „hekel" en eindelik „gezwingeld" op het zwingelberd, en zo gescheiden het ruwe „*werk*" van het blonde, lenige, zachte vlas, dat weldra tot stevig garen zou worden op het brommende spinnewiel;

en terwijl zij nu, verscheiden avonden reeds, gesponnen hadden, alle drie tegelijk, om toch maar, zo gauw en zo vroeg als het maar kon, aan de Moeder en het Kindje de beloofde linnen kleertjes te bezorgen, —

zie! toen verscheen, geen maand noch later, de Koningin van de Hemel ook aan de wonderlieve Rozenheilige, die in Thüringen op de Wartburg woonde ...

Elisabet lag op de hoge koets, in een maanlichte nacht van zwevende nevelen, het engelenhoofdje op het donszachte linnen, in de duistere stroom

van het zijzachte haar, en een zoete doordringende aroma van rozen vulde het met goudleer behangen slaapsalet.

Ze lag met het hoofdje op de arm en ze droomde.

En in de droom verscheen haar de Moeder Gods, zoals Ze aan de zusterkes te Alsemberg verschenen was.

Zoet ruisend zweefde zachte muziek, en met een wondere stem als een zilveren klokje, beval haar de tederlieflijke Maagd, naar Brabant te trekken, naar het hof van haar nicht Maria.

Met haar zou ze spreken over een schone kerk, die moest verrijzen niet ver van het rozenhuisje van drie vrome zusterkens, midden in een veld met vlas, dat deze in haar kinderlik naïeve vroomheid hadden gezaaid, om kleertjes te naaien voor Haar en voor haar Kind.

Toen lei Ze een rol op de tafel naast het bed, en toen de Rozenheilige die morgen ontwaakte, vond ze, noch half verward door haar viezieoenen, — die zij in haar grote ootmoed voor dromen hield, — het plan voor een kerk op de nachttafel liggen, in fijn witte streepjes, op mat blauw perkament.... En het was een rein gotiese kerk met een heel slanke toren, waarvan de naald, iets hoger dan het midden, versierd was met een kroon....

Een klein vingertorentje, met een scherp toelopend spitsje, verhief zich vlak naast het middenschip van de kerk tussen het koor en het hoofdgebouw in, en achter de vijf puntige gevels van de beuken, waarvan ook ieder een slank, goties naaldje droeg, zag men het middenschip met de ovale rozetten en de kantfijne „*ommegank*” van het dak....

„*Dien volgenden morghend, naer der Maghet bevel, trok die rozenheylighe met haer cnapen ende vrouen in een draeghstoel naer Brabant, naer het hof van hare nichte....*”

XII.

Nu gebeurde het, dat enige dagen, vooraleer een vooruitgezonden renbode aan het hof van Hertog Hendrik de tijding bracht, „dat Elizabet van Hongarije naar Brabant kwam, om haar nicht te bezoeken,” zich ver buiten Alsemberg het gerucht had verspreid, dat de heilige Maagd en Moeder Gods Maria aldaar aan drie vrome zusters was verschenen en haar de plaats had aangeduid tot het bouwen van een kerk, naast haar tuintje onder de hoge linden, niet ver van de plaats waar nu de bidkapel stond.

Maria trok haar nicht tot Leuven tegemoet, *ende doe Elisabette van die reyse hadde gherust, ghinc si met den Heertoghe ende met Mariën, sinre ghemalinne, ende al heure edelknapen ende vrouen, tot Alsemberg naer dat*

huysken onder den linden, waer die Maghet sich 't eerst aen die susteren had ghetoond ....

„Ende Berlindis ende Berga ontvinghen die hoghe vrouen ende gheleyden haer saemen naer 't veld vannet vlas, waer dat si dien rodinen draet ghespannen vonden om cleyne, puntighe stocskes van lindenhout. Ende siet! Doe die heylighe dat plan nu besach, hetwelk si hadde medeghenomen, doe waeren de lijnen ganscelik ghelike ende evensoe suverlike ghetrocken als de strac ghespannen omtrek van dien rodinen draet.

„Ende Meester Robberecht van Lovene, die eerste bouhere des lands, die in het ghevolghe van den heertoghe was medeghecomen, paelde den omtrek der kerken af, ganscelike naer het plan dat die draed hadde getrocken, ende dat jonghe maegdekijn Soetken ende die Hertoghinne leydden te samen dien eersten steen.

Ende ene weke daerna waeren die grondvesten gheleyt ende doe die muren boven den gront beghonsten te risene, trok die Heylighe terug naer haer eighen lant van Düringen."

XIII.

Toen de buitenmuren van de kerk bijna opgetrokken, de eerste binten voor het gewelf geleid, en de zes keurig bewerkte hemdjes, — zes voor de Moeder en zes voor het Kindje, — bijna alle, op het boordje na, waren genaaid, had de Rozenheilige opnieuw een viezieoen, en weder bezocht haar de Maagd in een droom ....

Maar ditmaal kwam de hemelse Jonkvrouw niet alleen ....

Op een troon in de wolken, in de glorie van God zelf, zat de Mensenzoon met het peinzend gelaat en lei Zijn schone, zachte handen, — slanke handen van veel mildheid en lijden, — op de boezem van de Eeuwige neer. En boven de tedere glans van Zijn haren, blondrode haren met gouden lichtjes, zweefde de Heilige Geest als een duif ....

En de Jonkvrouw, die een lelietwijg droeg in de handen, scheen op de lichtstralen door het venster te zweven, tot dicht bij het bed, waar de heilige sliep.

„Ontwaek, Elisabette, ende dael noch in deser selfden nachte, het bergpad af langs die hoghe rotsen, tot waer die berken ruiscen in den wind .... Uw voet en sel niet struickelen, ende ghi en sult in de duysternisse niet vallen, want siet! die lichten des hemels tooghen u den wegh."

„Bi dat cleyne capelleken aen den hoghen linde, waer ghi dagheliks dine vrome devociën verricht, suldy drij van mine beelteuissen vinden, — drij scone gheverfde houten beelden, met witte ghewaeden van sijde ende satijn ....

Dese beelden suldy senden tot uwer vromen nichten Mariën, welke ene daervan op sinre plaetse sel stellen op het Mariën outaer in der kerke te Alsemberg, waervan het jonckste van die drij vrome susterkens in uwe tegenwoordichhede die grondvesten hevet gheleyt ...."

Toen kusten de stralen de slapende aarde en de zachte stem van de jonkvrouw trilde langzaam weg in de glans ....

De heilige sliep gerust als een kind....

Het mooie viezieoen was voorbijgegleden langs haar dromende ogen als de beelden van een toverschim, en nu lag de kamer weer in het donker en de maan rustte tussen witte wolkjes....

Toen de Maagd verdwenen was, voelde ze een plotselinge koude, — iets als de kou, die het kindje voelt, zelfs in de diepste slaap, als zijn moeder haar hand toevallig van rond de zijne losmaakt, — en zachtjes stond ze op, om haar vrouwen niet te wekken, die in een voorvertrek sliepen tussen haar kamer en die van haar gemaal....

De maan lichtte even de wolkjes omhoog en zag haar aan met vriendelike ogen, en in de tedere omarming van het sprankelende licht schudde ze heur haren uit als een mantel en vlocht ze met slanke, omhooggeheven armen weer langzaam tot een zware wrong ineen.

Onhoorbaar gleed ze nu uit de kamer, wit en lenig als een grote, wondere bloem in haar roomwit gewaad van effen, glansloze zijde, en zachtjes sluipend op haar tere voeten — haar muiltjes hield ze uit voorzorg in de hand — zweefde ze voorbij de rustig slapende wachten en daalde langs de wentelende trappen naar het brede portaal in de voorhal af.

En zie, het wonder volgde haar, — of beter — het ging vóor haar uit als een viezieoen.

De poorten zwaaiden onhoorbaar open, eer ze de tijd had, om het slot aan te raken, en langzaam, het hoofdje telkens omgewend, heel angstig of iemand haar ook bespiedde, daalde ze langs de steile paden, waar, in het licht van de rooswitte maan, de witte grasbloemen zich heel duidelik, heel scherp aftekenden tegen het donkere groen van sparren en eiken, wier kruinen en bovenste takken het maanlicht bestrooide als met het heel fijne stuifpoeder van volrijpe zomerbloemen.

En zachtjes daalde ze, voet vóor voet, om de stenen te vermijden, die rolden langs het pad, — een lichte gestalte in de bevende klaarte, tot ze in het bos kwam aan de voet van de berg, oprijzend als een bedreiging van duisternis en angst in een stralende zee van heel teder licht.

En 't was een heel oud bos van lage eiken en slanke, zilverblonde berken, waar een eeuwenheugende eik met kolossale stam afschaduwde als een reus tussen witte stammen van kleiner geboomte.

Beneden haar, — heel stil — heel stil, in een zilverblauwe schemelwasem, sliep, met hier en daar een enkel fonkellichtje, als een dieamant in het haar van een sluimerende edelvrouw, het vreedzame stadje Eisenach.

Onder het houten kapelletje, dat, op Elizabets bevel, reeds vóor jaren aan de boom was opgehangen en waar, in een klein lampje van donker glas, nacht en dag een lichtje vóor brandde, hing een aardig ruwhouten vogelhuisje, van boven en onder met een glad geschaafd plankje en een klein, heel klein rond gaatje in het midden, net groot genoeg voor een vogellijfje, waar een vinkenpaartje, al jaren geleden, zijn vlokkig nestje van mos had gemaakt.

De vogeltjes sliepen al lang gerust, maar toen de zachte, zwevende stappen, even takjes krakend, gleden langs het ijswitte mos, werd het mooi groene mannetje dadelik wakker, ging op het takje vóor zijn huisje zitten en floot heel lijze — héel lijze zijn vijfnotig liedje in mol, als een dankbare hymne van blijdschap en vreugd tot de plechtig zilveren dagklaarte van de mooie lichte nacht.

Elizabet sloeg haar mantel open, en, nederknielend op het mos, liet ze de rozenkans glijden door de bleke, ringloze handen.

„Wees ghegroet, Mariën, vol van ghenaden, die Here es met u — ghesegent sijt Ghi boven alle vrouen, — ende ghesegent es die vruchte uws lichaems Jesu....“

Tot nu toe had ze de beelden noch niet gezien, maar toen ze nu haar ogen opsloeg, ontdekte zij ze alle drie naast zich, in een laag bosje van witte seringen, — drie grote houten beelden van de Jonkvrouw met het Kind

Ze stond op, en na ze een poze met haar mooie, fluweelgouden ogen bezien te hebben, kuste zij ze met de diepste devosie.

Ze waren wel erg naïef van bewerking, de drie beelden. De hoofden waren veel te groot voor het heel korte bovenlijf, de armen zaten op vreemdlinkse wijs aan de schouder vast en de voeten staken, zo zwaar bijna als ruwe klompen, uit onder het kleed, waarin geen spoor van drapering merkbaar was.

De hoofden zelf waren echter zeldzaam mooi en drukten met treffende waarheid het gevoel uit, dat paste bij het karakter van de voorgestelde Madonna: een Wenende Moeder, die een kroon van doornen op het hoofd droeg, een Gegloriede Moeder, met een keizerinnedieadeem, en een Zegenende Moeder met tot zegenen opgeheven rechte hand en met een vreemd ernstig Kindje, dat het vingertje naar de sterren omhoogstak.

En toen ze nu, niet wetend, hoe ze deze drie beelden naar het slot zou kunnen overbrengen, ze één voor één oplichtte, toen waren ze wel zó licht, dat een kinderhand ze had kunnen dragen, maar toch verschenen op het eigen ogenblik drie schone jongelingen, elk met een bloeiende wilgetak in de handen en met de lange blonde haren vol licht.

En de jongelingen namen de drie beelden op in hun armen en droegen ze naar de top van de hoge berg, waar de rosrode stralen van de nieuwe zon de tinnen van de Wartburg stilaan verguldden.

. . . .

„*Ende*," zo leert de oude legende „*met grote stasie ende prael, met eenre talrike schare van cnapen ende van vrouen, soals Elisabette selve naer Brabant was ghecomen, werden die drie beelden uyt Düringen naer deze landen ghebracht, ende het schoonste van de drij, dat van die Seghenende Moeder, werd naer Alsemberg gedraghen, ende daer, al in der nyen kerke, die nu ten halven was voltrocken, opten hoghen outaer ten trhone gheset, terwilen die nacht te vorene up wonderbaerlike wise dat oude beeldeken uit dat cleene capelleken in der susters gaerdekyn, was verdwenen ....*"

XIII.

De verdwijning van het oude, verweerde Mariabeeld was voor de drie zusters een pijnlike verrassing, een bittere teleurstelling geweest.

Van eerst af hadden zij geloofd, dat geen andere „*Lieve-Vrouwken*" dan het hare, — het mocht dan, naar het uiterlike, noch zo onaanzienlik en schamel wezen, in de heerlike nieuwe kerk zou zijn vereerd geworden. Was het dan niet háar „Lieve-Vrouwken", haar eigen, boven alles dierbaar „Lieve-Vrouwken," dat, in haar familie of „sibbe," van ouder tot ouder al sedert zo vele jaren was vereerd geworden, dat nu haar wil had te kennen gegeven, te Alsemberg in een eigen tempel op het outaar te staan?

En dan, hoe had de Maagd en Moeder Gods Maria er in kunnen toestemmen, dat een ander beeld het oude verving, op het ogenblik dat de linnen kleedjes, welke Zij, in die wonderschone viezieoenen zo vriendelik, ja, dankbaar bijna had aangenomen, gereed in de naaikorf lagen?"

Wie weet, zouden die kleedjes, waaraan zij met haar drieën zo veel liefdevolle zorg besteed hadden, nu nog wel passen, niet te klein of te groot zijn voor dat vreemde, nieuwe beeld? Wie weet, zoude het nieuwe „Vrouwken" wel een kindeken op de arm houden, zo dat, zelfs in het beste geval, toch de helft van al haar arbeid vergeefs was geweest?

En wenend, heuse hete tranen wenend in haar naïeve eenvoud, wenend van kinderlike teleurstelling, van wanhoop bijna, lagen zij in het oude, bouwvallige kapelleken in haar tuin, op de treden van het nu ledige outaar.

En Soetken klaagde:

„*O lieflike Maghet ende Moeder Godts Mariën, waeromme hebt Ghi dinre dienaressen toch so besocht? Ende also Ghi misschiens die hemdekens, waervoer wi tot dinre ere dat vlas ghesaeit ende ghewonnen ende dat garen ghespónnen hebben, niet en begheert voor U selver, ei! Segghet mi, soete Mariën, waeromme sijt Ghi mi dan in minen droom verscenen, ende waeromme liet Ghi dan, tot drie werven toe, die vlasbloemekijn ontspruten onder minen oghen?*"

„*Ende en hebben wi U dan ons coren niet geofferd,*" schreide heel stille de zachte Berlindis; „*wie weet, of wi nu broot ghenoeg sellen hebben voer den Winter, die comen gaat? Want oppet corenvelt hadden wi vlas ghesaeit, ende die vogelkens, selfs uw eighen vogelken mettet rode borstje ende den swerten, lieven oogskens, gaet nu ghewisselike van den hongher doot.*"

Dan was het de beurt van de oudste:

„*Ach! Ende wi hadden soe vast op uwe woorden ghebout,*" jammerde zij. „*Wi hebben U toch selven dat scone vlas ghesaeit; wi hebben het selven gheoogst ende geroot, gestriept met der striepe ende gheknapt met den cnappe, het selven ghehekelt ende gheswinghelt, ende ooc hebben wi dat garen ghesponnen ende die twaalf scone cleetjes sijn nu sints gisteren ghereet!*

„*Neen, o lieve Maghet Marye, het en staet U niet scone, dat Ghi ons so listigliken bedroghen hebt!*

Ghewisseliken sijn wi U te erme, wi schaemele ende slechte maegdekens sonder vele gheleerthede! Ende wi sien et nu wale.... Van doe die machtige vorsten hier quamen, die grote heertoghe ende die scone vorstinnen, sin onse arme cleetkens U niet meer scone ghenoeg.... Sellen wi si dan maar liever versceuren, nu Ghi ons offer niet meer hebben en wilt?"

Maar van verscheuren wilde Soetken toch niet horen, en vol wijsheid stelde ze voor, de eerste zaterdagmorgen, die volgen zoude, de pasklare kleedjes te gaan offeren op het outaar in de nieuwe kerk „*Si en conde*, „zo verklaarde zij, „*alse alsoe alles wale overdachte, mer niet gheloven, alsdat die soete vrouwe Marye, die toch so wale wiste hoe vele si van Haer ende van haer*

Kindeken hielden, haer drijen die grote smerte soude doen, die scone cleetkins niet te begheren, allene omdat si arme, slechte maegdekens waren . . . Lichte hadde si er wale sorge veur ghedragen, alsdat dat nye vremde Vrouken nochte groter nochte clener was dan dat oude . . ."

. . . .

. . . .

XIV.

Een mooie dauwmorgen in September, toen de weke, vlassige Mariadraden noch vochtig van de nachtnevel als heel fijn kantrag tusschen de geelwordende blâren van de linde zweefden, gingen de drie meisjes haar huisje uit, sloten het houten hekje zorgvuldig achter zich en liepen het smalle padje op, dat haar erf van het vroeger vlasveldeken scheidde.

„*Hoort toch, mine susters,*" zeide Soetken; „*hoort toch, hoe lude ende idone die voghelkinen singhen, ende tes nu toch al soe late innet jaer! Mi dochte, die meesten waren al langhen wechghetogen, maer daer hore ic meeskes ende vinken, ende siet, daer, Berlindis, daer, neven uwen hoofde, daer vliegt dat vogelken van de jonkvrou Mariën . . .*"

En op het eigen ogenblik buitelde inderdaad een heel klein poverjanneken óm en óm om zijn kleine kopje en beschreef hoog boven de goudblonde hoofdjes, waarvan de zedige vlechten onder lichtblauwe kapjes uitkwamen, blijde, wijde zweefkringen in de donzige lucht.

„*Hoe scone staet daer die nye kerke tussen de bomen! Nu steken er ghewisseliken die bindten noch uut, ende dat houten staketsel bedeckt noch die muren, maer siet, hoe heerlik die booghvensters risen ende die sonne haer in den glasruten spieghelt!*"

„*Ende,*" zei Soetken, „*hoor toch, mine susters, hoe die clokskens singhen! Esset niet of se ons riepen, omme te comene? Hoort toch eens!*

„Bim, bam, bom,
com toch, com!
Bim, bam, bom,
bringt loof ende blom!"

Dat clene cloksken hore ic ver boven die anderen uut . . . 't Singhet so sachteliken als een heel fijn stemmeken . . . . Ic en conde niet langher innet bedde bliven, toen ic dat sachte roepen verhoorde!"

„*Ende,*" voegde Berlindis er bij, „*ic en wete niet, wat mi es, mine susters! Ic en voelde mi in gien maenden so blide . . . Comt, laten we haestelic opghaen ter kerken, ende dat nye beelt ghaen bescouwen! Ic en wil ooc niet meer aen dat oude denken, maer de soete Jonkvrou metten rosen cronen, die Soetken in haren ceurve draegt. . . .*'

Berga en Berlindis droegen de hemdjes, zachtjes lopend, heel voorzichtig, om geen plooitje in het linnen te doen verschuiven, en Soetken had de bloemen in haar mandje en langzaam gingen ze de treden op en zagen door de half-geopende deur, een hulpdeur, noch uit ruwe planken, het jonge licht zweven door het hoge schip, het zachte, vroege lente-ochtend licht, rippelend in vlammen-schemelspel van honderd fijn-gele en zacht-rode bloemogen over de treden van het hoogaltaar.

De kerk lag noch overal vol hout, vol planken en zelen, bindten en balken, maar de binnenbouw was toch bijna gereed, en al raagden zware steigers noch tussen de zuilen op, toch openbaarde zich reeds overal de heerlike zuiverheid van de lijnen en de hoge, smaakvolle bevalligheid van het ragfijne kantwerk rond kapteel en boog.

Links van het hoogaltaar en onder het zijschip stond een kleiner outaar, waarheen het zuivere morgenlicht noch maar even verlangend de armen uitstrekte, zonder het te kunnen bereiken.

Soetken trad nu alleen vooruit, op haar kleine trippelvoetjes, zachtjes, zoetjes als een vogelken, om toch maar geen enkel van de slapende echo's te wekken onder de hoge gewelven; zij trad vooruit in de halve, doch reeds van licht sidderende schemering, en zie, toen ze van op het outaar het nieuwe Mariabeeld ontdekte, — toen kon ze een kreet van blijde verrassing niet weerhouden.

Tegelijk met de blik van haar zacht-blauw oog, had de traag vooruitsluipende zonnestraal de Madonna bereikt, en op het zelfde oogenblik was het haar duidelik geworden:

het nieuwe beeldje was juist zo groot als het oude!

Nu klom de zon uit boven de bomen, en door een kleiner zijraam met een bonte rozet filterde het blonde zweeflicht naar binnen en strooide licht-bloempjes, bonte en blauwe, en purpere over het zachte, vlokkige haar van het kind.

Even, heel even, zag ze om naar de zusters, ze haastig wenkend, o, zonder een enkel gebaar, wenkend met de ogen, met de ogen alleen.

. . . .
. . . .

En toen ze alle om het altaar knielden en lijze, heel lijze haar morgengebed prevelden, kon Soetken zich niet langer bedwingen. Ze nam haar zusters de hemdjes uit de handen en sprong haastig de treden op van het outaar, en toen ze het linnen hemdje openspreidde, en het hoog hield vóor het beeld van de Maagd, zie! toen paste het volkomen, en nu bleek het dat de Jonkvrouw de Maagdekens niet bedrogen en genadig haar offer aangenomen had.

En de drie zusters meenden, dat ze een lachje zagen zweven om Haar lippen en het kindje haar vriendelik groette onder zijn rozenhoed.

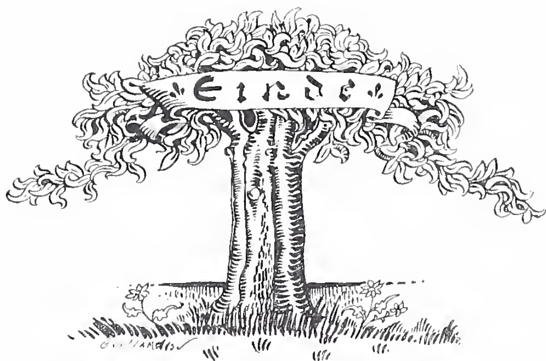
„Ende doe, onder den in dier tide regeerenden heertoghe, die laetste hant aen die kerke gheleyt was, doe bracht Soetken ene garve vlas oppet outer, ene scone, volle garve van hunderen eighenen vlasse, waervan si die hemdekens voer die Maghet ende haer kindekijn ghesponnen hadden, ende ooc dien roden siden draet, die lanc noch daerna in der kerken bewaert bleef."

En tot vóor een dertigtal jaren toonde men nog in de kerk van O. L. Vr. te Alsemberg een onogelik restje van dat wondere vlas en enkele, onogelike flarden van het door de meisjes gesponnen linnen.

Maar de drie kleine, eikenhouten spinnewieltjes, die, naar de sage gaat, honderden van jaren op het Maria-outaar achter de gouden kandelaren gestaan hebben, en er, zooals zeer oude lieden mij in de jaren zestig vertelden, noch tot „de besloten tijden" (1794-1799) van het vorige jaarhonderd gestaan hadden, zijn, van de aanvang van deze eeuw, spoorloos verdwenen ....

Alleen de tronk van de oude linde, die eens zijn witte bloesempjes strooide op de blonde hoofdjes van de vrome kinderen, staat noch altijd op hetzelfde plekje, waar eens het bloeiend hofke was van Soetken, Berga en Berlindis.

April—Mei, 1898.

Deze bijdrage is op uitdrukkelijk verlangen van den schrijver afgedrukt in de zoogenaamd vereenvoudigde spelling, niettegenstaande daardoor de spellingseenheid, voor ons tijdschrift gewenscht, wordt verbroken.

De Redactie van *Elseviers*, niet overtuigd dat de, door de voorstanders der vereenvoudiging aangeprezen schrijfwijze een voldoende verbetering is van de spelling de Vries en te Winkel, wenscht hierbij met nadruk te verklaren, dat zij slechts bij uitzondering stukken in „Vereenvoudigde" wenscht op te nemen; dat die uitzondering slechts gemaakt zal worden voor medewerkers op wier steun de redactie hoogen prijs stelt en dan nog maar alleen voor zuiver letterkundige bijdragen.

Opstellen in „Vereenvoudigde" over kunst of populair wetenschappelijke onderwerpen kunnen in geen geval worden geplaatst. RED

MIDDENEEUWSCHE STEDEN.

„Van Gent naar Rouaan."

DOOR

J. G. VELDHEER.

Nu in onzen tegenwoordigen tijd geen sprake meer is van één groot leidend beginsel, waaronder groote menschengroepen — volkeren — zich dicht aaneensluitend, door één groote overeenstemming in het vol-krachtig streven naar één groot doel, nauw vereenigd in staat, tot het stichten van weergalooze monumenten van dit machtig kunnen; voelen we bij den aanblik van de restes, die hier en daar nog zeer talrijk over zijn uit de middeneeuwen, al heel sterk hoe beginselloos onze tijd met zijne kringetjes en groepjesvormende maatschappij van kleine persoonlijke belangen, allen hoegenaamd geen voeling met elkaar houdend, daar tegenover staat.

En nòg zijn er daar, van die krachtige overblijfselen van eenheid in willen en kunnen; als zoo vele bewijzen van het met onverwoestelijke kracht streven naar het ideaal, dat de gemeenschappelijke idée in zich had.

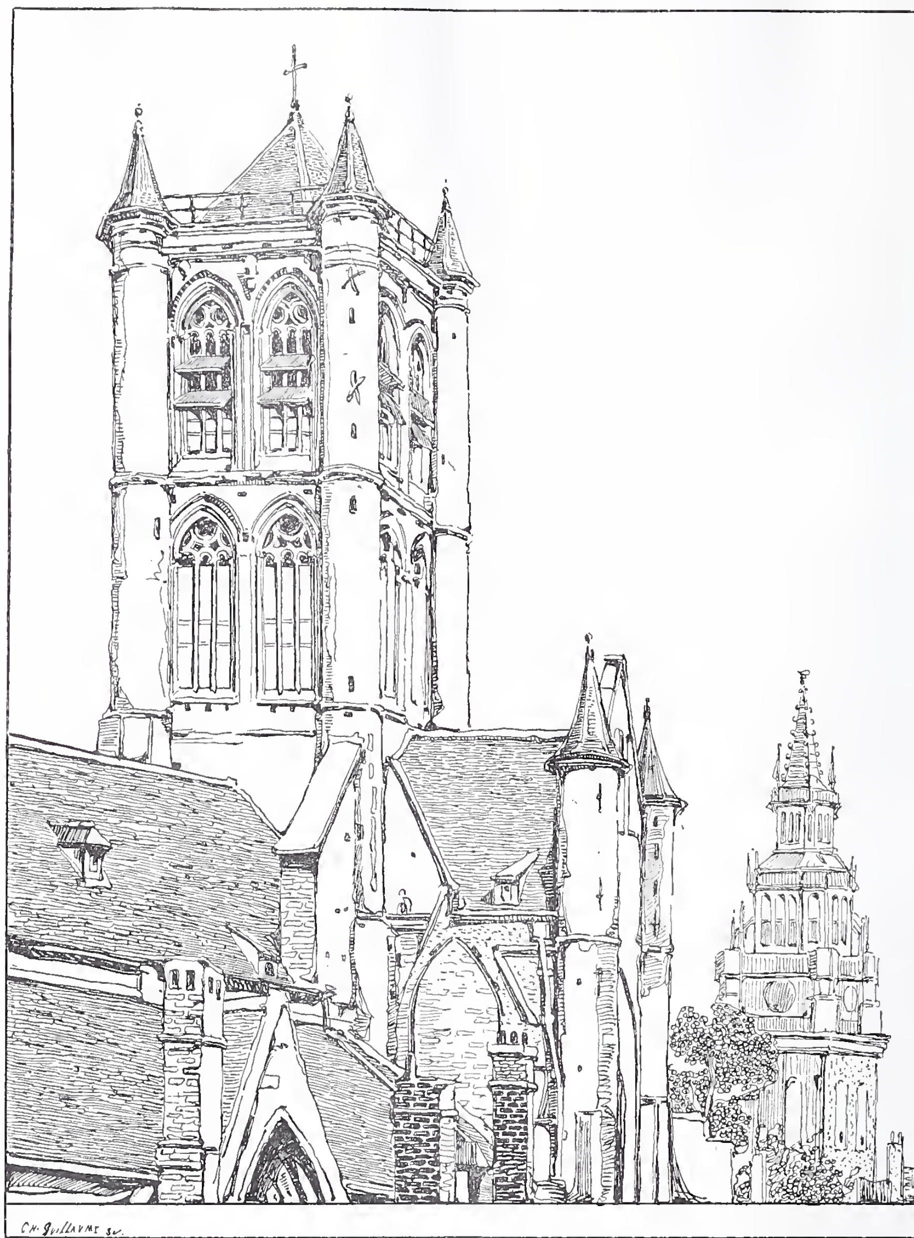
Alles toèn tot basis het geloofsleven, dat vereenigd met het daaruit voortspruitend geestesleven zich niet alleen in de kerk maar ook daarbuiten in alle omstandigheden van het leven, in alle levens-noodzakelijkheden, die men schiep, deed gelden.

En nu? Gaan we eens buiten de grenzen van Holland. We hebben zoo veel en zoo dikwijls gehoord van Gent, die oude stad, waar vorsten eens een woonplaats hadden; waar hunne hofhouding een praal en een pracht ten toon spreidde zóó groot, dat wij ons daarvan in onzen nuchteren tijd van duldelooze dorheid, geen flauw denkbeeld kunnen vormen. Onze straten, onze woningen, onze nieuwe stadswijken wat zijn ze, in hunne rechtlijnigheid, anders dan bewijzen van verveling en van gebrek aan geest? Die straten waarin karakterloosheid en duffe wansmaak hoogtij schijnen te vieren, waar spreken ze anders van, dan van een fletse navolging van een vroegere kunstperiode. Zoo ook in Gent. — Uit het besmookte gore station komend, al dadelijk een ontgoocheling. Waar is ze gebleven, de vroegere grootheid? Waar zijn ze, die getuigen van de machtige kracht, dier oude stoere bouwmeesters.

Vóór ons een groote met bloemen en heesters beplante vlakte, met gebouwen omzoomd, die door hunne antieke allures ons wrevelig het hoofd doen afwenden. En op dit plein komen ze van alle zijden met eentonige strakheid op ons toe, die met franschen smaak kwistig uitgedoschte huizenrijen; allen met dezelfde oppervlakkige versierselen ontsierd, die wij, tot vervelens toe, met Parijs als voorgangster met eindelooze herhalingen in elke stad van eenige beteekenis tegenwoordig hebben aanschouwd.

Ja, hierin heeft men in deze eeuw wèl eenheid bereikt. Zich te hullen in

het gewaad aan een ander en al misstaat dit kleed ook, dit doet minder ter zake. Het alleen zaligmakende geloof in den goeden *smaak* der Parijzenaars beheerscht alles.

De Sint-Nicolaas-toren te Gent.

Toch duurt deze disillusie niet heel lang. Niet zoodra zijn we de eerste straat (nouvelle rue) ten einde of we zien ze in een schoone reeks voor ons oprijzen, de Sint-Bavo, de Belfried-toren, de Sint-Nicolaas Kerk, stoere

getuigenissen van een grooten tijd. Allereerst de Sint-Bavo, breed en sterk in den grond geworteld, zijn toren vierkant omhoog stuwend; daarachter de Belfried of Beffroi, wat spitser van vorm, een weinig ontsierd door een in deze eeuw daarop geplaatsten ijzeren spits, en dan, de oudste kerk, die de anderen zag geboren worden, de Sint-Nicolaas.

De kathedraal van Gent, de Sint-Bavo, waar aan de Oostzijde het bisschoppelijk paleis in de negentiende eeuw is aangebouwd, is in het bezit van groote kunstschatten.

Een harer grootste rijkdommen is zeker wel het meesterwerk van Hubert en Jan van Eyck: De aanbidding van het Heilige Lam.

Bij geopende vleugeldeuren stelt dit altaarstuk de vervulling van het Heil symbolisch voor door de aanbidding van het Lam en door de bron des levens. De hemelen zijn geopend en God de Vader, bedekt met de Tiara, zegent het verzamelde volk. Aan Zijn rechterzijde zit de Heilige Maagd, gehuld in een lang hemelsblauw gewaad, het lange blonde haar met een diadeem bijeengehouden; lezende in het boek der waarheid. Aan God's linkerzijde Johannes de Dooper gekleed in een groenen mantel. De hoekgestalten stellen het gevallen eerste menschenpaar en Abel en Kaïn, voor. Het geheel is van heerlijk volgehouden soberheid, en als men weet dat met het schilderen van dit werk, dat een geschenk is geweest van Jodocus Vyts, een aanzienlijke Gentenaar uit de vijftiende eeuw, jaren voorbijgingen, dan kan men niet anders dan die tijden benijden, toen de kunstenaar zich met de absolute rust, die een eerste voorwaarde is voor het scheppen van onvergankelijke dingen, aan zijn werk kon wijden.

In onzen haastigen tijd, nu alles een zaak van snelheid is geworden, nu de broodvraag alles ter zijde zet, is 't niet te verwonderen, dat er zooveel voortgebracht wordt, dat weinig of niets met toegenegen liefde voor het handwerk te maken heeft.

De Sint-Nicolaas kerk is inwendig zeer gemoderniseerd, 't contrast tusschen haar uiterlijk en innerlijk is zoo groot, dat men wijzer doet den indruk dien deze grijze kolos maakt, niet te verzwakken door een blik in het inwendige van het gebouw.

Maar er zijn in Gent nog brokstukken, die ons de oude tijden goed voor den geest roepen. Dwaal maar eens rond in den omtrek van deze oude kerken. Er zullen oogenblikken zijn, dat ge u eenige eeuwen terugwaant.

In de nabijheid van de jammerlijk verwaarloosde ruïne van het kasteel der graven van Vlaanderen èn op de Vrijdagsmarkt komen ze u helder voor den geest, die oude Vlaamsche steden met hare trotsche kasteelen, burchten en reusachtige kerken. En banieren wapperen, helmen en speren glinsteren, het volk in bont gewemel langs de straten; we wonen het bij, zoo'n kerkelijk feest met zijnen rijken pracht en praal: daar buigen zich allen gelijk ter aarde; de trotsche edelen en ridders, de hoogmoedige burgers, de ijverzuchtige kooplieden en het geringe volk.

Toch vraagt de vreemdeling, die in deze stad vertoeft, en opmerkt hoe de

eischen van het oogenblik: snel en gemakkelijk verkeer, die zich vooral in deze nijvere fabrieksstad doen gelden; zich angstig af, hoe lang de piëteit voor overgebleven grootheid uit vroeger tijden het zal volhouden tegen den steeds luider en luider zich uitenden drang naar verandering. Dan voelt men zich rustiger in een stil provinciestadje als Yperen; ook hier veel merkwaardigs uit een roemruchtige periode, maar rustig, verlaten en stil is het stadje, als treurend over eigen ondergang. Hier geen toestanden, die maken dat alles wat met 't tegenwoordige strookt moet vernietigd worden. De bevolking trotsch op

Ruïne van het kasteel der graven van Vlaanderen.

hare monumenten; de bewoners als 't ware zich nog niet één voelend met de toestanden van nu, zich vroegere heerlijke tijden terugdroomend en allen met trotsch sprekend over het schoone van hun stad.

De stad moet wel zeer achteruit gegaan zijn, als men die machtige reuzenbouwwerken ziet, die vroeger noodig waren tot steun van handel en nijverheid.

De imposante Hallen met haren Beffroi, alles van ongeëvenaarde afmetingen, geven ons eenig denkbeeld van de groote levenskracht dier vroegere bevolking.

In de veertiende eeuw, wordt Yperen gezegd twee honderdduizend inwoners

gehad te hebben; vierduizend weefgetouwen zouden toen bij de hoofdzakelijk uit wevers bestaande bevolking, in gebruik geweest zijn. Volksoproeren en het verbranden van hare voorsteden in 1383 door de Gentenaars, welke vele wevers noodzaakten op andere plaatsen zich te vestigen, deden haar gevoelig nadeel; terwijl de stad den grootsten slag ontving, toen Lodewijk de Veertiende, na een hardnekkigen strijd, de stad zegevierend binnentrok, haar liet ommuren en tot een sterke krijgsplaats maken.

Hierdoor werd alle handel verstikt en zoo gruwzaam leed zij onder het krijgsgeweld, dat ze zich nimmer meer uit dien vervallen toestand heeft kunnen opheffen en tot heden ten dage slechts een schim te aanschouwen geeft van vroegere grootheid.

Voor den negentiend' eeuwschen bezoeker is dit niet de slechtste kant van het geval geweest, want zoodoende is veel gespaard gebleven van wat anders door veranderde eischen, door onoordeelkundig ombouwen zou geleden hebben.

Wie, die ooit Yperen bezocht, heeft niet op het reusachtige plein voor het machtig opbouwsel: de Hallen gestaan en vol ootmoed zich heel klein gevoeld tegenover deze schepping van groote kunstenaars. Hunne namen zijn wellicht niet allen bekend gebleven, maar heerlijk staat daar, de eeuwen trotseerend, de getuigenis van hun harmonisch denken en samenwerken.

De bouw van den Belfriedtoren en den oostelijken gevel werd in 1200 onder Boudewijn van Constantinopel, graaf van Vlaanderen begonnen, om in 1230 weer te worden gestaakt. In 1285 werd het werk weder opgevat en de Westelijke en Noordelijke gedeelten op hun beurt opgebouwd en voleindigd in 1304. Dit hechte bouwwerk werd door het groote gilde der lakenwevers in gebruik genomen voor opslagplaats, werkplaats en markt.

Uit het midden van den uitgestrekten voorgevel rijst plechtstatig de Belfriedtoren omhoog, aan de vier hoeken versierd met achtkantige torens. Ter weerszijden van den hoofdtoren strekken zich de gebouwen van het vroegere lakenweversgilde uit. Als men weet dat deze een lengte hebben van honderd veertig Meter, behoeven we niet te zeggen wat een onvergetelijken indruk van geweldige grootheid dit bouwwerk op den aanschouwer maakt. Ter Oostzijde van de Hallen bevindt zich de zoogenaamde „Nieuwerck" in renaissance stijl opgetrokken, dus van jonger datum dan het hoofdgebouw zelve.

Toch maakt dit bijgebouwde gedeelte, hoe ook verschillend en achterstaand bij haar krachtigen nabuur, een behagelijken indruk.

Midden in den voorgevel was vroeger de kapel der Schepenen, aan beide zijden omringd door hunne particuliere kantoren. In 1794 werd zij door de fransche troepen geplunderd en alleen het groote gothische raam en de drie muurnissen herinneren nog aan de oorspronkelijke bestemming van dit gedeelte van de „Nieuwerck." Tegenwoordig zijn er de verschillende gemeente-bureaux gevestigd.

Inwendig beantwoorden de Hallen in grootschheid van opvatting geheel aan het uiterlijke aspect. De „grande Salle des Halles" neemt de geheele verdieping van de lakenhal in en heeft een oppervlakte van 2472 vierkante Meter.

De open eikenhouten kap, de versierde kraagstukken der balken, de diepe vensternissen en banken geven door hunne mooie verhoudingen een groot denkbeeld van de kennis der bouwers. Men heeft in deze eeuw de zaal doen beschilderen met verschillende voorstellingen uit de geschiedenis van IJperen. Hoe verdienstelijk dit werk in meerdere opzichten ook is, toch gelooven we niet dat dit volkomen strookt met de bedoelingen der oude bouwmeesters, en of zij de geweldige grootheid van dit interieur wel verhoogen, blijft een open vraag.

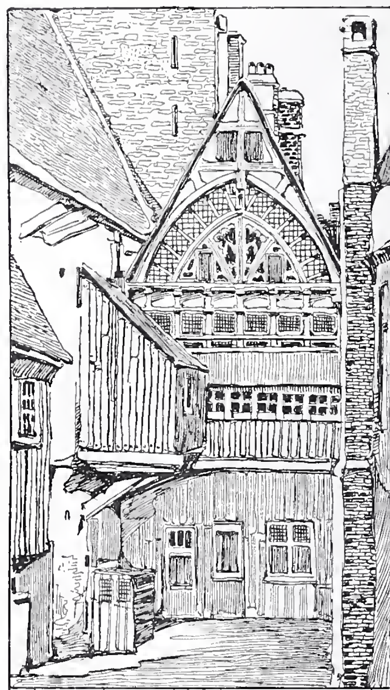
In het gedeelte der zaal, dat Pauwels met muurschilderingen versierde, daarom wel de „Salle Pauwels" geheeten, voert een deur onder de schildering, die het huwelijk van gravin Mahaut verbeeldt, naar de Schepenzaal, die tot het onderste gedeelte van het gebouw behoorde.

Hier was 't dat machtige poorters vier eeuwen lang als vorsten huisvesten, recht spraken en op hun beurt weer vorsten van geboorte ontvingen.

De zaal werd in het begin der zestiende eeuw met overdadige weelde opnieuw ingericht. Ook hier deden fransche troepen in 1794 alles verdwijnen.

De vroegere praal en pracht verdween en van de gobelins en rijke meubels is niets meer te bespeuren.

Wanneer we eindelijk de Hallen verlaten vergete men niet even een kijkje te nemen op de binnenplaats van het aan de Hallen aangebouwde raadhuis. De overhangende kantoren, met de sierlijke houten bovengevels der Schepenzaal en boven dit alles als een machtig beschermer de imposante Belfriedtoren, maken een onvergetelijken indruk.

Binnenplaats van het stadhuis te Yperen.

Achter de Hallen, tegenover het stadhuis verheft zich de Kathedrale Kerk van IJperen, gewijd aan St. Maarten. De romaansche brokstukken aan het koor wijzen genoegzaam haar hoogen ouderdom uit. De gothische vensters van het koor zijn omvat in romaansche arkaden, terwijl een mooie balustrade rondom de kap aan het geheel veel gratie verleend.

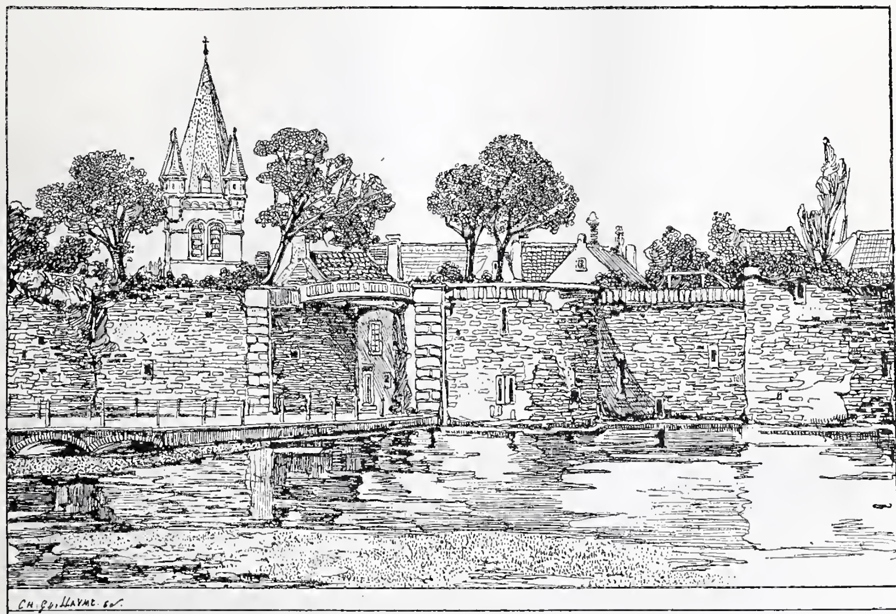
Het transept en verdere gedeelte der kerk zijn uit later tijdperken en hebben door den tand des tijds veel geleden. De toren moet in 1433 begonnen zijn en is heel sober gehouden.

Als we de stad verder doorkruisen zullen we nog heel wat huizen en gebouwen, ja soms geheele straten op onzen weg ontmoeten met merkwaardige gevels, en 't langst zullen we ongetwijfeld vertoeven in de sterk bevolkte

wijk van Sint-Pieter, haar naam ontleenend aan de oudste kerk van IJperen, en naar men zegt in 1073 door Robert le Trison begonnen. In deze levendige wijk voorzien de vrouwen in hun onderhoud met de vervaardiging van die fijne kant, welke onder den naam van „Point de Valenciennes" bekend is.

Bij elken pas ontmoet men ze, de kantwerksters, voor hunne deuren in de schaduw zittende, somtijds in kleine groepjes vereenigd. Stil-zwijgend doen ze tusschen hunne vlugge vingeren, zonder zich schijnbaar ooit te vergissen, de overtalrijke klosjes op hun kantkussen met rusteloos getik, heen en weer vliegen.

In deze wijk, aan het einde der Rijsselsche straat, bestaat nog een geheel houten huis. Zonder dat de voorgevel nu juist uit een schoonheids oogpunt zoo merkwaardig is, heeft dit huis uit 1400 toch nog de verdienste bewoon-

De Rijsselsche Poort (Yperen).

baar te zijn en ons zoo te veroorloven een denkbeeld te krijgen van het aspect dat in de middeneeuwen, vlaamsche steden hadden. Dicht bij dit woonhuis is een van de mooiste brokstukken der oude wallen: de Rijsselsche Poort. Drie geweldige torens, in 1395 gebouwd en nu gedeeltelijk afgebroken, verdedigden dezen stadsingang.

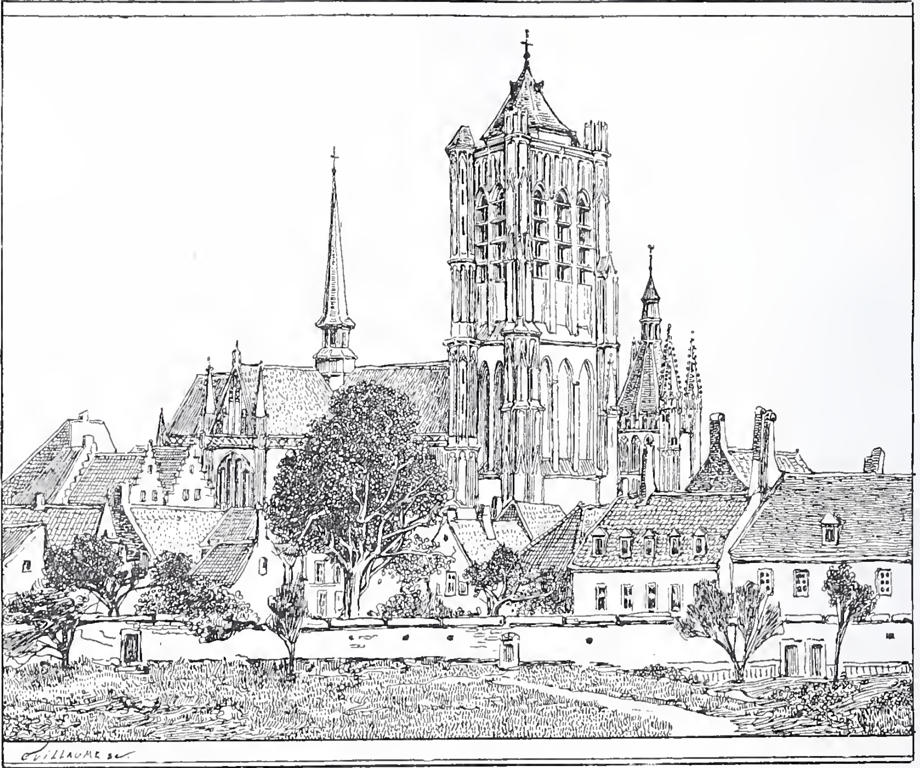
Als van zelf doet de naam van deze Poort bij ons den wensch rijzen eens te zien wat er van het oude Rijssel, vroeger een vlaamsche stad, nu tot Frankrijk behoorend, is overgebleven, maar groot is dan de teleurstelling.

Is deze op en top negentiende-eeuwsche stad, werkelijk van zoo grooten ouderdom, is men geneigd te vragen, want aanvankelijk is in deze moderne fabrieksstad geen spoor meer te vinden van vroegere grootheid, taal en bevolking.

Ziellooze rechte straten met een druk levendig verkeer, strekken zich in een zelfde orde van smakeloosheid uit, en bij de openbare gebouwen uit deze eeuw is 't al niet beter gesteld.

In het stadhuis, dat men beter doet met gesloten oogen voorbij te gaan, was vroeger een collectie oudheden, nu verplaatst naar een afzonderlijk gebouw, te zien uit vroegere tijden en daar kan men zich vermijden in de mooie dingen die onze voorouders gemaakt hebben.

Hoe komt het dan toch, dat wij maar steeds stom en blind blijven voor die overtalrijke overblijfselen uit een heerlijk kunsttijdperk? Waarom voelen

Gezicht op Yperen.

we ons niet, door eendrachtig willen opgewekt, tot dit groot samengaan te komen, die de middeneeuwers in hunne scheppingen bereikten? Of gaat men wellicht dit alles met een medelijdend lachje voorbij en denkt, wat waren die menschen toch mal, dat ze voor eeuwen wilden opbouwen, wat ze te zeggen hadden?

Het museum bezit een belangwekkende collectie teekeningen van oude Italiaansche meesters. Als ik u vertel dat er een tiental van Bartolommeo, een zevental van Giotto, teekeningen en prenten van Mantegna, Masaccio, Veronese en Corregio; dat Duitschers als Cranach, Dürer en Holbein ver-

tegenwoordigd zijn, dan zal men wel met ons eens zijn, dat 't een bezichtiging overwaard is.

Geen der openbare gebouwen heeft overigens iets wat uitwendig op veel schoonheid aanspraak mag maken. De gothische Sint-Catharina kerk maakt hierop een gunstige uitzondering. De andere kerken steken met hun Grieksch tempel-gedoe, hier armzalig tegen af.

Al is de indruk, dien de eerste Fransche stad op ons maakt, niet gunstig, we betreden nu toch een bodem, die evenals 't noorden van Italië, de heerlijkste scheppingen uit de middeneeuwen te aanschouwen geeft.

Dit noordelijk deel van Frankrijk is zoo rijk aan grootsche monumenten, de stof is zoo uitgebreid, dat 't ons leed deed, hier en daar maar een enkel brokstuk te kunnen zien en dat ons bezoek zich tot een tweetal steden moest beperken: Amiens en Rouaan. Amiens om hare kathedraal, Rouaan om hare paleizén, kerken en middeneeuwsche huizen. —

De Notre-Dame van Amiens, geheel vrijstaand op een ruim plein, moet men zien tegen den avond, wanneer het bouwwerk in wondere pracht zijn silhouet tegen de heldere lucht afsteekt; en luchtbogen en pinakels in één opklimmende zich verfijnende reeks opwaarts rijzend, het geheel hullen in een teederen mantel van dof-witte kant.

De hoofdfaçade heeft drie diepe portieken, rijk met beeldhouwwerk versierd. In de tympan van de middenpoort is in steen het laatste oordeel uitgehouwen, in de ronding der bogen wordt in honderd vijftig beelden de rangschikking in de engelkoren voorgesteld, de groote beelden ter zijde: de apostelen met verschillende heiligen, in de daartusschen gelegen ruimte: Christus een leeuw en een draak vertrappend, met de rechterhand zegenend uitgestrekt. Dit beeld is bekend onder den naam: „Beau Dieu d'Amiens".

Aan de zijkanten worden door verschillende figuren de wijze en de dwaze maagden uitgebeeld en in een rij medaillons de Deugden en Zonden en verschillende symbolische voorstellingen van beroepen en handwerken.

De rechterportiek heeft in de tympan een voorstelling van de graflegging en Hemelvaart van de Heilige Maagd; wat lager het eerste menschenpaar, aan de zijden, de aankondiging, de visitatie etc. De linkerportiek is gewijd aan Sint-Firmin, apostel van Picardië (de hoofdstad van Picardië is Amiens), de tympan verbeeldt het vinden en de verheerlijking van zijn overblijfselen.

Hoog boven de frontons van de drie portieken een nissenrij met de 22 koningen van Juda; daar boven weer een roosvenster van geweldigen omvang (35 meter omtrek) en aan den top een gallerij die de beide onvoltooide torens, verbindt.

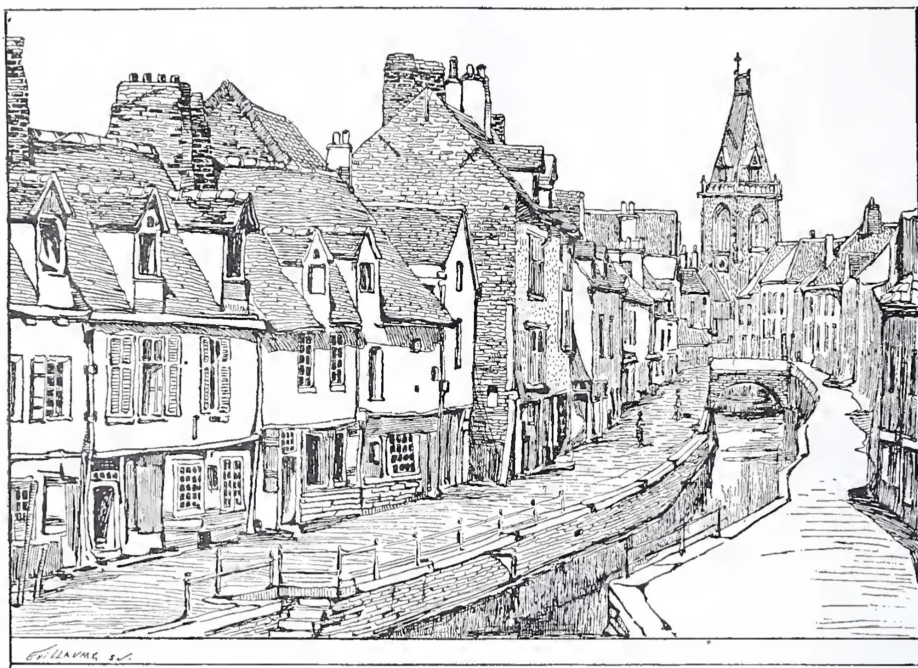
Het inwendige der kerk met zijn reusachtigen middenbeuk van twee en veertig Meter hoogte (dus anderhalf maal zoo hoog als de door zijn afmetingen vermaarde middenbeuk der Sint Bavo te Haarlem) is niet minder grootsch.

De geschilderde glazen in de roosvensters van het Zuider- en Noorder-Transept, vol heerlijke pracht. Dit is geen glas meer, hier fonkelen diamanten, paarlen en edelgesteenten in wonderbaren gloed.

Het koor, met aan weerszijden de graftomben van de stichters der kerk, is jammer genoeg een beetje ontsierd door een achttiende-eeuws hekwerk, dat in zijn ijzeren schraalheid zeer afsteekt bij de rijk geornamenteerde eikenhouten afsluitingen aan de beide zijkanten. Achter het hoofdaltaar de grafsteen van den Kanunnik Lucas, versierd met het beeld van de Heilige Maagd en een weenende engel, bekend onder den naam van „l'Enfant pleureur", en daarachter de Onze Lieve Vrouwekapel met wonderschoone diepblauw beschilderde vensters.

Maar laten wij niet meer zeggen van dit heerlijk kunstgewrocht; met woorden is 't onmogelijk weer te geven wat men voelt bij het aanschouwen hiervan.

Wenden we ons bij het verlaten der kerk een weinig naar links dan komen

Oud buurtje in Amiens.

we welhaast in een der oudste stadsgedeelten van Amiens. Al zijn de huisjes hier en daar ook wat gemoderniseerd, de bewoners waren zelf te arm, om in navolging van hun meer gezeten medeburgers, hunne woningen verder te misvormen.

Een stroompje slingert met grillige bochten door dit stadsgedeelte; door een nauwe sleuf stroomt het verder en verder om eindelijk bij een plotseling ombuigen der gracht spoorloos te verdwijnen. De straatkeien zijn voor onze verwende voeten wel wat al te primitief, maar er valt te veel in kleur en lijnenspel te genieten, dan dat we daaraan veel aandacht zouden schenken. De zon tintelt op de roode gemetselde daken, gebroken en hoekig vallen de schaduwen op het ruwe plaveisel. In het stil stroomend, grondeloos diepe

riviertje flikkeren hier en daar zonnelicht-vlekjes als witte paarlen op een zwarten grond. Traag loopt een armoedig vrouwtje voort, in onbewuste harmonie met hare vergrijsde omgeving, en ver waant men zich van het woelig boulevardgedruisch.

Laten we onzen tocht besluiten met Rouaan en doen we vooral den spoortocht niet met den sneltrein. De landstreek, die we doortrekken is te mooi om ze met onverschillige haast door te vliegen. Langs zacht glooiend heuvelland, voert de weg, waar witgepleisterde huisjes in de vroolijke voorjaarszon als groote bloemen op een groenen fond, schitteren.

De trein, nu eens boven op den heuvelrug voortspoedend, dan weer dalend, zich door een nauwen ravijn dringend, met bliksemsnel voorbijflitsen van onbestemde brokken groen en grauw, zich schurend langs rechtopstaande wanden. Dan weer met donderend geraas door een tunnel gierend, tot ten laatste hoog den bergrug opklimmend, wij vóór ons in de diepte de stad haar reuzenleden zien uitstrekken.

Met een wijden bocht beschrijft de trein, in een grooten cirkel de stad omvattend, zijn loop, om die eindelijk te eindigen aan het Gare du Nord. Hier stappen we uit en dalen af in de stad. Nogal teleurgesteld, ook hier weer kaarsrechte straten te zien, scherp en scheefhoekig gekruist door wegen en paden, die eveneens aan rechtlijnigheid niets te wenschen overlaten; stappen we een beetje ontgoocheld verder.

Lang duurt deze disillusie niet, want na een vijftal minuten loopens komen we vanzelf terecht op het groote Marktplein met de oude Hallen, waar de levendige Franschman met veel grappen en snakerijen zijn waar aan den man tracht te brengen. Overal staan dames, vergezeld van hunne dienstboden, die op dit oogenblik niet anders te doen hebben dan het door hunne meesteres gekochte te dragen, hunne inkoopen te doen. Alles op huishoudelijk gebied, zoo gek kan men het niet bedenken, is hier te krijgen. Zoowel de slager als de groentehandelaar zijn aanwezig; zoomin de man met keukengerei als de handelaar in allerlei huishoudelijke geriefelijkheden mankeeren op het appèl.

Een paar pas verder zijn de levendige Seinekaden, breed en frisch en met een mooi uitzicht op de in 't verschiet weggrijzende heuvelen. Hier treft men de stad in haar volle handelsverkeer; stoere, achter elkander gespannen werkpaarden, trekken onder luid geschreeuw en zweepgeslag moeizaam zware lasten opwaarts. Op een hooger punt gekomen, staan beesten en voerlieden als zwarte silhouetten tegen de heldere lucht uit.

Een bezige, bij elken zijweg zich verdeelende menigte dringt haastig voort en een beetje verward door die onverwachte drukte, slentert men doelloos voort. Nieuwsgierig de ons kruisende straten even inkijkend, een beetje teleurgesteld over het gewone der te ziene dingen, worden we bij de rue du Bac tot plotseling stilstaan genoopt door het voor onze verbaasde oogen oprijzen der Kathedraal.

Geweldig is de indruk, dien dit reuzengevaarte op den onvoorbereiden voorbijganger maakt.

Ombouwd en omringd door middeneeuwsche huizen, vormen deze in hunne grootsche en zware soliditeit een treffend geheel met de Nôtre-Dame.

Reeds in de dertiende eeuw schijnt men met den bouw der kerk begonnen te zijn, maar door voortdurende restauratie zijn deze oude gedeelten allengs meer overgegaan in den stijl die nu aan het geheel zijn algemeen karakter geeft.

De façade is van groote rijkheid. Het middenportaal is geflankeerd door twee van elkaar afgescheiden torens, die uit verschillende stijlperioden, met hunne breede grondvesten, aan den hoofdgevel een grootsch karakter geven.

De rechtertoren, waarvan gezegd wordt dat het inwendige een overblijfsel moet zijn van een heel vroeg daar ter plaatse gestaan hebbende kerk, is van eenvoudiger constructie dan den linkertoren, „la Tour de Beurre" genaamd, omdat ze gebouwd is van het geld diergenen, welke voor een zekere som het recht kochten gedurende de vasten boter te mogen gebruiken.

De derde toren gebouwd op de snijding van transept en middenbeuk had tot 1822 een steenen spits, in dit jaar werd ze evenwel door den bliksem getroffen en geheel vernield; toen heeft men het ongelukkige denkbeeld gekregen, een zeer smakeloozen, ijzeren geheel à jour bewerkten spits toeloopenden toren hierop te plaatsen. — Het eenige belangwekkende hiervan is de enorme hoogte, namelijk 148 Meter.

„Rue du Bac" te Rouaan.

Het inwendige, hoewel van zeer belangrijke afmetingen (136 M. lengte, 32 Meter breedte en 28 M. hoogte) steekt natuurlijk door hare mindere hoogte nogal af bij hare zuster in Amiens.

Ook hier is het koor door een achttiend-eeuwsch hek bedorven. In de Onze Lieve Vrouwe kapel zijn vele standbeelden van gestorven Rouaansche grooten, onder anderen het graf van Louis de Brézé, dat in zwart en wit marmer door zijn weduwe, Diane de Poitiers, de bekende maîtresse van Henri II, werd opgericht.

Achter de Kathedraal in Rouaan.

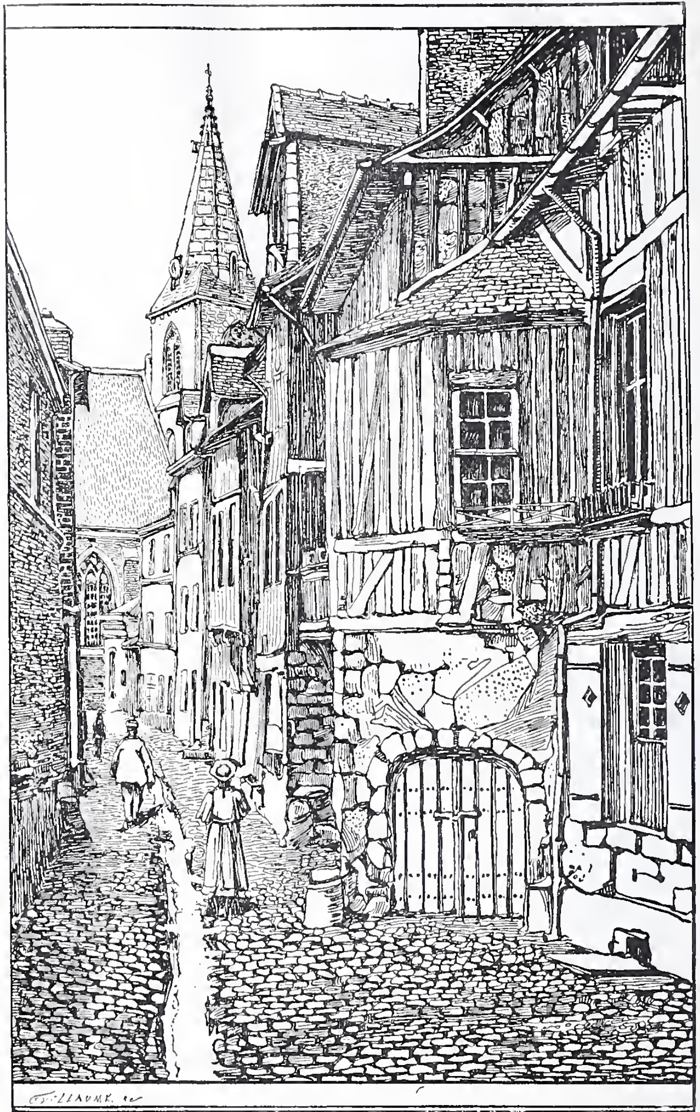
Aan de kerk is het paleis van den aartsbisschop verbonden, dat met zijn bijgebouwen een allerschilderachtigste binnenplaats omsluit.

De geheele Kathedraal is omringd door een reeks middeneeuwsche woonhuizen. Men heeft het, helaas, in den laatsten tijd noodig gevonden, het kerkgebouw geheel van zijn ombouwsels te ontdoen en men is nu druk bezig met sloopen. Geen ander effect zal bereikt kunnen worden dan een grootsch gebouw als een vloek te doen afsteken tegen de moderne winkelpaleizen en woonhuizen, die de plaats hunner krachtige voorgangers gaan innemen.

Recht tegenover de hoofdfaçade mondt de rue de la Grosse Horloge uit, bekend door het groote van vrij leelijk renaissance ornament omgeven uurwerk, dat zich boven een de straat overspannende poort bevindt. Rechts daarvan is de Tour-de-la-Grosse Horloge, de Belfried van Rouaan, een bouwwerk uit het einde der veertiende eeuw, dat door den tijd zeer geleden heeft en aan zijn voet door een allerleelijksten Lodewijk-vijftien-fontein met een in bas-relief uitgevoerde voorstelling van Alphée en Aréthuse, ontsierd is.

Links afslaande naar de rue Jeanne d'Arc, komen we nog menig brok-

stuk van gestorven kunst op onzen weg tegen. In de eerste plaats de Sint-Andreas-Toren en daarachter, een, door de goede zorgen van het gemeentebestuur van Rouaan, dat zich in dit geval eens heeft willen herinneren dat het ook verplicht was iets te behouden van al het vroegere schoon; hierheen overgebrachte mooie renaissance houten voorgevel.

„Rue des Matelas" te Rouaan.

Het stadsgedeelte waar we ons nu bevinden móet vroeger wel het meest uitgemunt hebben door groote schoonheid. Op betrekkelijk geringe afstanden van elkaar verwijderd, vindt men hier, het beroemde Hôtel du Bourgthéroulde, tegenwoordig in gebruik bij de Comptoir d'Escompte, het Palais de Justice, en de Sint-Vincentius met hare vijf beuken zonder transept, hare mooie eikenhouten deuren en geschilderde glasramen.

Al voortgaande vind men in deze merkwaardige stad nog talrijke overblijfselen van vroegere kunst, die jammer genoeg, allen afzonderlijk staan en een hevig contrast vormen met de koudhartige handelsgeest uitademende omgeving.

Toch zijn er nog wijken, die, hoe ook tot armoede vervallen, nog een tamelijk goed denkbeeld geven van vroegere grootheid. De „rue eau de Robet" bijvoorbeeld, de uit hout en cement samengestelde huizen, trapsgewijze elkaar van boven naderend, de lucht in een blauwe streep daar tusschen door

trillend, het zwarte grachtwater overwelfd door zware steenen bruggen, die naar even zoovele nauwe stegen voeren, welke op hun beurt als een grooten stralenbundel toeloopen op het Plein waar de rijke laat-Gothische Sint-Ouen praalt.

Achter het koor der Sint-Ouen ombuigend komen we in het tegen den bergrug opgebouwde deel der stad, en hier hebben de straten in grillige bochten zich opwaarts slingerend nog al de charme van eertijds. Van af de Romaansche Sint-Vivien door de nauwe rue des Matelas, de steile rue des Capucins opklauterend, een beetje smerig misschien, het plaveisel uitermate slecht, maar alles heerlijk van kleur en compositie, is het één langdurig genieten, en boven op den heuvel zien we de stad als een netwerk van fijngesponnen lijngewemel aan onze voeten liggen.

Maar nog grooter is de indruk van de Côte-Saint-Cathérine. Links de Seine in breed wijd-uitwringend zich voortstuwen. Vóór ons, geruischloos stil, in goudgelen glans, met een fijn-optrillen van blauwgrijze en roode vlakken de stad, omvat door een gordel van zilvergrijze heuvelgolvingen.

En als we een tijdlang hebben neergezeten, droomerig luisterend naar de van heel ver komende geluiden, die met zachtruischen als het gemurmel van vele stemmen tot ons komen, dan voelen we, dat dit land, dat tot ons sprak met groote stem van de macht der eenheid uit een lang verleden, ons oprecht lief geworden is en dat we het niet kunnen verlaten zonder een sterk terugverlangen naar een spoedig wederzien dier groote schoonheid.

DE VLAAMSCHE MEESTERS

in de National Gallery van Londen.

DOOR

MAX ROOSES.

Gonzales Coques.

Een familiegroep.

Gonzales Coques bekleedt eene afzonderlijke plaats in de Vlaamsche schilderschool, het meest overeenkomende met die, welke Thomas de Keyser inneemt in de Hollandsche: hij schilderde voornamelijk familieportretten van kleine afmeting. Toen hij rond 1640 tot de jaren gekomen was, waarop hij zijn eigenaardigen trant aannam, stierf Rubens en met hem de hoogste vertegenwoordiger der historieschildering; Jordaens kon nog tot in 1678 in dit vak den roem van Antwerpen ophouden, maar buiten hem was het verval zichtbaar en snel toenemend. Rubens' leerlingen vervaardigden groote doeken, ledig van stof en zonder oorspronkelijkheid van bewerking. Nevens hen trad de kleine en de gemoedelijke kunst meer en meer op den voorgrond. In de laatste toen verloopen honderd jaar waren er in Antwerpen wel voortdurend schilderijen van bescheiden afmeting voortgebracht: heel de familie Breughel had er geleverd en eveneens de Van Balen's, de Teniersen, Sebastiaan Vrancx, van Craesbeeck, om niet eens van de dieren- en bloemenschilders te gewagen; maar het gemoedelijke, het intieme ontbreekt in nagenoeg al deze werken. Zeker de oude Breughel beeldde tafereelen uit het huiselijk leven en uit de volkszeden af, maar gewoonlijk gaf hij hun een moraliseerenden bijsmaak of een algemeene beteekenis. Teniers' tooneelen zijn waarnemingen van het openbaar meer dan van het bijzonder leven der dorpelingen; de stukken van vloeren Breughel en van Hendrik van Balen behandelen onderwerpen aan de fabelleer of aan het zinnebeeld ontleend; de portretten zijn groote staetsiestukken: de bijzondere mensch in zijn huiselijk leven heeft nog geen burgerrecht in de kunst verworven.

Met Coques komt hier verandering in; een heele groep Antwerpsche schilders zoeken hunne onderwerpen in den huiselijken kring der burgerij. Christoffel-Jacob van der Laemen, die spelende en musiceerende gezelschappen, Hieronymus Janssens, die danspartijen, Karel-Emmanuel Biset, die vergaderingen en familieportretten schilderde, Hendrik van Herp, die zijne onderwerpen uit het boerenleven putte, de Ryckaerts, die ze gingen zoeken in de huiskamer van den nederigen werkman, en meer anderen, volgden hem op.

Men mag gerust aannemen, dat de schilders van de huiselijke tooneelen veel leerden van vloeren Breughel en van David Teniers, die den overgang

van het tijdperk der algemeene naar dat der bijzondere onderwerpen vormden; men mag er bijvoegen, dat de bloei der fijnschildering in Noord-Nederland bij beoefenaars en liefhebbers van kunst den ommekeer hielp te weeg te brengen, dien wij hier aanstippen; maar stellig blijft het dan toch, dat onze Antwerpsche schilder met zijnen Spaanschen naam de eerste was, die, met beradenheid en talent, uiting en voldoening zou geven aan den gewijzigden kunstsmaak.

Wij leefden onder Spanje's heerschappij en hoe weinig diep de invloed van den Zuidelijken geest op den onzen ook inwerkte, uiterlijk waren er bij ons volk hier en daar wel sporen van navolging van het regeerend ras te bemerken. En zoo kwam het, dat, toen onze toekomende schilder ten doop werd gebracht, zijne ouders het goedvonden hem met den uitheemschen voornaam Gonzalo te begiftigen. Met zijn familienaam hiet hij Kocks of Cocx, en in die laatste spelling liet hij zich in 1640 nog inschrijven als meester der Lucasgilde. Maar hij vond weldra geraadzaam overeenstemming te brengen tusschen zijn Spaanschen voornaam en zijn Vlaamschen van en daar Gonzales niet te verduitschen was, verspaanschste hij zijn stamnaam en maakte er Coques van: zoo vinden wij hem geschreven in de aanteekening van zijn huwelijk in de boeken van St. Jacobskerk den 11den Augustus 1643.

Hij werd geboren te Antwerpen, in 1614 of 1618. Er bestaat verschil van meening over den datum. Op zijn portret, uitgegeven in 1649 door Jan Meyssens en overgedrukt in Cornelis De Bie's *Gulden Cabinet* van 1661, staat te lezen, dat hij in Antwerpen ter wereld kwam in 1618 en in een akt, aangehaald door den heer Van den Branden *) en verleden den 15den Januari 1666, verklaarde hij zelf 48 jaar oud te zijn, aldus bevestigende de opgave van den graveur. Maar de heer van Lerius zocht te vergeefs in de doopboeken der parochiën van Antwerpen op het jaar 1618 naar zijn naam; hij vond integendeel een Gonzalo of Gonzala Coc ingeschreven den 1sten December 1614. †) De heer Van den Branden ziet in den doopeling van 1614 een zuster van onzen Gonzales. Maar wij moeten doen opmerken, dat deze reeds in 1626—1627 als leerling in de schilderkunst werd ingeschreven in de Liggeren der Sint-Lucasgilde; dus wel wat heel vroeg voor iemand, die in 1618 zou geboren zijn. De twijfel schijnt mij nog altijd geoorloofd over den waren datum.

Wat er van zij, in 1626—7 trad Coques in de leer bij Pieter Breughel den derden van dien naam, in zijn tijd gekend als een zeer verdienstelijke portretschilder. Eerst in 1640—1 werd hij meester in de Lucasgilde; van hetzelfde jaar dagteekent zijn oudste gekend stuk, een jonge geleerde aan zijn studietafel gezeten, terwijl zijne vrouw bij het klavier staat, geteekend: *Gonzales F. 1640* en toehoorende aan het Museum van Cassel. Drie jaar later huwde hij Catharina Rijckaert, dochter van David Rijckaert, tweeden van dien naam, bij wien hij ook in de leer was geweest. Hij maakte zich al spoedig

*) Geschiedenis der Antwerpsche Schilderschool blz. 965.

†) Biographies d'Artistes I. 134.

gunstig bekend, want toen in 1649 zijn portret werd gegraveerd wist men reeds tot zijn lof te getuigen, dat de koning van Engeland, Karel I, hem stukken had besteld, dat de hertog van Brandenburg, Frederik-Wilhelm, groot genoegen in hem vond en dat de prins van Oranje, Frederik-Hendrik, hem hoogschatte. Cornelis de Bie voegt er bij, dat de aartshertog Leopold-Wilhelm en don Juan van Oostenrijk, landvoogden der Zuidelijke Nederlanden, ook van hem hielden en dat de prins van Oranje, hem een dubbel gouden keten schonk,

Voor al de seldsaemheyt van sijne Const-pinceel.
Daer hij 't Nassous gheslacht gevrocht had op 't paneel,

wordt er bij gerijmeld door den zanger onzer kunstenaars, die hem aan Apelles vergelijkt en hem een Phidias roemt. Die keten draagt de schilder op zijn reeds meergemeld portret en toont hij met blijkbare zelfvoldaanheid.

Hij stond zeer bijzonder in de gunst van „'t Nassou's geslacht." In 1645 verlangden Amalia van Solms en de koninklijke prinses van Engeland door hem geconterfeit te worden en den 27sten Mei 1646 liet Frederik-Hendrik hem 450 gulden betalen voor beide portretten. *) Hij schilderde voor denzelfden prins nog een geschiedenis van Amor en Psyche in tien tafereelen, met levensgroote figuren, die zich in de verleden eeuw nog op het kasteel van Honselaersdijck bevonden. Van den Branden verhaalt een grappige geschiedenis over het onstaan van dit werk. †)

Frederik-Hendrik had het werk besteld aan Gonzales Coques en deze vergetende, dat, wie een keurig portretje kan schilderen, daarom juist nog geen historieschilder is, had de taak aanvaard. Was het van eerst af zijn plan geweest zich te laten helpen door iemand, die aan soortgelijk werk gewoon was of ondervond hij bij de uitvoering, dat hem de noodige krachten ontbraken, wij weten het niet, maar vernemen toch, dat hij zich wendde tot Abraham van Diepenbeeck „ een wyt vermaert meester van inventiën" om van hem schetsen voor de weidsche tafereelen te bekomen. Van Diepenbeeck borstelde in der haast eene schets voor het eerste stuk; Coques ijlt er mee naar den Haag en laat ze goedkeuren door den prins; daarop schildert van Diepenbeeck de negen andere. Coques zou hem voor de eerste 20, voor de overige 18 gulden het stuk betalen, wanneer het werk zou voltooid zijn; hij telde hem al vast 60 gulden op rekening. Nu zette hij zich aan het werk en bracht het naar zijn beste vermogen ten einde. Wanneer het voltooid was reisde hij er mee naar den Haag om het daar zelf te toonen.

Hier wachtte hem echter een wreede teleurstelling. Van Diepenbeeck had zijn confrater de leelijke poets gespeeld zijne schetsen te maken naar de gravuren van Raphael's *Amor* en *Psysche* en Coques had niets gemerkt; maar Huygens, een degelijk kunstkenner, had al dadelijk het bedrog ontdekt en toonde de gravuren om iedereen er van te overtuigen. Daar stond nu Coques

*) Oud Holland IX, 189.
†) In zijn hooger genoemd werk bl 968.

vernederd en beschaamd; Amalia van Solms nam de zaak goedig op, aanvaardde het werk en betaalde den 28sten Juli 1648 den bedongen prijs van 2000 gulden. Maar Coques toonde zich minder inschikkelijk; hij weigerde van Diepenbeeck de nog verschuldigde 122 gulden te kwijten. Hieruit ontstond een proces, dat eerst in 1654 afliep met een beslissing der dekens van de Sint Lucasgilde, die oordeelden, dat het werk van Van Diepenbeeck al duur genoeg betaald was met de 60 gulden, die hij op rekening ontvangen had.

Rond denzelfden tijd als de Geschiedenis van Amor en Psyche werd aan Gonzales Coques een der tafereelen van de Oranje-zaal in het huis ten Bosch besteld door Amalia van Solms, namelijk „de Aanbieding der Survivance." Het is best mogelijk dat het ongeval, overkomen bij het afleveren van *Amor en Psyche*, den schilder deed afzien van het nieuwe werk, want niet hij maar Theodoor van Tulden voerde het groote historiestuk uit.

De voorkeur door de prinses van Oranje gegeven aan de schilders uit het zuiden of aan kunstenaars van gelijke strekking: Jordaens, Frans Pietersz. de Grebber, Theodoor van Tulden, Cesar van Everdingen, Geeraart van Honthorst om haren gemaal te vereeuwigen, wanneer in haar eigen land Rembrandt, Frans Hals, Govert Flinck en zooveel anderen in vollen bloei waren, geeft wel stof tot verwondering. De vorstin hadde zich waarschijnlijk tot Rubens gewend hadde deze nog geleefd; zij koos leerlingen of kunstverwanten van hem nu de groote meester uit het zuiden verdwenen was. Om een gelijke reden moet zij Gonzales Coques gekozen hebben om haar portret in klein formaat te schilderen, liever dan zich tot Thomas de Keyser, Geraard Ter Borch, Geraard Dou of een der groote portretschilders van haren tijd te wenden. Want Coques, hoezeer hij zich mocht onderscheiden van zijne landgenooten, en welke ook de invloed der Hollanders op hem mocht geweest zijn, was dan toch nog altijd Vlaming, bezittende de kenmerken, die de Antwerpsche School van die der Noorderburen onderscheidden. De Zuiderlingen schilderden vettig en gesmijdig, waren malsch in hunne vleezen, min of meer theatraal in hunne voordracht; de Hollanders waren in vergelijking keurig van bewerking, vast van vleesch, hoog van toon, puttende uit de werkelijkheid en vijandig aan opgeschroefdheid en pralerigheid van voorstelling. Coques behield ook in zijne kleine fijne stukjes de eigenaardigheden van Rubens' stadgenooten.

Hij schilderde nagenoeg uitsluitend portretten en meestal familiegroepen, vereenigd in de pronkkamer of voor den achtergevel hunner woning; het portret werd aldus onder zijn hand niet meer de mensch, die genomen is uit zijn eigen wereld om geplaatst te worden in een lijst, die hem afzondert van zijn medemenschen en zijne gewone omgeving; de modellen blijven deel maken van hun gezin, leven voort in hun huiselijk midden, dragen bij om een tafereel te vormen, waarin zij minder verplicht zijn te poseeren en zich natuurlijker kunnen houden en bewegen.

Van die stukken bestaan er wel niet bijzonder veel en zullen er wellicht een groot getal verloren gegaan zijn, maar toch vindt men ze, al zij het dan slechts in een of twee exemplaren, in een dozijn Museums of groote verzamelingen van Europa.

Historiestukken schilderde hij niet veel, zijn avontuur met *Amor en Psyche* verklaart genoeg waarom; de Arenberg-galerij te Brussel bezit echter van hem een *Martha en Maria*, het keizerlijk Museum van Weenen een *Rudolf van Habsburg en den priester*, beide in zijn gewoon klein formaat. Hij schildert in verscheiden Galerijzichten de figuren der liefhebbers zooals het koninklijk Museum van den Haag er een van hem bezit, maar deze stukken verschillen eigenlijk niet van aard met zijne familiegroepen. Nog maakte hij kleine tafereeltjes van zinnebeeldige beteekenis of karakterstudiën, zooals de *Vijf Zinnen* toehoorende aan de National Gallery, waarvan het Museum van Antwerpen een tweede exemplaar bezit en voor welke hij zich zelven en gekende personen tot modellen koos; en zoo nog de Zeven Hoofdzonden vermeld in de „Besluijt-reden" van Ogiers' *Seven Hooft-Sonden* hem opgedragen.

De National Gallery van Londen, die behalve de *Vijf Zinnen* nog een vrouwenportret en een familiegroep van hem bezit, is een der rijkst bedeelde verzamelingen, en onder de stukken, welke wij daar vinden, bekleedt dat, waarvan de afbeelding hierbij gaat, den eersten rang, evenals het telt onder de merkwaardigste van Coques' werken.

Een heel huisgezin wordt voorgesteld: vader, moeder, vijf kinderen en een juffer, die bloemen plukt. Vader, met een deftig gebaar en in sierlijke houding, zet den voet op de onderste trede van de trap, die naar zijn rijke woning leidt, hij is geheel in het zwart met breeden witten geborduurden kraag en zwarte, lange, krullende pruik; hij is een man van gewicht, die het weet en toont. Dan volgt moeder, gekleed in een zwart zijden japon, die aan de voorzijde uitgesneden is, in een rooden zijden rok met breeden gouden boord belegd, kanten kraag en mouwen. Zij is de stille ernstige huisvrouw, voornaam genoeg, maar zonder veel vertoon, de kalme dienares — of meesterse — van den winderigen mijnheer. De kinderen steken in het rijke en bevallige pak dier dagen, wel wat moedertjesachtig met hunne lange rokken, maar toch allerliefst. Het jongste der kinderen op één na, loopt aan moeders hand, een vogel op de kruk dragende en dien doende opvliegen met een allerbevalligsten zwaai van hoofd en arm. De oudste der vijf bespeelt een mandolien, nummer twee draagt een pop in den arm, nummer drie rolt den loopstoel van het kleinste voort: laat ons hopen voor den heer des huizes, dat deze zijn jongste spruit een jongen moge wezen. In den achtergrond links ziet men den ingang des huizes met een paar cariatiden tegen de deurposten, rechts eene gebeeldhouwdé fontein, in het midden heeft men een zicht op den tuin en de lucht; op den voorgrond spelen een paar hondjes. Het stuk werd in 1826 van den heer Mettepenning te Antwerpen gekocht, later door Nieuwenhuys aan Sir Robert Peel verkocht en in 1871 met dezes verzameling door de National Gallery aangeworven.

Men kan bij het zien van dat stuk waarlijk niet zeggen, dat Coques van iemand afstamt: hij schildert keurig zonder gemanierdheid en gepierdheid; hij blijft breed en los. Er is wel iets van Rubens in de naïeve waarheid en beweging van de kinderen, wel iets van Van Dyck in de voornaamheid der

Gonzales Coques. — Een familiegroep.

ouders, maar dit zijn niets meer dan weergalmen van den stijl, die toen heel de school overheerschte. Zijn kleur is Vlaamsch, maar herinnert aan die van geen ander schilder in het bijzonder. Alles te zamen is hij een zeer smaakvolle en talentvolle kunstenaar, oorspronkelijk genoeg om zijn eigen plaats te veroveren en te behouden; niet dat die plaats zoo hoog is, maar het is de zijne, en hij mag er fier op zijn. Hij bracht de fijnschildering, de losheid van houding, de breede zwierigheid in het portret; op voorname en harmonieuse wijze schilderde hij voorname en gelukkige menschen.

Er zijn helaas ook donkere punten in zijne werken, donker in den dubbelen zin des woords: het schoone licht van Rubens, Van Dyck en Teniers is uitgedoofd en in de plaats is getreden een valsch en gekunsteld, in den aard van datgene, welk de achtergronden der portretten van de gelijktijdige Hollanders, Nicolaas Maas in zijn tweede manier en Govert Flink in zijn latere stukken onderscheidt en ontsiert. Bij Coques heerscht een opzettelijk donker gehouden toon, geen zwaar donker, maar een grijs, dat gemengd is met blauw en bruin, dat onoprecht, onzuiver is, dat in de natuur niet bestaat en dat door de schilders van die dagen uitgevonden werd om hunne figuren beter te doen uitkomen. De figuren komen er dan ook tegen uit; op lichten grond zouden zij mat schijnen, hier fonkelen zij als het ware en leggen warme lichtpunten op het onverkwikkelijk kunstmatige donkergrijs.

Niettegenstaande de nog al ergerlijke dingen, die het proces tegen van Diepenbeeck aan het licht had gebracht, bleef Coques tot het einde zijns levens de achting en de gunst van kunstmakkers en publiek genieten. In 1665—6 werd hij voor de eerste en in 1680—81 voor de tweede maal deken der Lucas-gilde gekozen; den 26sten Augustus 1666 verloofde hij zijn eenig kind aan ridder Jacques de Grave, heer van Launay; in 1671 werd hij hofschilder van onzen landvoogd den graaf van Monterey; in 1680 werd hij door zijn medeleden aangeduid om een kunstkamer in den trant van die, welke zich in het Koninklijk Museum van den Haag bevindt, te schilderen voor Jan van Bavegom, procureur van den raad van Braband, die veel had bijgedragen om aan de gilde een proces te doen winnen, dat zij en de rederijkkamer de Olijftak hadden ingespannen tegen den jongen Voetboog; een proces, dat 18 jaar duurde en in den loop van hetwelke Coques met den grootsten ijver de belangen der kunstkringen tegen de aanmatiging der gewapende gilde had verdedigd. Om hare dankbaarheid te betuigen stemde de gilde den 16den October 1680 hem eene vergelding van 1550 gulden.

Gonzales Coques stierf den 18den April 1684 en werd in de Sint-Joriskerk begraven.

BUITENLANDSCH OVERZICHT.

In mijn vorig overzicht gewag makende van de oorlogsgeruchten, waarvan Europa toen vol was, herinnerde ik aan het woord, door den minister Delcassé tot sir Edmund Monson gesproken: „dat men hem niet het onmogelijke moest vragen." En ik voegde er bij: „Het onmogelijke voor Frankrijk is: Marchand op Engeland's eisch onverwijld terug te roepen of zijn verwijdering door Engeland te gedoogen."

Het onmogelijke is geschied. Marchand heeft van zijn regeering onverwijld bevel ontvangen Fasjoda te ontruimen. Aan de overgave van die met zooveel moeite bereikte plek heeft Frankrijk tegenover Engeland zelfs geen enkele voorwaarde weten te verbinden. De ontruiming geschiedde *tout court:* omdat Engeland het eischte, eischte met wapengekletter en onder het slagvaardig maken van pantserschepen. In de geheele wereld is dit feit minder als een succes voor Engeland dan als een vernedering voor de Republiek beschouwd. Daar zelf heeft men het zoo gevoeld. De groote Fransche pers heeft haar spijt niet kunnen verhelen; de stuiverspers heeft haar woede uitgeschreeuwd in vernuftig gevonden scheldwoorden en ijdele bedreigingen. In de Fransche Kamer heeft men het allerzeldzaamste schouwspel genoten, dat er niet geïnterpelleerd is over een gebeurtenis, waarvan heel de Republiek vol was; ja, dat op het onder de hand te kennen gegeven verlangen van een regeering uit het centrum, een lid der rechterzijde en een socialist hun reeds ingediende interpellatie-vragen introkken. En dit ongewone voorbeeld van zelfbeheersching is door het land gevolgd. Zeker, er zijn booze woorden geuit; maar toch heeft Frankrijk met kalmte de teleurstelling gedragen, waarvan *Whist* in de *Figaro* getuigde dat zij de ernstigste was, sedert 1871 geleden.

Vanwaar die kalmte? In de eerste plaats wel, omdat de voldoening aan Engeland's eisch iets onvermijdelijks bleek te zijn, waarin men zich moest schikken. Een gevoel van onmacht verlamde elk verzet. „*La république, forte au dedans, respectée au dehors*", — zoo luidt de geliefkoosde formule, waarmede de President zijn redevoeringen en elk nieuw optredend ministerie zijn „verklaring" gaarne besluit. Sterk van binnen is Frankrijk in het najaar van 1898 wel minder dan ooit geweest. Wat den buitenkant betreft, Engeland heeft het niet gespaard en graaf Moerawjof schijnt bij zijn laatste bezoek aan Parijs den minister Delcassé niet in twijfel gelaten te hebben omtrent de houding die Rusland bij een oorlog om Fasjoda zou aannemen: onzijdigheid. Mocht Frankrijk dus al ooit Engeland met de wapens kunnen weerstaan, thans waren de kansen bijzonder ongunstig.

De flinke houding, door Delcassé bij het begin der moeielijkheden aangenomen, werd dan ook spoedig zwakker. Hij heeft zich nooit omtrent de eigenlijke beteekenis van Marchand's zending en haar verband met de

koloniale politiek van de Fransche regeering uitgelaten; maar de onhoudbare bewering, dat Marchand op wetenschappelijke verovering uit was en althans niet volgens de plannen der regeering het plaatsje aan den Nijl bezet had, vond van regeeringswege te Parijs geen weerspraak meer. Geen wonder. De positie van Delcassé, uit haar aard reeds moeielijk als die van een Fransch minister, die voor hoe weet hoe kort, als het ware toevallig, tusschen twee ministerieele crisissen in, een buitenlandsche staatkunde heeft te volgen, waarvan de lijn niet door hem getrokken en de voortzetting van zijn invloed onafhankelijk is — werd nog bovendien verzwakt, doordat schier op het oogenblik der ontknooping zelve, een ministerieele crisis den tijdelijken bewoner van het paleis aan den *quai d'Orsay* tot verhuizing dreigde te dwingen. Delcassé bleef; hij had gedaan wat hij kon en Hanotaux, de drijver der politiek die naar Fasjoda geleid heeft, was door het gebeurde in de oogen van het Fransche publiek tijdelijk zoodanig gecompromitteerd, dat het niet geraden was hem de plaats in het kabinet Dupuy toe te kennen, waarop zijn antecedenten hem recht schenen te geven.

In aanmerking dient ten slotte genomen te worden, dat elke natie, ook de sterkste, wanneer zij voor de keus tusschen oorlog of toegeven gesteld wordt — en het had er allen schijn van, dat het hier zulk een keus gold — zich heeft af te vragen, of een weigering een oorlog waard zou zijn. Dat was hij in het gegeven geval zeker niet. Fasjoda kon gemakkelijk prijsgegeven worden; het plan daartoe bestond reeds den dag na Engeland's eerste protest. Het nieuwe ministerie heeft van de geringe waarde van dat plaatsje handig partij getrokken en over de gekwetste ijdelheid der ijdele natie eenigen balsem uitgestort door in de ministerieele verklaring, waarmee zij voor het eerste maal in de Kamer optrad, te zeggen dat haar buitenlandsche politiek er zich op zou toeleggen „haar streven in verhouding te stellen tot de waarde van het (te bereiken) doel." Fasjoda was voor Frankrijk zeer weinig en voor Engeland zeer veel waard. Voor dit land beteekende het gemis van dat Afrikaansche dorp niets meer of minder dan een klove in de strook Engelsch land van Kaïro tot de Kaap, welke het Vereenigde Koninkrijk als een bereikbaar ideaal voor zich ziet. Een dergelijke strook in horizontale richting, van de Westkust tot de Roode Zee, denken Fransche idealisten zich gaarne Fransch gebied; maar de verwezenlijking hiervan ligt heel wat verder af en zou bovendien door het prijsgeven van Fasjoda niet noodwendig onmogelijk gemaakt worden. Majoor Marchand heeft het in arren moede beweerd; prins Henri van Orleans heeft zijn voorgenomen expeditie door het rijk van Menelik heen naar den Nijl teleurgesteld opgegeven; maar het komt mij voor dat deze beide verklaarbare uitingen van ergernis geen andere beteekenis hebben dan het met eenig vertoon laten varen van een onbereikbaar doel. Reeds nu waarschuwen bezadigde Franschen, mannen van het politieke centrum, krachtig tegen een koloniale veroveringspolitiek; en hun ontevredenheid over Engeland's doordrijven niet verbergend, houden zij Frankrijk zijn ernstige tekortkomingen tegenover de koloniën voor, roepende dat het waarlijk tijd wordt om te koloniseeren, d. i.

de reusachtige rijken die het in Azië en Afrika verkregen heeft, te ontwikkelen tot welvaart te brengen en te exploiteeren.

De vorm, waarin Engeland zijn eisch gesteld en doorgezet heeft — ziedaar wat den vormelijken Franschman wel het meest gekwetst en geërgerd heeft. Het Engelsche volk en de Engelsche partijleiders zijn volmaakt eensgezind geweest, zoowel wat den inhoud als wat den vrij onhebbelijken vorm van dien eisch betreft. De verklaring daarvan is o. a. gelegen in de verbitterende teleurstelling, ondervonden toen de Sirdar na de groote overwinning bij Chartoem, na de bekroning van de sinds drie jaren voorbereide en duur betaalde expeditie in Soedan, op zijn weg het handjevol Franschen vond, dat hem halt! poogde toe te roepen. Toen was het voor Engeland tijd te toonen, dat het niet met zich liet spotten.

Het had dit zeker op minder grove wijze kunnen doen en wellicht, al triomfeert het nu volkomen, zou het zich een weinig meer hoffelijkheid niet berouwd hebben. Beide landen klagen over een aanhoudend tegenstreven, reeds jaren lang, van het andere; over een politiek van speldeprikken, telkens geniepig toegebracht, en beide zijn gul met bewijzen daarvoor. Geen van beiden zullen hierin ongelijk hebben; de koloniale politiek der groote mogendheden, eenerzijds misschien een heilzame afleiding van Europeesche conflicten, is vol van kleine geniepigheden en „vlieg-afvangerijen." Maar wat Engeland nu deed, heeft in Frankrijk zooveel kwaad bloed gezet als zelfs de Egyptische quaestie nog niet gedaan had en de ontruiming van Fasjoda zal in lange jaren te Parijs niet worden vergeten.

Als er dan ook maar iets tegenover stond! Doch neen. Niet alleen zijn er geen voorwaarden geduld, maar zelfs is, voorzoover men weet, aan Frankrijk noch een débouché aan den Nijl, noch het behoud van de Bahr-el-Gazal in het uitzicht gesteld. Anders had Chamberlain, hoe scherp van tong die minister met zijn eigenhandsche politiek ook moge zijn, te Manchester en Birmingham anders gesproken dan hij een week geleden deed. Frankrijk is toegelaten om over die beide genoemde punten te onderhandelen — ziedaar alles. Maar tegen de toekenning van een plaats aan den Boven-Nijl, die Frankrijk macht zou geven over den loop der wateren van dien eerwaardigen reus onder de Afrikaansche stroomen, verzet zich schier de geheele Engelsche pers. Wat de Bahr-el-Gazal betreft, men zal zien....

De Egyptische quaestie — van Fransche zijde is een oogenblik gedreigd haar op het tapijt te brengen; maar ook hiervoor was de steun der *nation amie et alliée* blijkbaar niet te vinden en het ware ook hoogst onverstandig geweest dit te doen, onmiddellijk na de Engelsche overwinningen aan den Nijl. In Engeland heeft men op de bedreiging geantwoord met een bedreiging: een protectoraat over Egypte te proclameeren. Als hiermee van weerskanten verder gegaan was, er ware heel wat oorlogsmateriaal opgestapeld. Lord Salisbury heeft althans dien twistappel verwijderd; met een vertoon van goed humeur, dat voor de Franschen onuitstaanbaar moet geweest zijn, heeft hij aan zijn welvoldane dischgenooten in *Guildhall* verzekerd, dat Engeland met

zijn positie in Egypte voor het tegenwoordige zeer tevreden kon zijn. Zoo werden de vormen, elders uit het oog verloren, hier gered. Maar den volgenden dag schreef, in navolging der jingoïstische pers, de *Times*: „In het vervolg kunnen Engelsche ministers moeielijk meer spreken van de ontruiming van Egypte als iets mogelijks." Had trouwens de edele lord niet zelf verklaard, dat de positie van zijn land in Egypte sinds de overwinning van lord Kitchener „veranderd" was? Veranderd — maar dan toch zeker niet in de richting van ontruiming.

Ik moet mij bekorten. Over den verderen inhoud van de rede van den premier valt anders nog genoeg te zeggen. Zij bevat weer, gelijk steeds de woorden van lord Salisbury, zinsneden van een verrassende oprechtheid naast duistere orakeltaal. Lord Salisbury durft zeggen, dat de nieuwe koers dien Amerika inslaat, heel licht naar oorlog kan leiden en dat de kansen op vervulling der wenschen van den Tsaar bijster slecht staan. Hij voegt er dankbaar bij, dat Engeland bij de koersverandering der Vereenigde Staten slechts wel kan varen. Maar dan komt hij op de „stervende natiën" terug, met welke uitdrukking hij Spanje in den aanvang des jaars zoo getergd heeft en hij spreekt over boedelverdeeling en onderlingen naijver in woorden, die aan een scherpe analyse ontsnappen. Een ding slechts is zeker, hij heeft zich niet geroepen geacht de wereld gerust te stellen. Het zijn al oorlogswolken die hij ziet, hangende boven het Continent en opzettende van over den Oceaan.

Maar ik keer tot Frankrijk terug. Het heeft voor zijn teleurstelling in October een kleine vergoeding reeds gevonden in deze maand. Ik heb het oog op de onderteekening van het Fransch-Italiaansche handelstractaat. De oeconomische beteekenis van deze gebeurtenis na te gaan, ligt buiten het gebied van dit overzicht; maar misschien is er iets te zeggen van de politieke gevolgen.

Men weet, dat tot de roekelooze staatkunde van den avonturier Crispi niet alleen de aansluiting bij Duitschland en de Habsburgsche monarchie, maar ook een stelselmatige verwijdering van de aangrenzende Republiek behoord heeft. Sinds zijn val is de verhouding tusschen de „zusternatiën" dan ook aanmerkelijk verbeterd. Zoowel di Rudinì als diens opvolger hebben toenadering tot Frankrijk gezocht en bij de houding welke dit land tegenover die pogingen heeft aangenomen, heeft het zich geen gebrek aan waardigheid te verwijten. Twee jaar geleden reeds kwam het handelsverdrag tusschen Italië en het Fransche protectoraat Tunis tot stand; thans is er handelsvrede gesloten tusschen het koninkrijk en de Republiek. En vrij algemeen wordt dit feit beschouwd als een stap tot nadere aaneensluiting en wat de Republiek betreft, als een teeken van het naderend einde dier politiek van „*general antagonism*", die haar totnogtoe al heel weinig voordeel gebracht heeft.

De stelling der beide mogendheden in de Middellandsche zee kan door zulk een aaneensluiting niet anders dan versterkt worden. Italië zal de kosten voor zijn vloot niet meer tot ver boven zijn macht behoeven op te voeren, als het niet langer Frankrijk als zijn natuurlijken vijand beschouwt. Frankrijk

zal zich rustiger gevoelen tegenover het Drievoudig Verbond, als het in Italië niet langer in de eerste plaats den bondgenoot van den Duitschen keizer behoeft te zien. Beide landen, ook Italië nog altijd, hebben groote belangen in Noord-Afrika, die niet anders dan gebaat kunnen zijn bij gemeenschappelijke, althans niet concurreerende behartiging.

Een hoofdvraag zal in dezen natuurlijk zijn of Frankrijk in staat zal wezen in zijn buitenlandsche politiek dien *esprit de suite* te leggen, welks gemis het Fasjoda-incident alweder duidelijk in het licht gesteld heeft. De ervaring met het lang levende kabinet Méline opgedaan, blijkt niet zoo overwegend gunstig te zijn, dat zij de nieuwe Kamer tot meerdere voorzichtigheid in het omverwerpen van ministeries bewegen kan. Haar eerste daad was het wegzenden van het kabinet Méline en haar eerste ministerie heeft vier maanden geleefd.

Brisson heeft de fout begaan enkele dagen voor de heropening der zitting, toegevende aan den partijdigen aandrang van zijn radicale vrienden, een zoogenaamde „prefectorale opschuiving" te decreteeren, die verbittering heeft gewekt in de rangen van het toch al niet zachtaardig gestemde centrum, van welks leden hij altijd de linkersectie noodig had om een meerderheid te behouden. Dit, en de brutale ontslagneming van zijn derden minister van oorlog, is de directe aanleiding geweest tot zijn val. De oorzaak lag elders — in de Dreyfus-zaak.

Zij is impopulair in Frankrijk, altijd geweest en gebleven. Nog steeds, ondanks alle bewijzen en aanwijzingen die de onschuld van den balling wel haast onweerlegbaar maken, ligt op den bodem van het Fransche gemoed de wreedaardige en innig immoreele gedachte: Als er zooveel aan vast zit, als de rehabilitatie van dien jood de schande van hooge officieren en de openbaring van veel bederf in legerkringen met zich moet brengen, laat hem dan daarginds op zijn Duivelseiland blijven, zelfs onschuldig! Deze gedachte niet gevolgd, integendeel, ondanks het verzet van generalen staf en ministers van oorlog, tegen haar ingegaan te zijn, is de verdienste van het kabinet Brisson geweest en tegelijk de oorzaak van zijn val.

Ik heb de groote boulevards gezien op den avond van Brisson's aftreden. Het was of er een nationaal feest gevierd werd. Op het balkon van de bureau's der *Libre Parole*, met vlaggen versierd, door bengaalsch vuur en magnesium verlicht, stond die eervergeten volksopruier Drumont te zwaaien met beide armen en zijn vette lokken slierden om zijn hoofd bij de heftige gesticulaties zijner denkbeeldige redevoering die niemand verstond. Daaronder trappelden de paarden der *garde républicaine* en de meesten hunner berijders glimlachten minachtend, telkens als het *Vive l'armée* van het op de trottoirs saamgehoopte straatpubliek aanzwol tot luid gejuich. De krantenventers schreeuwden, ondanks het verbod, hun sinister geroep uit: *le testament de Brisson! il est bien mort, le ministre dreyfusard!* Een gebrul ging op, toen boven het tweede balkon der *Libre Parole* een groote vaan met het hardverheffend opschrift: *Mort aux juifs* verscheen en met blijkbare teleurstelling zagen de aanwezigen eenige oogenblikken later dat embleem van patriotisme op bevel der politie

binnenhalen. Hun sympathie uitte zich duidelijk voor de schreeuwleelijken, die tusschen een paar hardhandige agenten in, met versnelden pas op weg naar een naburigen politiepost, niet ophielden hun: leve het leger, leve Frankrijk! ten teeken hunner welgezindheid uit te galmen en de enkele langharige en somber kijkende *intellectuel* die het lot dier gearresteerden moest deelen, werd met moeite tegen handtastelijkheden beschermd. Gevaarlijk was dit alles niet; maar het was zeer droevig. Want het was de viering van Brisson's val; het was de triomf van Chanoine, den „generaal kanunnik"; het was, voorzoover dit van het Parijsche volk kon afhangen, de glorierijke bevestiging van het onwettige en onrechtvaardige vonnis van 1894.

Op 's lands hoogste rechters heeft dit straatrumoer, gelijk behoort, geen invloed geoefend. Dinsdag 25 October viel het „revisie-kabinet" en Zaterdag 29 October verklaarde het Hof van cassatie de revisie-aanvraag ontvankelijk naar den vorm en droeg zichzelf een alles omvattende enquête op. De weg dien het nieuwe kabinet nu had in te slaan, was afgebakend. Het had zich te onthouden van elke verdere bemoeiing met de zaak; een onafwijsbare plicht, gemakkelijk te vervullen. Een burger-minister van oorlog, de Freycinet, die ook door de militairen wegens zijn antecedenten niet als een vijandig element beschouwd werd, maakte het leger de noodzakelijke berusting gemakkelijker. En zoo zal, naar het zich laat aanzien, Dupuy de eer beleven onder zijn premierschap het gruwelijke onrecht, aan Dreyfus gepleegd, hersteld te zien. Men zal er waarlijk hem niet voor te danken hebben.

Hij heeft sinds lang de neutraliteit gekozen; de neutraliteit, die groote ondeugd in een strijd tusschen recht en onrecht. Zoo strikt „onpartijdig" is hij gebleven dat hij de luttele eer, die voor hem weggelegd scheen te zijn: den veroordeelde in kennis te stellen met wat er voor hem gedaan en bereikt was, hem de levenshoop te hergeven op het oogenblik dat hij haar voor goed dreigde te verliezen, aan zich heeft laten voorbijgaan. Ook deze taak van mededoogen bleef aan het hooge Hof voorbehouden. Het heeft niet geaarzeld ze te vervullen; wat meer zegt, het heeft haar vervuld op een veelbeteekenend tijdstip, onmiddellijk na afloop van het verhoor der vijf oud-ministers van oorlog, die elk voor zich „heilig" overtuigd waren van Dreyfus' schuld en brandden van verlangen om het Hof van die overtuiging deelgenoot te maken.

Op zijn eenzaam eiland zit nu de balling en peinst zich de afgetobde hersens moe, wat het dan toch geweest is, waaraan hij zijn verschrikkelijk lot te danken heeft. Weldra zal hij de stukken ontvangen, die het Hof hem toezendt en ook dan zal hij niet begrijpen. Maar hij zal andermaal zijn onschuld kunnen uitroepen voor ooren die zich niet voor zijn kreten zullen sluiten. Hij zal kunnen werken, schrijven, leven, niet meer met den moed der wanhoop, maar met de hoop in het hart. Er zijn daarginds in het vaderland rechters, wien het om recht te doen is....

Bij die rechters is de overste Picquart nog niet aangeland. En voor hen schijnt Esterhazy onbereikbaar: Esterhazy, wiens leugenachtige *mémoires*, met grove prenten versierd — een winstgevend zaakje voor auteur en uitgever —

in een schreeuwend-gelen omslag op de straat gevent worden, in waarheid een schandaalsucces!

De Duitsche Keizer is van zijn kruistocht teruggekeerd, behouden, zoo niet met eere. Hij heeft veel gesproken, zooals zijn gewoonte is, en meermalen te veel. Het Heilige Land schijnt hem een teer gevoel van menschenliefde ingeboezemd te hebben, althans voor muzelmannen. Het is een goedkoope edelaardigheid voor een monarch die nauwelijks één moslim onder zijn onderdanen telt, in een toast aan driehonderd millioen mohammedanen, „die in den Sultan hun chalief zien" zijn verheven vriendschap toe te zeggen. De krans op het graf van Saladin laat ik daar; deze heerscher is een held, hoe barbaarsch ook, der geschiedenis en zijn aan „christenhonden" vijandige nagedachtenis heeft de religieuse overpeinzingen van den pelgrim-keizer blijkbaar ongestoord gelaten. Maar die vriendschap voor de niet geverifieerde 300 millioen vereerders van Abdul-Hamid — kan de Duitsche monarch, die tegenover zijn Europeesche mede-souvereinen verantwoorden, wien honderdduizenden hunner onderworpen zijn? Is de Keizer alleen maar in zijn eigen land een onverbiddelijk vijand van opstand en verzet? En zijn luid geproclameerde sympathie voor den moordenaar der Armeniërs . . . stemt die overeen met de voorstelling, die men zich gaarne maakt van het eergevoel van den eersten edelman van een machtig rijk der beschaving?

De uitnemende vriendschap, welke de bijzondere hoedanigheden van Abdul Hamid dezen hebben doen verwerven, heeft evenwel niet de directe vruchten afgeworpen, die er allicht van zijn gehoopt. Kreta is feitelijk aan het Ottomaansche rijk ontweldigd. Zonder de hulp van Duitschland en Oostenrijk hebben de vier mogendheden den laatsten Turkschen soldaat van het eiland weten te verwijderen en zonder de goedkeuring van den Sultan is prins George van Griekenland tot gouverneur van het eiland, liever commissaris der Vier, aangesteld. Zijn taak is niet licht, maar kan dankbaar zijn, als het hem aan den steun van wat er van het concert in het Oosten is overgebleven, niet zal ontbreken. Wel eigenaardig, dat Kreta, waarom de Turksch-Grieksche oorlog begon, na de volkomen nederlaag van de Hellenen, uit de macht van den Sultan in die van een Griekschen prins is overgegaan.

Ten slotte zij vermeld, dat de Amerikaansche vredesgedelegeerden op bevel van hun regeering de Filippijnen hebben veroverd; zoo niet met de wapens dan toch door bedreiging met geweld. De beschouwingen aan de overzijde van den Oceaan zijn eenigszins gewijzigd sinds, uitsluitend ten bate van de verdrukte Cubanen, de oorlog tegen Spanje werd aangevangen. Op hetgeen er, volgens lord Salisbury, van den nieuwen koers der Amerikanen voor den vrede gevreesd en voor Engeland gehoopt kan worden, wees ik reeds boven.

23 November. P. v. D.

VAN DE REDACTIE.

Vrouwenarbeid.

De Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid is nu geëindigd. Over haar populariteit kunnen geen verschillende meeningen bestaan, althans niet over *de mate* van haar populariteit. Omtrent *den aard* daarvan mag niemand nog een oordeel uitspreken. Was het talrijk bezoek, dat haar ten deel viel, een bewijs te meer voor het afdoende eener breed opgevatte reclame en mag men er niet anders uit opmaken dan dat nog altijd duizenden volgen, waar honderden zijn voorgegaan — of wel, was het bezoeksters en bezoekers wezenlijk ernst, was aller belangstelling van het beste gehalte en mogen wij verwachten dat het moedig ondernomen werk vruchten zal dragen voor de toekomst der Nederlandsche Vrouw?

Onlangs verscheen het eerste deel der Congresverslagen. Wij zullen over dat boek zelf hier niet spreken, aangezien deze bladzijden uitsluitend worden gewijd aan Nederlandsche Taal- en Letterkunde. Maar dat eerste deel heeft tot opschrift: „*Vakopleiding voor Vrouwen*" en er wordt niet van de letterkunde in gerept. Dit vinden wij jammer, te meer daar de wèl behandelde onderwerpen stof hebben geleverd voor inderdaad zeer belangwekkende voordrachten en besprekingen. Wij vinden dat jammer, maar toch zoo natuurlijk. Dat er voor alle andere kunstvakken opleiding wordt vereischt — het spreekt immers van zelf. Het is zulk een waarheid, dat er wezenlijk niet de nadruk op gelegd behoeft te worden. Voor kunstvakopleiding wordt voldoende gezorgd, althans even voldoende voor dat van de vrouw als voor dat van den man. In de letterkunde, debuteert men maar op goed geluk af, zoowel mannen als vrouwen. Misschien is dit een groot voordeel. Nu moeten de zwakkeren wel ondergaan; nu is er minder gevaar voor het zichzelf overleven van een officieele kunst, dan het geval wezen zou als wij schrijvers-academies hadden, gelijk er schilders-academies bestaan.

Maar, nu moet men ook wèl weten wat men doet, als men zich „aan de litteratuur gaat wijden." Zeer weinig jonge mannen doen dit in den ruimen zin van het woord. Wie niet eenig kapitaal bezit, wordt in de eerste plaats journalist, advocaat, notaris, predikant, heereboer, dokter, apotheker, ambtenaar aan een ministerie nog het liefst, en dan „doet hij aan litteratuur," daarenboven. Wie geen geld heeft en toch letterkundig kunstenaar alléén wil zijn, leert spoedig inzien dat hij „in de maag" wordt gestraft voor zijn trouw aan het ideaal, al is hij dan ook eerste onder de voornaamsten in den lande.

Toch komt het mij voor dat hun lot niet heeft gediend tot afschrikwekkend voorbeeld. In het bijzonder, was het dit niet voor jonge vrouwen.

Wat, immers, is het geval?

Menig meisje en menige jonge vrouw, die niet zijn opgeleid voor een vak,

waarmede men in gunstige gevallen zijn brood verdienen kan, schrijven wel aardige brieven, kunnen gezellig vertellen van haar reizen en heel onderhoudend haar meening kenbaar maken over min of meer belachelijke personen uit haar omgeving. Ze maken bovendien wel een aardig versje, een versje dat heel knappe regels heeft: geen voet te veel en alle rijmen zoo echt mogelijk. In den huiselijken kring en in een cirkeltje daaromheen, worden zij bewonderd. De een of andere goeje ziel roept: Wel, dat moest je laten drukken! Ik lees wat dikwijls dingen in mijn krant, mijn weekblad, mijn tijdschrift, die lang zoo aardig niet zijn. De jonge vrouw of het meisje protesteeren. Zij vermeenen dat, hetgeen werkelijk aardig en belangwekkend wezen kan voor een engen kring, daarom nog niet boeiend behoeft te wezen voor het publiek.

Maar, helaas! een ongeluk treft de familie. De jonge vrouw blijft slecht verzorgd achter. En dan herinnert menigeen zich de woorden van de goeje bewonderaarster. Zoo velen zijn geslaagd. Een mevrouw Hoven, een freule Huygens, een freule Loman, een mevrouw Goekoop—de Jong van Beek en Donk.... Wat hebben die niet veel succes gehad! En zij komen er niet zelden toe een zekere betrekking te versmaden in de overtuiging dat ook zij „er komen" zullen. Op de honderd, is er niet ééne, die het zóó ver brengt dat redacties, die van goedkoope kopy wel moeten gediend zijn, haar tamelijk geregeld wat stukjes afkoopen. Er zijn zoo veel vrouwelijke auteurs. En er wordt in Nederland zoowat-zoowat litterair werk geleverd voor een hongerloon, waarbij dat der naaisters van het ondergoed en de katoenen jurken die we ter Nat. Ten. van Vrouwenarbeid zagen, wezenlijk nog niet zoo verschrikkelijk mag heeten.

Aan die vrouwen en aan die meisjes moeten wij hier zeggen dat „*zelfs*" om in de Letterkunde wat te beteekenen, niet alleen aanleg, maar ook wel degelijk een *vakopleiding* noodig is. Al klinkt het half wreed en half pedant, wij moeten er aan herinneren dat men begrip dient te hebben van taalregels en van correctheid in den stijl, dat men iets moet hebben waargenomen, gevoeld, beleefd — heusch *zelf* waargenomen, gevoeld en beleefd, alvorens de pen op te nemen en eenige vellen vol te schrijven. Men komt er heusch niet met herinneringen van romans, waarvan men precies genoeg heeft overgehouden om er een novelletje van te maken; men kan heusch niet volstaan met het kwistig gebruik van woorden, die men van de groote moderne schrijvers heeft geleerd.

De vakopleiding nu, die ook hier zoo volstrekt noodig is, moet men zichzelf geven. Het is volmaakt waar dat jonge vrouwen en meisjes, die geen ernstige studies hebben gemaakt van Nederlandsche Taal en Letteren, die maar heel middelmatige leerlingen waren op de H. B. S. in dat vak, wel eens onverwacht zijn opgetreden als auteurs, die dadelijk succes hadden. Maar het lijkt er niet naar dat dit regel zou zijn. Enkel van nature zeer begaafde personen kunnen daartoe geraken. En hoe ijverig moeten zij daarna niet waken om het gebrek aan studie door nastudeeren te doen verdwijnen! Dat zijn de moeilijkste studies — die late — en er wordt buitengewone geestkracht toe

vereischt zich die op te leggen, na een publiek succes. Velen komen er niet toe en.... verminderen sneller en sneller, naarmate zij meer „afleveren-" want dit wordt hun voldoen aan verzoeken van copy dan.

Voor minder begaafden is het een ramp dat er hier te lande nog altijd meer vraag is naar copy dan de werkelijk goede auteurs met mogelijkheid kunnen geven. Daarom schijnt, wat wij hier zeggen, misschien menigeen erg overdreven. Wie vlot schrijft, het komt er niet opaan hoe weinig oorspronkelijk ook, vindt wel plaats voor haar producten. En dan hoopt men op te klimmen, niet waar? Is men eenmaal trouw medewerkster aan een klein, provinciaal blaadje, dat oorspronkelijke stukjes neemt als feuilletons, welnu, dan zend men een, tien, vijftig maal in bij grootere dagbladen. Wie niet slaagt, houdt zichzelf voor ongelukkig.....

Te velen denken dat men zich tot schrijfster improviseeren — en dan op aangename wijs een aardig duitje verdienen kan. Het is ons voorgekomen dat dames van zekeren leeftijd, die nog nooit voor de pers hadden gewerkt, tot ons kwamen met lange novellen, geschreven zooals de vervaardigsters een brief schreven — en ze waren geen Sévigné's. Rustig vertelden zij dan dat het noodig voor haar geworden was „er wat bij te verdienen." Vertalen levert weinig op. Trouwens, het is moeilijk aan vertaalwerk te komen. Dus, maakten zij liever oorspronkelijke verhalen. Voorstudie — zij hadden er nooit van gehoord dat daarvan sprake kòn wezen voor iemand, die toch zijn Hollandsch nagenoeg zonder fouten schrijft. De redacteur of een goedhartig belangstellende zou het stuk wel zuiveren van de „kleine" vlekjes, die het mochten ontsieren. En, als we dan vroegen: „waarom gaat U niet liever schilderen?" dan antwoordden zij, uitermate verbaasd: „maar meneer, dat heb ik niet geleerd!"

Het dacht ons nuttig er hier op te wijzen hoezeer zelfs(!) voor „schrijven" vakopleiding noodzakelijk is. De vrouwen, die werkelijk wat geworden zijn en wat zijn gebleven, in onze Letterkunde, hebben zich die gegeven met inspanning van al haar energie. De Nederlandsche vrouw heeft getoond geestkracht te bezitten en volharding. Zij wete dat die wezenlijk niet overbodig zijn voor haar, die, al zijn ze dan ook bij voorbaat met een bescheiden plaatsje tevreden, iets van waarde willen voortbrengen als auteur. Evengoed als het meisje, dat wil gaan ziekenverplegen, moet zij, die wil gaan schrijven, zich moeilijke voorstudies getroosten. Het staat zoo dwaas dit te zeggen, maar dat het niet overbodig is, bewijzen de vele debutanten die, zonder schroom, omdat zij niet wijzer zijn, bij redacties aankloppen om een plaatsje, terwijl zij beter zouden doen zich tot een taalleeraar te wenden.

F. L.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

Stille dalen, door Hélène Lapidoth-Swarth, Amsterdam, P. N. van Kampen & Zoon. (Zonder jaartal.)

Het komt mij ongewenscht voor over den inhoud van dit nieuwe bundeltje poëzie mijner vrouw een oordeel uit te spreken. Dat is natuurlijk. Maar ook een ander wilde ik over haar werk hier niet laten schrijven. Een uitnoodiging daartoe zou geleken hebben op een verzoek om lieve woordjes. Vermeld zij dus alleen dat een welgelijkend fotografisch portret — ofschoon een portret van deze dichteres nooit lang gelijkend blijft — in het boekje werd gereproduceerd en de uitgever, als naar gewoonte, zorgde voor een keurig uiterlijk.

* * *

Serena, gedichten door Marie Boddaert, Utrecht, H. Honig, 1898.

Het moet Marie Boddaert al dadelijk tot een verdienste aangerekend worden, dat zij optreedt met een zeldzaam wordende bescheidenheid. Jaren zijn verloopen sedert zij haar *Aquarellen* het licht deed zien. Ze is, na dat verschijnen, eerst goed aan het werk gegaan en ze heeft haar verzen geplaatst gekregen in tijdschriften met reputatie. Zeer veel gedichten heeft zij sedert gedrukt gezien en het zal haar wel niet ontbroken hebben aan complimentjes en zelfs niet aan degelijke aanmoediging. Toch wachtte zij maar en wachtte met het uitgeven van een tweeden bundel. En dat in een tijd, waarin het doet er niet toe wie, het doet er niet toe wat gedrukt krijgen kan voor niemendal! Marie Boddaert heeft gevoeld wat haar ontbrak en ze is méér dan verstandig: zij is nauwgezet geweest door jarenlang te verzamelen wat zij maakte om, eindelijk, strenge rechter over haar eigen werk, een keuze te doen.

En, nu zij die keuze gedaan heeft, nu voelt zij zich als een moeder, die met eigen hand haar deur ontsluit en hare kindren laat vrijwillig zwerven langs de koude straat. Zij zou hen wel terug willen roepen, zoodra zij een vinnige windvlaag hoort; maar het is te laat. Nooit zag zij hun tengere leden zóó broos, als nu zij daar onbeschermd gaan. Zoo is het, Mevrouw. Helaas! Wie verzen geeft aan het Nederlandsch publiek, dien moet het wel zijn alsof hij kleine kindertjes onbeschermd langs de koude straat liet gaan. En dan blaast, uit vele hoeken, de vinnige wind der kritiek en wie die wind hoort gieren, vindt al zijn kindertjes broos, zóó broos! Want die wind behoeft geen storm te wezen om Nederlandsche dichterkinderkens tegen den grond te slaan. Een beetje ironie, Mevrouw, een beetje voornaamdoenerij: minachting voor techniek, als uw techniek goed is, en neuswijs gevit, als er wat aan ontbreekt, of wel van die holle phrasen: dat uw poëzie niet krachtig is als een bergreus of niet frisch gelijk welwater, of dat domme gezwets: dat ge in dit of dat gedicht hebt willen zeggen dàt en dàt, (waarnaar de beoordeelaar raadt) maar het niet vermocht en dus beneden uw onderwerp zijt gebleven of wel... arme Mevrouw! Ge zult akelige dagen moeten doorleven. Want het publiek houdt niet van verzen en 't zijn lastige dingen voor de kritiek om te bespreken. Daarbij komt u tegen Sint-Nikolaas, terwijl de recensenten met boeken gebombardeerd worden. Zij moeten gauw lezen en verzen mag men eerst beoordeelen na ze gezongen te hebben.... Ge vreest dat zij zich met een paar woorden zullen af maken van uw boek!

Wie weet? In elk geval, hebt u goede verzen geschreven: goede en (in de gun-

stige beteekenis van het woord) lieve verzen. En die lieve verzen staan daar niet eenzaam in uw boek. Er staan droeve gedichten tusschen en zelfs gedichten, die wanhoopskreten bevatten. Doch, het zal u wel blijken, dat uw lieve verzen het meest zullen worden gewaardeerd. Ge moet er, in oogenblikken van rouw en wanhoop, nooit laag op neêrzien, al houdt gij ze misschien zelf voor uw kleine kindertjes, op wie ge lang zoo fier niet zijt als op de groote. Want ik weet niet wat er in u is omgegaan, toen die wanhoopsverzen ontstonden en ik behoef dat niet te weten. Ik luister naar den klank van die gedichten en dan hoor ik u niet knersetanden en niet stampvoeten; dan hoor ik het altijd maar met halver stem schreien van een voorname vrouw, die, zoo zij verdriet heeft, haar snikken smoort in zijen kussens. Een Ada Negri uit anders haar droefheid en verontwaardiging! En het komt mij óók voor dat uw smart anders is dan de verschrikkelijke marteling van hen, die lang vertwijfelen. Goddank! mevrouw, dat ge het door de ziel snerpende wanhoopswoord niet vindt, dat ge het nog moet *zoeken*. De roem der dichters van de vertwijfeling is met hellepijn betaald!

Ik hoor uit de zangen, die mij het oorspronkelijkst voorkomen, de zilverstem eener lieve vrouw, die geniet van de Natuur en die van kinderen veel houdt: van meisjes, bloemen en kapellen; van ruischboomen en murmelbeekjes, meer dan van klagende wilgen en donkere mysteriemeeren. Waar de toon uwer gedichten dien van het sprookje of het vertelseltje nadert of daarin geheel vervloeit, acht ik dien het zuiverst en vooral het meest oorspronkelijk. Als ik uw *Herfstbosch* vergelijk met uw *Nacht* dan zult gij begrijpen wat ik bedoel. In *Maanlicht* is de toon wat geforceerd; in *Kinderoogen* is die zoo zuiver: zelfs het schijntje preêktoon („wat het leven zou zijn als lust en ijdelheid niet waren") hindert hier niet. Vergelijkt men nu die gedichtjes met b.v. *Vivisectie* (verontwaardigingstoon) dan *moet* — zelfs u, Mevrouw! — het onderscheid opvallen. Dat vers (misschien op verzoek gemaakt voor *Androcles* of een dergelijk blad?) is niet eens dichterlijk meer.

„.... het janken
Met kunst gesmoord bij 't lijdend creatuur!"

en het slot is bombast geworden:

Mijn smart, mijn toorn, mijn schaamte om 't helle-wee
Zouden fel laaiend wereld overtuigen:
Onbluschbre kreet van haat die niet wil zwijgen,
Zengende vloek uit onmachts vlammenzee...." enz.

Wacht u ook voor Wijsbegeerte!

Ik hoor in menig gedicht, dat in verheven denken ontstaan moet zijn, eerst het hoog geluid van haar, die knielend bidt. Maar die toon houdt ge niet lang aan. Uw gemoed blijft er misschien niet minder verheven om; maar uw dichterkrachten schieten spoedig te kort. En dan komt de verraderlijke bastoon van den bespiegelaar meêbrommen in uw verzen. Hiermeê is niet gezegd dat ge u nu maar moet bepalen tot het dichten van lieve versjes. Integendeel! Uw techniek bewijst ge uitmuntend machtig te zijn. 't Zal u dus àl gemakkelijker gaan vallen (ook volkomen zuiver in den toon) in *eigen* poëzie te zeggen die vage, boven u zwevende gedachten, die u thans reeds in extaze hebben gebracht. Dan zullen ook enkele modewoordjes door u worden versmaad.

* * *

Thera, door Egb. C. van der Mandele (Leo Luttel), Amsterdam, bij H. J. W. Becht 1898.

De schrijfster is geen beginnelinge. Hoe sommigen over haar vorige romans oordeelden, kunt ge zien op de laatste pagina's van het nieuwe boek. Zij schreef *Een professorsvrouwtje* en *Zusterzielen*. Van laatstgenoemd werk is *Thera* een vervolg; maar 't kan wel afzonderlijk worden gelezen. Men bemerkt gauw genoeg dat de Beughe, een gevierd romanschrijver, ge-

trouwd is met een oudere vrouw, die hem twee kinderen heeft geschonken en hem een derde schenken zal. Louise of Lou is wat gezet en zij doet wat zij maar kan in 't huishouden en voor haar kinderen. Als het goede vrouwtje zich aldus heeft afgebeuld, gaat ze nog overschrijven en drukproeven nazien voor haar beroemden echtgenoot. De Beughe mag haar dan ook gaarne, ofschoon hij niet dol verliefd meer op haar is. Lou wordt ons geschetst als verstandig, taktvol en fijngevoelig. Wanneer zij nu zelf vindt dat ze er leelijk is gaan uitzien en nadat zij haar man uit den Haag heeft getroond naar Heideroord (Amersfoort?), waar zij rustig en gelukkig leven, dan vraagt zij een langen tijd totaal vergeten schoolvriendinnetje te logeeren. Nu weten we wel (van pag. 27) dat Wim „geen realist was, die gaarne wroet in wat vuilen walgelijk is in de wereld" (pak aan, Zola!), maar het vleesch is zwak, ook dat van een man, wiens godsdienst „'t Groote Mysterie, 't Onbegrepene was" (wat is dat voor een godsdienst?). Het meisje heet Thera, een naam „niet voor een gewoon romannetje. Iets (sic!) voor een heldenzang." Nu, *Het Dagblad van Z. H. en 's-Gravenhage* noemde *Zusterzielen* wel een „romantische dichting met een Haagsch tintje" en daar de auteur met dat „iets voor een heldenzang" haar jongste werk opsierde, hebben we veel te verwachten.

Thera — ook Theetje genoemd — en Wim gaan dadelijk spreken over kunst. Het logéetje is mooi en kan heel aardig met mannen omgaan. De verhouding tusschen haar en den gastheer is al terstond onrustbarend. Zij eindigt met noodlottig te worden. Thera ontvlamt voor Wim in liefde en laat zich door hem kussen. Maar dat gebeurt eerst op het laatste oogenblik, nadat we eerst de klassieke episoden hebben gehad: schuilen voor onweer in een hut; walsen en een kibbelpartijtje. Verder dan tot kussen komt het niet. Maar Wim heeft Thera dan ook niet lief. Hij is maar bezweken voor de verleiding des vleesches en doet geen poging om het meisje weder te zien. Zij gevoelt zich ongelukkig; want bij haar was het wèl ernst. De goede Lou hoort, na hare bevalling, alles: van Thera het een, van Wim het ander. Zij zal Wim blijven liefhebben, maar.... anders.

Er is wel wat in dit boek, dat recht geeft iets van deze schrijfster te verwachten voor de toekomst. Zij heeft „durf" en teekent, hier en daar, met veel talent. In hoeverre Lou zoo verblind kàn wezen, durf ik hier niet beslissen. We zouden ook *Zusterzielen* dienen te bespreken om ons oordeel daaromtrent te motiveeren. Maar zeker is goed het zien van Wim in den tuin met Lou (137 vlg.); het nijdig worden van den man (op pag. 172) en het spreken van Thera met Lou, (zeer voldoende voorbereid). Jammer dat de schrijfster haar taak van kunstenares zoo lichtvaardig opvat. Er is veel te weinig zorg besteed aan den opzet, waardoor het boek erg lang is geworden, en aan de gesprekken, die òf prétentieus òf onbeduidend zijn, en zich nooit — waar zij over kunst laat babbelen — boven het banale verheffen.

Indien wij het niet moeten toeschrijven aan onvermogen, dan kan alleen overhaasting de oorzaak ervan zijn, dat mej. Van der Mandele op maar al te veel pagina's onzin heeft laten drukken. Men heeft haar geprezen om haren stijl. En zij schrijft lang niet correct, zelfs! Hier onder volgt een lijstje van absurditeiten: (wij cursiveeren) *elastische* veerkracht (pag. 3); tante Jane's dood *was gebeurd* (13); *wierook-bedauwd* kerkgewelf (27); overweldigend heerlijke, *bijna* (*sic!*) *tot aandoening vervoerende*, machtige, groot-opene oogen (36); het was alsof het mooie logéetje *weeromstuitend* werkte op Lou, die er vandaag ook goed uitzag (51); het *bijna-miniatuur* lakschoentje (52); de zware *belasting* die schoonheid *met zich mêebrengt* (66); zijne gedachten verrieden zich alleen door een blik, *dien zij niet zag* (95); zij was goddelijk, een kleine meermin, als

gedoken uit de groene zee, waaraan haar kleed deed *terugdenken*, de soepele, weeke *zijde*, die afhing van haar mooi, tenger figuur in golven van *satijn* (109); Willems fijn *nuanceerend* gehoor (166); gehypnotiseerd door zijn zwijgende wil (168); deze *weelde trok* met alle macht *zijn wilskracht omver* (180).

Smakeloos zijn o.a. de beschrijvingen van pagina's: 58 (theezetten), 78 (het naaktzien van Thera door Wim), en vooral dat „*zij snoot haar neus* en schudde hare kussens op," na het schetsen van Thera's wanhoop (pag. 69). Velerlei onbeduidende handelingen zijn ook te breedvoerig beschreven en de „realistische" neigingen der schrijfster dienen zich òf meer vrijuit te openbaren of moeten beter worden onderdrukt. Zóó valt zij herhaaldelijk uit den toon.

Mijn eind-oordeel is dat deze schrijfster in een, voor haar wezenlijk talent, allergevaarlijkste periode verkeert. Zij wordt te veel door anderen geprezen om een goed bedoelde kritiek zwaar op te nemen — vrees ik. En indien zij niet met veel meer inspanning werkt dan tot heden, zal zij hoe langer hoe sneller roman op roman laten volgen en het zal dan geen opgaande reeks worden, wat wij krijgen zullen.

* * *

Uit de Limburgsche Ardennen, door Mr. L. H. J. Hurrelbrinck, Amsterdam, Uitgeversmaatschappij *Elsevier* 1898.

Dit keurig uitgegeven boek met verhalen heeft ongetwijfeld goede eigenschappen. De heer Lamberts Hurrelbrinck kent door en door zijn Limburgsche Ardennen en het volkje, dat daar woont. Elke bladzijde getuigt van zijn zaakkennis en zijn genot om op te merken, af te luisteren of de luidjes, die hij wil bestudeeren, aan 't praten te krijgen. Hij moet heel wat heerenjovialiteit in ruil hebben gegeven voor wat schooiersconfidenties, maar is dan ook in 't bezit gekomen van een benijdenswaardige verzameling anecdoten, aandoenlijke verhalen, teekenende bijzonderheden en speciaal Limburgsche typen. Hij geeft gul van zijn overvloed in dezen novellenbundel van drie honderd octavo-bladzijden: veel grappigs en veel treurigs.

Hij zelf heeft bepaald zitten schudden van 't lachen, terwijl hij, wel wat lang — maar dan ook met zoo'n pret — zat op te schrijven wat hij al zoo wist van den *Limburgschen Verkiezingsstrijd*. Dit stuk, eenigszins bekort, zou een uitmuntende voordracht kunnen worden.

De stijl kon niet alleen mooier (want daarover praten we hier maar niet) doch ook zuiverder zijn; de schrijver heeft er zich waarschijnlijk niet eens op toegelegd nu eens wat keurigs te leveren. Hij zal enkel hebben willen vertellen zooals het uitviel, improviseerend, maar zonder zich veel te bekommeren om den vorm.

* * *

Indisch Bloed, door Ernst. Uitgever: H. van Ingen, Soerabaia. (z. j.)

De schrijver deelt ons in den loop van zijn verhaal, pag. 88, mede dat hij ook „Indische Novellen" heeft geschreven. Het is te wenschen dat die beter zijn dan deze onmogelijk opgeschroefde misdaadroman. Of men zoo iets in de Oost nog mooi kan vinden? Wie weet? Het hangt er van af in welke kringen Ernst zich lezers wil zoeken. Voor het Nederlandsch publiek in Nederland is dit *Indisch Bloed* van zeer minne hoedanigheid. Of het gruwelenrelaas waar of waarschijnlijk kan wezen onder de tropen, durven wij niet beoordeelen.

* * *

Primula Veris, door Mevrouw van Hasselt-Willems, 's-Gravenhage, Haagsche Boekhandel en Uitgeversmaatschappij. (z. j.)

Van hengelen heeft de schrijfster géén verstand. We lezen op bldz. 41 van een jonge dame, die aas *aan den dobber* doet

en *dien* in het water werpt. Of zij genoeg begrip heeft van hetgeen men moet kunnen en kennen om zonder een treurig figuur te maken, met een groot en zwaar deel novellen voor den dag te komen — dat is een andere, heel wat belangrijker vraag, die wij hier moeten beantwoorden.

Mevrouw van Hasselt-Willems koestert den vurigen wensch een gemoedereerd-humoristisch auteur te worden. Dat ziet men dadelijk. De keus is verstandig: gemoedereerd-humoristische boeken worden hier gaarne gelezen. „Een lach en een traan" is het geliefkoosde mengelmoes der lezende Nederlanders, gelijk aardappelen, wortelen en uien het van de schranzende landgenooten is. Maar evenals er keukenmeiden bestaan, die van aardappelen, wortelen en uien geen lekkeren hutspot kunnen maken, zoo zijn er novellisten, die met een lach en een traan niemendal weten uit te voeren. Zelfs het koken van een „fatsoenlijken burgerpot" vereischt gaven! Helaas, deze nieuwelinge begrijpt nog niemendal van het vak en schijnt ons toe zelfs niet bekend te wezen met de eerste eischen, die men aan een novelliste uit het jaar 1898 mag en moet stellen. Zij is lang van stof, zij schrijft slordig, zij heeft niemendal te zeggen, wat niet reeds tot dolmakends toe is gezegd door haar kornuitjes, zij is pretentieus (wellicht zonder het te weten) en het zal moeielijk wezen haar aan het verstand te brengen wat „stijl" beteekent en wat „litterair" werk. Aangezien wij hier geen les behoeven te geven, zullen we ons onthouden van ongevraagde voorlichting.

Hoe het Storm te Wilhuizen ging is een kinderachtig verhaaltje van *vier* vellen druks, waarin niet anders wordt verteld dan hoe een officier van gezondheid aan z'n meissie kwam en hij kwam aan haar op de allergewoonste manier: hij had maar te vragen!

Eene badkuur bij Pastoor Kneipp had iets kunnen wezen. Men behoeft niet veel begrip van schrijven te hebben om den lezer te boeien met een zoodanig relaas. Ongelukkig, levert de auteur vieren-vijftig bladzijden slecht proza, daaronder gerekend één bladzijde Fransch. De dame schrijft in dezen trant: (Wij cursiveeren.)

„Lammen werden hierheen gedragen en op de stoep der pastorie neergelegd, *waar zij in die(?) houding* soms uren moesten wachten (79). Meisjes en kinderen moesten hunne *kwalen vertoonen.* Het *naturalisme* wordt hier wel *in practijk gebracht* (81). Hij maakt onderscheid in *de manier* van behandelen, namelijk *in de manier waarop* de begietingen plaats hebben en *op* het lichaamsdeel *waarop* zij worden *aangewend*, maar *dat* merkt de patiënt zelf niet omdat de pastoor geen *uitsluitsel* geeft (83).

Mogen we maar eindigen na deze staaltjes van drie pagina's? Het boek telt er honderd maal zooveel en bevat nog drie andere verhalen. De uitgave is keurig.

* * *

Uit het leven, vier oorspronkelijke schetsen door Vera, Delft, A. W. Segboer. (zonder jaartal.)

Vera's hart heeft goede eigenschappen: de auteur doet haar best om, in dag- en weekbladen, krachtige pleidooien te leveren voor de verdrukte vrouwen in Nederland. Ook heeft Vera een pen, die snel over 't papier kan vliegen. Maar ze schrijft slordig. Had zij gepoogd om van de stof, in de vier verhaaltjes „*Uit het leven*" verwerkt, wat meer te maken dan geïmproviseerde vertellingen, zoo zouden wij er gaarne wat langer bij hebben stilgestaan dan we nu mogen doen. Vera is een goed mensch, maar nog niet een goed auteur.

Werken, Vera, werken!

F. L.

Amst. Boek- en Steendrukkerij, v/h. Ellerman, Harms & Co.

